ئادىل تۇنىياز ئەسەرلىرى (2)

پەيغەمبەر دىيارىدا كېچىلەر

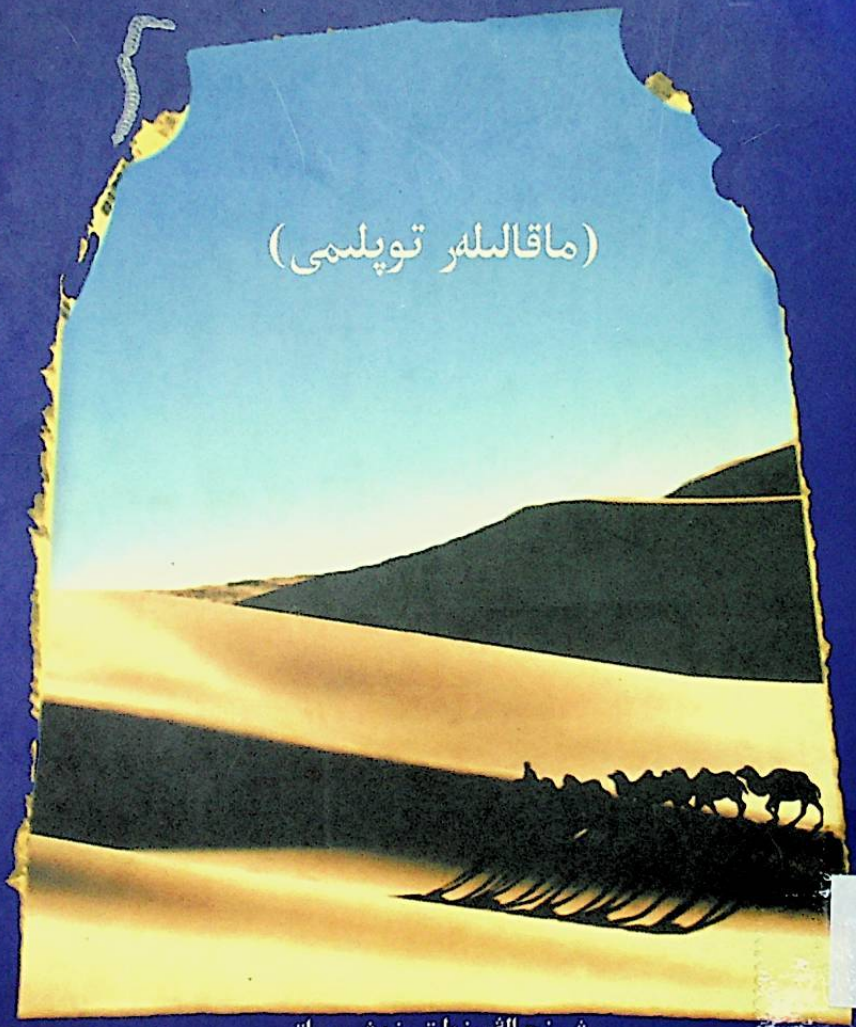

(ماقالىلەر توپلىمى)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

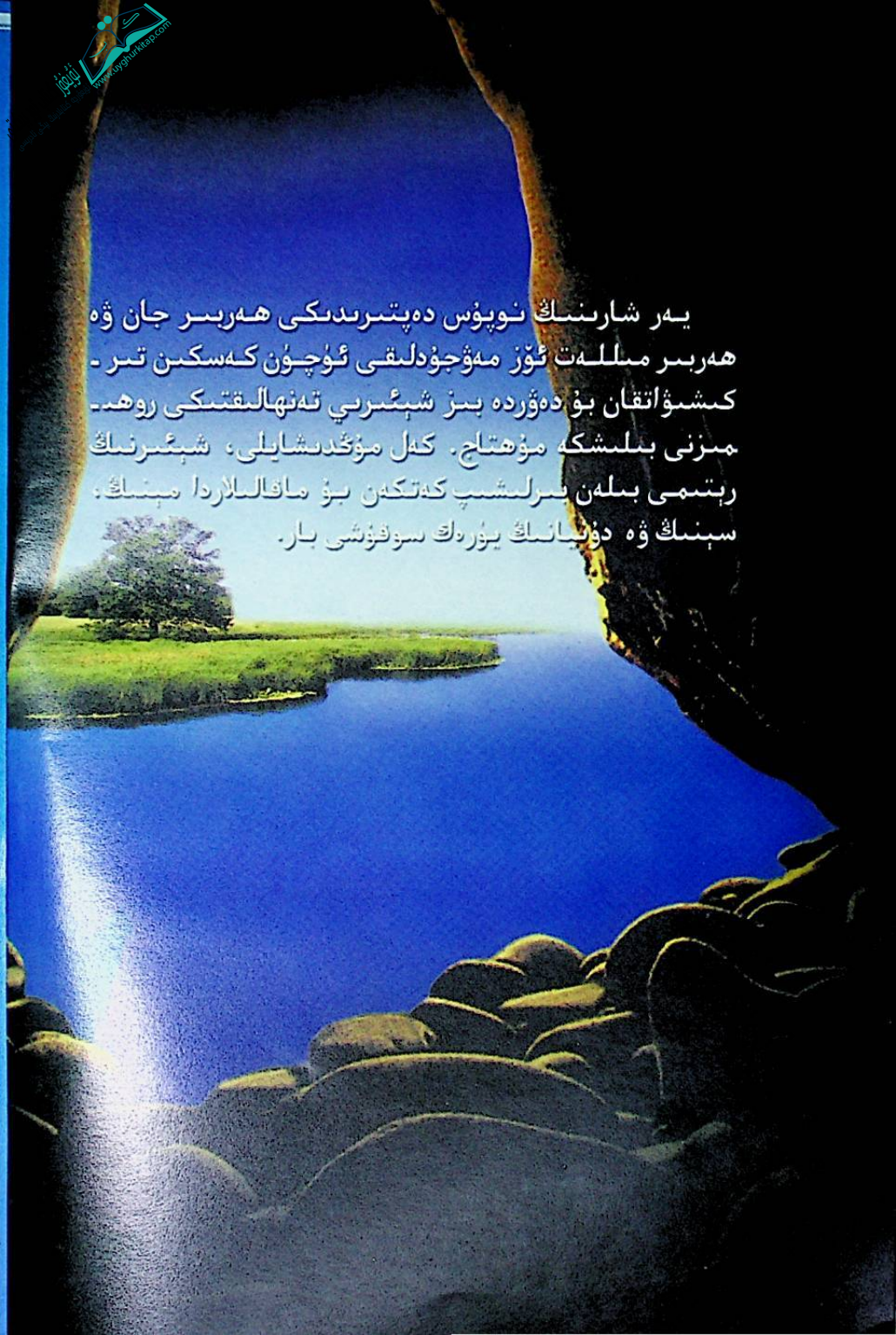
يەر شارىنىڭ نوپۇس دەپتىرىدىكى ھەربىر جان ۋە
ھەربىر مىللەت ئۆز مەۋجۇدلىقى ئۈچۈن كەسكىن تىر-
كىشىۋاتقان بۇ دەۋردە بىز شېئىرىي تەنھالىقتىكى روھ-
مىزنى بىلىشكە مۇھتاج. كەل مۇڭدىشايلى، شېئىرنىڭ
رېتمى بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن بۇ ماقالىلارنى مېنىڭ،
سېنىڭ ۋە دۇنيانىڭ يۈرىكى سوقۇشى بار.

ئادىل تۇنىياز ئەسەرلىرى (2)

پەيغەمبەر دىيارىدا كېچىلەر

(ماقالىلەر توپلىمى)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

图书在版编目（CIP）数据

圣人领土的夜晚 / 阿地里·吐尼亚孜著. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2003.12

ISBN 7-228-08542-6

Ⅰ.圣 … Ⅱ.阿… Ⅲ.诗歌—作品集—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.1227

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2003）第 120006 号

责任编辑：买买提·吐尔地·米尔孜艾合买提
责任校对：阿斯亚·艾合买提
封面设计：艾克拜尔·萨里

圣人领土的夜晚（维吾尔文）
阿地里·吐尼亚孜　著

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路 348 号　邮政编码：830001）
新疆新华书店发行
乌鲁木齐隆益达印务有限公司印刷
850×1168 米 1/32 开本 10.625 印张
2004 年 3 月 1 版　2004 年 3 月 第一次印刷
印刷：1—5000

ISBN 7-228-08542-6　定价：18.00

مۇندەرىجە

پەيغەمبەر دىنارىدا كېچىلەر ..... (1)
نەدىن كەلدىڭ ، نەگە بارىسەن ..... (2)
يوپيورۇق ئەرەب كېچىلىرى ..... (7)
دېڭىز بويىدىكى ئەزان ئاۋازى ..... (10)
يىرتىق يەكتەكلىك مۇڭاتىن ..... (14)
يىگىت يىغلايدۇ ..... (18)
مۇشۇكلەرنىڭ جەننىتى ..... (21)
پەلەستىنلىك كىتابپۇرۇش ..... (23)
ئومىمانغا كىرىش ..... (28)
ماسقات كوچىسىدىكى ئۇيغۇرلار ..... (30)
لىمون سانقۇچى ئەما بوۋاي ..... (34)
ياۋروپادىن كەلگەن مۇسۇلمان ..... (36)
قۇرئان سايىسىدا ئۇيغۇر ..... (38)
تەكىيخانىدا ..... (40)
جۇڭگولۇق ئابدۇللا ..... (45)
ئەرەبلەرنىڭ سايىسى ..... (51)
ئانا يۇرتۇم ، تۇپرىقىڭنى كۆزۈمگە سۈرتكۈدەك بولدۇم ... (54)
بازاردىكى قەلئە ..... (60)
شېئىر مېنىڭ ئاۋازىم ..... (102)
خەت ..... (109)
بىزگە كېرەك ئەمەس ..... (116)
غەرىبنىڭ ئەقىل تراگىدىيىسى - پەرىزات بېلىق ..... (119)
يېپەك يولىنىڭ روھىنى ئىزدەش ..... (125)
شېئىرنىڭ بىر قانىتى ..... (132)

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۆمۈچۈك ، شېئىر ۋە تەپەككۇر قاتلىمى ..... (142)
1 . ئۆمۈچۈكنىڭ ئەپسانە قاتلىمى..... (143)
2 . ئۆمۈچۈكنىڭ مەنە قاتلىمى ..... (150)
3 . ئۆمۈچۈكنىڭ مەدەنىيەت قاتلىمى ..... (166)
4 . ئۆمۈچۈكنىڭ غېربىلىق قاتلىمى ..... (179)
5 . ئۆمۈچۈك مەڭگۈلۈك قايتىش تېمىسى ..... (188)
يېشىل رەڭنىڭ شېئىرىي ئاۋازى ..... (197)
شائىرنى چۈشىنىش ..... (212)
1 . شائىرنىڭ ئارخېپى..... (213)
2 . شائىرنىڭ فولكلور يىلتىزى ..... (219)
3 . شائىرنىڭ شېئىر دەقىقىلىرى ..... (221)
4 . تەرجىمە دۇنياسىدىكى شائىر ..... (225)
5 . تۇرمۇشتىكى شائىر ..... (227)
6 . شائىر ۋە ئاياللار ..... (230)
سۆزدىكى بېشارەت ..... (234)
1 . سۆزنىڭ تۈيغۇدىكى مەنىسى ..... (235)
2 . سۆزنىڭ دىنىي مەنىسى ..... (239)
3 . سۆزنىڭ مەدەنىيەت مەنىسى..... (241)
4 . سۆزنىڭ زامان مەنىسى ..... (243)
مەن سۆيگەن ئون كىتاب ..... (245)
شېئىر ۋە بەدەل ..... (261)

سۆھبەتلەر

شائىرلىق قىسمىتى .....
1 . ئۆمۈر يوللىرى..... (266)
2 . شېئىر يوللىرى..... (279)
3 . تەپەككۇر يوللىرى..... (297)
شائىر خەلقنىڭ پۇشتى ئىكەنلىكىمدىن پەخىرلىنىمەن..... (311)
پەرىشتىنىڭ پىچىرلىشى ، شەيتاننىڭ شۇبرلىشى..... (326)

پەغەمبەر دىيارىدا كېچىلەر

مەن ئاخىر بۇنى يېزىپ چىقىش قارارىغا كەلدىم، ئويلىسام تارىم، تەكلىماكان بويلىرىدىن ئايرىلىپ باقمىغان شۇنچە كۆپ يار ـ بۇرادەرلىرىمنىڭ، قەلەمداشلىرىمنىڭ، مېھرىبان خەلقىمنىڭ كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىمدە ھەققى بار ئىكەن. كۆرمىگەنلىرىنى قەلىمىم بىلەن كۆرسىتەي دىدىم. كۆرگەنلىرىنى ئاددىي دېمەي قەغەزگە پۈتەي دىدىم. بىر يىل سەككىز ئاي ئۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت ئەمەس، بىراق ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىپ مۇساپىر بولغان ئادەمگە كىشى يۇرتىدا بىر كۈننى ئۆتكۈزمەكمۇ تەس. تەلىيىمگە مەن كۆرگەن يۇرتلار ـ خەلقى قۇرئان تىلىدا سۆزلەيدىغان، قەدەمدە بىر ئېگىز ـ ئېگىز مەسچىتلەر قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان، ئەزان ئاۋازى ئۇزۇلمەيدىغان ئەرەبلەرنىڭ دىيارى ئىدى. بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن پەيغەمبەرنىڭ قەدەملىرى تەگكەن زېمىنلاردا مۇساپىر بولۇشمۇ مېھمان بولۇشتىن چارە، سوغۇق سۇ ئىچىشمۇ زەم ـ زەم ئىچكەندەك خاسىيەتلىك. گەرچە كىتاب ئوقۇش بىلەن تۇرمۇش، شېئىر يېزىش بىلەن تىرىكچىلىك، ۋەتەننى سېغىنىش بىلەن غېرىبلىق ئارىسىدا كۆرگەنلىرىم سودىگەرلەرنىڭكىدەك كۆپ ياكى مەيياھلارنىڭكىدەك ئاجايىپ ـ غارايىپ بولمىسىمۇ ئۇ يەردىكى ئۇششاق تەپسىلاتلار مۇ يۇرتداشلىرىم ئۈچۈن يېڭى تۇيۇلسا ئەجەب ئەمەس.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

نەدىن كەلدىڭ ، نەگە بارىسەن

بۇرۇن بۇ سوئال ھەقىقىدە تۇزۇكرەك ئويلىنىپ باقماپتىكەنمەن . بىر خىل مۇھىت ، بىر خىل رېتىم ، بىر دۇنيا ئىچىدە بۇ سوئالغا ئېھتىياج تۇغۇلمىسا كىرەك . قاچان چەت ئەلگە چىقماقچى بولدۇم ، شۇ كۈندىن باشلاپ مەن ھارغۇچە توشتۇرغان جەدۋەللەر ، ماڭغان يوللار ، بارغان جايلار بۇ سوئالغا مۇناسىۋەتلىك بولدى .

جەنۇبىي جۇڭگو ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ ھەپتىدە ئىككى قېتىم ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە ئۇچىدىغان ئايروپىلانىنىڭ مەملىكەت ئىچىدىكى ئاخىرقى بېكىتى ئۈرۈمچى بولۇپ ، ھەج مەزگىلىدىن باشقا چاغلاردا ئۈرۈمچىدىن چىقىدىغىنى بىرەر - ئىككى ئۈيغۇر بولاتتى . بۇگۈن ئۆزۈم يالغۇز ئىكەنمەن . ئاخىرىدىكى بىر نەچچە ئورۇننى ھېسابقا ئالمىغاندا ئايروپىلان لىق توشقاندى . ئايروپىلان ئۈرۈمچى ئايرودرومىدىن كەچ سائەت يەتتە بىرنىمدا ئۇچتى . بەش يېرىم سائەتتىن كېيىن يەتتە مىڭ كىلومېتىردىن ئارتۇق مۇساپىنى بېسىپ ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىنىڭ شارجا شەھىرىگە چۈشىدىكەنمىز . بۇ مېنىڭ 30 ياشقا كىرگەندە ، يەنى 2000 - يىلى 5 - ئاينىڭ 8 - كۈنى تۇنجى قېتىم ئايروپىلانغا چىقىشىم ئىدى . ئالقا چەت ئەلگە چىقىشىم ئىدى . دېرىزىدىن جىمجىرلاپ تۇرغان چىراغلار ئارىسىدا ئۈرۈمچى كېچىكلەپ - كېچىكلەپ يوقالغۇچە ، كۆز ئالدىمدىكى بوشلۇق بىپايان قاراڭغۇلۇققا ئايلانغۇچە كۆز ئۆزمەي قاراپ ئولتۇردۇم . گويا بۇ شەھەرنىڭ ئانا شەھەرلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلىۋاتقاندەك ، كىتابلاردىن تالاي قېتىم ئوقۇغان ئانا ۋەتەن دېگەن سۆزنىڭ مەنىلىسىنى ئەمدىلەتىن ، يات بىر دىيارغا كېتىۋاتقاندا چۈشەنگەندەك بولدۇم . تىل بىلەن تەرىپلەپ بەرگۈسىز تۇيغۇلار كۆڭلۈمنى چۈلغۇۋالغاندى .

بالىلىق چاغلىرىمدا مەكتەپتىن قايتىپ ئېتىز - باغلاردا قوي بېقىپ يۈرگىنىمدە ، توپىلىق يوللاردىن ئېشەك ھارۋا بىلەن قاغىلىقىنىڭ ناھىيە بازىرىغا كېتىۋاتقىنىمدا ، كۈنلەردىن بىر كۈنى ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ، چەت ئەلگە ماڭىدىغانلىقىمنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم . ئايروپىلان يەر بىلەن ئاسمان ئارىسىدا ھايات بىلەن ماماتنىڭ ئارىسىدا ، ئۆتمۈشۈم بىلەن كەلگۈسۈم ئارىسىدا ، تېز سۈرئەتتە ئۇچۇپ كېتىۋاتاتتى . ئادەملىرى ئاسمانىدەك تازا ، روھى تاغدەك ، لېكىن ساددا تاغلىقلار ئارىسىدا — كۆكيار دېگەن تاغدا تۇغۇلۇپ ، پاغۇنچىلىك مەيدان دېگەن باغدا بالىلىقىم باشلانغانىدى . ئىللىق ئالما چېچەكلىرى ، كېسەك تاملىق باشلانغۇچ مەكتەپ ، مېھرىبان دادامنىڭ مۇنبەردىكى ئاۋازى ، بەزى ئاچ ، بەزى توق غۇربەتلىك تۇرمۇش ... بىز 11 بالا ئىدۇق . ئانام ئېتىزدىن كەچ قايتىپ ، موريىسىدىن تۇتۇن يېنىپ تۇرىدىغان ئوچاق ئالدىدا تەڭ كېچىگىچە دوڭغاسلاپ يۈرۈپ ئاش پىشۇرىدىغان ، دادام رەھمىتى ماڭاشىنى يەتكۈزۈپ بولالمايلا ، تۇرمۇشىمىزنى قامداش ئۈچۈن يىراق - يېقىن يېزىدىكىلەرنىڭ سائەت - راديئولىرىنى ئوڭشايمەن دەپ كېچە - كېچىلەر جىنچىراغ يېنىدا مۈكچىيىپ ئولتۇرىدىغان ، ئىشتىنىڭ يىرتىقىدىن چۈلدۈرى كۆرۈنۈپ قالغان بىر تازىغا تامبال ئېلىپ بولغۇچە قالغان يەتتە تاز يىلىرى تەقىمىزنى ساڭگىلىتىپ مانا مەن دەپ تۇرغان ، ئونىمىزنىڭ ئايىغىنى يېڭىلاپ بولغۇچە ئون بىرىنچىمىزنىڭ ئوتۇكىدىن پۇتلىرى مارىلاپ قالغان ... بىراق ، دادام تېنىم تاپىنايدىغان ، قېيىنچىلىقتا روھى سۇنۇپ قالمايدىغان خۇش چاقچاق ، قورقماس ، قەيسەر ئادەم ئىدى . ئۆزى ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولغاچقىمىكىن ، پات - پات يېڭى كىتابلارنى سېتىۋېلىپ بىزگە ئوقۇپ بېرەتتى ، بېشىدىن ئۆتكەن - كەچكەن ئىشلارنى ئاجايىپ قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلەپ بېرەتتى . بەزىدە ھاياجان بىلەن بىز يوزىنىمۇ كۆرۈپ باقمىغان بوۋىمىزنىڭ گېپىنى قىلاتتى . بوۋاق چاغلاردا ھېسابسىز يەرلىرى ،

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

جاھاندىكى جەمئى يەل - يېمىشنى تاپقىلى بولىدىغان كاتتا باغلىرى ، كالىسى مۆرەپ ، قويلىرى مەرەپ تۇرىدىغان قوتان - قوتان مالىلىرى بار ئىسمايىل بەگ گويا بىزنىڭ بوۋىمىز ئەمەس ، چۆچەكلەردىكى بىرەر پادىشاھنىڭ ئىسمىدەك تۇيۇلاتتى . بىزنىڭ غەمسىز ژاڭ - چۈڭلىرىمىز ئىچىدە ئۆيىمىزدىكى يوقسۇزلۇق بىلىنمەيتتى ، قىش يازغا ، ياز قىشقا ، ئايلار ئاشقا ، كېيىم ياماشقا ئولگۈرمەي ، مەن ناھىيىلىك ئوتتۇرا مەكتەپكە كىردىم . ئۇچىنچى ئاكام ئەۋەر بىلەن ئىككىمىز 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ياتقىدا بىر كارىۋاتتا يېتىپ - قوپۇپ ئوقۇيتتۇق ، شەنبە كۈنى كەلسەك مەكتەپتىن قويۇپ بەرگەندە بەزىدە كېتىۋاتقان ماشىنا - تراكتورلارغا ئېسىلىپ چىقىپ يېزىمىزغا يېقىن تاشيولغىچە بېرىۋالاتتۇق . بەزىدە 15 كىلومېتىر يولنى پىيادە بېسىپ ئاي ئۈرلىگەندە ئۆيگە يېتىپ باراتتۇق .

بىر قېتىم مەكتەپتىن بەك كەچ قويۇپ بەردى . ئاكامنۇ مېنى ساقلاپ بولالماي كۆمۈر باسقان بىر ماشىنىغا چىقىۋېلىپ ئۆيگە كېتىپ بولغانىدى . مەن ئۆزۈم يالغۇز يولغا چىقتىم . يول بويى بىر نەچچە يېزىدىن ، ئىككى سايدىن ۋە يېزىمىزنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى تۆت-بەش كىلومېتىرچە كېلىدىغان قاراڭغۇ باغ يۇللىرىدىن مېڭىشقا توغرا كېلەتتى . بازاردىن يىراقلاشقانسېرى ئۆيلەر شالاڭلاپ ، ئاي قاراڭغۇسىدا ئادەمسىز يېزا يوللىرى تولىمۇ سۇرلۇك بولۇپ كېتەتتى . قۇچچىنىڭ سېپى دەپ ئاتىلىدىغان بىرىنچى سايدا كېتىۋاتقىنىمدا بىردىنلا كالىلامغا جىن - ئالۋاستىلارنىڭ ھېكايىلىرى كېلىۋالدى . قاپقاراڭغۇدا پۈتلىرىمنىڭ ئاستىدىكى تاشلار جان كىرىپ قالغاندەك غەلىتە ئاۋاز چىقىراتتى . سايدىكى ھەر بىر تۈپ چاكاندىنىڭ كەينىدىن كۆزلىرىمگە خىلمۇخىل كۆلەڭگىلەر كۆرۈنگەندەك بولاتتى . بىر چاغدا ئالدىمدىكى بىر تاشنىڭ كەينىدىن بىر ئەرسە پارتىدە قاچتى ، قورقىنىمدىن ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ ، ئەزايىمنى سۇر باستى . قاراڭغۇدا ساينىڭ

ئوتتۇرىسىدا يالغۇز كېتىۋاتقان 12 - 13 ياشلىق بىر بالا ئۇچۇن ياۋا توشقان ياكى تۈلكە ئەمەس ، كۆرۈنگەن ھەممە نەرسە جىن - ئالۋاستى ، دۆ - پەرىشتە ئىدى . بار كۈچۈم بىلەن يۈگۈردۈم . شۇ يۈگۈرۈشتە كىيىنكى سايدىن ، ئىتلار قاۋاپ تۇرغان مەھەللىلەردىن ، قاراڭغۇ باغ يوللىرىدىن قانداق ئۆتكىنىمنى بىلمەيمەن . چىپىلداپ تەرلىگەن پېتى ھويلىنىڭ دەرۋازىسىنى قاقتىم . ئىشىكنى ئاچقان دادامغا ئۆزۈمنى ئاتتىم . ئانام ئاياغلىرىمنى يېشىپ ، « پۈتمىنىڭ ئالىقانلىرى ئۆزۈمدەك — ئۇزۇمدەك قاپىرىپ كېتىپتۇ » ، دەپ پۈتۈمنى قۇچاقلاپ يىغلاشقا باشلىدى .

يەكشەنبە مەن ئۈچۈن ھەم كۆڭۈللۈك ، ھەم ئازابلىق بىر كۈن ئىدى . چۈنكى ، مەكتەپتە بىر ھەپتە قۇرۇق نان غاجاپ تاراقلاپ كەتكەن ئاشقازىنىمنى ئۆيدە ئىسسىق ئاش كىرەتتى . كەچكە يېقىن ئاكام بىلەن ئىككىمىز ئانام يېقىپ بەرگەن بىر ھەپتىلىك زاغرىنى ئېلىپ مەرى سوغۇق بازاردىكى مەكتەپمىزگە مېڭىشقا مەجبۇر بولاتتۇق . دادام كۆپىنچە مېنى ئۆينىڭ مېھرىگە قېنىپ ئۆز يېنىدا جىمقراق تۇرۇۋالسۇن ، دەپ يەكشەنبە كەچتىمۇ ئەپقالاتتى . مەن خۇشاللىقتىن قىز - قىنىمغا سىغماي دادام بىلەن قۇچاقلىشىپ يېتىپ كېتەتتىم . دادام تاڭ قاراڭغۇسىدا مېنى ئويغىتىپ ۋېلىسىپىت بىلەن بازارغا يەتكۈزۈپ قويۇاتتى - دە ، خىزمىتىگە ئولگۈرۈپ بېرىش ئۈچۈن يەنە ۋېلىسىپىت بىلەن ئۇچقاندەك ئارقىغا قايتاتتى . گەرچە بۇ 83 - 84 - يىللىرى جۇڭگونىڭ نۇرغۇن جايلىرىدا زور ئۇزگىرىشلەر بولغان بولسىمۇ ، بىز بەزى ئاچ - توق ، بەزى پۇلسىز غۇرىبەتچىلىكتە ئوقۇغانىدۇق . كىيىنى ، كۇنلەر ئۇنىڭدىن ياخشى بولدى . شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ چاقىرىق قەغىزى ، يېڭىچە ئالىي مەكتەپ ھاياتى ، گۈمران بولغان غايە ۋە ئېتىقاد ، روھىي چۈشكۈنلۈك ، ئازاب ، مۇڭلۇق شېئىرلار ، يالغۇنلۇق تۇيغۇ ، ھازىر ئايالىم دەپ ئاتالغان مەن كۆيگەن قىز ، قايتا تىكلەنگەن ئۇلۇغ

ئېتىقاد ، شائىر ، كېسەلگە چۈشكەن دادام ، خىزمەت ، دادامنىڭ ئۆلۈمى ، توي ، ئايالىمنىڭ چەت ئەلگە مېڭىشى . . . چەت ئەلگە كېتىۋاتقىنىمنى كۆرسە ، ھەممەتلىك دادام قانداق خوش بولۇپ كېتەر ئىدى - ھە ، ئانام ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىنىڭ قەيەرىدىلىكىنىمۇ بىلمەيتتى ، ئۇزۇن يوللۇق تېلېفوندا يىغلامسىرىغان ئاۋازى بىلەن « ئۆلۈڭ يەرلەرگە مېڭىپسىز ، خۇدايىمغا تاپشۇردۇم بالام ، مەن نامىزىمدا دۇئا قىلاي دېگەن . . . » سۆزلەرنى ئاران دېيەلىدى . . . [illegible]

چۆچەكلەردىكى ياغاچ ئاتلىق شاھزادىدەك ناتونۇش بىر ئەلگە ئۇچۇپ كېتىۋاتاتتىم . نەدىن كەلدىڭ ، نەگە بارىسەن ؟ دېگەن سوئال كاللامدا غۇۋۇلا چاقنايتتى . بويلىرى ئېگىز ، ئاقچېچىشماق ئايروپىلان كۆتكۈچىلىرىنىڭ تولغان كالىپۇكلىرىدىكى قېنىق لەۋ سۈرۈقلىرىدىن ۋە ئايروپىلان ئىچىدە ئۇياقتىن بۇياققا يىمالال مېڭىپ يۈرۈشلىرىدىن ئادەم ئۆزىنىڭ يەر يۈزىدىن ئون نەچچە مىڭ مېتىر ئېگىزلىكتىكى بوشلۇقتا ئۇچۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ خاتىرجەم بولۇپ قالاتتىم ، خۇددى ئاسماندا ئەمەس ، يەردىكىدەك خىيال ۋە ئەسلىمىلەرگە غەرق بولۇپ كېتەتتىم . بىر - بىرىگە ناتونۇش يولۇچىلار ، تەقدىرى باشقا ، مەنزىلى بىر ئادەملەر ، گەرچە ھەممىمىز ئوخشاش تۇپراقتىن كەلگەن ، ئوخشاشلا تۇپراقلا قايتىدىغان بولساقمۇ . . . بىر دىنيا ئايروپىلان سىلكىنىپ كەتتى . ئۆلۈم يادىمغا يەتتى . ئۆلۈم بىلەن ھاياتنىڭ ئارىسى بىر غېرىچلا ، نەدىن كەلدىم ، نەگە بارىمەن دېگەن سوئال كاللامدىن چاقماقتەك ئۆتتى . چىن ئىخلاس بىلەن يارانقۇچىغا تەسبىھ ئېيتىپ دۇئاغا قولۇمنى كۆتۈردۈم . ئىچ - ئىچىمدىن يىغىغا ئوخشاپدىغان نامەلۇم بىر ھاياجان ئېتىلىپ چىقتى . ئۇنىڭدا مۇھەببەت ، ئىمان ، سېغىنىش بار ئىدى . ئۇنىڭدا زوز كائىناتنى ئىلكىگە ئالغۇچى ئالدىدا چۈمۈلىدەك ئاجىز ، پانا ھەسىلو بىر جان ئىكەنلىكىمنى ئويلاپ يارانقۇچىغا سېغىنىشىمۇ ، تەكلىماكانلىقلارغا خاس تەنھالىق ۋە ئازابمۇ ،

يۇرەك پارەم ئوغلۇمدىن ، ئۇرۇق ـ تۇغقان ، دوست ـ بۇرادەرلەردىن ، مېھرىبان ئەل ـ يۇرت قوينىدىن ئايرىلىشقا قىيىلماسلىقىمۇ ، شارجا ئايرودرومىدا مېنى ساقلاۋاتقان ئايالىم بىلەن تېزرەك دىدارلىشىش تەقەززالىقىمۇ بار ئىدى .

يوپيورۇق ئەرەب كېچىلىرى

ئۇرۇمچى ۋاقتى كېچە سائەت بىر بولغاندا كۇتكوچى قىز ئايروپلاننىڭ شارجا شەھىرىگە قونۇش ئالدىدا تۇرغانلىقىنى ، سائىتىمىزنى ئىككى سائەت ئارقىغا بۇراپ ، بۇ يەر ۋاقتى 11 غا توغرىلىشىمىزنى ئۇقتۇردى . ئۇرۇمچى ۋاقتى ئىمارات (ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىنىڭ ئەرەبچە قىسقارتىپ ئاتىلىشى) نىڭكىدىن ئىككى سائەت بالدۇر ئىكەن . ئايروپلان ئاستا ـ ئاستا پەسلەۋاتاتتى . دېرىزىدىن قارىسام تۆۋەندە كۆز چاقنىتىپ تۇرغان زەڭگارەڭ چىراغلار ، غۇۋا يەر يۈزىدە ئۇزۇن سوزۇلغان يايىسىمان كۆك يورۇقلۇق كۆرۈندى . مەن جىمىرلاۋاتقان بۇ كۆك يورۇقلۇقنىڭ دېڭىز ئىكەنلىكىنى پەملىدىم ، ئىككى قەۋەتلىك يۇمىلاق بىنا ، مەسچىت گۇمبىزى ، دەل ـ دەرەخ ، سىم تور ۋە ماي يول سىزىلغان بۇ بىر پارچە مەنزىرە ، رەسمى ئايرودروم ئىدى . بىز مەنزىرە رەسىمنىڭ ئىچىگە كىردۇق . ئايروپلاننىڭ ئارقا يان ئىشىكىدىن پۈتمىزنى يەرگە ئېلىپلا ئۆزىمىزنى يۇمىلاق بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدە ، نۇرغۇن كاربىدورلۇق ئەينەك قەسىرىدە كۆردۇق . مانا ئوخشاش بۇرۇت قويۇۋالغان ئايروپلان ساقچىسى ، پاسپورت ، ۋىزا تەكشۈرگۈچىلەر ، يۈك ـ تاق باسقۇچى ئادەم ، ئىشقىلىپ ھەممىسى دېگۈدەك چىراي تۇرقىنىڭ يىراق ئاسىيا مىللەتلىرىنىڭكىدەك ئەمەسلىكى بىلەن كۆزۈمگە ئۇيغۇرلارغا كەلكۆرۈنۈپ كەتتى . بەشىنچا قەشقەر يېزىلىرىنىڭكىدەك ئاق شاپاق بۆك كىيىۋالغان ، ساقال ـ بۇرۇتلۇق ئىللىق چىراي ھاممالنى پۇتۇنلەي ئۆزىمىزگە ئوخشىتىپ ئۇيغۇرچە گەپ قىلىپ

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكتى www.uyghurkitap.com

تاشلاپتىمەن . ئۇ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ ئاغزىنى ھاكۇاقتىلارچە ئاچقاندىلا مەن ئۆزۈمنىڭ يېڭىلىشكەنلىكىمنى بىلدىم . شۇنداقتىمۇ بىر ئازدىن كېيىن ئۇ مەقسىتىمنى ئۇققاندەك ئىنگلىزچە ۋە ئەرەبچە «مەن پارس» ، سىز جۇڭگولۇق مۇسۇلمانمۇ؟ دېدى . مەن ئەرەبچە : «ھەئە ، ئويلىغىنىڭىز توغرا ، ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلمانمەن» دەپ جاۋاب بەردىم .

ۋىسال شادلىقى ۋە دىدار مەستخۇشلۇقىدا چامادان بېسىلغان قول ھارۋىنى ئىتتىرىپ ئايرودروم بىناسىدىن تالاغا چىقىۋىنىمىزدا قىزىغان تونۇرنىڭ تەپتىدەك ئىسسىق ھاۋا يۈزلىرىمگە گۈپپىدە ئۇرۇلدى ـ دە ، ئالدىمىزدىكى ياپيېشىل چىملىق كۆيۈۋاتقان يېشىل ئوتتەك تۇيۇلدى . بۇ ھاۋانىڭ تونۇردىن بىرلا پەرقى دېگىزدىن كەلگەن نەمخۇشلۇق ئىدى .

ئەرەب كىچىسى ـ تىنچ ، يېقىملىق ، يوپيورۇق . ھەيمە يەردە چىراغلار يېنىپ تۇرىدۇ . چىراغنىڭ كۆپلۈكىدىن شەھەرنىڭ بىرەر يېرىدىن قاراڭغۇلۇقنى ياكى خىرە ـ شىرە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقنىمۇ تاپقىلى بولمايدۇ . يۇقىرى سۇرئەتلىك يول بويلىرىدا كېچىچە يېنىپ تۇرىدىغان چىراغلار گويا بوشلۇقتىكى تۇتاش كەتكەن رەڭگارەڭ نۇر زەنجىرىدەك شەھەردىن ئىنىس ـ جىن ئۇچرىمايدىغان چۆل ـ جەزىرىگە ، چۆللەردىن دېگىزغا ۋە تاغلارغا كىرىپ كېتىدۇ . ئەرەب كىچىسى ـ قىزىقارلىق ، ئاجايىپ ـ غارايىپ ، گۈزەل ۋەقەلەر يۈز بەرگەن مىڭ بىر كېچىگە ئوخشاش سېھىرلىك ۋە قاينىق ، 24 سائەت ئېچىلىدىغان سۇپىرماركىت (دەرىجىدىن تاشقىرى سودا ساراي) لارغا يېرىم كېچىدە كىرىسىڭىزمۇ يېنىك مۇزىكا ساداسى ئىچىدە ھارۋىلىرىنى ئىتتىرىپ مال تاللاۋاتقان كىشىلەرنى كۆرىسىز . قاراڭغۇ چۈشۈپ خۇپتەن نامىزىدىن تارقىغاندىن كېيىن ئەرەبلەر ئېسىل ماشىنىلىرىنى ھەيدەپ ، خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن بىرگە شەھەردىكى ئەڭ داڭلىق سۇپىرماركىتلارغا قاراپ ئاقىدۇ . مال تاللاپ ، يەپ ـ ئىچىپ ، تېلېۋىزور كۆرۈپ ، ئىبادەت قىلىپ دېگەندەك پائالىيەتلەر بىلەن تۈن نىسبىگچە

ئۇخلىسىمايدۇ . قارىغاندا كۈندۈزلىرى ئۇخلاپ ، كېچىسى ھەركەت قىلىش ئادىتىگە ئايلىنىپ قالغاندەك قىلىدۇ . ئىمارلارنى بىرىپ تۇنجى ئايدا شارجا شەھىرىدە بىر مىسىرلىق تۇل مومانىڭ بىر ئېغىز ئۆيىنى ئايلىقى سەككىز يۈز دەرھەم (جۇڭگو پۇلىغا 1840 يۈەن) گە ئىجارىگە ئالغانىدۇق . بىنانىڭ تۆتىنچى قەۋىتىدىكى بىر يۈرۈش تۆت ئېغىزلىق بۇ ئۆينىڭ بىرىدە ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ، بىرىدە 15 - 16 ياشلاردىكى قىزى تۇراتتى ، يەنە بىرىدە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان كىچىك ئوغلى بىلەن ئۆزى تۇراتتى . ماڭا قوشنا ھۇجرىدىكى چوڭ ئوغلى ئىشتىن يېنىپلا تېلېۋىزور ياكى كومپيۇتېر بىلەن بولۇپ تاڭ ئېتىشقا يېقىن ئۇخلايتتى . قالغان ئىككى ئۆيدىكى تېلېۋىزور ئاۋازىنىڭمۇ قاچان ئۆچكەنلىكىنى بىلمەي قۇلىقىمغا پاختا تىقىۋېلىپ ئۇخلاپ قالاتتىم . كېچە سائەت ئىككىلەردە قىزىق ماينىڭ گاز - گۈزىدىن ياكى قازان - چۆمۈچلەرنىڭ تاراڭشىغان ئاۋازىدىن ئويغىنىپ ئاشخانىغا چىقسام ھېلىقى قېرى خوتۇن ، سېمىز لىكتىن ئۆزىنى ئاران كۆتۈرۈپ ئىرغاڭلىغان پېتى تاماق ئېتىۋاتقان بولاتتى . كۈندۈزلىرى بولسا ئىشىكنى تاقاپ چۈشكىچە ئۇخلايتتى . ئەرەب كېچىسى — تىنچ ، بىخەتەر . مەيلى سىز چەت ئەللىك بولۇڭ ، مۇسۇلمان ياكى جوھوت بولۇڭ ، ئەر ياكى ئايال بولۇڭ ، بىرىم كېچىدىمۇ شەھەر كوچىلىرىدا دەخلىسىز ، خاتىرجەم ماڭالايسىز . ئىمارلارنىڭ قانۇن ئىجرا سى قاتتىق ، ئامانلىق ئىشلىرى دۇنيا بويىچە ئالدىدا ، ساقچى ماشىنىلىرى شەھەر كوچىلىرىدا كېچە-كۈندۈز ئۈياقتىن بۇياققا چارلاپ تۇرىدۇ . مەن بىر كېچىدىكىدەك كېچىلەردە ، تىلسىماتتەك كوچىلاردا خاتىرجەم سەيلە قىلىپ يۈرگىنىمدە ئالدىمغا ئۇچرايدىغىنى قىزىق قاراقچى ياكى بەرەز بۇلاڭچى ئەمەس ، سىزگە چىرايلىق سالام بېرىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان چارلىغۇچى ساقچى بولىدۇ .

يوپيورۇق ئەرەب كېچىلىرى ئىسلام دىنىنىڭ سىمۋولى

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بولغان هىلال ئاي بىلەن كىشىلەر قەلبىنى يورۇتۇپ ، ئىمارات زېمىنىدا تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ نۇرلۇق ئوبرازىنى جىلۋىلەندۇرىدۇ .

دېڭىز بويىدىكى ئەزان ئاۋازى

يېرىم كېچىدە ماشىنا بىلەن دۇبەي شەھىرىگە كىرگىنىمدە دېڭىز بار ئىكەن ، بىراق ئۇنى كۆرمەپتىمەن . ئەرەب دىيارىدىكى تۇنجى ئاخشىمى ئايالىم بىلەن خەيبەر مېھمانخانىسىغا چۈشكەندە دېڭىز بىزدىن 50 قەدەم نېرىدا دولقۇنلاپ تۇرغانىكەن ، بىراق ئۇنىڭ يېنىمدا ئىكەنلىكىنى بىلمەپتىمەن . چىنىدەك پاكىز دۇبەي كوچىلىرىغا قويۇشنىڭ تەڭگە تىللالىرى جىرىڭلاپ تۆكۈلگەن چاغدا دېڭىز ئاپئاق دولقۇنلاپ بىزنى ساقلاۋاتقانىكەن : بىز ئۇنىڭدىن بىخەۋەر ئۆز رەسمىيەتلىرىمىز ئۈچۈن ئالدىراش كېتىۋاتقاندا يۇقىرى سۈرئەتلىك يول بويىدا تۇنجى قېتىم دېڭىزنى كۆردۇم . دېڭىز سېمونت تام ۋە رېشاتكىلار كەينىدە تىز پۈكمەس تۇتقۇندەك تۆمۈر زەنجىرلەرگە بار كۈچ بىلەن ئۆزىنى ئۇراتتى . دېڭىزمۇ تۇنجى قېتىم مېنى كۆردى . مەن تاكسىدا ، ئەينەك قەپەس ئىچىدە ئۆز تەقدىرىمگە زەنجىرىلەنگەن قىلىنغانىدىم . دېڭىز بىلەن تۇنجى ئۈچرىشىش مانا شۇنداق تولىمۇ سۈس ، ئۇپۇل ـ توپۇل ، كىشىنى ئۇممىدسىزلەندۇرىدىغان ئۈچرىشىش بولدى . قىرغاقتا دۆۋىلىنىپ كەتكەن مال ساندۇقلىرى ، دېڭىزدىكى ئېگىز ـ ئېگىز يۈك پاراخوتلىرى ، ئۈچۈپ يۈرگەن ئاق چايكىلار ، قىرغاقتا يېقىن سۇ يۈزىدە لەيلەپ قالغان شىشە ، پالتىراق ئەخلەت ـ چاۋارلار مېنىڭ كۆپكۆك دېڭىزغا يوللىغان قىزغىن سالامىمنى تۇسۇۋالغاندى . بىراق ، خەتەرلىك دېڭىز سەپەرلىرىدە ئاجايىپ ـ غارايىپ ۋەقەلەر يۈز بەرگەن . مېنىڭ بىر كېچىدىن ماڭا تونۇش بۇ دېڭىز مەن ئېكرانلاردا كۆرگەن دېڭىزدىن نەچچە ھەسسە گۈزەل ۋە سېھىرلىك ئىدى .

ئىمارەتنىڭ يەتتە شەھىرى پۈتۈنلەي دېگۈدەك دېگىز بىلەن چىشلىشىپ تۇرىدۇ . پايتەخت ئەبۇزەبىگە قاراشلىق ئاستانە ـ ئەلئەيىن شەھىردىن باشقا ھەر قانداق بىر شەھەردىن ئىشىكنى ئاچسىلا دېگىز كۆرۈنىدۇ ياكى ماشىنا بىلەن شەھەر سىرتىغا سەل-پەل ماڭسىلا ، دېگىزنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قالىدۇ ، دۇبەي ـ ئوتتۇرا شەرقنىڭ سودا مەركىزى ۋە « قۇملۇقتىكى شاڭگاڭ » دەپ ئاتالغان ھەقىقىي دېگىز شەھىرى . ئۇ دېگىز ئارقىلىق بار دۇبەي ۋە دىيرا دۇبەي دەپ ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتكەن . سۇ بىلەن سۈيۇشۇپ تۇرغان ئىككى دۇبەي ئارىسىدا كىشىلەر كوچا ئاپتوبۇسىغا ئوخشاش نۆۋەت بىلەن قاتنايدىغان كىرا كېمىلىرىگە ئولتۇرۇپ ئىككى — ئۈچ مىنۇت ئىچىدىلا يەنە بىر دۇبەيگە قەدەم باسىدۇ ياكى تاكسىغا ئولتۇرۇپ ئاسمان يەلەك پاراخوتلار توختاپ تۇرغان رەشىدىيە (ئىنگلىزچە راشىد) پورتىنىڭ كىرىش ئېغىزىدىن باشلانغان دېگىز ئاستى تونىلىدىن ئۆتۈپ 15 — 20 مىنۇت ئىچىدە سەييا ھ ئۆزىنى ئىككىنچى دۇبەينىڭ ئادەملەر ئېقىنىدا كۆرىدۇ . بىر ئۈچى دېگىزدىن باشلىنىپ بازارغا كىرىپ كېتىدىغان يورۇق كوچىلار ، ئاستىغا قاشتېشى ياتقۇزۇلغان مەسچىت ـ سارايلار ، رەڭگارەڭ مال بىلەن تولغان مەرمەر تۇۋرۈكلۈك سۈپىرمارکىتلار ، چۆچەكلەردىكى ئالتۇن دۆلىتىگە كېلىپ قالغاندەك ھېسسىياتقا كەلتۈرىدىغان كۆز يەتكۈسىز جاۋاھىرات بازارلىرى ئىمارەتقا تۇنجى كەلگەن ھەر قانداق ئادەمنى ھاياجانلاندۇرماي قالمايدۇ .

ۋەتەندىكى چاغدا ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئىگىلىرىمنى قىرىپ تۇرساممۇ چۈشكىچە تىككىدە بولۇپ كېتىدىغان يىرىك ساقاللىرىم ۋە ئەتراپىمدىكى كۆپ كىشىلەردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان بۇرۇتۇم بىلەن ئۇرۇمچى كوچىلىرىدا سەل خۇدۇكسىرەپ قالاتتىم . كۆز ئالدىمدا ئۇ ياقتىن ، بۇ بۇياقتا ئۆتۈۋاتقان ساقاللىق ئىگىلەر ، ھەررەڭ ، ھەرقىسما بۇرۇتلار ، ئەتىر پۇراپ تۇرىدىغان ئاق پەرىشلىك گاھىدا سەللىلىك ئادەملەر ئارىسىدا مۇسۇلمان دۇنياسىنىڭ ماڭا تونۇش

ئۇيغۇر كتاب توپلىغۇچى www.uyghurkitap.com

بەلگىلىرى ناماياں بولاتتى. شۇنچە قاياقى كولچىدىمۇ بىرەر ئۇنلۇكرەك ئاۋازنى، ۋاراڭ — چۇر ۋۇتنى ئاڭلىغىلى بولمايتتى. شۇنچە كۆپ ئادەملەر ئارىسىدىمۇ ئاي - يىللاپ ئۇرۇشۇپ - تالىشىپ قالغانلارنى كۆرگىلى بولمايتتى. مەيلى ئەرەب ياكى ھىندى بولسۇن، مەيلى پارس ياكى پاكىستانلىق بولسۇن بۇ يەردە ئادەم بىلەن ئادەم ئارىسىدا بىر خىل يۇمشاق مۇناسىۋەت مەۋجۇت. ئۇشتۇمتۇت بىرەر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسىڭىز ياكى بىرەر جايىنى بىلمەي كوچىدا ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالغان بولسىڭىز قايسى تىلدا بولمىسۇن ئادەملەر سىزگە چۈشەندۈرۈپ قويۇشقا، قىزغىنلىق بىلەن ياردەم بېرىشكە تەييار. ئەگەر يولدىن ئۆتمەكچى بولۇپ تۇرغان بولسىڭىز ئۇچقاندەك كېلىۋاتقان ماشىنىلار ئاستىلاپ توختاپ بېرىدۇ. ياكى شوپۇر قول ئىشارىسى قىلىپ سىزنىڭ ئاۋۋال ئۆتۈۋېلىشىڭىزنى بۇيرۇيدۇ. ئەگەر كېسىپ ئۆتمەكچى بولغىنى ئايال كىشى بولسا ئەۋال تېخىمۇ باشقىچە، ماشىنىلار بەش - ئون مېتىر يىراقتىنلا توختاپ تولۇق ئۆتۈپ بولغاندىلا ئاندىن قوزغىلىدۇ. يولدا، بانكا - سارايلار ۋە ھەرقانداق ئىش بېجىرىش ئورنىدا ئاياللارنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى يۇقىرى، ئورنى ئالاھىدە. بىرەر رەسمىيەت ئۆتەش ئۈچۈن ئۆچىرەتنىڭ ئەڭ ئالدىدا تۇرغان بولسىڭىز ئەڭ ئاخىرىدا كىرىپ كەلگەن بىر ئايالنىڭ ئىشى بىزنىچى بولۇپ بېجىرىلىدىغانلىقى بۇ يەردە نورمال ئەھۋال. ئاياللارنىڭ يوشۇرۇپ قويۇلغان گۆھەرەك ئەتىۋارلىنىشى، تەشنالىقتا تۇرغان ئەرلەر تەرىپىدىن مەبۇدلارچە ئۇلۇغلىنىشى ئوتتەك ئىسسىق، نەمخوش دېڭىز ھاۋاسىدا تېخىمۇ بىلىنىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ ۋە بارلىق ئادەملەرنىڭ بىر - بىرىگە بولغان ئىسسىق مېھرىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلغىلى بولىدۇ.

قولۇمدا ئىغىر سومكا، قاقىرام ئاپتاپتا ئەلئەيىندىن ئەبۇزەبىگە بارىدىغان يولدا تاكسى ساقلاپ تۇراتتىم. يېقىن ئەتراپتا سايىدىغۇدەك بىرەر تۇپمۇ دەرەخ يوق ئىدى. بېشىمدىن

ئايىغىمىغدچە شۇرقىراپ تەر قۇيۇلاتتى . دەل شۇ چاغدا ئۇچقاندەك كېلىۋاتقان بىر ئاق رەڭلىك پىكاپ يېنىمدىلا توختىدى ، بىراق بۇ تاكسى ئەمەس ئىدى . تەقى ـ تۇرقى ـ ۋە كاندورا (ئەرلەرنىڭ يەكتەك تونى) سىدىن قارىغاندا ماشىنىدىكى مۇۋاتىن (يەرلىك) دەك قىلاتتى .

— ھەي مىسكىن ، ئەبۇزەبىگمۇ ؟

— ھەئە .

— ياللا ، ماشىنامغا چىقىۋال ، يولىمىز بىركەن .

— ئاللا ساڭا رەھمەت قىلسۇن !

مەن سومكىنى كەينى ئورۇندۇققا قويۇپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردۇم . ماشىنىنىڭ ھاۋادىنىدىن چىقىۋاتقان مۇزدەك توك شامالدا ئىسسىقمۇ ، 180 كېلومېتىر يولمۇ ۋە چۆل ـ جەزىرىمۇ بىلىنمىدى . ئاخىر ئالدىمىزدا ئۇپۇققىچە سوزۇلغان كۆك دېڭىز كۆرۈندى . بىز دېڭىز بويىدىكى ھەشەمەتلىك شەھەر ئەبۇزەبىگە رەڭمۇرەڭ چېچەكلەر ۋە ياپيېشىل دەرەخلەر بىلەن ئۇنىسز كىرىپ كەلدۇق . بىراق ، بۇ سۇكۇتىمىزدە ئادەملەر ئازىيىدىكى دېڭىزدەك چوڭقۇر مۇھەببەت بار ئىدى .

بۇ چاغدا ناماز دىگەرگە ئەزان چىقتى . ئەزان ئاۋازى ماڭا شۇنداق تەسىر قىلدىكى مەن ئۆمرۈمدە بۇنداق جەزبىدار ئاۋازنى يەنە بىر ئاڭلىغىنىمنى ئەسلىيەلمەيمەن . ئۇنىڭدا دېڭىزنىڭ ئىنچ ـ ئىنچىدىن چايقىلىشلىرى ، كائىناتتىكى ئاسمان جىسىملىرىنىڭ بىر ـ بىرىگە ماس ئايلىنىشلىرى ، قۇشلارنىڭ ھاۋادىكى قانات قېقىشى ، قىلىچلارنىڭ ۋالىلدىشى ، تۆگىلەرنىڭ ئۆركىشى ، ئادەملەرنىڭ ھايا جانغا تولغان نەپەسلىرى ، يېڭىدىن دۇنياغا كۆز ئاچقان بوۋاقنىڭ ئىڭكە ساداسى ، ھالاك بولغان شەھەرلەردىكى جىمجىتلىق ، رەسۇللالنىڭ ۋىدالىشىش نۇتقى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مۇڭلۇق ئاۋازلار بىلەن مەڭگۈ ئۇنتۇلماس كۆرۈنۈشلەر بار ئىدى . ئۇنىڭدا ياخشىلىقنىڭ ئەۋلادىمۇ ئەۋلاد داۋاملىشىشى ۋە ئىنسانىيەتنىڭ يۈكسەك روھىي پەللىگە چاقىرىلىشى بار ئىدى . ئەزان ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

دۇكاندارلار دۇكىنىنى تاقاپ ، كېتىۋاتقانلار قەدىمىنى ئۇزاپ مەسچىت تامان ئاقاتتى ، مەنمۇ دېگىز دولقۇنىدەك ئادەملەر ئېقىنىغا قېتىلدىم .

يىرتىق يەكتەكلىك مۇڭاتىن

بىر كۈنى كەچلىك غىزادىن كېيىن ئايالىم بىلەن ئۇسسۇزلۇق ۋە ئۇشتاق ـ چۇشتەك تاتلىقلارنى سېتىۋالغاچ ئايلىنىپ كېلىش ئۈچۈن يېگىدىن ئېچىلغان دەرىجىدىن تاشقىرى سودا ـ سارىيى ئەلمولغا ماڭدۇق . ئەلمول بىز تۇرۇۋاتقان ئۆيگە يېقىن بولۇپ پىيادە بېرىپ كەلگىلى بولاتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە تېلېۋىزوردا ھەركۈنى ئەلمولنىڭ ئېلانلىرى بېرىلىپ تۇرغان بولغاچقا بىر كۆرۈپ باققىمىز بار ئىدى . ئەلمول كەڭ ۋە ئۇزۇنچاق ئۇچ قەۋەتلىك سۇپىرمارکىت ئىدى ؛ ئەلمولنىڭ يەر ئاستى قەۋىتى 400 ـ 500 ماشىنا سىغىدىغان ماشىنا توختىتىش مەيدانى بولۇپ بىز بارغاندا ئۇ توشۇپ بولغاچقا يەنە بىر — ئىككى يۈزدەك ماشىنا مولنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى يولدا قاتار تىزىلىپ كەتكەنىدى . «مول» ھەقىقەتەن مولچىلىق بولۇپ ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان رەڭگارەڭ تاۋار دۇنياسى ئىكەن ـ دۇنيادىكى ئەڭ مودا كىيىم ـ كېچەكلەر ، ئەڭ قىممەت زىبۇ زىننەتلەر ، ئەڭ زامانىۋى ئېلېكتر سايمانلىرى ، ئەڭ ئېسىل خۇشتال قاچىلار ، ئەڭ ساپ مېۋە شەربەتلىرى ، ئەڭ تاتلىق پېچىنە پېرەنىكلەر بۇ يەرگە كېلىۋالغانىدى ، ھەتتا بۇخشىمىغان دۆلەتلەردىن كەلتۈرۈلگەن مېۋە ـ چېۋە ۋە ئوتياشلار مۇ تۇرى ، رەڭگى ، باھاسى بويىچە ئايرىم ـ ئايرىم تىزىپ قويۇلغانىدى . چاقناپ تۇرغان چىراغلار ئاستىدا كىشىلەر ئۇيۇاقتىسىن ـ بۇياقتا ئۇزۇۋاتقان سان ـ ساناقسىز رەڭلىك بېلىنغلارغا ئوخشايتتى . بۇ «بېلىق» لارنىڭ كۆپلىرى يەنىلا ئائىلىسى بويىچە كەچلىك مال سېتىۋالغىلى كەلگەن غەمسىز مۇڭاتىنلار ئىدى . ئۇلار مال جازىلىرىنى ئارىلاپ ، قول

هارۋىلىرىغا لىق توشقۇچە مال سېتىۋالغاندىن كېيىن دۇكان خىزمەتچىلىرى ئۇنى ئىتتىرىپ ئىشىك ئالدىغىچە ئاچقىچ ماشىنىسىغا بېسىپ بېرەتتى . بەزىلىرى بىللە بېرىشقا ئېرىنىپ مۇلازىمەتچىگە ماشىنىنىڭ ئاچقۇچىنى بېرىپ قويۇپلا ئۇستۇن قەۋەتتىكى قەھۋەخانىغا چىقىشاتتى ۋە يېنىك مۇزىكا ساداسى ئىچىدە قەھۋە ياكى ئۇسسۇزلۇق ئىچكەچ بەھۇزۇر ئارام ئالاتتى . چۈنكى ، بۇ مۇۋاتىنلار ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئىتى تولۇق كاپالەتكە ئىگە ئىمارات قانۇنىدا ھەر قانداق بىر چەت ئەللىكنىڭ بىخەستەلىكتىن ياكى باشقا سەۋەبتىن ئۇلارنىڭ مەنپەئىتىنى زىيانغا ئۇچراتقاندا قانۇندىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغىنىغا تولۇق ئىشىنەتتى .

مۇۋاتىن يەنى ئىمارات پۇقراسى بولۇش ئاھالىسى 2 مىليونغىمۇ توشمايدىغان ، ئۆز نوپۇسىغا قارىغاندا ئىشلەۋاتقان چەت ئەللىكەرنىڭ سانى كۆپ بولغان بۇ دۆلەتتە كاتتا ئىمتىياز ، دۇنيادىكى كۆپىنچە دۆلەت ، مىللەتلەردە يەرلىكتىن ياتلارنىڭ ئورنى يوقىرى . ئۆز پۇقراسىغا قارىغاندا چەت ئەللىكەرنىڭ يوزى چوڭ . بىراق ، ئىماراتتا ياشاپ باققان ھەر قانداق چەت ئەللىك مۇۋاتىن دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى ئوبدان بىلىدۇ . چەت ئەللىكەر ئۇچۇن ، ھەتتا باشقا يەردىن كەلگەن ئەرەبلەر ئۇچۇنمۇ پۇقرالىققا قوبۇل قىلىش ئىشىكنى مەڭگۇلۇك ياقىۋەتكەن بۇ دۆلەتتە «مۇۋاتىن» دېگەن سۆز قانۇنىي ھوقۇقتىن باشقا بىر مۇنچە ئىقتىسادىي مەنپەئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان . مۇۋاتىنلار ئۇچۇن مائارىپ تۇغۇلغاندىن باشلاپ تاكى ئالىي مەكتەپ ، ھەتتا چەت ئەلدە ئوقۇشقىچە ھەقسىز ، داۋالىنىش ھەقسىز ، بالا تۇغۇلغاندىن باشلاپ تاكى خىزمەتكە چىققۇچە دۆلەت بەرگەن تۇرمۇش خىراجىتىدىن بەھرىمەن بولىدۇ . بۇ خىراجەت دادىسىنىڭ مائاشىغا قېتىپ بېرىلىپ ، بالا خىزمەتكە چىققاندا توختىتىلىدۇ ، يەنى بىر ئادەمنىڭ بالىسى قانچە كۆپ بولسا ، بۇ مۇۋاتىننىڭ مائاشىغا قېتىلىدىغان پۇل شۇنچە كۆپ بولىدۇ . ئەگەر بىر مۇۋاتىن يېگانە مۇۋاتىن قىز

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

يىللەن توي قىلماقچى بولسا دۆلەت بۇ يىگىتنى مۇكاپاتلاپ تويلۇق ئۇچۇن 70 مىڭ دەرھەم (بىر دەرھەم 3 .2 يۈەن) يارەم پۇلى بېرىدۇ. قارىغۇچىسى يوق ياكى ئىشسىز مۇۋاتىن بولسا دۆلەت ھەقسىز ئۆي ۋە يەتكۈدەك تۇرمۇش خىراجىتى بىلەن تەمىنلەيدۇ، ئەگەر چەت ئەلدە بىرەر مۇۋاتىنىڭ پۇلى تۇگەپ كېتىپ ياكى بېشىغا كۇن چۇشۇپ ئىمارات كونسۇلخانىسىنى ئىزدەپ تاپسا ئايروپىلان بىلىتىدىن ۋە قالغان ئىشلىرىدىن ئەسىرىمەسمۇ بولىدۇ. ھەر بىر ئۆيدە بىر ياكى بىر نەچچە ماشىنا بار. كۆپىنچە ئائىلىلەردە بالا باققۇچى، ئاشپەز، شوپۇر دېگەندەك چەت ئەللىك خىزمەتچىلەر توختىتىلغان.

ئىمارات ھۆكۈمىتى كۆپ سانلى ئىگىلىگەن چەت ئەللىكلەرنىڭ مەدەنىيەت ساپاسى بىر پۈتۈن ئىمارات جەمئىيىتىگە تەسىر كۆرسىتىدىغىنىنى كۆزدە تۇتۇپ چەت ئەللىك ئىشلەمچىلەرگە جەزمەن ئالىي مەلۇماتلىق بولۇشنى شەرت قىلغان. مەن بىر قېتىم بىر ھىندىستانلىق ياش بىلەن پاراڭلىشىپ قالدىم. ئۇ بومباي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ قانۇن فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن بولۇپ قۇملۇقتىكى بىر مەزرەئە (بىننەم يەر، ئېكىنزار) دە دېھقان ئىكەن. ئايلىقى 800 دەرھەم ئالىدىكەن. ئايالىمنىڭ بىر مۇۋاتىنە دوستى بولۇپ، بۇ قېتىم ئىمارات ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىئولوگىيە فاكۇلتېتىنى يېڭىلا پۈتتۈرگەنىدى. ئۇ شۇ مەكتەپنىڭ ئۇزۇندە ئاددىي بىر خىزمەتچىلىككە قالغان بولۇپ، تەجرىبىخانىغا قارايتتى. ماڭاشى 12 مىڭ دەرھەم ئىدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە خىزمەت ئورنى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە ئىستاژى بىلەن ئېيتقاندا ئۇنىڭ ماڭاشى مۇۋاتىنلارنىڭ ئىچىدە خېلىلا تۆۋەن ھېسابلىنىدىكەن. مۇۋاتىنلارنىڭ كۆپىنچىسى بىر تەرەپتىن ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ئىشلەپ بىر تەرەپتىن سودا قىلىدۇ. ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ئادەتتە سائەت 9 دىن 2 گىچە ئىشلەيدىغان بولۇپ

قالغان ۋاقىتتا ئۇلار دۇكانلىرى بىلەن بولىدۇ . دۇكانلىرىدا ئەرزان ئەمگەك كۈچى بولغان چەت ئەللىك مال سانقۇچىلار مۇقىم تۇرىدۇ . «قوملۇقتىكى شاگگاك » دەپ نامى بار ئوتتۇرا شەرقتىكى بۇ نېفىت ۋە سودا دۆلىتىدە مۇۋاتىنلارنىڭ سودا ۋە ماۋاشتىن كىرگەن يۇقىرى كىرىمى بىلەن گۈشىنىڭ باھاسى ئۇرۇمچىنىڭكىگە ئاساسەن ئوخشايدىغان (يەنى كىلوسى 9 دەرھەم) ، بەزى مېۋە ـ چېۋە ، سەي ـ كۆكاتلىرى ئۇرۇمچىنىڭكىدىنمۇ ئەرزان بولغان ئىستېمال سەۋىيىسىدە ئۇلارنىڭ مەئىشىتىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلالايمىز . شۇڭا ، ئىمارات‌لىقلار ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرغان پۇللىرىنى خەجلەپ كېلىش ئۈچۈن ھەر يىلى چەت ئەللەرگە ساياھەتكە چىقىش ئادىتىنى شەكىللەندۇرگەن . ئىماراتنىڭ ئىسسىق ۋاراقلاپ ـ قايناپ تۇرىدىغان ئالتىنچى ، يەتتىنچى ئايلاردا مۇۋاتىنلار ئاساسەن ساياھەتكە چىقىپ بۇ دۆلەتتە چەت ئەللىكلەر يالغۇز غېرىبسىنىپ قالىدۇ .

مەن ئايالىم بىلەن ئەلمولنىڭ رەڭگارەڭ چىراغلىرى ئاستىدا مال سېتىۋېلىش قىزغىنلىقىغا غەرق بولغان غەمسىز مۇۋاتىنلارغا قاراپ خىيال سۈرگەچ كېتاب جازىلىرىنى ئارىلاشقا باشلىدىم . خىيالىمدا ئەرەب قولتۇقى ، تەكلىماكان قۇملۇقى ، قىسمەت ، ئامەت ۋە ئادەملەر توختىماي ئالمىشىپ تۇراتتى . بىردىنلا كېتاب جازىسىدىكى «ئىماراتنىڭ تۇنۇگۈنى » دېگەن فوتو سۈرەتلەر توپلىمىغا كۆزۈم چۈشتى . مەن قىزىقىش بىلەن ۋاراقلاشقا باشلىدىم . ئالدىمدا ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى نېفىتى بىلەن بايۇەچچىلەر قاتارىغا ئوتكەن ، نوپۇسى 2 مىليونغىمۇ توشمايدىغان سۇلەتلىك ئىمارات ئاقسۆڭەكلىرى ئەمەس ، ئورۇق بېلىقچىلار ، مىسكىن چىراي مەرۋايىت سۈزگۈچىلەر ، غېرىب ـ غۇرۇا مۇۋاتىنلار پەيدا بولدى . «قورۇق قول قايتىش » ناملىق بىر پارچە رەسىمدىن بىر بېلىقچى ۋەيرانە كەپىسى ئالدىدا يالاڭ ئاياغ ئىككى قىزى بىلەن دېڭىزغا قاراپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ ئۈزۈن يەكتېكىنىڭ ياماقلىرىدىن قورسىقى كۆرۈنۈپ قالغان

www.uyghurkitap.com

بولۇپ چىرايىدىن ، ئۇمىدسىزلىك ، مۇڭ ۋە بارلىق ئۇمىدىنى تەقدىرگە باغلاش ھېسسىياتى چىقىپ تۇراتتى . 1972 - يىلى ئەنگلىيىنىڭ مۇستەملىكىسىدىن قۇتۇلۇپ ، ھوقۇقىغا ۋە بايلىقىغا ئۆزى ئىگە بولۇشنىڭ ئالدىدا بۇ دۆلەتتىكى كىشىلەر مانا شۇ ھالەتتە ئىكەن .

مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئەتراپىمغا قارىدىم . مال تاللاۋاتقان بۇ كىشىلەرنىڭ ئۇزۇن ، ئاپئاق يەكتەكلىرىدىن ، كۆزلىرى ۋە چىرايىدىن مەغرۇرلۇق ، ئىشەنچ ۋە بايلىقىنىڭ نۇرلىرى چاقناپ تۇراتتى . ئايالالار قارا لىباس ئىچىدە ئەتىۋارلىق ، نازۇك گۈللەردەك ئۇنسىز خۇش پۇراق چاچاتتى . ئۇلارنىڭ ھازىرقى تۇرقىدىن دۇنيادا گويا بۇنىڭدىن باشقا رېئاللىق يوقتەك ، ئادەملەرنىڭ ھازىرغا نىسبەتەن ئۆتمۈشمۇ ۋە كەلگۈسىمۇ گويا بىر دەقىقىدىكى ئىشتەك تۇيۇلاتتى .

يىگىت يىغلايدۇ

مەن مۇنداق بىر ئالاھىدە ھادىسىنى بايقىدىم : ئىماراتتا ھەممە نەرسىنىڭ جىنسى بارەك ، ھەممە جىنسىي ھاياجان ھالىتىدە تۇرغاندەك ، بۇ يەردە ئادەمگە ۋەسۋەسە سېلىپ ، ئىختىيارسىز ئۇياق-بۇياقتا قارىتىدىغان ئەتىر ھىدىمۇ - شەيتان ، تاكسى بۇرۇندۇقىغا تاساديپىي ئىلىنىشىپ قالغان بىر تال ئۇزۇن چاچمۇ چىدىغۇسىز ئەپسانە ، چۈنكى بۇلار مىڭلاپ كۆڭۈلنى مالىمان قىلغۇدەك سېھرىي كۈچكە ئىگە . ھارارەتلىك كۈندۈزلەردىكى ئايالسىز قاقشال كوچىلار ، سۈپىرماركىتلارنىڭ ھاياجانلىق كېچىسىدە چاقناپ تۇرغان سۆڭەكتەك ئەرلەر ، قارا پەرىشتىدەك پۇركەنجىلىك ئايالالار ئادەمگە ئادەتتىن تاشقىرى جىنسىي سەزگۈرلۈكنى ھېس قىلدۇرىدۇ . قولىنى مال جازىسىغا ئۇزاتقان ئەر شېرىن زەرەتنى سەزدى ، كەينىمدە بىر ئايال مال تاللاۋاتاتتى . يولنىڭ ئىچى ھەم سىرتىدىن ، دۇكان ۋە دۇكانلاردىن بىرلا ۋاقىتتا سانىقسىز كۆز ئوقياسى ئېتىلدى .

چۈنكى ، بىر ئايال رەستىنى كېسىپ ئۆتكەندى . بۇ يەر مانا شۇنداق ئاجايىپ ھاياتنى كۈچ دۇنياسى .

بىر كۈنى دۇبەينىڭ ئالتۇن بازىرىدا كېتىۋاتاتتىم . ئوساتتىن يانفون كۆتۈرۈۋالغان بىر جۈڭگولۇق قىز چۈقان كۆتۈردى . ئارقىدىنلا كوچا چارلاپ يۈرگەن ئىككى ساقچى ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى . مەنمۇ قەدىمىنى توختىتىپ ئۇلارغا قاراپ تۇردۇم . بىر چاغدا ھېلىقى ساقچىلار 20 ـ 25 ياشلاردىكى بىر پاكستانلىق يىگىتنى تارتقۇشلىغان پېتى تەتەينىڭ ئالدىغا ئەكەلدى .

— مۇشۇ شۇمۇ ؟

— نەق ئۆزى .

كالتە يەڭ ئاق مايكىسىدىن بەدەنلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان خەنزۇ قىز يېرىم ـ ياتا ئىنگلىزچە ۋە ئىما ـ ئىشارەتلەر بىلەن بۇ پاكستانلىقنىڭ خېلىغىچە كەيتىگە چۈشۈپ ، دەل مۇشۇ يەردە ئۇنىڭ يانپىشىنى سىلاپ قويۇپ قاچقانلىقىنى چۈشەندۈردى . يىگىت قورققىنىدىن لاغ ـ لاغ تىترەپ تۇراتتى . ئۇ يىغلامسىرىغان ئاۋازدا بۇ تەتەيدىن ئىنگلىزچە ۋە ئەرەبچە قايتا ـ قايتا ئەپۇ سورايتتى .

ـ ئۇ مېنى نېمە كۆرۈۋاتىدۇ ـ ھە ؟ جۈڭگولۇق ئاياللارنىڭ ھەممىسى شۇنداقمىكەن ؟ ئۇ كۈپكۈندۈزدە ھېيىقماستىن ماڭا قول تەگكۈزدى . بۇ ئەدەپسىزنىڭ راسا ئەدىپىنى بېرىش كېرەك .

بىر چاغدا يىگىت ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى . چوپچوڭ بىر ئادەمنىڭ يىغىسى ساقچىلارنىكىمۇ ئىچىنى ئاغرىتقان بولسا كېرەك . بىراق ، قىزنىڭ قەتئىي ئەلپازىغا قاراپ ساقچىلار يىگىتنى مەجبۇرىي ساقچىخانا تەرەپكە سۆرەپ ماڭدى . بىراق ، ئۇلار يىگىتكە ئۆزرە ئېيتىپ چۈشەندۈرۈۋاتاتتى :

— بىزگىمۇ ئامال يوق ، بۇ دېگەن قانۇن .

ئەتراپتا قاراپ تۇرغانلارنىڭ دېيىشىچە ئۇ ئەمدى ئالتە ئايلىق سولاقتا ياتىدىكەن ياكى بۇ دۆلەتتىن ھەيدىۋېتىلىدىكەن .

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

گەرچە ئىسسىقى چىدىغۇسىز بۇ يەر ۋە ھەربىر ئەر چوڭقۇر چاڭقاش ھالىتىدە تۇرسىمۇ ، بىراق ئىمارىتىنىڭ قانۇنى ۋە ئىسلام ئەخلاقى ئۇلارنى يەنىلا مەھكەم تۇتۇپ تۇرىدۇ .

بىر كۈنى ئەلئەيىن شەھىرىنىڭ كۆكتات بازىرىغا كېتىۋاتاتتىم . بۇ دۆلەتتە قاسساپلار لوق گۆشى ئايرىۋېلىنغان ئۇستىخانىنى ساتماي تاشلىۋېتىدىغان بولۇپ ، مىسىرلىق قاسساپ دوستۇم مەن ئۈچۈن ئۇنى مەخسۇس ئەپقويانتى . ئىككى — ئۈچ كۈندە بىر كېلىپ ئەپقويغان سۆڭەكلىرىنى ئەكىتەتتىم . بازار ئېغىزىغا كېلىشىمگە بىر مۇنچە ئادەمنىڭ بىر يەرگە توپلىنىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ قەدىمىمنى تېزلەتتىم . ئەسلىدە بازارغا يانداش كارتىلىق ئاممىۋى تېلېفوندا ئىككى رۇس قىزى تېلېفون ئۇرۇۋاتاتتى . تار ئىشتان ۋە قىسقا مايكا كىيىۋالغان بۇ قىزلارنىڭ ئاق بىلەكلىرى قولتۇقىغچە ، بېلى كىندىكىگىچە ئوچۇق ئىدى . ئىمارەتتا بۇنداق ھالەتتىكى ئاياللارنى ئاساسەن كۆرگىلى بولمايتتى . قىزلار سۆزلىشىۋاتقان بۇ تېلېفون بوتكىسىنىڭ ئەتراپىدا پاكىستانلىقلار ، ئافغانىستانلىق پاتامار ، ھىندىلار ، باڭغلادىشلاردىن ھاسىل بولغان چوڭ بىر يېرىم چەمبەر بارغانسېرى كىچىكلەۋاتاتتى . ئۇلار گويا ئىككى سېرىق ئاسلاندەك ئەتراپىتىكىلەرگە قاراپ - قاراپ قويۇپ خىيالىنغىمۇ كەلتۈرۈپ قويماي تېلېفون ئۇرۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى . ئادەملەر كۆپەيگەنسېرى چەمبەر كىچىكلەپ ئاخىر مەڭگۈلۈك بىر ئارىلىقتا قېتىپ قالدى . ئۈچ مېتىرچە قالغاندا ھېچكىم داۋاملىق يېقىنلىشىشقا پېتىنالمىدى . جەرەن بالىسىنى كۆرۈپ ئاماسىز مۆلدۈرلەپ قاراپ تۇرغان ئۇۋچىنىڭكىندەك كۆزلەر ، غۇرۇلاي قوندۇرغۇدەك يوغان بۇرۇتلار ، ساقاللىق ئېگىز - ئېگىز ئادەملەر . . ھېچكىم بىر ئېغىز زۇۋان سۆرىمەيتتى . يىگىتلەر تۆكۈرۈكلىرىنى يۇتۇپ ، ئىچىدە يىغلاۋاتقاندەك جىمجىت تۇرۇشاتتى . ھېچكىم چەمبەر مەركىزىگە داۋاملىق يېقىنلىشىشقا پېتىنالمايتتى . مەن بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن سۆڭەكلىرىنى ئېلىپ ئۆيگە ئالدىرىدىم .

مۇشۇكلەرنىڭ جەننىتى

مەن خورما دەرەخلىرىنىڭ توپا باسقان يوپۇرماقلىرى ئاستىدا ھەر كۈنى تىنىجىق گۈگۈلداپ كۈتۈۋالىمەن. ئىسسىق گۈگۈم پەردىسى يېيىلغاندا فوسفورەسىنىڭ چاقناپ تۇرغان سانسىز مۇشۇك كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىمەن. بۇ كۆزلەرنىڭ بەزىلىرى ئىشىك ئالدىدا يېشىل ئۇچقۇن چاچىدۇ. بەزىدە پال كۆزلەر تام تۈۋىدىن ئەرۋاھتەك قاچىدۇ. بەزىلىرى ئەخلەت دۆۋىسىدە قوش چېچەكتەك مىدىرلاپ، جىمىرلاپ تۇرىدۇ. بۇ يەردە مۇشۇك بەك كۆپ. تۇم قارا، ئاق، تاغىل، سېمىز، ئېگىز، خىلمۇ-خىل مۇشۇكلەر گويا مۇشۇكلەر پادىشاھلىقىدا ياشاۋاتقاندەك رەستە - مەيدانلاردا بەھۇزۇر مېڭىپ يۈرىدۇ. ئەرەبلەر مۇشۇككە ئامراق. مەن شارجادا تۇرۇۋاتقان چاغدا ئۇي ئىگىسى مىسىرلىق مومايىنىڭ كەمبەغەللىكىگە باقماي سېغىنىۋالغىنى مىنىڭ نەچچە يۈز دەرھەملىك مۇشۇكىنى كۆرگەنمەن. بۇ كەمپىر شىراز مۇشۇكى دەپ ئاتالغان تۈكلىرى ئۇزۇن ۋە ئاپئاق بۇ مۇشۇكىنى كەچكىچە قۇچىقىدىن چۈشۈرمەي كۆتۈرۈپ يۈرەتتى. سۆيۈپ، سىلاپ، ئەركىلىتىپ كېتەتتى. بىراق، مەن ئىككى يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە بۇ دۆلەتتە بىرەر چاشقان كۆرمىدىم. مۇشۇكتىن ئىبارەت چاشقان تۈتۈشتىن باشقا رولى يوق بۇ مەخلۇقنىڭ ئەرەبلەرگە زۆرۈرىيىتىمۇ يوقتەك قىلاتتى. خۇددى چاشقان يوق بۇ يەردىكى مۇشۇكلەرگە ئوخشاش زۆرۈرىيەتتىن قالغان، لېكىن مۇشۇكلەرگە ئوخشىمىغان تەقدىرگە دۇچار بولغان يەنە بىر تۈرلۈك مەخلۇقنى كۆرگەنمەن.

بىز پەس تاقىر تاغلار ئارىسىدىكى يۇقىرى سۈرئەتلىك يولدا فۇجەيرە شەھىرىگە كېتىۋاتاتتۇق، يولنىڭ ئىككى تەرىپى ئاندا-ساندا چۆل دەرەخلىرى ۋە يېپىنچا ئۆسۈملۈكلىرى بار كەلگە چۆل ئىدى. مۇزدەك ماشىنا ئىچىدە تۇرۇپمۇ تالانىڭ گىل رەڭگىدىن قانداق دەھشەت ئىسسىق بولۇۋاتقانلىقىنى بىلگىلى

بولاتتی . بىراق ، شۇنچە كەمگە كەتكەن چۆلدىكى ھەر بىر تۈپ يۇلغۇننىڭ ، ھەر بىر يېشىللىقنىڭ تۈۋىگە تارتىلغان قارا شلانكىلاردىن سۇ تېمىپ تۇراتتى . بىر چاغدا ئالدىمىزدىكى چۆل ئىچىدىن بۇلۇتتەك توپا ـ توزان توزۇپ ئون ، يىگىرمىچە سالپاڭ قۇلاق مەخلۇق چېپىپ كەلدى .

ـ ياۋا ئېشەكلەركەنغۇ بۇ ؟

ـ شۇنداق ، بۇرۇنقى ئەتىۋارلىق ئۆي ھايۋانلىرى ئەمدى چۆل بۇرگۇنلىرىگە ئايلاندى .

ھەمراھىمنىڭ ئېيتىشىچە 15 ـ 20 يىل ئىلگىرى ئېشەكى ۋە تۆگىسى بولۇش بۇ يەرلىكلەرگە خېلى چوڭ ئىش ئىكەن . ئىمارات‌لىقلار ئەنگلىيە مۇستەملىكىسىدىن قوتۇلۇپ ئۆزلىرىنىڭ نېفىت بايلىقى ئۆز خەلقىنىڭ پاراۋانلىقىغا ئىشلىتىلگەندىن كېيىن ، ئۆي ـ ئۆيلەرنىڭ ئالدىدا پىكاپ توختايدىغان بوپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ھېچكىم بۇ ھايۋانلارنى بېقىشنى خالىماپتۇ . بۇرۇنقى قاتناش قورالى بولغان بۇ مەخلۇقلار چۆللەرگە قويۇۋېتىلىپ ياۋايى ھايۋانلارغا ئايلىنىپ كېتىپتۇ . ھۆكۈمەت تۆگە ، ئېشەك قاتارلىق بۇ قارىغۇچىسىز ياۋايى ھايۋانلارنىڭ سۇ ئىچىشىنى ئوچۇن چۆلگە شلانكا تارتىپ دائىم سۇ توشۇپ تۇرىدىغان سېمونت تەڭلىمىلەرنى پاساپ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇپتۇ . شۇنداقتىمۇ سايدا ئۆزلۈكىدىن ئۆلۈپ قالغان ، ئاشۇ ئېشەكلەرنىڭ تاپلىرى ئاندا ـ ساندا كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ .

بۇ يەردىكى تەلىيى ئوڭ كەلگەن جانىۋار مۇشۇك بولسا مەخسۇس دىۋانلاردا ، خېنىملارنىڭ يۇمشاق قۇچاقلىرىدا ، قىزلارنىڭ ئوزۇن بارماقلىرىدا مۇشۇك بولۇشنىڭ راھىتىنى كۆرەتتى . تالا مۇشۇكلىرىمۇ شۇنچە كۆپ بولۇشىغا قارىماي ئادەملەردىن ئاشقان نازۇ ـ نېمەتلەرنى بايـ ـ بايا‌شادلىق ئىچىدە ياشايتتى . ئۆيلەرنىڭ ئىشكى ئالدىدا بەزى مۇشۇكلەرنىڭ مەخسۇس ئاشقان سۇتنى ئىچىش ئوچۇن ساقلاپ تۇرىدىغانلىقىنى ، دۇملىمە گۈرۈچ ياكى باشقا نەرسىلەرنى ئاچىقىپ بەرسە پۇراپ قويۇپ نارازىلىق بىلدۈرىدىغانلىقىنى

كۆرگىلى بولىدۇ . يەنە بەزى مۇشۇكلەر مەخسۇس توخۇ گۆشىگىلا ئۆگىنىپ قالغان بولۇپ ، پىچىنە - پىرەنىك ياكى باشقا ئاشقان - تاشقانىنى زادىلا يېگىلى ئۇنىمايتتى . ئىگىلىرى قاتتىق كۈندە بولسا ، باققان ھايۋانلىرىمۇ شۇنداق كۈن كۆرىدىغان گەپكەن . بىزنىڭ يۇرتلاردىكى مۇشۇكلەر بۇ يەردىكى مۇشۇكلەرنىڭ راھەت - پاراغىتىنى كۆرسە «ئاھ ! پەرۋەردىگار ، بىزمۇ قاچان بۇ مۇشۇكلەردەك كۈنگە ئېرىشەرمىز » دەپ يىغلاپ سېلىشى مۇمكىن .

مەن بىر ئەرەبتىن مۇشۇكلەرگە نىمە ئۈچۈن مۇنچىۋالا پەرۋەردار چىلىق قىلىپ كېتىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى سورىدىم . يۇ ئەرەب ئىمام بۇخارى بىلەن بىر ئۇلۇس ، بىر تىلدىكى مىللەتكە تەكىللىماكان بويلىرىدىن كەلگەن مۇسۇلمانلاردىن ئىجابلىغەن ھالدا : «ئىسلام دىنى ياخشىلىق ۋە رەھمەت دىنىدۇر . بۇ دىن ئادەملەرگىلا ئەمەس ھايۋانلارغىمۇ رەھمەت ۋە مېھىر - شەپقەت قىلىشنى بۇيرۇيدۇ ، مۇشۇكمۇ بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس . بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يەكتەكنىڭ پېشىدە بىر مۇشۇك ئۇخلاپ قاپتۇ . پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇشۇكنى ئويغىتىۋېتىشكە كۆزى قىيماي مۇشۇك ياتقان پېشىنى كېسىپ قويۇپ كېتىپتۇ . ئەجەبا ، ھەممە ئادەم بىلىدىغان بۇ ھەدىستىن خەۋىرىڭىز يوقمۇ ؟ ساھابى جەلىل ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ دائىم مۇشۇك بېقىپ يۈرگەنلىك سەۋەبىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنى ئۆز ئىسمى ئابدۇراھمان ئىبنى سەخىرنىڭ ئورنىغا «ئەبۇ ھۇرەيرە» (مۇشۇكنىڭ ئاتىسى) دەپ ئاتىغانلىقىنىمۇ بىلمەمسىز ؟ دېدى . ئەلۋەتتە ئاللىبۇرۇن بىلىشكە تېگىشلىك نۇرغۇن بىلىملەرنى سىغدۇرالمايدىغان ئىمكانىيەت مېنى يەرگە قاراشقا مەجبۇر قىلدى .

پەلەستىنلىك كىتابپۇرۇش

ئەدۇنيانىڭ يەر شەكلى خەرىتىسىگە قارىغان ئادەم قۇملۇق

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بويلىرىدىكى كۆزگە ئاران چېلىقىدىغان چېكىتىنىك ئورنىدىكى جايدا ئادەملەر قۇمدەك مىغىلداپ تۇرىدىغان چوڭ شەھەرلەر بارلىققىنى ، ئۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ھۆر ـ بەختىيار تۇرمۇشىنى ياكى ئەركىنلىكى ئۈچۈن ساداسىز قان تۆكۈپ قىلغان ئۇرۇشىنى كۆرەلمەيدۇ . بىر تال چېكىت ئاستىدا قاتار ـ قاتار ئاق تېرەكلەر ياكى خورمىلىق باغلار ، دېڭىز ياكى تاقىر تاغلار ، ھېسابسىز نېفىت ياكى دېھقانىنى تويغۇزالمايۋاتقان ھوسۇلسىز ئېتىزلار ، ئېتىلىپ چىققان چىپار يولۇاس ياكى سۇت ئېچىۋاتقان مۇشۇك بار . ئەسسىقتا كۆيۈۋاتقان قۇملۇقمۇ ، ئورماندىكى يامغۇرمۇ ، ئەرەبمۇ ياكى ئۇيغۇرمۇ بار .

مەن يەر شارى خەرىتىسىدە تىرناقچىلىك سىزىلغان بۇ دۆلەتنىڭ خەرىتىگە چۈشمىگەن ئالئەيىن شەھىرىدە چىراغلار جىمىرلاپ تۇرغان بىر كەچلىكى كىتابخانىغا كىردىم . قاتار ـ قاتار بىر نەچچە كىتابخانا بار بۇ رەستىدىكى مەن كىرگەن كىتابخانىدا كىتاب ھەقىقەتەن كۆپ ئىدى . كىتابلارنىڭ ئىنگلىزچەن نىسبىتىدىن قارىغاندا ئۇچتىن ئىككىسى ئەرەبچە ، ئۈچتىن بىرسى ئىنگلىزچە كىتابلار ئىدى . مەن كىتاب جاھازلىرىنى بىر ھازا ئارىلىغاندىن كېيىن ئىنگلىزچە كىتابلار ئارىسىدىن نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئېرلاندىيە شائىرى ئېستىرنىڭ ۋە ھازىرقى زامان ئامېرىكا شائىرلىرىنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمىنى تاللىدىم . كىتابخانىدا ئادەم ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى . ئالدىمدىكى قارا ئابايى كىتىگەن مۇڭاتتىە چوكان پۇل تۆلەپ بولۇشىغا مەن قولۇمدىكى ئىككى كىتابنى سۇندۇم . كىتابپۇرۇش چاچلىرى چۈشۈپ كەتكەن ، يۈزلىرىنى قورۇق باسقان ، قارىماققا 50 ياشلارغا كىرگەندەك كۆرۈنىدىغان ئاق يۈزلۈك ئەرەب ئىدى . كىتىتىشىدىن ئونىڭ مۇڭاتىن ئەمەسلىكى چىقىپ تۇراتتى . ئۇ قولۇمدىكى كىتابلارنى ئېلىپ ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ قارىغاندىن كېيىن ماڭا لاپپىدە بىر كۆز تاشلىدى . ئادەتتە كىتابخانىغا كىرىدىغانلار يۈزدە يۈز مۇڭاتىنلار ياكى ئاندا ـ ساندا باشقا يەرلىك ئەرەبلەر بولاتتى . ئۇ ماڭا —

بۇ ئالاھىدە خەۋپ-خەتەرلىك قىزغىنلىقتىن قالغاندىن كېيىن
— كەچۈرۈڭ، بىر مىنۇت تەخىر قىلىپ تۇرسىڭىز
ئۇ ماڭا ئىنگلىزچە ئۆزرە ئېيتىپ مېنىڭ كەينىمدىن
كەلگەن ئەرەب قىزنىڭ كىتابلىرىنى ئېلىپ باھاسىنى
ھېسابلاشقا باشلىدى. قولىدىكى ئىش توگىگەندىن كېيىن
باشقىچە قىزغىنلىق بىلەن ماڭا بۇرۇلدى.
— سىز ئىرانلىقمۇ؟
— ياق.
— ئافغانمۇ؟
— ياق.
— ئۇنداقتا...
— مەن تاكسى شوپۇرلىرىدىن، دۇكان خىزمەتچىلىرىدىن
يىگىرمىياچە تونۇشقان ھەربىر ئادەمدىن ئوخشاش سوئال-ۋە
ئوخشاش قىياسلارنى تولا ئاڭلاۋېرىپ زېرىكىپ كەتكەنىدىم.
مەن جاۋاب ئورنىغا ئۇنىڭدىن قايتۇرۇپ سورىدىم.
— سىز پەلەستىنلىكمۇ يا لىۋانلىقمۇ؟
— ماشائاللا، پەلەستىنلىكمەن. ئىسمىم ھەمۇدە،
ئەرەبلەر ئىچىدىمۇ ئىنگلىزچە شېئىرلارنى ئوقۇيدىغانلار كۆپ
ئەمەس، سىز زادى قايسى دۆلەتتىن؟
— مەن جۇڭگودىن كەلگەن مۇسۇلمان
ئۇيغۇرمەن. ئازراقمۇ ئىشەنمىدى.
— مەن جۇڭگولۇقلارنى ئوبدان بىلىمەن. بۇرۇتىڭىز، كۆز
ۋە قېشىڭىز ئوخشىمايدۇ.
— مەن جۇڭگونىڭ غەربىي شىمالىدىكى شىنجاڭ ئۇيغۇر
ئاپتونوم رايونىدىن كەلگەنلىكىمنى ئېيتتىم. ئۇنىڭ جۇڭخۇا
خەلق جۇمھۇرىيىتى زېمىنىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئىگىلەيدىغان
شۇنچە چوڭ زېمىن ۋە بۇ يەردىكى 8 مىليوندىن ئارتۇق
مۇسۇلمان مىللەت - ئۇيغۇرلاردىن زادىلا خەۋىرى يوق ئىكەن.
ئۇ كىشىچە يەر شارى خەرىتىسىدىكى كىچىككىنە بىر جاي -
پەلەستىنىنى ھەر بىر ئۇيغۇر ۋە پۈتۈن دۇنيا ئاساسەن بىلىدۇ،

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

مەن ئەپسۇسلانغان هالدا قولۇمدىكى كىتابلارنى ئۇنىڭغا تەڭلىدىم.

ـ مەن باهاسى 30 دەرهەملىك بۇ كىتابلارنى سىزگە 20 دەرهەمگە بېرەي. مەنمۇ شېئىرنى ياخشى كۆرىمەن. بىز دوست بولۇپ قالايلى.

— رەهمەت.

— ئەگەر ۋاقتىڭىز بولسا ئۆتە چۈشتىمۇ كەلسىڭىز، چۈشلىرى دۇكاندا خېرىدار ئاز، بىز كەڭ ـ كۇشادە مۇڭدىشۇالالايمىز.

مەن ئۇچ كۇندىن كېيىن چۈش ۋاقتىدا يەنە كەلدىم. هەمۇدە مېنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ قىزغىن قارشى ئالدى. كىتابخانىسىدا ئايدا 600 دەرهەم مائاش ئالىدىغان هىندىستانلىق كىتاب ساتقۇچى بىلەن ئۇزۇندىن باشقا هېچكىم يوق ئىدى. ئۇ مەندىن ئەرەب تىلى سەۋىيەسىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى سورىدى.

— ئۆزۈمنىڭ هۆددىسىدىن چىقالايمەن، — دېدىم جاۋابەن.

— ئۇنداقتا بىز ئەرەبچە سۆزلەشسەكمۇ بولغۇدەكقۇ هە؟

ئۇ بىر نەچچە ئەرەپ شائىرلىرىنىڭ شېئىرىنى تەييارلاپ قويغانىكەن، هاياجان بىلەن دېكلاماتسىيە قىلىشقا باشلىدى.

— چۈشىنەلىدىڭىزمۇ؟

— ئازراق چۈشەندىم، مەن مۇهەببەت لىرىكىلىرىنىڭ پادىشاهى دەپ نام ئالغان شائىر نىزار قۇببانىنىڭ شېئىرلىرىنى ئىنگلىزچىدىن كۆرۈپ باققانمەن. ئامېرىكىلىق ئەرەب شائىرى شەرىق ئەلمۇسانىڭ شېئىرلىرىنى ياقتۇرىمەن.

— ماشائاللا، مانا بۇ يەردە نىزار قۇببانىنىڭ قەسىدىلەر توپلىمى بار، ئالغىڭ كەلەمدۇ؟

ئۇ ئايالارنىڭ تېنى رېلىسقا ئوخشايدۇ، ئەرلەر گويا پاراۋوز دېگەندەك مىسرالىرى بار بىر شېئىرنى ئوقۇدى.

— بىلەمسىز ، مەن سىزدەك شائىر ئەمەس ، لېكىن شېئىرنى ياخشى كۆرىمەن ، 15 - 16 ياش چاغلىرىمدىن باشلاپ كىتاب ئوقۇش ۋە ھۆرلۈك ئۈچۈن كۈرەش قىلىش مېنىڭ ھايات نىشانىم بولۇپ قالغان . قولۇمغا قورالمۇ ئالغان ، ياسىر ئاراپاتقا ئەگىشىپ سىياسىي پائالىيەتلەرگە قاتناشقان ، تۈرمىدىمۇ ياتقان ، ئاپتوبۇسقا پۇل يوق تالاي قېتىم شەھەردىن ـ شەھەرگە پىيادە قاچقان . كۈن-كۈنلەپ ئاچمۇ قالغان ، ئىمارائقا كېلىپ 7 — 8 يىللىق سەرسانچىلىقتىن كېيىن بۇ كىتابخانىنى شېرىك ئېچىۋالدىم . نېمىلا بولمىسۇن ھاياتتىكى بىر نىشانىمنى ئىشقا ئاشۇرىدۇم . بىراق ، بەزىدە قېتىم ئىچىمدىن ئېچىلىپ كۈلۈپ باقمىدىم . بىز پەلەستىنلىكلەرنى پەھۇدىيلارمۇ ، باشقا ئەرەب دۆلەتلىرىمۇ ياخشى كۆرمەيدۇ . دۇنيادا بىزگە ئوخشاش يوق . كەڭ زېمىندا بىزگە پەلەستىندىن باشقا ئىللىق ماكان يوق . چۈنكى ، بىر مىللەت ئۆز ۋەتىنىدە قانچىلىك خار ، قانچىلىك تۆۋەن بولسىمۇ يەنىلا ئۆز يېرىگە يەنىلىدۇ . ھامان بىر كۈنى قەددىنى كۆتۈرىدۇ . كىشى يۇرتىدا قانچىلىك مەنسىتىت كۆرسىمۇ مەڭگۈ ئىككىنچى پۇقرا سانىلىدۇ . . ھاياتنىڭ قانتىقچىلىقى مېنى ۋاقىتسىز قەرىتىپ قويدى . بەلكىم سىزگىنىمۇ چوڭ كۆرۈنۈپ كەتكەندىمەن . بۇ يىل ئەمدىلا 36 ياشقا كىردىم . مەن ئۆز كۆزۈمگە ئىشەنمەي قالدىم . ئالدىمدا يۈزلىرىگە قات - قات قورۇق چوشكەن ، چاچلىرى چۈشۈپ تاقىر بېشىدا ئاندا-ساندا تۇك قالغان 36 ياشلىق بىر بوۋاي تۇراتتى . بۇ باي ـ باياشات ئەركىن ئەرەب دۆلىتىمۇ ئۇنىڭ پەلەستىنلىك ئىنكەنلىكىدەك ھەقنىي سالاھىيىتىنى يۇتۇۋېتەلمىگەنىدى . ئەكسىچە نەگىلا بارمىسۇن پەلەستىنلىك دېگەن بۇ ئىسىم گويا قوللۇق تامغىسىدەك ئۇنى ئازابلايتتى . بۇ ئازاب ، ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيگۈچىلەرنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە كۈچلۈك بولغان . ئوتنىڭ تېشىدا كۆيۈۋاتقان بىر مۇساپىرنىڭ ئۆز ۋەتىنىنى سېغىنىش ۋە ۋىجدان ئوتىدا پۈچىلىنىش ئازابى

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ئىدى.

ئۇممانغا كىرىش

ئىمارلاتقا ئۇرۇمچىدىن بۇاستە ئايروپىلان قاتنايدىغان بولغان بىر نەچچە يىلدىن بۇيان چېچەن ئۇيغۇر سودىگەرلىرىنىڭ ئايىغى بۇ ئوتتەك تۇپراققا تېگىشكە باشلىدى. دۆڭكۆۋرۈكنىڭ مەركىزىي بازارلىرىدا كۆز چاقنىتىپ تۇرغان خىلمۇخىل ياغلىقلار، ئاياللارنىڭ كوپتا - كۆڭلەكلىرى، يېڭى چىققان ئەتۇارلىق رەخت - ماتالار، ئالتۇن زىبۇزىننەتلىرى، دۇنيانىڭ جاي - جايلىرىدىن دۇبەيگە، دۇبەيدىن ئۇرۇمچىنگە كەلتۈرۈلىدىغان بولدى. ھەر ھەپتىنىڭ جەنۇبىي جۇڭگو ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانى كەلگەندە شارجا ئايرودرومىدا 5 — 6 ئۇيغۇر سودىگەر پەيدا بولىدۇ. ئۇلار دۇبەيدە بىر - ئىككى كۈن مال تاللاپ يەنە قايتىدۇ. ئىمارلاتنىڭ ئوخشىمىغان شەھەرلىرىدە ۋاقىتلىق ئولتۇرۇشلۇق بىر نەچچە ئائىلىلىنىڭ ئۇيغۇرمۇ بار. ئىكەن. بىراق، بىز تۇرۇۋاتقان مەدەنىيەتسىزلەرنىڭ شەھىرى ئەلئەيىن باشقا شەھەرلەردىن چەت ۋە خىلۋەتتەك بولغاچقا بىزگە بۇ ئۇيغۇرلار بىلەن باردى - كەلدى قىلىش پۇرسىتى بولمىدى.

ئىمارلاتقا قوشنا دۆلەت ئۇممانداكى گۈلباھار ھاجى خېنىم بىلەن ياسىنجان ھاجىم ئۇرۇقلۇق ئىككى ئۇيغۇر بولۇپ پايتەختىن ماسقاتتا ئوقەت قىلىۋاتقىنىغا بىر نەچچە يىل بولغانىدى. ئاياللىم بىلەن ئىككىمىز ئۇلارنىڭ قىزغىن تەكلىپى بىلەن قورۇان ھېيتىنى بىللە ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ماسقاتقا قاراپ يولغا چىقتۇق. ئۇممان بىلەن ئىمارات ئوتتۇرىسىدا بىزنىڭ كالىلىمىزدىكى چېگرا ئۇقۇمىدەك تىكەنلىك سىملار بىلەن ئايرىۋېتىلگەن چېگرا يوق ئىدى. بۇ ئىككى دۆلەتنىڭ دۆلەت تەۋەلىكى بەزى جايلىرىدا بىرەر تاغ - دۆڭلۈك بىلەن بەزى يېقىن شەھەرلىرى بىرەر يول بىلەنلا بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ

تۇراتتى .

بىز ئىماراتنىڭ ئەلئەيىن شەھىرىدىن بىر ماي يول ئىارقىلىق ئايرىلىپ تۇرىدىغان ئوممانىنىڭ بىرەيمى بازىرىغا تاكسى بىلەن ئىككى مىنۇتتىلا غۇيۇلداپ كىرىپ ماسقاتقا قاراپ يولغا چىقتۇق . ئالاھازەل بىر سائەتچە ئىچكىرىلەپ ماڭغاندىن كېيىن ئوممانىنىڭ چېگرا پونكىتىغا كەلدۇق . شوپۇر يولغا چىقىشتىن بۇرۇنلا ئىككىمىزنىڭ پاسپورتىنى كۆرۈپ ، ھەر ئىككىلارنىڭ ئىماراتقا ئىقامىتى (ۋاقىتلىق تۇرۇش ۋىزىسى) بار ئىكەن ، ئەرەب قوللۇقىدىكى ئالتە دۆلەتنىڭ ھەرقاندىقىغا مۇشۇ ئىقامەت بىلەن ئىختىيارىي كىرەلەيسىلەر ، چېگرىدىلا بىر ئايلىق زىيارەتكە تامغا بېسىپ بېرىدۇ ، دېگەنىدى . شۇڭا ، قاراۋۇلخانىدا توختاشتىن بىز ئانچە بىسەرەمجان بولۇپ كەتمىدۇق . ماي يول قاپ ئوتتۇرىدىن بىر ئالا كالتەك بىلەن توسۇقلۇق ئىدى . ئالا كالتەكنىڭ بىر بېشىدا كىچىك بىر بوتكىچاق بار بولۇپ بىر ئوفىتسېر دېرىزىدىن سۇنۇپ بەرگەن گۇۋاھنامىلارنى بىر - بىرلەپ تەكشۈرەتتى . ئالدىمىزدا توختىغان ھەر ئىككى ماشىنا ئوممانلىقلارنىڭ بولغاچقا ھايال بولمايلا بىزگە نۆۋەت تەگدى . ئوفىتسېر پاسپورتىمىزنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ بولۇپ قولىمىزغا بىر جەدۋەل تۇتقۇزدى . بىز جەدۋەلدىكى ئىنگلىزچە ۋە ئەرەبچە يېزىلغان قايسى دۆلەتتىن ، قانچە نەپەر ، قايسى شەھەرگە نىمە ئىش بىلەن بارماقچى دېگەن كاتەكچىلەرنى توشقۇزۇپلا قايتۇرۇپ بەردۇق .

ئاپەندىم ، خانىمىلار بىلەن ئىككىلار ئۇچۇن يەتتە رىيالدىن جەمئىي ئون تۆت ئومان رىيالى تاپشۇرىسىلەر ، دېدى . بىز پۇلنى تاپشۇرغاندىن كېيىن پاسپورتىمىزغا تامغا بېسىپ قولىمىزغا قايتۇردى ۋە سىلەرنى قارشى ئالىمىز ، دۆلىتىمىزدە خۇشال ئويناپ قايتقايسىلەر ، دېدى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ . قايتىدىن ماشىنىمىزغا چىقتۇق . ئالا كالتەك كۆتۈرۈلگەندە ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ساقچى

www.uyghurkitap.com

مېڭىشىمىزغا قول ئىشارىسى قىلىپ سەپىرىمىزگە ئاقيول تىلمدى.

بۇ ئىشلارغا بەلكىم بەش مىنۇتمۇ كەتمىگەندۇ. دۇنيادا بىر دۆلەتتىن يەنە بىر دۆلەتكە بېرىش رەسمىيىتىنىڭ مۇنداق ئاسان پۈتىدىغانلىقىنى باشقا بىرەرسى سۆزلەپ بەرگەن بولسا بەلكىم مەڭگۈ ئىشەنمىگەن بولاتتىم. بېراق، بۇ ئۆزۈم باشتىن كەچۈرگەن ھەقىقىي ئىش ئىدى.

ماسقات كوچىسىدىكى ئۇيغۇر

ئومانغا ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى بىز ئۆزىمىزنى قەدىمكى زاماندىكى بىر دۆلەتتە كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلىشقا باشلىدۇق. بىرەيمى بازىردا كۆرگەن خام كېسەكتىن قىيۇرۇلغان لاي كۇنگۇرلۈك ئېگىز تاملار، تاملارنىڭ پۈچۈقلىرىدا ئاپتاپ سۇنۇپ بۇقۇلداۋاتقان مىڭلىغان كۆك كەپتەر، يول بويى ئادەمگە پات - پات سالقىن تۇيغۇ بەخش ئېتىدىغان يېشىل ئېتىزلار، باغ - ۋارانلار، ئىسسىقتا ئېشەك مىنىپ كېتىۋاتقان ئوممانلىق بوۋاي، يولنىڭ ئوتتۇرىدىكى جورما دەرىخى، تۆۋۈگە تاشتىن تاراشلاپ ياسىغان، قىيپاش كۇزىغا چۈشۈۋاتقان سۇ، ھېجىر قاچا، ئۈزۈم، ماسقات شەھىرىگە يېقىن ئاچالدىكى ھەيكەلتىراشنىڭ ئاجايىپ ئەسىرى - ئالتۇن نەقىشلىك ساندۇقنىڭ كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان ئاغزىدىن كۆرۈنۈپ قالغان زەر باسقان كىيىم - كېچەك ۋە ئۇنچە - مەرۋايىت. بىزگە گويا ئەلى بابا ۋە قىرىق قاراقچى مۇشۇ يەردىكىدەك ھېس قىلدۇق. ئوممانىنىڭ پايتەختى - ماسقات بىر تىلىسىمات ئىكەن. بىز بۇ شەھەرگە كىرگىنىمىزنمۇ ۋە چىققىنىمىزنمۇ بىلەلمىدۇق. بىر دەم ماڭساق قەدىمىي، بىر قەدەم ماڭساق زامانىۋى، ئۇياقتا قارىساق تاغ، بۇياقتا قارىساق دېڭىز، ئېگىز بىنالارغا قاراپ ماسقاتقا كىرىپ بولدۇق دېگەندە سەھرا تۇسىنى ئالغان خورمىلىق باغلار، ئېتىزلار، ئۇي -

ئىمارەتسىز ، ئادەمسىز ئۇزۇندىن - ئۇزۇن تاشلاندۇق يەرلەر ، بىرەر يېرىم ساھەتتىن كېيىن كۆرۈنۈپ قالىدىغان ئىككى ياندىكى تاغدا ئالمقانچە بوش يەر قالماي سېلىنغان غۇچچىدە ئۆيلەر ، ئىنچىكە ئۇچەيدەك كوچا ، مەرمەر قەسىر ، ئەينەك سارايلار ، ئارقىدىن يەنە كۆپكۆك دېڭىز ۋە تاغ ، يان - يېنىدا مىغىلداپ تۇرغان كىشىلەر . . . مانا بۇ ئوممانىڭ پايتەختى ماسقات ئىدى .

گۈلباھار ھاجى خېنىم بىلەن ياسىن ھاجى بىزنىڭ كېلىش ۋاقتىمىزنى پەملەپ ئالدىنئالا ئالدىمىزغا چىقىپ تۇرغانىكەن . گەرچە بىز بۇرۇن ئانچە تونۇشۇپ كەتمىسەكمۇ ، ئۇيغۇرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى بولمايدىغان ياقا يۇرتتىكى ناتونۇش بىر كوچىدا بىر - بىرى بىلەن ئۇچراشقان تۆت ئۇيغۇرنىڭ خۇشاللىقىغا ھېچنېمە توغرا كەلمەيتتى . ئۇيغۇرنىڭ دۇنياۋى غېرىبلىقى ۋەتەندىن نەچچە مىڭ كىلومېتىر يىراقلىقتا بىر پەس غەم - قايغۇسىز قىزغىنلىققا ، ئۇرۇق - تۇغقانلارچە خۇشاللىققا ۋە ھاياجانلىق شېئىرغا ئايلاندى . مەن مانا مۇشۇنداق جەم بولۇشلارنى تەسۋىرلەپ «يۇرتداشلار» دېگەن شېئىرىمدا مۇنداق يازغانىدىم .

دۇبەي شەھىرى تىلسىمات ئەينەك
يىتكەن دەرەخ ئۆزىنى ئىزدەر ،
كوچىدا
ئورۇق ئەرۋاھلار ئۇيغۇر بىز دەر ،
ئۇيغۇر - ئۇيغۇرغا تارتىلغان پەردە .
پولو بىلەن لەغمەن بار يەردە ،
ئۇيغۇرنى كۆردۇم -
كۆزۈمگە قىزىلگۈلدەك سۈرتەي دېگۈچە ،
يۇرىكىمگە سانچىلىپ قالدى تىكىنى .

ئەي قوپاللىق قىلغۇچى سۆيىمەن سېنى ،
ئەي ، باغرىنى تىلغۇچى سۆيىمەن سېنى
ئەي زامانىنى سىلىغۇچى سۆيىمەن سېنى . . .

ئۇلار بىزنىڭ كېلىشىمىزگە ئولگۈرتۇپ پولو دۇملەپ قويغانىكەن . بىز ئوخشىغان پولوغا ئىشتىها بىلەن ئېغىز تەگكەچ قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق .

گۈلباھار خېنىمنىڭ تەسىرلىك سەرگۈزەشتىلىرى ، جاسارىتى ، تەۋەككۇلچىلىكى سودا ساھەسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ ئورتاق يولى بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم . ئۇ دەسلەپ ھۆكۈمەت ئىگىلىكىدىكى بىر سودا سارىيىدا پرېكازچىك بولغان . قورساقتىن ئېشىنمايدىغان ئازغىنا مائاشقا باغلىنىپ قالغاندىن كۆرە نېمە بولسام بىر تەۋەككۇلچىلىك قىلىپ باقاي دېگەن نىيەتكە كەلگەن . پۇرسەتنى چىڭ تۇتقۇچى ئۇيغۇر سودىگەرلىرىنىڭ قاتارىدا پاكىستانغا چىققان . ئۇ يەردە ياسىنجان بىلەن شېرىكلىشىپ ئىككى ئارىدا مال يۆتكىگەن . بىر قېتىم سودىدا زىيان تارتىپ ھەممە دەسمايىسىدىن ئايرىلىپ قالغان . ئۇنىڭ خاراكتېرىدىكى ھاياتقا قىزغىنلىق ، تەۋەككۇلچىلىك ۋە يېڭى ماكان ئىزدەش روھى ئۇنى جىم تۇرغۇزمىغان . ئۇ بىر قىسىم ئۇيغۇر ئوقەتچىلىرىنىڭ ئىمارائتا قاتناۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ، ئۆتنە يېرىم قىلىپ بولسىمۇ ئۇ يەرگە بېرىپ باقماقچى بولغان . 1997 - يىلى ئۇ ئىمارائتا كەلگەندە كەلگۈسىدە ئالتۇن خەزىنىنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچىدىغان بۇ چوكانغا باشقا ئۇيغۇرلار ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمىگەنىكەن .

- بۇ جەريانداا ئاچىلىقنىمۇ ، يوقسۇزلۇقنىمۇ كۆردۈم ، باشقا كۈن چۈشكەندە يۆلەش ئويىدا سۈنغان خەيرلىك قوللارنىمۇ ، جۆندەش كويىدا بولغان ئالدامچى كازىزاپنىمۇ كۆردۈم . چەت ئەلدە پۇلى يوق ئادەم ھەركىمگە ئېغىر كېلىدىكەن ، ھەممە ئادەم قاچىدىكەن . پۇل تاپقاندا ياتمۇ ، دۇشمەنمۇ خۇش چىراي

ئاچىدىكەن .

ئۇ دۇبەيگە تەقسىملۇالغان ئۇيغۇرلاردىن تۇزۇكرەك پىتىلىنىپ قالغان بىرەرسىنىمۇ كۆرمەپتۇ . ئۇ بۇنى ئويلاپ بىرسىدىن نېسىگە ئالغان ئازغىنا مەرۋايىت بىلەن قوشنا دۆلەت ئوممانغا بېرىپتۇ . ئومان ئىمارانقا قارىغاندا كەمبەغەل دۆلەت بولغاچقا ئۇيغۇرلاردىن بىرەرسىنىڭمۇ ئۇ يەرگە بېرىپ بېقىش خىيالىغا كەلمىگەنىكەن . ئۇ ئوماندا بۇ ئازغىنا مەرۋايىتنى ھەيران قالارلىق ھالدا بىرگە ئون ، ھەتتا يىگىرمە ھەسسە پايدىسىغا سېتىپتۇ . ئاندىن دەرھال جۇڭگوغا قايتىپ بىر يولى يەتتە ، سەككىز سومكا مەرۋايىت يۆتكەپتۇ .

ـ ھازىر ماسقاتتىكى جاۋاھىرات بازىرىدا مېنى تونۇمايدىغان بىرەرمۇ دۇكاندار يوق ، بۇ ئاچ پاقىلارنى خۇددى گۈرۈچكە تويغۇزغانىدەك تويغۇزۇۋەتتىم . ئۇلار مەندىن سېتىۋالغان مەرۋايىتلارنى ھازىرمۇ سېتىپ بولالمايۋاتىدۇ . ھازىر ئۇ ئاقماس سودا ، بىراق شۇ مەرۋايىتلارنىڭ پايدىسىدا مەن يول تېپىۋالدىم . جۇڭگونىڭ ئەرزان مالىلىرى ئەرەبلەرنىڭمۇ ئىشتىھاسىنى ئېچىۋەتتى . ھازىر ئايروپىلان ۋە پاراخوتلاردا مال يۆتكەپ خەنزۇلار بىلەن بىللە يەرمەنكىلەرگە قاتنىشۋاتىمەن . بەلكىم ئىمارانقا قارىغاندا سىلەرگە ئوممان كونا ۋە كەمبەغەل كۆرۈنۈپ كەتكەندۇ . بىلەمسىز ، پۇل تاپقان يەرلەر ئادەمنىڭ كۆزىگە ئوت كۆرۈنىدۇ . چەت ئەلنىڭ ھەر قانداق يېرىدە مەن ئۇچۇن ماسقات كوچىلىرىدەك چىرايلىق ۋە پاكىز يەر يوق .

. . .

كەچتە گۈلباھار ھاجى خېنىمنىڭ گەپلىرىگە مەپتۇن بولغان ھالدا ئايالىم بىلەن ماسقات كوچىلىرىنى ئايلاندۇق . قاتار ـ قاتار ئەتىر دۇكانلىرى ، رەڭگارەڭ چىراغلار ۋالىلداپ تۇرغان بوتكا ـ پەشتاختىلار ، غۇۋا قاراڭغۇلۇقتا پەسكە ساڭگىلىغان تاغلار ، تار كوچىلارنىڭ ئايىغىدىكى دېڭىز ... بىر نەچچە كۈن بۇ كوچىلار ماڭمۇ ئوت كۆرۈنۈپ كەتتى .

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

لىمون سانقۇچى ئەما بوۋاي

مەن ئىختىيارسىز ھالدا مەززىلىك ئەتىر ھىدىنگە ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتىم. قارا كىيىملىك ئاياللار، بەللىرى ئۇچۇق ھىندى خوتۇنلار، تۇركچىگىمۇ پارىسچىغىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بىلۇشى تىلىدا چۇقۇلداپ سۆزلەپ كېتىۋاتقان قارىقۇمچاق قىزلار... ئۇمماندا ئاياللارنى كۆندۈزدىمۇ خېلى جىق كۆرگىلى بولاتتى. گاھىدا مۇڭدىشىپ كېتىۋاتقان بالاغەت يېشىدىكى قىز - يىگىتلەرمۇ ئۇچراپ تۇراتتى. بىردىنلا ئەتىر ھىدىنىڭ ئورنىغا بۇرنۇمغا بەتبۇي پۇراق گۈپۈلدەپ ئۇرۇلدى. بېشىمنى كۆتۈرۈشۈمگىلا ئوتتۇرا ياشلىق، ئاق-لىباسلىق بىر ئەر ماڭا سوقۇلۇپ كەتتى. ۋە ھومىيىپ قاراپ بىر نېمىلەرنى دەپ ئاغزىنى بۇزدى. سۆزىگە قارىغاندا ئەرەبچە ئەمەس ئىدى، بىلۇشى بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم: ئۇ مەست ئىدى. ماسقاتتا پاكىستاننىڭ بىلۇشىستان ئۆلكىسىدىكىگە ئوخشاش تىلىدا سۆزلەيدىغان ئۇممانلىق بىلۇشلار خېلى كۆپ ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆپلىرى ئەرەبچىنى تولۇق بىلمىگەچكە، يېتەرلىك مائارىپ تەربىيىسى ئالمىغاچقا ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ئاز، بىراق تۆرمىلەردە كۆپ بولىدىكەن. مەن دوستۇمنىڭ «كوچىغا چىققاندا بىلۇشى بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىشتىن ساقلان» دېگەن سۆزىنى قۇلىقىمدا چىڭ تۇتقاچقا ئۇنىڭ يولسىزلىقىغا ئىنكاس قايتۇرمىدىم. ئۇ كىشىلەرگە ئورۇلۇپ-سوقۇلۇپ دەلدەڭشىگىنىچە بازاردا كېتىۋاتاتتى.

ئىماراتتا ھاراق قانۇن بويىچە چەكلەنگەن. ھەر قانچە چوڭ سۈپەرماركېتلاردىنمۇ توخۇ سۈتى تېپىلسا تېپىلىدۇكى ھاراق تېپىلمايدۇ. ھاراق ئىچىش، سېتىش، توشۇش جىنايى جاۋابكارلىققا تارتىلىدىغان قانۇنسىز قىلمىش. بىرەر ئادەمنىڭ كۆندۈزدە ئەمەس، كېچىدىمۇ بۇ ھالەتتە ئۇچراپ قېلىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇممانداممۇ ھاراق چەكلىنىدىكەن، بىراق قانۇننىڭ ئىجراسى ئانچە چىڭ بولمىسا كېرەك.

مەن بۇ ئىشنىڭ تەسىرىدىن ھەم ھەيرانلىق ، ھەم پەرىشانلىق ئىچىدە كېتىۋاتاتتىم . دېگىزغا يېقىن يەردىكى يول بويىدا بىر بولكىۋاي ماشىنا توختىتىقلىق بولۇپ بىر بوۋاي بىلەن 16 ـ 17 ياشلاردىكى بىر يىگىت لىمون سېتىۋاتاتتى . مەن بوۋاينىڭ پۇل ئېلىشلىرىدىن بىر ئاز غەلىتىلىك ھېس قىلىپ يېقىنراق كەلدىم . بوۋاي پۇلنى بىر ھازا ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ ، ئالدى ـ ئارقىسىنى ئالمىقانلىرى بىلەن سىيلاشتۇرغاندىن كېيىن يانچۇقىغا سالاتتى .

— لىمون ئالامسىز ؟

— ياق ، ماسقات بازارلىرىنى كۆرگىلى چىققان . بۇرۇتلىرى ئەمدىلا خەت تارتقان بۇ بالا ماڭا قىزىقىپ قاراشقا باشلىدى .

— سىز چەت ئەللىككەنسىز ـ دە ؟

— شۇنداق ، ئۇمىنىڭا كەلگىنىمگە بىر كۈن بولدى . شۇ ئاردا بوۋاي ئوغلىغا «مەن نامازدىگەرنى ئوقۇپ كېلەي ، سەن ساتقاچ تۇر» دەپ تاپىلاپ قويۇپ ھاسسىنى توكۇلداتقانچە كەينىگە بۇرۇلدى . شۇندىلا مەن بوۋاينىڭ ئەمالىقىنى بىلدىم .

— مەن ياردەملىشەيمۇ ؟

— ھاجىتى يوق ، دېدى ئوغلى چاقچاقلىق بىلەن گېپىنىنى تارتىۋېلىپ ، — دادام مەسچىتكە سىزدىنمۇ بالدۇر يېتىپ بارالايدۇ .

مەن بۇ ئوغۇل بالا بىلەن پاراڭلاشتىم . ئۇنىڭ ئېيتقىچە ئۇلار بەش بالا بولۇپ ئۇ كەنجىسى ئىكەن . تۇنجى بالا تۇغۇلۇپ ئۈزۈن ئۆتمەي دادىسىنىڭ كۆزى تۇتۇلۇپ قاپتۇ . لېكىن ، دادىسى ئۆز بېغىدىن چىققان لىمون ، خورمىلارنى سېتىپ باققاللىق بىلەن ئۆيىنى قامداپتۇ . تۆت بالىسىنى تالالىق قىپتۇ . ئانىسى بىر نەچچە يىل بۇرۇن تۇغقىچە كەتكەچكە ھازىر كەنجى بالىسى بىلەن بىللە تۇرىدىكەن .

بۇلارنى ئاڭلاپ چوڭقۇر خىيالغا چۆكتۈم . ھاسسىنى

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

توكۇلدىتىپ مەسچىتكە كېتىۋاتقان بوۋاي ماڭا گويا خىزىرەك تۇيۇلۇۋاتاتتى. ئىختىيارسىز يۈرتۇمدىكى ئۇيغۇرلىرىم كۆز ئالدىمغا كەلدى. بىزدىمۇ بۇ بوۋايدەك ئەمالار بار، دوقمۇشلاردا، تام تۇۋىدە، مەسچىتلەرنىڭ ئالدىدا تىلەمچىلىك قىلىۋاتقىنىنى كۆرىمەن. بىزدە ئىككى كۆزى تۇتۇلۇپ قالمىغانلار بار، ئۇلارنىڭ سىلاپ - سىيپاپ دەلدۇڭۇنۇپ قاۋاقخانىلاردىن ئەمالاردەك چىقىۋاتقىنىنى كۆرىمەن.

ياۋروپادىن كەلگەن مۇسۇلمان

كۆپنى كۆرگەن جاھانكەزدىلەرنىڭ ئېيتىشىچە ئىمارات بىلەن كانادا ئەڭ ئەمىن، بىخەتەر دۆلەت ئىكەن. ئەگەر گوللاندىيەدىن كەلگەن بىر كومپيۇتېر ئۇستىسى بىلەن تاسادىپىي مۇڭدىشىپ قالمىغان بولسام، تەسەۋۋۇر ۋىدىكى «يېشىل ياۋروپا» كۆز ئالدىمدىكى بۇ قاقاس دىيارغا نىسبەتەن مەڭگۈ تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ بەلگىسى بولۇپ قېلىۋەرگەن بولاتتى.

بىر كۈنى نامازدىگەردىن كېيىن دۇبەيدىن ئەلئەيىن شەھىرىگە قايتماقچى بولدۇم. قەرەللىك قوزغىلىدىغان ھۆكۈمەت ئىگىدارچىلىقىدىكى ئاپتوبۇسلارغا قارىغاندا شەخسلەرنىڭ قانۇنسىز كىرا پىكاپلىرى قۇلايلىق، ئەرزان بولغاچقا، مەن دېگىز بويىدىكى نىشانلىق يەرگە كەلدىم. بىر دەمدىلا بىر باڭغىلادىش، بىر كەشمىرلىك ۋە مەن ئۇچىمىز ئەلئەيىنگە بارىدىغان شوپۇر بىلەن كېلىشىپ يەنە بىر يولۇچى كەلسىلا ماڭماقچى بولدۇق. بىز كىرا كېمىلىرى بىلەن دېگىزنىڭ ئۇ قېتىمدىكى دېيىرا دۇبەيدىن كېلىۋاتقان يولۇچىلارغا قاراپ شوپۇر بىلەن يىللە پەس ئاۋازدا «ئەلئەيىنگە، ئەلئەيىنگە» دەپ خېرىدار چىللاشقا باشلىدۇق. ئارقىمۇ ئارقا ئۇچ كېمىنىڭ 70 - 80 چە ئادىمى چۈشۈپ بولغان بولسىمۇ ئەلئەيىنگە بىرەر يولۇچى چىقمىدى. تۆتىنچى كېمە قىرغاقتا

توختاش بىلەن بېلىگە پۇل قاپچۇقى ئېسىۋالغان ، قولىدا كىچىك بىر چامادان كۆتۈرۈۋالغان بىرى بىز تەرەپكە كەلدى. ۋە ئىنگلىزچە «ئەلئەينىگە نەچچە پۇل» دەپ سورىدى . شۇنداق قىلىپ پاكىستانلىق شوپۇر خۇشاللىق بىلەن تۆتىمىزنى باشلاپ ئالاھازەل 20 مىنۇتچە مېڭىپ چەت بىر يەرگە توختىتىپ قويۇلغان ماشىنىسىنىڭ يېنىغا ئەكەلدى . پاكىستانلىق شوپۇر ئىشىكنى ئېچىشىغلا باشقىلادىش چاققانلىق بىلەن ئۇنىڭ يېنىدىكى ئورۇندا ئولتۇرۇۋالدى . كەينىدىكى ئۈچ كىچىك ئورۇنىنىڭ ئۈتتۇرىسىدا ھېلىقى چامادانلىق كىشى ئىككى تەرىپىدە كەشمىرلىك بىلەن مەن ئولتۇردۇق .

ئالاھازەل يېرىم سائەتچە ئۇن - تىنسىز ماڭغاندىن كېيىن كەشمىرلىك يىگىتنىڭ ئىچى پۇشقان بولسا كېرەك ، ھېلىقى يولۇچىغا قاراپ گەپ تەشتى :

— سىز قايسى دۆلەتتىن ؟ — قارا تەنلىك بۇ يىگىت ئەرەبچىنى بىلمىسە كېرەك ، كەشمىرلىككە ھاڭۇبقىپ قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ،

— نېمە دەۋاتىسىز ؟ — دەپ سورىدى ئىنگلىز تىلىدا . كەشمىرلىك يىگىت ئارقىدىنلا «سىز ئەرەبچە بىلمەمسىز ؟ مەن ئىنگلىزچە بىلمەيمەن» دېدى . مەن تەبىئىيلا بىر - بىرىنىڭ تىلىنى ئۇقمايدىغان بۇ ئىككى «گاچا»نىڭ ئارىسىدىكى تىلماچقا ئايلىنىپ قالدىم . بۇ يىگىت گوللاندىيەلىك مۇسۇلمانكەن . بىز ئاستا - ئاستا كەشمىرلىكنى ئۇنتۇپ ئۆزئارا قىزغىن مۇڭدىشىپ كەتتۇق . ئۇ گوللاندىيەدە بىر كومپيۇتېر شىركىتىدە ئىشلەيدىكەن .

— مەن بۇ دۆلەتنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم ، - دېدى ئۇ ھاياجان بىلەن — گەرچە كەلگىنىمگە ئۈچ كۈنلا بولغان بولسىمۇ مەن بۇ دۆلەتتە ئىشلەپ قېلىشنى ئويلاۋاتىمەن . نەگىلا قارىسىڭ مۇسۇلمان ، كۆڭلۈڭ ئېچىلىپ كېتىدۇ ، ھېچكىم ھېچكىمنىڭ ھەققىگە خىيانەت قىلمايدىكەن ، بۇلاڭچىلىق ، قورقۇتۇش ، بوزەك ئېتىش يوق ئىكەن . بىرەر نەرسەڭنى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۇنتۇپ قېلىپ ، 15 ~ 20 مىنۇتتىن كېيىن ئىزدەپ كەلسەك ، ئۇنىڭغا ھېچكىم چېقىلمايدىكەن ، تۇرغان جايدا تۇرىدىكەن . نېمىدېگەن ئەمەن دۆلەت - بۇ ! مەن ياۋروپالىق لېكىن ياۋروپادىكى ھەرقانداق بىر دۆلەتتە پۇل قاپچۇقىنى مۇنداق ئاشكارا ئېسىپ ماڭالمايمەن ، كەينىمگە چۇشۇۋالىدىغان ئوغرى ياكى بۇلاڭچىدىن ئەنسىرەپ يۈرىكىم سۇ . دېمىسىمۇ كۇپكۇندۇزدە بۇنداق ئىشلار دائىم چېقىلىپ تۇرىدۇ ، ھەتتا ساقچىلارنىمۇ ئۇروپ - چەيلۇۋتىپ ، بۇلايدىغانلىنى بۇلاپ قاچىدۇ . پاھ ، ئىمارات يوللىرى ، گويا ماشىنا كۆرگەزمىخانىسىغا ئوخشايدىكەن . ئەڭ ئېسىل ، داڭدار ماشىنىلار مۇشۇ يەردىكەن ، گەرچە ھەممە داڭدار ماشىنىلارنى ياپونىيە ، ئامېرىكا ۋە ياۋروپادا ئىشلىسىمۇ بۇلار ئەمەلىيەتتە ئەرەبلەرنىڭ ئاستىدا ئىكەن . بىز ياۋروپالىقلارنىڭ ئىشلىتىدىغىنى ئەڭ ئەرزان ، ئادەتتىكى ماشىنىلار .

مەن ھەيرانلىقتىن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي قالدىم . غەرب ئەللىرى تېخىمۇ ئېنىقراق ئېيتقاندا ياۋروپا مېنىڭ نەزىرىمدە ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ سىمۋولى ۋە ئۇلگىسى ئىدى . گويا ئىنسانىيەتنىڭ روھىي ۋە ماددىي بايلىقلىرى ، گۈزەل ئىنسانىي پەزىلەتلەر ۋە يۇكسەك پەن - تېخنىكا مۇجەسسەملەنگەن ھەممىسى ئاشۇ يەرگە جەم بولغاندەك تۇيۇلاتتى . بىراق ، بىر ياۋروپالىقنىڭ ياۋروپا ھەققىدىكى بايانلىرىغا قارىغاندا مەندىكىسى پەقەت ياۋروپا ھەققىدىكى بىر گۈزەل خىيالدىن ئىبارەت ئىدى .

قۇرئان سايىسىدا ئۇيغۇر

مەن بۇ يەردە ئوقۇش ياكى تىجارەت بىلەن كېلىپ ، ئەڭ ئاخىرىدا تىرىكچىلىك يوللىرىدا قىسمەت غازاڭلىرىدەك لەيلەپ يۈرگەن ئۇيغۇرلارنى يىراقتىن كۆرگەن . مەن ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرگەن ياكى ئۇدۇل كېلىپ كۆرۈشكەن چاغلاردىمۇ

ئۇلار ماڭا ئۇيغۇرلارنىڭ «يان كۆرۈنۈشىدە»لا تۇيۇلغانىدى. چۈنكى، ياقا يۈرتتىكى ئۇيغۇرمۇ ئادەمگە ئۇيغۇرچە تۇيۇلمايدۇ. ئۇزۇن يىللىق چەت ئەل ھاياتى ئۇلاردا «چەت ئەل خاراكتېرى»نى يېتىلدۈرۈپ قويىدۇ. دەسلەپتە ئوقۇش ياكى باشقا ئىش ئۇلارنىڭ غايىسى بولسىمۇ كېيىنچە بارا-بارا سودا، تىرىكچىلىك ئۇلارنىڭ بىردىنبىر مەقسىتىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. ئۇلار گويا چۆل-باياۋاندا كېتىۋېتىپ، پىژ-پىژ ئىسسىقتا سايە تاشلاپ تۇرغان بىر تۇپ خورمىنى كۆرۈپلا سەپەر مەنزىلىنى ئۇنتۇپ قالغان يولۇچىلارغا ئوخشايدۇ.

بىراق، مەن قۇرئاننىڭ يېشىل سايىسىدىكى بىر ئۇيغۇرنى كۆردۈم.

مەن دەسلەپ ئىمارەتنى كېلىپ بىر ئايدىن كېيىن بىر مەزگىل فۇجەيرە شەھىرىدە ئىماملىق ۋە قوشۇمچە مۇدەررىسلىك قىلىدىغان ئابدۇلمەلىك قارىي ھاجىمنىڭكىدە بولدۇم. ئۇ مەشرەپ يالاڭ ئاياغ كەزگەن، ئاللا يولىدىكى ئاشقىلار يۇرتى خوتەندىن بالا چاغلىرىدا چىقىپ كېتىپ، ئون نەچچە يىل پاكىستاندا ۋە ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدە رەسمىي ئىلىم تەھسىل قىلغانىدى. بىر تىزىق مارجاندەك ئون — يىگىرمىگە يېقىن ئۇيغۇر بالىسىدىن پاكىستاندىن ئىماراتقىچە بولغان ئىلىم مۇساپىلىرىدە ئوقۇ-ئوقۇتۇپ كېچىك بالىدىن بۇرۇتلىرى خەت تارتقان يىگىتكە ئايلانغۇچە دىپلوم بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن ئىككىسىلا قالغان. ئەڭ ئاخىرىدا سودا بىلەن ئەمەس، يەنىلا ئىلىم بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقىنى مۇشۇ بىرلا ئابدۇلمەلىك ئىكەن.

ئۇ ئايالى ھۇمەيرە قارىي خېنىم ۋە ئۈچ بالىسى بىلەن ئىمارات شارائىتىدا ماشىنا، توڭلاتقۇ، كىر ئالغۇ، ھاۋا تەڭشىگۈچلىرى بىلەن قەدىر ئەھۋال ياشاۋاتسىمۇ ئائىلە مېھرى ۋە ئىلىم ھۇزۇرى بىلەن دۇنيا شاۋقۇنلىرىنى ئۇنتۇغاندەك ئىدى. چەت ئەل تۇپرىقىغا قەدەم تاشلىغان ھەربىر ئۇيغۇر يۇرتىگە گويا يوغان بىر قارا تاش ئېسىپ قويۇلغاندەك

غەربىلىق ھېس قىلماي قالمايدۇ . بىراق ، ئۇ قۇرئاننىڭ يېشىل سايىسىدا ، زامانىنىڭ خىلۋەت غاربىدا ياشاۋاتقان زاھىت ئوخشايتتى . ئۆيىدە تەكچىلەرگە پاتماي قالغان قېلىن - قېلىن ئەرەبچە كىتابلار ، دىنىي ئەسەرلەر ، ئەرەب شائىرلىرىنىڭ توم - توم شېئىر توپلاملىرى كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى . ئۇ مۇشۇ كىتابلاردىن باش كۆتۈرمەي ئاي ، كۈن ، يىللارنى ئۆتكۈزەتتى . شېئىر - قەسىدىلەرنى يادلاپ روھىي تەييارلىق بىلەن ياشايتتى . ئۇنىڭ پاراسەت چاقناپ تۇرغان تەبلىغ - پەتىۋالىرىنى مەنلا ئەمەس ، مەسچىت جامائىتى بولغان ئەرەبلەرمۇ جىمجىت ئاڭلايتتى .

ماڭا كېيىنچە ئۇيغۇرلار بىلەن ئۇچرىشىدىغان كۆپ پۇرسەت بولمىدى ، بولغاندىمۇ پۇل ۋە پايدا ھەققىدىكى گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرساممۇ ، قەسىدە ۋە كىتابلار توغرۇلۇق پاراڭلارنى قايتا ئاڭلاپ باقمىدىم . ئەمما ، ئابدۇلمەلىك قارىي ھاجىمنىڭ كىتابلار ئارىسىدا يۈرگەن تونۇش سىيماسى ھامان كۆز ئالدىمدىن كەتمىدى .

تەكىيخانىدا

كەچ بولغاندا توخۇمۇ كاتەككە كىرىپ ئۇخلايدۇ . بىراق ، چەت ئەلدە توخۇ كاتەكچىلىك ياتاقنىڭمۇ زەھەردەك قىممەتلىكىنىڭ دەستىدىن بىزگە ئوخشاش غېرىبلار يۈرتىدىن كەلگەنلەرنىڭ بېشى قاتىدۇ . ئەگەر ئاسماندا ئۇخلىغىلى بولسا ئىدى ، چەت ئەلگە چىققان ھەر بىر ئادەم خېلىلا پىتىلىنىپ قايتىپ كەلگەن بولاتتى . بىراق ، بىر كۈنى مەن ئۆزۈم تۇرۇۋاتقان ئەلئەيىن شەھىرىدىن بىر ئىش بىلەن دۇبەيگە كەلدىم . ئىشلىرىمنى پۈتتۈرگىچە چۈش ۋاقتى بولۇپ قالدى . بۇ دۆلەتنىڭ ئادىتىدە پېشىن ۋاقتىدىن كېيىنلا كەسىپ ، تىجارەت توختايدۇ ، ھەممە دۇكانلار ، ھەممە ئىشكىلەر تاقىلىپ ئادەملەر چۈشلۈك ئۇيقۇسىنى باشلىۋېتىدۇ . كوچىدا ئادەم

كۆرگىلى بولماي تىمتاس بولۇپ قالدۇم. تاكى ئەسىرگىچە شەھەر كۈندۈزدىكى قەبرىستانلىققا ئايلىنىپ قالدۇ. ئىشمىنىڭ قويرۇقىنى ئۇزۇش ئۈچۈن نامراز دېگەرگىچە تۆت — بەش سائەت ساقلىشىم كېرەك ئىدى. مەن سېمونت يوللارنىڭ لاۋۇلداپ تۇرغان ئاتەش ئىسسىقىدا نەگە بېرىشنى بىلمەي قالدىم. بوغۇزۇمدا يېغىغا ئوخشايدىغان بىر خىل قىرتاق تۇيغۇ، ياقا يۈرت غېرىبلىقى، ئىچىمگە ئېغىر بىر قارا تاش ئېسىۋىلىق تۇرغاندەك... بىردىنلا ئالدىنقى قېتىم بىر سودىگەرنىڭ دەپ بەرگىنى بويىچە بۇ يەردە بىر ئۇيغۇر ئېچىۋالغان «قانۇنسىز تەكىيخانا» نى ئىزدەشكە باشلىدىم. ئاڭلىشىمچە، بىر جاھانكەزدى سودىگەر ئىجارىگە ئالغان ئۇچ ئېغىزلىق بىر ئۆينى كېلىپ - كېتىپ يۈرگەن ئۇيغۇر ئوقەتچىلىرى ئۈچۈن يېتىپ قوپىدىغان ياتاق قىلىپ، ئانچە - مۇنچە تاماقمۇ چىقىرىدىكەن. مەن بىر - ئىككى سائەتچە ئىزدەپ سوراپ چۆرگىلەپ يۈرۈپ ئاخىر تېپىپ كىردىم. كونا بىنادىكى بۇ ئۆي ئىشىكتىن كىرىشىگىلا دەھلىز، ئاشخانا، بىر چوڭ، ئىككى كىچىك ھۇجرا بولۇپ، كىچىك ھۇجرىدا ئۆي ئىگىسى تۇرىدىكەن. قالغان ئىككىسىگە ئاستى - ئۈستى ئىككى قەۋەتلىك كارىۋات قويۇلغان بولۇپ، بەئەينى ئوقۇغۇچىلار ياتىقىغا ئوخشايدىكەن. كارىۋاتتىن باشقا، ئادەم ئولتۇرۇپ - قوپقۇدەك بوشلۇقمۇ يوق بولۇپ، تارلىقىدىن ئادەمنىڭ ئىچى سىقىلىپ كېتەتتى.

مەن بۇ تەكىيخانىغا كىرگەندە ياش ئوقەتچى بالىلاردىن بەش-ئالتىسى مۈڭدىشىپ ئولتۇرغانىكەن. مەن خوشاللىق ۋە ياتسىراش ئىچىدە ئۇلار بىلەن بىر - بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىقتىم. ئۇلار پەرۋاسىزلىق بىلەن ئۆز گېپىگە چۈشۈپ كەتتى. مەن يېنىمدىكى يېشى كىچىكرەك بىرسىگە پەس ئاۋازدا گەپ قىلدىم:

— ياتاقتا ئادەمنۇ ئانچە كۆپ ئەمەسكەن-دە؟

— نەدىكىنى، ئاخشام قىستىلىشىپ ياتتۇق. بىر

www.uyghurkitap.com

كېچىلىكى 20 دەرھەم ، ئون تۆتىنىز ، ھۆددەس ئەرزان ، بىر قاچا تاماق ئون دەرھەم ، 23 يۆەن دېگەن گەپ . . .

ئۇدۇلۇمدىكى بۇرۇتلۇق يىگىت بىزنىڭ گېپىمىزگە قۇلاق سېلىۋاتقان بولسا كېرەك ، ماڭا قاراپ : «يېسەڭلار لەڭمەن بارغۇ دەيمەن ، ھاجىمنىڭ ئىشىكىنى چېكىپ بېقىڭلار» دېدى . مەن بۇگەپنى ئاڭلاپ گۆھەر تېپىۋالغان ئادەمدەك خۇش بولۇپ دەرھاللا ئورنۇمدىن تۇردۇم . ئۇلارنىڭ پارىڭىغا قۇلاق سالغاچ چىپىلداپ تەرلەپ ئولتۇرۇپ ماق لەڭمەننى ئىشتىها بىلەن چاينىۋاتساملا تاراقلىدە ئىشىك ئېچىلدى . ھەممىمىز ئىشىككە قارىدۇق . 30 بىلەن 40 نەچچە ئارىسىدىكى بىر خەنزۇ كىرىپ كەلدى .

— ھوي ، مەن بۇ يەردە ئۇيغۇرلار ياتامدىكىن دېسەم خەنزۇلارمۇ بار ئىكەن — دە .

— شۇنداق ، — دېدى ئۇدۇلۇمدىكى يىگىت — ئۇمۇ مۇشۇ يەردە يېتىپ ، قوپىدۇ ، تالادا ئەچ ئەرزان ياتاقمۇ 70 — 80 دەرھەم تۇرسا ، ئۇ يەرلەردە بىر — بىرىمىزگە چىرايلىق كۆرۈنمىگەن بىلەن چەت ئەلدە كۆزگە ئىسسىق كۆرۈنىدىغان گەپكەن ، شۇڭا مۇشۇ ئاغىنىلەر باشلاپ كەلدى ، ئۆزىمۇ ئوبدان نېمىكەن .

— مەن جاڭ فامىلىلىك بۇ كىشى بىلەن پاراڭلىشىپ باقتىم . ئۇ بىر شىركەتنىڭ مەھسۇلاتىغا بازار ئېچىش ئۈچۈن ۋاكالەتچى ئىزدەپ بۇ يەرگە كەلگەنىكەن . ئۇ بۇ يەرنىڭ ئىسسىقىدىن ، قىممەتچىلىكتىن ، ئۇيغۇرلار ئېچىۋالغان بۇ دەڭنى يەتتە — سەككىز كۈن بالدۇرراق بىلىۋالالمىغىنىدىن بىردەم قاقشىدى . ئۆزىنىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە بارغاندىمۇ «شىنجاڭ لەڭمىنىنى» سېغىنىپ كېتىدىغانلىقىنى ، تەلىيىگە بۇ يەردىمۇ لەڭمەن تېپىلىپ بەك خۇش بولغانلىقىنى ئېيتتى .

ئارىدىن بىرەر ئايچە ئۆتكەندە مەن ئايالىم بىلەن دۇبەي شەھىرىگە كەلدۇق ۋە قورساقنى ئەستەرلىۋېلىش ئۈچۈن يەنە ھېلىقى تەكىيخانىغا كىردۇق . چوڭ ياتاقنىڭ ئىشىكىنى

ئېچىپلا ھەيران قالدىم . مىچىدە ئادەم ، ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن ياتاقتا ئولتۇرغۇدەك بوش يەر يوق ئىدى . مەن ئۆتكەن قېتىم كۆرگەن تونۇش چىرايلاردىن بىرەرسىمۇ كۆرۈنمىدى ، بۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىسى 60-70 لەرنىڭ قارىسىنى ئالغان ئۇيغۇر بوۋايلار ئىدى . بىخسىغان ئىسسىق ۋە تەرلىگەن پۇراقلار ياتاقنى بىر ئالغان بولسىمۇ قەلبىم ئېيتقۇسىز بىر ھاياجانغا چۆمۈلگەن ، ئۇيغۇرنىڭ چىرايىنى ، قوي كۆزلىرىنى ، تونۇش ھىدىنى ، مەڭگۈ ھېچنېمىگە تېگىشكىلى ، تەڭ كەلتۇرگىلى بولمايدىغان مېھرىنى ھېس قىلغانىدىم . بىراق ، ئۇلارنىڭ مەن بىلەن ئۇن - تىنسىز كۆرۈشۈشلىرى ، كۆتۈرۈپ قويقىسىز دەرد ئاستىدا ئېزىلىپ كەتكەندەك ئۇن - تىنسىز مۆلدۈرلەپ ئولتۇرۇشلىرى يۈرەك - باغرىمنى ئېزىۋەتتى . مەن ئازراق ئەھۋاللىشىپ ئۇلارنىڭ ھەج قىلىش ئۈچۈن غەيرىي رەسمىي يوللار بىلەن كەلگەنلەر ئىكەنلىكىنى ، سەئۇدى ئەرەبىستانغا ھەج ۋىزىسى ئالالماي كۆتۈپ تۇرۇۋاتقىنىغا بىرەر ئايچە بولۇپ قالغان كىشىلەر ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇم . ئۇيغۇرچىدىن باشقا بىرەر ئېغىز چەت تىلى ئۇقمايدىغان ، كۈندىلىك 20 دەرھەملىك ياتاق پۇلىنمۇ ئۇلۇغ مۇددىئالار ئۈچۈن ئۈمۈر بويى قىسىنىپ يىغقان پۇللىرىنىڭ ئالدىدا ئۇلارغا نىسبەتەن يەنىلا ئاز تۇيۇلمايدىغانلىقىنى بىلەتتىم .نېمىشقىدۇر ئۇلار ماڭا ئانچە سىر بەرمەي ، گەپ قىلماي خەۋپسىرىگەندەك ، بىر نەرسىدىن شۇبھىلەنگەندەك مۇئامىلە قىلىۋاتاتتى . بەلكىم بېشىدىن كۆپ ئىسسىق - سوغۇقنى ئۆتكۈزگەن بۇ مويسىپىتلار ئۇلۇغ ھەج پەرزىنى ئادا قىلىپ بولماي تۇرۇپلا قويمىچى ، كاززاپ ، جاسۇس ، ساپساپچىغا ئۇچراپ ئاۋارىچىلىككە يولۇقۇشتىن ئەنسىرىسە كېرەك . چۈنكى ، چەت ئەلگە چىققانلارنىڭ بۇنداق قىسمەتلىرىنى مەنمۇ خېلى ئاڭلىغان . ئۇ كۈنى تاماق يوق ئىكەن ، ئايالىم ياتاق ئىگىسىنىڭ ھۇجرىسىدىمۇ لىق مېھمان بارلىقىنى - ياشانغان ئايالار ۋە ئاران ماڭىدىغان بىچارە مومايلارنىڭ ئايالىم بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن ئۆز قىزىنى

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

كۆرگەندەك قۇچاقلاپ ، يىغلاپ ، هال ـ ئەھۋال ئېيتىپ كەتكەنلىكىنى ، شۇڭا خېلى هايال بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتتى . هەر ئىككىسىزنىڭ باغرى ئېزىلىپ كەتكەندى ، بىراق بۇگۈن كەچ كىرىشتىن بۇرۇن ئايالىمنى ئەلئەيندىكى دۆلەتلىك ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ تالىبە (قىز ئوقۇغۇچىلار) لەر ياتقىغا يەتكۈزۈپ قويىمسام بولمايتتى . بىز ئۇلارنىڭ سەپىرىگە ئاقيول تىلەپ ياندۇق .

تاكسىغا چىقىپ بۇ تەكىيخانىغا يېقىن يەردىكى «مەيدانى يەنىياس» (يەنىياس مەيدانى) دىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا بىر مەنزىرىگە كۆزۈم چۈشتى . مەيداندىن يولغا قايرىلىدىغان يەردىكى داق سېمونتتا بىر بوۋاي ئولتۇراتتى . بېشىدا ئۇيغۇر دوپپىسى ، ئۇچىسىدا ئاق تون ، پۇتىدا قارا لاتا خەي ، ئېڭىكىنى يۆلەپ ، ئالدىراش ناتونۇش كىشىلەر توپىغا ، ھەيۋەتلىك پىكاپ ـ ماشىنىلارغا قاراپ خىيالغا چۆكۈپ كەتكەندەك قىلاتتى . ئاللادىن باشقا هەممە نەرسىسى ناتونۇش بۇ شەھەردە تىلسىز ، يولسىز ، پۇلسىز ئۇيغۇر ئۆزىنى تىكەندەك يالغۇز هېس قىلىپ شۇ دەقىقىدە غېرىبلىقنى تېتىۋاتاتتى . ماشىنا ئاستا ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا شۇنچە يېقىندىن كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇ هالەت بايىقى كۆرۈنۈشلەر بىلەن قوشۇلۇپ ئىچىمنى سىيزىلدۇرۇۋەتتى . كۆزلىرىمگە لۆممىدە ياش كەلدى .

مەن ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ بىر يىللاردىن كېيىن دۇبەي ئارقىلىق ئومماندىن كەلگەن ياسىن هاجىم بىلەن شۇ ئەھۋاللار توغرۇلۇق مۇڭدىشىپ قالدۇق .

ـ ئۇ تەكىيخانا هازىر يوق ، ـ دېدى ياسىنجان ، ـ ئۇ ياتاقنى ئاچقانلار ۋە تۇرلۇك يوللار بىلەن ئازدۇر ـ كۆپتۇر بولسىمۇ هاجىلارنىڭ پۇلىغا شېرىك بولغانلار هازىر سورۇلۇپ كەتتى . ئۇ يىلى غەيرىي رەسمىي يوللار بىلەن هەج قىلىش ئۈچۈن دىيارىمىزدىن ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە كەلگەنلەر بىرەر يۈزچە ئادەمگە يەتكەن . ئۇلارنىڭ چەككەن ئازىيەتلىرى ، غېرىب ، مىسكىن هالىتى دۇبەي شەھىرىنىڭ ئىمىرىنىڭ

قۇلىقىغا يېتىپ ھەممىسىنى ئايروپىلان بىلەن سەئۇدىغا ھەقسىز يولغا سېلىپ قويۇپتۇ ، لېكىن ھازىر ئۇ تەرەپنىڭ يولىنى قاتتىق تىزگىنلىگەچكە ئىمارات ئارقىلىق ھەجگە ماڭىدىغانلار بۇرۇنقىدەك كۆپ ئەمەس .

مەن ياسىنجاننىڭ بايانلىرىدىن گويا ئىماراتقا قايتىپ بېرىپ قالغاندەك ، ھەشەمەتلىك بىر ئۆلدىكى غېرىب - غۇرۇا كىشىلىرىمىزنىڭ چىرايىنى قايتا كۆرگەندەك بولدۇم .

جۇڭگولۇق ئابدۇللا

شېكەر قوشماي قېنىق دەملەنگەن تاڭسۇق ئەرەبچە قەھۋە ئىچكەچ مېھمانخانا دېرىزىسىدىن دۇبەي كوچىلىرىغا نەزەر تاشلىغان ئادەم مغلداپ ئۆتۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ چىراي - تۇرقىغا قاراپ ھەرگىزمۇ دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ ئەڭ كۆپى جۇڭگولۇقلار دەپ قارىمايدۇ . چۈنكى ، ئۇتتۇرا شەرق ئەللىرىدە خەنزۇلار ئانچە كۆپ ئەمەس ، گەرچە جەنۇبىي جۇڭگو ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانى ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم لىق ئادەم بىلەن شارجا ئايرودرومىغا قونسىمۇ بۇ يەردە جۇڭگولۇقلار كۆزگە ئانچە چېلىقمايدۇ . ئەبۇزەبىدىكى سىتى پىلازا ياكى ئەلئەينىدىكى ئەلمول دەرىجىدىن تاشقىرى بازىرىنى ئايلانغان ئادەم رەڭگارەڭ چىراغلار ئاستىدا كۆز چاقنىتىپ تۇرغان قىممەت باھالىق چەت ئەل مالىلىرى ئىچىدىن جۇڭگونىڭ بىرەرمۇ مېلىنى بايقىيالمايدۇ . بىراق ، توپ تارقىتىش دۇكانلىرىدا ياكى ئادەتتىكى بازارلاردا سېتىۋاتقان ئەرزان مالىلارنىڭ مۇتلەق كۆپى جۇڭگونىڭ ، ئۇنىڭغا قاراپلا جۇڭگونىڭ ھەقىقەتەن چوڭ بىر سانائەت دۆلىتى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ . گەرچە يەرلىك ئەرەبلەر ئاقسۆڭەكلىك سالاپىتى بىلەن ئامېرىكا ، ياپون ، شۋېتسىيە ، ئىتالىيە ، گېرمانىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ زەھەردەك قىممەت مالىلىرىنى تاللاپ سېتىۋالسىمۇ بۇ دۆلەتتە كۆپ قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان ، ئىشلەمچى

www.uyghurkitap.com

هـمـندىلار ، پاكستانلىقلار ، پارسلار ۋە باشقا نامرات ئەرەب دۆلـەتـلـىـرىـدىـن كـەلـگـەنـلـەر دەمـاللىقتا جانغا ئەسقاتمىدىغان ، جۇڭگونىڭ ئەرزان ماللىرىغا يۈگۈرىدۇ ، جۇڭگولۇقلار بىلەن ھەر ھالدا ياخشى ئەمەس مۇئامىلە قىلىشىدۇ .

بـىـر كۈنى ئەلئەيىن شەھىرىدە يۈرتىغا قايتىش ئالدىدا تۇرغان مىسىرلىق دوستۇم ئەرزان سائەت ئىلىش ئۈچۈن مېنى ئالايىتەن بىر خەنزۇنىڭ دۇكىنىغا باشلاپ باردى ، ۋە «سەن جۇڭگولۇق بولغاندىكىن ، ھە - پە دېيىشىپ بەرسەڭ ، ئازراق بولسىمۇ ئېتىبار قىلىپ قالار» دېدى . بىز كىرگەندە 39 - 40 ياشلارغا كىرگەن بىر خەنزۇ يىگىت قول سائەتلىرىنى تەكچىگە تىزىۋاتقانىكەن .

— سىز قايسى دۆلەتتىن ؟ — دەپ سورىدى .

— مەن جۇڭگودىن كېلىشىم ، — دېدىم مەنمۇ ئىنگلىزچە جاۋاب قايتۇرۇپ . ئۇ چىراي - تۇرقۇمدىن ، بۇرۇتلىرىمدىن ۋە خەنزۇچە ، ئىنگلىزچە ، تەلەپپۇزۇمدىن مېنى ئاللىقاچان باشقا دۆلەتكە تەۋە قىلىۋەتكەن بولسا كېرەك ، ئىشەنمىگەندەك قاراپ قويدى - دە ، گېپىمنى تەكرارلىدى .

— مەن جۇڭگولۇق دېدىڭىزما ؟ چاقچاققا ئۇستىكەنسىز .

— ئۇنداقتا مەيلى ، سىزچە مەن قايسى دۆلەتتىن ؟

— ئۇزېبېكستاندىن ياكى ئىراندىن .

قـايـتـا چـۈشـەنـدۈرۈشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقتەك ھېس قىلدىم ، بىز ئارىلاپ ئىنگلىز ياكى ئەرەب تىلىدا باھاسىنى سورىغاچ سائەتلەرنى تاللاشقا كىرىشىپ كەتتۇق ، ھەيران قالغىنىم باشقا خەنزۇ سودىگەرلەرنىڭ ئەكسىچە ئۇنىڭ ئىنگلىزچىسىنمۇ ، ئەرەبچىسىنمۇ خېلىلا ياخشى ئىدى . دەل شۇ چاغدا نامازشامغا مەسچىت - مەسچىتلەردىن ئەزان ئاۋازى ياڭراشقا باشلىدى .

— كەچۇرۈڭ ، نامازشامنى ئوقۇۋېلىپ كېلەي .

مەن تېخىمۇ ھەيران قالدىم . ئۇ دۇكاننى تاقاۋاتقان چاغدا كوچا چىراغلىرىنىڭ شولىسى بىلەن گۈگۈم قاراڭغۇلۇقى

ئارىسىدا گويا زۇلمەتكە ئىشىك يېپىۋاتقان بىر نۇرلۇق سېيمانى كۆرگەندەك باشقىچە بىر يېقىنلىقنى سەزدىم.

ئەنە شۇ يېقىنلىق مېنى بىر نەچچە قېتىم ئۇنىڭ دۇكىنىغا سۆرەپ باردى. ھەر قېتىم ئۇ شۇنداق قىزغىن، سەمىمىي ۋە مۇسۇلمانلارغا خاس تەۋازۇ بىلەن كۈتۈۋالاتتى. بىز تىلىنىڭ سىرتىدىكى نامەلۇم سېھىر بىلەن خېلى ئۇلپەتلەردىن بولۇپ قالغان بولساقمۇ ئۆزۈمنى قايتا ئىزاھلاپ يۈرمىگەنىدىم.

بىر كۈنى ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرسام ئۇنىڭ يانفونى جىرىڭلاپ كەتتى، تېلېفوننى ئېلىپلا خەنزۇچە سۆزلىدى، قارشى تەرەپ جۇڭگولۇق ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ پارىڭىغا قۇلاق سېلىپ ئۇنىڭ ئېيتىشقا بولمايدىغان بىر قىسىم مەخپىيەتلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم ـ دە، كۈلۈپ كەتتىم. ئۇ تېلېفوننى قويۇپ، بىر ئاز تۇيۇپ قالغاندەك نېمىشقا كۈلۈپ كەتكىنىمنى سورىدى.

مەن خەنزۇ تىلىدا:

— سېنىڭ مەخپىيەتلىرىڭنى ئۇقۇپ قالدىم-دەپ كۈلدۈم.

— سەن راستىنلا جۇڭگولۇقمۇ؟

— مەن باشتا دېگەنغۇ.

— جۇڭگونىڭ قەيىرىدىن؟

— شىنجاڭدىن.

— ھەي، بالدۇرراق شىنجاڭدىن دېسەڭچۇ!

ئۇ بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ زۇۋانىنى ئۇقالايدىغان بىر مۇسۇلمان ئىكەنلىكىمدىن خۇش بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇرلار مەخپىيەتچىنى ئۇقۇپ قالغىنىمدىن بىر ئاز ئوڭايسىزلاندى. ئارقىدىن بىز قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق. ئۇ ماڭا قىلچە يوشۇرۇپ ئولتۇرماي باشتىن كەچۈرگەن قىسمەتلىرىنى سۆزلەپ بەردى.

ئۇنىڭ ئېيتىشچە ئۇ خېنەندە تۇغۇلۇپ، شاڭخەيدە چوڭ بولغانىكەن. ئەگەر تەقدىر ئۇنى نەۋرە ئاكىسىنىڭ كەينىدىن ئىمارانقا ئېلىپ كەلمىگەن، نەۋرە ئاكىسى ئۇنى ئالداپ بار-

www.uyghurkitap.com

يوق بىساتىدىن ئايرىپ كۆك تۆشكە ئايلاندۇرۇپ قويمىغان بولسا ، ئۇ مەڭگۈ ئىسلام نۇرىدىن ھىدايەت تاپالماي ئۆتۈپ كېتەر ئىكەن .

— ياقا يۇرتتا نە بېشىمنى سىلايدىغان ئۇرۇق - تۇغقىنىم ، نە ۋەتەنگە قايتقۇدەك پۇلۇم ، يانقۇدەك يەر ، يېگۈدەك نېنىم يوق باشپاناھسىز قالدىم . تالا ئوتتەك ئىسسىق ، تۇنجى قېتىم ئىنسانلىك تولىمۇ ئاجىز ئىكەنلىكىنى ، دۇنياغا قۇرۇق قول كېلىپ قۇرۇق قول كېتىدىغىنىنى ھېس قىلدىم . كىشىلەر مەسچىتكە كېتىۋاتاتتى . بۇنىڭ ئىچىدە بايلارمۇ ، مەندەك پېقىر — مىسكىنلەرمۇ بار ئىدى . ئەرەبلەرمۇ ، مۇساپىرلارمۇ بار ئىدى . ئويلىسام ئۇلارمۇ باشپاناھسىز ئىكەن . ئۇلارغا ئەگىشىپ مەسچىتكە — پاناھ جايغا كىردىم . ئۇلار قىلغانىنى قىلدىم . كۆزلىرىمگە ياش كەلدى ، ئۆزۈمنى توتالماي يىغلاپ كەتتىم . جامائەت بېشىمنى سىيلىدى . مىسكىن مۇسۇلمان ئىكەن ، دەپ ئاش تاماق بەردى ، خەيرخاھلىق قىلدى . بولۇپمۇ بىر تەقۋادار سۇدانلىق خالىس نىيەتتە ياردەم قىلدى ۋە ئايەت ئىسلام ئۆگەتتى ، ئەرەبچە ئۆگەتتى ، نامازنىڭ ، ئىماننىڭ نېمىلىكىنى بىلدىم . بارلىق ئىنسانلارنىڭ باشپاناھىنى تونۇدۇم . ئۇلار مېنى يېڭى مۇسۇلمان دەپ ئىقامەت بەردى ، ساخاۋەت قوللىرىنى سۇندى . دۇكان ئاچتىم ، پۇللۇق بولدۇم ، بىر مەزگىل خوتۇنۇم بىلەن قىزىمنى ۋە سىڭلىمنى ئەكېلىپ تۇرغۇزدۇم ، ئۇلارمۇ مۇسۇلمان بولدى . ھازىر شاڭخەيدە .

— مۇسۇلمان بولغىنىڭىزنى باشقا جۇڭگولۇقلار ئۇقامدۇ ؟ ئۇلار سىزنى يەكلەمدۇ ؟

— مەن ھەممىسگە ئېيتتىم ، ھەقنى تونۇش نومۇس قىلمىدىغان ئىش ئەمەس ، بەلكى ئىككى دۇنيا خۇش بولمىدىغان ئىش . شاڭخەيگە بارغاندا مەسچىتنىڭ ئاخۇنىنى چاقىرىپ ، ئەل — جامائەت ئالدىدا ئۆزۈمنىڭ مۇسۇلمان بولغىنىمنى جاكارلىدىم . باشتا ئۇرۇق - تۇغقان ، دوست - بۇرادەرلەر بۇنى قوبۇل قىلالمىدى . مەنمۇ ئۇلارنىڭ دىنسىزلىقىنى ھۆرمەت

قىلغان يەردە ئۇلارمۇ ئاخىر مېنىڭ تاللىشىمغا ھۆرمەت قىلدى . ھازىرمۇ بۇ يەردە جۇڭگولۇقلار بىلەن ئارىلىشىمەن ، بەزمە - باراۋەتلىرىگە بارىمەنيۇ ، مۇسۇلمانچە بولمىغان تامىقىنى يېمەيمەن ، ھاراق ئىچمەيمەن .

— سىزنىڭ ئائىلىڭىزدىن باشقا بۇ يەردە يەنە مۇسۇلمان بولغان خەنزۇلار بارمۇ ؟

— خەۋىرىڭىز يوقكەن - ده ، 40 - نەچچىنچى يىللىرى مابۇفاڭنىڭ بىر قىسىم تۇڭگان ئەسكەرلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى خەنزۇ ئەسكەرلەردىن بولۇپ 100 نەچچە جۇڭگولۇق ئەينى چاغدىكى ئەنگلىيە ھۆكۈمرانلىقىدىكى ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە كېلىپ شارىقە شەھىرىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغانسىكەن . ئىمارات مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن ئۇلار ئىماراتنىڭ پۇقرالىرىغا ئايلىنىپتۇ ، شۇڭا شارجا ياكى دۇبەيدە كېتىۋېتىپ مۇڭاتىنلارنىڭ ئاق كاندورا ، قارا چەمبىرىكىنى كىيىپ كېتىۋاتقان جۇڭگو چىراي كىشىلەرنى ئاندا - ساندا ئۇچرىتىپ قالىسىز ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى باي . بىراق ، ھازىرقى ياشلىرى پۇتۇنلەي ئەرەبلىشىپ كەتكەن ، جۇڭگو تىلىنى ئاساسەن ئۇقمايدۇ .

ئەرەبلەر ئابدۇللا دەپ ئات قويۇۋالغان ، ماڭا ئۆزىنى شىياۋتيەن دەپ تونۇشتۇرغان بۇ شاڭخەيلىك يىگىت تولىمۇ قىزغىن ، سەمىمىي ۋە تەقۋادار ئىدى . كىرگەنلەر بىلەن ئاسانلا چىقىشىپ قالاتتى . سىلىق - سىپايە ، مەرى ئىنسىق ، راست سۆز ئىدى . ئېھتىمال ئەرەبلەر ئارىسىدا ئۆتكەن ئون يىللىق ھايات ، ئىسلام مەدەنىيىتى ۋە گۈزەل ئىسلام ئەخلاقى ئۇنىڭ خاراكتېرىدە مۇشۇنداق زور ئۆزگىرىشلەرنى پەيدا قىلغان بولسا كېرەك . مەن كېيىنچە ئۇنىڭغا ئاتاپ مۇنداق بىر شېئىر يازدىم :

جۇڭگولۇق ئابدۇللا

ئەرەبلەر ئۇنى شۇنداق ئاتايدۇ ،

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى
www.uyghurkitap.com

هاجىتى چۈشكەندە ئەرزان سائەتكە ،
ياكى شياۋتيەن
ماڭغاندا تاھارەتكە
ئەزان ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن
ئەگىشىپ جامائەتكە .

ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشتىم ،
ئەخلەت ساندۇقى يېنىدا .
يالتىراق ئۇچماقتا قاناتسىز ،
كوچىلار بويالغانىدى
قۇياشنىڭ ئىسسىق قېنىدا .

جىن شاپتۇل غاجىغاندەك
چىققاندەك سۇنىڭ جېنى .

ئۇنىڭ دىنى
ئىسلام ،
ئايرىلىپ ھەممە نەرسىسىدىن ،
شاپائەتكە ئىرىشكەن كۈندىن باشلاپ .
ئۇنىڭ ئىسمى ئىككى بولدى ،
ئىككى رەت ئۆتكەندەك ئەينەك ئالدىدىن ،
كىمىنكى ئىسمى شەپەقە تولدى ،
تىك تاغ بىلەن ھۆل ئىدىيە كېسىشكەن ،
سەددىچىن سېپىلىنىڭ گۈگۈم پەيتىدە ،
ئۆسكەن موگۇلارەڭ يامغۇردىن كېيىن .

مەن ھاۋادا ياشايمەن ، يىلتىزسىز ،
ئۇ سۇدا ياشايدۇ يالقۇنسىز .

ئەرەبلەرنىڭ سايىسى

مارجاندەك يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇرغان كېچىلەردە سەن ئىمارات كوچىلىرىدا قارا چۇمبەلدىكى كۆزلەرنى بىر كۆرۈشكە تەلپۈنسەن . بىراق ، سۇپىر ماركىتتىكى بەس - بەس بىلەن مال سېتىۋالغۇچىلار ئىچىدىنلا بۇنداق پۇرسەت ساقا بىرەر قېتىم نېسىپ بولىدۇ . سەن ئاشۇ پاك نىگاھلارغا ، تاسادىپىي ھايالىق بېقىشلارغا توك سوققاندەك ئېرىشسەن . بۇ يەردە ناتونۇش ئاياللارغا ئاشكارا يېقىنچىلىق قىلىش ، گەپ قىلىش ۋە پوخۇرلۇق قىلىش چەكلەنگەن ، زىناخورلۇق ئېغىر جىنايى جازاغا تارتىلىدۇ . بىراق ، قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەن بىر قىسىم چەت ئەللىك پۇل تاپار خېنىملارنىڭ ئىما-ئىشارەتلىرىگە تولغان تار رەستىلەر ۋە مېھمانخانا ئىشىكلىرىدە ئانچە - مۇنچە ئەرەبلەرنىڭ سايىسى ئەگىپ قالىدۇ . گەرچە بۇ جەمئىيەتتە يۇقىرىقىدەك ئەھۋال يوقىنىڭ ئورنىدا ، ھەتتا تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق ئەھۋالدا بولسىمۇ ، تومۇز ئايلىرىدا ياۋروپا ياكى تايلاندقا ساياھەت خۇمارى بار مۇۋاتىنلار ئارىسىدىكى بەزى سەتچىلىكلەر تېلېۋىزىيە تىياتىرلىرىدىكى ھەجۋىي دىئالوگلار ياكى كوچىدىكى مىش - مىش پاراڭلار ئارقىلىق پات - پات قولاققا كىرىپ قالىدۇ .

مەن ئەرەبلەرنىڭ ئەر مىللەتكە خاس مەردۇمەردانىلىقى ، ھەربىر مۇسۇلمانىنى ئۆز قېرىندىشى بىلىپ يارەم قولىنى سۇنۇشقا تەييار تۇرىدىغان گۈزەل پەزىلەتلىرىنى كۆپ كۆردۈم . ئۇلاردىكى ئاقسۆڭەكلەرگە خاس سالاپەت ۋە سالاھىيەتنى پەيغەمبەر قوۋمىنىڭ زاتى ئېسىللىقىدىن دەپ بىلدىم . ئەمما ، بىر قىسىم ياقا يۇرتلۇق تىجارەتچىلەرنىڭ «ئەرەب سودىگەرلىرى گېپىدە تۇرمايدىكەن . ۋاقىت قارىشى يوق ئىكەن» دەپ ۋايسىغانلىقىنىمۇ ئاڭلىدىم . دۇنيادىكى ھەر قانداق مىللەتتىكى ناچار كىشىلەر ئارىسىدا بار بولغان بۇنداق

قىسمەن ئىللەتلەرنى بىر مىللەتنىڭ ئەيىبى دېگىلىمۇ بولماس .
ۋاقىت قارىشىنىڭ يوقلۇقىغا كەلسەك مەن ئۇنىڭغا ئىقرار .
بىراق باشقىچە قاراشتا . ئىمان - ئېتىقادى سەۋەبىدىن ۋاقتى
كەڭرى قىلىنغان بىر قوۋم كىشىلىرى گويا خەزىنىدە
ياشاۋاتقان ئادەملەرگە ئوخشايدۇ ، ئۇلار ئۆز ئىلكىدە ئېشىپ -
تېشىپ تۇرغان نەرسىنى باشقا «يالاڭتۆش» لەردەك چوڭ بىلىپ
كەتمەيدۇ . ئىمانى سۇسلۇقتىن ۋاقتىنىڭ بەرىكىتى
تارتىۋېلىنغان كىشىلەرگە ۋاقتىنى يەتكۈزەلمەي پالاقلاپ
يۈرمەكتىن باشقا ئامال يوق .
ۋەھالەنكى ، غەربنىڭ قىممەت ئۇلچىمى توشۇپ كېتىۋاتقان
كاللىنىڭ كەينىگە ئەرەبلەرنىڭ كۆلەڭگىسى چۈشمەكتە .
چۆچەكلەردىكىدەك باي — بايلىقات تۈپراقتا ، ۋالىلداپ
تۇرغان قاينام شەھەرلەردە ، ئادەملەرنىڭ ۋارقىراپ
سۆزلەشكىنىنى يالكى ئۇرۇشۇپ — تالىشىپ قالغىنىنى كۆرۈش
مۇمكىن ئەمەس ئىدى ، ئەرەبلەر گويا ئىسلامنىڭ نۇرانە
شولىلىرى بىلەن ئاجايىپ بىر قەلب ھۇزۇرى ئىچىدە
تۇرۇۋاتقاندەك يالكى يۇقىرى مەدەنىيەتنىڭ ئاقسۆڭەكلەرچە
پەللىسىدە ياۋايىلىقنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەندەك قىلاتتى .
بىراق — مەن ئويلىمىغان بىر ئىشقا يولۇقتۇم . بىر كۈنى
بىز ئەرزان بولۇشنى كۆزدە تۇتۇپ ئۆزىمىز تۇرۇۋاتقان
ئەلئەيىن شەھىرىگە قوشنا دۆلەت ئوممانىنىڭ بىرەيمى
شەھىرىدىن ئۆي ئىجارە ئىزدىدۇق . كەچكىچە ئۆي تاپالمىغاندىن
كېيىن قائىدە بويىچە پاسپورت ۋە توي خېتىمىزنى كۆرسىتىپ
بىر كىشىلىك ياتاق ئالدۇق . بىز ئالغان ياتاقنىڭ يېنىدىكى
ئىشىك ھاڭغىرقاي ئوچۇق بولۇپ تېلېۋىزور كۆرۈپ تۇرغان
بىر ئەرەب ئايالىم ئىككىمىزنى غىل - پال كۆردى ، بىز ياتاقتا
ئورۇنلىشىپ بەش مىنۇت بولا - بولماي ياتقىمىزنىڭ ئىشىكى
كىتىرلاشقا باشلىدى ، بىر دەم سەۋر قىلىپ باقماندىن كېيىن
ئاخىر ئىشكىنى ئاچتىم . قارسام ھېلىقى قوشنا ياتاقتىكى
ئەرەب ئىكەن . مەن غەزەپ بىلەن :

— نېمە قىلىۋاتىسەن؟! — دەپ ۋارقىرىدىم.

— كەچۈر، ئىشىكنى خاتا تونۇپ قاپتىمەن، — دېدى ئۇمۇ گۇركىرەپ.

مەن ياتاقتا كىرىپ كەتتىم. ئەمدىلا كىرىپ ئولتۇرۇشۇمغا ئىشىك يەنە تىرىقلاشقا باشلىدى. غۇژىدىلا ئاچچىقىم تۇتۇپ ئىشىكنى ئاچتىم، قارىسام ھېلىقى ئەرەب ئىشىكنىڭ تۇتقۇچىنى تۇتۇپ مىت قىلماي تۇرىدۇ.

— ماڭ يوقال، نېمە قىلماقچى سەن! دەپلا سىرتقا ئىتتىردىم. ئۇمۇ مۇشتىنى پۈلاڭلىتىپ مېنى ئىتتىردى. بوسۇغىدا بىر - بىرىمىزنىڭ كارنىيىغا ئېسىلغىنىمىزچە كۈچ كۆرسىتىشكە باشلىدۇق. شۇندىلا مەن ئۇنىڭ گۇپۇلدەپ ھاراق پۇراۋاتقىنىنى بىلدىم. نامازئوقۇۋاتقان ئايالىم نامازكىيىمى بىلەنلا يۈگۈرۈپ چىقتى. ئۇ ئايالىمنى كۆردى — دە، بىردىنلا قولىنى مەندىن بوشاتتىپ ئارقىغا داجىدى.

— خانىم، ياتاقتا ئايال كىشى بارلىقىنى بىلمەپتىمەن، كەچۈرۈڭ، ساقچىغا دېمىسەڭلار، مەن ئۆتۈنۈپ قالاي، مەن ھازىرلا كېتەي، — دەپ يالۇۋرۇشقا باشلىدى. شۇئان ساقچىغا دېيىش لازىملىقى ئېسىمىزگە كېلىپ ئاستىن قەۋەتتىكى مۇلازىمەتچىلەر قېشىغا ماڭدۇق. چۈنكى، ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتى جەزمەن قانۇنىي جازاغا تارتىلاتتى. ئۇ يالۇۋرغان پېتى چىرايى تامدەك تاتىرىپ كارىدور تېمىغا يۆلەنگىنىچە تۇرۇپ قالدى. مۇلازىمەتچىلەر بىزدىن ئەھۋالنى ئۇقۇپ ساقچىغا تېلېفون قىلىۋاتقاندا ئۇ ھاسىراپ - ھۆمىدىگەن پېتى مېھمانخانىدىن چىقىپ ساراي ئالدىدا توختىتىغلىق ماشىنىغا ئۆزىنى ئاتتى، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەرەبنىڭ سايىسى كاللامىزدىن ۋە قاراڭغۇ كوچىدىن بىردەمدىلا غايىب بولدى.

www.uyghurkitap.com

ئانا يۇرتۇم ، تۇپرىقىڭنى كۆزۈمگە سۈرتكۈدەك بولدۇم

مەن قايتىش ئۇچۇن ئايرودرومغا كېتىۋاتىمەن ، 2000 — يىلى 5 - ئايدا تۇنجى قېتىم بۇ يات تۇپراققا قەدەم تاشلىغاندىن 2001— يىلى 12 - ئاينىڭ 8 - كۇنى ئاخىرقى قېتىم بۇ مۇقەددەس دىيار بىلەن خوشلاشقۇچە ئىچىمدىن بىر قېتىم كۇلۇپ باقماپتىمەن . ئەلئەيندىكى شەيخ زايىد كۇتۇپخانىسىدا مەن ئىزدەپ يۇرگەن ئىنگلىزچە شېئىرلار توپلىمى قولۇمغا چىققاندىمۇ ، چارشەنبە چۇشتىن كېيىن ئايالىم ئوقۇۋاتقان جامىئە ئالدىدا ئۇزۇن رەسمىيەتلەردىن كېيىن ئايالىمنىڭ دەرۋازىدىن چىقىشىنى كۇتۇپ تۇرغاندىمۇ ، پۇل تاپقان ئادەملەرنى كۆرۈپ ، پۇل ساناۋاتقان قوللارنى كۆرۈپ ئۇلارغا ئەگەشكەن ، ئانچە - مۇنچە قاملاشتۇرغان چاغدىمۇ خۇش بولغانىدىم . بىراق ، بىر قېتىممۇ ئىچىمدىن كۇلۇپ باقماپتىمەن . ئۇيغۇردەك ئۆز يۇرتىغا رىشتى چىڭ ، ياتلارغا كەڭ قورساق ، ئادەمىي ، مېھرىبان ، بەرداشلىق بىر قوۋم دۇنيانىڭ ھېچ يېرىدىن تېپىلمايدىكەن . كۇلسە ئۆز يۇرتىدا كۇلىدىكەنكى دۇنيانىڭ باشقا ھەرقانداق يېرىدە ئۆزىنى يېتىمدەك ھېس قىلىدىكەن ، مەن ئولتۇرغان تاكسى چۆل - باياۋاندىكى يۇقىرى سۈرئەتلىك يولدا ئايرودرومغا كېتىۋاتىدۇ . مەن ھاياجان بىلەن دېرىزە سىرتىدىكى ھەممە نەرسىگە قارايمەن ، قىيالماسلىق بىلەن ئەمەس بۇلارنى قايتا كۆرمەسلىك خۇشاللىقى ئىچىدە . يىل بويى تۆت پەسىل ياز بولىدىغان بۇ يەردە 12 - ئاي بولۇشىغا باقماي بىر كۆڭلەك بىلەن چىپىلداپ تەرلەپ ئولتۇرۇپتىمەن . تاكسى شوپۇرىغا :

— تەرلەپ كەتتىم ، ھاۋا تەڭشىگۈچنى ئېچىپ قويسىڭ دېگۈندىم ، بۇ بېخىل پاكستانلىق :

— ھاۋا تەڭشىگۈچنى ئاچسام بېنزىن جىق كېتىدۇ ،

دەرىزىنى ئىچىۋىتەي ، — دەپ تۇرۇۋالدى .
ئاھ ئانا يۇرتۇم ، يازدا يامغۇر ، قىشتا قار ـ مۇزلىرى بار ، كۆزدە سالقىن باغلىرى ، ئەتىيازدا كۆكۈلنى سۆيۈندۈرگۈدەك يېشىل دەل ـ دەرەخلىرى بار بېھىش مەسەللىك ماكان ـ بۇ يۇرتقا كەلگەندىن بېرى شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۈنى كۆرمەپتىمەن . ئۇ يەردە دۇم يېتىپ ياكى ئوچۇم ـ ئوچۇملاپ سۈيىنى ئىچسە بولىدىغان ئىنچىكە ئىلىك ئەلۋەك يېزا ـ قىشلاقلار ، شەھەرلىرىمىزدىكى گۈل ـ چىمەنلەرنىڭ ئارىسىدا مارجاندەك ئويناپ ئاققان سۇلار . بۇ يەردە ئەرەبلەرنىڭ ھەر ـ ھەر داچىلىرى قاقىرام چۆلدە ياكى قۇملۇقلاردا سۆڭەكتەك پارقىراپ تۇرىدۇ . نۇرغۇن چىقىم بىلەن تولا تەستە ئەي قىلغان ھويلىسىدىكى ئاندا ـ ساندا خورما دەرەخلىرىمۇ تۇۋنگە سايە ئەمەس ئوت ـ ئىسسىق تاشلايدۇ . بىزنىڭ يەرلەرگە بولسا خالىغان دەرەختىن بارماقچىلىك نوتا كېسۈۋېلىپ يەرگە پاتۇرۇپ قويساڭ كۆكلەپ چىقىۋېرىدۇ . سۇ قۇيۇپ پەرۋىش قىلساڭ ، ياندۇرقى يىلى بۇككىدە سايىدىغۇدەك بولىدۇ . تالادىن غۇرۇلداپ شامال كىرىشكە باشلىدى ، كۆكۈلنى ئىلەشتۇرگۈچى بېنزىن پۇرىقى ، ئادەمنىڭ دېمىنى سىقىدىغان غېرىبلىق . تۇرۇپلا پېنىنە سالغان مەززىلىك ئۈگرە ھىدى بۇرنۇمغا ئۇرۇلدى ، ئارقىدىن لەگمەن ، پولو ، چۆچۈرە ، مانتىلار كۆز ئالدىمغا كېلىۋالدى . ئاھ بۇ يەرلەر ، قاشتېشى شىرەلەرگە تولۇپ تۇرىدىغان تاينىنى يوق غەربچە تاتاملار ، خۇرۇستال قاچىلاردىكى ، كۈموش تەخسىلەردىكى ئىسسىق باسمايدىغان قۇرۇق سۆلەت ھەرەڭ ـ سەرەڭ بىر نېمىلەر ، دۇنيادا ئۇيغۇرەك قولى تەملىك ، داستىخىنى شېرىن مىللەتتىن يەنە بىرسى بارمىدۇر ؟ تاغدەك تۇرمۇش غېمى ئاستىدىمۇ پادىشاھدەك مەئىشەت سۈرەلەيدىغان ، ئەزىيەتلەرگە ئېزىلمەيدىغان ، تالاپەتتىن توگىنىپ كەتمەيدىغان ، ھەر ۋاقىت ھاياتقا قىزغىن مۇھەببەت بىلەن توي ـ تۆكۈن ، نەزىر ـ چىراغ ، مېھماندارچىلىقلارنى قىلىپ تۇرىدىغان مۇنداق ھاياتنى قۇۋۋەتلى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

چەكسىز مىللەتتىن يەنە بىرسى بارمىدۇ؟
ئىمارات‌قا يېتىپ كەلگەن چاغلىرىم، ھەشەمەتلىك بازارلاردا، مەرمەر سارايلاردا ئايلىنىپ يۈردۈم. قورساق ئاچتى، بۇ مۇسۇلمان دىيارى بولغاندىكىن ھەممە غىزاسىنى يېيىشكە بولىدىغان دەپ ئويلىدىم. ئەرەب تاماقخانىسىغا كىردىم، ئىچىگە ھېسپىتەك گۈرۈچ تىققان توخۇ، بۇخارى بەريانى دەپ ئاتالغان سەۋزە ـ قىيمىچى يوق ئاق پولو، ئۇن ۋە گۈرۈچلەردە قىلىنغان مىچىلداپ تۇرىدىغان غەلىتە تائاملار، غەربچە سالاتلار، ھېچقايسىسىنى يېيەلمەيدىغىنىمغا كۆزۈم يەتتى. ئاندىن پاكىستانلىقنىڭ تاماقخانىسىغا كىرىپ باقتىم، بولۇشىغا قىزىل مۇچ سېلىنغان شىلىمدەك ئۇن تاماقلىرى، قوللىرىنى قاچىسىدىكى ئۇماچتەك بىر نېمىلەرگە تىقىپ غەلىتە گۆشلەرنى ماچىلداپ يەۋاتقان پاكىستانلىقلار؛ ئاندىن ئۇ يەردىن چىقىپ ھىندىستانلىقنىڭ تېز تاماقخانىسىغا كىردىم، ھامبۇرگ بولكىسى، خام سەي، توخۇم، پەمىدۇر ياكى ئىسمىنى بىلمەيدىغان ئاللىنېمىلەرنى قوتۇرماچنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇپلا تەييار قىلىدىغان ساندۇچلىرى، توخۇم سېرىقى، نوقۇت ۋە ئۇن بىلەن پەلەمما قىلىپ داسقا ئوسۇپ قويغان مىچ ـ مىچ تاماسقى. مەن ئىزدىگەن، مەن تونۇيدىغان ھېچ نەرسە يوق ئىدى. مەن ھەممىسىدىن ئاچ قورساق چىقىپ كەتتىم، مەن گويا كۆك بېدە يەپ كۆنۇپ قېلىپ قورۇق سامان ئاغزىغا تېتىمساي قالغان ئاتتەك چىپىلداپ تەرلەپ ئاچ قورساق كوچىلارنى كەزدىم. ئاخىر بولماي ئۆلۈپ قالماسلىق ئۈچۈن مەن تونۇيدىغان توخۇم بىلەن قورساق ئەستەرلىدىم. كۆنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھەممىسىنى بىرەر قېتىمدىن تېتىپمۇ باقتىم، بىراق ھالۋا يەپ كۆنگەن ئىغىزغا زادىلا تېتىمىدى. نەچچە مىڭ يىللىق قەدىمكى مەدەنىيەتنىڭ، ئاجايىپ تېتىملىق تائاملارنىڭ ئىگىسى بولغان نازۇك ئىغىز خەلقىمنى، خۇشخۇلق ئادەملىرىمنى، ئۇيغۇرنى ۋە ئۇيغۇر تائاملىرىنى سېغىندىم. ئۇلارسىز يېگىنىم چىرايىمغا چىقمىغۇدەك. ئۇلارسىز

راهىتىمۇ ئازاب بولغۇدەك ، چۈنكى مېنىڭ پېشانەمگە ئۈيغۇر بولۇش پۈتۈلگەنىكەن .

ئايروپىلان «مىڭ بىر كېچە» دىكى ئۇچار گىلەمدەك ئاستا ـ ئاستا ئۇرۇمچى ئايرودرومىغا پەسلىگەندە خۇشاللىقتىن يۈرىكىم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالدى . ئاھ كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن تۇپراق ، مەن پەيغەمبەر دىيارىدىن قېيتقىغا كەلدىم ، ئاجايىپ گۈزەل ئېتىقاد ۋە تەسۈرلىگۈسىز مۇھەببەتنى ئېلىپ . ئاھ ، ئەزىز ۋەتەن ، مەن ئۈيغۇر بولۇش ئۈچۈن قۇچىقىڭغا قايتىپ كەلدىم ، چۈنكى مەن ياپون ، ئىنگلىز ياكى باشقا مىللەت بولۇپ قالماي ئىمان ـ ئېتىقادلىق ئۈيغۇر بولۇپ قالغىنىم ئۈچۈن مىڭ مەرتىۋە رازى ، مىڭ قېتىم يارالسام مىڭ قېتىم ئۈيغۇر بولۇشقا رازى . ئاھ ! چەت ئەلدە كۆزۈمگە سۈرتكۈدەك بولغان يۈرتۇمنىڭ تۈپرىقى ، سائادىتى ماڭا تەۋە بولمىغان باي ـ بايلىقات ئەللەردىن ماڭا تونۇش جايا ـ مۇشەققەتنى ، غەم ـ رىيازەتنى ، خۇشال ـ خۇرام كۆتۈرۈش ئۈچۈن ساڭا قايتىپ كەلدىم . ئۆلسەممۇ مۇشۇ يەردە ئۆلەي ، خالايىق بېشىمغا تۈپرىقىنى تاشلاپ مەرى ئىسسىق باغرىڭغا مېنى كۆمۈپ قويار . بىز سۆزلەيدىغان بۇ يېقىملىق ئانا تىلدا ، بىزنى بىر ـ بىرىمىزگە تونۇتقان ، دىل رىشتىمىزنى چاتقان بۇ ئۇلۇغ زۇۋاندا مۇشۇ كەلىملىرىمنى ئوقۇۋاتقان ئەي جانجىگەر ئۇيغۇرۇم ، ئەمدى كىتابنى يېپىپ قويۇپ ، مەن ئوقۇغان شېئىرنى ئاڭلا . بۇ شېئىرنى ئون يىل مۇقەددەم يازغانىدىم . بۇ قېتىم «چۈمبەلدىكى كۆز» ناملىق شېئىرلار توپلىمىمغىمۇ كىرگۈزدۇم . ئەمدى ئۇنى ساڭا ئۆزۈم ئوقۇپ بېرەي .

يادلىۋال ، چەت ئەلدىن كەلگەن ھەربىر قېرىندىشىڭنىڭ ئالدىغا ئۇنى يادلاپ چىق !

يادلىۋال ، چەت ئەلگە ماڭغان ھەربىر دوستۇڭغا ئۇنى يادىكار قىل !

مەيلى تۇر پارىژنىڭ گۈزىلى بىلەن ،
يەنىلا ئۆزۈڭنىڭ ئەمەستەك كۆلكەڭ .
ئەسلەيسەن نەم قىلىپ قولياغلىقىڭنى
ۋەتەندە دەردىڭمۇ ئۆزۈڭنىڭ دەردى ،
ۋەتەندە يىغاڭمۇ ئۆز تىلىڭ بىلەن .
مىليونېر بوپ كەتكەن بەربىر يەرلىك
قەلەندەر ئالدىدا بىر كەپەڭمۇ يوق .
ھەركىم باقالايدۇ كۆزۈڭگە سوغۇق .
مەيلى سەن شاراب ئىچ ئالتۇن قەدەھتە ،
بىر كۆپۈك چىقسىلا ئۈستىگە لەيلەپ
ئوقۇساڭ يېزىلغان ۋەتەن دېگەن خەت .
بېرلىن ئاسمىنىدا كۆرسەن ھەر كەچ
جىمىكى يۇلتۇزدىن ئۇيغۇر كۆزىنى .
مۇقەددەس بۇۋى مەريەم چېركاۋى
كۆرۈنەر سەن ئۆسكەن تار كوچىدىكى
كىچىك بىر مەسچىتتەك ئۇيغۇرۇڭ سالغان .
ھەج قىلىپ مەككىگە بارساڭ مۇبادا
تۇيۇلار يۈرتۇڭدا قالغانەك خۇدا .
مۇبادا دوزاختا بولسىمۇ ۋەتەن
مەڭگۈ بىر مۇھاجىر جەننەتكىمۇ سەن .
ۋەتەن ، ئېھ ۋەتەن
چىرايلىقتۇر ھەممە نەرسىسى .
چىرايلىق ئۇنىڭ قايغۇسىمۇ ھەم .
گۈھەردۇر ، ئالمىدۇر ، خۇش پۇراق گۈلدۇر
ۋەتەن دالىسىدا كۆرگەن توڭ تېزەك .
ئىسيادۇر ، مۇسادۇر يۈرتۇڭ ئادىمى ،
يات يۈرتتا تۇغقانمۇ تۇيۇلماس دوستىڭ .
تىللاپ سالغان بولسا ئىلگىرى
ئۆز ئېلىڭدە ، ئۆز تىلىڭدا ئۆز .
تاپالمايسەن دۇنيادا ھازىر

شۇ تىلدىنمۇ گۈزەللەرەك بىر سۆز .
ئۇزاتقاندا ئەزرائىل بىر كۈن
دەستە تىزىپ ئۆلۈم گۈلىدىن ،
سەن ئۆزۈڭگە توقۇيسەن كېپەن
ۋەتەندىكى خىياللار بىلەن ،
يات تۇپراقتا كۆمۈلگەندە سەن
كۆمۈلىدۇ قەلبىڭگە ۋەتەن .

2003 — يىل 3 — ئايدىن 9 - ئايغىچە ئۈرۈمچىدە يېزىلدى .

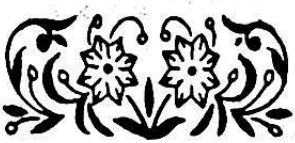

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

بازاردىكى قەلئە

(شېئىرنى تەپەككۇردىن ئەرەب مەدەنىيىتىگە تەھلىل)

ماشىنا چاقى سويۇلماقتا تېز
يوللارنىڭ قارامتۇل تېرىسىدىن ،
قالدۇرماي ئىز .

قالدۇرماي ئىز ماڭىدۇ دېڭىز ،
كونا قەلئە ئۇنىڭ ئىشىكى
ئەگىپ ئاقار ئادەم دېڭىزى .

ئىسكىلىتتەك تاشلاندۇق قەلئە
تاملار ھەرە چىشلىرىسىمان .
ئەينەك بىنالار ـ بابىل مۇنارى
بازار قاينىق غەپلەتتە ئىنسان .

ئۆزى تارىختا ھازىردا تېنى ،
قەلئە ئىچىدە بىر يېشىل ئايال
تارقاتماقتا خۇش پۇرىقىنى .

ئېزىقتۇردى پەرىشتە مېنى

بۇ تەقدىرگە پۇتۇلگەن.
كۆتمىگەن قايغۇ
كۆتەر، گۈل تۈتۈپ.

يەمەنلىك باققال ماڭدى بۇرۇلۇپ
سېتىپ بولۇپ بانانلىرىنى،
گۈگۈم ئۇنىڭ يېنىدا.

ئاي سارغىيىپ پىشقان
خورما شېخىدىن
يۈزلىرىمگە چۈشتى نۇر.

تەنها بىر ئۇيغۇر
مەن قەلئەدە،
قەلئە ئۆتمۈشتە،
بۇ ۋاقىتنىڭ ئويۇنى

تۇيۇقسىز دېگىزدا بوران چىقىپ كېمىنىڭ غەرق قىلىۋەتتى. مەن تەقدىر بويىدا بىر تال تاختايغا يامىشىپ توپتوغرا بەش يېرىم كۈن كۆك ئاسماندا لەيلەپ يۈردۈم. ئاق بۇلۇتلار ئارا كېتىۋاتقان ئايروپىلاندىكى ئاق دولقۇنلۇق بەش يېرىم سائەت ماڭا بەش يېرىم كۈندەك بىلىنىپ كەتكەنىدى. شۇنداق قىلىپ يېپەك يولىدىن كەلگەن ئۇيغۇر سەيياھ دېگىز قارا قۇچىسىغا يولۇققانىدەك ئاۋارە ھالەتتە قىرغاقتىكى ناتونۇش شەھەرگە ئاياغ باسقاندا ھاياتىدا تۇنجى قېتىم ئەرەبلەرنى ۋە دېگىزنى كۆردى. ئەرەبلەر يولۇقۇنى ئاڭلىغۇچى مىللەت. كائىناتتىن كەلگەن سادانى ئىنسان تىلى بىلەن، مەنىسىز كېچە - كۈندۈزلەرنى مەڭگۈلۈك بىلەن مەنىگە ئىگە قىلىدى. چۆل بولسا زېمىنىدىكى يولۇق. ئۇلار يولۇققا تايىنىدۇ. يولۇققا

ئەگىشىدۇ ، يوقلۇقتا ياشايدۇ . لېكىن ، يالغۇز قالمايدۇ يوقنى كۆرىدۇ ، ھېس قىلىدۇ ، تىڭشايدۇ ، ئاخىرىدا يوقلۇققا بويسۇنىدۇ . بار يوقتىن كەلگەن ، يوق بارچە شەيئىلەردىن ئۇلۇغ ، قۇدرەتلىك . دۇنيا شۇنچە كۆپ شەيئىلەر بىلەن تولغان ، بىراق ھەممىسى ھامان يوقلىپ كېتىدۇ . بىر مۇنەرسە قالماي يوقلۇققا قېتىلىدۇ . كوچىدا سانسىز ئادەم ، بىراق ھەممىسىنىڭ بارار جايى بىر ، بىز يوقلۇققا قايتىمىز .

يوقلۇق — ماھىيەت ، يوقلۇق ئەسلىي زات ، ئەسلىي زاتقا يېقىنلىغانسېرى مەۋجۇتلۇقنىڭ تەرتىپى يوقلىدۇ . رېتىم تېزلىشىپ غايەت زور ئېنېرگىيە شەكىللىنىدۇ . ماھىيەت — چوڭلۇقتىن كىچىكلىككە ، كىچىكتىن يوققا . غايەت زور ئالەم كىچىكلەپ ـ كىچىكلەپ يوقلىدۇ . ماددا بۆلۈنۈپ كۆزگىلى بولمايدىغان ئاتوملارغا ئايلىنىدۇ . ئەقىل بىلەن ئەمدىلا ماددىنىڭ ئاتوم زەررىچىلىرىگە بۆلۈنۈشىگىچە بىلدۇق . ئاتوم بومبىسى نېمە دېگەن قۇدرەتلىك ! ، ماددا ئاتوم زەررىچىلىرىدىنمۇ كىچىكلەپ ، چەكسىز كىچىكلەپ يوق بولغان چاغدىكى يوقلۇق ئېنېرگىيىسىنىڭ چەكسىز قۇدرىتىنى ئالەمگە سىغدۇرۇش مۇمكىنمۇ ؟ !

چۆل ـ بايا‌ۋاندا كۆزگە كۆرۈنگۈدەك نەرسە يوق ، ئەرەبلەر يوقنى تاللىغان . ماكانىنى ئەمەس زامانىنى تاللىغان . زامانلار ئۆتۈپ يوقنىڭ ئاستىدا كۈچ ـ قۇدرەت بايقالدى . گۈل ماكانىنى تاللىمىغۇچىلار ھەيۋە قىلغاندا چۆل ـ بايا‌ۋانلاردىكى نېپىت ئەرەبلەرنى كۈچ ۋە بايلىققا ئىگە قىلدى . ئىچى قۇرۇق كىشىلەر مەنزىرىلىك جايلاردىن تەسەللى ئىزدەشىدۇ . ياپيېشىل ماكانلاردا مەنسىزلىكتىن ئازابلىنىدۇ . چۆل ـ بايا‌ۋانلاردا خۇشال يۈرگەن ئەللەرنى قۇتلۇقلا . چۆل خەلقىنىڭ روھىي قۇۋۋىتى تۈگىمەس ، غايىبتىن كەلگەن يار‌دەم ئۈزۈلمەس .

ئىچىگە غايىب ئاۋاز توشۇپ مەنىلەرنى سىغدۇرالمىغۇچى قاقاس تاغلارغا يۈزلەندى . تاغ غاردا بۇلدۇقلاپ تېشىپ

هەممىنى دەۋەتتى . غەيبىنىڭ سۆزى تاقىر تاغلاردىكى ئەكس ساداغا ئوخشايدۇ . ياكى رايدۇ ، تارقىلىدۇ ، مەڭگۈلۈكنىڭ ئۆزىگە قايتىدۇ .

قۇلىقىمغا ئاڭلانغىنى مەۋجۇتلۇقتىن قايتقان ئەكس سادا ئىدى . ئۇلار سۆزلەۋاتاتتى ، رەسۇلۇللانىڭ تىلىدا . دەسلەپ گاڭگىراپ قالدىم . چۈشەنمىگىنىم ئۈچۈن ، ماھىيەت ئۈچۈن ، ھەقىقەتنى بىلىشىمىز ماڭا شۇنداق . سۆز بىر مىسكىن تۆت يۈز يىل بۇرۇنقى ، مەنە ھازىرقى . سۆزنى سۆزلىگۈچى غەيب ، سۆزنى ئىشتىكۈچى ھەر زاماندا بېكى . ئۇلار پەيغەمبەرنىڭ تىلىدا سۆزلەۋاتاتتى . ئۇلارغا يېقىنلاپ ئۇيۇقتا كىرىپ قالدىم . كېيىن بىلسەم ئىپار ساتقۇچىمۇ ، خورما دەرىخى تۈۋىدە تەرلەپ ياتقۇچىمۇ ، مەرۋايىت سۈزگۈچىمۇ ، دوقمۇشتا تەمتىرەۋاتقان ئەمامۇ ، قارا ھېجاپلىرى بىلەن قارا يالقۇنىدەك لاۋۇلداۋاتقان بېلىق سۈرئەتلىك قىزلارمۇ ، رەستىدە كىشىلەرنى قوغلاپ ۋارقىراۋاتقان سارائىمۇ ، نۇرانە ئالەمنىڭ مىسكىنلەرگە سېخىيلىق بىلەن ئاچقان ئاق لىباسلىق مەرد بايۋەچچىمۇ ، ئالداپ ئېلىۋالغۇچىكاززاپمۇ ، ھەسەل ياسىغۇچى پارسمۇ ، رەڭلىك كۆزئەينەك ساتقۇچى ھىندىمۇ بۇ يەردە پەيغەمبەر تىلىدا سۆزلەيدىكەن . بۇ تىل ھەممىنى ۋە ئىنسانىنىڭ ھەممە ئېھتىياللىقىنى تولۇق ئۆز ئىچىگە ئالغانىدى .

مەن دېگىزغا ۋە ئەرەبلەرنىڭ ئارىسىغا كىردىم . دېگىز سۈيى ئىككى ياقتا تارلىپ يول ئېچىلغاندەك ئەرەب قولتۇقى ماڭا تىلسىمات بىلىنىدى .

مەن مىڭ بىر كېچىدىكى بىر شەھەرگە كەلدىم . بىراق ، بەسرە ياكى باغدات كوچىسىدا ئەمەس ، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىنىڭ كونا پايتەختى ئەلئەيىن شەھىرىدە رېئاللىق بىلەن شېئىرىي تۈيغۇ گىرەلىشىپ كەتكەن مېنىڭ بەش يۈز ۋە يېرىم كېچەم باشلاندى .

مەن ئايروپىلاندىن چۈشۈپ چۆچەكلەردىكى ھەشەمەتلىك

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

بىر ھەرۋازىنى چەكتىم. ئىشىكنى ئەرەب رېئاللىقى ئاچتى. بۇ ئەپسانە بىلەن زامانىۋىلىك، تۆگە بىلەن تويوتا، قەدىم بىلەن ھازىر تەك مەۋجۇت بولىدىغان ئەرەب جەمئىيىتىنىڭ خاس رېئاللىقى ئىدى. ئالئەيمن شەھرى ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىنىڭ ئاستانىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن يۇقىرىقى ئالامەتلەر تېخىمۇ روشەن گەۋدىلەنگەنىدى. ئۆز پېتى ساقلانغان قەدىمىي سېپىل، شەيخ زايىدنىڭ ئادەمسىز كونا ئوردىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان پاپېشىل خورما دەرەخلىرى، رەت - رەت دۇكانلار، گۈگۈم چۈشۈش بىلەن جىمىرلاپ كۆزلەرنى ئالا چەكمەن قىلغۇچى ئاجايىپ - غارايىپ ئالتۇن بازىرى، «مىڭ بىر كېچە» دىكى كىيىملىرى بىلەن رەڭگارەڭ سۈپەر ماركېتلاردا يەتتە ئىقلىمنىڭ مېلىنى تاللاۋاتقان ئەرەبلەر، ئەينەك بىنالارنىڭ يېنىدىكى تاشلاندۇق قەلئە، جىمجىت ئىسسىقتا بوز رەڭگە كىرگەن تاقىر قەلئە، مەن ھەركۈنى يېنىدىن ئۆتىدىغان ياغاچ دەرۋازىلىق قەلئە، «بازاردىكى قەلئە» — دەل ھازىرقى ئەرەب جەمئىيىتىنىڭ قۇرۇلمىسى، بازار — ئەرەبلەرنىڭ چۆل - باياۋىنىنى ئاۋات قىلىدىغان، ماكانىنى بىر - بىرىگە ئۇلايدىغان، ئادەمنى ئادەملەرگە يۇزلەندۈرىدىغان پىسخىك مەيدان، چۆلدەرەشكە قارشى قۇرۇلمىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان روھنى تاۋلاش سورۇنى. سودا — ئەرەبلەرنىڭ ئۆزىدىن باشقا قەدىمكى كۆچمەن چارۋىچى مىللەتلەردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان ئەنئەنىۋى تىرىكچىلىك يولى. قەدىمكى ئەرەب روھى يېشىل ماكانىنى ئەمەس، ھاياتىي كۈچى مەڭگۈلۈك زامانىنى تاللىغان. زامانىنى تاللاش — شەكىللەندۈرگەن ھالقىغان روھىي تەۋەككۈلچىلىك، يەنى دىنىي تاللاشتۇر. بۇ خىل تاللاش ئوخشاشمىغان زامانلارنى ئېرىتىپ مەڭگۈلۈك بىر قىلىدۇ. دەۋرلەردىن ھالقىغۇچى ئۆلمەس روھ ئىنسانلارنى ئەبەدىيلىككە چاقىرىدۇ. تىرىكچىلىك، چارۋىچىلىق قاتارلىقلار تېگى - تەكتىدىن ماكان خاراكتېرلىك كەسىپ. ئۇ بىۋاستە زېمىنغا، زېمىندىكى نەرسىلەرگە

تايىنىدۇ . سودا بولسا تەۋەككۈلچىلىك ، ئۇچۇر ۋە رىزىققا تايىنىدىغان زامان خاراكتېرلىك كەسىپ . ئۇ زاماننى تاللىغان ئەرەب روھىنىڭ ئۆز خاراكتېرىگە ماس تىرىكچىلىك يولى . ئاخىرقى پەيغەمبەرنىڭ سودىگەر جامەئەسىدىن چىقىشىدىمۇ بىز بىلمەيدىغان بېشارەت ۋە ھېكمەت بار . مەن سودا قىلمايدىغان ئەرەبلەرنى ناھايىتى ئاز ئۇچراتتىم . ئەرەبلەر ھەدىسلەرنى كەلتۈرۈپ سودىنىڭ ئەۋزەللىكى ھەققىدە سۆزلىشىدۇ . بازارلاردا بېخىللىقتىن ياكى قولى قىسقىلىقتىن ئەمەس ، سودىغا ھېرىسمەنلىكتىن توختىماي باھا تالىشىدۇ .

سودا ئوخشىمىغان قوۋم ـ مىللەتلەرنى ، ئوخشىمىغان تىل ۋە مەنپەئەتنى ۋە ئوخشىمىغان چېگرالارنى تۇتاشتۇردى . بىز سودىنىڭ دۇنياۋى ماكانىنى بىرلىككە كەلتۈرۈۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈۋاتىمىز . ياۋروپا ئورتاق گەۋدىسى ، مۇستەقىل دۆلەتلەر بىرلەشمىسى ، دۇنيا سودا تەشكىلاتى قاتارلىقلار بىزگە مۇستەبىت سىياسىي ھاكىمىيەت ئاساستىدىكى بىرلىكنىڭ پارچىلىنىپ يېڭى دۇنيانىڭ قۇرۇلمىسى سودا ئاساسىدا شەكىللىنىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ . دۇنيا چوڭ بىر بازار ، ئوخشىمىغان زامان بۇ يەردە كېسىشىدۇ . بازار ئەرەبلەرنىڭ قەدىمدىن ھازىرغا ، ھازىردىن كەلگۈسىگە سوزۇلغان ھاياتلىق ئۇپۇقى .

مەن ئەرەبلەرنىڭ بازاردىكى قەلئەسىنى كۆردۇم . ئۇ ھازىرقى دۇنيادىن ئىبارەت چوڭ بازاردا قەدىمكى مەدەنىيەت بەلگىلىرى بىلەن قەلئە ھاسىل قىلىپ تۇراتتى . مەن بۇ قەلئەنى ئۇلارنىڭ ھازىرغىچە ساقلاپ كېلىۋاتقان كىيىم ـ كېچەك ئەنئەنىسىدىن ، ئىسىم ـ فامىلىسىگە قاراپ جەمئىيىتىنىڭ ئورنى ۋە تارىخىنى بىلگىلى بولىدىغان ناھايىتى روشەن قەبىلە كۆز قارىشىدىن ، ئەڭ مۇھىمى دۇنيانى شىددەت بىلەن بېسىپ كېلىۋاتقان غەرب مەدەنىيىتى ئالدىدا يېمىرىلمەس سېپىل بولغان دىنىي ئېتىقادىدىن كۆردۇم .

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

1

ماشىنا چاقى سويۇلماقتا تېز
يوللارنىڭ قارامتۇل تېرىسىدىن
قالدۇرماي ئىز . . .

بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتى ۋە دۇنيا بىلەن ئۇچرىشىش دەرىجىسىنى مەلۇم جەھەتتىن يول تەرەققىياتىغا قاراپ ھۆكۈم قىلىش مۇمكىن . قۇرۇقلۇقتىكى چىغىر يوللار ئىنسانىيەتنىڭ بالىلىق دەۋرىگە مەنسۇپ ئىدى . يېڭى دېڭىز يوللىنىڭ ئېچىلىشى ئەنئەنە ئاساسىدىكى دۇنيا مەدەنىيىتىنى ئويغىنىش دەۋرىگە باشلاپ كىردى . ھاۋا يوللىرى ئىنسانلارنىڭ رەسمىي پەن-تېخنىكا دەۋرىگە قەدەم قويغانلىقىنىڭ ئالامىتى بولسا يۇقىرى سۈرئەتلىك يول ۋە ئىنتېرنېت يەر شارى مەدەنىيىتىنىڭ ئۇچۇر دەۋرىگە كىرگەنلىكىنى كۆرسەتمەكتە . تۆگە ، خورما ، قۇرئان ، قۇملۇق يوللاردىكى قەدىمكى ئەرەب مەدەنىيىتىنىڭ بەلگىسى ئىدى . يۇقىرى سۈرئەتلىك يول ۋە ئۇچۇر تورى يۇ مەدەنىيەتنىڭ نېفىت ، ماشىنا ، ئىسلام ئويغىنىشىدىن ئىبارەت يېڭى دەۋرنى ئىپادىلىمەكتە .

زامانۋىلىك بىلەن ئەنئەنە ، قەدىم بىلەن ھازىر ، جىنسىي ۋەسۋەسە بىلەن يۈكسەك ئىسلام ئەخلاقى تەڭ مەۋجۇت بولغان سېھىرلىك ئەرەب رېئاللىقى ئىنسانىيەتكە ۋاقىتنىڭ مەخپىيىتى بولغان سىرلىق رېتىمنى ئاشكارىلىماقتا . ۋاقىت ئىنسانىيەت مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈن ئالەم قۇرۇلمىسىدا ئاپىرىدە قىلىنغان ئوبيېكتىپ مەۋجۇتلۇق ھەم ئىنسانىيەت ئەخلاقىغا ئەگىشىپ ئۆزگىرىدىغان سۇبيېكتىپ مەۋجۇتلۇق . ئالەمنىڭ ئوبيېكتى ۋاقىت ، سۇبيېكتى يۈكسەك ئاڭ . بارلىق ھەرىكەت ۋاقىتنىڭ ھەرىكىتى ، بارلىق ئۆزگىرىش ۋاقىتنىڭ ئۆزگىرىشى ، مەۋجۇتلۇق ۋاقىتنىڭ مەۋجۇتلۇقى . ۋاقىت ئارقىلىق بار ياكى يوق ، ئۆلۈك ياكى تىرىك ، تۇپراق ياكى ئىنسان . دىنىي ئاڭ

— ۋاقىتنىڭ مەڭگۈلۈكى ، جىنسىي ئالاقە — ۋاقىتنىڭ چەكلىك ، ئىنسانىيەت ئەخلاقىنىڭ ئۆزگىرىشى ۋاقىتنىڭ رېتىمىدا ئۆزگىرىش پەيدا قىلىدۇ . يەنى ۋاقىتنىڭ سۈرئىتى تېزلەيدۇ ياكى ئاستىلايدۇ . بىز كۈنسېرى ئاشكارىلىنىۋاتقان جىنسىي ئېڭىمىز ئارقىلىق ئالەمنىڭ بىرلىكىدىن ئايرىلىپ ئىنسانىيەت مەۋجۇتلۇقىنىڭ چېكىگە قاراپ كېتىۋاتىمىز . مەدەنىيىتىمىز تەتۈر ئۇنۇمگە ئېرىشىپ كۈتكىنىمىزنىڭ ئەكسىچە ۋاقىت ئاز قالدى . ۋاقىتنى تېجەش ئۈچۈن ھەرخىل يۇقىرى سۈرئەتلىك ماشىنا ئەسلىھەلەرنى ياسىدۇق . ۋاقتىمىز تېجىلىش ئۈياقتا تۇرسۇن ۋاقىتنىڭ سۈرئىتى تېخىمۇ ئىتتىكلەپ كەتتى . ئايروپىلان ۋە تېز سۈرئەتلىك پويىزلارنى ياسىدۇق ، ۋاقتىمىز يەنىلا يېتىشمەي قالدى . ۋاقىت قوغلىشىپ ئۇچۇر دەۋرىگە قەدەم قويىدۇق . ئەكسىچە نەپەس ئالغۇسىز جىددىي رېتىم ئىچىگە كىرىپ قالدۇق . سەۋەب ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى ئەخلاق پەردىسىنى بىر قات - بىر قاتتىن يىرتىپ جىنسىيەتكە قاراپ ماڭماقتا . ۋاقىت — ئەخلاق ، ۋاقىت — بېسىلغان شەھۋەت ، ئۇ يوق بولغاندا ۋاقىت يوق بولىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئېرىشىمەكچىدۇق ، يوقتىپ قويۇۋاتىمىز . مەڭگۈلۈككە يەتمەكچىدۇق ، ئىزلىرىمىز دەقىقىلەردە ئۆچۈپ قېلىۋاتىدۇ . بىزنىڭ ياسىغىنىمىز بوشلۇق ئەمەس ، بوشلۇقنى ئېگىلىگۈچى نەرسە . بىزنىڭ ياسىغىنىمىز ۋاقىت ئەمەس ، ۋاقىتنى ئۆلچىگۈچى سائەت . بىز ماھىيەتنى ئۇنتۇپ قالدۇق . بىز ئالەم بېغىدىكى ئەڭ ئېسىل مېۋىگە — ۋاقىتقا قول ئۇزاتتۇق ، لېكىن باغۋەننى ئۇنتۇپ قالدۇق .

چەكسىز چۆل - باياۋان ، كۈن تىكلەنگەن ، ھەممە نەرسە رەڭسىز كۆيمەكتە . توساتتىن يۇقىرى سۈرئەتلىك يول بويىدا بىر ئەرەب ماشىنىسىنى توختاتتى . بۇ ناماز پېشىن ۋاقتى ئىدى . چۆلدىكى مەسچىت ئالدىدا بىر تۈپ خورما دەرىخى يېشىل سايە تاشلاپ تۇراتتى ؛ ئۇ سايىگە كەلدى . ئۇ بوسۇغىدىن ئاتلىدى . چۈنكى ، ئۇ ئەڭ مۇھىم نەرسىنى ئۇنتۇپ

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

قالمىغاندى. ئۇشتۇمتۇت يۇقىرى سۇرئەتتىلىك يولدىكى ۋاقىتنىڭ سۇرئىتى ئاستىلىدى. ئۇ مەڭگۈلۈككە يۇزلەنگەن بۇ دەقىقە مېنىڭ ئەسلىمىمدە شېئىرغا ئايلاندى.

2

قالدۇرماي ئىز ماڭىدۇ دېڭىز
كونا قەلئە ئۇنىڭ ئىشىكى
ئەگىپ ئاقار ئادەم دېڭىزى

ئاسىيا قىتئەسىنىڭ قاقاچىتەك بىر يېرىدە دېڭىز كۆرمەي چوڭ بولغان مەن ئۇچۇن دېڭىز رېئاللىق ئەمەس ئەپسانە ئىدى. بالىلىق چاغلىرىمدا ئاندىرسون چۆچەكلىرىدىن ئوقۇغان بىلىق قىزنىڭ دېڭىز ئاستىدىكى ئوردىسى، «مىڭ بىر كېچە» دە تەسۋىرلەنگەن ئاجايىپ-غارايىپ سۇ ئاستى مەملىكىتى بىلەن كېچىملىرىنى غەرق قىلغۇچى دېڭىز بورىنى ماڭا دېڭىزنى تونۇتقان. بەزى بورانلىق كۈنلەردە قۇيرۇقى تاسادىپىي ئېتىز — باغلىرىمىزغىچە كىرىپ قالىدىغان پايانسىز تەكلىماكان قۇملۇقى بىلىنىق تەسەۋۋۇرۇمدا دېڭىز ئىدى. چوڭ بولغانسېرى مەن تۇرغان شەھەرلەردە گويا بىر كېچىدىلا دېڭىز تېشىپ كەتكەندەك كوچا-كويلارغا پاتماي قالغان كىشىلەر توپى مەنداە ۋەھىمە پەيدا قىلاتتى. دېڭىز گويا ئىزسىز مېڭىپ، شەپسىز بېسىپ كىرەتتى. دېڭىز مەن ئۇچۇن ئەنە شۇنداق سىرلىق ۋە ۋەھىمىلىك ئىدى.

مەن يېرىم كېچىدە كۆكتىن ئەرەب زېمىنىغا چۈشۈپ دۇبەي شەھىرىدە دېڭىز بىلەن بىر كېچە بىللە ئۇخلاپتىمەن. يېنىمدا، مەن چۈشكەن مېھمانخانىدىن 20 قەدەم نېرىدا دېڭىز بارلىقىنى ئۇقماپتىمەن. تاڭ سۈزۈلگەندە مېھمانخانىدىن تاكسى بىلەن ئالدىراش كېتىۋېتىپ تۇنجى قېتىم دېڭىز كۆردۇم.

دېڭىز تۆمۈر زەنجىرلەرنىڭ كەينىدە دولقۇنلاپ تۇراتتى. بېتون تۇرۇلمىلار تىنىمسىز ئۇزىنى ئۇراتتى. مەن غۇيۇلداپ كېتىۋاتقان ماشىنا دېرىزىسىدىن ئەينەك قەپەستىكى مەھبۇستەك دېڭىزغا قاراپ پەرىشانلىق ئىچىدە قول پۇلاڭلاتتىم.

بىراق، ئىككىنچى قېتىم ئەركىن - ئازادە بىر پۇرسەتتە ئالايىتەن دېڭىز كۆرۈش ئۈچۈن شەھەر سىرتىغا چىققىنىمدا تەسىراتىم باشقىچە بولدى. زەڭگەر رەڭ دېڭىز ئۈپۈقىچە سوزۇلۇپ ياتاتتى. كۆز ئالدىمدا جىلۋىلىنىپ تۇرغىنى بىردىنبىر، ھەقىقىي ئىلاھىي كۆك رەڭ ئىدى. زېمىندا تۇرۇپ زېمىندىن ئىلگىرى يارىتىلغان سۇغا - دېڭىزغا قارىساق، پەستە تۇرۇپ بىزدىن يۇكسەك بوشلۇققا - ئاسمانغا باقساق كۆك رەڭدە كۆرۈنىدۇ: كۆك - يوق رەڭ، مەۋھۇملۇقنىڭ رەڭگى. كۆك - ئۇستىمىزدىكى ئېنىقسىز بوشلۇقنىڭ، مۇمكىنسىزلىكنىڭ، چەكسىزلىكنىڭ نامى. ئۇ خورما دەرەخلىرى بىلەن قۇمدىن باشقا ھېچنېمە يوق قاقاس زېمىندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆككە باقتى. كۆكتىن چۈشكەن نۇر ئۇنىڭ ئىچىنى يورۇتتى. ئۇ ئۇزىدىن ھالقىپ ئۇزگىنى كۆردى. ئىنسان رېئاللىقتىدىن ئۇزىلەپ ئىلاھىي يۇكسەككە باقتى. رېئاللىقنىڭ ساداسىنى ئەمەس، غەيبىنىڭ ئاۋازىنى تىڭشىدى. بىز تۇرمۇشقا باشچىلاپ كىرىشىپ كەتكەندە كۆكنى كۆرەلمەيمىز. مۆجىزىنى ھېس قىلالمايمىز. رېئاللىق تۈيغۇسى كۈچلۈك دەۋرلەردە ئادەملەر رېئاللىقنىڭ سىرتىدىكى ئاۋازنى ئاڭلىيالمايدۇ. كۆك — مىللەتنىڭ روھىي ئۇيۇقىدىكى ئۇزىگە تەۋە قەدىمىي ئەركىنلىك. كۆك - ئىنسانلارنىڭ باش ئۇستىدە جىلۋىلىنىپ تۇرغان مەڭگۈلۈك يوقلۇق. كۆك بىز كۆرگەن دۇنيانىڭ رەڭگىنى ئۇزگەرتتى. بارلىققا ئىلاھىي تۇس بەردى. ئىنسانغا دىنىي تۈيغۇ ئاتا قىلدى. شۇنداق قىلىپ كۆك بىلەن يەر ئارىسىدا ئىلاھىي مەنە پەيدا بولدى. مەنە شۇكى كائىنات ئۇزى پەيدا بولغان ئەمەس، ئالەمنىڭ ھەرىكىتى مەقسەتسىز ئەمەس،

چۈمۈلىدىن يۇلتۇزغىچە ئارتۇقچە يارىتىلغان ، ئەھمىيىتى بولمىغان بىرمۇ نەرسە يوق !

سۇدا سۇنۇك ئىزى قالمايدۇ ، بىراق سۇنۇك ھەرىكىتى مۇجمزە . بارلىقتا تۇرۇپ غەيبنى كۆرگىلى بولمايدۇ . بىر نەرسىنىڭ يوقتىن بار بولۇشى ۋە باردىن يوق بولۇشى مۇجىزە . ئىنسانلار ئەخلاقىي ياراتقۇچى ئەمەس رېئايە قىلغۇچى . چۈنكى ، ئىنسان سەۋەبسىز ئۆز ئەركىنلىكىگە چەك قويۇشنى ، نەپسىنى تىزگىنلەشنى خالىمايدۇ . تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىنكى ، كىشىلەر زەربىسىنى مەڭگۈ ئېسىدىن چىقىرالمايدىغان ، قورقۇنچى كوللېكتىپ يوشۇرۇن ئېڭىدا ئەۋلادتىن — ئەۋلادقا ئىزسىز داۋاملاشقان سىرلىق بالايىئاپەت كېپىنكىلەرگە ئاتلاپ ئۆتكىلى بولمايدىغان ئەخلاق ئەنئەنىسىنى قالدۇرغان . مەن دېگىزدىن ئۆلۈمنىڭ ئۇپۇق سىزىقىنى كۆردۈم ، زور سۇنى كۆردۈم . چۈنكى ، مەن يىراق زامانلاردا سۇنۇك ئۇنتۇلغۇسىز سىرلىق قورقۇنچىدىن زېمىندىكى دېگىزدىن يىراق ئىچكى قۇرۇقلۇقنى تاللاپ ئوتتۇرا ئاسىياغا ماكانلاشقان قەدىمكى مەدەنىيەتلىك مىللەت — ئۇيغۇرنىڭ پۇشتى . مەن يەرشارى قۇرۇقلۇقىنىڭ قەدىمكى شاھزادىسى ، سۇ ئاستىدا قالغان بۇيۇك ئۇيغۇر ئىمپېرىيىسىنىڭ ھالاكەت بەدىلىگە كەلگەن ھاياتلىق تەجرىبىلىرىنى ساقلىغۇچى ، سىرلىق ئەخلاقىي ئەنئەنىلىرىنى داۋاملاشتۇرغۇچى . غەرب ئارخېئولوگلىرى ۋە ئىنسانشۇناسلار قەدىمكى دىنىي ھۆججەتلەردىن ، فولكلور ۋە مەدەنىيەت تەتقىقاتىدىن تېنچ ئوكيانغا چۆكۈپ كەتكەن ياپېشىل ئېر قۇرۇقلۇق بولغانلىقىنى ، ئۇنىڭدا ئۇيغۇرلار مۇ ئىمپېرىيىسى نامىدا مىللەتنەت سۈرۈپ ، يەر يۈزىدە بايقالغان ھەرقانداق مەدەنىيەتلىك ئىنسان تارىخىدىن ئۇزۇن تارىخ ياراتقانلىقىنى دەللىلىمەكتە .

سۇ — بارچە چىرىگەن ، بۇلغانغان مەينەت نەرسىلەرنى پاكىزلىغۇچى ، دېگىز — ئېتىقادتىن شەھۋەتكە قاراپ ماڭغان ،

ئەخلاقى چۈشكۈنلىشىپ گۈمرانلىققا يۈزلەنگەن ئازغۇن مەدەنىيەتنى يۈتۈپ كېتىپ ئىنسانىيەت روھىنى پاكلىغۇچى ئۇلۇغ سۈ . ئاخىرلاشتۇرۇش ئارقىلىق باشلىنىشنى ، ھالاكەت ئارقىلىق ھاياتلىقنى يېڭى مەنگە ئىگە قىلغۇچى مۇقەددەس توپان .

سۈ ئاستىدا قالغان يۈكسەك مەدەنىيەت ، قۇم ئاستىدا قالغان ئاۋات شەھەرلەر ۋە ئۇتۇمۇشكە تەۋە ھەربىر خارابىلىك ئالدىنقىلاردىن قالغان ھاياتلىق ساۋقى . دەۋرلەردىن ھالقىغۇچى ئىنسانىيەت روھىنىڭ ئىنسانىيەتنى ئۇلۇمدىن ئاگاھلاندۇرۇشى . مانا بۇ - ئۇلۇغۋار ئۇچۇرلارنى روھىي ئەنئەنىگە ئايلاندۇرۇپ ھاياتقا سەگەك مۇئامىلە قىلغۇچى ئادەملەر دېڭىزى ئەگىپ ئۆتىدىغان قەلئە . بۇ قەلئەنىڭ ئىشكى دېڭىزدا . چۈنكى ، دېڭىز يۈكسەك ئازغۇن مەدەنىيەتنى ، ئەيش ــ ئىشرەتكە تولغان شەھەرلەرنى ، چەكتىن چىققان شاھانە قەسىرلەرنى ئۇشتۇمتۇت ، سىرلىق چۆكتۈرۈۋەتتى . ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ئەرەبلەر ئىشكىنى ئاچسىلا دېڭىزنى كۆرىدۇ . دېڭىز شەھەرلەرنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەپ تۇرىدۇ . دېڭىز ئەرەبلەرنىڭ ئېڭىنى يوقلۇققا تۇتاشتۇرىدۇ . شۇڭا ، ئەرەبلەر جىمجىتلىقتىنمۇ بەكرەك داۋالغۇپ تۇرغان مەڭگۈلۈك ھەرىكەتكە ، ئەقلىي تەرتىپتىنمۇ يۈكسەك ئالەمدىكى ئىلاھىي قۇدرەتكە ئىشىنىدۇ . رېئاللىققا قارىغاندا مۆجىزىگە چىن پۈتىدۇ . يوقلۇقنى ئېتىراپ قىلمايدىغان ، پەقەت كۆرگىلى بولىدىغان ، ماددىنى ۋە ئىنسان ئەقلىنى بىردىنبىر ئۆلچەم قىلمايدىغان مەدەنىيەت ئىگىلىرىگە چۆچەك ئېپسانىدەك تۇيۇلىدىغان مۇقەددەس كىتابلار ئەرەبلەر ئۈچۈن غەيبتىن چۈشكەن مۆجىزە ، شەك كەلتۈرۈشكە بولمايدىغان رېئاللىق ، ئوخشىمىغان زامانىدىكى ئىنسانلارنى يېتەكلەش ئۈچۈن ياڭرىغان ئاللانىڭ ئاۋازى . دېڭىز مەڭگۈلۈك خاتىرە . ئۇنىڭدا زېمىننىڭ تارىخى - قۇرۇقلۇقنىڭ سۇدىن يارىتىلغانلىقى بار . ئۇنىڭدا نوھنىڭ ئازغان قوۋمىغا توپان بالاسى كەلگەنلىكى ، مۇسا

www.uyghurkitap.com

ئەلەيھىسسالام ئۇچۇن دېگىز سۈيىنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈپ دېگىزدىن قۇرۇق يول ئېچىلغانلىقى ، يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز گۇناھى ئۇچۇن دېگىزدىكى بېلىق قورسىقىدا ئۈچ كۈن قاراڭغۇلۇقنى ئۆتكۈزگەنلىكى ، قىيامەت يېقىنلاشقاندا دېگىز قىنىغا پاتماي تېشىپ كېتىدىغانلىقى بار . دېگىز ئەرەبلەرنىڭ يېنىدا چايقىلىپ ، شاۋقۇنلاپ جىلۋە قىلىپ تۇرىدۇ . ئويغاق كىشىلەرگە رېئاللىقتىكى ھەربىر نەرسىدىن ، ھەربىر دەقىقىدىن مەڭگۈلۈك ھەقىقەتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىتىپ تۇرىدۇ .

3

ئىسكىلىتتەك تاشلاندۇق قەلئە ،
تاملار ھەرە چىشلىرىسىمان .
ئەينەك بىنالار ـ بابىل مۇنارى ،
بازار قاياق غەپلەتتە ئىنسان .

مەن ئەلئەيىن شەھىرىدە ھەر كۈنى كونا قەلئەنىڭ يېنىدىن ئۆتەتتىم . چۈنكى ، بۇ قەلئە ماشىنىلار غۇيۇلداپ مېڭىپ تۇرىدىغان ماي يولىنىڭ بويىدا ، قاياق بازارنىڭ بېقىنىدا ئىدى . قەلئە تاملىرى سېپىلدەك ئېگىز بولۇپ ئۆگزە گىرۋەكلىرىگە خام كېسەكلەردىن ھەرىسمان شەكىل چىقىرىلغان . قورغاننىڭ ئەڭ ئۇستىدىكى بالىخانىسىغا بىر لاي پەنجىرە ئېچىلغانىدى . قاشا تام بىلەن دائىرىگە ئىلىنغان بۇ قەلئە ئىچى ئۆلۈك توپىلىق قاقىرام يەر بولۇپ يېگىندىن كۆكلەپ قالغان بىر توپ دەرەختىن ئۆزگە بۇ جايدىن ھاياتلىقنىڭ ئالامىتىنى كۆرگىلى بولمايتتى . قەلئە سىرتى قاينام ـ تاشقىنلىق بازار ، ئىككى تەرىپى ئەينەكلىرى ۋالىلداپ تۇرغان ، ئاسمان ـ پەلەك بىنالار ئىدى . بۇ ئىككى قۇرۇلۇشنىڭ بىرى ئۆتكەن زامانىدىكى تىرىكلەردىن قالغان ئۆلۈك دۇنيا ، يەنە بىرى كەلگۈسىدىكى ئۆلۈكلەر مېڭىپ يۇرۇۋاتقان تىرىك دۇنيا . بۇ يېڭى بىنا ۋە خارابلىك ،

باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىش ، ئەنئەنە ۋە يېڭىلىق ، ئۇتۇش ۋە هازىر بىر گەۋدە ئىچىدە تۇرغان هازىرقى ئەرەب جەمئىيىتى ئىدى . ئۇلار ئۇلۇمنى مەڭگۈلۈك هاياتنىڭ بىر قىسمى ، يوقلۇقنى بىر پۈتۈن مەۋجۇتلۇقنىڭ ماهىيەتلىك بىر تەرىپى دەپ قارايدۇ . شۇڭا ، تۇرمۇشىدا زامانىۋى ئىسلىهەلەر بىلەن ئۇلۇغۋار روهىي ئەنئەنىنى تەڭ بىرلەشتۈرگەن قەدىمكى مىللىي كىيىملىرىنى كىيگەن ئەرەبلەرنىڭ كوچىلاردا هەشەمەتلىك پىكاپلارنى هەيدەپ غۇيۇلداپ كېتىۋاتقىنىنى ، هازىرقى زامان بىناكارلىقىنىڭ جىمى مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئەكس ئەتكەن سەلتەنەتلىك شەهەرلەردە تەۋەررۈك قەدىمكى قۇرۇلۇشلارنىڭ بۇزۇلماي ئاسار-ئەتىقە سۈپىتىدە ئۆز پېتى ساقلانغىنىنى كۆرگىلى بولىدۇ . بىراق ، ئىنسانلارنىڭ تەكرار هالاكىتى بىەدىلىگە كەلگەن هاياتلىق ئېڭىغا سەل قارىغۇچى ، چوڭقۇر مەدەنىيەت يىلتىزى يوق تەنتەك مىللەتلەر ئەنئەنىگە قارشى هالەتتىنى ئۆزلىرىنىڭ تەرەققىيات يۆنىلىشى قىلغان . ئۇلار خارابىنى ، تەجرىبىنى ، يوقلۇقنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلمىدۇ ، ئۆتمۈشنى ئىنسانىيەتنىڭ ئۆزۈلمەس هاياتلىقىدىكى بىر دەقىقە دەپ قارىمايدۇ . هاياتلىق تەجرىبىلىرىنىڭ زەنجىرسىمان ئۇلىنىشىنى ئۇنتۇپ ، ئۆزلىرىنى هامان قەدىمكىلەردىن ئەقىللىق سانايدۇ . پەقەت رېئاللىقنىڭ ئىنكاسى بولغان ئەقلىي تەپەككۇر بىلەن ، ماددا ئېڭى بىلەن تېخنىمۇ بۈيۈك ، تېخنىمۇ هەقىقىي «غەيبىنى» چۈشەندۈرمەكچى بولىدۇ . ئۇلار ئاخىرقى هېسابتا قارىغۇلارچە يېڭىلىقلار بىلەن تولغان قۇرۇق شەهەرلەردە ، ئادەملەرنى غەپلەت باسقان بازارلاردا گۈمران بولىدىغان يېڭى بىر بابىل شەهىرىنى بىنا قىلماقچى بولىدۇ . هاياتلىق مۇنارلىرىنى ئۆرۈۋېتىپ ، ئۇنىڭ ئورنىغا هالاكەتنىڭ سىمۋولى بولغان بابىل مۇنارىنى قايتا تىكلىمەكچى بولىدۇ . بازاردىكى قەلئە ، ژالىلداپ تۇرغان بىنالارغا روشەن مىلىشتۇرما بولۇپ مېنىڭ تەپەككۇرۇمنى تىنماي غىدىقلايتتى . مەن ئىسىقتا چېپىلداپ تەرلەپ هاياتلىق ئىمكانىيەتلىرى

ئۇستىدە ئىزدەنگەچ كونا قەلئە بىلەن ئەتراپتىكى زامانىۋى قۇرۇلۇشلارنىڭ پەرقىنى سېلىشتۇراتتىم. بۇ ئىككى خىل بەت تاشقى كۆرۈنۈش جەھەتتە ئەينەكلەر ئارقىلىق ماھىيەت جەھەتتە زامان ئارقىلىق بىر-بىرىدىن پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئەينەك بىلەن زامان بىر — بىرىگە مۇناسىۋەتلىك. چوڭقۇر ئويلىغاندە ئەينەك ھازىرقى زاماننىڭ بەلگىسى. شەھەرلەر ئەينەك بىلەن تولدى. بىنالارنىڭ دېرىزىسى، تۆۋرۈكى ھەتتا تاملىرى ئەينەك، ماشىنىلارنىڭ دېرىزىسى ئەينەك، كېچىدە جىمجىتلاپ تۇرغان چىراغلار ئەينەك، ئەينەك ئېكرانلاردا كومپيۇتېرنىڭ ياكى تېلېۋىزورنىڭ سېھرىگەرلىكىگە مەپتۇن بولۇپ ھەممىنى ئۇنتۇغان كىشىلەر، ئەينەك بىلەن قورشالغان كىشىلەر. ئىسلام سوپىلىرى ئىنسان خۇدانىڭ ئەينىكى دېيىشىدۇ. ئىنسان بولسا ئۆزىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئەينەكنى ياراتقان. ئەينەكتە ئىنسان ئەكس ئېتىدۇ. ئۇنىڭغا ئىنسانىنىڭ ئۆزىنى بەرگەن قىلىش ئېچىڭ يوشۇرۇنغان. ئەينەك كۆرۈنمەيدىغان نەرسىنى ئەكس ئېتىدۇ. ئۇ ماددا ئېڭىنىڭ ئاشكارىلىنىشى. ئەينەكتىكى ئادەم ساپ رېئاللىققا يۈزلەنگەن ئادەم. ئەينەكتىكى ئادەمنىڭ ئۆتمۈشى ۋە كەلگۈسى يوق. دىنىي ئۇيغۇ بولسا بارچە زاماننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يارىتىۋچىغا تەلتۆكۈس يۈزلەنگەن ئادەم قەدىمدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەرنى، كەلگۈسىدىكى بېشارەتلەرنى ۋە رېئاللىقتىن ھالقىغان مۆجىزىلەرنى ھازىردا كۆرىدۇ.

سۇلايمان پەيغەمبەر ھەددىدىن ئاشقان ئايال پادىشاھ بەلقىسنى ئۇخلاۋاتقان چاغدا جىنلارغا تەختى بىلەن كۆتۈرتۈپ ئوردىسىغا كەلتۈردى. بەلقىس ئويغىنىپ تەختتىن چۈشتى. ئالدىدىكى ئەينەكلەرنى سۇ ئوخشايدۇ دەپ كۆتىلىكىنى كۆتۈردى. ھەددىدىن ئاشقان ئادەم غەپلەتتە قالغان، ئۇخلاۋاتقان ئادەمدۇر. ئۇنىڭ ئۈچۈن رېئاللىقتىن باشقا ھېچ نەرسە مەۋجۇت ئەمەس. ئۇخلاۋاتقان ئادەم ئويغانغاندا ئەينەككە ئالدانغىنىنى سېزىدۇ. چۈنكى، ئىنسان ئۆزىنىلا كۆرۈپ، باشقا نەرسىنىلا كۆرۈپ، ھازىرنىلا كۆرۈپ ئېزىقىۋچىدۇر. ئەينەك

بىزنى سېھىرلەيدۇ . شۇڭا ، ئادەملەرنى پەيدا قىلالايدۇ . ئەينەك بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئوخشاش ، ئەينەكتىكى ئادەم قۇيقۇرۇق . قەلبىدە شەھۋەتتىن باشقا نەرسە يوق ، ئادەممۇ قۇيقۇرۇق . ئۇ يارتىلىشىنىڭ سەۋەبىنى جىنسىي مۇناسىۋەت دەپ ئويلايدۇ ، ئۇنىڭ نېرىسىنى تەپەككۇر قىلالمايدۇ . كۆلەڭگىمۇ ئۆزىنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى ئويلىيالمايدۇ .

مەن كۆز ئەينەك تاقىغان ، يۈزلىرى قېرىلىقتىن پۈرۈلۈشۈپ ساڭگىلاپ قالغان ئوممانلىق تاكسىچى بوۋاينىڭ بىر كۆنى قەلئە بار ئايلانمىدىن ئۆتكۈچە ئېيتقان سۆزىنى ئۇنتالمايمەن : «بۇ ماشىنا يولدا كېتىۋاتىدۇ . چۈنكى ، مەن ئۇنى باشقۇرۇۋاتىمەن . قۇياش ، ئاي ، يۇلتۇز ، پۈتۈن كائىنات ئۆز يولىدا ھەرىكەتتە ، چۈنكى باشقۇرۇلۇۋاتىدۇ . ھەي ئەجەم ، تۆگىنى بىلەمسەن ؟ بىز ئەرەبلەر تۆگىنىڭ ئۆزىنى كۆرمىسەكمۇ تۆگە مايىقىغا قاراپ تۆگە بارلىقىغا ئىشىنىمىز . ئىز — شەك — شۇبھىسىز ئىز قالدۇرغۇچىنىڭ . دەرەخلەرنى ، يەرنى ، ئادەملەرنى كۆردىڭمۇ ؟ ھەممىسى ئىز . مەن قېرىدىم ، ئاز كۈندىن كېيىن ئۆلۈپ كېتىمەن ، سەنمۇ ، كوچىدىكى كىشىلەرمۇ بىر كۈنلەردە يوق ، ھەممە نەرسە غايىب بولىدۇ»

4

ئۆزى تارىختا ھازىردا تېنى .
قەلئە ئىچىدە بىر يېشىل ئايال
تارقاتماقتا خۇش پۇرىقىنى .

ھازىردا مەۋجۇت بولغان قەلئە ، كوچا ، كىشىلەر توپى ۋە ھەممە نەرسە كېلىپ چىقىشى جەھەتتىن تارىخقا مەنسۇپ . ئادەمنىڭ يىلتىزى ، كۆرۈنمەس بىر قىسمى ھامان ئۆتمۈشتە . ئادەملەر روھىي ئەنئەنىلەر بىلەن بىر — بىرىگە ئۇلىنىپ

ئوخشىمىغان زاماندىن مەڭگۈلۈككە قاراپ ماڭىدۇ . مەڭگۈلۈك ئاخىرقى مەنزىل ، مەۋجۇتلۇقنىڭ مەخپىيىتى ئونىڭ باش سۇقتىسىدا . ئىنسانلارنىڭ ھاياتلىق ئەنئەنىسى ئۆتمۈشتىن كەلگەن . ئۆتمۈش بىرلا ۋاقىتتا چەكلەش كۈچىگە ئىگە ھازىر ، بېشارەتكە تولغان كەلگۈسى . شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى ھازىر سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان ھەر بىر ئەنئەنە ئىنسانلارنىڭ ئۆتمۈشتىكى روھىي سەرگۈزەشتىسىنىڭ نەتىجىسى .

مۇبادا ئوتنى ئوتماسلىقنى ئەنئەنە دېسەك ھازىرقى بۇ ئەنئەنە كىشىلەرنىڭ ئۆتكەن زاماندىكى بىر يېرىنى كۆيدۈرۈۋېلىش ساۋقىدىن كېلىپ چىققان . ئوتنى تىزگىنلەش ئەنئەنىسىنىڭ سۇسلاپ كېتىشى ياكى ئوتقا بىخۇدلۇق قىلىش كەلگۈسىدە جەزمەن ئوت ئاپىتى يۈز بېرىدىغانلىقى ياكى بىر يېرىنى كۆيدۈرۈۋالىدىغانلىقنىڭ ئالامىتى . بۇڭاق ياكى كۆيۈشنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىغان ئادەم ئوتقا قولىنى سوزغاندا ئوت ئەنئەنىسىگە ئىگە كىشىلەر ئاگاھلاندۇرۇپ قويىدۇ . بىراق ، بۇ ئەنئەنە ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆز قولىنى كۆيدۈرۈۋېلىشىدىن پەيدا بولغان ئەمەس . ئۇ يەنىلا مۇتلەق كۆپ قىسىم كىشىلەرنىڭ بۇ ئەنئەنىگە قارىغۇلارچە ئەگىشىشى بىلەن داۋاملىشىدۇ . بۇنداق ئوت ئەنئەنىسى پەيدا بولۇش جەھەتتىن ئۆتمۈشكە تەۋە ، بۇ ئەنئەنىگە نىسبەتەن ئوتنى تۇتۇش يېڭىلىق . «بالا» مىللەتلەردە ياكى مەۋجۇتلۇقى تارىخقا قارىغاندا كۆپرەك ھازىرغا تەۋە زامانىۋى مىللەتلەردە ئەنئەنە ئېڭى سۇس ، ئەكسىچە رېئاللىق قارىشى ۋە يېڭىلىق ئېڭى كۈچلۈك . بىر قەدىمىي مىللەتنىڭ ھازىرىدا ئۆتمۈشكە تەۋە نەرسىلەر كۆپ ، رېئاللىقىدا ئەنئەنە ئاساس .

ئەنئەنىگە ئىنسانلارنىڭ ھاياتقا بولغان مۇھەببەت ۋە قىزغىنلىقى يوشۇرۇنغان . ھالاك بولماسلىق ئۈچۈن ئۆز ھەۋىسىنى چەكلەش ئىرادىسى سىڭدۈرۈلگەن . دۇنيانى بېسىپ كېلىۋاتقان غەرب مەدەنىيىتى توپانى ئالدىدا ئەرەبلەر ئۆز

قورغىنلىنى ساقلاۋاتقان دىنىي مىللەت . بۇ قورغان ئەرەبلەرنىڭ دىنىي روھى بىلەن ئۆزىگە خاس تۇرمۇش ئەنئەنىسىدىن بارلىققا كەلگەن قەدىمكى قەلئەدۇر . ئەرلەرنىڭ مەردانە خاراكتېرى بىلەن ئەرلىك ھاياتى كۆچمىنى ئۇرغۇتۇپ تۇرىدىغان بۇ ئوتتەك ، قۇرغاق ماكاندا ئەڭ رېئال نەرسە قاغجىراش . ئايال ۋە پىشىللىققا نىسبەتەن بۇ زېمىنىدىكى ھەممە نەرسە ئالاھىدە سەزگۈرلۈك ھالىتىدە تۇرىدۇ . ھەربىر ئايالنىڭ ئالامەتلىرىگە ئىگە تۆش ، گەپ - سۆز ، كىيىم - كېچەك ، ھەرىكەت ، ھالەت ۋە پۇراق ئەرلەرنى ھاياجانغا سالىدۇ . ھەممە نەرسىدىن گويا ئايالار تېخىشلىنىۋاتقان ، كۆزىتىلىۋاتقان ، ھىدلىنىۋاتقان ، كۆتۈلۈۋاتقان ، بىراق كوچىدا ئايال يوق . ئوت چېچىپ تۇرغان قۇياش خۇددى ئوتتىن ئاپىرىدە قىلىنغان شەيتانەك ئادەمنى ۋەسۋەسىگە سالىدۇ ، بىراق كوندۇزدە ئايال يوق . قارا كېچىدە قارا كىيىمگە چۈمكەلگەن ئايالار مەھرەملىرى بىلەن چاقناپ تۇرغان ئالتۇن بازارلىرىدا قارا يالقۇنداق پەيدا بولىدۇ . مال ئېلىۋاتقان مۇناسىۋەتسىز ئەر - ئايالار ئوتتۇرىسىدىكى زەرەتكە تولغان تىلسىز - باغلىنىش ، ناتونۇش كۆزلەرنىڭ ھاياجانلىق ، شىددەتلىك بېقىشى ، ئېچىرقاش كەينىدىكى ئايالارغا بولغان ئېھتىرام ۋە ئۇلۇغلاش ، بىراق ئەر - ئايالار ئوتتۇرىسىدىكى غايەت زور تارتىش كۆچىگە ئىگە بۇ ماگنىت مەيدانىدا ئۇلارنى بىر - بىرىدىن كەسكىن ئايرىپ تۇرىدىغان ئۇپۇق سىزىقى بار . بۇ ئۇپۇق سىزىقىنىڭ بىر تەرىپىدە نەپسىنى تىزگىنلەپ تۇرغان شەرم - ھايالىق ئايالار ، يەنە بىر تەرىپىدە دىنىي تەقۋادارلىق بىلەن ئۆزىنى مۇقەددەس قەپەسگە سولىۋالغان ئەرلەر مەۋجۇت . مانا شۇنداق ئېنىق ئەر - ئايالنىق بەلگە قەدىمدىن ھازىرغىچە بولغان ئەرەب مەدەنىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكىدۇر . ئۆرپ - ئادەتتىن ھۇنەر - كەسىپ ، ئائىلە ، نىكاھ ، مىراس ، يۇرۇش — تۇرۇشقىچە ، تۇرمۇشتىكى چوڭ ئىشلاردىن ئەڭ ئۇششاق بەلگىلەرگىچە جىنسىي پەرق ۋە نازۇك جىنسىي سەزگۈرلۈك

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

مەۋجۇت ، ھەتتا ئەرەب تىلىدىكى بارلىق سۆزلەر ئەرلىك ۋە ئايالىلىق دەپ ئايرىلغان بولۇپ كۇن مۇئەننەس ئىسىم (ئايالىلىق ئىسىم) بولسا ، ئاي مۇزەككەر ئىسىم (ئەرلىك ئىسىم) ، سۇ مۇزەككەر ئىسىم بولسا ، ئوت مۇئەننەس ئىسمىدۇر . كوچىدا كېتىۋاتقان قارا لىباس ئايال ، ئاق تون ئەر . مەكتەپ ، ماتىراشخانا ، دۇكان ، ھەتتا باغچىلارغىچە ئەر - ئايالىلارنىڭ پائالىيەت سورۇنى ياكى ۋاقتى ئايرىم . ئەكسىچە دۇنيانى باشلاپ كېتىۋاتقان غەرب مەدەنىيىتى ئىنسانلارنىڭ جىنسىي پەرقىنى يوق قىلىپ ئەر - ئايالىلىق بەلگىلىرىنى ئارىلاشتۇرۇۋەتمەكتە . ئىككى خىل جىنسىي ئالامەتنىڭ بۇنداق ئارىلىشىپ كېتىشى قەدىمكى مەدەنىيەتتىن ھازىرقى مەدەنىيەتكە ئۆتكەنلىكتۇر . بۇ مەدەنىيەت ئاخىرقى ھېسابتا ئەر - ئايالىلار ئارىسىدىكى پەردىشەپنى يىرتىپ ، جىنسىي ئەركىنلىك يولىغا ئېلىپ بارغۇسى . بۇ ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ قىيامىتىدۇر .

ئەرەب مەدەنىيىتىدىكى روشەن ئەر - ئايالىلىق ئالاھىدىلىك كۇنسېرى غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ئەرەبلەرنىڭ روھىي قەلئەسى دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ قورشاۋىدا قالدى . ئەر - ئايالىلار ئارىسىدىكى ئۇپۇق سىزىقىنىڭ كىچىكلىشى ئەرەب دۇنياسىدىكى ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشىغا ئىگە ھەربىر ئادەم دۇچ كەلگەن بىر رېئال مەسىلىگە ئايلاندى .

بىر كۇنى يول بويىدا تاكسى كۇتۇۋاتاتتىم . 15 - 16 ياشلاردىكى ئاق لىباسلىق بىر ئوغۇل بالىمۇ يېنىمدا پەيدا بولدى . ئۇنىڭ قولتۇقىدا ئۇچ — تۆت پارچە كىتاب بار ئىدى . پەسمىچە ئۇ ئوقۇغۇچىلار ئاپتوبۇسىنى ساقلاۋاتقانىدى . مەن ئۇنىڭغا ئېغىز ئاچتىم .

— سىز ئوقۇغۇچىمۇ ؟

— ھەئە .

— تولۇق ئوتتۇرىنىڭمۇ ياكى تولۇقسىزنىڭمۇ ؟

— تولۇقسىزنىڭ .

— قايسى دەرسنى ئەڭ ياخشى كۆرىسىز ؟

— ئەدەبىياتنى ، بولۇپمۇ قەسىدىنى .
مەن شېئىرنى ياخشى كۆرىدىغان بۇ ئوقۇغۇچى بىلەن ئارىمىزدا قانداقتۇر تېخىمۇ بىر يېقىنچىلىق بارەك ھېس قىلدىم .
— ئۇنداقتا سىز شېئىرمۇ يېزىپ باققانمۇ ؟
— مەن يېزىپ باقمىدىم ، بىراق ئاكام شائىر ئىدى .
— ھازىر شائىر ئەمەسمۇ ؟
— ياق ، ئاكام توي قىلىشتىن ئىلگىرى بىر قىزنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ ، جىق قەسىدىلەرنى يازغان . ئۇ قىز ھازىر ئاكامنىڭ ئايالى ، ئاكام ئەمدى شېئىر يازمايدىغان بولدى .
— نېمىشقا ؟
— چۈنكى ، ئۇلار پات ـ پات تەگىشىپ قالىدۇ ، يەڭگەم يۇزى ئوچۇق تالاغا چىقمەن دەپ .
شۇ چاغدا 18 ـ 19 ياشلار ئەتراپىدىكى قارا كىيىملىك بىر قىز يانفوندا سۆزلەشكىنىچە مېرسىدىس ماركىلىق پىكاپنى ھەيدەپ ئالدىمىزدىن غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كەتتى . بۇ ئوغۇل بالا ئۇنىڭغا نارازىلىق بىلەن قاراپ قويدى — ده ، سۆزلەپلا كەتتى .
— بىلەمسىز ، ماشىنا ، تېلېفون ، تېلېۋىزور قىزلارنى تاپتىن چىقاردى . ئۇلار تېلېۋىزوردىن يۈزىنى ئېچىۋېتىشنى ، چاچلىرىنىڭ ئۇچىنى ياغلىقتىن چىقىرىشنى ئۆگەندى . تېخى قىز بالا تۇرۇپ ماشىنا ھەيدەپ كۇپكۇندۇزدە بىكاردىن — بىكار دۇكان ئايلىنىدۇ ، تېلېفوندا ئوغۇللار بىلەن سائەت ـ سائەتلەپ سۆزلىشىدۇ . ھايا قېنى ، ئەخلاق قېنى ، قىزلار تۇگەشتى ، ئەرەبلەر تۇگەشتى . . .
مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمىدىم . بۇ بىر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئەرەب جەمئىيىتىدىكى ئۆزگىرىشلەرگە بەرگەن باھاسى ، ئەرەب قەلئەسىدىكى ئەنئەنىۋى ئۆزلۈك ئېڭىنىڭ تاشقى دۇنياغا قايتۇرغان كىچىككىنە بىر ئەكس ساداسى ئىدى . بۇ ئەكس سادا ماھىيەتتە قەدىمكى زامانىدىكى روھىي تەجرىبىلەردىن كەلگەن بۇيۇك ئاۋازنىڭ ھازىرقى زامانغا

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

قايتۇرغان ئاجىز ساداسى ئىدى. ئۇ ئايالالرنىڭ ئورنىدىكى ئۆزگىرىش ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ ماھىيەت خاراكتېرلىك ئۆزگىرىشى ئىكەنلىكىنى، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ ئەنئەنىدىن پېچىلىقا، دىنىي ئەقىدىدىن جىنسىي ۋەسۋەسىگە، ئالەم بىرلىكىدىن ئىنسان تەنھالىقىغا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئاشكارىلاۋاتاتتى.

بىر تۇپ دەرەخمۇ ئايالالرنىڭ نازاكىتىنى ھېس قىلدۇرىدىغان قورۇق - قاقشال ئەرەب زېمىنىدا ئىلاھىي سەزگۈ ئىنسانىنى تەن تىلىسماتىدىن روھنىڭ دەرۋازىسىغا ئېلىپ بارىدۇ. دىنىي ھاياجان ئىچىدە تۇرغان ئادەمنىڭ جىنسىي ئېنېرگىيىسى ئالەم ئېنېرگىيىسىگە قوشۇلۇپ ئىنسان ئالتىنچى تۇيغۇدىكى ئالاھىدە ئىنسانغا ئايلىنىدۇ. ئالتىنچى تۇيغۇ پارتلاش ھالىتىدىكى جىنسىي ئېنېرگىيىدىن كەلگەن زامان تۇيغۇسىدۇر. ئادەمنىڭ ئالەم بىرلىكى ئىچىدە پارلىشىدۇر. ئۇ ئۇپۇقتىن بىر ياچاق مىقياسىدا پەسلەپ، يېقىنلاپ كەلگەن روھنى كۆردى. زامان توغرۇلۇق يەتكۈزۈلگەن مەڭگۈلۈك ئۇچۇرنى ئاڭلىدى. ئاندىن ئىنسانلارغا ئۆتكەن زامانىدىكى كۆمۈلۈپ كەتكەن ۋەقەلەرنى بايان قىلدى. ئىبادەت ۋاقتى بىلەن مەۋجۇتلۇق ۋاقتىنىڭ مۇقەررەر باغلىنىشىنى چۈشەندۈردى. قىيامەتتىن بېشارەت بەردى.

مەن زامانىنىڭ ھاياجىنىدا ئۆز تىلىسملىرىدىن بوشىنىپ چىقىپ ئەرەب قەلئەسىگە قەدەم تاشلىدىم. ئۆتمۈشتىكى قەلئەدە كۆكلەپ تۇرغان بىر تۇپ دەرەخ، بىر پېشىل ئايال تۇراتتى. ئىسسىق شامال ئۇنىڭ خۇش پۇرىقىنى بۇرنۇمغا ئۇرغاندەك قىلدى. شۇئان ئۇنىڭ ھىدى مېنى «مېڭ بىر كېچە» دېگى ئاجايىپ بىر رەستىگە باشلاپ كىردى. رەستىدىكى سارايى بالىخانىسىدىن خۇش پۇراق بىر قولياغلىق پەسكە لەيلەپ چۈشتى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ بالىخانا دېرىزىسىدە ئايدەك بىر ساھىبجامالنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغىنىنى كۆردى. ئېزىقىش مانا شۇنداق باشلىنىدۇ. پۇراش سېزىمى ھاياتنىڭ ئەڭ نازۇك

قاتلاملىرىغچە يېتىپ بارىدۇ ، ئەرەبلەرنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىغا بېرىپ تاقىلىدۇ ، خوش پۇراق بىلەن ئەرەبلەر ئالاھىدە مۇناسىۋەتكە ئىگە . ئەرەب يېرىم ئارىلىدا گۈللەپ خوش پۇراق چاچىدىغان تەبىئىي گۈللەر يوق دېيەرلىك . بولغاندىمۇ گۈللەردىن گۈل ھىدى ئەمەس ئوت - ئىسسىق ئۇرۇلۇپ تۇرىدۇ . بىراق ، ئەرەبلەر خوش پۇراققا شۇنداق ئامراقكى ئۇلار ماڭغان كوچا-كوي ، رەستىلەردىن ، قولىنى تەككۈزگەن نەرسىلەردىن ، پىكاپ ۋە شامالداردىن ئەتىر ھىدى كېلىپ تۇرىدۇ ، ھەتتا شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى ئەتىر سەپەي كوچىغا چىقىدىغان ئەرەب بولمايدۇ . ئۇلار كىيىم - كېچەكلىرىگە ئەتىر سېپىپ ، خوشبوي ھالدا مەسچىتلەرگە كىرىشىنىڭ خاسىيەتلىرى ھەققىدە پەيغەمبەرنىڭ ھەدىسلىرىنى ئاغزىدىن چۈشەرمەيدۇ . تىنىقى ياكى بەدىنىدىن غەيرىي پۇراق چىقىشنى ئېغىر ئالىدۇ . بۇنداق كىشىلەرگە پەرىشتە يېقىن كېلىمەيدۇ دەپ قارايدۇ . ئەرەبلەرنىڭ پۇراققا بولغان سەزگۈرلۈكى تۇرمۇش ئادىتىدىلا ئەمەس «مىڭ بىر كېچە» دەك فولكلور ئەسەرلىرىدىمۇ ئاجايىپ ۋەقەلەر بىلەن ئۇچراپ تۇرىدۇ . قەدىمكى مىسىر ئايال پادىشاھنىڭ ئەتىر بىلەن يۇيۇنىدىغانلىقى ، مومىيالارنىڭ خوش پۇرىقى ، پەيغەمبىرىمىزنىڭ خوش پۇراق نەرسىلەرنى ئىشلىتىشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقى بىزگە سىر ئەمەس .

پۇراش سېزىمىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمى ئۇلۇمگە تۇتۇشىدۇ . نەرسىلەر بۇزۇلغاندا ، چىرىگەندە ، ئۆزگەرگەندە ئالدى بىلەن پۇرىقىدا ئۆزگىرىش بولىدۇ . پۇراق گويا ئۇلۇمنىڭ بەلگە بېشارىتى . قارشى جىنىستىن كەلگەن خوش پۇراق غېمىدە يوق تۇرغان بىر ئادەمنى ئۇشتۇمتۇت ھاياجانلاندۇرۇپ قوزغىتىۋېتەلەيدۇ . جىنسىي باشباشتاقلىق ئەك ئاخىرىدا ئىنسانىيەتنى ھالاكەتكە ئېلىپ بارىدۇ . پۇراش سەزگۈرلۈكى ئالاھىدە ئادەم ئالتىنچى سەزگۈ ئارقىلىق ئۆز ئۇلۇمىنى «پۇرىيالايدۇ» . ئۇلۇمگە بولغان سەزگۈرلۈك - يىلتىزى

ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

چوڭقۇر دىنىي تۇيغۇ ، شۇڭا خۇش پۇراقتا ۋە خۇشبۇي نەرسىلەرگە ھېرىسمەنلىك تېگى تەكتىدىن ئېيتقاندا دىندارلارنىڭ ۋە دىنىي مىللەتنىڭ سەزگۈ ئالاھىدىلىكىدۇر .

5

ئېزىنقىتۇردى پەرىشتە مېنى
بۇ تەقدىرگە پۇتۇلگەن .
كۆتمىگەن قايغۇ
كۆتەر گۈل تۇتۇپ .

خرۇستال قاچىلاردا سۇت ، قايماق ، ھەسەل ، سۈزۈك شىشىلەردە زەمزەم ، گۈلاب ، مېۋە شەربەتلىرى ، مەرمەر يانتۇز ۇلغان ئايۋاندا خورما دەرەخلىرى سايە تاشلاپ تۇرىدۇ ، قولىنى ئۇزاتسىلا باشقا ئىقلىملاردا پىشىپ ، شېخىدىن يېگىلا ئۇزۇلگەن ھەرقانداق مېۋە ھازىر ؛ ئىشىك ئالدىدا ئىگىسىنى ساقلاۋاتقان مەخمەل ئورۇندۇقلۇق ئېسىل پىكاپلار دۇلدۇلدەك قانات چىقىرىپ ئۇچۇشقا تەييار . ئۆيدە ئولتۇرۇپ دۇنيانىڭ ئۇ چېتىدىكى ئىشلارنى بىلگۈسى كەلسە ئېكراندا ھەممىسى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ ، گويا دۇنيا ئۇ باشتىن بۇ باشقىچە بىر تال يېڭىنىڭ تەكشىلىكىدە ياتقاندەك . مانا بۇ ئوتتۇرا شەرقتىكى شاھانە تۇرمۇش ، مانا بۇ جەننەتتىكى ئادەم .

ئادەم ئاتا جەننەتتە سەيلە قىلىۋېتىپ ئۆزىنىڭ جەننەتتە ئىكەنلىكىنى بارا - بارا ئونتۇپ قالدى . زېرىكىشكە باشلىدى . جەننەت جەننەت ئەمەستەك ، يېنىدىكى گۈزەل ئايال ھاۋا ئەمەستەك تۇيۇلدى ، چۈنكى شەيتان ۋەسۋەسە قىلىۋاتاتتى .

مەن ئەرەبلەرنىڭ ئېزىپ كېتىشىدىن قورقمەن . دۇبەي كوچىلىرىدا بىر قولىدا يانفون ، بىر قولىدا تەسۋى سىيرىپ كېتىۋاتقان تەقۋادار ئەرەبلەرنى كۆرگىنىمدە ، سۇ ئاستىدا قالغان مەدەنىيەتنىڭ تىرىلىۋاتقان يېرىم يالىڭاچ قىزلىرىنىڭ بۇ شەھەردە كېتىۋاتقىنىنى كۆرگىنىمدە ، مەن ئەرەبلەرنىڭ

ئېزىپ كېتىشىدىن قورقىمەن. چۈنكى، ماڭا تارىخنىڭ تەكرارلىنىشى ئەڭ بىلەرگە باغلىقتەك، ئەڭ روھىي خاراپلىككە يۈز تۇتسا دۇنيامۇ خاراب بولىدىغاندەك تۇيۇلىدۇ. چۈنكى، ئۇلار ساپ ئەڭ تىلىدا چۈشكەن ساماۋى كىتابتىن ئىنسانىيەتنىڭ كۆمۈلۈپ قالغان تارىخىنى، تارىختىن كەلگۈسىگىچە بولغان ھەربىر ئالامەتلىرىنى ھەممىدىن ئوچۇق بىلىگۈچىدۇر. ئېيتىلىشىچە شەيتان پەرىشتىلەر ئىچىدىكى بىلىمى ئەڭ يۇقىرى، دەرىجىسى ئەڭ كاتتا پەرىشتە ئىكەندۇق. جەننەتتىكى ئادەمنى ئەنە شۇ شەيتان ئازدۇرغان.

پەن - تېخنىكا ئەڭ دۇنياسىنى ۋەسۋەسىگە سالماقتا. غەربنىڭ تەرەققىياتى ئەڭ بىلەرنى قىزىقتۇرماقتا. غەربنىڭ ھەقىقەتەن ئۇلگە قىلىشقا ئەرزىيدىغان يانىدىي نەتىجىلىرى بىلەن بىللە ئەركىنلىك ۋە پاراغەت ئېڭى ئەڭ روھىنى پەسكە پېتەكلىمەكتە. ئەنئەنىگە قارشى قارىغۇلارچە يېڭىلىق يولىغا باشلىماقتا.

ئادەم غەيبنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشلىرىنى ئۇنتۇپ مۇقەددەس ئەنئەنىگە خىلاپلىق قىلدى. شەك - شۇبھىسىز ئىشىنىشنىڭ ئورنىغا ئەقىل مېۋىسى - گۇماننى يېدى. ياراتقۇچى ئەڭ غەزەپ قىلىدىغان ئىشقا، چەكلەنگەن دەرەخكە باشباشتاقلارچە يېقىنلاشتى. قۇرئان كەرىمنىڭ ئادەم ئاتا بىلەن ھەۋا ئانا قىسسىسى بايان قىلىنغان 7-سۈرە ئەئرافتا شەيتانىنىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن ئادەم ۋە ھەۋا يېمەسلىك جېكىلەنگەن بىر دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يەپ قويۇپ ئېغىر گۇناھ سادىر قىلغانلىقى، شۇنىڭ بىلەن جەننەتتىن قوغلانغانلىقى قەيت قىلىنىدۇ. دەرەخلەر «خورما دەرىخى»، «زەيتۇن دەرىخى» دېگەنگە ئوخشاش ئېنىق ئىسىم بىلەن ئاتالغان قۇرئاندا دەرەخ دەپلا تىلغا ئېلىنىشى ناھايىتى ئېنىقكى بۇ ئايەتنىڭ مەنە جەھەتتىكى غۇۋالىقىدىن بىشارەت بېرىدۇ. ئال ئىمران سۈرىسىنىڭ 6- ئايىتىدە «ئاللا ساڭا كىتابنى نازىل قىلدى. ئۇنىڭدا مەنىسى ئوچۇق ئايەتلەر بارىكى ئۇلار پۈتۈن قۇرئاننىڭ

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئاساسدۇر. يەنە باشقا مەنسى مۇئەييەن ئەمەس ئايەتلەر بار. دېيىلگەن بولغاچقا ئىسلام ئۇلىمالىرى سۈرە ئىئرافنىڭ مەنىسىدىن ئىزدىنىش ئىمكانىيىتىنى ھېس قىلىپ ئىسمى نامەلۇم بۇ دەرەخ توغرۇلۇق تورلۇك قىياسلارنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ: بەزىلەر بۇ جىنسىيەتكە ئىشارە قىلىنغان، ئۇ جىنسىيەت دەرىخى دەپمۇ قارىدى. ئۇ دەرەخنىڭ قانداق ئاتىلىشىدىن قەتئىينەزەر ئادەم شەيتاننىڭ كۆشكورتۇشى بىلەن ئۇ دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يەپ گۇناھكار بولدى ۋە جەننەتتىن قوغلاندى.

ئەرەب رۇھى — ئەرنىڭ، ئادەم ئاتىنىڭ روھىدۇر. دىنىي ئۇيغۇدا جەننەتنى ھېس قىلىدىغان، يارانقۇچىغا ھەر ۋاقىت مىننەتدارلىق ھالىتىدە تۇرىدىغان دىنىي روھتۇر. گۇمانلىنىش ئارقىسىدىكى تەجرىبىدىن كېلىپ چىققان ئەقلىي خۇلاسە ئەمەس، شەك — شۇبھىسىز ئىشەنچتىن كەلگەن تەقدىرچىلىكتۇر. تەقدىرچىلىك رېئاللىقتىكى كەم-كۈتىلەردىن ئۇمىدسىزلىنىش ئەمەس، بەلكى يارانقۇچىنىڭ ھېكمەتلىرىگە كامالى ئىخلاس بىلەن ئىشەنچ قىلىش، ئالەمنى ئورۇنلاشتۇرغۇچىغا ئۆزىنى تاپشۇرۇش روھىدۇر، ئىتىقاد لەززىتى ۋە قەلب ھوزۇرى بىلەن تولغان ئەھل جەننەتنىڭ روھىدۇر. ئۆزى كۆرمىگەننى كۆرگۈچى، ئۆزى بىلمىگەننى بىلگۈچى زاتقا رەھمەت — تەشەككۇر بىلدۇرۇشتۇر. تەشەككۇر ھالىتىدە قوبۇل قىلىش ئىنسان ۋۇجۇدىدا رىيازەتنى راھەتكە ئايلاندۇرىدۇ. رەت قىلىش پوزىتسىيىسى جەننەتنىمۇ دوزاختەك ھېس قىلدۇرىدۇ. بىر ئىنسانغا نىسبەتەن دۇنياغا تۇتقان روھىي پوزىتسىيىسىنىڭ ئۆزگىرىشى جەننەتنىڭ دوزاختا ياكى دوزاخنىڭ جەننەتكە ئۆزگىرىشىدۇر. دىنىي ئۇيغۇدا ياشاش ئىنسانغا نىسبەتەن سىرلىق، كۇتۇلمىگەن، يېپىيېڭى ئۇيغۇ بىلەن خۇشال — خورام ياشاشتۇر. بىز دىنىي مىللەتنىڭ ئۇيغۇسىدا ياشاش — زامانىنى مەڭگۈلۈك قىلغۇچى ئىبادەت جەريانىدۇر، تاللاش يارانقۇچىنىڭ تاللىشىدۇر.

مەن ئۇيغۇرنىڭ تەپەككۇر ئۇدۇمىغا ئىگە ئاۋام بىلەن تۇرغىنىمدا قۇرغاقچىلىق يۈز بەرگەن ، تۇرلۇك بالا ـ قازا ۋە كېسەللىشىمەسلىك بولغان چاغلاردا كىشىلەرنىڭ مەسچىتلەردە يىغا ـ زار قىلىشىپ ئاللادىن بالا ـ قازانى كۆتۈرۈۋېتىشىنى تىلىگەنلىكىنى ، غەپلەتتىن ئويغانغان كىشىلەردەك بىردىنلا تېخىمۇ ئىبادەتكە بېرىلگەنلىكىنى كۆرگەنمەن . زىيالىيلار بىلەن بىللە بولغىنىمدا ئۇلارنىڭ ھەربىر بەختسىزلىك سەۋەبىنى كۆرۈنۈپ تۇرغان رېئاللىقتىن ، تارىخ بىلەن ھازىر ئارىسىدىكى سەۋەب ـ نەتىجە مۇناسىۋىتىدىن ئىزدەيدىغانلىقى ، شان ـ شاۋكەتلىك ئەجدادلىرىنىڭ «كەم ئەقىللەرچە» دېگىزدىن يىراق بۇ قۇم ـ چۆللۈك ماكانىنى تاللىغانلىقى ھازىرقى ئارقىدا قېلىشنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى ئىكەنلىكىدەك ئەقلىي خۇلاسە ۋە مۇلاھىزىلىرىنى ئاڭلىغانمەن . ئەرەبلەر ئۇنداق ئەمەس ، ئۇلار ئۆزلىرى بىلمەيدىغان تەقدىرگە مۇناسىۋەتلىك ھەربىر ئىشتا ئاللانىڭ پەزىل ـ ھېكمىتى بار دەپ ئويلايدۇ . «سىلەر بىر نەرسىنى ياخشى كۆرسىلەر ، ئۇ ئىش پايدىلىقتەك كۆرۈنسىمۇ ئۇنىڭدا سىلەرگە زەرەر باردۇر ، سىلەر بىر نەرسىنى ئۆچ كۆرسىلەر ، ئۇ ئىش زىيانلىقتەك كۆرۈنسىمۇ ئۇنىڭدا سىلەرگە پايدا باردۇر » دېگەن ئاللانىڭ ھېكمىتى بويىچە تەپەككۇر قىلىدۇ . ئۇلار ئاتا بوۋىلىرىنىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى يىل بويى ياز بولىدىغان ھارارەتلىك بۇ قۇم ـ باياۋانلىقىنى ماكان قىلغانلىقى ئاللانىڭ تاللىشىدىن بولغان دەپ قارايدۇ . قۇم ـ چۆللۈكلەردىن چىققان غايەت زور نېفىتلىكنى بۇ زېمىنىنىڭ ھازىر بىلىنگەن خاسىيىتى ، ئۇنىڭدىن باشقا ئاشكارا بولمىغان تېخىمۇ زور خاسىيەتلىرىنى ئاللا بىلىدۇ دەپ قارايدۇ . كۆتىگەن قايغۇ يەنە نامەلۇم خۇشاللىق بىلەن بىرگە ، رېئاللىقتا بالايىئاپەتتەك كۆرۈنگەن بىر ئىش ياراتقۇچىنىڭ سىنىقى ياكى كۆرۈنمەس قۇتنىڭ بېشارىتى بولۇشى مۇمكىن دەپ قارايدۇ . چەكلەنگەن ئىشلار گەرچە ناھايىتى ھۇزۇرلۇق ، كۆڭۈللۈك بولسىمۇ ، چەكلىنىش سەۋەبى ئاشۇ زاتنىڭ ئۆزىگە

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئايان . بۇ ئىشلاردا ، ئۆز بېشىمچىلىق قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ . بولمىسا سەۋەبى نامەلۇم بالايىئاپەتلەر بىزنى كۆتۈپ تۇرىدۇ ، دەپ قارايدۇ . مەن ئەرەبلەرنىڭ ئېزىپ كېتىشىدىن قورقىمەن . چۈنكى ، دۇنيا بارغانسېرى ئەقلىيلىشىشكە قاراپ كېتىۋاتىدۇ . ئىنسانلار پەقەت رېئاللىقنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭىماقتا ، مەن غەيبكە يۈزلەنگەن ئەرەب مەدەنىيىتىنىڭ ئۈپۈقىدا ھىلال ئايىنى دائىم كۆرۈشنى خالايمەن .

6

يەمەنلىك باققال ماڭدى بۇرۇلۇپ ،
سېپتېپ بولۇپ بانانلىرىنى ،
گۈگۈم ئۇنىڭ يېنىدا .

مېنىڭ يەمەنلىك بىر دوستۇم بار ئىدى . ئۇ سۇۋۇقى خۇزرا (كۆكتات بازىرى) ئەتراپىدا بىر سېۋەت مېۋىنى كۆتۈرۈپ بازار باشقۇرۇشتىن قېچىپ يۈرۈپ سەييارە مېۋىچىلىك قىلاتتى . ئۇنىڭ مېۋە قاچىلىغان سېۋەتلىرى ۋە مېۋىلىرى كۈندە دېگۈدەك ئالمىشىپ تۇراتتى . بۈگۈنى ئۇنىڭ بانان ، ئالما ، ئاپېلسىن سېپتىۋاتقىنىنى كۆرسەم ، ئەتىسى ئۈزۈم ، ئاناناس ، ئانار ساتقىنىنى كۆرەتتىم . ئەرەب دوستۇمۇ يېڭىلىنىپ تۇراتتى . يەمەنلىك ، مىسىرلىق ، ئومانلىق ، ئىراقلىق ، سۇرىيەلىك . . . بۇ يەردە سودا ۋە ئىنسانىيەت ھاياتلىقىنىڭ ئۈزۈلمەسلىكىگە مۇناسىۋەتلىك ئورتاق بىر مەخپىيەت يوشۇرۇنغان ؛ ماكان باشقا ـ باشقا ، ئىنسان بىر . غايەت زور ئېنېرگىيىگە تولغان بۇ كائىناتتىكى كىچىككىنە بىر يولتۇزدا ئىنسانلار ئۆز ھاياتلىقىدىن خەۋىسىرەش ۋە غېرىبلىق تۇيغۇسى ئىچىدە يارىتىلغۇچىنى ۋە بىر - بىرىنى چاقىرىدۇ . يەرشارىنىڭ ئوخشىمىغان بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىدا ئىنسانلارنىڭ ساداسى ياڭرايدۇ . مۇقەددەس قىسسەلەردە ئېيتىلمىشچە كىشىلەر ئەرشىئەلاغا چىقماقچى بولۇپ قەدىمكى بابىل شەھىرىدە بىر

مۇنار سىلىشقا باشلاپتۇ . شۇنىڭ بىلەن تەڭرى ئۇلارنى ئايرىم - ئايرىم تىللدا سۆزلەيدىغان قىلىپ قويۇپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئىنسان بالىلىرى بىر — بىرىنىڭ مەقسىتىنى ئۇقالماي بۇ مۇنارنى يېرىم يولدا توختىتىپ قويۇپ زېمىنغا تارىلىپ كېتىپتۇ . ئوخشاشمىغان ماكاندىكى ئىنسانلار يارانقۇچىنى ۋە بىر - بىرىنى ئىزدەپ يەرشارىنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق تارىخىنى يارانتى . بۇ ئىزدەش ھېلىھەم داۋاملاشماقتا . غەربىي يېرىم شاردا بولىدىغان شەرقىي يېرىم شاردا سېتىلمۇاتقان بىر سۇئەت مېۋىدىن يەرشارىنىڭ ئىككى چېتىدىكى ئىنسانلارنىڭ بىز - بىزگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىنى ۋە بىر - بىرىگە تەلپۈنۈشىنى ھېس قىلالايمىز . ئۇزى ھەققىدە يەتكۈزگەن ئۇچۇرنى بىلەلەيمىز . سودا ۋە ئۇچۇر ئەمەلىيەتتە ئىنسانلارنىڭ ئەلمىساقتىن باشلانغان بىر - بىرىنى چۈشىنىش ئېھتىياجى بىلەن بىر - بىرىگە بولغان مۇھەببەت ۋە قىزغىنلىقىنىڭ نەتىجىسى .

مەن ئەلۋەتتە شەھىرىنىڭ كۆكتات بازىرىدىكى قىسما - قىسىما مېۋىلەردىن جەننەت باغلىرىنىڭ سېيماسىنى كۆرگەندەك بولىمەن . بۇ يەردە بىر تۇپ دەرەخنى كۆرگىلى بولمايدۇ ، لېكىن جاھاندىكى جىمى مېۋىلەر تەل . خورما ۋە ئانار - سانداللىمون دەرەخلىرىدىن باشقا ئادەم سايىدىغۇدەك يېشىللىق چېلىقمايدىغان بۇ قاقاس زېمىندا سۇرىيىنىڭ ئۆرۈكى ، ئىرانىنىڭ پىستىسى ، پاكىستانىنىڭ ماندارىنى ، ئامېرىكىنىڭ ئالمىسى ، تۈركىيىنىڭ شاپتۇلى ، ئىسپانىيىنىڭ ئۈزۈمى كۆك يوپۇرماقلىرى بىلەن ھازىرلا شاختىن ئۈزۈلگەندەك جىلۋە - نار قىلىپ تۇرىدۇ . سودا ئارقىلىق بۇ يەر بىلەن ئۇ يەرنىڭ ، بۇ يەردىكىلەر بىلەن ئۇ يەردىكىلەرنىڭ ئارىلىقى قىسقىرايدۇ . ئوخشاشمىغان ماكاندىكىلەرنىڭ قىممەت قارىشى ئالماشتۇرۇلىدۇ . سودا ئەمەلىيەتتە قەدىمدىن بېرى بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ تۇرۇۋاتقان ئىنسانلارنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىدىكى يەرشارىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئارزۇسىدىن ئىبارەت .

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئىنسانلارنىڭ بۇ ئورتاق ئارزۇسى بەزىدە ئوخشاشمىغان چېگرالاردىكى كىشىلەرنىڭ ئۇرۇش-تالاش قىلىپ زېمىنلارنى بېسىۋېلىشى بىلەن بەزىدە تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەت تەسىرى ۋە سودا - سېتىق شەكلى بىلەن ئىشقا ئاشىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە سودا - سېتىق ئەڭ زور ئۇرۇق كۆچنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان ئىختىيارىيلىق ئاساسىدىكى بىرلىككە كېلىش بولۇپ، ئۇ ماكان بىرلىكىنىڭ ئەڭ غايىۋى ھالىتى.

ئەرەبلەرنىڭ پەيغەمبىرىمىز زامانىدا باشلانغان بىرلىك ھالىتىدىن پارچىلىنىپ، ئاداۋەتلىك بىر خەلىپىلىكتىن ھازىرقىدەك ئۇششاق بۆلۈنمە ھالەتكە كېلىپ قېلىشى 20 - ئەسىر غەرب سىياسىيونلىرىنىڭ غەرەزلىك سىياسىي سۆيىقەستىدىن ئىبارەت. ئەرەبلەر ماكان جەھەتتە يەمەن، سەئۇدى ئەرەبىستان، مىسىر، سۇرىيە قاتارلىق 20 نەچچە دۆلەتكە ئايرىلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ چېگرالىرى ماھىيەتتە ئەرەبلەر ئۇچۇن ئەمەس، باشقىلار ئۇچۇن. بەلكىم مۇستەبىت بىرلا دۆلەت بولسا ھازىرقىدەك كۆپ قىرلىق، كۆپ مەنبەلىك، كۆپ قاتلاملىق جەلپكار ئەرەب دۇنياسى كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولمىغان بولاتتى. ھازىرقى ئەرەب دۇنياسى گويا نۇرغۇن دېرىزلىرى بار چوڭ بىر قەسىرگە ئوخشايدۇ. بىز ئۇنىڭدىن سۇرىيە، مىسىر، لىۋاندەك غەربكە ئېچىۋېتىلگەن دېرىزىلەرنىمۇ، سەئۇدى ئەرەبىستان، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە ئوخشاش ئىسلام ئەنئەنىسى ئاساسىدىكى زامانىۋى دۆلەتلەرنىمۇ كۆرەلەيمىز. ئەرەبلەرنىڭ بىر ھاكىمىيەت ئاستىغا ئۇيۇشۇپ بىرلىككە كەلگەن ئەرەب دۆلىتى بولماسلىقى بەلكىم ئاللانىڭ سىنىقىدۇر، بەلكىم كەلگۈسى يەرشارىنىڭ ماكان جەھەتتىن زورلۇق ۋاستىسى بىلەن ئەمەس، ئىنسان ئىختىيارلىقى ئاساسىدىكى بىرلىككە ئىگە بولىدىغانلىقىنىڭ سىنمۇلى ۋە ئىنسانىيەتنىڭ كەلگۈسىدىكى ئىختىيارلىق ۋە ئەركىنلىك ئاساسىدىكى يېڭى ئۇيۇق سىزىقىدا كۆرۈنىدىغان پارچە - پارچە شوللىرىنىڭ بېشارىتىدۇر. ئەگەر ئىلاھىي

هېكمەت بوينچە بولماي ېنزنىڭ ئىرادىمىز بوينچە بولغىنىدا، بىز ئۇلارنىڭ بىرلىككە كەلگەن كۈچلۈك بىرلا دۆلەت بولۇشىنى تاللىغان بولاتتۇق.

زامان — مەۋجۇدىيەتنىڭ ماھىيىتى. ئىنسانىيەت ھەر قاچان ئۇچ زامانغا تەۋە. دېن ۋە ئۆرپ ـ ئادەت ھازىرقى زاماندىكى بىر مىللەتنىڭ ئۆتمۈشىنى كۆرسەتسە، زاماندىن ھالقىغۇچى بۇيۇك روھىي ئەنئەنىلەر ئۇنى كەلگۈسىدە يار قىلىدۇ. ئەرەبلەرنىڭ روھىي ئۇيۇقىدا ھىلال ئاي كۆتۈرۈلگەندىن ياشلاپ ئەرەب دۇنياسى زامان جەھەتتە ھازىرغا يۆزلەندى. ھازىر يەر شارىدىكى بارچە مەۋجۇدات ئۇچۇن غايەت زور ئوت يالقۇنىدىن باشلانغان چەكسىز ئالەمدىكى بىر لەھزە. ھازىر — ئىنسانىيەت ئۇچۇن ئۆتمۇش بىلەن كەلگۈسىنىڭ كېسىشىش نۇقتىسى. ھەربىر مىللەتنىڭ ئۆز ھازىرى بار. بىر مىللەتكە تەۋە ھازىر خۇددى بىر كۇندىكى زامان ئارىلىشىپ كەتكەن گۈگۈم ۋە سۇبھىگە ئوخشاش بۇ مىللەتنىڭ ئۆتمۇشى بىلەن كەلگۈسىنى ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەرەبلەرنىڭ ھازىرى ئېنىق ۋە رېئال شەيئىلەر بىلەن تولغان سۇبھىگە ئەمەس، روھنىڭ مەخپىيىتى بىلەن مەڭگۈلۈك يوقلۇقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سىرلىق گۈگۈمغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ مەنىلىرى سىرلىق گۈگۈم پەردىسى ئىچىدە ئىنسانىنى غەيبكە ۋە شېئىرغا يۆزلەندۈرىدۇ.

7

ئاي سارغىيىپ پىشقان خورما شېخىدىن يۆزلىرىمگە چۈشتى نۇر

بىر كۇنى گۈگۈم مەزگىلىدە دېڭىز ساھىلىدىكى بىر توپ خورما دەرىخى ئاستىدا تاش ئۇستىدىكى ئادەم بىلىقتەك دېڭىزغا نەزەر سېلىپ ئولتۇراتتىم. غۇۋا ئاسمان ئاستىدىكى سۇ بىلەن

قاراڭغۇلۇق تۇتاشقان يېراق يەرلەردە ئاندا-ساندا يۇلتۇزلارنىڭ يېشىل ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى. گۈگۈم قويۇقلاشقانسېرى ئەسلىمىلىرىم قويۇقلىشىپ رېئاللىق بىلەن ئۆتمۈش ئارىسىدىكى ھەممە نەرسە بىر-بىرىگە خورمەدەك چاپلىشىپ كەتتى. دېگىز، قۇملۇق، قۇم بۆيلىرىدىكى بوستانلاردا قۇرۇپ كېتىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىدىغان يېشىل كىشىلەر، زامانىۋى شەھەرلەردە قىسىلىپ ياشاۋاتقان قەدىمىي خەلق، ئۇزۇلمەس ئەزان ئاۋازى، ئالەمدىكى نۇر، مۇڭلۇق قىسمەت، دېگىزنىڭ يېشىل ئىشىكى... دېگىزنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى. مەن ئادەم بىلەلمەسلىكىگە كىرىپ قالدىم. زۇمرەت دەرەخلەر، سەدەپ تۇۋرۇكلۇك قەسىرلەر، قاشتېشى يانقۇزۇلغان كوچىلار، غەم-قايغۇسىز سۇ خەلقى... مېنى بىردىنلا يىغا تۇتتى. مەن بەرداشلىق بېرەلمەي دېگىز ئۈستىگە چىقىۋالدىم. ھىلال ئاي خورما دەرىخى ئۈستىدە سۇنتەك نۇر چېچىپ تۇراتتى. مەن ئىختىيارسىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زامانىغا قايتتىم. ئاي يېرىلىپ ئىككى پارچە بولدى. بىر پارچىسى تاغنىڭ ئۈستىدە بىر پارچىسى تاغنىڭ تۆۋىدە ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئەنە كۆرۈڭلار دېدى...

ئاي — ئەرەبلەرنىڭ روھىي قاراڭغۇلۇقىنى يورۇتقان ئىلاھىي مۆجىزە، ئۇ ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ سىمۋولى. ئەرەب يېرىمئىدىكى 28 ھەرپنىڭ ئاي ھەرپلىرى (ھۇرۇپى قەمەرىيە) ۋە كۇن ھەرپلىرى (ھۇرۇپى شەمسىيە) دەپ ئىككىگە بۆلۈنۈشىدىن تارتىپ ئاينىڭ دۇگىلەك ۋە ھىلال ھالەتتىكى ھەر خىل كۆرۈنۈشلىرىنى ئەسلىتىدىغان ئىسلام بىناكارلىقىغچە، كۆرۈش سەزگۈسىگە مەنسۇپ رېئال مەدەنىيەتتىن غەيىبنىڭ ئاۋازىنى تىڭشاشتەك ئالاھىدە ئالاش سەزگۈسىگە تەۋە يۇكسەك روھىي مەدەنىيەتكىچە ھەممىسى ئايغا باغلانغان. كۇن بولمىسا ھاياتلىقنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ، بىراق كۇندىن قالسىلا ئىنسانلارغا ئەڭ يېقىن ۋە ئەڭ تونۇش پلانېتا ئاي ھەققىدە كۇننىي بىلگەنچىلىك روشەن چۈشەنچىگە ئىگە ئەمەسمىز.

ئىنسانلار ئايغا چىقتى ، ئايدا ھالقىسىمان قاقاس تاغلاردىن باشقا ھېچنېمە ئۇچرىمىدى ، بىراق بۇ ئاينى بىلگەنلىك ئەمەس . ئاينىڭ بىزگە يېقىن يارىتىلىشتىكى ھېكمىتى ، ئاينىڭ ھەرىكەت رېتىمى ، ئاينىڭ ئىنسانلارغا نىسبەتەن ئەھمىيەتلىرى ، ئىنسانلارنىڭ ۋاقتى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرى ، ئىنسان مەدەنىيىتىگە بولغان سىرلىق تەسىرى تېخى بىزگە قاراڭغۇ . ئالەم ئوچۇقچىسى ئاي شارىغا قونغاندا مۇسۇلمانلار تەكبىر ئېيتقىنىغا ئوخشاش بىر ساددا ئاڭلانغان ، ئاي ئىنسانلار ئۈچۈن ئۆتكەن ھاياتلىقنىڭ خاتىرە بەلگىسىمۇ ؟ قۇياش ئىنسانلارنىڭ كەلگۈسىمۇ ؟ يېنىمىزدا سۆزلەۋاتقان كىشىنىڭ گېپىنى ئاڭلىيالايمىز ، چۈنكى ئاۋاز تارقىلىدۇ . يىراقتا سۆزلىسىمۇ بوشراق ئاڭلايمىز ، چۈنكى ئاۋازنىڭ تارقىلىش دائىرىسى كېڭىيىپ كەتكەن . كۆز يەتمەس يىراقلىقتا تۇرغان ئادەم سۆزلىسە ئاڭلىنىيالمايمىز ، بىراق بۇ سۆزلىگۈچىنىڭ ئاۋازى يوقلىپ كەتكەنلىكتىن ئەمەس ، بوشلۇقتا تارقىلىپ كەتكەنلىكتىن . ئالىملار يۇقىرى پەن - تېخنىكىغا تايىنىپ بوشلۇقتىن بىر ئاۋازنى يىغقان . نەتىجىدە بۇ ئاۋاز گىتلېرنىڭ 1943 - يىلىدىكى بىر قېتىملىق نۇتقىنىڭ پارچىسى بولۇپ چىققان . دېمەك ئۇلۇپ كەتكەنلەرنىڭ ئاۋازىنىمۇ سۇزۇپ چىققىلى بولىدۇ . ھەممە نەرسىنى ئەسلىي ھالىتىگە ئەكەلگىلى بولىدۇ . ھېچ نەرسە يوقالمايدۇ . ۋەھىنى يەتكۈزگۈچى ئېيتىدۇكى : «قىيامەت كۈنى ھەممە ئۇلۇكلەر تىرىلىدۇ ، قول قولى بىلەن قىلغان گۇناھىغا ، ئېغىز ئېغىزى بىلەن قىلغان گۇناھىغا ، ھەممە ئەزالار شۇ ئەزا بىلەن قىلغان گۇناھقا گۇۋاھلىقتىن ئۆتىدۇ . ھېچكىم قىلغىنىدىن تانالمايدۇ» . ئاي بىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرىدۇ ، قاراڭغۇلۇق ئىچىدىكى ئالەمدىن ، يوقلۇق ھالىتىدىكى ئۇلۇغ مەۋجۇتلۇقتىن ، كېچىگە ۋە كۈندۈزگە تەۋە زامانىدىن ، ئەبەدىلەر ئاي بىلەن زامانىنى بېكىتكەن . ھىجرىيە كالېندارى ئاي كالېندارى بولۇپ ھەر قېتىمقى يېڭى ئاينىڭ

كۆرۈنۈشى بىلەن ئاي بېشى باشلىنىپ 12 ئاي بىر يىل هېسابلىنىدۇ. 30 يىلدا بىر دەۋرىيلىك هاسىل بولىدۇ. بۇ كالېندار مىلادىيە كالېندارىدەك نوقۇل هېسابلاشقىلا تايانمايدۇ. ئاي بېشى ۋە يىل بېشى يېڭى ئاينىڭ كۆرۈنگەن ۋاقتى بويىچە باشلىنىدۇ. روزىنىڭ ۋاقتى ۋە هېيت كۈنىمۇ هىلال ئاينى كۆرۈپ باشلىنىدۇ. ئاي بىلەن ئىنسانىيەتنىڭ سىرلىق مۇناسىۋىتى بار. بۇ مۇناسىۋەت ئاينىڭ هەربىكتىگە ئەگىشىپ يۇز بېرىدىغان، دېڭىز دولقۇنىنىڭ كۆتۈرۈلۈشى، دەريالارغا كەلكۈن كېلىش، ئىنسانلارنىڭ جىنسىي هېسسىياتى، ئۇرۇق ـ نەسىلىنىڭ كۆپىيىشى، دۆلەتلەردىكى زور سىياسىي ئۆزگىرىش ۋە ئۇرۇش ـ يېغىلىقلارغىچە، هەتتا ئىنسانلارنىڭ تەپەككۇرى ۋە هاياتلىق مەخپىيەتلىكلىرىگىچە بىرىپ تاقىلىدۇ. بىراق، هازىرغىچە بىزنىڭ ئېنىق بىلىدىغىنىمىز ئاي ئەرەبلەرنىڭ ۋاقتىنى بەلگىلەشلىكى.

ۋاقىتنىڭ ئاي ياكى كۈن بىلەن بەلگىلەنگەنلىكى ئىنسانىيەتنى ئوخشاشمىغان ئىككى قۇتۇپقا، مەدەنىيەتنى ئوخشاشمىغان ئىككى خاراكتېرگە، زامانىنى ئوخشاشمىغان ئىككى يۆنىلىشكە ئىگە قىلغان. دۇنيادا ئىككى خىل ۋاقىت هېسابلاش ئۇسۇلى، ئىككى كالېندار، يەنى قەمەرىيە كالېندارى (ئاي كالېندارى) ۋە شەمسىيە كالېندارى (كۈن كالېندارى) بار. هازىرقى يەرشارىدا ئەرەبلەردىن باشقا مىللەتلەرگە ئومۇملىشىپ بولغان مىلادىيە يىل هېسابى ئەسلىدە خرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ كالېندارى بولۇپ ئۇ مىلادىيىدىن 46 يىل ئىلگىرى رىم ئىمپېرىيىسىنىڭ پادىشاهى قەيسەرگە مەسىرلىق ئاستىرونومنىڭ مەسلىهەتى بىلەن مىسىرلىقلار قوللىنىپ كېلىۋاتقان قۇياش كالېندارىنى ئىسلاھ قىلغان. ۋاقىتنىڭ ئەسلى مەنبەسى ـ دىنىي ئېتىقاد. ئۇ ئاينى ۋە قۇياشنى بەلگە قىلغان. ئاي كالېندارى ـ زۇلمەت ئىچىدە روهى يورۇغانلارنىڭ، هاياتلىق هەقىقەتلىرىگە، مەڭگۈلۈك دىنىي تۇيغۇغا ئىگە بولغۇچىلارنىڭ كالېندارى.

ئۇلارنىڭ دىلىدىكى تۇيغۇسىدا ئاي — يارانقۇچى ئەمەس ، بەلكى يارىتىلغانلىق ھەققىدىكى ئىشارە . ۋاقىتنىڭ ۋە مەۋجۇتلۇقنىڭ مەنبەسى باشقا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان سىموۋول . قۇياش كالېندارى — يارىتىش قىزغىنلىقىغا چۆمۈلگەن ، مەۋجۇتلۇق سەۋەبىنى مەۋجۇتلۇقنىڭ ئۆزىدىن ئىزدىگەن ، ئېنېرگىيە قويۇپ بېرىش ئالاھىدىلىكىنى ، يەنى جىنسىيەت ئېڭىنى بەلگە قىلغان كىشىلەر توپىنىڭ كالېندارى . ناھايىتى ئېنىقكى گۈمران بولغان بابىل ، لاتىن ئامېرىكىسىدىكى ئازتېك ، ئىنكا ، مايا مەدەنىيەت خارابىلىرى ياكى قەدىمكى مىسىر مەدەنىيىتىنىڭ ئىزلىرى بولسۇن ، بارلىق ھالاك بولغان مەدەنىيەت قۇياش مەدەنىيىتىدۇر . قۇياش مەدەنىيىتىدە قۇياشنى ياراتقۇچى دەپ چوقۇنىدۇ . ئېنېرگىيىنى ۋە جىنسىيەتنى ئىپادىلەش بۇ مەدەنىيەتنىڭ ماھىيىتىدۇر . يۇقىرى ئېنېرگىيە ۋە جىنسىيەتنى قويۇۋېتىش خاھىشىغا ئىگە ھازىرقى زامان پەن — تېخنىكىسى ئەملىيەتتە قۇياش مەدەنىيىتىنىڭ ئىپادىلىنىشىدۇر . «قۇرئان كەرىم» دە ، شەيتاننىڭ ئوتتىن يارىتىلغانلىقى قەيت قىلىنغان . قۇياش — كۆيۈپ تۇرغان ئوت . قۇياشقا چوقۇنۇش شەيتانغا چوقۇنۇش . ئەرەب تەپەككۇرى بويىچە بولغاندا شەيتاننىڭ يولى ئازغان قەۋملارنىڭ ھالاكەت يولىدۇر . يەر يۈزىدىن ئىزى ئۆچكەن مەدەنىيەت خارابىلىرىدىن ، لەنەتكە ئۇچرىغان قەدىمىي شەھەرلەردىن شەك — شۈبھىسىزكى قۇياشقا چوقۇنۇش بەلگىلىرىنى تاپقىلى ، قۇياش كالېندارىنىڭ ئالامەتلىرىنى بايقىغىلى بولىدۇ !

ھىلال ئايىنى ئەسلىتىدىغان ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ئىچىم قاراڭغۇلۇشىپ قالغان كۈندۈزلەردە مەسچىت قۇببىسىنىڭ ئاي شەكلىلىك سايىسىدا تۇرۇپ ئىنسانىيەت ھەققىدە ئىزدىنەتتىم . زۇلمەتتىكى ئادەمگە ئاي يوپيورۇق كۆرۈنىدۇ . بىراق ، ئاينىڭ ئۆزىدە نۇر يوق . ئايدىكىسى قۇياشتىن قايتقان نۇر . ئاي شارى ئىنسانلارنىڭ ھەمراھى ، ئاي ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئالەمدىكى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

هاياتلىق ئىمكانىيىتىنىڭ — مۇمكىنلىكىنىڭ ۋە مۇمكىنسىزلىكىنىڭ سىمۋولى. ئاينىڭ قۇياش بىلەن بولغان ئارىلىقى، يەرنىڭ قۇياش بىلەن بولغان ئارىلىقىغا ئاساسەن ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ئايدا هاياتلىققا زۆرۈر بولغان سۇ ۋە ئىسسىقلىق بار. بىراق، كېچىسى ئاي يۈزىنىڭ نۇرلىدىن تۆۋەن نەچچە يۈز گرادۇسلۇق تۆۋەن تېمپېراتۇرىسىدا سۇ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، ئىنتايىن قاتتىق مۇزلۇقلار بار، كۈندۈزى قۇياشتىن كەلگەن هارارەتنىڭ ئىنتايىن يۇقىرىلىقىدىن ئاي يۈزىدە يەنە سۇ بولۇش مۇمكىن ئەمەس، يۇقىرى هارارەتلىك سۇ هورلا بار. ئاي گويا هەر زاماندىكى ئىنسانلارغا كۆرسىتىدىغان مۆجىزە. ئىبرەت، مۇمكىنلىك هەم مۇمكىنسىزلىك. ئادەم تۇغۇلىدۇ، ماڭىدۇ، ئۆلىدۇ. ئۇ ماڭالىغانلىقى ئۈچۈن جانغا ئۆزى ئىگە دېگىلى بولمايدۇ. خۇددى ئايدىكى يورۇق ئاينىڭ ئۆز مەنبەسىدىن بولمىغىنىدەك ئادەمزاتنىڭ يەر يۈزىدە بار بولۇشىدىكى ئەسلىي مەنبەمۇ جىنس ئەمەس.

— خورما دەرىخى ئاستىدا تۇرۇپ گويا نەچچە مىڭ يىل ياشىغان ئادەمدەك مەسچىت مۇنارىدىكى هىلال ئايغا قارىدىم. يۈزلىرىمگە شولا چۈشتى، ئىچىم يورۇپ كەتتى. مەن ئۆزۈمنىڭ هەقىقىي كېلىش مەنبەسىنى بىلگەنىدىم.

8

تەنها بىر ئۇيغۇر
مەن قەلئەدە
قەلئە ئۈتمۈشتە
بۇ ۋاقىتنىڭ ئويۇنى...

مەن دېگىزنىڭ كۈندۈزلىرىدە ئالدىراش يۈك پاراخوتلىرىدىن پرېستانغا دۆۋىلىنىپ كەتكەن مىللارغا قاراپ

تەنھالىق سېزەتتىم ، چۈنكى سانائەت ماڭا تەنھالىقنى ھېس قىلدۇراتتى . مەن خورما دەرەخلىرىنىڭ گۈگۈمىدا ھىلال ئاي كۆرۈنۈپ تۇرغان مەسچىت مۇنارىدىن ئەزان ئاۋازىنى ئاڭلاپ تەنھالىق سېزەتتىم ، چۈنكى ئاللانىڭ تىلى — بارلىقنىڭ تىلى . بىراق ، مەن ئۆزۈمنى ماھىيەتتىن يىراقلاپ كەتكەندەك ھېس قىلاتتىم .

مەن ئەرەبلەرنىڭ كېچىسىدە شەھرىزادنىڭ پادىشاھىدىن ئەمەس ، ئايالىم ئىككىمىزنىڭ رېئاللىقىدىن قىلچ بىسىنىڭ ۋەزنىنى ھېس قىلاتتىم . چۈنكى ، سۈنۈق كۆڭۈلگە ياقا يۈرتنىڭ مەيىن شامىلىمۇ تەغدەك سانچىلاتتى .

بىر كۈنى مەن تاڭ ئاتماستا ئويغىنىپ كەتتىم . بېلىق قورسىقىدەك قاراڭغۇلۇق ئىچىدە يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ چىن قەلبىدىن قىلغان توۋىسى مېنىڭ توۋام بولۇشى كېرەكلىكىنى سەزدىم . پەقەت شۇ چاغدىلا مەن پاكلىنىپ دۇئالىرىمنىڭ ئىجابەتنى كۆرەلەيتتىم . چۈنكى ، كامالىي ئىشق بىلەن ئاللاغا سېغىنغان ئادەم يۇنۇس ئەلەيھىسسالام ئۆز ۋاقتىدا قوۋمىنى تاشلاپ كەتكەندەك ئۆز خەلقىنى تاشلىۋېتەلمەيتتى . مەن ئۇلۇغ جەزىرىدە سۆيگۈگە تولدۇم . بۇ سۆيگۈ تەقۋادارنىڭ ئېتىقادىدەك قارىغۇلارچە ۋە شەكسىز سۆيۈش ئىدى . ئاننىڭ كېسەلمەن بالىسىنى سۆيۈشىدەك چوڭقۇر ۋە شەرتسىز سۆيۈش ئىدى . بۇ سۆيگۈم ئۇيغۇرنى ئادەم ئاتا يارىتىلغاندىن باشلاپ قىيامەتكىچە سۆيۈش ئىدى . بۇ سۆيگۈم مېنى جەننەتتەك ياقا يۈرتتىن ھەر چىمدىم توپىسى مېنى ئۆز بىلىدىغان مېھرى ئىسسىق ئانا يۈرتۇمغا چاقىراتتى . بۇ سۆيگۈم مېنى بۇ يەردىكى ھەربىر ئۇيغۇر ئارقىلىق پۈتۈن ئىنسانىيەتنى سۆيۈشكە چاقىراتتى . مەن بۇ سۆيگۈم ئارقىلىق ئۇيغۇرنىڭ بار ۋە يوق ھەممە نەرسىسىنى ، يوقاتقان ۋە ساقلاپ قالغان ھەممە ئىنئەنىسىنى سۆيەتتىم . چۈنكى ، بۇ نەرسىلەر ماڭا ئۇيغۇرلارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ھېس قىلدۇراتتى . ئۇيغۇرنىڭ ۋاقتى بارلىقىنى بىلدۈرەتتى . چۈنكى ، پەقەت

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ۋاقىتلا ھەممىنى بار قىلىدىغان بىر دىنبىر مەۋجۇتلۇق - مەۋجۇداتقا بىرىلگەن ئەڭ كاتتا غەنىيمەت. ئىنسانلارغا قىلغان ئالىي ھەدىيە، تەڭدىشى يوق نېمەت. ئۇيغۇرغا ۋاقىت كەڭ - كەڭرى بىرىلگەنىدى.

مەن ئۇيغۇرلارنىڭ بەرىكەتلىك ۋاقتىدا تۇرۇپ ئەركىنلىك ئىلاھىنىڭ ھەيكىلى يېنىدىن ماڭىنا بىلەن ئۆچقاندەك ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئامېرىكىلىقنىڭ تۇرمۇشىدىكى زور بوشلۇقنى كۆرەتتىم.

ۋاقىتتىن باشقا ھەممە نەرسىنى تەل ياپونىيىلىكنىڭ بىر پارچە يېسىۋىلەكنى پىشۇرۇشقىمۇ ئولگۈرمەي چاينا كېتىۋاتقىنىدىن تۇرمۇشىدا لەززەت قالمىغانلىقىنى كۆرەتتىم. رىزقى تۈگىگەن پادىشاھ ھەشەمەتلىك قەسىردە توقچىلىق بىلەن ئۆلۈپ كېتىدۇ. ۋاقتى توشمىغان يېتىم تالادا قېقىلىپ - سوقۇلۇپ يۈرسىمۇ ئەزرائىل ئىزدەپ كەلمەيدۇ. چۈنكى، ھەقىقىي بايلىق ۋاقىت، رىزىق - ۋاقىت. ۋاقىتنى يارىتۇچى ئۆزىگە يېقىن ئۇممەتتىن نېمىتىنى ئايىمىغان. يەر يۈزىدە لەنەتكەردى قوۋمىنىڭ ۋاقتىنى توشتۇرۇپ تۇرغان. ۋاقتى ئاز قالغانلار جىددىيلىشىپ كېتىدۇ. ئەركىنلىكتىمۇ ئۆزىنى ئەركىن ھېس قىلالمايدۇ. ۋاقىت كەڭ ئەللەردە كىشىلەر قاتتىقچىلىق ئىچىدىمۇ ئازادە ياشايدۇ.

سەن غەربنىڭ قىممەت قارىشىغا ئىگە بولۇۋېلىپ پەرۋەردىگارنىڭ خەزىنىسىدىن ئىنئامغا ئېرىشكۈچىنى ئەيىبلىمە. ياراتقۇچىنىڭ ئۆزى ياخشى كۆرگەن بەندىلىرىگە بەرگەن سوۋغىسى-ۋاقىت. ئۇيغۇرلاردا ئەۋزەللىك، مولچىلىق، ئىمكانىيەت - ۋاقىت. كوزىدىن تېشىپ كەتكەن ھەسەل ئۈچۈن كوزا ئىگىسىنى گۇناھكار سانىما. ئۇ — ھەسەلچىنىڭ سېخىيلىقى ۋە شاپائىتى. بۇ ھەسەل — ۋاقىت. چۈنتىكىدە تەڭگىنىڭ تايىنى يوق ھەر - ھەر قۇرۇق سۆلەت بايۋەچچىلەرنى كۆرگەنمەن. كەمبەغەلنىڭ چەكمىنىنى كىيىپ يۈرگەن، دۇنياسىنىڭ سانىنى بىلمەيدىغان ئالامەت

بايلارنى كۆرگەنمەن . ۋاقىت — بار - يوقنى بەلگىلەيدىغان ، پاي - كەمبەغەلنى ئايرىيدىغان ھەقىقىي بايلىق . ھازىرقى زامان مەدەنىيەت قەسىردە ۋاقتى يېتىشمەيۋاتقان قولى قىسقا غەرب بىلەن بۇ قەسىرنىڭ سىرتىدىكى ۋاقتى كەڭ - كەڭرى شەرق خەلقىلىرى يۇقىرىقى ئىككى باينىڭ مىسالىدۇر . ئىنسان تەبىئىتى شۇكى ، كىمنىڭ بايلىقى كۆپ ، ھېسابسىز بولسا شۇ بۇزۇپ چاچىدۇ . كىمدە بىر نەرسە كەم بولسا شۇنى تېجەشكە ، قەدىرلەشكە چۇشىدۇ . غەربلىكلەردە كۆچلۈك ۋاقىت كۆزقارىشى بولماي ئامال يوق . بۇ ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقى ئەمەس ، بەلكى «ۋاقىت يوقسۇزلۇقى» دا قوللىنىشقا مەجبۇر بولغان تەدبىرى . ھەقىقىي بايلىقىدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقان غەربلىكلەر ماددا بىلەن لىق توشۇپ كەتكەن ماكان ئىچىدە قەلبىدىكى بوشلۇقنى سەزمەكتە . غەربنىڭ ھەممە نەرسىسىگە قارىغۇلارچە ئەگىشىپ كېتىۋاتقان ھازىرقى دۇنيادا شەرقلىقلەرنىڭ بارا - بارا ۋاقىت بايلىقىدىن ئايرىلىپ ئالدىراش بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ، ئۇيغۇرنىڭ ھەم يات مەدەنىيەت قەسىردە ھەقىقەتەنمۇ ئالتۇن تاۋاق كۆتۈرۈپ تىلەمچىلىك قىلغۇچىغا ئايلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ . چۇنكى ، ئۇيغۇرنىڭ ۋاقىت رىتىمىمۇ بارا - بارا تېزلىشىشكە قاراپ كېتىۋاتىدۇ .

ئىشىك چېكىلدى ، مەن ئىشىك يوچۇقىدىن تونۇش ۋە مىسكىن بىر چىرايىنى كۆردۇم . سان - ساناقسىز يات چىرايلار قاپلىغان ئۇرۇمچىدە تۇمۇر قەپەستەك ئىشكىمنى چەككۈچى بىر تىلەمچى ئىدى ، ئۇچۇق ئېيتقاندا ، ئىلىم ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن بىر ئۇيغۇر تەتقىقاتچى ئىدى . ئىشكىنى ئاچتىم . ئۇنىڭ تۇرقىدىن بارلىق ماددىي تەپەككۇر بىلەن قورالانغۇچىلارنىڭ چىراي ئىپادىسى — روھىي چۇشكۈنلۈك ، ھەسرەت ، ئۆزىدىن يىرگىنىش ، نارازىلىق ۋە غېرىبلىق تۇيغۇلىرى تۇراتتى . ئۇيغۇر بۇنداق بولمايدۇ . كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى ئۇزلۇكسىز داۋاملاشقان يات مائارىپ ۋە غەربچە

www.uyghurkitap.com

تەپەككۇر ئۇنى باشقا بىر مىللەتكە ئايلاندۇرۇپ قويايلا دەپ قالغانىدى. بۇ تەتقىقاتچىغا مەلۇمكى ئۇيغۇر بولغاندىن بېرى ،دىنىي ئاڭ ئارقىلىق ياراتقۇچى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزمەي كەلگەن ، ئەڭ ئاخىرىدا ئىسلامدا توختالغان دىنىي مىسىللەت ، ئىنسانىيەت ئالدىدا ئۇيغۇر ئېتىقادىدىن ئىبارەت ئالىي ، شەرتسىز ، چەكسىز سۆيگۈنىڭ ئىگىسى ، يەنى خۇدانىڭ ئاشىقى . دۇنيا ئالدىدا ھەر ۋاقىت يېپىيېڭى بولغان دىنىي تۇيغۇ بىلەن ئىزدەنگۈچى . ئىشىكىمنى چەككەن بۇ ئۇيغۇر زىيالىي مەدەنىيەت تەرەققىياتىدا ئاللىقاچان ئۇيغۇر روھىدىن ئايرىلىپ قالغانىدى .

مەدەنىيەت — ئىنسانلارنىڭ مەۋجۇتلۇقتىكى تەنھالىق تۇيغۇسىدۇر ، دىنىي تۇيغۇنىڭ ئەكسىچە ئادەمنىڭ ئالەم ئىرادىسىدىن ، كائىنات بىرلىكىدىن ئايرىلىپ ئۆزمەنچىلىك قىلىشىدۇر . ماكان جەھەتتە ئالەمدىن ، زامان جەھەتتە مەڭگۈلۈكتىن ئايرىلىپ تەنھا تەرەققىي قىلىشىدۇر .

ۋاقىت — كائىنات بىلەن ئىنسانىيەت روھى ئوتتۇرىسىدىكى ئىلاھىي ماسلىق . شۇڭا ، ۋاقىت بىلەن ئىنسانىيەت روھىنى تەشكىل قىلغۇچى دىن ، ئەخلاق ، جىنس بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك . ئوخشاشمىغان ماكان ۋە جىنسىي تۇيغۇدىكى ئىككى ئادەمنىڭ ۋاقتى ئوخشاش بولمايدۇ . ئوخشاشمىغان دىندىكى ئىككى مىللەتنىڭ ۋاقتىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ . ئىنسانلاردا ئەخلاق بۇزۇلۇپ ، دىن سۇسلاپ ، جىنسىي باشباشتاقلىق ئەۋج ئالغاندا ۋاقىت تېز ئۆتىدۇ ، جىق قالمايدۇ ، ھەتتا زامان ئاخىرلىشىپ قالىدۇ . مۇقەددەس كىتابلاردا تەمسىل كەلتۈرۈلگەندەك ئۇلار (يەنى ئازغان قوۋم) بىز پەقەت ئازغىنا ئۇخلىدۇق دەيدۇ . ئەمەلىيەتتە ئەچچە يۈز يىل ئۆتۈپ كېتىدۇ . ئويغانغاندا يېمەكلىكلەرنىڭ چىرىپ كەتكەنلىكىنى ، ئېغىلدا باغلاقلىق ئېشەكنىڭ سۆڭەكلىرى ئاپئاق دۆۋىلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرىدۇ . ۋاقىتتا بارلىقنى بار ۋە يوق قىلغۇچى ھەممىدىن ئۇلۇغ زاتنىڭ مۆجىزىلىرى

نامايان . ئۇ ۋاقىت مۇجىزىسى ئارقىلىق كېچىنى كۈندۈزگە ، كۈندۈزنى كېچىگە ، قىشنى يازغا ، يازنى قىشقا ، ئۆلۈكنى تىرىككە ، تىرىكنى ئۆلۈككە ئايلاندۇرىدۇ . ئۇنىڭ ئۇچۇن بار بىلەن يوقنىڭ ، تۇپراق بىلەن ئادەمنىڭ ، باشلىنىش بىلەن ئاخىرلىشىشنىڭ ئارىسى بىرلا دەقىقە . قەشقەر ھېيتكاھ مەسچىتى ئالدىدا قوللىرىنى دۇئاغا كۆتۈرگەن غېرىب - مىسكىن بىلەن بابىل شەھىرىدىكى مۇئەللەق باغچىدا ئەيش - ئىشرەت قىلىۋاتقان پادىشاھقىچە بولغان ئارىلىق بىر دەقىقە . ئەلئەيىن شەھىرىدىكى كونا قەلئە يېنىدا چىپىلداپ تەرلەپ ئېغىر سومكا كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان سائەت سائقۇچى بىلەن قۇياش سىستېمىسىدىكى ئەڭ يىراق پلانېتىنىڭ ئارىسى بىر دەقىقە .

لۇت شەھىرى ئاشۇ سەۋەب بىلەن دۇم كۆمتۇرۇلگەن . بىراق ، ۋاشىنگتون كوچىلىرىدا لۇت پۇقرالىرىنىڭ ئېڭى بىلەن كېتىۋاتقانلاردىن ، بىز ياشاۋاتقان يەر يۈزىدىكى سۇ ياكى قۇم ئاستىدا قالغان شەھەر ئىزلىرىدىن ھالاك بولۇشنىڭ بىرلا زامانغا تەۋە ئەھمىيەتسىزلىكىنى تۇيىمەن . تۆگە مىنىپ قۇملۇقتىن چىققان مۇبارەك زاتنىڭ ئىنسانلارغا يەتكۈزگەن خۇش خەۋەرلىرىنى تەكلىماكان بويىدىكى يېشىل بوستانلىقلاردىن شۇنچە ئېنىق ئاڭلايمەن . مەۋجۇتلۇقى بەلگىلەنگەن بىر مىللەتكە نىسبەتەن ۋاقىت ئېرىشىش بىلەن مەھرۇم بولۇش ئارىلىقىدىكى ئىمكانىيەت . غايىب بولغان شان-شەرەپ قايتا تىكلىنىدۇ ، قولدىن كەتكەن نەرسىلەر قايتىپ كېلىدۇ ، ھازىر يوق نەرسىلەر كەلگۈسىدە بار بولىدۇ ، پەقەت ۋاقىتلا بولسا . ۋاقىتنىڭ مەنبەسى — دىنىي ئەھكاملار چۈشۈرۈلگەن ئۆتمۈشتە ، ئەنئەنىنىڭ يوقىلىۋاتقانلىقى ۋاقىتنىڭ يوقىلىۋاتقانلىقى ، باش مەنبەنىڭ ئۇزۇلگەنلىكى . بىز دىنىي تۇيغۇغا باي ئەنئەنىلەر بىلەن ۋاقىتنىڭ كەڭ ئىمكانىيىتى ئىچىدە تۇرۇۋاتقان بىر مىللەت . شۇڭا ، ئۇيغۇرنىڭ ۋاقتى توي - تۆكۈن ، نەزىر - چىراغ ، چاي - مەشرەپ ، ئولتۇرۇش-قوپۇشلار بىلەن كەڭ - كۇشادە ، ئەركىن

ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ ئازادە ئۆتىدۇ . ئۇيغۇرنىڭ ۋاقىت ئېچى غەربنىڭكىدەك سۈرئەت ۋە ئونۇم قوغلىشىدىغان ماددىي ئۆلچەم ئاساسىدىكى رېئال ۋاقىت ئەمەس ، بەلكى ئىنسانىنىڭ قەدىر ـ قىممىتى ئۈچۈن ۋاقىت سەرپ قىلىدىغان ، ھاياتلىق ۋە ئۆلۈمگە مۇناسىۋەتلىك مۇراسىملاردىن باشقىسىغا ئالدىراپ كەتمەيدىغان روھىي ۋاقىت .

زامانىۋىلىشىش ئوخشىمىغان مىللەتلەرنى بىر گەۋدىگە ئايلاندۇرۇپ يەرشارىدا ۋاقىت قىسلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەھۋالدا بىز تۇرلۇك سەۋەبلەر بىلەن ئارقىدا قېلىش ئارقىلىق بۇ تەرەققىياتتىن ئۆزگىچە يول تۇتۇۋاتىمىز . ھازىرقى يەر شارى مەدەنىيىتىگە پاسسىپ ئىنكاس قايتۇرۇۋاتىمىز . ھالاكەتكە سەزگۈر قەدىمىي روھنىڭ تاللىشى بويىچە دۇنيانىڭ جەددىي رېتىمىغا ئەگىشىپ كەتمەي گويا ئۆلۈمگە ئالدىرىمىغان ئادەمدەك ئاستا قەدەم بىلەن مېڭىۋاتىمىز .

مەدەنىيەتنىڭ يېڭى بابىل مۇنارى ئالدىدا ئىنسانلار ئازىسىدىكى مۇقەددەس پاسىللار يوقالماقتا . ھاياتلىق ئېچى ئاجىزلىماقتا . كىشىلەر توپى قوشۇلۇپ كەتمەكتە . تەرەققىياتى كۈنسېرى بىزگە يات بولغان شەھەرلەردە بىز ئالدىراش ئادەملەر ئارىسىدىن تونۇش چىراي ئىزدەيمىز . توپ سىرتىدىكى تەنھالىقتا قورقۇم ـ قېرىنداشلىرىمىزنى سېغىنىمىز . داۋاملىشىۋاتقان توي ـ تۆكۈن ، ماتەم ـ چىراغلار ئارقىلىق ھازىرقى دۇنيانىڭ جەددىي رېتىمىدىن ئايرىلىپ قەدىمگە قايتىمىز ، ئۆزىمىزنىڭ ئادەملەرگە ۋە ياراتقۇچىغا بولغان ھۆرمەت ـ ئېھتىرامى ، سۆيگۈ ـ ئىخلاسى ئارقىلىق ۋاقىتنىڭ سۇنىيلىكىتىپ مەۋجۇتلۇقى بويىچە كەڭ ـ كۇشادە ۋاقىتقا ئېرىشىمىز . ماتا شۇ خاس ئەنئەنىلەر گويا قەدىمكى قەلئەگە ئوخشاش ھالاكەتلىك مەدەنىيەتنىڭ شىددەتلىك كەلكۈنىدىن بىزنى ساقلايدۇ .

ھىلال ئاي چىقتى . مەن دېڭىز بويىدىكى كوچىغا ئېچىلغان ئىشىك ئالدىدا قايتقان دولقۇندەك ھارغىن كىشىلەرگە نەزەر سالدىم . كىشىلەر توپى غايىب بولىدۇ ، ھەممە غايىب بولىدۇ . خۇددى ئاي قاراڭغۇسى بولغاندەك بىر كۈنلەردە بىزمۇ ئۆز

هایاتمىزغا ئىگە بولالمايمىز . ھەممىمىز كۆرگىلى بولمىدىغان دۇنيادىن قايتىپ كېتىمىز . ئاي تولدى ، قۇملۇققا . قۇم پىرامىدالار كەينىدە مەن شىر تەنلىك ئادەم سېفىنكسنى كۆردۈم ، ئۇ تېپىشماق سوراپ جاۋاب بېرەلمىگەنلەرنى يېمەكتە . مەن بارلىق ئۆلگەنلەر مەدەنىيىتىنىڭ تېپىشمىقىنى تاپتىم : ۋاقىت — ئاي كالېندارى ۋە قۇياش كالېندارى .

ئاي كالېندارى — قاراڭغۇلۇقتىن يورۇغانلارنىڭ ، ئۆز مەنبەسىنى تونۇغانلارنىڭ, غەيرىكە ، مۆجىزىگە ، ئۆلۈمگە ۋە ئۆلۈمدىن كېيىنكى دۇنياغا ئىشىنىدىغانلارنىڭ ، يەنى ئىمان — ئىتىقادلىق ئەھلىي جەننەتنىڭ ۋاقىت ئۆلچىمى .

كۈن كالېندارى — كۈندۈزدىكى دۇنيانىلا راست دەپ بىلىدىغان ، كۆرۈنگەن نەرسىلەرگە ، ئۆزىگە ، جىنسىيەتكە ، ساپ ئىنىرگىيىگە ، ۋە بىر دەملىك ھاياتقا ئىشىنىدىغانلارنىڭ ، ئازغانلارنىڭ ۋە دوزاق ئەھلىنىڭ ۋاقىت ئۆلچىمى . ۋاقىت — ئۆلۈمنى ھاياتنى ، بارلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

مەن ئوخشاشمىغان ئىرق ، ئوخشاشمىغان تىل ، ئوخشاشمىغان ماكاندىكى كىشىلەرنىڭ ئادەم ئاتىدىن ھازىرغىچە يېتىپ كەلگەن ئورتاق ھاياتلىق تەجرىبىسىنى تەڭلا ئونتۇپ قېلىشىغا ئىشەنمەيمەن . ھاياتنى سۆيمەسلىككە ئىشەنمەيمەن . ئۇلۇغۋار ئاۋازلار ئۇزۇلمەي ياڭراپ تۇرىدۇ . غەيرىنىڭ ساداسىغا قۇلاق سالغۇچى بۈيۈكلەر ھەربىر زامانىدا غەپلەت باسقان كىشىلەرنى ئويغىنىشقا چاقىرىدۇ . ئويغاق مىللەتلەر ئۆز تەمكىنلىكى بىلەن ھالاكەتكە ئالدىراپ كېتىۋاتقانلارنىڭ قەدەملىرىنى ئاستىلاتىشقا قادىر بولالايدۇ . ئىنسانلار بىر - بىرىنى سۆيىدۇ ، ياراتقۇچىنى تونۇيدۇ . بىز ئەنئەنىنى سۆيۈش ئارقىلىق ھاياتقا بولغان مۇھەببىتىمىزنى ۋە ھاياتتىكى ھەربىر دەقىقە ئۇچۇن چەكسىز تەشەككۇرىمىزنى ئىپادىلەيمىز . ياشىسۇن ھاياتلىق ! ياشىسۇن ئىتىقادلىق ئەنئەنىلەر !

2002 - يىلى 12 - ئاي ، 2003 - يىلى 1 - ، 2 - ئايدا يېزىلدى .

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى
www.uyghurkitap.com

شېئىر — مېنىڭ ئاۋازىم

تاققۇ ـ تۇققۇ ،
ئۇنچە مارجان .
لوۋى شېكەر ،
ئاخۇنۇم ئۆلۈپتۇ ،
شورلۇق پەرگە كۆمۈپتۇ .
يىغلىغىلى ئادەم يوق ،
ئۆزى قوپۇپ يىغلاپتۇ .

كىچىك چاغلىرىمدا مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن دائىم مۇشۇ قوشاقنى ئېيتىدىغىنىم يادىمدا : ئۇ چاغدا ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئورنىدىن قوپۇپ ئۆزى ئۇچۇن قانداق يىغلايدىغانلىقى بىزنى ئانچە ھەيران قالدۇرالمايتتى . سۆزلەر بىز ئۇچۇن مەنىسىنى يوقاتقانىدى . سۆزلەر (بولۇپمۇ قاپىيىلىك سۆزلەر) گويا چىرايلىق ئويۇنچۇق ۋە قالايمىقان چېچىۋېتىلگەن مارجاندەك بىزنى ئۆزىگە مەلىكە قىلاتتى . خەت ساۋاتىم چىقىشقا باشلىغاندىن كېيىن مەن تېخىمۇ رەڭگارەڭ ۋە ئاجايىپ - غارايىپ چۆچەكلەر دۆلىتىگە بېرىپ قالدىم . مەن ئۇچار گىلەمگە ، چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ مىسران قىلىچىنىڭ كارامىتىگە ، مەلىكىنىڭ خاسىيەتلىك ئالمىنى يەپ كىنىككە ئايلىنىپ قالغىنىغا ئىشىنەتتىم . مەن جىلتامنى ئېسىپ

يېزىنىڭ توپلىق يولىدا مەكتەپكە كېتىۋاتقىنىمدا ئاپئاق ساقاللىق خىزىرنىڭ تېرەكلىكتە ماڭا قاراپ تۇرغانلىقىغا ، مەن كەينىمگە قارىغان هامان لاپپىدە غايىب بولۇپ كېتىدىغىنىغمۇ ئىشىنەتتىم . شېئىر دېگەن نېمە دەپ سورىغۇچىلارغا مەن پەقەت شۇنىلا ئېيتىپ بېرەلەيمەن .

دادام يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئاددىي بىر ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى ، يەنى مەن بىلىدىغان شائىر ئىدى . مەن ئۇچۇن مەڭگۇ ئۇنتالمايدىغان ئەڭ ئۇلۇغ شېئىر ۋە شېئىر يازمايدىغان نۇرغۇن ئۇلۇغۋار شائىرلارنىڭ بىرى بولغان دادام ماڭا شېئىر ـ قوشاقلارنى ، چۆچەكلەرنى ئوقۇپ بېرەتتى . مەن شېئىرىي هېسسىياتقا باي ، شائىرى كۆپ قەدىمكى بىر مىللەتنىڭ پۇشتى بولغىنىم ئۈچۇن ئۆزۈمنى هامان ئۇدۇملۇق شېئىرىي تەپەككۇرنىڭ ۋارىسى دەپ ئويلايمەن .

هازىرقى دۇنيا ئۇچۇر ۋە ئېلېكترونلۇق مېڭە دەۋرىگىلا ئەمەس ، بەلكى يەنە يېڭى بىر شېئىرىيەت دەۋرىگىمۇ قەدەم قويدى . ماددىي مەئىشەتچىلىك ئىچىدىكى تەرەققىي قىلىۋاتقان ئىنسانىيەت ئىنسانىيەتنىڭ ئەسلىي تۇيغۇسىغا ، دىنىنىڭ سېھرىي كۈچىگە مەپتۇن بولۇۋاتقان ، ئىنسان ئۆز سىرىنى ئېچىشقا هەرقانداق دەۋرىدىكىدىنمۇ بەك تەقەززا بولغان هازىرقى دۇنيا شېئىرىيىتى ئۇزاقتىن بۇيان بېكىنمە هالەتتە تۇرۇۋاتقان يېپىق شېئىرىيىتىمىزگە ۋاستىلىك بولسىمۇ تەسىر كۆرسەتمەي قالمىدى .

مەن ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى كونا بىلەن يېڭى ، ۋارىسلىق بىلەن ئىنكارچىلىق بىر ـ بىرىگە خىرىس قىلىشىپ ، بىرى يەنە بىرىنى يوتۇۋەتمەكچى بولغان دەل مۇشۇ ئۆتۈشمە باسقۇچىنىڭ مەھسۇلى . مەن شېئىردىن ۋاز كېچەلمەيتتىم ، شۇنداقلا «بۇلاق» نىڭ ئالدىغا «سۇزۇك» ، «گۈزەل» نىڭ كەينىگە «جانان» ، «تاتلىق» نىڭ قاپىنىسىگە «شادلىق» تىزىلىپ كېلىۋېرىدىغان شېئىرلارنى بىزار ئىدىم . مەن ئۇقۇغان خېلى كۆپ شېئىرلارنىڭ تېمىدىن نامراتلىق يېغىپ تۇراتتى .

سىياھ پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى . دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە چۆچەك ۋە قوشاقلىرىمىزدا ، خەلقنىڭ زاغرا تىلىدا ئاجايىپ شېئىرىي پاساھەتنى ئۇچرىتىش مۇمكىن ئىدى . مەن «تارىم» ژۇرنىلىدا :

«بۇرۇن - بۇرۇندا
نۇرغۇن - نۇرغۇن چۆچىكىم بولغان
چۆچەكلىرىمدە
توخۇ ، توشقان ، ئۆردەكىم بولغان»

دېگەن شېئىرلارنى ئېلان قىلىشقا باشلىغاندىن تارتىپ ئۆز ئاۋازىمنى تېپىۋالدىم . مەن شېئىر يازماقچى بولغاندا چۆچەكلەر دۆلىتىدە قالغان بالىلىق چاغدىكى ئۆزۈمگە قايتىمەن . مېنى ئوراپ تۇرغان ، كىشىلەر تەرىپىدىن ئات قويۇلغان ، مەنە بىرلىگەن ، كۆزقاراش سىڭدۈرۈلگەن شەيئىلەر ، رەتلىك ، قانۇنىيەتلىك دۇنيا ئاستا - ئاستا ئۇنتۇلىدۇ . مەن ئەتراپتىكى نەرسىلەرنى ۋە سۆزلەرنى ئويۇنچۇقۇمنى تىزغاندەك قايتىدىن تىزىپ چىقىمەن . بۇ تىزىش جەريانىغا مېنىڭ تۇيغۇلىرىم ، ئادىتىم ، خۇشاللىق ۋە غەملىرىم ، خاھىشىم ئۆزلۈكىدىن سىڭىپ كېتىدۇ . مەن ياراتقان بۇ سەبىي دۇنيادا «ئوماق يۇلتۇزلار» مۇ ، «ئوماق تېزەكلەر» مۇ ، «ئۇچالايدىغان بېلىقلار» ، «قاناتلىق ئادەملەر» ، «گەپ قىلىدىغان ئۆمۈچۈك» ، «يىغلاۋاتقان دەرەخ» مۇ بار . بىز بۇ زېمىندا دائىم كۆرۈپ تۇرىدىغان خىزىرغا ئوخشاش ساقاللىق كىشىلەرمۇ بار . مەن ئۇچۇن شېئىرنىڭ تىلى ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان ئەركىن ۋاستە ، خۇددى چۆچەكلەردىكى تەلىيى ئوڭدىن كەلگەن تاز توساتتىن ئېرىشىپ قالغان كارامەتلىك ئەگۈشتەردەك خالىغانچە ئىشلىتىپ سېھىر پەيدا قىلغىلى بولىدىغان ئۇلۇغ ھەم خىسلەتلىك نەرسە . مەن ئەزەلدىن ھاراق ئىچىپ باقمىغان ، ئەمما كۆپ ھاللاردا روھىي

مەستخوشلۇقتا يۇرگىنىمنى ھېس قىلمەن. بولۇپمۇ شېئىر يېزىۋاتقان چاغلىرىمدا مۇھىتقا مەستلەردەك كىرىپ كېتىمەن. مەستلەردەك جۇملىلەرنى توزىمەن.

بىز ئولتۇرغان قاتتىق ئورۇندۇق
بارا - بارا كەتتىغۇ يۇمشاپ.
نېمە بولدى پۇتلار كۇلگۇنچەك
تۇرالمايدۇ شىرە ئويناقلاپ.
بۇرادەرلەر يۆلۈپلىكلار
ئاي ماڭالماي قاپتۇ دەلدەڭلەپ...

كىتابخان مۇھىتقا ماڭا ئوخشاش شېرىكەيپ بولۇپ كىرىپ كېتىدىغان بولسا، «كۇن شەرقتىن پاتار غەربكە» ناملىق شېئىرىمدىكى يۇقىرىقى «كۇلگۇنچەك پۇت»، «ئويناقلىغان شىرە» ۋە «دەلدەڭشىگەن ئاي» دىن قىلچە مەنتېقىسىزلىق ھېس قىلمىغان بولاتتى.

شېئىر ئۇزاقتىن بۇيان گرامماتىكىنىڭ، لوگىكىنىڭ، ئەنئەنىۋى ئېستېتىكىنىڭ ۋە پەلسەپىنىڭ «مالاي» لىقىنى قىلىپ كەلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن خېلى كۆپ شېئىرلىرىمىزدا شېئىرنى ئالاھىدە ھوقۇقتا ئىگە قىلىدىغان شېئىرىيەت تېلىشۇناسلىقى ۋە شېئىرىيەت لوگىكىسىزلىقىغا يۇز كېلەلمەيدىغان ئەقىلغا مۇۋاپىق جۇملىلەرنى توزۇپ كەلدۇق. ئەقەللىيسى كاللىسىغا پات - پات خاتا تۇيغۇ ۋە پەلىپەتىش خىيالىلار كىرىۋالىدىغان تېرىك ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىنى مۇسىرالاردا بىرەر سۆزنى قالايمىقان ياكى خاتا ئىشلىتىش بىلەن بولسىمۇ ئەينەن ئىپادىلەشتىن قورقتۇق. خۇددى شائىرنىڭ پەيلاسوپ بولۇش ۋەزىپىسى بارەدەك ھە دېسلا شېئىرغا ئالىلىقانداق يۈكسەك پەلسەپىۋى پىكىرلەرنى ئۆلچەم قىلمىۋالدۇق. شەكىل — قۇرۇلمىلىرىنىڭ مۇكەممەللىكىگە مەھكەم ئېسىلىۋالدۇق. شېئىرنىڭ بوشلۇقتا پەرۋاز قىلىش

سىياھ پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى . دەل شۇ ۋاقىتتىنكى ئۆزدە چۆچەك ۋە قوشاقلىرىمىزدا ، خەلقنىڭ زاغرا تىلىدا ئاجايىپ شېئىرىي پاساھەتنى ئۇچرىتىش مۇمكىن ئىدى . مەن «تارىم» ژۇرنىلىدا :

«بۇرۇن - بۇرۇندا ،
نۇرغۇن - نۇرغۇن چۆچىكىم بولغان ،
چۆچەكلىرىمدە
توخۇ ، توشقان ، ئۆردەكىم بولغان» ،

دېگەن شېئىرلارنى ئېلان قىلىشقا باشلىغاندىن تارتىپ ئۆز ئاۋازىمنى تېپىۋالدىم . مەن شېئىر يازماقچى بولغاندا چۆچەكلەر دۆلىتىدە قالغان بالىلىق چاغدىكى ئۆزۈمگە قايتىمەن . مېنى ئوراپ تۇرغان ، كىشىلەر تەرىپىدىن ئات قويۇلغان ، مەنە بىرىلگەن ، كۆزقاراش سىڭدۈرۈلگەن شەيئىلەر ، رەتلىك ، قانۇنىيەتلىك دۇنيا ئاستا - ئاستا ئۇنتۇلىدۇ . مەن ئەتراپتىكى نەرسىلەرنى ۋە سۆزلەرنى ئويۇنچۇقۇمنى تىزغاندەك قايتىدىن تىزىپ چىقىمەن . بۇ تىزىش جەريانىغا مېنىڭ تۇيغۇلىرىم ، ئادىتىم ، خۇشاللىق ۋە غەملىرىم ، خاھىشىم ئۆزلۈكىدىن سىڭىپ كېتىدۇ . مەن يارانقان بۇ سەبىي دۇنيادا «ئوماق يۇلتۇزلار» مۇ ، «ئوماق تېزەكلەر» مۇ ، «ئۇچالايدىغان بېلىقلار» ، «قاناتلىق ئادەملەر» ، «گەپ قىلىدىغان ئۆمۈچۈك» ، «يىغلاۋاتقان دەرەخ» مۇ بار . بىز بۇ زېمىندا دائىم كۆرۈپ تۇرىدىغان خىزىرغا ئوخشاش ساقاللىق كىشىلەرمۇ بار . مەن ئۇچۇن شېئىرنىڭ تىلى ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان ئەركىن ۋاستە ، خۇددى چۆچەكلەردىكى تەلىيى ئوڭدىن كەلگەن تاز توساتتىن ئېرىشىپ قالغان كارامەتلىك ئەگگۈشتەردەك خالىغانچە ئىشلىتىپ سېھىر پەيدا قىلغىلى بولىدىغان ئۇلۇغ ھەم خىسلەتلىك نەرسە . مەن ئەزەلدىن ھاراق ئىچىپ باقمىغان ، ئەمما كۆپ ھاللاردا روھىي

مەستخوشلوقتا يۈرگىنىمنى ھېس قىلمەن. بولۇپمۇ شېئىر يېزىۋاتقان چاغلىرىمدا مۇھىتقا مەستلەردەك كىرىپ كېتىمەن. مەستلەردەك جۇملىلەرنى توزىمەن.

بىز ئولتۇرغان قاتتىق ئورۇندۇق
بارا - بارا كەتتىغۇ يۇمشاپ.
نېمە بولدى پۇتلار كۆلگۈنچەك
تۇرالمايدۇ شىرە ئويناقلاپ.
بۇرادەرلەر يۆلۈۋىلىكلار
ئاي ماڭالماي قاپتۇ دەلدەڭلەپ...

كىتابخان مۇھىتقا ماڭا ئوخشاش شىركەيپ بولۇپ كىرىپ كېتىدىغان بولسا، «كۈن شەرقتىن پاتار غەربكە» ناملىق شېئىرىمدىكى يۇقىرىقى «كۆلگۈنچەك پۇت»، «ئويناقلىغان شىرە» ۋە «دەلدەڭشىگەن ئاي» دىن قىلچە مەنتىقسىزلىق ھېس قىلمىغان بولاتتى.

شېئىر ئۇزاقتىن بۇيان گرامماتىكىنىڭ، لوگىكىنىڭ، ئەنئەنىۋى ئىستېتىكىنىڭ ۋە پەلسەپىنىڭ «مالاي» لىقىنى قىلىپ كەلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن خېلى كۆپ شېئىرلىرىمىزدا شېئىرنى ئالاھىدە ھوقۇققا ئىگە قىلىدىغان شېئىرىيەت تىلىشۇناسلىقى ۋە شېئىرىيەت لوگىكىسىزلىقىغا يۈز كېلەلمەيدىغان ئەقىلغا مۇۋاپىق جۇملىلەرنى توزۇپ كەلدۇق. ئەقەللىيسى كاللىسىغا پات - پات خاتا تۇيغۇ ۋە پەلىپەتىش خىيالىلار كىرىۋالىدىغان تىرىك ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىنى مىسرالاردا بىرەر سۆزنى قالايمىقان ياكى خاتا ئىشلىتىش بىلەن بولسىمۇ ئەينەن ئىپادىلەشتىن قورقتۇق. خۇددى شائىرنىڭ پەيلاسوپ بولۇش ۋەزىپىسى بارەدەك ھە دېسىلا شېئىرغا ئالالىمىقانداق يۇكسەك پەلسەپىۋى پىكىرلەرنى ئۆلچەم قىلىۋالدۇق. شەكىل — قۇرۇلمىلىرىنىڭ مۇكەممەللىكىگە مەھكەم ئېسىلىۋالدۇق. شېئىرنىڭ بوشلۇقتا پەرۋاز قىلىش

ئىمكانىيىتىنى بوغۇپ ، شائىرلارنى شېئىر ئەمەس ، گويا ئۇجۇر ـــ بۇجۇرلىرىغچە ئۆزى ئىزاھلاپ بېرىدىغان ماقالە يېزىشقا قىستىدۇق .

ئەدەبىياتنىڭ مەركىزى ـ تىرىك ئادەم ، شېئىرنىڭمۇ باشقا ئەمەس ، ئەلۋەتتە . روھىي دۇنياغا ئىگە بىر تىرىك ئادەم بىر دەقىقىنىڭ مەڭگۈلۈكى ئىچىدە ، كائىناتتىكى بىر تال توزان ھالىتىدە ياشايدۇ . بۇ ئادەملەرنىڭ ئىچىدىكى شائىر بولسا گويا ئىنسانىيەتنىڭ ھەممە تەنھالىقى ، ھەممە ئازابلىرىنى ئۆزىگە يۈكلىگەن ھالدا ئەبەدىيلىك ئىچكى سەرسانچىلىقتا شېئىر يازىدۇ . بىر شېئىر ـــ بىر قەلبنىڭ ، بىر مىللەتنىڭ ئىچكى تارىخى . بىزنىڭ مىللىتىمىز تولىمۇ قەدىمكى زامانلاردىلا پارلاق شەھەر مەدەنىيىتىنى بەرپا قىلغان . ئاشۇ مەدەنىيەتنىڭ خارابىلىرى ئاللىقاچان قۇم ئاستىدا قالغان بولسىمۇ ، ئۇ مەدەنىيەت روھىي ئېنېرگىيە ھادىسىلەر سۈپىتىدە ھېلىھەم بىز بىلەن بىللە نەپەس ئالماقتا . ئۇ بىزنىڭ ھەرىكىتىمىز ، سۆزىمىز ۋە ئۆرپ ـ ئادىتىمىزدە ، دىنغا ، يات مەدەنىيەتكە ۋە دۇنيانىڭ ھازىرقى تەرەققىياتىغا تۇتقان پوزىتسىيىمىز بىلەن ئورنىمىزدا ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ . بىز بارلىق نازۇك ۋە ئەركىن ئىپادىلەش ۋاستىلىرىنىڭ يارىمىدە قەلبىمىزنىڭ قاراڭغۇ قاتلاملىرىغا چەكلىمىسىز بۆسۈپ كىرىپ ، يالغۇز ئۆزىمىزنىڭلا ئەمەس ، بىر پۈتۈن مىللەتنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىنى قازغان ، مىللەتنىڭ مەنىۋى يىلتىزىنى ئىزدەش ئۈچۈن گۈزەل شېئىرىي تەۋەككۇلچىلىك قىلغان بولىمىز .

شائىر تەكرار چېقىلىدىغان ئەينەك . ئۇنىڭ ھەممە سۈنۇقلىرىدا قۇياش نۇرى ئوخشاشلا ئەكس ئېتىدۇ . ھەممە نەرسە شائىرنىڭ ئىدىيىسىگە سىڭىپ كەتكەن ، شائىر ئۆز شېئىرى ئىچىگە ئېرىپ كەتكەن بولىدۇ . ئۇنىڭ ھەربىر شېئىرىدا ئۆزى ياشاۋاتقان تەبىئەتمۇ ، ئۆزى تەۋە بولغان مىللەت ۋە جەمئىيەتمۇ بار . بىر پارچە شېئىر شائىر روھىي دۇنياسىنىڭ گلوبۇسى . شائىر ياشاۋاتقان ۋە شائىردا ياشاۋاتقان

يەرشارىنىڭ گلوبۇسى .

ئىنسانىيەت ئۆزىنى ئوراپ تۇرغان مۇھىتتا ئاجايىپ - غارايىپ تەرەققىياتلارنى پەيدا قىلغان بولسىمۇ ئادەمنىڭ ئۆزى يېڭىلانغىنى ياكى بۇ يېقىندا روھىي مۆجىزىلەرگە ئېرىشكىنى يوق . چېگرالارغا ئايرىلغان پارچە - پارچە يەرلەردە ، توپا ئۆيلەردە ياكى ئاسمان پەلەك ئىمارەتلەردە ياشاۋاتقان ئادەملەر بىر - بىرىگە ئوخشاپ كېتىدىغان روھىي سەرسانچىلىقنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلماقتا . قانداقتۇر ئۇمىدسىزلىك بىر دۆلەتنىڭ ، ئۇمىد يەنە بىر دۆلەتنىڭ پۇقراسى ئەمەس . غەم - قايغۇ ياۋروپالىقلارغا ، خۇشاللىق بىزگە بەخشەندە قىلىۋېتىلگەنمۇ ئەمەس . ھېسسىياتنى باشقىلاردىن ئۆگەنمىسەكمۇ ياكى دورىمىساقمۇ جېنى ، ھېس - تۇيغۇسى بار پۈتۈن-سۈرۈك ئادەم بىز . ئەپسۇسلىنارلىقى ، بەزى شېئىرلىرىمىزدا غەمكىنلىك ، بۇرۇقتۇرمىلىق ، ياش ۋە ئىنتىزارلىق ئىپادىلىنىپ قالسا ، كۆپلىگەن نەشر ئەپكارلىرى «بۇ غەرىبنىڭ ئىدىيىسى» دەپ سوغۇق مۇئامىلە تۈتۈۋاتىدۇ ، ئوبزورچىلار تەنقىدي ماقالىلەرنى ئېلان قىلىۋاتىدۇ . ئەجەبا بۇ يەردىكى ئىنسانلار بىرلا خىل ھېسسىيات قاچىلاپ قويۇلغان ماشىنا ئادەممۇ ؟ ! بىزنىڭ مەنىۋى پائالىيىتىمىز ، بىزنىڭ تەبىئەت بىلەن بولغان كۆرۈشىمىز ئايالغىلىشپ بوپتۇمۇ ؟ ! تەرەققىيات ئۈچۈن كۆرەش بولىدىكەن تەكرار يېڭىش - يېڭىلىش ، ئۇمىد ھەم ئۇمىدسىزلىك ، ياش ۋە كۈلكە بىزگە دائىم ھەمراھ ، خۇددى بىزنىڭ جەڭگىۋارلىقىمىز غەربنىڭكىگە ئوخشىمىغاندەك بىزنىڭمۇ ئۆزىمىزگە خاس دەردىمىز ، غەم - قايغۇلىرىمىز بار ، بەلكى تېخىمۇ كۆپ ۋە چىرايلىق !

شائىرنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى ۋە شېئىرنىڭ قەدىر - قىممىتى كىتابخاندا ، شەخسەن ئۆزۈمگە نىسبەتەن ئېيتسام ، كىتابخان شېئىرىمدىن سۆيۈنۈپ «بۇ شېئىردا مەن قىلماقچى بولغان گەپنى ئېيتىپتۇ» دېسە ، بۇ دەل مەن ئىزدەپ يۈرگەن كىتابخاندۇر . مېنىڭ شېئىرىمدىن لەززەتلەنمەكچى بولغان

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

خالايىق ئالدى بىلەن كاللىسىدىكى «تۇغما گۇمانلىق سۆزلەر» گە تەييارلاپ قويغان سىمۇول قەپەسنى پاچاقلاپ تاشلىشى كېرەك. ئاندىن شېئىرىدىكى دەريا، ئورمان، تاغلارغا ئوخشايدىغان سۆز دۆۋىلىرىدىن ئىككىنچى شائىر سۈپىتىدە ئۆز شېئىرىنى، ئۆز دۇنياسىنى بەرپا قىلىشى كېرەك، يەنى شېئىرىدىكى ھېس - تۇيغۇلارنى ئۆزىنىڭكىگە ئايلاندۇرۇپ، بىر پۈتۈن شېئىرنىڭ ئاستىدا دۇپۇلەپ سوقۇۋاتقان بىر يۈرەك بارلىقىنى ھېس قىلىشى كېرەك.

مەن «ئىزم» لارغا ئانچە چوقۇنۇپ كەتمەيمەن. شېئىرلىرىم «مودېرنىزم»غا تەۋەمۇ ياكى «رېئالىزم» ۋە ياكى «ھالقىما رېئالىزم» غىمۇ بۇ ماڭا ئېنىق ئەمەس. بىلمەيمەن ھەربىر شېئىرىدا ئۆزۈم بار، ھەربىر مىسرا — مېنىڭ ئاۋازىم. دۇنيا مەن ئۈچۈن شېئىر، ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەيدۇ ھەم مۇڭلىنىدۇ. مەن ماڭا تونۇش ۋە ناتونۇش، مېنى ياقتۇرىدىغان ياكى ياقتۇرمايدىغان بارلىق كىتابخانلىرىمغا ئېھتىرام بىلەن شۇنداق دېگۈم كېلىدۇ: مەن بارلىق شېئىر ئوقۇيدىغانلارنىڭ شائىرى. مەن شېئىرنى خەلقىم ئۈچۈن، شېئىرىيەت پەرىشتىسى ئۈچۈن، ھەتتا بەزىدە مەندىن باشقا ھېچكىم كىرەلمەيدىغان تەنھالىق قەسرىدىكى ئۆزۈم ئۈچۈن يېزىۋاتىمەن. بىراق، شېئىر پۈتكەندىن كېيىن شائىر مەن ئەمەس، سىلەر. ئەزىز كىتابخانلىرىم، مەن بۇ قوشنى قويۇپ بەردىم، ئۇنى قەپەسگە سولىۋالماڭلار!

1991 - يىلى 2 - ئايدا يېزىلدى.

خەت

(«قىزلار ياتقىدىن ياڭرىغان ناخشا» ھېكايىسىنىڭ ئاپتورىغا خەت)

— ئاغىنىلەر، سائەت 12 بوپتۇ، چۈشلۈك تاماققا ماڭايلى.

— لەڭمەن يەمدۇق، پولومۇ؟

— بەربىرغۇ...

— ئاپلا، سائەت تۆتتىن ئېشىپ كېتىپتۇ. كەچلىك تاماققا تېزرەك چىقايلى.

بىلمەيمەن، بىزنىڭ ئاشقازىنىمىز سائەتكە توغرىلاقلىمىكىن ياكى بىز سائەتكە توغرىلاقلىق ماشىنا ئادەممىزمىكىن؟ ئاشخانا، سىنىپ، ياتاق ئارىلىقىدا پىرقىراپلا يۈرگىنىمىز يۈرگەن. بەزىدە دۇشەنبە، سەيشەنبە... يەكشەنبە دېگەندەك ئوخشىمىغان ئات قويۇۋالغان قەدىمكى ئادەملەرنىمۇ تىللىغۇم كېلىدۇ. كۈنلەرنىڭ ھەممىسى ئوپمۇئوخشاش تۇرسا، كونا يىل، يېڭى يىل، ئۇ كۈن، بۇ كۈن دەپ ئاتىۋېلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟!

لېكىن، نېمىشقىدۇر تېزرەك كەچ بولۇشىنى، بالدۇرراق تاڭ ئېتىشىنى تىلەپ قالىمەن. ئىشقىلىپ بۇگۈندىن قۇتۇلساملا بىر ئۆزگىرىش بولىدىغاندەك. ئېسىمگە پات-پات ئالېكساندىر دىيۇمانىڭ «گراف مونتې كرىستو»سى كېلىپ قالىدۇ. «ئىنسانىيەتنىڭ بارلىق ئەقىل-پاراسىتى مۇنداق ئىككى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

سۆزگە يىغىنچاقلانغان — كۆتۈش ۋە ئۈمىدۋار بولۇش» .

دەرھەقىقەت ، بۇگۈن مەن ئۇچۇن بىر يېڭىلىق بولدى . مەكتەپ كۆتۈپخانىسى ئالدىدا كېتىۋاتاتتىم . ئۇدۇلۇمدىن بىر نەچچە ستۇدېنت چىقىپ كەلدى . ئۇلارنىڭ چىرايى ئانچە ئېسىمدە بولمىسىمۇ ، روھىي دۇنياسى شۇنچە تونۇشتەكلا قىلاتتى .

— ھەي ، دىلدارغۇسىز ؟

— پەرھاتمۇ سەن ؟

— سەلىمەغۇ بۇ ؟

بۇلار كىم بولغىنىڭى ، نەدە تونۇشۇپ قالغاندىمەن . ئېسىم قۇرۇسۇن ، سىلەرنى تونۇمىغىنىمنى ، رۇقىيە سالامەت تۇرۇۋاتامدۇ ؟ يەنە ھېكايە يېزىۋاتامدۇ ؟ ئۇنىڭ ئۆزى كەلمەي سىلەرنى ئەۋەتكىنى قىزىق — دە .

رۇقىيە ، سىزنىڭ سۆيۈملۈك پېرسوناژلىرىڭىز بىلەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى كۆتۈپخانىسىدا ئۇچرىشىپ قالدىم . دىلدارنىڭ مەجەز ـ خۇلقىدىكى كىشىنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرىدىغان ئۆزگىچىلىك ، تۆمۈردىن ياسالمىغان پەرھاتنىڭ رېئاللىقتىكى ئادەملەر بىلەن مېڭىپ يۈرگەن چاغدىكى جانلىق قىياپىتى ، سەلىمەنىڭ خۇش چىرايى شۇنداق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ . قىزلار ياتقىدا كېچىچە ناخشا ئېيتىپ ، بىزنى ئۇخلاتمايدىغان بىر نەچچە قىز بىلەنمۇ ئۇچرىشىپ قالدىم . ئەپسۇس ، «ھەجەر» ئىسىملىك پېرسوناژ بىلەن تونۇشالماي قالدىم . ئېھتىمال ئۇ سىزنىڭ قەغىزىڭىزدە مېڭىپ يۈرسە كېرەك .

«قىزلار ياتقىدىن ياڭرىغان ناخشا» ھېكايىڭىز بىلەن سىزنى تەبرىكلەيمەن . رۇقىيە ، تالانتىڭىزنى ئالامەت ئىپادىلەپسىز . ئەسىرىڭىز تولىمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك چىقىپتۇ .

ئۆتكەندە «ئىلى دەريا» سى بويىدا مەتتىمن ھوشۇر ئاكىنىڭ ئەدەبىي قىزى «ئايخان» نى تونجى كۆرۈپلا نەچچە كۈنگىچە تاتلىق مەست بولغانىدىم . مانا ئەمدى «قىزلار ياتقىدىن ياڭرىغان ناخشا» مېنى يەنە خېلى كۈنلەرگىچە ئۇخلاتمايدىغان ئوخشايدۇ .

تىلدىكى تەبىئىيلىك ۋە نەپىسلىكتىن ئېغىز ئاچماي

تۇرۇپلا ، ئەسىرلىكلىرنىڭ «جەننى» ھەققىدە توختالغۇم كېلىۋاتىدۇ . دەسلەپتە ھېكايىلىرنى ھېكايە ئەمەس پىسخولوگىيە ئەسىرىمىكىن دېگەنىدىم . بىر تۇرۇپ بۇ ئەسەرگە تېمىلىك ئادەملەرنىڭ روھىنى تارتىدىغان بىر ماگنىت ئورنىتىلىپ قويۇلغان بولسا كېرەك ، دەپمۇ ئويلىدىم . نۇرغۇن باش قاتۇرۇشلاردىن كېيىن بۇ ئەسەرنى يەنىلا ھېكايە دەپ ئاتاش قارارىغا كەلدىم . بىزنىڭ ئۇيغۇر ھېكايىچىلىقىمىزدا خېلى مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان ئەسەرلەرگىمۇ ئاندا - ساندا پىسخولوگىيە «يالىتىپ» قويۇلاتتى . نامى چىققان يازغۇچىلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرىدىنمۇ كۆپىنچە بەرەر پەرسونا ژنىڭ چاپىنىنى ، ئىشتىنىنى ، ھەر ھالدا ئادەمگە ئوخشىتىپراق قۇيۇپ چىققان بەرەر ھەيكەلنىڭ چىرايىنى ئېسىمدە قالدۇرۇالاتتىم . سىز بولسىڭىز ئادەملەرنىڭ پسىخىكىسىنى ئەڭ ياخشى ئىگىلىگەن يازغۇچىغا خاس ھالدا ، ئەسىرىڭىزگە ھېسسىيات ، پەرسونا ژلىرىڭىزغا جان ئاتا قىلىپسىز .

قېنى ، سىزنىڭ ئالىمىڭىزدىكى بىرىنچى ئىنسان دىلدارغا كېلەيلى : بۇ قىز ، قانداقلا بولمىسۇن بۇگۈنكى ئىنسانىيەتنىڭ دوك قىلىپ قويۇۋاتقان قاتمۇقات كىشىلەردىن روھىي دۇنياسىدا ئازاد ياشايدۇ . ھەرقانداق رامكىغا چۈشۈپ قېلىشنى خالىمايدۇ . ئۇنىڭ جىسمى بارا - بارا ئۇنى چۈشەنمەيدىغان دوستلىرى ئارىسىدىن چىقىپ كېتىپ روھى بىلەن بىرىكىدۇ ۋە ھېچكىم بىلمەيدىغان دۇنياغا — ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا كېتىدۇ . دوستلىرىغا : «غايەمدىكى ئوبرازنى تاپالمايدىغاندەكلا قىلىمەن ، بەلكى ئۇ تېخى تۇغۇلمىغاندۇ . بىراق ، ئىزدەيمەن» دەيدۇ . ھېچقانداق چۈشەككە كىرىپ قالمىغان ، مېخانىكىلىشىپ كەتمىگەن ، مۇستەقىل ، ئەسلىي ئادەم مانا مۇشۇ قىزدەك روھىي دۇنياغا ئىگە بولىدۇ . سارتىرنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتقاندا : «ئادەم بۇ دۇنياغا يەككە - يېگانە ، يالغۇز تاشلىۋېتىلگەن ، بىلگىلى ، چۈشەنگىلى بولمايدىغان مەخلۇق . . . گۇزەللىكنىڭ قىممىتى خىيالدا ، رېئاللىقتا بەرەرمۇ گۇزەل نەرسە بولمايدۇ» . شۇ مەنىدىن ئېيتقاندا ، دىلدارەدەك

www.uyghurkitap.com

بىر جانلىق ئادەمنىڭ تەلپۈنىدىغان ئوبرازى رېئاللىقتا ئۇچرىمايدۇ ياكى مەڭگۈ ئۇچرىمايدۇ . ئۇنىڭ ئىزدەپ يۈرگەن ئوبرازى پەقەت خىيالىدىلا ئىبارەت .

پەرھات — يەنە بىر ئادەمدەك يارىتىلغان ئوبراز . ئەگەر سىز يالغان ئېيتمىغان بولسىڭىزلا رەيھان ھەقىقەتەنمۇ كىشىنى ئاشىق ـ بىقارار قىلىپ قويىدىغان چىرايلىق پېرسوناژ ئىدى . پەرھات ئاشۇ چىرايلىق قىز بىلەن يۈرىدۇ . ئەمما ، مەلۇم مەزگىلدىن كېيىن رەيھاندىن ئايرىلىپ كېتىدۇ — دە ، دىلدارغا كۆڭلىنى ئىزھار قىلىدۇ . رەيھاندىن ئايرىلىشنىڭ سەۋەبىنى ئۆزىمۇ ئېنىق دەپ بېرەلمەيدۇ . پەقەت : «مەن باشتا ئانچە ھېس قىلمىغانىكەنمەن ، ئويلىسام رەيھانغا بولغان مۇھەببىتىم ساۋاقداشلىق ھېسسىياتىلا ئىكەن» دېگەندەك ئالىجوقا سۆزلەرنى قىلىدۇ . ئېنىقكى ئىنسانىيەت تا قەدىمدىن بېرى ئۆز خىيالىدىكى مۇھەببەتنى ئۇلۇغلىغان . ئاشىق ـ مەشۇقلار ھەققىدىكى ئاجايىپ قىسسە ـ رىۋايەتلەرنى پەيدا قىلغان ، ھەتتا مۇھەببەت ئىلاھلىرىنى ياراتقانۇ ، لېكىن ھېچكىممۇ مۇھەببەتنىڭ نېمىلىكىگە ئىزاھات بېرەلمەيدۇ . ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى ۋە قايسى خىل ھېسسىياتنىڭ مۇھەببەت جۈملىسىگە كىرىدىغانلىقىنى ھەممىلا ئادەم خۇددى پەرھاتقا ئوخشاشلا چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ .

پەرھاتنىڭ كېيىنكى ۋاقىتتا دىلدارغا تەلەپ قويۇشى «ئۇجمە كۆڭۈللۈك» مۇ ؟ ياق ، پەرھاتنىڭ تىرىك ئادەملىكى دەل مۇشۇ يەردە ، ئادەمنىڭ روھىي تەلىپى مەڭگۈ قانمايدۇ . بىرىگە ئېرىشكەن ھامان بىرىگە تەلپۈنىدۇ . ئۆز روھىنىڭ يەنە ھېچقايسىسىدا قانمىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ . تەلپۈنۈپ ، تەلپۈنۈپ . . . كۈتۈپ ، كۈتۈپ . . . ياشايدۇ . فروئىدنىڭ روھىي ئانالىز پسىخىكىسى بويىچە ئېيتقاندىمۇ بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنىڭ روھىي تەقەززالىقىنىڭ پەقەت بىر قىسمىنىلا قاندۇرۇشى مۇمكىن . بوش قالغان قىسمىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن ، ئۇ دائىم باشقىلارغا تەلپۈنۈپ تۇرىدۇ . ئەگەر سىزمۇ كاللىسى ئەدەبىيلىشىپ كەتكەن ، ئەسەر يېزىش ماشىنىسىغا ئايلىنىپ قالغان نۇرغۇن ھېكايىچىلىرىمىزغا ئوخشاش ،

پەرھاتنىڭ تەقدىرىنى «رەيھان بىلەن بەختلىك بولۇپ كەتتى» دەپ پۈتۈپ قويغان بولسىڭىز ، مۇرادىڭغا يەتكەن نۇرغۇن ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ تويدىن كېيىن بىردىنلا ئەسلىدىكىگە ئوخشىماي قالىدىغانلىقى ، ئەرلەرنىڭ پات ـ پات ، ئۆيگە مەست بولۇۋېلىپ كىرىدىغانلىقى ، ساداقەتلىك ئايالالارنىڭمۇ تاسادىپىيلا «تالاغا قاراپ» قالىدىغانلىقىدىن ئىبارەت رېئاللىقنى مەڭگۈ چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيتتىڭىز .

ھېكايىڭىزنىڭ قۇرۇلمىسىغا مەستلىكىم كەلدى . قۇرۇلمىسى ھېچقانداق بىر قېلىپقا چۈشۈپ قالمىغان ياكى ماكانىنىڭ ياكى ۋاقىتنىڭ ۋە ياكى ئادەمنىڭ تەرتىپىگە تىزىلمىغان . ئەگەر تىزىلدى دېيىلسە ھېسسىياتنىڭ تەرتىپسىزلىكى بويىچە تىزىلغان . سىز خىيال ، چۈش ، رېئاللىق ، شەھەر ، سەھرا ، بېيجىڭ ، غۇلجا ئارىلىشىپ كەتكەن شېئىرنى رەسىم سىزىپ چىقىپسىز . كىشىگە يەنە بىر تەسىر قىلىدىغان يېرى خۇددى بىرەر مەكتەپنىڭ قىزلار ياتاق بىناسىنى قاپ بەلدىن كېسىۋېلىپ ، توغرا كەسمە يۈزىنى كىتابقا چاپلاپ قويغاندەك چىنلىقتا . مەن ، ھەتتا سىنىپىمىزدىن پەرھات ، دىلدار ، رەيھان ، سەلىمەنمۇ مۇقىملاشتۇرۇپ بولدۇم .

ھېكايىڭىزگە «شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ، بېيجىڭ ، غۇلجا» دېگەن جاي ناملىرى تېخىمۇ يارىشىپتۇ . بەزى دوستلىرىمىزنىڭ ھېكايىسىدىكى پېرسوناژنىڭ دوپپىسىنى ئېلىۋەتسەم ، شۇ ھامان باشقا بىر مىللەتكە ئايلىنىپ قالاتتى . بەزى قەدىر ئەھۋال ئىجادچان ئاپتورلارنىڭ ئىسمىنى كۆرمەيلا ، ھېكايىسىنى ئوقۇپ تاشلىسام ، بۇ جەزمەن يۇز بېرىشى مۇمكىن ئەجنەبىي يازغۇچىغۇ دەپ ھۆكۈم قىلىۋېتىپتىمەن . ھېكايىڭىزدىكى پېرسوناژلىرىڭىز نامىدىن سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن . سىزمۇ ماڭا ئوخشاش سەھرالىقلا تولىمۇ لەززەت بەخش ئەتكەن «يېزىنىڭ توپلىق يوللىرىغا ، ئېڭىزلىقلارغا ئوتلاپ يۈرگەن يوغان كۆزلۈك مۇلايىم ، ياۋاش كالىلارغا ، ياغلىقىنى ئېڭىكىدىن چىگىپ ، پەشتاما تارتقان ، چىلەك كۆتۈرگەن بېجىرىم يېزا ئايالىرىغا» سېغىنىشلىق سالىمىنى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

يەتكۈزۈپ قويۇڭ ھەم «زىج يېزىلغان رۇس يېزىقى ، كۆزۈمگە خۇددى تۇرخۇنلىرىدىن ئىس چىقىپ تۇرغان قەدىمكى زامان ئۆيلىرىدەك كۆرۈنۈپ كەتتى» دېگەن جۇملىلەرگە «يازغۇچىغا خاس ، تەسەۋۋۇرغا باي يېڭىچە ئوخشىتىش» دېگەن تەقدىرنامىنى تارقىتىپ بېرىڭ !

«كەشمىنى كىيدىم — دە ، دېرىزە ئالدىغا كەلتىم ، سىرتتا تاراسلاپ يامغۇر يېغىۋېتىپتۇ» ، «بوگۈن كېچە قاتتىق يامغۇر ياغدى ، ئەتىگەندە تۇرسام ئەتراپنى تۇمان قاپلاپ كېتىپتۇ» ، «كەچلىك تاماقتىن كېيىن زالنىڭ دېرىزىسىدىن سىم - سىم يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىغاچ ، پەستىكى رەڭگارەڭ كوئلوك تۇتقانلارنى تاماشا قىلىپ تۇراتتىم» .

رۇقىيە ، باشتا بۇ يامغۇرلىرىڭىز ماڭا سەل ئوشۇقچە يېغىپ قالغاندەك تۇيۇلغاندى ، ھەتتا كىچىككىنە بىر ھېكايىدە يامغۇرنىڭ ئۇچ قېتىم يېغىپ قېلىشى بەلكىم «گۈزەل خاتالىقتۇر» دەپ ئويلىغانىدىم . «بېيجىڭ دېگەن شۇنداق يامغۇرلۇق شەھەر — دە» دەپ تۇرۇۋالسىڭىزمۇ مەيلى . لېكىن ، يەنە ئويلىسام كۆڭۈل يېغلاۋاتقاندا ، ھېسسىياتنىڭ ئېسىدىشىگە ئەگىشىپ ئۇچ ئەمەس ، 30 يەردە يامغۇر ياغدۇرسىمۇ بولامدىكىن دەپ قالدىم . قىزىق يېرى شۇكى : «ھېكايىڭىزدىكى يامغۇرغا قاراپ بىردىنلا يامغۇرنى سېغىنىپ كەتتىم . شۇ تاپتا لەپىلدەپ يېغىۋاتقان بۇ قار توساتتىن يامغۇرغا ئايلىنىپ كەتسە — ھە ؟»

رۇقىيە ، سىزدىن سوراپ باقاي ، ھەجەرگۈل ئادەممۇ ؟ پېرسوناژمۇ ياكى جىنمۇ ؟ ئۇ جىن بولسا ئادەملەر بىلەن ئۇچرىشىشنى خالىمايدۇ . پېرسوناژ بولسا قەغەزدىن چۈشۈپ گەپ قىلالمايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇنىڭغا ۋاكالىتەن گەپ قىلماقچىمەن . (1) يازغۇچىمىز زوردۇن سابىر ئاكا نۇرغۇن يىللار «ئىزدىنىش» ئارقىلىق ئەلا ، رەقىب ، نامەت . . . دېگەندەك ئىسىمغا قاراپلا مەجەز - خاراكتېرىنى بىلۈۋالغىلى بولىدىغان ئىسىم فورمۇلىسىنى ئىجاد قىلغانىدى . «ئالتۇن كەش» چۆچىكىدە ھازاز ۋۇل مومانىڭ قارا نىيەت قىزىنىڭ ئىسمى ھەجەرگۈل بوپقالغان بولسا ئۇمۇ خېلى بۇرۇنقى ئىشلار .

ھېچكىمنى دورىماسلىق كېرەك . ئىسىم بىلەن ئادەمنىڭ ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق . مېنىڭچە بولغاندا دىلدار بىلەن ھەجەرنىڭ ئىسمىنى ئالماشتۇرۇپ قويغان بولسىڭىز ، دۇنيادا ئىسمى چىرايلىق ئادەملەرنىڭمۇ نى - نى رەزىل ئىشلارنى قىلىدىغانلىقىنى ، نى - نى سەت ئىسىملارنىڭ ئاستىدا تولىمۇ چىرايلىق قەلبلەرنىڭ كۆمۈلۈپ ياتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويالايتتىڭىز . (2) ھەجەر ئىسىملىك ئەدەبىي پېرسوناژ ، يەنى سىز سەلبىيلىك ماركىسى چاپلاپ قويغان ئوبراز ماڭا ئادەمدەك تۇيۇلمىدى . رېئاللىقتا كىمنىڭ پىشانىسىگە ياخشى - يامان دەپ يېزىپ قويۇلۇپتۇ ؟ ! تىرىكلەر ئىچىدە ئۆمۈر بويى ياخشى ئىش قىلىدىغان ، يامانلىق قىلمايدىغان ياكى يامانلىقلا قىلىدىغان ، زادى ياخشى ئىش قىلىپ باقمىغان ئادەممۇ بارمۇ ؟ ! ئىش ئەپلەشمىگىلى قوپسىلا ھەجەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ قويىسىز . ئۇنى تەسۋىرلىشىڭىزچۇ تېخى ! «قېنىق گىرىم قىلىنغان يىرتىق كۆزلەرگە قاراپ كۈلگۈم كەلدى . ئۇ غەزەپلەنگەندە بۇ كۆزلەر تېخىمۇ سەتلىشىپ كېتەتتى» بىرنىڭ پىشقەدەم يازغۇچىلىرىمىزدىن خېلى ئۇستاتلىق بىلەن ئۆگىنىپسىز ! قىزلار ياتقىدىن ئومۇمىي خور ياڭرىغان كۈنى ماڭا ناتونۇش بولغان بىر نەچچە قىزنىمۇ سۆرەپ كىردىڭىز يۇ ، ھېچبولمىغاندا ئاشۇ ئادەملەر قاتارىغا قەلىمىڭىزنىڭ ئۇچى بىلەن قىڭغىر - قىيسىق قىلىپ بولسىمۇ ، «ھەجەر» دېگەن ئىسمىنى يېزىپ قويمىدىڭىز . بۇ نېمىدېگەن ئادالەتسىزلىك — ھە ؟ !

خىيالىم شۇ يەرگە كەلگەندە كەچ بولدى . كۈن يەنىلا غەربكە پاتتى .

1991 - يىلى 12 - ئايدا يېزىلدى .

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

بىزگە كېرىست كېرەك ئەمەس

(شائىر ئەسقەر ياسىننىڭ «كېرىستقا مىخلانغان ئىيسا» ناملىق ئوبزورىغا)

كىشىلەرنىڭ نەزىرى ئۆزىگە ئاغدۇرۇلغان، ئىنسان ئۆز روھىدىكى گۈڭگىلىق ۋە سىرلىقلىقلار ئۈستىدە ئىزدىنىۋاتقان بۇ دەۋر ئەدەبىياتىمىزدا يېڭىدىن - يېڭى شېئىرلارنى بارلىققا كەلتۈردى. شېئىر ئېسىلىدىكى زامان ۋە ماكاننى بۇزۇپ تاشلاپ، سەنئەتنىڭ ھەممە ساھە ۋە ژانىرلىرىغىچە كېڭىيىپ كەتتى. (ھېكايە، رومانلاردىكى شېئىرمۇ بۇنىڭ ئىچىدە). مەن ئەسقەر ياسىننىڭ پەلسەپە، تارىخ ۋە شېئىرىي گۈڭگىلىقلار بىلەن توينۇغان بۇ ئوبزورىنى دەۋرىمىز يېڭىلىقلىرى ئىچىدىكى يەنە بىر يېڭىلىق، يەنى شېئىرغا يېزىلغان شېئىرىي ئوبزور دەپ قارايمەن، ھەتتا ئۇنى يېقىنقى زامان مىللىتىمىز پىسخىكا تارىخىغا يېزىلغان ئوبزور ۋە قەلبىمىزنىڭ پوئېزىيىلىك تارىخى دېيىشكىمۇ بولىدۇ.

ئاتام زاماندىن باشلاپ ئىنسانلار ئوخشىمىغان دىنلار ئارقىلىق ئىنسانلار خۇدانى ئىزدىمەكتە. خۇدانىڭ مەشھۇر شېئىرىي تراگېدىيىسىدە رول ئېلىۋاتقان ئىنسان، دۇنيا سەھنىسىدىكى مەركىزىي پېرسوناژ. ئوتتۇرا ئەسىردىكى ئۇيغۇر سوپىزمچىلىرى ئادەمنىڭ ئالەمدىكى بۇيۇك ئورنىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، «ئادەم — ئاللانىڭ ئەينىكى» دەپ قارىغان بولسا، ئۇنىڭدىن نەچچە ئەسىر كېيىنكى ياۋروپا گۈمانىستلىرى «ئادەم

دۇنيانىڭ مەركىزى» دەپ شەرھلەشتى . يۇقىرىقى ئوبزوردا دەل مۇشۇ مەسىلىنى چۆرىدىگەن ھالدا شائىر ئۆزىنىڭ زامانىۋى تەپەككۇرى بىلەن تارىخقا ۋە كەلگۈسىگە نەزەر سالغان . بىز ئۇنىڭدا مىللەتنىڭ تارىخىي ۋۇجۇدىدىكى ساق يەرلەرنى سۆيۈپ قويۇپ ، جاراھەتكە كەلگەندە ئاغزىنى ئېلىپ قېچىشتەك ئادەت بولۇپ قېلىۋاتقان زىيالىيلىق پىسخىكىسىنى كۆرەلمەيمىز . ھەربىر سۆز - جۈملىلەر ئارىسىدىن بۇلدۇقلاپ تۇرغان شېئىرىدەك جاراھەت ، ئۇن چىقىرىپ يىغلاشقا جۈرئەت قىلالمىغانلارنىڭ جەھۇرانە يىغا ئاۋازى ، ياش ئىچىدە كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ئۇمىد ، بىر پۈتۈن ئوبزوردا يالغاندىن ھېجىيىشنى رەت قىلغان مەردانە شېئىرىدەك بىزنى ھاياجانلاندۇرىدۇ .

ئەپسۇس ! . . مىڭ ئەپسۇس ، بۇ گۈزەل ئوبزور تولىمۇ زور بىر خاتالىققا يول قويغان . ھەقىقىي بىر يازغۇچى ۋە شائىر — بىر خەلقنىڭ پوچتىخانا ، ئۇنىڭ ھەربىر ئەسىرى ئۆز خەلقىدىن دۇنياغا ، شۇنداقلا دۇنيا خەلقىدىن ئۆز خەلقىگە يوللانغان خەت . سوغۇق قانلىق بىلەن كۆزىتىدىغان بولساق ، ئېتىقاد - مەۋجۇت مىللىتىمىزنىڭ ئەڭ زور مىللىي ئالاھىدىلىكى . نېتىزى خۇدانى ئۇلدى دەپ جاكارلىغان بولسىمۇ ، ياۋروپالىقلارنىڭ ئەمەلىيىتى ئۇنداق ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ . ناۋادا سارالىلار ساناتورىيىسىدە ئۆلگەن بىر ياۋروپالىق خۇدا ئۇلدى ، دەپ جاكارلىغان بولسا ئۇ بەربىر جۆيلۈش ، بىزنىڭ بۇ قەدىمىي دىيارىمىزدا ھەم ئىسلام دىنىمىزدا خۇدا كىشىلەرنى غايە بىرلىكىگە ، ئورتاق بىر ئېتىقادقا توپلىماقتا . خۇدا ئىنسانلارنى مۇكەممەللىككە چاقىرماقتا . بىر نەرسىنى دېگۈم كېلىۋاتىدۇ ، بىز ياشلار گۈزەل خاتالىقلىرىمىز ۋە يېڭىلىق ئىزدەش يولىدىكى مەردانە ئېزىقىشلىرىمىز بىلەن جەزمەن كېيىنكى دەۋر ئۈيغۇر ئەدەبىياتىنى زىممىمىزگە ئېلىشىمىز كېرەك . لېكىن ، يىلتىزىمىز ئالدىنقىلار ئاچقان ئەدەبىياتىنىڭ مۇنبەت زېمىنىغا دەسسەپ تۇرمايدىكەن ، قەلبىمىز يېڭى تەپەككۇر بىلەن قانات چىقارمايدىكەن ، قەبرە نامىمىزگە «ئاتا - ئانىسىز تۇغۇلغان بۇ بوۋاق بىر قەدەم يول مېڭىپلا ئۆلۈپ كەتتى» دەپ يېزىپ قويۇلىدۇ ، خالاس .

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

دۇنيادا دۇنيا ئەدەبىياتى دەيدىغان تومتاق ئەدەبىيات يوق ، پەقەت بىر ئەدەبىيات مىللىي ئەدەبىيات بولغىنى ئۈچۈن دۇنيا ئەدەبىياتى بولالايدۇ . يېقىندىن بېرى بەزى شېئىرلاردا ھەدىسلا «كرېست ، ۋىناس» دېگەندەك سۆزلەر ئاۋۇپ كەتتى . بىز غەربنىڭ بىزگە ماس كېلىدىغان ئىلغار ئىدىيىلىرىنى قوبۇل قىلالايمىز ، ئەمما كرېستنى قوبۇل قىلالمايمىز . مۇھەببەت ئىلاھى ۋىناس ھەققىدىكى گۈزەل ئەپسانىنى ئاڭلاشقا بولىدۇ يۇ ، ئەمما بىزدىكى مۇھەببەت پەرىشتىلىرىگە ئايلىنىپ كەتكەن غەربنىڭ مەنەم ، پەرھاد ـ شېرىن ۋە تاھىر ـ زۆھرەلەر ھەققىدىكى يارقىن ئەپسانىلەرنى چەتكە قېقىش ھوقۇقىمىز يوق !

1990 ـ يىلى 12 ـ ئايدا يېزىلدى .

غەربنىڭ ئەقىل تراگىدىيىسى — پەرىزات بېلىق

بىز چوڭ بولۇشنى خالىمىدۇق . بىز سەبىي دۇنيادىن تەلتۆكۈس مېھرىبانلىق ئۈزۈلمىگەچكە بالىلىققا خوش دېيىشكە ئاغزىمىز بارمىدى . دەل شۇ سەۋەبتىن غەربلىكلەرنىڭ نەزىرىدە شەرق تەرىبىيلەشكە بولمىغان بىر كىچىك بالىنىڭ ياكى ئېپسانە — چۆچەكلەر دۇنياسىنىڭ سىمۋولى بولۇپ قېلىۋەردى . چۈنكى ، ئۇلار شەرقتىن ئۆزلىرىنىڭ ئۆتمۈشىنى ، قەدىمكى سەلتەنەتنى يوقاتمىغان پادىشاھلارنى ، قەدىمكى پادىشاھلىق تۈزۈملەردىن ئانچە كۆپ پەرقلەنمەيدىغان كۈچ ۋە ھاكىمىيەتلەقلىق ئاساسىدىكى ھاكىمىيەت قۇرۇلمىلىرىنى ، پەن ـ تېخنىكىغا ئىنتىلىشتىنمۇ ئېشىپ چۈشكۈدەك دىنىي قىزغىنلىققا بېرىلگەن سىرلىق شەرقلىقلەرنى كۆردى . ئۇنداقتا ئادەملەردىكى ئەپسانە ۋە ئەپسانىۋى تەپەككۇر ، قېلىپلاشقان كۆندىلىك تۇرمۇشقا ۋە ئەقلىي تەپەككۇرغا ئورۇن بوشاتقان ، ئادەم ئادەملىكىدىن يىراقلاپ ، دۇنيا ماشىنىلىشىشقا قاراپ يۈزلەنگەن ھازىرقى زامانداۋى چۆچەك ئادەملەرگە زادى نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ ؟ !

مېنىڭچە جەمئىيەتنىڭ ماددىي تەرەققىياتى بىلەن ئومۇمىيۈزلۈك پۇلغا بېرىلىش ئىنسانلارنىڭ گۈزەللىككە بولغان روھىي تەشنالىقىنى ۋە نەپس شېئىرىي ئېھتىياللىقىنى تەلتۆكۈس بەربات قىلالىغىنى يوق . شۇنىڭ ئۈچۈن چۆچەك ھازىرمۇ ئىنسانلارنىڭ گۈزەللىك بىلەن مۇناسىۋەتىدە

www.uyghurkitap.com

يەنىلا ئۆز ئەھمىيىتىنى ساقلاپ كەلمەكتە . بولۇپمۇ رېئاللىق كەينىنى قىلغان ماڭا ئوخشاش بىر شائىرغا ، ئۇيغۇردىن ئىبارەت بۇ مىللەتكە نىسبەتەن چۆچەكلەر رېئاللىقتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ، خىيال ئارقىلىق يوشۇرۇن ئارزۇنى قاندۇرۇشتا كىشىگە تەسەللى بەخش ئېتىش رولىغا ئىگە . بۇ خىل موھتاجلىق كۈتۈلمىگەن پۇرسەتتە مەنى غەربلىكلەرنىڭ ئەپسانىسى بىلەن ئېنىقراق ئىپتقاندا دانىيىلنىڭ چۆچەك يازغۇچىسى ئاندېرسېن بىلەن ئۇچراشتۇردى . بۇ ھۆرمەتكە سازاۋەر ياش بوۋاي ، مەڭگۇ 70 ياشلىق ئەرۋاھ يازغۇچى ماڭا ئىنگلىز تىلىدا «كىچىك پەرىزات بېلىق» ناملىق چۆچەكنى ئېيتىپ بەردى . ئۆزۈمنى ئاخىرىغىچە تۇتالماي قالدىم . دىمىغىم ئاچچىق بولۇپ كۆزۈمگە ئىسسىق ياش كەلدى . چۈنكى ، ئۇ بالىلارغا ، بالىلىق دەۋرى بولغانلارغا ، چوڭ بولغاندىمۇ بالىلارچە ياشايدىغانلارغا ، گۈزەللىكنىڭ ھالاكىتى ئۈچۈن ھەرقانداق دەۋرده ياش تۆكۈش كېرەكلىكىنى تېخى ئۇنتۇپ قالمىغانلارغا ئورتاق ئىدى . شۇڭا ، بۇ ئەسەر بۇرۇن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان ياكى قىلىنمىغان بولسۇن ئۇنى ئۆز قولۇم بىلەن بىر تەرجىمە قىلىپ چىقىش قارارىغا كەلدىم . ئۇ قانداقتۇر دانىيە تىلىدىكى بىر ئەسەرنىڭ ئىنگلىزچىغا ۋە ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنىشى بولماستىن ، بەلكى بىر روھنىڭ يەنە بىر روھقا پىچىرلىشى ، غەربلىكلەرنىڭ يوشۇرۇن ئېڭى ۋە بۇ ئاڭ ئۇستىگە قۇرۇلغان دۇنيانىڭ شەرقلىكلەرگە ئاشكارىلىنىشى .

پەرىزات بېلىق تەسىرلىك بىر مۇھەببەت تراگېدىيىسىنى ، تراگېدىيە بولغاندىمۇ غەربلىكلەرنىڭ ھازىرمۇ داۋاملىشىۋاتقان روھىي تراگېدىيىسىنى ئالدىمىزغا تاشلايدۇ . بىز ئۇنى ئادەتتىكى بىر چۆچەك قاتارىدا ئەمەس ، ئەھمىيەتلىك بەدىئىي قىممەتكە ئىگە ئۆلمەس شېئىرىي ئەسەر دەپ قارىساق ، ئۇنىڭ قۇرۇلمىلىرى ۋە خاھىشى ئارقىلىق شەرقلىكلەر بىلەن غەربلىكلەرنىڭ روھى بىلەن رېئاللىقىدىكى ماھىيەتلىك پەرقلىرىنى بىلەلەيمىز .

شۇنداق قىلىپ بىچارە پەرىزات بېلىق ئىنسانلار ئارىسىدا

مۇھەببەتكە ئېرىشەلمەي كۆيۈككە ئايلىنىپ كەتتى . مەڭگۈلۈك روھقا ئايلىنىش ئۈچۈن خۇدانىڭ دەرگاھىغا قاراپ ئۇچتى ، بىراق بىزنىڭ شەرقچە ئۇمىدۋارلىقىمىز بىلەن دىنىي ئېڭىمىز بۇنداق ئاخىرلاشتۇرۇشقا ئادەتلەنمىگەنىدى . ئاشىق - مەشۇقلار ۋىسالغا يېتىشى ، ساپ مۇھەببەت ھەممىدىن غالىب كېلىشى كېرەك .

ئاندىرسېن ئەپەندى يالغان ئېيتمىغان بولسىلا گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق بۇ پەرىزات بىلىققا شاھزادىلا ئەمەس ھەرقانداقمىمىز كۆيۈپ قېلىشىمىز مۇمكىن ئىدى . ئەپسۇسكى ، بىز ئەسەرنى ئوقۇپ ئاخىرىغا كەلگەنسېرى ئۇنىڭ مۇھەببەت قارىشى بىزنىڭكى بىلەن ئوخشىمايدىغانلىقىنى سېزىپ قالدۇق . بىزنىڭ ئارزۇلىرىمىزنىڭ ئەكسىچە شاھزادىسى بىزگە مۇنداق جاۋاب بەردى : « . . . ئۇ قىز مېنىڭ ھاياتىمنى قۇتقۇزۇپ قالغان . ئۇ بۇ دۇنيادا مەن ياخشى كۆرەلەيدىغان بىردىنبىر قىز » . كۆپ ھاللاردا بىر تال چاچنى ، بىر پاي كەشنى كۆرۈپلا غايىبانە ئاشىق بولۇشتەك مۇھەببەتنىڭ شەرق قىسسىلىرىدىكى سىرلىقلىقى يوقلىپ ، ياخشىلىققا جاۋاب قايتۇرۇشتىن ئىبارەت ئەقىل ئۇستىگە قۇرۇلغان بۇ خىل ئىنسانىي مۇھەببەت پەرىزات بىلىق تراگېدىيىسىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى .

بىز مۇنداق مۇئەييەنلەشتۇرەلەيمىز : غەربنىڭ تەپەككۇرى ئەقلىي تەپەككۇر ، ئۇ ئادەم بىلەن تەبىئەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت . شەرقنىڭ تەپەككۇرى دىنىي تەپەككۇر ، ئادەم بىلەن ئىلاھ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ، خەنزۇ تەپەككۇرى ئىجتىمائىي تەپەككۇر ، ئۇ ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت . ئەقلىي تەپەككۇر بىلىش ۋە مەنپەئەتدارلىق ئاساسىدىكى تەپەككۇر شەكلى بولۇپ ، ئۇ ئىنسانىي ماددىي تەرەققىياتقا ئېرىشتۇرىدىغان روھىي تراگېدىيە . دىنىي تەپەككۇر بولسا خۇدا ۋە گۈزەللىكنى مەقسەت قىلغان ئېئىرىي تەپەككۇر ، روھنىڭ غايىۋى ئىپادىلىنىشى . تراگېدىيە ئۇستىگە قۇرۇلغان مەلىكە بىلەن شاھزادىنىڭ تويى پەرىزات بىلىقتىن ئىبارەت ئەپسانىنى ئىنسان رېئاللىقىدىن سىقىپ چىقىرىپ ، روھنىڭ مەغلۇبىيىتىدىن بېشارەت بەردى ، رېئاللىققا يۈزلىنىپ

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ھەربىچە ئالاھىدىلىكنى ئىپادىلىدى . مېنىڭچە بۇ تېگى تەكتىدىن ئېيتقاندا خرىستىئان دىنىنىڭ تەپەككۇر ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىش . شەرق بىلەن غەربنىڭ ، خرىستىئان دىنى بىلەن ئىسلام دىنىنىڭ ماھىيەتلىك پەرقى خۇداغا بولغان تونۇشنىڭ ئوخشىماسلىقىدا . ئىسلام دىنىدا ئاللا ھەممىدىن يۇكسەك ئۇرۇندا تۇرىدىغان ، ئىنسانلارغا باشتىن ئاخىرى ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ، ھەر ۋاقىت شاپائەت يەتكۈزىدىغان ، تەڭدىشى يوق بىرلا ئاللا ، ئاللا بالىسى ، خوتۇنى بولۇشتىن پاك . ئىيسا بولسا پەقەت خۇدانىڭ بىر ئەلچىسى ، خۇدانى ئادەملەشتۈرۈش ئىسلام دىنىنىڭ تۆپ روھىغا خىلاپ . ۋەھالەنكى ، خرىستىئان دىنىدا ئىيسا ئىنسانلارنىڭ رەببى خۇدانىڭ ئوغلى . خۇدانىڭ ئوغلى بار دەپ قارايدىغان بۇ خىل ئادەملەشتۈرۈش ئىيسانى ئۆزىنىڭ ئېتىقاد تۈزۈمىگە قىلغان غەرىبلىكلەرنى سىرلىقلىقتىن مۇمكىنلىككە ، ئىلاھلىقتىن ئادەملىككە ، روھتىن رېئاللىققا ، ئالاھىدە تۇيغۇدىن كۈندىلىك ئەقلغا ، دىندىن پەنگە يۆزلەندۈردى . خرىستوسنىڭ ئىنسانلارنى تاشلاپ كەتكەنلىكى ئىنسانىيەتنىڭ تايانچسىز ، يەككە - يېگانە ، ئۆز - ئۆزىگىلا قالغانلىقى بولۇپ ، ئۇ غەرب تراگېدىيىسىنىڭ ئەسلىي مەنبەسى . بۇ تراگېدىيە غەربنىڭ ئاڭ قاتلىمىدا ناھايىتى بالدۇرلا ئىنسان ھەققىدىكى ئازابلىق ئويىنى پەيدا قىلدى . نەتىجىدە خرىستىئان دىنىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاڭ ئەۋجىگە چىققان بىر مەزگىلدىن كېيىن ، غەرب رېئاللىققا يۆزلىنىپ ، يېڭى قۇرۇقلۇقلارنى ئىزدىدى ، كېڭ تۇردە مۇستەملىكىچىلىك ئۇرۇشلىرىنى ئېلىپ باردى . تەپەككۇر جەھەتتە ئەقىل ئارقىلىق ماددىي دۇنيانى چۈشىنىشنى مەقسەت قىلغان گۈمانىستىك قاراشلار بەس - بەس بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ ، بىلىم - كۆچ دېگەن ئۇمۇمىي چاقىرىق ئاستىدا پەن - تېخنىكىغا يۈزلىنىش قىلدى . ئەدەبىيات - سەنئەت جەھەتتە دىنىي ئەدەبىياتنىڭ ئورنىغا ئادەمنى مەركەز قىلغان ، ئادەمنىڭ تەقدىرى ھەقىدە ئازابلىق ئويلاندۇرۇپ كۆزنىگە ياش كەلتۈرىدىغان شېكسپىر تراگېدىيىلىرىدەك ئەسەرلەر بارلىققا كەلدى . «كىچىك پەرىزات بىلىق» مۇ ئەملىيەتتە

غەربلىكلەرنىڭ مانا شۇ خىل تراگىدىيىلىك تەپەككۇرىنىڭ مەھسۇلى .

ئىنسانىيەتنىڭ تەنھالىقىنى بالدۇر چۈشىنىپ يەتكەن غەربلىكلەر پۈتۈنلەي ئۆزىگىلا تاشلىۋېتىلگەن رېئاللىقنى ئۆزگەرتىش جەريانىدا ئەقلىي تەپەككۇر ئارقىلىق ئىنسان مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈن مىسلىسىز ماددىي كاپالەت ۋە ئەۋزەل شارائىتنى يارىتتى . لېكىن ، غەربنىڭ تەرەققىياتىدىن روھ سىقىپ چىقىرىلىپ ، ھەقىقىي مەنىدىكى ئىنسان مەۋجۇتلۇقىنىڭ بىر تەرىپى تاشلىنىپ قالدى . گەرچە ئىنسان خېلى كەڭ ماددىي ۋە جىسمانىي ئەركىنلىككە ئىگە قىلىنغان بولسىمۇ ، ماددىي بايلىق يارىتىش جەريانىدىكى يېڭى روھىي بېسىمغا - تۇرلۇك شەكىل بەلگىلىرى بىلەن ماشىنا زاپچاسلىرىنىڭ ئاسارىتىدىكى زامانىۋى قۇلچىلىققا دۇچ كەلدى . مەدەنىيەتنىڭ ئىنسانىي ئېزىشى ۋە خورلىشىغا ئەدەپ بىلەن سۈكۈت قىلىشقا باشلىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىرقى زامان غەرب ئەللىرىنىڭ مەنىسىزلىك ، ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان ھەشەمەتلىك غەربىلىقى ئىنسانىي روھىي جەھەتتىن چۈشىنىشكە موھتاج قىلماقتا . بۇ خىل موھتاجلىق غەربلىكلەرنى ئىختىيارسىز ھالدا دىنىي سىرلىقلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتقان شەرقلىقلەرگە يۈزلەندۈرىدۇ .

كېسىپ ئېيتىش كېرەككى ئىنسانىيەتنىڭ روھىي مەخپىيىتى بىلەن مەۋجۇدىيەتنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى غايىب قۇرۇلمىنىڭ سىرىنى بىلىش ئىمكانىيىتى دىنىي تۇيغۇغا ئىگە شەرقلىكلەردە . شەرق شەكىل ئەركىنلىكىگە ئېرىشەلمىگەن بولسىمۇ ، ئاللاغا بۇۋاستە باغلانغان دىنىي تۇيغۇ ئارقىلىق ماكان جەھەتتە دەقىقىدىن مەڭگۈلۈككىچە سوزۇلغان روھىي كەڭلىكتە ياشايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن شەرقلىكلەر غەربلىكلەرگە قارىغاندا دىنىنىڭ ۋە شېئىرنىڭ رولىغا ئىشىنىدۇ . رېئاللىقتىن تېخىمۇ كەڭ بولغان چۆچەك ، ئەپسانە ۋە شېئىرغا ئوخشاش رېئاللىق ئىچىدە ياشايدۇ . گەرچە غەربلىكلەر نوبېل مۇكاپاتىغا ئوخشاش رىغبەتلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە ئەممىيەتلىك شەكىللەر ئارقىلىق ئاساسەن ئۆزلىرىنىلا مۇكاپاتلاپ ، ئۆز شېئىرلىرىنىلا

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

مۇئەييەنلەشتۈرۈپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ ، ئەقىل ۋە تېخنىكا پاتقاقىغا پېتىپ قالمىغان شەرق شېئىرىيىتى دىن بىلەن يىلتىزداش بولغان ھەقىقىي شېئىرنىڭ سىرلىق گۈزەللىكىنى ساقلاپ قالغان . ئەسلىي تۈيغۇنى يېزىق ئارقىلىقلا ئەمەس ، تۇرمۇش پائالىيەتلىرى ۋە ئۇرۇپ ـ ئادەتلىرى ئارقىلىق شېئىرغا ئايلاندۇرغان .

كىچىك پەرىزات يېلىق تراگېدىيىسىدەك غەربچە تەپەككۇردىن روشەن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان شەرق تەپەككۇرىنىڭ ئېپسانۋى ئالاھىدىلىكىنى مېنىڭچە ھازىرقى زامان ئىتالىيە شائىرى مونتالى «شەرق» ناملىق قىسقا بىر پارچە شېئىرىدا ناھايىتى ئوبرازلىق يېغىنچاقلىغان :

شەرق

بەلكىم ھەق يولدىن ئايرىلغاندىمەن ،
قۇرئان ۋە پارس شاھى ئارىسىدىكى
ئىككى ئاچماق يول
بۇزماي تۇرۇپلا خىيالىدىمەن
مۇرىت قىلىۋالدى ئۆزىگە مېنى .
يا ھەزرەت ، قانداقمۇ ئۆتكۈزۈش مۇمكىن
يېگىنە تۆشۈكىدىن بىر ئارغامچىنى . . .

1996 ـ يىلى 11 ـ ئايدا يېزىلدى .

يىپەك يولىنىڭ روھىنى ئىزدەش

« . . . تاڭ سۈزۈلگەندە ئوغۇزخاننىڭ چېدىرىغا كۈندەك بىر يورۇق چۈشتى . ئۇ يورۇق ئىچىدىن كۆك تۈكلۈك كۆك يايلىلىق بىر ئەركەك بۆرە چىقتى . بۇ بۆرە ئوغۇزخانغا مۇنداق دېدى : «مەي ، ئوغۇز سەن ئۇرۇمغا ئەسكەر چىقارساڭ ، مەن ئالدىڭلاردا يول باشلاپ ماڭىمەن» . . . ئاندىن كېيىن ئوغۇز خاقان يەنە كۆك تۈكلۈك ، كۆك يايلىلىق ئەركەك بۆرە بىلەن سەندۇ ، تاڭغۇت ، شاغام تەرەپلەرگە يۈرۈش قىلدى . كۆپ ئۇرۇش ۋە توقۇنۇشلاردىن كېيىن نۇرغۇن جايلارنى ئىشغال قىلدى ھەمدە ئۇ يەرلەرنى ئۆز دۆلەت تېررىتورىيىسىگە قوشتى . . . » ئادەمىلەر ئەمدى بۇ گەپلەرگە ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالدى . ئەمما ، قەدىمكى يىپەك يولى بويلىرىدا تولىمۇ ئاۋارە ياشاۋاتقان بۇ خەلق قۇمۇلۇق ئاستىدىن ، قەدىمىي قەبرىستانلىقلاردىن ، مىڭ ئۆيلەردىن پات - پات تېپىلىپ قېلىۋاتقان بۇنداق قوليازمىلاردىن ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇزخان ئەۋلادىلىقىنى ، ئۇزاق تارىخقا ، گۈزەل ئەپسانىلەرگە ئىگە مەدەنىي خەلق ئىكەنلىكىنى بىلىپ قېلىپ ، ھېسابسىز ئۈمىد ۋە خۇشاللىققا چۆمدى .

شېئىرىيەت كاھىنى ، «لىروس» نىڭ نامى تىلغا ئېلىنسا ئېتىقاد ۋە بۈرچ تۈيغۇسىغا ئىگە ئازغىنا شائىرلاردىن باشقا دۇنيادىكى كۆپلىگەن ئادەملەر بۇنى پەقەت يۇنان ئەپسانىلىرىدا توقۇپ چىقىلغان نۇرغۇنلىغان ئىلاھلارنىڭ بىرى دەپ قارايدىغان بولدى . ئەپسانىدىن يىراقلاپ كېتىۋاتقان غەرب

www.uyghurkitap.com

دۇنياسىدىكى ھازىرقى زامان شېئىرىيىتى 50 - 60 - يىللاردىكى پارلاق ، سەلتەنەتلىك دەۋرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ ، 90 — يىللاردا خۇددى ھازىرقى يۇكسەك تەرەققىي قىلغان تېخنىكىلىق جەمئىيەتتىگە ئوخشاش شېئىرنىڭ تەبىئىيلىكىدىن ئايرىلىپ ماھارەت پاتقىقىغا پېتىپ قالدى . دەل مۇشۇ ۋاقىتتىنىڭ ئۆزىدە يېپەك يولى بويىدىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئېتنىك رېتىم ئاساسىدا داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان قەدىمىي روھى ۋە تەكلىماكان قۇملۇقىغا قەدىمىي مەدەنىيەت بىلەن بىللە كۆمۈلگەن گۈزەل ئەپسانىلەر پات ئارىدا دۇنياغا پارتلاش ئالدىدا تۇرغان ئەپسى بىر شېئىرىيەتتىن بېشارەت بەردى . «سالغا تېشى» ناملىق داستان مانا شۇ بېشارەتلەر ئىچىدىكى بىر بېشارەتتۇر . ئەگەر قولۇمدىكى ژۇرنالدا بۇ داستاننىڭ ئۇيغۇر شائىرى تەرىپىدىن ئۇيغۇر تىلىدا يېزىپ چىقىلغانلىقىنى ھەق پاكىت بولمىغان بولسا ، مەن ئۆزۈمنى يەنىلا بۇرۇنقىدەك ئوكتاۋېئو پازنىڭ «قۇياش تاش» ياكى ت .س . ئىليوتنىڭ «چۆل» ناملىق داستانىنىڭ باشقا بىر تىلدىكى تەرجىمىسىنى ئوقۇۋاتىمەن دەپ ئويلاپ قالغان بولاتتىم .

بۇ ئەسەر بىر سېھىر . گويا ئارخېئولوگىيىلىك قېزىرىپ تەكشۈرۈشلەر ئارقىلىق تەكلىماكاندىن ئىزلىرى بايقالغان ، ئەمما ھازىرقى رېئاللىقتا مەۋجۇت بولمىغان كروران ، نىيە قەدىمكى شەھەرلىرىدەك ، سۆز ۋە سۆزلەرنىڭ ئىچكى مۇناسىۋەتلىرىدىن پەيدا بولغان ، كىتابنى ياپقان زامان غايىب بولىدىغان گۈزەل سېھىردۇر .

بۇ ئەسەرگە زامان نۇقتىسىدىن قارايدىغان بولساق شائىرنىڭ دىققەت نەزىرى پاكلىق ۋە ئېتىقاد بىلەن سەلتەنەتلىك تۈس ئالغان قەدىمكى دەۋرگە ئاغدۇرۇلغان . ماكان جەھەتتىن ئۇيغۇرلار ئۆزىنىڭ تەبىئىي كوللېكتىپلىق ئېڭى بويىچە تاللىۋېلىپ ، قەدىمدىن بۇيان ياشاپ كەلگەن قۇم چۆللۈك ھەقىقىدە ئىزدەنگەن ، كەڭلىك جەھەتتىن قۇملۇق بويىدىكى كىشىلەر بىلەن تەبىئەت ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق مۇناسىۋەتلەردىن شەكىللەنگەن ئەپسانە ئارقىلىق تېخىمۇ كەڭ دۇنياغا يۈزلەنگەن . چوڭقۇرلۇق جەھەتتىن مىللەتنىڭ ئېتنىك

قاتلىمىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ شېئىر ئارقىلىق يىلتىزىمىزنى ئىزدىگەن. ئەسەردە بىزنى ئەسەرنىڭ تىلسىمىغا باشلاپ كىرىدىغان ئېنىق بىر يېپ ئۇچى يوق. پەقەت قۇملۇق، تۆگە، يۇلغۇن، توغراق، باش - ئاخىرى يوق ئۇزۇك ئەپسانىلەر، توپان قىسسىسىنىڭ قۇم ھەققىدىكى ئۆزگەرگەن ۋاريانتى ۋە تەقدىرنىڭ سالغا تېشى بولغان ئىنسانىنىڭ قۇملۇق بويىدىكىلەرگە خاس ھايات ۋە ئۆلۈم چۈشەنچىلىرى قاتارلىقلار ئىنچىدىن بىز شائىر بوغدا ئابدۇللانىڭ مىللەت يىلتىزىنى ئىزدەۋاتقانلىقىنى غۇۋا ھېس قىلالايمىز. شۇنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈش كېرەككى يىلتىز ئىزدەش قىزغىنلىقى يالغۇز ئارخېئولوگىيە، ئىنسانشۇناسلىق، فولكلور تەتقىقاتى، مەدەنىيەتشۇناسلىق، دىنشۇناسلىق قاتارلىق ئىلىم ساھەلىرىدىلا ئەمەس، 20 — ئەسىردىكى ئىنسانىيەتنىڭ پۈتكۈل ئاڭ ساھەلىرىگە ئىز سالدى. دىنىنىڭ تارقىلىشىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ خىل ئەھمىيەتلىك تەسىر شېئىردىمۇ كوللېكتىپ ۋە شەخسىي تۇيغۇغا ئېتىبار بېرىدىغان يىلتىز ئېستېتىكىسىنى بارلىققا كەلتۈردى. شېئىر ئارقىلىق يىلتىز ئىزدەشنى سۆزلىمەكچى بولغىنىمىزدا مېنىڭچە 1995 - يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئېرلاندىيىنىڭ بۇيۇك شائىرى سىيىماس ھېينىنى ئەپەندىنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالماي بولمايدۇ. سىيماس ھېينىنىڭ ئوخشاشمىغان دەۋرلەردە يازغان «كولاش» «بىر ھاشارەتشۇناسنىڭ ئۆلۈمى»، «سۇ ئىچىش»، «سازلىق»، «سۇدىكى پەرىزات» قاتارلىق كۆپلىگەن شېئىرلىرىدىن شائىرنىڭ ئىجادىيىتىگە باشتىن ئاخىر «كولاش» ناملىق شېئىرىدىكىگە ئوخشاش كولاش پىسخىكىسىنىڭ چوڭقۇر سىڭگەنلىكىنى ھېس قىلالايمىز. شائىر شېئىرلىرىدا ئېرلاندىيىنىڭ شېۋە ئالاھىدىلىكى قويۇق يەرلىك تىلى ئارقىلىق ھازىردا تۇرۇپ بالىلىقنى كولايدۇ. شەھەردە تۇرۇپ شەھەرنىڭ ئۆتمۈشى بولغان يېزىنى، گۈزەل تەبىئەتنى كولاپ چىقىرىدۇ. رېئاللىقنى كولاپ رېئاللىقنىڭ ئەپسانە قاتلىمىغا ئىچكىرىلەپ كىرىدۇ. شائىر ھېينىنىڭ پارچە - پارچە ھالەتتىكى بۇ شېئىرلىرىنى بىر يەرگە ئەكىلىپ

www.uyghurkitap.com

قارايدىغان بولساق ، بىر پۈتۈنلۈكنى ، بىر سىستېمىنى ، بىر ئوق يىلتىزنى بايقايمىز ، يەنى بۇ شېئىرلارنىڭ ئەدەبىيەتتە ئېرلاندىيىنىڭ ئېتنىك مەدەنىيىتى ، قاراڭغۇ تارىخى ۋە روھىي يىلتىزىنى باشقا يول بىلەن ئىزدەش ئىكەنلىكىنى بىلىۋالىمىز .

شائىر بۇغدا ئابدۇللامۇ شېئىر ئارقىلىق ئۇيغۇرنىڭ يىلتىزىنى ئىزدىگۈچى . شائىرنىڭ نەزىرىدە تەكلىماكان بويىدا ياشاۋاتقان بۇ قەدىمىي مىللەتنىڭ يىلتىزى — قۇم . بىز قۇمغا يىلتىز تارتتۇق قۇم ئۈستىدە مەدەنىيەت يارىتتۇق ، ھەم ئۇنى قۇم ئاستىغا كۆمۈۋەتتۇق . «سالغا تېشى» داستانىدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى بۇ چەكسىز قۇملۇق گويا ئۆزى ھەققىدە چوڭقۇر ئويلىنىۋاتقان قەدىمىي بىر مىللەتنىڭ سۈكۈتلۈك روھى .

چوڭقۇر بىر سۈكۈت
ئۇنىڭ ئىچىدە بىر سۆزۈك تامچە ،
ئۆسۈپ ئۆسكەندەك سەدەپتە
بىباھا بولىدۇ بارغانچە .

شائىر روھىنىڭ بۇ سۈكۈتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن بەزىدە تەرتىپتىن ، ئەقلىي تەپەككۇردىن ، سۆز بىلەن سۆزنىڭ گرامماتىكىلىق باغلىنىشىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ، مۇزىكىدىن ، باشقا ھېچنېمە يوق بىر قۇيقۇرۇق بوشلۇقتا بارلىق ئىپادىلەش مۇمكىنچىلىكىدىن تولۇق پايدىلىنىپ شېئىرنى ئاپىرىدە قىلىدۇ . خۇددى شائىر سېيماس ھېيىنىنىڭ «يېزىقتا كىرگەن ھېيسسىيات» ناملىق ماقالىسىدە دېيىلگىنىگە ئوخشاش بەزى مىسرالار مەزمۇننىڭ ئەمەس ، سۆزلەرنىڭ تەبىئىي رېتىمى ئاساسىدا داۋاملىشىپ بارىدۇ . بۇ خىل ئالاھىدىلىك داستاننىڭ ئالتىنچى بۆلىكىدە گەۋدىلىك بولۇپ ، چۆلنىڭ تەنھالىقىدا ئۆسكەن يېشىل توغراق گويا ئايالنىڭ سېيماسى سۈپىتىدە ئەر مىللەتنىڭ چۆلدەك سوزۇلۇپ ياتقان روھىي دۇنياسىغا نەپىسلىك ، ھۆزۈر بەخش ئېتىدۇ .

«دەشت چاڭقىغان قەلبتۇر ئەجەبمۇ چاڭقاق» ئۇنداقتا بۇ

دەشتىنىڭ مەنىسى نېمە؟ بۇ دەشت بىزگە ئىختىيارسىز ئىنگلىز شائىرى ت.س ئىليوتنىڭ «چۆل» ناملىق داستانىنى ئەسكە سالىدۇ. ئىليوتنىڭ چۆلى بولسا ئۇرۇشتىن كېيىنكى بەرباتلىق، ئۈمىدسىزلىككە تولغان، ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشى بىلەن ئۇلۇغ روھىي بايلىقلىرىدىن ئايرىلىپ قالغان مەدەنىيەتلىك ئىنسانلارنىڭ كۆز ئالدىدا سوزۇلۇپ ياتقان، پاناھسىزلىق چۆلى ئىدى. ماددىي توقچىلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتقان ھازىرقى زامان غەرب دۇنياسىدىكى روھىي يېتىمچىلىك چۆلى ئىدى. شائىر بوغدا ئابدۇللانىڭ چۆلى ئۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ. بىز يىلتىزىمىزنى قېزىپ باقساق قۇملۇق بويىدىكى بۇ قاقاس زېمىندا قەدىمدىن بۇيان ياشاپ كەلگەن خەلقىمىزنىڭ روھىي چۆلدەرەش ئىچىدە قالماسلىق ئۈچۈن، كۆپ بەدەل تۆلەپ، نۇرغۇن قېتىم تەۋەككۇل قىلىپ مۇكەممەل ئېتىقاد ئىزدەپ يۈرگەن دىنىي مىللەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز. دۇنيادا يېپەك يولىدىكى بىز ئۇيغۇرلاردەك شامان دىنى، مانى دىنى، ئاتەشپەرەسلىك، نىستورىيان (خرىستىئان دىنىنىڭ بىر مەزھىپى)، بۇددا دىنى ۋە ئەڭ ئاخىرى ئىسلام دىنىدەك بۇنداق كۆپ قېتىم دىن قوبۇل قىلغان، روھىي مۇكەممەللىك ئۈچۈن كۆپ قېتىم ۋاز كېچىشكە تەۋەككۇل قىلالىغان يەنە بىر مىللەت بولمىسا كېرەك. دېمەك، «سالغا تېشى» ناملىق بۇ داستاندىكى ئۇيغۇرنىڭ چۆلى روھىي توقلۇقتىن كېلىپ چىققان ھەرقانداق ماددىغا ۋە ماددىي تەرەققىياتقا موھتاج بولماسلىق ئارقىسىدىكى زامان، ماكانىنىڭ تەبىئىي چۆلى. مانا بۇ شەرق بىلەن غەرب بىنىڭ، ئۇيغۇر بىلەن پەرەڭنىڭ، بوغدا ئابدۇللا بىلەن ئىليوتنىڭ پەرقى. بۇ خىل ھازىرقى دۇنيادىن، تەرەققىيات ئىچىدىكى 20 - ئەسىردىن ئايرىلغان يېپەك يولىنىڭ روھىي سۇكۇت ئىچىدە شۇنى كۆردىكى مەدەنىيەتنىڭ شىددەتلىك ئاسسىمىلياتسىيىسى دۇنياەدىكى نۇرغۇنلىغان مىللەتلەرنى ئاللىقاچان ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىگە غەرق قىلىپ، ئىسمى بار خاسلىقى يوق؛ دۆلىتى بار، ئەنئەنىسى يوق ھالەتتىكى يوقىلىش گىردابىغا ئېلىپ باردى. بىراق، يېپەك يولى بويىدىكى بۇ قەدىمىي مىللەت ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ

ۋاك ـ چۈشلىرىدىن ھېلىلا يىراق ھالدا غايەت زور نەغمە بايلىقلىرى بىلەن تولغان قاقاس زېمىن ئۇستىدە يەنىلا ئەنئەنىۋى ئىپتىدائىي تەرىقچىلىققا تايىنىپ سەرىقتال تۇرمۇش بىلەن ئۆزىنى ، ئۆزىنىڭ ئەپسانىلىرىنى ، ئېتىقاد ئاساسىدا مۇكەممەللىككە يەتكەن قەدىمىي يىپەك يولى روھىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تىرىشماقتا .

ئاققان ، قوشۇلغان ، يۇغۇرۇلغان
تىكلەنگەن ، ياشىغان ، گۈمۈرۈلگەن .
تۇغۇلغان ، سۆرىگەن ، سۆرەلگەن
تىرماشقان ، قىر ئاشقان ، نان يېگەن ،
قارا قۇرۇمدىن ئىدىقۇتقېچە
خان سارايلىرى ، ئىبادەتخانا
ئالتۇن مەبۇد ۋە ئالتۇن چىراغ
بىلگەن راست دەر ، بىلمىگەن ئەپسانە .

خوش ، بىر مىللەت روھىنىڭ شۇنداق گۈزەل ئەپسانىۋى تۇيغۇلىرىنى ئۆزىگە سىڭدۈرغان بۇ ئېسىل ئەسەرنىڭ قۇرۇلما ئالاھىدىلىكى قانداقتۇر ؟ مەن بۇ داستاننىڭ قۇرۇلمىسىدىكى ئەڭ زور ئارتۇقچىلىقى قۇرۇلمىنىڭ مۇكەممەل ئەمەسلىكى دەپ قارايمەن . بۇ ئەسەر باشلىنىشىدىنلا گويا بېشىدىن باشلانمىغاندەك ، ئەسەرنىڭ ئاخىرىدا يەنە بوشلۇق باردەك ھېس قىلدۇرىدۇ . شۇنداق ئېيتالايمەنكى ئەسەرنىڭ ھەرقايسى قىسىملىرى مەلۇم مەقسەت ئاساسىدا تەرتىپ بويىچە تىزىلغان ئەمەس . مەن داستاننىڭ بىرىنچى قىسمى بىلەن يەتتىنچى قىسمىنى ۋە باشقا قىسىملىرىنىڭ رەت تەرتىپىنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپمۇ ئوقۇپ باقتىم . لەززەت يەنىلا ئوخشاش . داستان گويا قەدەمكە پاتماي تېنىشپ كېتىۋاتقان مەيدەك ئۆز - ئۆزىگە سىغماي ، ئۆز قۇرۇلمىسىنى ئۆزى بۇزۇپ ، ئۆز رېتىمىدا ئۆزى چېقىلىپ بارىدۇ . مەن ئۆزىنىڭ ئىچكى رېتىمى بىلەن شېئىرلىق تاشلار ئۇستىدە ئېقىۋاتقان سۇدەك ئۇلىنىپ ماڭغان نەپىس مىسرالارنى ئوقۇۋاتقىنىمدا گويا تەكلىماكان قۇملۇقىدىكى

مەلۇم بىر غايىب شەھەرگە كىرىپ قالغاندەك ، تۆگىلىرىگە مال ۋە مەدەنىيەت يۈكلەپ ماڭغان قەدىمىي كارۋانلارنىڭ گاھ يوقىلىپ گاھ جارانگلاپ تۇرغان كولدۇرمىلىرىنى ئاڭلاۋاتقاندەك ۋە قەدىمىي يىپەك يولى روھىنىڭ قۇملۇق ئۈستىدە جىمجىت سىلجىۋاتقىنىنى تۇيغاندەك بولدۇم .

بىراق ، مەن شائىر بوغدا ئابدۇللا يازغان «سالغا تېشى» ناملىق داستاندىن شائىرنىڭ ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنى ، بىزنى ، بىزنىڭ ئېغىر رېئاللىقىمىزنى تاشلىۋېتىپ تەبىئەتكە قايتقانلىقىنى ، قەدىمكى دەۋرگە قېچىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلمىدىم . بەلكىم بۇ شائىرلارنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈلگەن مەڭگۈلۈك سەرسانچىلىقتۇر . ئەمما ئۇلۇغ ، ۋىجدانلىق ، پېشۋا شائىرلار بىزنىڭ خەلقىمىزدەك بۈيۈك خەلقنىڭ بىزنىڭ دەۋرىمىزدەك روھىي ئازابلارغا باي قىسمەتلىك رېئاللىقى ئالدىدا سۈكۈت قىلىپ تۇرىۋەرمەسلىكى ، ھېچبولمىغاندا بىرەر مىسرادا بولسىمۇ ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقىپ ، خەلقىمىزنىڭ ھازىرقى رېئاللىقىغا مەردانىلىك بىلەن ئورۇن بېرىشى كېرەك دەپ ئويلايمەن .. چۈنكى ، بىز ھامان بىر كۈنى يېلتىزىمىزنى تېپىۋېلىشىمىز مۇمكىن . ئەمما ، بىز يېلتىزىمىزنى تاپقان ئۇ چاغدا بىردىنلا بۈگۈنىمىزنىڭ غايىب بولغانلىقىنى ھېس قىلىپ قالساق بىز ئۇچۇن بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق تراگېدىيە بولامدۇ ؟ !

1995 - يىلى 11 - ئاي

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

شېئىرنىڭ بىر قانىتى

يامغۇرلۇق كۈنلەردە غېرىبسىنىۋاتقىنىمغا توپتوغرا ئۈچ يېرىم كۈن بولدى . دېرىزە ، يامغۇر ۋە خىزمەت ئارىسىدا مەن ئۇچۇن شېئىر مىسرالىرىدەك گۈزەل بىر قۇرۇلما مەۋجۇت بولمايۋاتاتتى . تار ئىشخانامدا خىزمەتداشلارنىڭ ئەھمىيەتسىز سۆزلىرى ۋە شەيئىلەرنىڭ مېنى كۆزىتىۋاتقان نامەلۇم كۆزلىرى مەنسىزلىكىمنى چوڭقۇرلاتماقتا ئىدى . دەل شۇ چاغدا ئىشخانىنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى ، ئارقىدىن يەنە يېپىلدى . لېكىن ، ھېچكىمنۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ سىرتتىن كىرگۈچىنىڭ ئادەم ياكى قۇرتلىقىنى بىلمەپ بېقىشقا قىزىقمىدى . . . ئەنە شۇنداق چاغلاردا ، ئەنە شۇنداق دەۋرلەردە ئادەمنىڭ شېئىرغا موھتاج ئىكەنلىكىنى ، شېئىر بولمىسا ھاياتتىكى بوشلۇقنىڭ چەكسىز كېڭىيىپ مەنسىزلىك ئىنسانىيەتكە تەھدىت سالىدىغانلىقىنى ھېس قىلىمەن . ياش شائىرە چىمەنگۈل ئاۋۇتنىڭ «تەتۇر چېقىن» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنىڭ ئۇشتۇمتۇت قولۇمغا چىقىپ قېلىشىمۇ مانا شۇنداق روھىي موھتاجلىقتىن بولسا كېرەك .

زامانىنىڭ تەرەققىياتىدىن قارىغاندا ھاياتلىق ھازىرقى كىشىلەرگە يېڭى بىر خەۋپتىن سىگنال بەرمەكتە : ھەر كۈنى ئەتراپىمىزغا توشۇپ كېتىۋاتقان قۇرۇلمىلار ، شەيئىلەر ، ئادەملەرنىڭ تەپەككۇرىنى ئىگىلىگەن پەن ـ تېخنىكا

بىلىملىرى ، كومپيۇتېر ، پۇل ياكى باشقا نەرسىلەر . . . ھامان بىر كۈنى ئادەملەرنىڭ سىقىپ چىقىرىلىشى ئېھتىماللىقلىرى ئىچىدە ماكان تېز سۈرئەتتە توشماقتا . ئادەملەرنىڭ مەۋجۇتلۇق ئورنى كىچىكلەپ ئادەملەرگە ئادەملەردىمۇ ئورۇن قالمىغان ، ھەتتا يېنىدا مىدىرلىغۇچىنىڭ ماشىنا ئەمەس ، ئادەم ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قالاي دەپ قالغان . گۆش ۋە قېنىمىز ، گۆش ۋە قېنىمىزدىن پەيدا بولغان ھاياجانلىق تۇيغۇ بىزگە : «سەن تىرىك ئادەمسەن» دەپ خىتاب قىلماقتا . بىز بۇ خىتابنى شېئىرلاردىن ئاڭلاۋاتىمىز . ئويلىمىغان يەردىن چىمەنگۈل چىقتى . بىز ئۆزىمىزدىن قورۇنۇپ يۈرەتتۇق . ئۇ قىزلارنىڭ نومۇسچان دۇنياسىنى ئەسەبىيلەرچە ئاشكارىلاپ «ئەي ئادەملەر ئۆزۈڭلارغا قايتىڭلار ، شېئىر مانا بۇ يەردە» دەپ چاقىردى . بۇنداق جۈرئەت بىزدە كەم ئىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ بىر تەۋەككۈلچى قىز . سەمىمىيلىك ۋە ئالدىراقسانلىق بىلەن ئېيتقاندا ، ياش شائىرنىڭ بۇ تۇنجى توپلىمى بىر سەبىي قىزنىڭ ئاستا - ئاستا رەسىدە بولۇپ چوڭلار قاتارىغا قېتىلغانلىقىنىڭلا ئەمەس ، بەلكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە يېڭى بىر تۇيغۇنىڭ يېتىلىۋاتقانلىقىنىڭ بېشارىتى دېسەك تېخىمۇ مۇۋاپىق بولار .

قەدىمكى زامانادا پەيغەمبەرلەر ياكى پېرىخونلار ئۆزلۇكتىن ھالقىغان ئالاھىدە تۇيغۇ ئارقىلىق غايىبانە روھ بىلەن ئالاقە قىلىپ تۇراتتى . ھازىرقى كىشىلەر ئارىسىدا رېئاللىقتىن ھالقىغان بۇ خىل ئالاقە شائىرلارغا قالدى . شائىرلار ئۆزىنىڭ تۇغما تالانتى ۋە بەدىئىي ماھارىتى بىلەن سۆزلەرنى سېھىرلەپ شېئىردىن ئىبارەت بۇ سېھىرگەرلىك قورالىغا ئىگە بولدى . چىمەنگۈل دەل شۇ ئالاھىدە نوپۇزى بىلەن بىزنىڭ شېئىردىن زوقلىنىش ئادىتىمىزگە تەھدىت سالغاندەك قىلىدۇ . ئۇ سۆزلەرنى سىرلىق ۋە نازۇك كەيپىياتقا ئىگە قىلالايدۇ . ئۇ ئىشلەتكەن سۆزلەرنىڭ تەلەپپۇزىدىن يېقىملىق ئاۋازىنى ، سۆز مەنىلىرىدىن گۈزەل ئېچىرقاشنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ .

www.uyghurkitap.com

تۆكۈلەر هال رەڭ گۈل تۈپراقتا سىم ـ سىم ،
مۇڭلانغان كۆزگىمۇ ئوخشىماس قۇياش .
سەزدىڭمۇ سەنمۇ ، ھەي بىتەلەي بالا
غېرىبلىق ئەۋجىدە گۈزەلكەن ياشاش .

ئۇ پېرىخون ئەمەس ، لېكىن شېئىرلىرىدا تۇيغۇ ئارقىلىق ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە ھەيران قالارلىق سېھىر ئاتا قىلىدۇ ، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ھەممە نەرسىنى ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ . ئۇنىڭ تىل ئىشلىتىش ئۇسۇلىدىن بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئۆز تارىخىدا كۆپ دىنلار بىلەن ئۇچرىشىشى جەريانىدا شەكىللەنگەن سىرلىقلىقىدىن مۇۋەپپەقىيەتلىك پايدىلانغانلىقىنى ، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ مەنە ئىپادىلەش ئەنئەنىسىگە قارشى چىققانلىقىنى كۆرۈۋېلىش مۇمكىن . چۈنكى ، ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا مەنە ئىپادىلەيدىغان سۆزلەردىن باشقا «تەتۈر چېقىن» ، «ئۇششۇگەن نەپەس» ، «روھلارنىڭ قار باسقان جىيەكلىرى» ، «ھىجراننى كۆيدۈرەر ئاپئاق چۈشىدە» دېگەنگە ئوخشاش مەنىگە ئەمەس ، مەنىسىزلىككە ئىگە قىلىنغان سۆزلەر خېلى سالماقنى ئىگىلەيدۇ . شائىرنىڭ بۇنداق جۈملە تۈزۈشلىرىگە قاراپ بەلكىم ئۇيغۇر تىلىنى تولۇق بىلمىسە كېرەك دەپمۇ ئويلاپ قالدىم . ناھايىتى ئېنىقكى شائىرنىڭ شېئىر يېزىش مەقسىتى سۆز ئارقىلىق مەنىنى ئىپادىلەش ئەمەس . ئۇ شېئىر يازغاندا تەجرىبىگە قارىغاندا تۇيغۇغا ، رېئال تۇرمۇشقا قارىغاندا ئۆز سەزگۈسىگە بەكرەك ئەھمىيەت بەرگەن . ئۇ بىر خىل ئالاھىدە تۇيغۇنى ، دەقىقىلەر ئىچىدىكى ھاياجانىنى قوغلاشقان ، شۇڭا ، ئۇنىڭ شېئىرلىرى نىسبەتەن تۇتۇق بولۇپ ، شائىر ناز ۋە جىلۋە بىلەن شېئىرلىرىنىڭ ئىچىگە مۆكۈۋالغاندەك ياكى ئۆزىنى توختىماي ئەپقېچىۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ .

ئۇنىڭ شېئىرلىرى ھەرخىل ئىماگلار (ھېسسىي ئوبرازلار) ، تۈرلۈك مەنىدىكى ئىما ـ ئىشارەتلەر ۋە ئاڭلىغىلى

بولىدىغان ئاۋازلار بىلەن تولغان. ھېسسىيات جەھەتتە پىشقان بىر قىزنىڭ ئىپادىلەش ۋاستىلىرىدىكى نازاكەتتىن سۆز جۈملىلىرىدىكى ئىچكى مەنىنى جەزمەن ھېس قىلالايدىغان ھەقىقىي ئەرنىڭ كۆزى بىلەن قارىغاندا، ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئەسلىدە بېسىلغان يوشۇرۇن ئاڭنى پارچە - پارچە كۆرۈنۈشلەر بىلەن ئىپادىلەيدىغان ھازىرقى زامان رەسىملىرىگە ئوخشايدىغانلىقىنى، ئاياللارغا ئورتاق كۆچلۈك بىر ئارزۇنىڭ ياكى ئېيتىشقا بولمايدىغان مەخپىيەتنىڭ رىتىملىق تەۋرىشقا ئىگە سۆزلەر ئارقىلىق ئاشكارىلىنىۋاتقانلىقىنى بىلەلەيدۇ.

بۇ توپلامدىكى شېئىرلار قىسقا بولۇپ، ئەڭ ئۇزۇنلىرى بىرنەچچە كۆپلىتتىن ئاشمايدۇ. بۇنداق توساتتىن باشلاپ تېز ئاخىرلاشتۇرۇش شېئىرنىڭ قۇرۇلمىسى مۇكەممەل ئەمەستەك تەسىرات پەيدا قىلىدۇ. شېئىر مەڭگۈلۈك روھىي قانائەتسىزلىكنىڭ مەھسۇلى بولغانلىقى ئۈچۈن، بەلكىم مۇكەممەل بولماسلىقىنى شېئىرنىڭ خاسلىقى دېيىشكە بولار. بىراق، چىمەنگۈلنىڭ بۇ خىل ئىخچام قۇرۇلمىنى تاللىۋېلىشى يەنە بىر تەرەپتىن مەنە لەززىتىنىڭ ئىنتايىن قىسقا داۋاملىشىشى بىلەن ئاياللار ھېسسىياتىنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلمايدىغان، قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان نازۇك خاراكتېرىنى ئىپادىلەش رولىغمۇ ئىگە بولغان. ئومۇمەن بۇ شېئىرلاردا قىزلاردىكى ھېسسىياتچانلىق، ناز ۋە گۈزەل ئەسەبىيلىك، ئەرلەرگە سېلىنغان يوشۇرۇن تەھدىت، تۇيغۇ گۈزەللىكى ۋە ئەقىلنىڭ سەلتەنەتى ئۆز ئارا گىرەلىشىپ گارمونىيىلىك رىتىم پەيدا قىلغان.

ئىجادىيەتنىڭ قۇۋۋىتى مەنبەسى بولغان يوشۇرۇن ئاڭ ئىنسان روھىي دۇنياسىنىڭ پارلاق قاراڭغۇلۇقىدا جىنسىي مەركەز قىلغان ھالدا توختىماي ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدۇ. شېئىر ئىنساننى تەڭقىق قىلىشتىكى ئۆزگىچە يولى بىلەن روھىي دۇنياغا ئىچكىرىلەپ كىرىش جەريانىدا ھامان ئىنسانىنىڭ جىنسىي مەخپىيىتى بىلەن ئۇچراشماي قالمايدۇ. شېئىرنى

باشلاپ ماڭغۇچى ئەمەس ، شېئىرنىڭ رېتىمىغا جور بولغۇچى شائىر ئۆزىنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىپادىلەيدۇ . قارىغاندا چىمەنگۈل ئۆز سەزگۈسىگە تايىنىپ شېئىرنىڭ بىر يۆنۈلۈشىنى بايقىۋالغاندەك قىلىدۇ . مەن شائىرنىڭ يېقىندا «كروران» ژورنىلىدا ئېلان قىلغان «توي كېچىسى» ناملىق شېئىرىنى كۆرگەندىن كېيىن توپلامدىكى بەزى شېئىرلاردا بېشارەت بېرىلگەن يېڭى تۇيغۇنىڭ كېيىنكى ئىجادىيىتىدىمۇ داۋاملىق پىشۋاتقانلىقىنى جەزملەشتۇردۇم . ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا يوشۇرۇن ئاڭدىن ئۇرغۇپ چىققان نازاكەتلىك غالجىرلىق بار . قان بىلەن گۆشتىن پۈتۈلگەن تېرىك ئايالنىڭ رېتىمى ۋە ئاۋازى بار .

خىرە نۇر باغرىدا ئۇنلىدى كېچە
ئىلاھىي ھەسرەتكە سىغدالسا تۇرقۇم .
سەزمىدىڭ ۋە لېكىن ئوتلۇق تېنىڭنى
قۇچاقلاپ تۇرۇشقا يېتەتتى قۇربۇم .
. . . . . .
سىقىلغان ئىستەكلەر شاۋقۇنلىغان چاغ
بىلمىدىم يەتمىدىم نېچۇن قەدىرىڭگە .
— «ئايرىلىش» تىن

شائىر مەۋجۇتلۇقنىڭ مەنىسى ئۈستىدە ئىزدەنگەندە كۆپلىگەن ئۇيغۇر شائىرلىرىغا ئوخشىمىغان يول تۇتتى . ئۇ تەننىڭ ئىستەكلىرىگە ، ئىنسان تەبىئىتىگە كۆز يۇممىدى . ئىنسانىنىڭ جىنسىي ئېڭىنى چاقناتتى . تېخىمۇ ئېنىقراق ئېيتقاندا ئۇ كۇچلۇك ئەنئەنىۋى قاراشلار ئىچىدىكى بىر سىلسىلەتتە قاپ يۇرەكلىك بىلەن تەۋەككۇلچىلىك قىلدى . تەۋەككۇلچىلىكنىڭ دەرىجىسى ۋە بەدىئىي ماھارەت جەھەتتە سېلىشتۇرۇشقا تېخى بالدۇر بولسىمۇ ، ئەما ئۇنىڭ ئىزدىنىش يولى ئامېرىكا ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىدىكى ئىككى شائىر

سىلۇيە پىلاس بىلەن ئاننى سىكىستونىنى ئېسىمىزگە سالىدۇ . چىمەنگۈل قىزلارنىڭ تەنھالىق ئىچىدىكى نازۇك غالجىرلىقىنى مۇنداق ئىپادىلەيدۇ :

تاتلاپ باقتىم تاملارنى ئاچچىق
سىرغىمىدى لېكىن ئىسسىق قان . . .
— «بۇقۇلدايدۇ ئەينەك خىرامان» دىن

شېئىرىدىكى كەيپىياتنى سىلۇيە پىلاسنىڭ «ئۆلۈش ۋە تاۋار ماركىسى» ناملىق شېئىرىدىكى مۇنۇ مىسرالغا سېلىشتۇرۇپ بېقىشقا بولىدۇ .

Muster bating a glitter
(ئاناننزم قىلماقتا پارلاق . . .)

ئالدىنقىسىدا يالغۇزلۇق ئەۋجىدىكى هاياجانلىق دەقىقىلەردە شائىرە تامنى ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندۇرۇپ ، تامغا قان ۋە جان ئاتا قىلىدۇ . هېسسىياتنى ئىماگ (هېسسىي ئوبراز) نىڭ ياردىمى بىلەن يوشۇرۇن ، سىمۇوللۇق ئىپادىلەيدۇ . بۇ خىل ۋاستىلىك ئىپادىلەشتىن شەرق قىزلىرىنىڭ نومۇسچان خاراكتېرىنى ۋە شەرقچە تەپەككۇرنىڭ سىمۇوللۇق ئالاهىدىلىكىنى هېس قىلىش مۇمكىن . ئەكسىچە جىنسقا سەنئەت سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلىدىغان ، ئېچىۋېتىلگەن بىر جەمئىيەتنىڭ مەهسۇلى بولغان سىلۇيە پىلاس تەن ئىستەكلىرىنى سۆزلەرنىڭ ئوچۇق ۋە ئۆزگىچە جايلىشىشى ئارقىلىق بىۋاستە ئىپادىلىگەن .

جىنس — ئەڭ قەدىمكى دىنىي پەرز . شېئىرىي يول ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىنسان مەۋجۇتلۇقىنىڭ مەنبەسى هەققىدىكى تەتقىقات جەريانىدا شائىرلار توساتتىن دىنىي تۇيغۇ بىلەن جىنسىي ئاڭنىڭ مەلۇم بىر نۇقتىدا كېسىشىدىغانلىقىنى سېزىپ قالدى . ئىنسانىيەت تارىخىدىكى مەدەنىيەتلىك شەھەرلەرنىڭ گۈل بولۇش سەۋەبلىرى هەققىدە ساماۋى

www.uyghurkitap.com

كىتابلاردا بېرىلگەن بەزى ئۇچۇرلاردىن ، تۈرمۇشىمىزدا پەيدا بولىدىغان گۈناھ تۈيغۇلىرىدىن ، شائىر بىتۈيۈق تۇرغاندا ئاسماندىن چۈشكەندەكلا تاسادىپىي يېزىلىپ قالغان بەزى شېئىرلاردىن بىز دىن بىلەن جىنسىنىڭ سىرلىق باغلىنىشقا ئىگە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز . ئۇنداقتا ئەدەبىلەتتىن ئۇياتلىق ئىستەكلىرىنى ئاشكارىلاشقا باشلىغان بۇ شائىرەنىڭ شېئىرىدا دىنىي مۇقەددەسلىك بىلەن ھېسسىيات بەكۈاشلىقى قانداق ئىپادىلەنگەن ؟ ئۇ «كۈت» ناملىق شېئىرىدا مۇنداق خىتاب قىلىدۇ :

كۈت مېنى خىيانەت ، كۈت مېنى ئەركىم
كۈت مېنى ئىللىق تۈن — مۇقەددەس گۈناھ .

شائىر كىمگە خىيانەت قىلماقچى ؟ مۇقەددەس گۈناھ زادى نېمە ؟ دىنىي تەپەككۇر ئارقىلىق بىز بۇ شېئىردىكى گۈناھنىڭ ئەسلىي گۈناھ ئىكەنلىكىنى ، شائىرە بۇ يەردە سۆزلەرنىڭ جىنسىي مۇناسىۋىتى ئارقىلىق ، چەكلەنگەن دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يېيىشكە ئىشارە قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالايمىز . جىنس — بۇ ئاللانىڭ ئامانىتى ، شەيتان بۇ ئامانەتكە خىيانەت قىلدى . شەيتاننىڭ كۈشكۈرتۈشى بىلەن ئادەم بۇ دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يەپ ، ئۆلمەس بولدى ، (نەسىل قالدۇرۇپ نەسلى ئۆلادتىن ـ ئەۋلادقا داۋاملاشتى) گۈناھكار بولدى .

شائىرەنىڭ دىنىي قارىشى ۋە ئىسلام دىنى بىلەن بولغان رېئال مۇناسىۋىتىنىڭ قانچىلىكلىكى بىزگە نامەلۇم . ئەمما ، ئىستېخىيىلىك ھالدا بىر دىنىي مىللەتنىڭ تەپەككۇر ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغۇچى شائىرە يوشۇرۇن ئاڭ ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدىغان شېئىر يېزىشتىن ئىبارەت غايىۋى ئىجادىيەت جەريانىدا ئۇدۇملۇق كوللېكتىپ تۈيغۇنىڭ مەخپىيىتىنى ئاشكارىلىدى . شېئىر ئارقىلىق جىنسىي پائالىيەت بىلەن دىنىي ئەپسانىلەردىكى مۇقەددەس گۈناھنىڭ

بىر نەرسىلىكىنى قەيت قىلدى . شەيتانلىق كەينىگە كىرىپ ئادەمگە بولغان مۇھەببىتىنى ئىپادىلىدى ، گۇناھ سادىر بولغان شۇ جايدا كىشىلەرنىڭ جەننەتكە ، قەلبىدىكى تۇنجى تۇيغۇغا قايتىپ كېلىشىنى كۆتتى .

ئامېرىكىنىڭ ھازىرقى زامان ئايال شائىرى ئادرىئەنى رىچ (1929 ـ) «جىنس بولسا شەخسنىڭ ، سىياسەت بولسا دۆلەتنىڭ ، بۇلار بىر ـ بىرىگە قارىمۇ قارشى نەرسىلەردۇر» دەپ ئېيتقانىدى . مېنىڭچە ئىنسانلارنىڭ داۋاملىشىشى يەنىلا جىنس بىلەن سىياسەتنىڭ كونتروللۇقىدا تۇرغان ھازىرقى دۇنيادا ئىنسانىيەتنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە ئويلانغۇچى ھەربىر شائىر شېئىرلىرى ئارقىلىق ئالدى بىلەن ئۆزى ۋەكىللىك قىلىۋاتقان كىشىلەر توپىنىڭ ھاياتلىقىغا ۋە تەقدىرىگە مەسئۇل بولۇشى كېرەك . چىمەنگۇل تۇيغۇسىنى قانات قىلىپ شەخس سۇپىستىدىكى ئىنسانىنىڭ قاراڭغۇ دۇنياسىدا پارلاق پەرۋاز قىلدى . بىراق ، ئۇ شېئىرلىرىدا يارانقان بۇ تىرىك ئادەمنى ئۈيغۇر ياكى فرانسۇز دېسىمۇ بولىۋېرىدۇ . ئۇ پەقەت ھېسسىياتقا ، شەھۋەت تۇيغۇسىغا ئىگە بىر ئادەم ، خالاس ! يات ئەللەرنىڭ شائىرلىرى بىزنى چۈشەنمەيدۇ . بىز دادىللىق بىلەن باشقا ئەل خەلقلىرىگە شۇنى ئۇقتۇرۇپ قويالايدىغان بولۇشىمىز كېرەككى ، ھازىرقى دۇنيادا ئازاب مىللىيلىككە ئىگە ، بولۇپمۇ بىزگە ئوخشاش شېئىرىدىن تەسەللىي تاپقۇچى بىر مىللەت ئۆز شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىدا ئۆزىنى كۆرۈشنى ، پۈتۈنلەي ساپ سەنئەت مۇددىئاسىدىكى ئابستراكتنى ئادەمنىئەمەس ، ئۈيغۇرغا تەۋە رېئاللىقتىكى كونكرېتنى ئادەمنى كۆرۈشنى خالايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن دۇنياۋى شائىر بولۇشقا قارىغاندا ئۈيغۇر شائىرى بولۇش تېخىمۇ تەس ۋە شەرەپلىك !

خۇدانىڭ ئىنسانلارغا يەتكۈزگەن ۋەھىيلىرىدە ۋە قەدىمكى مۇراسىملاردا شېئىر ئېتىقادنى ئىپادىلەشتىكى مەخسۇس شەكىلگە ئايلانغان . شېئىرنىڭ مۇقەددەسلىكى بىر تەرەپتىن شېئىرىدىكى پىكىرنىڭ مۇقەددەسلىكىدە ئىپادىلەنسە ، يەنە بىر

www.uyghurkitap.com

تەرەپتىن شائىرنىڭ شېئىرغا قانداق مۇئامىلىدە بولۇشىدا ئىپادىلىنىدۇ. بىز بۇ دەۋرگە كەلگۈچە نۇرغۇن نەرسىلەرنى يوقىتىپ قويدۇق. بىراق، شېئىردىن تېخى پۈتۈنلەي مەھرۇمىزنى ئۇزگىنىمىز يوق. ئۇ بىزگە بۇرۇن بار بولغان نەرسىلەرنى ئەسكە سالىدۇ. كەلگۈسىدە قايتىپ كېلىدىغان نەرسىلەرنىڭ بېشارەت بېرىدۇ. ھاياتتىكى بارلىق ئىمكانىيەتلىرى ئارقىلىق ئېتىقادىنىڭ مەڭگۈ يوقالمايدىغانلىقىنى نامايان قىلىدۇ. ئاتىلاشلارغا قارىغاندا مەرھۇم شائىر نەمشېھىت (1906 - 1972) شېئىرنى تاھارەت بىلەن يازىدىكەن. بىتاھارەت قولىغا قەلەم ئېلىشنى شېئىرغا قىلىنغان ھۆرمەتسىزلىك دەپ بىلىدىكەن. بىز ئۆزىمىزنىڭ يېڭىلىقىغا ئىنتىلىش ۋە ئادىل ئىزدىنىشلىرىمىز بىلەن خىلۋەت بىر زېمىندا دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭ ھازىرقى تەرەققىياتىغا ياندىشىپ كېتىۋاتقان بولساقمۇ، لېكىن شېئىرنىڭ قەدىمكى مۇقەددەسلىكىدىن ئېيتقاندا بۇ دەۋردىكىلەر شېئىرغا لايىق مۇئامىلىدە بولالمىدۇقمىكىن دەپ ئويلايمەن. بىز شېئىرىيەت تارىخىمىزدىكى مانى دىنى شېئىرلىرى، بۇددا دىنى شېئىرلىرى ۋە ئىسلام دىنى كىرگەندىن كېيىنكى ئاجايىپ پاساھەت بىلەن يېزىلغان تەسەۋۋۇپ شېئىرلىرىغا قارايدىغان بولساق، شېئىرنىڭ ئۇيغۇرلارغا نىسبەتەن ئالەم بىلەن ئىنسان مەۋجۇتلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى رېتىمنى ئىزدەپ تۇرلۇك دىنلارغا تەۋەككۈل قىلغان بىر مىللەت روھىنىڭ بۇيۇك ئاۋازى بولۇپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىمىز. بۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا دەۋرىمىزدىكى كۆپ شېئىرلارنى ناھايىتى ئەپسۇسلانغان ھالدا پەقەت ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى تار دائىرىلىك ئالاقە قورالى، كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى بايرام ۋە پارچە - پۇرات ئىشلارنىڭ ئەرزىمەس خاتىرىسى دېيىش مۇمكىن.

چىمەنگۈلنىڭ توپلىمىنى ئوقۇش جەريانىدا ئۇنىڭ خېلى كۆپ شېئىرلىرىنىڭ مۇھەببەت لىرىكىسى، يەنى بىر قەلبنىڭ ئازابلىق تارىخى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئەمما، بۇ

لىرىكىلارنىڭ ئىچ - ئىچىدىن تۆكۈلۈپ تۇرغان تەنھالىقتا مۇھەببەت ئىگىسى بولغان ئاشىقنى تېپىش تەس . ئاشىق گويا يوقتەك ، ئۇ گويا ئىنسانغا ئەمەس ، بىر غايىۋى زاتقا ، يوقلۇققا بولغان مۇھەببەتتەك تۇيۇلىدۇ . مەن دەل شۇ نۇقتىدا بۇ مۇھەببەتنى قەدىمكى شېئىرلىرىمىزدا ئىپادىلەنگەن ياراتقۇچىنىڭ مەۋھۇم ئوبرازىغا ۋە ئىسلام دىنى كىرگەندىن باشلاپ تا يېقىنقى دەۋرگىچە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا دەۋر سۈرگەن سوپىستىك شائىرلارنىڭ غايىۋى يار-مۇكەممەل ئىشق ئىگىسى ئاللاغا بولغان ئاشىق - بىقارارلىق بولۇشىنى ئارزۇ قىلدىم . شۇنداق بولغاندا ئىدى ، تەپەككۇر ئەنئەنىمىزدىكى ئۇزۇلۇپ قالغان بوشلۇقنى تولدۇرۇپ ، يوقىتىپ قويغان بۇيۇك تۇيغۇلىرىمىزغا قايتا ئېرىشكەندەك بولاتتۇق !

شائىر بۇ تۇنجى توپلىمى بىلەن پۈتۈن دۇنيادىكى قىزلارنى تېخىمۇ نازاكەتلىك ۋە سۆيۈملۈك قىلدى . ئۇنىڭ سېھرى بىلەن قىزلار پەرىزاتقا ئايلىنىپ كەتتى . ئۇنىڭ سەمىمىيلىكى بىلەن بىز بۇ پەرىزاتلارنىڭ ئادەملىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى ، ھەر ۋاقىت بىزگە ئوخشاش قىزغىن ھاياجان ئىچىدە ياشايدىغانلىقىنى بىلدۇق . ئۇنىڭ شېئىرىدىكى تەۋەككۇلچىلىكى ئىنسانىنىڭ ئېيتقىلى بولمايدىغان جىنسىي مەخپىيەتلىنى ئەپسانىگە ئايلاندۇرۇش ، بىراق ئىنسان مەۋجۇتلۇقىنىڭ بىر جۈپ سىرلىق قانىتى بولغان دىنىي تۇيغۇ بىلەن جىنسىي ئاڭ ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىڭ قانداق قىلىپ ھەقىقىي ئەپسانىۋى تۇسكە ئىگە بولۇشى ھازىرغىچە ھەربىر دەۋرگە خاتا تۇغۇلۇپ كېلىۋاتقان تالانتلىق شائىرلار ئورتاق دۇچ كەلگەن مەسىلە ، ئۇنداقتا چىمەنگۈل بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلىدۇ ؟

بۇ سوئالغا شېئىرىيەت پەرىشتىسى جاۋاب بەرسۇن !

1996 - يىلى 8 - ئايدا يېزىلدى .

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى
www.uyghurkitap.com

ئۆمۈچۈك ، شېئىر ۋە تەپەككۇر قاتلىمى

يېقىندا خەت تاپشۇرۇۋالدىم . خەت يازغۇچىنىڭ ئىسمى ، چىرايلى ماڭا پۈتۈنلەي ناتونۇش ، سوئالى بولسا خېلىدىن بۇيان تونۇش ئىدى . « . . . شېئىرلىرىڭىزدىكى ئۆمۈچۈكلەر مېنى ھەيران قالدۇردى . ‹ئۆمۈچۈك ناخشىلىرى› دېگەن بىر داستاندىلا 30 يەردە ئۆمۈچۈكنىڭ ئىسمى بار ئىكەن . ھەربىر شېئىرىڭىزنى دائىم بىر ئۆمۈچۈك تورىدەكلا ھېس قىلىمەن . شېئىرلىرىڭىزدىكى ئۆمۈچۈك زادى نېمە ؟ . . » . قارىغاندا ئوقۇرمەنلىرىم ئۆمۈچۈك ئوردىسىدىكى شېئىرىيەت پەرىشتىسى بىلەن ئەمەس ، بىۋاستە مەن بىلەن مۇڭدىشىپ بېقىشنى خالىسا كېرەك . راستىنى ئېيتسام ، ھەر قېتىم شېئىرىمنىڭ قانداق يېزىلغانلىقىنى ، بولۇپمۇ شېئىرلىرىمغا ئۆمۈچۈكنىڭ قانداق كىرىپ قالغانلىقىنى ئۆزۈممۇ ئۇقمايمەن . دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە خۇددى نامەلۇم بىرسى قەلەمنى ئېلىپ يېزىپ بېرىۋاتقاندەك . . شېئىر پۈتكەندە بولسا ئۇ غايىب بولۇپ مايماق-سايماق خەتلەر بىلەن توشۇپ كەتكەن قەغەزگە مەن ئىگە بولۇۋالغاندەك . قاراپ باقسام شېئىرلىرىمدا ئۆمۈچۈك خېلى كۆپ تەكرارلىنىپتۇ . ئېھتىمال شېئىردىكى بەزى تۇيغۇلار ئۆزۈمدە بۇرۇندىنلا بار بولۇشى مۇمكىن . مەن ئەنە شۇ ئۆزۈمگە ئايان تەرەپلەرنى تۇتقا قىلىپ تۇرۇپ ، باشقىلارغا قارىغاندا بىلىدىغىنى كۆپرەك بىر كىتابخان سۈپىتىدە شائىر ئادىل

تۇنىيازنىڭ ئۆمۈچۈك تورىغا كىرىشكە ئۇرۇنۇپ باقاي !

1 . ئۆمۈچۈكنىڭ ئەپسانە قاتلىمى

ئۆمۈچۈك بالىسىدەك كىچىك چاغلىرىم ئىدى. دادام بالا ئوقۇتمەن دەپ يېزىدىن - يېزىغا كۆچۈپلا يۈرەتتى . ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ زادى نەچچە يېزىدا چوڭ بولغىنىم ئېسىمدە يوق . ئىشقىلىپ ھەممىسلا ئۆمۈچۈك ، چۈمۈلە ، كۆل ، بېلىجان بار - يېزىلار ئىدى . ئويلاپ باقسام ، ئىشقىلىپ مەن بۇلارنىڭ ئىچىدە تولاراق ئۆمۈچۈك بىلەن ھەپىلىشەتتىم . دۇنيادا خۇددى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم يوقتەك خالىغان يەرلەرگە تور تارتىپ يۈرىدىغان بۇ پەرۋاسىز جانىۋارنى ماڭا دىققەت قىلدۇرۇش ، ئۆزۈمنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ياغاچ تىقىپ تورلىرىنى چۈۋۈۋېتەتتىم ، تۇخۇمىنى ئېزىپ سۈيىنى چىقىراتتىم . مېنى بەك ھەيران قالدۇرىدىغىنى ئۆمۈچۈكنىڭ سۇ ئۈستىدە مېڭىشى ، — چۆكۈپ كەتمەي قۇرۇقلۇقتا كېتىۋاتقاندەك غىلدىرلاپ مېڭىشى ئىدى . كۆل بويىدا ئۆمۈچۈككە قاراپ ئولتۇرۇپ سۇدا ماڭالايدىغان كارامەت بالا بولۇشنى ئويلىغاندىمەن ياكى ئۆمۈچۈكتەك قولى ، بېلىقتەك كۆزى ، ئادەمدەك بېشى ، ئىككى قانىتى بار ئادەمنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگەن بولغىيتتىم . ئانام ھەر چارشەنبە كۈنى ئەتىگەندە «مەينەت ئۆينىڭ بوسۇغىسىدىن پەرىشتە ئاتلىمايدۇ» دەپ بىز قوپۇپ بولغۇچە بوسۇغىلارنى يۇياتتى . ھويلا - ئارام‌لارنى تازىلاپ ، ئۆمۈچۈك تورلىرىنى سۈپۈرەتتى . (پەرىشتە كىرىدىغان كۈنى دەپ ئورناپ كەتكىنى ئۆچۈنمىكىن چارشەنبە ھازىرغىچە ماڭا بەك خاسىيەتلىك) . بىزنىڭ لاي سۇۋاق ئۆيلەرنىڭ تام - تورۇسلىرىدا ، ئېغىلدا ، ئايۋاندىكى تال باراڭدا ھەممىلا يەردە ئۆمۈچۈكلەر تور تۇتۇۋالاتتى . لېكىن ، ئانام ئۆي تازىلىغاندا بۇ ئۆمۈچۈكلەرنى ئولتۇرۇۋەتمەستىن سۈپۈرگىگە ئاۋايلاپ ئېلىپ تالاغا تاشلىۋېتىپ كېرەتتى . ئولتۇرۇۋەتسە قىساسى تۇتىدۇ دەيتتى . بىز «دۇ» دەپ

www.uyghurkitap.com

ئاتايدىغان يوغان قارا ئۆمۈچۈك چېقىۋالسا ئادەم ئۆلۈپ كېتىدۇ ، سىيىپ قويسا كۆزى قارىغۇ بولۇپ قالىدۇ دەپ ئاڭلىغاچقا ئاخشاملىرى ۋەھىمە بىلەن تورۇسقا قاراپ يېتىپ ئۇخلاپ قالاتتۇق . ئوغرىلىقچە بولسىمۇ ئۆلتۈرۈۋېتىشكە پېتىنالمايتتۇق . چۈنكى ، جان - جانىۋارلارنىڭ قىساسى تۇتسا ئۆلتۈرۈۋەتكۈچىگە ياكى ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا جەزمەن تالاپەت يېتىدىغانلىقىنى ئاڭلايتتۇق ، بولۇپمۇ ئاغمىخاندىن چوڭ - كىچىك ھەممەيلەن ھېيىقاتتۇق . ھويلىلاردا ئاغمىخان ئۇۋۇلىغان بولسا ئۆينىڭ چوڭلىرى ئەتە - ئاخشاملاردا تام تۆپىسىگە ئۇنىڭغا ئاتاپ ئوغرىلىقچە يېمەكلىكلەرنى قويۇپ قويىاتتى . ئاغمىخانغا كىم چېقىلسا بېشىغا بالا - قازا كېلىدىغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلەتتى . بىز ھۆپۈپنى تۇتقان ئادەمنىڭ قولى تىترىگەك بولۇپ قالىدىغىنىغا ، ھۇۋقۇش سايرىغان يەرنىڭ چۆللىشىپ كېتىدىغىنىغا ،پاقىنى ئۆلتۈرۈۋەتسە ئۇخلاۋاتقان ۋاقىتتا ئۇنىڭ جورىسى كېلىپ ئۆلتۈرگۈچى قىز بالا بولسا ئەمچىكىنى ، ئوغۇل بالا بولسا چوچىقىنى شورىۋالىدىغىنىغا ئىشىنەتتۇق . يۇزىگە سەپكۈن چۈشۈپ كەتكەن بالىلارنى كۆرسەك ، ئۇلارنىڭ تورغاي تۇخۇمىنى تۇتۇپ سالغانلىقىنى بىلىۋالاتتۇق . ھېچكىم ئۆزلىرىنىڭ قاچاندىن باشلاپ جانلىقلارنى مانا مۇشۇنداق سىرلىق كارامەتكە ئىگە دەپ قارىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلمەيتتى . ئۇ پەقەت مەنسى قەدىمدە شەكلى ھازىردا بولغان نۇرغۇن ئەنئەنىلەرنىڭ بىرى سۈپىتىدە ئالدىنقىلاردىن بىزگە قالغانىدى . بۇ ئەنئەنە بىزگە ئۆتمۈشنىڭ مەخپىي بەلگىلىرىنى ئەسلىتىپلا قالماستىن ، كەلگۈسىدىنمۇ بېشارەت بېرەتتى . بىر چاغلاردا ئاتۇش تەرەپلەردىكى تاغ ئارىسىدىن ئۇدا ئۇچ سائەتكە يېقىن ئۇزۇلمەي يىلانلار چېقىپ باشقا ياققا كۆچۈپ كەتكەنلىكى ، بۇلارنى تومۇقى ئادەم بىلىدەك كېلىدىغان مۇڭگۈزلۈك يىلان پادىشاھى باشلاپ ماڭغانلىقى توغرۇلۇق گەپلەر تارقالدى . ھەمىمە ئادەم ئۇ تەرەپلەردە يەر

تەۋرەيدىغانلىقىنى جەزملەشتۇردى . دېگەندەك ئاربىدىن بەش - ئالتە ئاي ئۆتمەي شۇ ئەتراپتا قاتتىق يەر تەۋرەپ نۇرغۇن ئادەم ئۆلدى ، تاملار توپىغا ئايلىنىپ كەتتى ، لېكىن ماڭا يەنىلا ئۆمۈچۈك ھەممىدىن سىرلىق تۇيۇلاتتى . ئۇنىڭدىن قورقاتتىم . مېجىپ ئۆلتۈرۈۋەتكۈم كېلىپ كېتەتتى . بىر قېتىم مەن بىلەن بىللە قوي باقىدىغان بىر يامان بالا كۆلدە كېتىۋاتقان ئۆمۈچۈكنى ھاسىسى بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى . مەن ئەمدى قىساس تۇتۇپ ئۆلۈپ قالىدىغان بولدى دەپ خېلى كۈنلەرگىچە ئۇ بالىغا دىققەت قىلىپ يۈرگەنىدىم . ئاخشاملىرى مەھەللىدىكى بالىلار يىغىلىشىپ چۆچەك ئېيتىشقاندا ئېگىزلىكى يېزىمىزدىكى ئەڭ ئېگىز تېرەكتەك كېلىدىغان ، غارغا كىرىپ بىر ئۇخلىسا 40 كېچە - كۈندۈز ئويغانمايدىغان مەخلۇقنىڭ ئىسمىنى «دۆ» دەپ ئاتىشاتتى . مەن ئۇنى «دۆ» دەپ ئاتىلىدىغان ھېلىقى يوغان قارا ئۆمۈچۈك بىلەن بىر نەرسىدەك ئويلايتتىم . (ساۋاتىم چىققاندىن كېيىن بۇ بەھەيۋەت مەخلۇقنىڭ كىتابلاردا «دۆ» ئەمەس «دىۋە» دەپ يېزىلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇم) شۇ سەۋەبتىن كېيىنچە «مىڭ بىر كېچە» نى ئۇقۇغىنىمدا ھەر قېتىم دىۋە دېگەن سۆز ئۇچرىسىلا يوغان قارا ئۆمۈچۈكمۇ ئېسىمگە كېلەتتى . چۆچەكلەردىكى ئادەم چىقالمايدىغان تىك ياردىكى سۇمۇرغ تۇخۇمىنى ياكى قۇملۇققا يوغان ئاق تاشتەك كۆمۈلۈپ قالغان تۆگە قۇش تۇخۇمىنى كۆڭلۈمدە ئۆمۈچۈكنىڭ بىر تامچە شەبنەمدەك كىچىككىنە تۇخۇمىغا سېلىشتۇرۇپ ئۇلارنىڭ نەقەدەر چوڭلۇقىنى تەسەۋۋۇر قىلاتتىم . ئەمدىلەتىن ناماز سۈرىلىرىنى ئۆگىنىۋاتقان چېغىم بولسا كېرەك ، دادام ھەر كۈنى «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى» نى ئوقۇپ بېرەتتى . بىر يېرى ھازىرغىچە ئېسىمدىن چىقمايدۇ . مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ كەينىدىن مۇشرىكلار قوغلاپ كېلىپ يېتىشىۋالغىلى ئاز قالغاندا ، نائىلاج يىقىن ئەتراپتىكى بىر تاغ ئۆڭكۈرىگە كىرىۋالىدۇ . ئۇزۇن ئۆتمەي دۇشمەنلەرمۇ بۇ

www.uyghurkitap.com

ئۆڭكۇرنىڭ ئاغزىغا كېلىدۇ . ئېڭىشىپ قاراپ باقسا غار ئاغزىغا تارتىلغان يۇپيۇمىلاق ئۆمۈچۈك تورىنىڭ بىر تال يېپىمۇ ئۇزۇلمەي ئۆز پېتى تۇرغان . شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇ يېقىن كۇنلەردە ئۆڭكۇرگە ئادەم زاتى كىرىپ باقمىغانلىقىنى پەملەپ ، باشقا ياققا ئىزدەپ كېتىدۇ . . . شۇ چاغدا مەن نامەلۇم سىرلىق هاياجان ئىچىدە ئۇزۇمىمۇ بىلمەستىن پەيغەمبەرنى قۇنقۇزۇش ئۈچۈن دەرهال تور تۇقۇغان غايىبانە بىر ئۆمۈچۈكنى - ئالەمنىڭ ئىگىسىنى تەسەۋۋۇر قىلغانىدىم .

ئەپسانە ئىنسانىيەتنىڭ بالىلىقى ، شائىرلار تولسا ئىنسانلار ئارىسىدىكى مەڭگۇ چوڭ بولمايدىغان كىچىك بالا . مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمنى غىدىقلايدىغان ، بالىلىق ئەسلىمىلىرىمنى ئويغىتىدىغان ، يوشۇرۇن ئېڭىمنى ئاشكارىلايدىغان ، قىزىقارلىق ، ۋەهىمىلىك ، مۆجىزىلىك ، بۇ ئەپسانە دەل ئۆمۈچۈك . مەن شېئىردىن ئىبارەت غايىۋى بەلگە ئارقىلىق باشتىن - ئاخىر بۇ ئەپسانىنى خاتىرىلەپ كەلدىم . كۇندىلىك تۇرمۇشتىكى پارچە - پۇرات سەرگۈزەشتىلەر بىلەن مىللەتنىڭ قەلب تارىخى ۋە بالىلىق ئەپسانىلىرى ئۇستىدە پىكىر يۈرگۈزۈشتىن كېلىپ چىققان هاياجان رەتلىك هەم قالايمىقان شېئىرىي قۇرۇلمىنى - ئۆمۈچۈك تورىنى پەيدا قىلدى . مەن شۇنىڭدىن ئىبتىبارەن يوشۇرۇن ئاڭنىڭ قاراڭغۇ ، سىرلىق ، ئىرماش - چىرماش توري ئىچىدە تۇرغان هەقىقىي ئۆمۈچۈككە ئايلاندىم .

قىز كۆزىدەك خىلۋەت كەنتتە ،
ياشتەك پارلاق تاغلىق شەهەردە ،
مىنىپ يۈرگەن بالا مەن ئىدىم ،
پەرىشتىنىڭ قاناتلىرىغا .

بازار غايىب بولغان شۇ كەچتە ،
ئۆمۈچۈكلەر توقۇيدۇ كەشتە .

پەرىزاتلار چۈشەر كەنتكە ،
. . . . . .
ئۆلۈپ كەتكەن چۆچەكچى بوۋاي ،
گەپ قىلماستىن ئىچەر ئىدى چاي .
بىر پەرىشتە كىرىپ توساتتىن ،
چىقىپ كەتتى يالىڭاچ ئايال .
بىر بالا
سۇ ئۈزگىلى كېتىپ دەريادا ،
يېزىسىغاكەلمەپتۇ قايتا .
ئايلانغانمىش بېلىققا . . .

— «ئۆمۈچۈك ناخشىلىرى» داستانىدىن

بىر قاراشقا قالايمىقان ، بىر قاراشقا رەتلىك تۈزۈلۈشكە ئىگە دۇنيا ، كوچىدىكى چەكلىك كىشىلەر توپى بىلەن يوقلۇقنىڭ چەكسىزلىكى ، باشلىنىشىمۇ ئاخىرلىشىشىمۇ بىزگە تەۋە بولمىغان بۇ ھايات ھەر بىر سىزنىڭ تەپەككۇرىنى تىنىمسىز غىدىقلاپ رېئاللىقتىن تېخىمۇ كەڭ ۋە ھەقىقىي رېئاللىققا باشلاپ كېتىدۇ . شۇڭا ، شائىرلار پەيغەمبەرلەردىن كېيىنكى چەكسىز رېئاللىقتىكى دەل مۇشۇ قاراڭغۇلۇق ئىچىدە تەمتىرەپ يۈرگەن ئۇممەتلەرنىڭ روھىي قۇياشى بولۇش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان . ئۇلار ئىنسانىيەتنىڭ مەنە ئىزدەش جەريانى تەلتۆكۈس يوقلۇق ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ تۇرسىمۇ . تۇغۇم ۋە ئۆلۈمدىن ئىبارەت چەكسىز گۈڭگا ئىككى نۇقتا ئارىسىدا گاڭگىراۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا يوپيورۇق شېئىرىي ئىزلارنى قالدۇرۇپ قويىدۇ .

ھاياتلىق پائالىيەتلىرى مېنى قانچىكى غىدىقلىغانسېرى مەن ئالەمنىڭ مەۋجۇتلۇقى بىلەن كىچىككىنە ئۆمۈچۈك ئوتتۇرىسىدىكى چەمبەرچاس باغلىنىشنى ، يەككە ، تاسادىپىي ماسلىقنى ئەمەس ، ئالەمدىكى بىر پۈتۈن شەرتسىز مەۋجۇتلۇق

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

سىستېمىسىنى شۇنچە مۇكەممەللەشتۈرىمەن . دىنىي تەپەككۇرغا مەپتۇن بولىمەن . ماكان جەھەتتىن ئۆمۈچۈك داۋاملىشۋاتقان بىرلا شەكىلنى ، ئۆزى توقۇغان تورنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ھېس قىلىدۇ . زامان بولسا ئۇنىڭغا نىسبەتەن ھېچقانداق بەلگىسى بولمىغان شەك ـ شۇبھىسىز تېپىشماق ، باش ـ ئاخىرى ، سەۋەب ، نەتىجىسى يوق قۇدرەتلىك يوقلۇق . ئۆمۈچۈك كۆن چىقىپ تىپتىنچ تورلىرى پالتىرىغاندىن باشلاپ تاكى پايانسىز كىچىدىكى يۇلتۇزلار جىمىرلىغانغا قەدەر خۇددى ئالەم رەسىتخانىسىدىكى ئۇلۇغ بىر كۆزەتكۈچىدەك تىنماي ئىزدىنىدۇ ، ۋاقىت ئۇنىڭغا نىسبەتەن گويا بىر سېھىرگەر ، كۆرۈنمەس رەھنامە ، ھەربىر كەت ئىچىدىكى مەۋھۇملۇق . ئۆمۈچۈك ئۇنىڭغا تەقلىد قىلىپ توختىماي ھەربىر كەت قىلىدۇ . تور توقۇيدۇ . تورنى تەشكىل قىلغان ھەر بىر يىپ ئۆز ئالدىغا تۇرغاندا رەتسىز ، ئارتۇقچە بىر ـ بىرىگە مۇناسىۋەتسىزدەك كۆرۈنسىمۇ ، ئەمما بىر پۈتۈن تورنىڭ مەۋجۇت بولۇشىدا ھەربىرى بىر ـ بىرىنى شەرت قىلغان ، ئۆز ـ ئارا باغلانغان ، كەم بولسا بولمايدىغان مەۋجۇتلۇق قۇرۇلمىسىنىڭ بىر بۆلىكى . مەن ۋاقىتنىڭ شۇنداق تەسەۋۋۇر قىلىمەن . ئۇ ـ ئالەمدىكى ھەممىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان بۇيۇك بىر سىستېما . ئۇ گويا بىر جاھانمۇ ئەينىكى ، زېمىن بىنا بولغان بىرىنچى كۈندىكى سۈكۈنات ، يېشىللىق ئىچىدە ئاچ كۆزلۈك بىلەن مېۋە يەۋاتقان بىر ئەر ۋە بىر ئايال ، تاغلارنىڭ چوققىسىدا قۇياشقا قاراپ مۇناجات ئوقۇۋاتقان قەبىلىلەر ، دەريا ئىلاھىنىڭ تۇيىغ ئۇچۇن تەنتەنە ئىچىدە نىل دەرياسىغا تاشلىنىۋاتقان ساھىبجامالالار ، بەيتۇل ھەرەمدىكى جامائەتكە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈۋاتقان رەسۇلۇللا ، جەڭ ئاتلىرىنى پەرۋاز قىلدۇرۇپ ، يات شەھەرلەرگە بېسىپ كىرگەن ئۇيغۇرلار ، ياتلار ئۆز شەھەرلىرىگە بېسىپ كىرىپ ، بېشىغا كۈن كەلگەندىن كېيىنكى قەيسەرانە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار ، قايتىدىن نۇسرەتكە ئېرىشكەن ئۇيغۇرلار ، تۆمۈر تاملىق ئېگىز ئىمارەتلەردىكى ناتونۇش

ئۇسكۇنىلەر ئالدىدا مەشغۇلات قىلىۋاتقان بىر ئايال ۋە يەنە بىر ئايال ، ۋە ئاخىرلىشىۋاتقان زېمىندىكى ھارارەتلىك سۇكۇنات بۇ جاھاننەما ئەينىكىنىڭ ئىچىدىكى ئوخشاش بىر تەكشىلىكتە ياتىدۇ . ئۇنىڭدا ئالەمدىكى ھەممە نەرسە ۋاقىت تورى ئىچىدە تۇرغان ئۆمۈچۈك . ۋاقىت ئالەم ئىگىسىنىڭ ئەڭ بۈيۈك سىرلىرىدەك مېنى ھاياجانلاندۇرىدۇ . مەۋجۇت رېئاللىقنى توختاۋسىز يوق قىلىپ ، ئەپسانە يارىتىدۇ . ئىنساننىڭ يوشۇرۇن ئاڭ قاتلىمىمۇ ئەمەلىيەتتە ۋاقىت قاتلىمىدىن باشقا نەرسە ئەمەس . مەن ۋاقىتنىڭ تەكرار ئېزىقتۇرۇشى ئارقىسىدا كىرىپ قالغان سىرلىق قەسىردە تەمتىرەپ يۈرۈپ ئالەمنىڭ ۋە ھاياتنىڭ تەنھالىقى ئىچىدە شېئىر توقۇيمەن .

ۋاقىت
ئوخشامدىكەن قومۇشلۇقتىكى
يۇپيۇمىلاق غاز تۇخۇمىغا .
تور ئىچىدە نۇر چېچىۋاتقان ،
ئۆمۈچۈكنىڭ پادىشاھىغا .
— «ۋاقىتنىڭ سىرتىدا»دىن

چەكسىز ئۇزۇن يامغۇرلۇق كېچە ،
ۋاقىت لىكىلدىتىپ نەم قۇيرۇقىنى ،
غېرىبسىنىپ كىرەر ئىشىكتىن .
توساتتىنلا ئىشىك ئۆرۈلۈپ ،
پاخپايتقانچە سالۋا چېچىنى .
غېرىبسىنغان مومايغا ئوخشاش ،
كىرىپ كېلەر ۋاقىت سۆرۈلۈپ .
— «ئۆمۈچۈك ناخشىلىرى»دىن

بۇ كۈنلەرگە ئىشەنمە ، دوستۇم ،
ھەممە پارقىرىغان نەرسە ،

ئۇيغۇر كتاب توپلىشى www.uyghurkitap.com

هەممە قورقۇنچلۇق نەرسە ،
هەممە ئىگىلەنگەن نەرسە ،
ۋاقىتنىڭ تورىغا چۈشكەن بىر بېلىق ،
— «سىرلىق مەنزىرە» دىن

2 . ئۆمۈچۈكنىڭ مەنە قاتلىمى

ئەڭ ئاخىرىدا ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىگىنىمىزنى ھېس قىلمىمىز ، بەلكى ھەر ۋاقىت ھېس قىلىمىز . مەۋجۇتلۇقنىڭ قۇيقۇرۇقلۇقى بىزنى ھامان مەنە ئىزدەشكە قۇتراتىدۇ . مەنە بولسا ئۆمۈچۈك توريدا سىمابتەك پارقىراپ تۇرغان يورۇقلۇق . شېئىرىي تۈيغۇ ئىچىدىلا بىز ئۇنىڭ غىل - پال مەۋجۇتلۇقىنى سېزىمىز ، چۈنكى شېئىر ئۆزىنىڭ مۇقەددەسلىكى بىلەن ئىنسان ئاپىرىدە بولغاندىن بۇيان خۇدا بىلەن ئىنسانىنىڭ ، ئىچكى دۇنيا بىلەن تاشقى دۇنيانىڭ ، شۇنداقلا ئىنسانىنىڭ ئۆز — ئۆزى بىلەن قىلغان دىئالوگى بولۇپ كەلمەكتە . مەنە ئىزدەشكە تەۋەككۇل قىلىش جەريانىدا ھەربىر شېئىرىم بىر تال يېپ بولۇپ ، ئۆمۈچۈكنى ئوراپ تۇرغان چوڭ بىر تورغا ئايلاندى ، ئۇنداقتا تور ئىچىدىكى ئۆمۈچۈكنىڭ مەنىسى نېمە ؟ بىرىنچىدىن ، شېئىرىمدىكى ئۆمۈچۈكنىڭ مەنىسى سىرلىق .

مەن ھەر قېتىم شېئىر ئارقىلىق ئۆزۈمنى ئىپادىلەۋاتىمەن دەپ ئويلىغان ۋاقىتتا تىل بىلەن ئىپادىلەش مۇمكىن بولمىغان سىرلىق بىر مەۋجۇتلۇقنى ھېس قىلىمەن . ھەربىر كەينىدىكى كۆچ ، مەڭگۈلۈك ۋاقىت ۋە ئالاھىدە تۈيغۇ ئارقىلىق مەندىن ھالقىپ كەتكەن ، ئۆزۈمگە تەۋە بولمىغان ئاشۇ بۇيۇكلۈككە مەدھىيە ئوقۇيمەن . ئەنە شۇنداق ھاياجانلىق دەقىقىلەردە ئالەمنىڭ بۇيۇك ئىگىسى بىلەن شېئىرىيەت پەرىشتىسى شەك - شۇبھىسىز پەيدا بولۇپ ، تۈيغۇمدىكى ئۆمۈچۈك تورىغا كىرىۋالىدۇ . بۇ ئۇلۇغ تۈيغۇنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئۆز تارىخىدا نۇرغۇنلىغان دىنلارنىڭ ھەممىسىنى قوبۇل

قىلغان بۇ مىللەتنىڭ تىلىدىكى ھەربىر سۆزنىڭ بارلىق ئىمكانىيەتلىرىنى قېزىپ شېئىرىيەت بارماقچى بولغان ئاشۇ پەللىنىڭ پارلاق غۇۋالىقى ئىچىدە ئۆمۈچۈكنى ئىزدەيمەن. بۇ ئۆمۈچۈك تىل ئوينىغۇچى سېھىرگەرگە ئايلىنىپ، ئۆزىنى توختىماستىن سۆز ۋە سۆزلەر ئارىسىغا يوشۇرىدۇ. ئەگەر شېئىرلىرىمدا مەلۇم سىرلىقلىق بار دېيىلسە ئۇ دىنىي تۇيغۇغا چەكسىز يېقىنلىشىپ كېتىدىغان مانا شۇ خىل ئالاھىدە تۇيغۇدىن ئىبارەت.

سائەت توساتتىن توختىتە،
قارا ئاپتاپ، تېلېفون ۋەھىمىسى،
بىر سائەتتىن ئۇزۇن بىر سائەت.
ئېسىمگە كەلمەي قالدى تەمتىرەپ،
بۇ مىسراغا يازماق بولغان خەت.
جىمجىتلىقنىڭ مەنىسى
مەنە ئەمەس.

—«مىراجغا چىقىش» دىن

ئىككىنچىدىن، ئۆمۈچۈكنىڭ مەنىسى ئايال. مەن شېئىرىمىز توقۇۋاتقان، رېئاللىققىمۇ، چۈشكىمۇ ئوخشىمايدىغان، ئويغاقلىق بىلەن ئۇيقۇ ئارىسىدىكى يېرىم مەستخۇشلۇق ھالەتتە تۇرغىنىمدا ئايال پەيدا بولىدۇ. «ئەي ھەۋا بۇياققا كەل» دەپ پىچىرلايمەن. — «مەيلىڭ بولسا ئۆزۈڭ كەل» دەيدۇ ئۇ ئەركىلەپ. ئايالغا مەپتۇن بولغان ئەر ئەقلىي تەپەككۇردىن، ئىنسانلاردىن، رېئاللىقتىن ئايرىلىدۇ. ئەپسانە پەيدا قىلىدۇ. ئەر بىلەن ئايالنىڭ مۇناسىۋىتى مەڭگۈلۈك ئەپسانە. چۈنكى، ئايال تەبىئەت قوغلاپ چىقىرىلغان قاقاس شەھەرلەردىكى بىردىنبىر تەبىئەت مۇزىكىسى، ئەرلەرنىڭ ئەڭ ئىناسىرقى ئەپسانىسى. مېنىڭ شېئىرلىرىمدىكى ئۆمۈچۈكمۇ ئەمەلىيەتتە تەبىئەتنىڭ ھەممە گۈزەللىكىنى، يېقىملىقلىقىنى ئۆزىدە ساقلاپ قالغان، ماڭا ھېچكىم، ھېچ نەرسە، دۇنيانىڭ

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ھەرقانداق يېرىدە ھېس قىلدۇرالمايدىغان روھىي لەززەت بەخش ئەتكۈچى تەنھالىق تورلىرىمغا بىردىنبىر ئەركىن كىرىپ چىققۇچى يار — ئۆمۈچۈك قىزدۇر .

ئۇچىنچىدىن ، ئۆمۈچۈك ـ مەن .

دائىم دىگۈدەك كىشىلەرنىڭ نەزىرى چۈشمەيدىغان بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلاردىكى ، خىلۋەت جىمجىتلىققا تور تارتىپ يۇرۇيدىغان ئۆمۈچۈك بىلەن ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ، كەيپ ـ ساپا قىلماي ، كىشىلەرگە ئارىلاشماي ھازىرقى زامان دەرۋىشى بولۇپ ياشاۋاتقان ئۆزۈم ئوتتۇرىسىدا دائىم بىر خىل يېقىنلىقنى ھېس قىلىمەن . تۇرمۇش مېنى ئالدىرىتىدۇ . ياشىغانسېرى ھايات شۇنچە ناتونۇش ، بىلىمەيدىغانلىرىم شۇنچە كۆپىتەك تۇيۇلىدۇ . كىشىلەردىن يىراقلاشقانچە ئىنسانىنىڭ ئاجىزلىقىنى ، روھىي تەسەللىگە موھتاجلىقىمنى چوڭقۇر ھېس قىلىمەن . مانا شۇنداق چاغلاردا توساتتىن غېرىبلىق ئىچىمنى يورۇتۇۋېتىدۇ . شۇنىڭ بىلەن ئۆمۈچۈكنىڭ تور توقۇۋاتقان يېنىك ئاۋازى مۇزىكىغا ئايلىنىپ سۆزلەرگە ئاستا ـ ئاستا سىڭىشكە باشلايدۇ . شېئىر يېزىلۋاتقانلىقىنى سېزىمەن . تېنىمىنىڭ ئۆمرى قىسقىراپ روھىم يۈكسەك مەنگە يېقىنلىشىدۇ . ھەممە ئادەم ئادەتلىنىپ كەتكەن ، ھېچكىم رەت قىلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمايدىغان كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى نۇرغۇن ئىشلار ماڭا پات ـ پات غەلىتە ، چۈشىنىكسىز ، قۇپقۇرۇق تۇيۇلىدۇ . ئۆمۈچۈككە خاس ۋاقىت سەزگۈرلۈكى ئىچىدە بۇنداق كۈندىلىك ئىشلارغا نورمال ئادەملەردەك ئۇنچىۋالا ئۇزاق سەرپ بولغۇم كەلمەيدۇ . مەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادەم ئەمەستەك ياكى ئادەملەر ئارىسىغا كىرىۋالغان ئارتۇقچە ئادەمدەك بىر چەتتە تۇرۇپ كۆزىتىشتىن باشقا خىزمىتىم يوقلۇقىنى ھېس قىلىمەن . ئەتراپىمدىكىلەر شاۋقۇن ـ سۈرەنلەر ئىچىدە ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقاندا توساتتىنلا ماڭا دىققەت قىلىپ قالسا مېنىڭ شۇنچە تونۇش ئادەملەر ئارىسىدا ئۇيغۇر تىلىنى

ئۇنتۇپ قالغاندەك تۇيمىگە چۆكۈپ جىم گۇلتۇرغىنىمنى ،
تىمتاس ، خىلۋەت ئۆمۈچۈك توردىكى ئادىلنى كۆردىمۇ .
ئۆيلەردە ، مەرىكە زاللىرىدا ، قاۋاقخانىلاردا ئادەملەرنىڭ
تورلىرى . مەن ئادەملەرنى سۆيمەن . ئادەملەرنىڭ شاۋقۇن -
سۇرەنلىك تورىغا كىرىپ باقسام ، ئادەملەر ئارىسىدا ياشىسام
دەيمەن . ئادەم ئادەم سېغىنىدۇ . بەزىدە دوستلىرىم مېنىڭدەك
سورۇنلۇقى يوق ، لېكىن ئادەم سېغىنغاندا ھەمراھلىققا
يارايدىغان «زامانىۋى سوپى» نى ئۆزلىرى بىلەن رېستورانلارغا
بېرىشقا تەكلىپ قىلىدۇ . مەن خۇشاللىق بىلەن جىمجىت
تورىمدىن چىقىپ ، ئۇلارنىڭ شاۋقۇنلۇق ئارىسىغا ئېقىپ
كىرىمەن . گۈگۈر - مۆگۈر پاراڭلىرىدىن ، قىزىق كۈلكە -
چاقچاقلىرىدىن ئادەملىكنىڭ ئاجايىپ راھىتىنى ھېس
قىلىمەن . ئۇلارنىڭ مەستخۇش پاراڭلىرىدىن قۇلقىم ،
كۆزۈم ، سەزگۈلىرىم ئاستا - ئاستا مەستخۇش ھالەتكە ئۆتىدۇ .
شېئىرسىز دۇنيادا خۇشكەيپ شائىر بىردىنلا چاقناۋاتقان
شېئىرنى كۆردىمۇ .

چىرايلىقسەن كۆپۈكلۈك پىۋا ،
چىرايلىقسەن مەيپۇرۇش موما .
ئۇچۇپ كەتمەك بولدى نېمىشقا
گۈل قېتىمدەك يۈمران ئاياللار ؟
دۇنيا نېچۈن مۇنچە يېقىملىق ،
كەتمەكچىدەك قىزغا ئايلىنىپ ؟
. . . . . .
قاناتسىمان پۇتلىرى بىلەن
يېنىككىنە دەسسەپ ھاۋاغا
بىر پەرىشتە كىردى ژاللىدە
شولا چېچىپ قەھۋەخانىغا .
— «پىۋا كۆپۈكى» دىن

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

بىراق ، شۇنچە كۆپ پايدىلىق ئىشلار بىلەن ئالدىراش ئىنسانىيەت ئالدىدا ۋاقىت ئىسراپچىلىقى دېمەستىن ، سۆزلەردىن ئۇن ـ تىنسىز تور توقۇۋاتقان ئۆمۈچۈك شائىر ئەينەككە باققىنىدا ، ئەينەكتىكى ئۆزىنىڭ بىر ئادەم ئەمەس زور بىر خەلق ئىكەنلىكىگە قانداقمۇ كۆز يۇمالىسۇن؟ !

شېئىرلىرىدىكى ئۆمۈچۈكنىڭ تۆتىنچى مەنىسى مىللەت . ھازىر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتىمنىڭ تۇيغۇلىشىچە ۋەھىمىلىشىچە جەريانىدا مەۋجۇت بولۇش ماڭا كوللېكتىپ يوشۇرۇن ئاڭ ۋە يەر شارى خاراكتېرلىك تاشقى قۇرۇلما تەرىپىدىن بەلگىلىنىدىغان بىر شۇبھىلىك ئەنئەنە ئىكەنلىكىنى تونۇتماقتا . ئۆمۈچۈكنىڭ بىر ئادەمدەك ئەمەس ، بىر مىللەتكە خاس غەيرىبلىقى جەريانىدا ئايال بىلەن بولغان سىرلىق باغلىنىشى ، بولۇپمۇ بۇ مىللەتنىڭ مىللەت بولۇپ شەكىللىنىشىگە باشلىغان چاغدىكى قەدىمكى پسىخىكىسى ، ماكانلاشقان جايىنىڭ جۇغراپىيىسى ، ئەپسانە ۋە دىنلىرى ، تارىخ ۋە ھازىر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى جەريانىدا ئىپادىلىگەن روشەن ئەرلىك خاراكتېرى مېنىڭ ئالاھىدە دىققىتىمنى تارتتى .

ئۇيغۇرلارنىڭ غەلبە نۇسرەتلىرى ، تارىخىي تراگىدىيىسى ھازىرقى زامان رېئاللىقىدىكى پسىخىك ئىپادىلىرى بۇ مىللەتنىڭ روھىنى چۈشەنمەكچى بولغان ئادەمگە ئەر مىللەتنىڭ ئايال بىلەن بولغان سىرلىق مۇناسىۋەتلىرىدىن بېشارەت بېرىدۇ . ئۇيغۇرلار ـ ئەر مىللەت ، ئۇيغۇرنىڭ سەلتەنەتى ئەرنىڭ سەلتەنەتى . ئۇيغۇرنىڭ تراگىدىيىسى ئەرنىڭ تراگىدىيىسى . ئۇيغۇرنىڭ مەۋجۇتلۇقى خۇددى ئادەم ئاتىنىڭ يارىلىشىغا ئوخشاش مەلۇم نۇقتىدا رېئاللىق بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتتى بولمايدىغان ، مۆجىزىدەك يۇز بېرىدىغان غايىبانە مەۋجۇتلۇق سىستېمىسىنىڭ بىر بۆلىكى . ئوق يىلتىزى ھونلارغا تۇتىشىدىغان قەدىمكى ئۇيغۇرلار ئورخۇن ، يېنىسەي دالىلىرىدىن كەڭ ئوتتۇرا ئاسىيا زېمىنلىرىغىچە ۋە ھىندىقۇش تاغلىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا ياۋايى ، كۆچمەنچىلىك ،

ئۇرۇشخۇمار مىللەت سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىپ ، ئايالىلارنى بېسىۋېلىش قىزغىنلىقىدا نۇرغۇن يەرلەرنى بېسىۋالغان ، كۆچلۈك ئىمپېرىيە ۋە دۆلەتلەرنى قۇرغاندى . ئۇيغۇرلار تىپىك ئات ئۈستىدىكى مىللەت ئىدى . ئات ئۇلارنىڭ ئەرلىك ئېگىدىكى ئايال ھەم ياتلارنىڭ شەھەر-قەلئەلىرىگە بېسىپ كىرىپ ئايالىغا ئېرىشىشتىكى ۋاستە ئىدى . ئات ئۇلارنى ئالامەت ھايۋانلاندۇراتتى . ئاتقا مىنگەن ھامان خۇددى بىر ئايالنى بويسۇندۇرۇۋالغاندەك بارلىق جەڭگىۋارلىقى ، ئەسەبىيلىكى ، كۈچ - قۇدرىتى ئۇرغۇپ — تېشىپ قاينىق جەڭلەرنى قىلاتتى (توي قىلىۋاتقاندەك) . قانلارنى تۆكەتتى (قىزىنىڭ قېنىدەك) . قىلىچلىق بىر ئەر ئۆزىگە قارشى كېلىۋاتقان ئەر رەقىبىنى كۆرگەندە قەھر - غەزەپكە كېلىپ بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن ئارسلاندەك ئېتىلىدۇ . نازۇ كەرەشمىلىك يۈمشاق سۆزلەرنىڭ ، چىرايلىق مەلىكىگە ئوخشاش سۆيگا - سالاملارنىڭ ئالدىدا ، ھەتتا قۇرۇق قول بىر ئايالنىڭ ئالدىدا بولسا بارا - بارا بوشىشىپ يۇمشاپ قالىدۇ . ئەر قان تۆكمىگەن (جىنسىي پائالىيەت قىلمىغان) تىنچ شارائىتتا ۋە بېكىنمە مۇھىتتا (كۆچلۈك ئەخلاقسىز قاراش ئىچىدە) ھېچقانداق ئۆزگىچىلىكى بولمىغان ئادەتتىكى ئادەم . بۇ خىل ئەرلىك پىسخىكا ئۇيغۇرلارنى ئۆلۈمگە بىۋاستە باغلاپ قويغانىدى . ئۆلۈم ئىنسانغا ، بولۇپمۇ ئەرلەرگە نىسبەتەن چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان نامەلۇم ئەھمىيەتكە ۋە كارامەتكە ئىگە . مەن شېئىر ئارقىلىق مىللەتنىڭ پىسخىكىسىنى ئىپادىلىمەكچى بولغىنىمدا كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدىكى بەزى ئىشلارنىڭ سەۋەبىنى ئەرلىك پىسخىكىسىدىن ئىزدىگۈم كېلىدۇ . ئەتراپىمىزدا دائىم دىگۈدەك كۆزگە چىلىقىپ تۇرىدىغان ئۇرۇش - تالاش ، كۆزنى يۇمۇپ — ئاچقۇچە پىچاق كۆتۈرۈپ بىر - بىرىنىڭ جېنىغا زامىن بولۇش ، ياۋايىلىق ۋە ئەخلاقسىزلىققا ئوخشاپ كېتىدىغان بەزى ھادىسىلەر مەنده مىللەتنىڭ پىسخىكىسى ھەققىدە شېئىرىي

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى
www.uyghurkitap.com

هاياجان قوزغايدۇ . بىر كۈنى مەن كوچىدا كېتىۋېتىپ كۆز ئالدىمدىلا ئىككى يىگىتنىڭ پىچاق تەقىشىپ ، كىيىملىرىنى قانغا بويىغانلىقىنى كۆرگەنىدىم . شۇئان قەدىمىي بىر قەبىلە كۆز ئالدىمغا كەلدى .

گۈلخان ئەتراپىدا
قىزغۇچ ئايلانماقتا
ئەر قەبىلە .

نەزىر سۈپىسىدا
دولقۇنلايدۇ نۇر .

پىچاق —
تۆمۈر ئەتىرگۈلدۇر ،
قىپقىزىل ، ئىسسىق سۈيۈقلۇق
سىرغىغان يەردە .

ئەر كەكلەردە
مۇھەببەت بولىدۇ
ئۆلۈمگە .

— «ئەرلەر كوچىسىدىكى بىر مۇراسىم»دىن

مەندە دائىم مۇنداق بىر ئالاھىدە تۇيغۇ بار : ئىنسانىنىڭ بىنا بولۇشى بىلەن يەر يۈزىدىكى قۇملۇقلار ئوتتۇرىسىدا ھامان بىر كۈنى ئاشكارىلىنىدىغان باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىش مۇناسىۋىتى مەۋجۇت . ھەربىر شەيئى مەۋجۇتلۇق سىرى خاتىرىلەنگەن ئالەم كىتابىنىڭ بىر سۆزى . قۇملۇق بولسا ئەرلەرنىڭ مەخپىيىتى ھەققىدىكى سۆز . تەكلىماكان قۇملۇقى ئۇيغۇرلارنىڭ ماكان ئېڭىدىكى بالىياتقۇ . بۇ بالىياتقۇ ئۇيغۇرلارنى قەدىمدىن بۇيان ئۆزىگە تارتىپ كەلدى . ئۇلارنىڭ

ياۋايىلىقىنى ، كۇچ - قۇدرىتىنى ، ئۆلۈم ئېڭىنى ئاشكارىلىدى . بويسۇندۇرۇش ، بېسىۋېلىش ، قانغا بوياش ، بۇزۇۋېتىش ئىستەكلىرىنى ئىپادىلەپ كەلدى . ئۇيغۇرلارنىڭ كوللېكتىپ يوشۇرۇن ئېڭىدا بۇ چەكسىز قۇملۇق كۆكرىكى بىر ئۆرلەپ بىر پەسىيىپ تۇرغان ، تېپىچەكلەپ ، چايقىلىپ ، ئۇھ تارتىپ جىمىپ قالىدىغان غايەت زور ئايال . قەدىمكى ئۇيغۇر تەبىئىي ماكان تاللاش جەريانىدا ، بۇ قۇملۇق ئۇلارنى مېھرىبان ئانىنىڭ يېنىدا تۇرغاندەك خاتىرجەملىككە ياكى بالىياتقۇغا كىرگەندەك راھەتلىك تۇيغۇغا ئىگە قىلغان . ئەر مىللەت ئات چاپتۇرۇپ مەيلى قەيەرلەرگە ئۇزاپ كەتمىسۇن بۇ زېمىننىڭ جۇغراپىيىلىك تۈزۈلۈشىدىكى ئايالىلىق ، يەنى تەكلىماكاندىن باشقا ئالتاي تاغلىرى بىلەن تەڭرى تاغلىرى ئارىسىدىكى ئارىش (جۇڭغار) ئويمانلىقى ۋە تەڭرى تاغلىرى بىلەن كوئېنلۇن (ئەسلىي تىلىمىزدا قارا قۇرۇم) تاغ تىزمىلىرى ئارىسىدىكى تارىم ئويمانلىقى ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئايالنىڭ چۇقۇرچىقىسىمان (ئويمان يېرىسىمان) يېقىملىق شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ . يەر شەكلىدىكى بۇ خىل فىزىئولوگىيىلىك جەلپكارلىق ئەر مىللەتنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىنى بۇ يەردىن باشقا ھەر قانداق جايدا قانائەتلەندۈرەلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى .

بۇ رايونىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئالاھىدىلىكىنى پىسخىك جەھەتتىن كۆزەتكەن ئادەم شۇنى ھېس قىلىدۇكى ، ئەرلەرنىڭ كۆچمىنى گەۋدىلەندۈرىدىغان مۇتلەق كۆپ قىسىم تاقىر تاغلىرى ، ئەرنى تەبىئىي سىرلىق تارتىپ تۇرىدىغان بالىياتقۇسىمان ئويمىنى ، تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ تولغان ئايال كۆكسىدەك كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان يۇمىلاق قۇم دۆۋىلىرى ، مېۋىلەرنى شىرنىلىك ، ئەرلەرنى كۈچلۈك قىلىدىغان ئاپتاپلىق قۇرغاق ھاۋاسى ، جىنسىيەت بىلەن بېۋاستە مۇناسىۋەتلىك ئېنىق ئايرىلىدىغان تۆت پەسلى ، ھۆركىرەپ تۇرىدىغان توپا-چاڭلىق بورانلىرى ئەرلەرنى يارىتىدىغان تەبىئىي شارائىتتۇر . ئۇيغۇرلارنىڭ ئەرلىرىنى تېخىمۇ ئەر بولۇشقا ، ئايالىلىرىنى

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

زېمىننىڭ قاقاسلىقىنى تولۇقلاپ نازاكەتلىك ، ھەقىقىي ئايال بولۇشقا يېتەكلەيدىغان تەبىئەتتۇر .

تا ھازىرغا قەدەر كۆپلىگەن قىياسلار ۋە تەتقىقات نەتىجىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولسىمۇ ، ئىنسانىيەت ئەپسانىدىن ئىبارەت بۇ كىتابنىڭ مەنىسىنى يېشىپ بېرەلىگىنى يوق . بىلىپ يەتكىنىمىز پەقەت ئەپسانىلاردىكى ھەربىر سۆزنىڭ ئايرىم — ئايرىم مەنىسىدىن تەشكىل تاپقان شەكلەن تىل بەلگىلىرىدىنلا ئىبارەت . ئىنسانلارنىڭ دىنىي ئېتىقادى ، ئېچىكى كەچۈرمىشى مەلۇم ئالاھىدە شارائىتتىكى سىرلىق تۇيغۇدىن شەكىللەنگەن ، سۆز ، جۈملە ، ئابزاس ھەم ۋەقەدىنمۇ كەڭ بولغان ئەپسانىلارنىڭ ھەقىقىي مەنىسى قەدىمكى ئىنسانلارنىڭ دۇنياۋى ئورتاق تىلىدەك بىزنىڭ قايتا چۈشىنىشىمىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ . مېنىڭچە ئۇيغۇرلار ئەر مىللەت بولغانىكەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەپسانىسى ئايالغا بولغان ئىستەكلەرنى سىمۋوللۇق ياكى ئاشكارا ئىپادىلىگەن ئەرنىڭ ئەپسانىسىدۇر . مەن مۇشۇ ئوي بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى ئېپوسى «ئوغۇزخان» غا بىر قېتىم كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتىم . ئېپوس باش قەھرىمانى ئوغۇزخان «پۈتى بۇقا پۇتىدەك ، بېلى بۆرە بېلىدەك ، مۇرىسى قارا بۇلغۇن مۇرىسىدەك ، كۆكسى ئېيىق كۆكسىدەك ، پۈتۈن بەدىنىنى قويۇق تۈك باسقان» كۈچتۈگۈر ئەر ، ئەر مىللەتنىڭ ئورتاق سىيماسى ھەم توختىماي خوتۇن ئالىدىغان ، خوتۇنغا تويمايدىغان ، خوتۇنباز ئەر . ئەر ئۇچۇن دۇنيانىڭ مەنىسى ئايال ، ئەرنىڭ تەسەۋۋۇرىدا دۇنيادىكى ھەممە نەرسە ئايالللىشىدۇ ، ھەممە نەرسە ئايالدەك كۆرۈنىدۇ . ئەر دەرەخكە قارىسا دەرەخ بىر ئايال (ئوغۇزخان كۆلىنىڭ ئوتتۇرىدا بىر دەرەخنى كۆرىدۇ . دەرەخ كاۋىكىدىن قىز تۇغۇلىدۇ) . ئەر نۇرغا باقسا نۇرمۇ بىر ئايال ، (ئوغۇزخان تەڭرىگە سېغىنىۋاتقاندا كۆپكۆك يورۇق چۈشىدۇ . يورۇقنىڭ ئىچىدە بىر قىز تەنها ئولتۇرغان) ئايالغا ئېرىشىش بىلەن ئەردىكى ياۋايىلىق ئۇرغۇپ قان تۆككۈسى كېلىدۇ . (ئوغۇزخان بىر

نەچچە ئايالنى بىر - بىرلەپ ئەمرىگە ئالىدۇ ، ئارقىدىنلا يات ئەللەرگە بەسىپ كىرىپ قورالىنى قانغا پاتۇرىدۇ . ياۋنى بويسۇندۇرۇپ ئەرنىڭ پادىشاھلىقىنى يۇرگۈزىدۇ) .

ئەر بىلەن ئايال ئوتتۇرىسىدىكى مۇقەررەر باغلىنىشلا ئەمەس ، ئەر بىلەن دىن ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق مۇناسىۋەتمۇ بىزنىڭ دىققىتىمىزنى تارتماي قويمايدۇ . ئەر - ۋەھىيلەرنى يەتكۈزگۈچى ، دىن تارقاتقۇچى ، دىنىي تۈرمۇش كەچۈرگۈچى ، ئۇيغۇرلار دۇنيادا ئەڭ كۆپ دىن قوبۇل قىلغان ، دىن ئالماشتۇرغان مىللەت . ھەر قېتىملىق دىن قوبۇل قىلىش ئۇيغۇرلارنىڭ روھىنى بىر قېتىم يېڭىلاپ ئىجتىمائىي ھاياتىدا زور ئۆزگىرىشلەرنى بارلىققا كەلتۈرگەن . بۇ تارىخىي جەريانغا ئىنچىكىلەپ قاراپ باقىدىغان بولساق ھەربىر دىننىڭ ئۇيغۇرلارغا كىرىپ گۈللىنىش ۋە سۇسلىشىش دەۋرى ئۇيغۇرلارنىڭ ھاياتىدىكى گۈللىنىش ۋە زاۋاللىققا يۈزلىنىشى بىلەن ئاساسەن بىردەكلىككە ئىگە .

شامان دىنى قەدىمكى ئۇيغۇرلار تارىخىدىكى قۇدرەتلىك ھون ئىمپېرىيىسىنى ، مانى دىنى ئورخۇن ئۇيغۇر خانلىقىنى بارلىققا كەلتۈرگەن . ئۇيغۇرلارنىڭ گۈللەنگەن ئىدىقۇت مەدەنىيىتى ئۇيغۇرلاردا بۇددا دىنى گۈللەنگەن مەزگىلدە ، قاراخانىيلار خانلىقى ئىسلام دىنى كىرگەندىن كېيىنكى گۈللەنگەن ۋەزىيەتتە ئاجايىپ قۇدرەت تاپقان . دىن مەزھەپلەرگە بۆلۈنۈپ سۇسلاشقا باشلىغاندا بۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ھاياتىمۇ زاۋاللىققا قاراپ يۈزلەنگەن . ئەرلىك تەپەككۇر بىلەن تېخىمۇ ئىنچىكە كۆزىتىدىغان بولساق بۇددا دىنىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىنلا ئۇيغۇرلاردا ئەر مىللەتنىڭ كۈچ — قۇدرىتىنى ئىپادىلەيدىغان ئىمپېرىيە ۋە كۈچلۈك دۆلەتنىڭ ئورنىغا مەدەنىيەتنىن ئىبارەت روشەن ئايالىق (ئىنسانىنىڭ ياۋايىلىقىنى يوقىتىپ ئەدەپلىك مۇلايىم بويسۇنغۇچىغا ئايلىنىشى . . .) خاراكتېر ئۇستۇنلۇكىنى ئىگىلىگەنلىكىنى بايقايمىز . مېنىڭچە بۇ خىل مەدەنىيەت ھادىسىسىنى مىللەتنىڭ پىسخىكىسى بىلەن

www.uyghurkitap.com

دىنىنىڭ خاراكتېرى ئوتتۇرىسىدىكى ئىچكى تەسىردىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ . بۇددا دىنى ئۇيغۇرلار ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى قوبۇل قىلغان باشقا دىنلارغا قارىغاندا رەھىمدىللىكنى چەكسىز تەشەببۇس قىلمىدىغان ، ئادەم تۆگۈل جان ـ جانىۋارلارنى ئۆلتۈرۈشنىمۇ ئېغىر گۇناھ ھېسابلايدىغان دىن . ھەقىقىي بۇددا راھىبلىرى ئىنسان قەلبىدە ھېچقانداق ئازرۇ ـ ئىستەك بولماسلىقنى ، ئايالالارغا بولغان ھاۋايى ـ ھەۋەسنىمۇ پاك ـ پاكىز ئۆلتۈرۈشنى تەشەببۇس قىلمىدۇ . ئەرلەرگە خاس رەھىمسىز ، بىغەم ، ئەركىن ، ئۆز كۆچىگە ئىشىنىدىغان غالىب تۇيغۇدا ئەمەس ، باغرى يۇمشاق ئازابلىق ، سوغۇققان ، گۇمانخور ، ئۆزىنى تۆۋەن كۆرىدىغان ئايالچە ياشاشقا مەجبۇر قىلمىدۇ .

ئەر مىللەتنىڭ بۇنداق ئەدەپ ـ قائىدىلىك ، ياۋاش ، ئادەم ئۆلتۈرمەيدىغان ، بولسا ئايالالارغا چېقىلمايدىغان بولۇشىنى تەۋسىيە قىلىش ئەرلىك خاراكتېرىنى چەكلەپ قويدى . بۇ خىل روھىي سەقلىش بۇددا ئۇيغۇر مەدەنىيىتى بولۇپ ئىپادىلەندى . ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ دەۋردىكى مەدەنىيەت پسىخىكىسى تېبابەتچىلىك ۋە دىنىي ئەدەبىياتتىن باشقا ئايالغا بولغان جىنسىي تەلپۈنۈشى چەكلەنگەن ئەرنىڭ يوشۇرۇنچە بالىياتقۇغا تەقلىد قىلىپ ياسىغان مىك ئۆيلەرگە ئوخشاش يۇكسەك بىناكارلىق ئارقىلىق روھىي قانائەتكە ئېرىشىشىدە ئىپادىلەندى .

بىز ئەجدادلىرىمىزنىڭ غايەت زور يوشۇرۇن ئاڭغا ئىوخشاپ كېتىدىغان مۇرەككەپ ئىچكى سەزگۈ ۋە ئۇزاققا سوزۇلغان نامەلۇم روھىي تاللاشلاردىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق ئىنسانىيەتكە ئاخىرىدا قوبۇل قىلغان ئىسلام دىنىنىڭ ھېكمىتى ۋە ئەھمىيەتلىرى ھەققىدە تېخىچە ئەتراپلىق تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ تەمكىن ئويلانغۇدەك بولمىدۇق . پەقەت ۋاقىت ئېگىزلىكىدە تۇرۇپ نەزەر سالىدىغان بولساق ، بىز تارىخىي كىتابلاردا ئىنسانىنى كۆرگەن نۇرغۇن مىللەتلەرنىڭ ھازىر مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى ، يەر شارى خاراكتېرلىك قوشۇلۇشقا ئېلىپ

باربدغان ئاهالە ۋە مەدەنىيەت كەلكۇنىدە ئىسلام دىنى بىزنىڭ مەۋجۇت بولۇشىمىزدا مەنىۋى قورغان بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىمىز ؛ مەن بۇ جەھەتتە ئىزدىنىشكە تېگىشلىك سانسىز يورۇق يوللارنى ئالالمىدۇق ، ئەجداتلىرىمىزغا قالدۇرۇپ قويۇپ ، كىشىلەرنىڭ دىققىتى ئاغدۇرۇلمىغان نازۇك بىر مەسىلە ھەققىدە ، يەنى خەتنە مۇراسىمىنىڭ ئەينى دەۋردىكى ئەر مىللەتكە بولغان پىسخىك تەسىرى ھەققىدە ئۇزۇندىن بۇيان كاللامدا ئەگىپ يۈرگەن ئويلىرىمنى ئاشكارىلىغۇم كەلدى .

ئەر ئۆزىنىڭ ئاياللاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان خەتنىلىك ئەزاسى بىلەن ئۆزىنى ئەر دەپ بىلىدۇ . ئۇ بەلگە ئەرنىڭ پىسخىك دۇنياسىنى شەكىللەندۈرىدىغان مەركەز ، ئەرنى قۇتراتقىدىغان كۈچ ، ئەرنى مەن ئەرمەن ، ھەممىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچى مەن دەپ ھېس قىلدۇرىدىغان غۇرۇر تاجى ، دەل شۇنداق بولغاچقا خەتنە ياۋايى كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان مىللەتنىڭ قەدىمكى تارىخىدىكى ئادەتتىكى ھادىسە بولماستىن ، پسىخىك تەسىرى مۇلچەرلىگۈسىز ئالاھىدە مۇراسىم .

ئىنسانلار ئارىسىدا ئەڭ بۇرۇن خەتنە قىلىشنى يولغا قويغان يەھۇدىيلارنىڭ سىرلىق روھىي سەپەرىدەك نەچچە مىڭ يىللىق ماكانسىزلىقنى باشتىن كەچۈرۈشى ، سۈكۈتكە پاتقان روھىنىڭ ھەرىكىتىدەك ئوخشىمىغان دەۋردىكى ئىنسانىيەت ئارىسىدا گىگانت ئادەملىرى بىلەن پات ـ پات پارلاپ تۇرۇشى ، پۈتۈنلەي ئۆلگەن تىلىنى مۆجىزىدەك تىرىلدۈرۈپ ، دۇنيا سەھنىسىدە قايتا باش كۆتۈرۈشى ، ئەرەبلەرنىڭ جاھالەتتىن تىزلا قۇتۇلۇپ ، ئىنسانىيەتنىڭ روھى خىرەلەشكەن دەۋرلەردىكى قۇياش كۆتۈرۈلگەن قوۋمغا ئايلىنىشى ، ئەڭ مۇھىمى كۆچمەن ھايات دەۋرىدە سىرلىق تاللۇالغان قۇم بويلىرىدىكى زېمىندا غايەت زور نەپەت بايلىقلىرى بىلەن قايتا قەد كۆتۈرۈشى دىن بىلەن ، تېخىمۇ ئېنىقراق ئېيتقاندا خەتنە مۇراسىمى بىلەنمۇ سىرلىق باغلىنىشقا ئىگە . بۇگۈنكى كۈندە ئېتىقاد سەۋەبىدىن باشقا ، تېببىي جەھەتتىكى ئەھمىيىتىنى

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

تۇنۇپ يەتكەن كۆپلىگەن مۇسۇلمان ئەمەس مىللەتلەرمۇ ئالىملىقاچان خەتنىگە ئادەتلىنىشكە باشلىدى ، بىراق شۇنى نەزەردىن ساقىت قىلماسلىق كېرەككى ، ئادەت خاراكتېرلىك ئومۇملىشىش بىلەن جىنسىي ئەزاسىنى سىرلىق بىلىپ ، ئەرلىكىنى مۇرۇرنىڭ بايرىقى قىلىپ يۈرگەن قەدىمكى كىشىلەر ئارىسىدا تۇنجى قېتىم خەتنە ئېلىپ بېرىشنىڭ ، ھازىرقىدەك ئەقلى يېتىلمىگەن كىچىك چېغىدا خەتنە قىلىش بىلەن بۇ مۇراسىمنى شۇنداق بىر دەۋردىكى بارلىق ئەر كىشىلەر ئارىسىدا ئېلىپ بېرىشنىڭ پىسخىكا جەھەتتە ئاسمان - زېمىن پەرقى بار . بۇددا دىنىدىن ئەمدىلا ئىسلام دىنىغا كىرگەن ئۇيغۇرلارنىڭ تۇنجى خەتنە مۇراسىمىنى قوبۇل قىلغان چاغدىكى ھالىتىدە مۇقەددەس دىنىي تۇيغۇدىن باشقا گويا ئەرلىكى زەخمە يېگەندەك ، كارغا كەلمەيدىغان ئەرگە ئايلىنىپ قالغاندەك يوشۇرۇن گۇمان ۋە ئەنسىزلىكمۇ بار .

مەيلى پادىشاھ ياكى ھۈنەرۋەن ، مەيلى ئات ئۇستىدىكى سەركەردە ياكى لەشكەر بولسۇن خەتنىسىنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئەر خوتۇنچىلىق تۇرمۇشىدا ئەسلىدىكىدىنمۇ چوڭقۇر ۋە قابىل ئەرگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ بولغۇچە ، يېڭى پەرزەنتلەر دۇنياغا كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ ئەرلىك جەھەتتە ساغلام ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولغۇچە بىر مەزگىللىك روھىي چۈشكۈنلۈك ئالدىنقىلارنىڭ كوللېكتىپ يوشۇرۇن ئېڭىدىن كېيىنكىلەرنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىغا كىرىدۇ . شۇنىڭ بىلەن مەخپىي روھىي چۈشكۈنلۈك قاپلىغان بۇ ئەر مىللەت ئىسلام دىنى كىرگەن دەسلەپكى مەزگىلدىكى بىرلىككە كەلگەن قۇدرەتلىك پادىشاھلىقتىن سوپى - ئىشانلىق ئەۋج ئالغان مەزھەپچىلىك ئاساسىدىكى ئۇششاق بۆلۈنمە ھاكىمىيەتكە ئورۇن بوشتىدۇ . ئۇيغۇرلار قۇرغان قۇدرەتلىك قارىخانىيلار ئىسلام دۆلىتى ۋە سەئىدىيە خانلىقىنىڭ دەۋرى ئاخىرلىشىپ يۈرت - يۈرتلار بويىچە ئاق تاغلىق ۋە قارا تاغلىق بولۇپ ئۇيغۇرلارنىڭ تۇققانچىلىكى ئېچىكى يېغىلىقلارغا تولغان كەڭ كۆلەملىك

دەرۋىشلىك ھاياتى باشلىنىدۇ . بىز ئۇيغۇرلارنىڭ شېئىرلىرى
غەزەل يېزىشتىن باشقا كۆزگە چېلىققۇدەك ھېچنېمىسى
قالمىغان ئۇ دەۋرلەردىكى روھىي مەخپىيەتنى چۈشەنمەكچى
بولىدىكەنمىز ئەينى دەۋرلەردە ئۆچ ئالغان سوپىزملىق
مەنىسىگە چۈكمەي بولمايدۇ . سوپىزم مەزھىپى پەلسەپىۋى
يۈكسەكلىكى ۋە مەنە چوڭقۇرلۇقى جەھەتتە ناھايىتى كۈچ
مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالسىمۇ ، ئەر مىللەتنىڭ سۈنغان
روھىغا ماس كېلىدىغان غايىۋى ئىشق مەنىسى بىلەن كۈچ
ئومۇملاشتى . بۇ غايىۋى ئىشق قارىشىنى يېغىنچاقلىغاندا جىسمى
مەۋجۇداتنى ياراتقۇچى ئاللاغا چەكسىز مۇھەببەت باغلاش ، كىچىك
كۆندۈز ئاللانىڭ نامىنى زىكرى قىلىش ، ئاللادىن باشقا ھەر
قانداق مەۋجۇدات ، ھەتتا مەنمۇ مەۋجۇت بولمىغان ھېچنەرسە
ئاشىقلىق ، روھىي جەھەتتە ئاللاغا قوشۇلۇپ بىر گەۋدىگە
ئايلىنىپ كېتىشتىن ئىبارەت . ئۇشتۇمتۇت مەلۇم بىر مەۋزۇدە
كوللېكتىپ يوشۇرۇن ئېڭىغا ئەرلىكتىن خۇدۇكسىرەش ۋە غالا
تۇيغۇ سىڭىپ كەتكەن بۇ چوشكۇن ئەرنى سوپىزملارنىڭ
تەشەببۇسلىرىدىكى ئاشىق بىقارار بولۇشقا ، مەدھىيىلەشكە
ئۆزىنى بەخش ئېتىشكە بولىدىغان ، ئەمما بۇنىڭ كۈچىنى تەڭ
كېرەك قىلىنمايدىغان ئىلاھىي ئىشق قانائىتى ھېس
قىلدۇراتتى . شۇڭا ، سوپىزم بۇ خىل پسىخىك تەلەپكە تولۇق
ماس كەلگىنى ئۈچۈن گەرچە ئىران ، ئافغانىستان ئەللىرىنىڭ
بۇ رايونغا كىرگەن بولسىمۇ ، ئەمما ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئاھايىتى
تېز تارقىلىپ ھەرقانداق جايدىكىدىن كۈچ ئومۇملاشتى . ئۇنىڭ
ئاخىرىدا پادىشاھتىن تارتىپ ئاۋام خەلققىچە ھەرمۇ ئاممىچە تەتە
قالماي پۈتۈن بىر مىللەت سوپىزم مۇرىتىغا ئايلاندى .
يۇقىرىقى پاكىتلارىمىزنىڭ شاھىتى سۈپىتىدە بۇ
دەۋرلەردىكى تەسەۋۋۇپ شېئىرىيىتىگە قارايدىغان بولساق ، ھەر
مىللەتنىڭ قارامىلارچە تەپەككۇرى بىزنى چۈچۈتسەمۇ ، ئاھەمدە
يەسەۋى ، لۇتفى ، نەۋائىي ، زەلىلىي قاتارلىق ئۇيغۇر
شائىرلىرىنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن ئاز - تولا تونۇشلۇقى بار ئەھلەر

قانداق ئادەم ئۇلارنىڭ شېئىرلىرىدا غايىۋى يار ئوبرازى يارىتىلغانلىقىنى ، بۇ يارغا بولغان ئىشق ئەمەلىيەتتە ئاللاغا بولغان ئىشق ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ . بىز ئۇلار ياراتقان يار ئوبرازىغا يۈزەكىلىك نەزەر سالساق بۇ يارنىڭ ئالەمنى ۋە ئادەمنى يېتىم قىلغانلىقى بىلەن بىللە ئۇنىڭ سۈمبۈل چاچلىرى ، قاش ، كۆزلىرى ، شېرىن خۇلق ـ غەمزىلىرى ئاجايىپ زوق ـ شوخ لىقىنى مەدھىيىلەنگەنلىكىنى ، يەنە ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇرىدا بۇ گۈلۈغ يارنىڭ روشەن ئايالىلىق خاراكتېر ئالغانلىقىنى بايقايمىز . مەسىلەنئەت بولۇپمۇ شېئىر روھىي سەقىلىشتىن پارتلاپ چىققان كۈچ ئوشۇقچىلىقى ، كەمتۈكلۈك تۈيغۇسىنىڭ باشقا يوللارغا تېلىنىشىدىن قاندۇرۇلۇشى ، تراگېدىيىنىڭ نەپسىلىككە كۆتۈرۈلۈپ تىل ئارقىلىق ئىپادىلىنىشى . شۇنداق ئېيتىش مۇمكىنكى ، ئەر مىللەتنىڭ خەتنە قىلىشتەك ئالاھىدە مۇراسىم شەكلىنى ساقلاپ قېلىشتىن كەچۈرۈشى بىلەن كوللېكتىپ ئاڭ قاتلىمىغا چوڭقۇر سىڭىپ بولۇپ قالغان «كەمتۈكلۈك تۈيغۇسى» دېگۈدەك گەۋدىلىرىدىن تەشكىل تاپقان تەسەۋۋۇرچى شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىكى ئارقىلىق مىسلىسىز پارتلاپ چىقتى . بۇ شېئىرلارنىڭكى كۈشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك ئىپتىدائىلىكىلىق ۋاستىلەرگە تويۇنغان پاساھەتلىك تىل بىلەن ئىنسان روھىنىڭ ھەممە قاراڭغۇ بۇلۇڭلىرىغىچە قانات يايغان دېگەندىن تەسەۋۋۇرنىڭ يورۇق پەرۋازى ئوتتۇرا ئەسىر ۋە ئۇنىڭدىنكىسىن كېيىنكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىلا ئەمەس ، دۇنيا ئەدەبىياتىدىمۇ كۆز قاماشتۇرۇپ تۇرىدىغان سەلتەنەتكە ۋە ئۆلمەس نەمۇنىي كۆچكە ئىگە بولغان ئەدەبىي گۈللىنىش دەۋرىنى بارلىققا كەلتۈردى .

شېئىرىيەتنىڭ مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ، بىر خىل ئىلاھىي پائالىيەت تەلىقىدا ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدىغان مۇقەددەس مۇراسىم ئىكەنلىكىدىن ئاشۇ بۇيۇك شائىرلىرىمىزنىڭ ئۆلمەس تۇيغۇلىرىنى ئالغا سۈرۈپ ، شېئىردىن ئىبارەت غەيىپ بىلەن بولغان دىئالوگنى ئالغا ئايلاندۇرۇشقا تەۋەككۈل قىلغان بۇ

دەۋر ، ئوتتۇرا ئەسىرلەردە مىللەتنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىدا خەتمەدىن پەيدا بولغان خاتا تۇيغۇنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك سىناقتىن ئۆتكەن ئەملىيەت جەريانى ۋە كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ بالا ۋاقىتىدىلا خەتنىگە ئادەتلىنىشى نەتىجىسىدە بارا - بارا يۇيۇلۇپ ، مىللەتنىڭ ئەرلىك روھى ئۇزىنىڭ پۈتۈنلەي ساغلاملىقىنى ھېس قىلىۋاتقان دەۋردۇر . بۇ ئۇزاق جەريانداً يىمىرىلىش ، سىقىلىش ، چۈشكۈنلۈك ، غېرىبلىق ، قىسىش ۋە شاللاشلاردىن ئۆتكەن بۇ ئەرلىك روھ نېپىت سۈيۈقلۇقى بىلەن نەملەنگەن تەكلىماكاندىن ئىبارەت قەدىمىي بالىياتقۇنىڭ ئەتراپىدا ھاياجانلىنىپ تۇرماقتا . ئۇچۇر توري ۋە دۇنياۋى مەدەنىيەتنىڭ ئومۇميۈزلۈك تەسىرى ئاستىدا ئەر مىللەتنى زەئىپلەشتۈرىدىغان بېكىنمە مۇھىتنىڭ قەدىمىۋ قەدىم ئېچۇۋېتىلگەن دۇنياۋى سىستېمىغا ئايلىنىشى ، ئەرلەرنى چەكلەپ تۇرىدىغان ئەخلاق مىزانلىرىنىڭ ئاجىزلاپ ، كۇنسېرى يالىڭاچلىنىقا قاراپ كېتىۋاتقان ھازىرقى زامان كىيىم مودېللىرىغا ئوخشاش يېڭى ، ئەركىن شەكىللەرنىڭ ئورۇن بېسىشى ، شۇنداقلا مەلۇم دەرىجىدە ئاشكارىلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغان جىنسىي ئاڭ ئەر مىللەتنىڭ كۈچ — قۇدرەت ئۇرغۇپ تۇرغان ئېسلىي تەبىئىتىنى تىنماي غىدىقلايدۇ . غالىبلىق تۇيغۇسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ، ئاجايىپ بىر پارلىنىش ئېھتىماللىقلىرى ئىچىدىكى ئەبەدىي گۈزەللىكنىڭ سېھرى بىلەن تولغان كۈچ ۋە ئۆلۈم ئارىسىدىكى قاينام شېئىرىي مۇھىتقا باشلاپ كىرىدۇ .

سىقىلغان كېچە
ئاياللارنىڭ نۇر چەمبىرىكى
توپلانماقتا ھاياجان .
ئەر مىللەت
ئەردۇر ھامان .

مېنى تىرىلدۈردى بۇقىدەك قايتا ،
پۈتلىرىك ئارىسىدا
ئېچىلىپ قالغان
بىر تال چوڭقۇر گۈل
— «ئۆز شەھىرىدىكى ئۇيغۇر» دىن

3. ئۆمۈچۈكنىڭ مەدەنىيەت قاتلىمى

بىر كۈنى تاسادىپىي ھالدا ئۆمۈچۈك تورىنى كۆرۈپ قالدىم . ئۇشتۇمتۇت ئىچىم قۇرۇقدىلىپ ، كاللام توختاپ قالغاندەك بولدى . ھەربىكەت يوق . چەكسىزلىك جىمجىت . مەڭگۈگە سوزۇلغان شۇ بىر دەقىقىدە ئۆمۈچۈك تۇراتتى . مەن يوق ئىدىم . تىلىنم سۆكۈت مەن سۆكۈتنىڭ تىلىدا ئۆمۈچۈك بىلەن مۇڭدىشىپ كەتتىم .

مەيلى ئادەم ، چۈمۈلە ياكى بىر تۇپ دەرەخ بولسۇن ، ھەممە نەرسە ئۆز تىلىدا ئالەم بىلەن سۆزلىشىدۇ . ئالەم ھەممە نەرسىنىڭ يوقلۇقا قاراپ كېتىۋاتقان چەكسىزلىكى ھەر بىر شەيئىنى مەڭگۈلۈك بىلەن دەقىقە ئارىسىدىكى مەۋجۇتلۇقتا ئايلاندۇرىدۇ . رېئاللىق ئەمەس ، بەلكى تۇيغۇلا مەۋجۇت بولغان شۇنداق دەقىقىلەردە ھەربىر شەيئى ئۆز ئىچىدىن پارلاپ ، ئۇشتۇمتۇت ئۆزىدىن باشقا ئۇلۇغ مەۋجۇتلۇقنى بايقاپ قالىدۇ . ئۆزلۈك يوقلىپ شەيئىلەر بىرلىشىپ كېتىدۇ . بۇنداق چەكسىز لەززەت رېئاللىق تەرىپىدىن چەكلىنىپ قالىدىغان بولغاچقا ، بارچە مەۋجۇدات ئۇ راھەتلىك ، ئۇلۇغۋار ، پارلاق ، شەرتسىز يوقلۇقتا ئىنتىلىدۇ . يوقلۇق ، مەۋجۇت بولماسلىق — ماھىيەت . مەۋجۇت بولۇش — ماھىيەتكە قارشى جەريان . قىسقا ، نىسبىي ، شەرتلىك جەريان . بىر ئادەمنىڭ كۆپىيىپ ئىككى ئادەم بولۇشى ياكى ئىنسانىيەتنىڭ بولۇپ مەۋجۇت بولۇشى مەدەنىيەتنى شەرت قىلغان . مەدەنىيەتنىڭ يادروسى — چەكلەش كۈچىگە ئىگە مەلۇم ئورتاق پەرھىز ، يەنى

ماهىيەتكە قارشى ياتلاشقان تۇيغۇدۇر . مەدەنىيەت ماهىيەتنى ئىنكار قىلىدۇ . بۇ ئىنكار قىلىش پۈتكۈل ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىيات جەريانىدۇر .

دادام قولۇمدىن يېتىلەپ مەكتەپكە ئاپىرىپ بەرگەن شۇ كۈندىن باشلاپ ئەركىنلىك ئالىمىدىن بىلىمىنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ قالدىم . بۇ ئوردا ئۆينىڭ ئىچىدە ئۆي ، ئۆينىڭ ئىچىدە يەنە ئۆگىمەس ئۆيلەر بولغان ، كىرگەنسېرى بوشلۇق ئىمكانىيىتى كىچىكلەپ باردىغان سىرلىق ئوردىغا ئوخشايتتى . ۋاقىت ، كىتاب ، ئىش ، قائىدە - رەسمىيەت ، گەپ - سۆز ۋە ناتونۇش كىشىلەر توپى مېنى بىر - بىرلەپ ئىگىلەشكە باشلىدى . مەن ئاستا - ئاستا شەھەرلەشتىم . ياپيېشىل بۇغدايلىقلاردىن ، باقىدىغان قويلىرىمدىن ، تال باراڭلىق ئايۇاندا يېتىمچە ياز كېچىلىرى ئاڭلايدىغان پاقىلارنىڭ كوركىراشلىرىدىن ، ئۇپۇققىچە كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان چەكسىز ئاسماندىن ئايرىلىپ قالدىم . تاشقى بەلگىلەر ھەممە بوشلۇقنى ئىگىلىگەن ، ئاڭ سىستېمىلىرى پۈتۈن ئەتراپقا چىرمىشىپ كەتكەن قىستاڭ شەھەردە ماڭا شېئىردىن باشقا بوشلۇق قالمىغاندى . مەن شېئىر ئارقىلىق تەبىئەتنى ئەسلىدىم . شېئىر ئارقىلىق قۇشلارنى ، گۈللەرنى ، شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇنى ئادەملەرنىڭ شەھەردىن ئىبارەت روھىي چۆلىگە باشلاپ كەلمەكچى بولدۇم . ئەتراپىمدىكى كىشىلەر تۇيغۇ جەھەتتىن ئۆزلىرىگە ئانچە ئوخشاپ كەتمەيدىغان مەندەك بۇ تەنها ئۆمۈچۈكنىڭ ئۆز تەپەككۇرىغا كىرىپ ، ماددىي جەمئىيەتنىڭ تەرەققىيات يۆنىلىشىگە ئەھمىيەتسىز بولغان تىل ئارقىلىق توختىماي تور توقۇشتەك ئەخمىقانە ھەرىكەتلىرىگە ھەيران قالدىۇ ، باش چايقايدۇ ، بەزىلىرى ئىچ ئاغرىتىدۇ . كىشىلەر مەنتىسىزلىك ھەققىدە ئويلاپ قالغىنىدا ، ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىدىن ئەمەس ، شائىردىن گۇمانلىنىدۇ . چۈنكى ، تولۇق بويسۇندۇرۇلۇپ بولغان ھەر قانداق مەدەنىي جەمئىيەتتە شائىر ئەڭ ئاخىرقى ياۋايى ئادەم ، رېئاللىققا بولغان

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

سەرگەردانلىق تۇيغۇ ۋە ئادەتلىنەلمەسلىكتىن كېلىپ چىققان بۇزۇش ئىستىمكى شائىرلارنى ھەيچبولمىغاندا تىل قۇرۇلمىلىرىنى بۇزۇپ تاشلاپ، ئىنسانلارنىڭ ئەسلىي ماھىيىتىدىكى بۇيۇك مەخپىي ئارزۇنى ئىپادىلىگۈچى پىداكارغا ئايلاندۇرىدۇ. پلاتوننىڭ ئەقلىي تەرتىپ بويىچە قۇرۇپ چىقماقچى بولغان غايىۋى دۆلەتتىن شائىرلارنى قوغلاپ چىقىرىۋېتىش كېرەك، دېيىشىدىمۇ شائىرلارنىڭ مانا شۇ خىل روھىي ئەركىنلىك ئۈچۈن بەدەل تۆلەشتىكى قارامايلىقىنى ھەر قانداق مادديي كاپالەت بىلەن توسۇپ قېلىش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلگەنلىكىدىن بولسا كېرەك.

مەدەنىيەت شائىرلارغا يۇك. مەدەنىيەتنىڭ ئىنسانىنى ئەڭ بالدۇر قېلىپقا سالغان تىلدىن ئىبارەت قەدىمىي قۇرۇلمىسى شائىرلارنىڭ قانىتىنى ھەرۋاقىت بوغۇپ تۇرىدۇ. توختىماستىن ئۆز ئەركىنلىكىگە تور توقۇۋاتقان ئۆمۈچۈك ئىنسانلارغا مەدەنىيەتنىڭ ماھىيىتى ھەققىدە شۇقەدەر ئاشكارا بېشارەتلەرنى بەرمەكتە. بىراق، ئىنسانلار دوختۇرخانىلاردا، مۇزېيلاردا، تەجرىبىخانىلاردا لوپا ئەينەك ئاستىدىكى تەجرىبە بۇيۇمى سۈپىتىدە ئۆزىنى كۆزەتكۈچىگە، «تەۋرات» ۋە «ئىنجىل» دىكى ئىستىلىستىكىلىق ۋاستىلەرنى تەتقىق قىلغۇچىغا، ئۆزلىرى ياساپ چىققان ئېلېكترونلۇق مېڭە بىلەن ئاللانىڭ مۇجىزىسى بولغان «قۇرئان كەرىم» نى تەكشۈرگۈچىگە، خۇدانى ئەقىل بىلەن چۈشەنگۈچىگە ئايلاندى. دىن ۋە تۇغما تۇيغۇغا ئەمەس ئەقلىي تەپەككۇرغا ۋە ماددىغىلا تايىنىدىغان بۇ خىل تەرەققىيات مەۋجۇتلۇقنىڭ بىر تەرىپىدە ئىنسانىيەتنى تەنھا قالدۇردى. گەرچە ئىنسانلار ئۆز قىلمىشلىرى بىلەن ئۆزۈنغا سوزۇلغان روھىي سەرسانچىلىقىنى باشلاپ ئەسلىي تەبىئىتىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، ئەتراپىغا مەدەنىيەتتىن ئىبارەت سوغۇق، زىچ، ھەشەمەتلىك تورلارنى تارتىۋەتكەن بولسىمۇ، يەختەك يارىشا دۇنيانىڭ ھەر قانداق يېرىدىن يەنىلا شائىرلار ۋە شائىرانە تۇيغۇغا ئىگە كىشىلەر تېپىلىدۇ. ئۇلار پەيغەمبەرلەرنىڭ

سەرگۈزەشتلىرىنى قايتا-قايتا ئوقۇپ بېشىمدىن كەچۈرۈپ ، نامراتلىق ۋە كەمستىشلەرگە قارشى ئەگمەسلىك يولىدىكى ئوقۇغۇچىلىقان مۇقەددەس تۇيغۇسى ساقلاپ قېلىشى ئۈچۈن ئۆزىنى پىدا قىلىدۇ . ئىنسانىنىڭ ، يەر شارىنىڭ تەقدىرى ھەققىدە ئازابلىق شېئىرلىرى

پۈتكۈل يەر شارىنى ئىگىلىگەن مەدەنىيەت شېئىرىي ئىمكانىيەتنى كۈنسېرى كېڭىلىتىۋاتقان بۇ دەۋردە ئۇيغۇرلار ھازىرقى دۇنيانىڭ ئۇتۇقلىرىغا تەۋە ھاياتى ئالىرقىلىق شېئىرنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن ئىبارەت بۇ ئۇلۇغ ئىشەنچىنى زاۋاللار قورۇلۇپ ، سانائەتنىڭ دەسلەپكى شەكىللىرى پەيدا بولۇۋاتقان بولسىمۇ ، ئۇيغۇرلار ئۇلۇمىي جەھەتتىن يۇقىرى زېمىندا يەنىلا سۈنئىي قورۇلمىلارنىڭ سىرتىدا دېھقانچىلىقتەك تەبىئىي ئىگىلىك شەكلى ۋە سودىگەرچىلىككە ئوخشاش ئېپەك يولىغا خاس قەدىمىي كەسىپلەر بىلەن تېرىكچىلىك قىلماقتا . يەر ئىنسانىنى ، ئىنسانلارنىڭ خاراكتېرىنى سىنخىكسىي ۋە تەپەككۇرىنىڭ ئەسلىي تېپىنى ساقلاپ قالىدىغان شۇڭا ، كۆپ ھاللاردا دېھقان مىللەتنىڭ ئاساسىي ئىسمىلىياتسىيە بولمايدىغان ، ئۆزىنى ساقلاپ قالالايدىغان مىللەت بولالمايدۇ . شەھەرلىشىش جەريانىدىكى سانائەت ئېنىياننىڭ يەرلىكلەن بولغان بۇ ئاستە ئالاقىسىنى ئۈزۈۋېتىشىگە ئېلىپ بارغان بولسىمۇ ، ئۇزۇنغا سوزۇلمىغان ئاساسان قوشۇلۇپ كېتىدىغان ، ئاخىرىدا ئاورىشىم ياسالما خاراكتېرنى يېتىلدۈرىدۇ . بۇ مىللەت يەنىلا 12 مۇقام بولۇپ شەكىللەنگەن مۇستەقىل مەدەنىيەت ئاساسى ، ئۇسسۇل - مەشرەپلەرنى ھېچقاچان ئالماشتۇرمىغان ئەتراپىغا دەل - دەرەخلەرنى تىكىپ ، باغ ياساپ ئۇنتۇرۇشتەك ماكان ئادىتى ، ئۇي بېزەش بۇيۇملىرى ئائىلە ئۇيۇشمىلى ، ئويۇن - تاماشا ، يۇمۇر - چاقچاقلار ئىرىق ئوچاق خاراكتېرى ، رەسسامىيەتچىلىكى كۆچلۈك بولغان توي - تۆكۈن ، نوزۇر - چىراغلىرى ، مول كلاسسىك ئەدەبىيات ۋە مۇزىكىلىرىدىن ئىبارەت فولكلور قاتلىمى ۋە توتېمىزم ، ئاتەشپەرەسلىك ، شامانىزم ، مانى دىنلىرىنىڭ مەلۇم دەرىجىدىكى قالدۇقلىرىمۇ ئۇيغۇرنىڭ ئىسلام دىنى ئېتىقادى

قىتالىق ئىستىقلال دېگەن شەكىللەنگەن. ئۇزۇن يىللار مەدەنىيەتنىڭ شېئىرىيەت ئىپكارنىيىتى ئىچىدە ياشىماقتا ... ئۇيغۇرلار پىسخىكا جەھەتتىن گويا ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ يارىتىۋاتقاندەك، يەكلەۋاتقاندەك قىياپەت بىلەن ئومتۇرىغا چىقماقتا. چىكىر قىلىش ئۇسۇلى جەھەتتە ھازىرقى دۇنياغا ئومۇملاشقان ئۆگىنىش - ئۆگىتىش ئاساسىدىكى ئەقلىي تەپەككۇرغا ئەمەس، ئومۇمىي جەھەتتىن دېگىدەك تەپەككۇرغا تايىنىدۇ. شېئىرنىڭ يىلتىزى بولغان تەبىئىي تۇيغۇ بىلەن ئالاھىدە سېزىمغا تايىنىدۇ. ياز كۇنلىرى جەنۇبنىڭ ناھىيە مەركەزلىرىدە ياكى دۇشەنبە بازار، سەيشەنبە بازار... يەكشەنبە بازار دېگەندەك ھەپتىنىڭ ھەر بىر كۇنىدە نۇۋەت بىلەن قىزىيدىغان يېزا بازارلىرىغا بارسىڭىز مۇنداق ئىشلار ئۇچراپ تۇرىدۇ: دېھقانلار ئېشەك ھارۋىلىرىنى بازار چېتىدە توختىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ قوغۇن - تاۋۇزلىرىنى سېتىشقا باشلايدۇ. ئۇلاردا تارازا بولمايدۇ. سورىسىڭىز كىلوسى نەچچە پۇللۇقىنى ئېيتىپ بېرىدۇ، ئاندىن تاللىۋالغىنىڭىزنى قولى بىلەن دەسسەپ، كۆز چېنى بىلەن مۆلچەرلەپ، بېرىشكە تېگىشلىك پۇلنىڭىزنى ئېيتىدۇ. ناۋادا سىز دەرگۇمان بولۇپ تارازا تېپىپ ئۆلچەتسىڭىز دېھقاننىڭ مۆلچىرى توپتوغرا بولۇپ چىقىدۇ...

مەنىنىڭچە، دۇنيادىكى مىللەتلەرنىڭ تەپەككۇر قىلىش ئۇسۇلى تېگى - تەكتىدىن ئېيتقاندا، ئەقلىي تەپەككۇر تېپى ۋە دىنىي تەپەككۇر تېپى دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. بەزىدە ئارىلىشىپ كەتكەندەك قىلسىمۇ، مىللەتنىڭ ئومۇمىي گەۋدىسىدىن ئالغاندا، بىر مىللەت مەۋجۇتلۇقتا ھامان ئۆزىنىڭ ئەسلىي تېپىنى ساقلاپ قالغان بولىدۇ. دىنىي تەپەككۇر ئىنسانلارنىڭ تەپەككۇر تارىخىدىكى بىر جەريان، بىر سىر، ئۇنىڭ رېئاللىق ۋە زامان (ۋاقىت) غا بۇۋاستە مۇناسىۋىتى بولمايدۇ. ئۇ بىر قارىماققا بىمەنىلىكتەك كۆرۈنسىمۇ، بىراق شېئىرنىڭ يىلتىزى بولغان بۇ خىل تەپەككۇر چەكسىز

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

بولمىسىمۇ، ئۇرغۇپ تۇرغان ئىلھامدەك قۇۋۋەتكە ئۇ ھالقىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئىدى. ئۇ ئىنكاس مۇھىت قىيمەتلىرى ئارقىسىغا چىقىپ ئىلمىي مەزمۇنىنى ئوقۇتۇرغا قويۇپ، ئالىمدەكى باغلىنىشلىق قىسمەن مەۋھۇم ئىدىيىنى ۋەنجەرياننىڭ تېخنىكىلىق بولكىسىغا پەرنىسىپ كېيىنكى مەزمۇنىنى تېخنىكىلىق كۆپ ئىدىيىلەر بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئىشلىدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بىر ـ بىرىگە باغلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ھازىرقى يەر شارىغا ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچى ئەقلىي مەھسۇلىيىتى تېپىغا ئوخشاش ھاياتلىقتىكى ھەربىر ھادىسىنى ئۆز مەنتىقىسى بويىچە ئىزاھلاپ بېرەلەيدۇ.

ئۆتكەن يىلى مەن يۇرتۇمغا كېتىۋاتىپ، قەشقەر شەھىرىدە توختىغانىدىم. بۇ ئازنا كۈنى ئىدى. جۈمە نامىزىدىن كېيىن ئىمامنىڭ باشچىلىقىدا ھېيتگاھ جامەسىدىكى پۈتكۈل جامائەت يامغۇر تىلەپ دۇئا قىلدى. ياز كىرگەندىن بۇيان بىر تېمىمۇ يامغۇر ياغماي، نۇرغۇن جايلاردا قۇرغاقچىلىقتىن زىرائەتلەر قۇرۇپ كېتىۋاتقانىكەن. ئىمامنىڭ سۆزلىرى ھازىرغىچە ئېسىمدە: «جامائەت، گۇناھى كىچىرلىرىمىزنىڭ كۆپلۈكىدىن ئاللانىڭ غەزىپىگە ئۇچراۋاتىمىز. ئادەملەردىن شەرم ـ ھايا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. گۆزەل ئەخلاقىمىز بۇزۇلدى. بۇزۇقچىلىق، زىنايى ھارام قىلىدىغانلار ئاۋۇپ كەتكەچكە، ئاللانىڭ غەزىپى كېلىپ بىزگە يامغۇر ياغدۇرمايۋاتىدۇ. ھەممىمىز خۇدانىڭ قارا ئارغامچىسىغا ئېسىلىپ گۇناھىمىزغا تەۋا قىلايلى، ئاللادىن ھىدايەت تىلەيلى.» ئۇيغۇرنىڭ ئەنئەنىۋى تەپەككۇر ئەنئەنىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان بۇ دىنىي ئۇلىما 20 ـ ئەسىردە يامغۇر ياغماي يۇز بەرگەن قۇرغاقچىلىق ھادىسىسىنى سۇ ھورلىرىنىڭ ئايلىنىشى، ھاۋا ئېقىمىنىڭ يۆنىلىشى قاتارلىق ئاتموسفېرا قاتلىمىدىكى ئۆزگىرىش بويىچە ئەمەس، ئۇنى ئادەمگە، ئادەمنىڭ قالايمىقان جىنسىي پائالىيىتىگە باغلاپ چۈشەندۈرۈۋاتاتتى. يامغۇر بىلەن جىنسىيەتتىن ئىبارەت مەنىسى بىر ـ بىرىگە تولىمۇ يىراق

بولغان ئىككى ئىشنى ئۆز - ئارا مۇناسىۋەتلىك قىلىش ، ئېنىقكى ئەر مىللەتنىڭ دىنىي تەپەككۇرى ھەم رېئاللىقتا ئەمەس ، تۇيغۇدا خاتىرىلەنگەن ئىنسان مەۋجۇتلۇقىنىڭ سىرى ھەققىدىكى ئۇچۇر ئىدى .

ئايال ياشار سۇنىڭ ئىچىدە
ئايال ئۆلەر سۇ ئاپىتىدە
ئەرلەر چاقنار سۇ ئەتراپىدا
ئەر قۇترايدۇ قۇرغاقچىلىقتا
سۇ باسقان شەھەرپىشىلەڭ ، كاۋدىنى كاۋدا
تۇيۇق ئالەمدە ياشاپ قالغان سۇ
ئالەمنى ئىگىلىگىلەشكە باشلىدى ئەرلەر . . .

يۇقىرىدىكى — «ئەركەكلەر ، قېنى سىلەر» داستانىدىن

ئىنسان ئۆلىدۇ . ھايات ئۆزۈلمەيدۇ . ھادىسىلەرنىڭ جەريانى ئۇنتۇلىدۇ ، پەيدا بولغان تۇيغۇ داۋاملىشىدۇ . بىر قېتىملىق دائىرىنى ئىنتايىن كەڭ بولغان ھالاكەت ، ھالاك بولۇش ئالدىدىكى ئىنسانىيەتنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىغا مەڭگۈلۈك سىڭىپ كېتىدۇ . ھالاك بولۇش سەۋەبى دىنىي مۇراسىملاردا بۇزغۇنلى بولمايدىغان مۇقەددەس ئەنئەنىدە ، يوشۇرۇن ئاڭدىكى دائىملىق ۋەھىمىلەردە سىرلىق ھالدا كېيىنكىلەرگە سىگنال بېرىپ تۇرىدۇ .

ئىنسان ئۆلىدۇ ، ئىنسانىيەت داۋاملىشىدۇ . رېئاللىق يوقىلىدۇ ، ئىنسانىيەتنىڭ تۇيغۇسى ئۆلمەيدۇ . ۋاقىتنىڭ ئاڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان سىرلىق ھەرىكەتلىرى ئىچىدە نۇرغۇن ئادەملەر ئۆلدى ، شەھەرلەر ۋەيران بولدى ، مەدەنىيەت كۆمۈلدى ، لېكىن ئادەم ئاتىدىن ھازىرغا كەلگۈچە مەۋجۇت بولۇۋاتقان ئىنسانىيەت ئورتاق بىر تۇيغۇنى ، يەنى جىنسىي پەرھىزنى داۋاملاشتۇرماقتا . ھېچكىم سەۋەبىنى ئېيتىپ

بەرەلمەيدۇ . مەيلى ئەگەر مەدەنىيەتلىك دۆلەتتە ياكى ياۋايى قەبىلىلەر ئارىسىدا بولسۇن ، ئادەم بار يەردە جىنسىي پەرھىز بار . جىنسقا چەك بەلگىلەنگەن ، مەلۇم دائىرە ، ئوبيېكتىپ كۆرسىتىپ بېرىلگەن . ئەمما ، بۇنداق بولۇشنىڭ سەۋەبىنى ھېچكىم ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ . . . قەدىمدىن بۇيان ئىنسانلار ئارىسىدا تالاي ئادەتلەر ، تالاي ئەنئەنىلەر بولغان ، ئۇلار ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ بىر - بىرلەپ يوقالدى ، يېڭىلاندى . لېكىن ، جىنسىي تىزگىنلەشنىڭ بۇزغىلى بولمايدىغان كۈچلۈك ئەنئەنە سۈپىتىدە تا ھازىرغىچە ئەۋلادمۇئەۋلاد داۋاملىشىپ كېلىشىنى ئىنسانلار تارىخىدىكى زور بىر قېتىملىق مۇستەقىل ھالاكەتلىك تۇيغۇدىكى خاتىرىسى دېيىشكە بولامدۇ ، قانداق؟!! قېتىملىق ئىلگىرىلىگەن ھالدا شۇنداق ئېيتىش مۇمكىنكى ، ئىنسانىيەت تارىخىدا جىنسىي ئەركىنلىك سەۋەبىدىن مەڭگۈ ئەستىن چىقمىغۇدەك بىر قېتىملىق تراگېدىيە ، سىرلىق تراگېدىيە يۈز بەرگەن . بىر قېتىملىق مەدەنىيەت كۆمۈلۈپ ، ئىنسانىيەت قايتا باشلانغان . ۋەقەنىڭ تەپسىلاتى ئۇنتۇلۇپ ، تۇيغۇدا ئاتلاپ ئۆتكىلى بولمايدىغان بىر ئاگاھلاندۇرۇش سىزىقى قالغان .

يوقلۇققا تۇتاشقان بۇ مەۋجۇتلۇق جەريانىدا شەيئىنىڭ نىسبىيلىكى ، رېئاللىقنىڭ تىنىمسىز يوقلىپ تۇرۇشى بىزگە قەدىمدىن ھازىرغىچە ئىنسانىيەتكە مۇناسىۋەتلىك سىرلارنى نوقۇل پاكىت ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ، تاشقى رېئاللىقنىلا ئاساس قىلىش بىر تەرەپلىمىلىك ، ھەتتا پۈتۈنلەي ئەخمىقانىلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ . رېئاللىق ئۆزگەردى ، ئادەم ئەلمىساقتىن بېرى ئۆزگەرگىنى يوق ، ئۇ تەكرار داۋاملاشماقتا . ئۇنىڭ تۇيغۇسى كونكرېتنى رېئاللىقتىن توختاۋسىز ھالقىپ ھازىرغىچە داۋاملاشماقتا . مېنىڭچە ، ئىنسان ئۇستىدە بولۇۋاتقان ھەر قانداق تەتقىقاتتا تۇيغۇنى ، تۇيغۇدىكى ئۇچۇرنى بىر ياقتا تاشلىۋەتمەسلىك كېرەك . ھە دېسىلا تېرىك ئىنسانىنى تاشلىۋېتىپ ، ئۆلۈك

پاكستلارغا ئېسىلىۋالماسلىق كېرەك . چۈنكى ، ئىنسان ئۆلمىدى ، ئۇ داۋاملىشىۋاتىدۇ .

ناۋادا بىز ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ تايانماقچى بولساق ، مېنىڭچە دىنىي رىۋايەتلەردىكى توپان قىسسىسى ئىنسانىيەتنىڭ ھازىرقىغا ئوخشىمايدىغان بىر قېتىملىق مەدەنىيەت دەۋرىنى بېشىدىن كەچۈرگەنلىكى ۋە ئۇنىڭ كۆمۈلۈپ كەتكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ . چۈنكى ، دىن پاكىت ئەمەس ، ئۇ پاكىتتىنمۇ ئۇزاق مەۋجۇت بولىدىغان روھىي ئۇچۇر ، تىرىك ئىنسانىنىڭ ئالاھىدە تۇيغۇدىكى رېئاللىقى . ناۋادا بىز ئەقلىي تەپەككۇرغا ، رېئاللىققا تايانماقچى بولساق ، دۇنيادىكى سىرى ئېچىلمىغان كاتتا قەدىمىي قۇرۇلۇشلار ۋە شەھەر خارابىلىرىنى تەكشۈرۈشتىكى مۆجىزىگە ئوخشاپ كېتىدىغان بەزى پاكىتلار بىزگە ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ ھېچبولمىغاندا بىر قېتىم كۆمۈلگەنلىكى ، بۇرۇنقى مەككىنچى قېتىملىق مەدەنىيەت يارىتۇچىلار بولۇشىمىز مۇمكىنلىكىنى مۇقەددەم دادىل تەسەۋۋۇر قىلىشىمىزغا يېتەكلەيدۇ . ياۋروپادا 1879 ـ يىلى تۇنجى قېتىم ئالتامىرا غارى تاشكېمىر رەسىملىرى بايقالغاندىن كېيىن ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى يۇلتۇز ـ پۇشقاقلىرىدىن ئارقا ـ ئارقىدىن تېپىلىپ ، نەچچە مىڭ يىلدىن 40 ـ 50 مىڭ يىلغىچە تارىخى بار ، دەپ مۆلچەرلەنگەن قىيا تاش رەسىملىرى ، شۇنداقلا ھىندىستاندىكى ئىككى دەريا ھاۋزىسىدىن قېزىلغان ، تۇرۇبلاشتۇرۇلغان سۇ يوللىرى ۋە قەۋەتلىك ئىمارەتلەرنىڭ ئىزى بار دائىرىسى ئىنتايىن كەڭ شەھەر خارابىسى كەبى سىرلىق يالدامىلار ھازىرقى ئىنسانىيەتنى ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ يوكسەكلىكىدىن گۇمانلاندۇرىدۇ . بولۇپمۇ ، ئاشكارا جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىۋاتقان ياكى غالجىرانە جىنسىي ئىستەكنى ئىپادىلىگەن زور بىر تۇركۈم قىيا تاش رەسىملىرى جىنسىي ئەركىنلىكنى دىن ۋە قانۇن بىلەن چەكلەيدىغان ھازىرقى ئىنسانىيەتنى ھەيران قالدۇرىدۇ . بىزمۇ ئەنە شۇ ھەيران قالغۇچىلارنىڭ بىرى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

سۈپەتىدە زېمىنىمىزدىكى شۇ خىل ئاجايىباتلارغا لام - جىم دېيەلمەي سۆكۈتتە تۇرۇۋالدۇق. 1988 - يىلى ئارش (جۇڭگار) ئويمانلىقىدىكى قۇتۇبى شەھىرىنىڭ يېقىن ئەتراپىدىن بايقالغان قىيا تاش رەسىملىرىدىكى تۇرلۇك بىزەپ كۆرۈنۈشلەر، ھەر خىل جىنسىي رەسىملەر بىزنى خىجىل قىلىدۇ. بالاساغۇن قەدىمىي شەھەر خارابىسىدىكى ۋە دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان بايقاشلار ئىنسانىيەت تارىخىدا ھازىرقىغا پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان باشقا بىر مەدەنىيەت تېپىنىڭ بولغانلىقىدىن بېشارەت بېرىدۇ. چۈنكى، ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ھەر قانداق بىر دىن ۋە دىن ئاساسىدا تەرەققىي قىلىپ بارلىققا كەلگەن ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ يادروسى ئوخشاشلا جىنسىي ئەركىنلىكنى چەكلەشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭ ئۈستىگە جىنسىي تەقىب ھازىرغا قاريغاندا قەدىمدە، قەدىمكى دىن دەۋرلىرىدە تېخىمۇ كۈچلۈك بولۇپ، ئادەتتىكى ئەھۋالدا ياكى مۇتلەق جىنسىي ئەركىنلىك بولمىغان شارائىتتا دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىكى مۇچاقلىرىدىن بۇنداق غالجىرانە جىنسىي مۇناسىۋەتنىڭ تېپىلىشى مۇمكىن ئەمەس. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ ئېقتىدارلىق دەۋرگە ياكى ھازىرقى تارىخنى يۇقىرىقىچە ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيەت تېپىغا تەۋە ئۇچۇر ئەمەس! دېگىلا بولىدىكەن، ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ يارىلىشىنى ئۆز سەۋەبىگە ئەمەس، جەزمەن ئۆزىدىن باشقا مەۋجۇتلۇققا باغلايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە تېخىمۇ قەدىمكى دېگىلاردا گۈناھ تۈيغۇسىدەك نامەلۇم بىر سىرلىق سەۋەب تۇپەيلىدىن، جىنسىي ئەزالارنى جازالاشقا ئوخشاش كېتىدىغان مۇراسىملار گەۋدىلىكرەك. شۇڭا، جىنسىنى ئۇلۇغلاشنى قانداقتۇر بىر دىن دەپ قاراش ھەم جىنسىيەتكە ئائىت مەدەنىيەت ئىزنالىرىمىزنى يېقىنقى تارىخقا تەۋە قىلىش مېنىڭچە، زور خاتالىققا يول قويغانلىق. قۇتۇبى قىيا تاش رەسىملىرىنىڭ تارىخىنى ئېنىق كەتسە مىڭ يىلدىن ئىككى مىڭ يىلغىچە دەپ شەرھلىگەن ماقالىلەر ھەم مەلۇم مۇددىئا ئۈچۈن ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۇشتىن باشقا نەرسە

مەلۇم ، ئۇلارنىڭ قۇرغاقچىلىق بىلەن زىنايى ھارامنى ئۇ ياكى بۇ مۇناسىۋەتلىك ، دەپ چۈشەندۈرۈش ئۈسۈلى ئەملىيەتتە ئەنە شۇ قەدىمكى كۆز مۆلگەن مەدەنىيەت تېپىنىڭ تەپەككۇر ئالاھىدىلىكىدۇر . ئالىملار ئىلمىي تەتقىقات ئارقىلىق قەدىمكى گۈللەنگەن بابىلون شەھىرىنىڭ خاراب بولۇشىنى بۇ شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ قالايمىقان جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىشتىڭ جىنسىي ئازادلىق ئېگى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقى ھەققىدە دەسلەپكى قىياسلىرىنى ئوتتۇرىغا قويمىدىمۇ ؟ قېنى ، كىم نېمە ، كىروان قەدىمكى شەھەرلىرىنىڭ قۇم بېسىپ خارابىلىككە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى سىرلىق ھالدا بۇ شەھەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ جىنسىي ئېگى ۋە جىنسىي پائالىيىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولمىغان دەپ كېسىپ ئېيتالايدۇ ؟ !

بىنالار كۆنسېرى ئېگىزلەپ ، ئاھالە كەلكۈنى يامراۋاتقان ھازىرقى دۇنيادا ئادەملەر ماددىي قىزغىنلىقنىڭ ھەلەكچىلىكىدە بارغانسېرى ئۆز تۇيغۇسىنى ۋە مۇقەددەس كىتابلارنى مۇناسىۋەتسىز نەرسىلەر قاتارىدا بىر چەتكە تاشلاپ قويدى . مەدەنىيەتنىڭ بۇ خىل يوزلىنىشى ئىنسانىي ئەسلىي تۇيغۇدىن يىراقلاشتۇرۇپ ، ئىنسان بىلەن ئىنسانىيەت ئوتتۇرىسىدا ھاك پەيدا قىلدى . لېكىن ، رېئاللىقنى ئەمەس ، تۇيغۇنى رېئاللىق دەپ قارايدىغان شائىرلار ئىنسانىڭ ئىنسانىيەت سۇپىتىدە ئۆلۈمدىن ھالقىپ داۋاملىشىشنىڭ سىرىنى يەنىلا دىنىي تۇيغۇ بىلەن جىنسىيەتتىن ئىزدەيدۇ . ۋاقىت قەپسىدىن ئۇچۇپ چىقالايدىغان شېئىرلارنىڭ بىر قانىتى دىنىي تۇيغۇ ، يەنە بىر قانىتى جىنسىي ئاڭ . مەدەنىيەت ئىنسانىنى قۇل قىلمۇاتقان بۇ دەۋرده شەيتان ۋەسۋەسىسى بىلەن دىنىنىڭ پارلاق كېيىنىش نۇقتىسىدا تۇرغان شائىرلار شېئىر ئارقىلىق ئىنسانىيەتنىڭ ئاجىزلاپ كېتىۋاتقان بۇيۇك ئاۋازىنى كۈچەيتمەكچى بولىدۇ . ئۇلار بۇ ئادەتتىن تاشقىرى تۇيغۇسى بىلەن ئىنسانىيەت ئارىسىدا يەكلىنىپ ، يۈكسەك تەنھالىققا قاراپ يول ئالسا ، يەنە بىر

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

تەرەپتىن ئىنسان مۇھەببىتىدىن ۋاز كېچەلمەي! قايتىپ كېلىدۇ. ئۇلار ئىنسان بىلەن خۇدا ئارىسىدا مانا شۇنداق لەيلەپ يۈرگۈچىلەردۇر، سەرسانلاردۇر. شۇڭا، ئۇلاردىن شىكايەت قىلىدا تىلغا ئېلىشقا بولمايدىغان نازۇك تۇيغۇلارنى بەدھىيىلەپ، ئىنسانلارنى ئېزىقتۇرۇپ، شەيتان ئارقىلىق بۇ دەرەخنىڭ مېۋىسى بولغان ئىنسانىيەتنى ساقلاپ قالماقچى بولىدۇ، ھەم مەۋجۇتلۇق ۋە مەدەنىيەت تەرىپىدىن قات — قات چەكلىنىۋاتقان ئىنسانىنىڭ ھەقىقىي ئەركىنلىككە بولغان ئىنتىلىشىنى، ئىنسانلىقنىڭ غەم ـ قايغۇسىدىن قۇتۇلۇپ ماھىيەتكە ئالەمنىڭ بۇيۇك يوقلۇقىغا پەرۋاز قىلىش غايىسىنى ئىپادىلەيدۇ.

شائىر ئىجادىيەت قىزغىنلىقىغا چۆمگەن شۇنداق بىر ئادەتتىن تاشقىرى مىنۇتلاردا ئۇنىڭ ئىچى توساتتىن پارلاپ، نېرۋا قۇرۇلمىسى ئالەمنىڭ قۇرۇلمىسىغا ئايلىنىدۇ. ئۇ تۇرغان كوچا ئالەمدىكى بىر يولغا ئايلىنىدۇ. ئۇ يوقلىپ چەكسىز كائىناتتا پەقەت بىر ئۇلۇغۋار ئۆمۈچۈكلا مەۋجۇت بولىدۇ.

ئۇزۇن نۇردەك ياتقان بۇ كوچا
ئايبغدۇر سامانيولىنىڭ.
تور توقۇيدۇ ئۆمۈچۈك خانىش
تەڭكەش قىلىپ شوخ مۇزىكىغا.
كۈتكۈچى قىز كەلتۇرسەڭچۇ چاي
پىيالىدەك كۆزۈڭدە ماڭا.
مۇسەللەستىن مەست بولغان بوۋاي
چاي ئىچىدۇ قىزىلگۈل چىراي.
جىمجىتلىق
ئاستا ـ ئاستا سۇمۇرەر مېنى.

مەن تىكەندەك يالغۇز ئولتۇرۇپ
ئۆز - ئۆزۈمنى سۆيمەكچى بولۇپ
سۆيۈپ قالدىم مۇزدەك بىرسىنى .
مۇزىكىدۇر ئاياللار بىزگە .

كۆتكۈچى قىز كەتمەكتە ئېرىپ
ئەركەكلەرنىڭ كۆز نۇرلىرىدا .
بۇ كوچا
تۇتىشىدۇ سامانيولىغا .

— «ئۆمۈچۈك ناخشىلىرى» داستانىدىن

4 . ئۆمۈچۈكنىڭ غېرىبلىق قاتلىمى

« . . . ئۆيلەرنىڭ ئەڭ ئاجىزى ئۆمۈچۈكنىڭ ئۆيىدۇر» ، «قۇرئان كەرىم» 29 - سۈرە ئۆمۈچۈك

— كۆڭلۈم بۇزۇلۇۋاتىدۇ .
— مېنىڭمۇ .
— بىر ئويلىساڭ ھاياتتا ھېچنېمە يوقتەك . بىز نېمىگە شۇنچە ئالدىرايدىغاندىمىز ؟ !
— ئۆلۈمگە .
— ئۆلۈمنى چۈشىنەمسەن ؟
— ئىنسان دېگەن ئاجىز
— قادىر ئاللا ، ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن .

تۇپراق بېشىدا يېنىمدا تۇرغان ئىككىيلەننىڭ پارىڭى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى . تېخى تۇنۇگۈنلا رەھمەتلىك بىزنىڭ خىزمەتدىشىمىز ئىدى . مانا بۈگۈن ئۈستىگە توپا تاشلاپ كۆمۈشكە باشلىدۇق . گەرچە كۈندە دېگۈدەك بىر ئىشخانىغا كىرىپ - چىقىپ يۈرسەكمۇ ، بىرەر قېتىممۇ بىر - بىرىمىزنىڭ چىرايىغا زەن سېلىپ ئولتۇرۇپ مۇڭداشقىلى چولمىز

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

تەگمەپتىكەن ، ھەممە ئادەم ئىش بىلەن ، ھەممە ئادەم ئۆز ھەلەكچىلىكى بىلەن . بۇ مەدەنىي جەمئىيەتتە كىشىلەر كۆندىن - كۈنگە ئالدىراش بولۇپ كەتكەن . ھېچكىم ھېچكىمنى ھەتتا ئۆزىنىمۇ ئۆلۈپ قالار ، دەپ خىيالىغا كەلتۈرمەيدۇ . چۈنكى ، ئۆلۈم خىزمەت كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزۈلمىگەن .

بەزى - بەزىدە ئىش ئۈستىلىمىزگە پەيدا بولۇپ قالىدىغان نەزىر باغاقلىرى ، نامەلۇم بىر تاسادىپىيلىق ياكى ئۇقۇشماسلىق بىردىنلا نېرۋىلىرىمىزنى سەگەكلەشتۈرۈپ رېئاللىققا پەيدا قىلغان گۇمان ، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۈلىنىپ كېلىۋاتقان تۇغمەس مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىش جەريانىدا ئۆزىمىزنىڭ تاشلىنىپ قالغانلىقىنى ئۇشتۇمتۇت ھېس قىلىشتىن كېلىپ چىققان غېرىبلىق بىزگە ھاياتلىقنىڭ مەخپىي مەنىسىنى پات - پات ئاشكارىلاپ قويىدۇ . ھەممە ئادەم توساتتىنلا يوق . ھەممە نەرسە مەنىسىز ، توساتتىنلا مەنىسىز ، بىز ئۇ بۇيۇك مەنىنى بىلىشكە موھتاج ، لېكىن ئۇ مەنە غايىب . بىز ئادەمنى چۈشىنىشكە موھتاج ، لېكىن ئادەم ھازىر باشقا جايدا . بىز ئادەمنى ئەخلاق ، مەسئۇلىيەت ، قانۇن - تۈزۈم ، ئۆرپ - ئادەت ، چېگرا ، بايلىق ۋە بىلىمدىن ھالقىپ تۇرۇپ مۇئەييەنلەشتۈرۈشىمىز كېرەك ئىدى . قارىغاندا ، ئەمدى بىز ئادەمنى چۈشىنەلمەيدىغان ئوخشايمىز . بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋاقتىمىز ۋە زېھنىمىز پۈتۈنلەي تەبىئەتتىكى سىرلارغا ، ئاسمان جىسىملىرىغا ، ماددىلارنىڭ تۈزۈلۈشىگە ، ئۆي جابدۇقلىرىغا ، زامانىۋى ماشىنىلارغا ، يۇقىرى تېخنىكىلىق ھەربىي قوراللارغا ، قانۇنلاردىكى ئادەمنىڭ چەكلىنىشى قانائەتلىنەرلىك بولماي قالغان يوچۇقلارغا سەرپ بولىدىغاندەك قىلىدۇ .

كەلمەكتە يىراقتىن گۈدۈك ياڭرىتىپ
رېلىنسىز ، بېكەتسىز ۋاقىت پويىزى .
ئېھ ، ئۇنىڭ ئىچىدە يولۇچى لىپ — لىق
ئېھتىمال كۆپلىرى بىلمەيدۇ مېنى .

تۇخۇم سېۋىتى كۆتۈرگەن ئانام
كىچىك بىر ئورۇنغا ئاپتۇ جايلىشىپ.
هودۇقۇپ قارايمەن يولۇچىلارغا.
سەن مېنى تونۇمايسەن كاتتا ئاستروندوم،
يۇلتۇزلار، بىلەن بىرگە بولغاندا.
ناۋاي سەھەردە ياقماقتا گىرده
يانچۇقچى ئاپتوبۇسقا چىقتى غىپىده.
نۇتۇق سۆزلىمەكچى تىلشۇناس بۇگۈن
سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ رولى ھەققىده.
نوبىلغا ئېرىشكەن ھېساب ئالىمى
سەزمەي قالدى ھەيرانلىقىدىن
چۇشۇپ كەتكەن شىلەپىسىنى.
مەن كىم؟
تۇرنىلەر نېمىشقا جىم — جىم؟
— «ئۇچار تەخسە» دىن
ئادەملەر ياشىغانسېرى شۇنچە ناتونۇش ھاياتقا، تەرەققىي قىلغانسېرى شۇنچە يېگانىلىككە قەدەم قويماقتا. ھازىرقى زامانىدا تەنھالىق ئادەمنىڭ ئۆزىنى، ئېلىمىز قېچىش مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئىجتىمائىيلىق. راستىنلىق بولسا ئادەمدىن تىنىمسىز يىراقلاپ كېتىۋاتقان جەريان. بىز بۇ يوچۇن جەريانىدا ئادەمگە ئايلانغانسېرى تۇيغۇدىن يىراقلاپ رېئاللىققا يۇزلىنىشكە، ئەپسانىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ كۆندۈرۈلگەن تەپەككۇرغا بويسۇنۇشقا مەجبۇر بولىمىز. ۋاقىتنىڭ تولۇق سېھىرگەرلىكى بىلەن شائىرلارنىڭ قىسمەن تەۋەككۇلچىلىكىدىن باشقا، مۇقەددەس تۇيغۇلارغا غەرق بولغۇچى دەرۋىشلەر ئۆتكەن زامانغا تەۋە بولۇپ قالدى. ھازىرقى تەرەققىياتتىن كېلىپ چىققان ئىنسان بىلەن رېئاللىق ۋە ئىنسان بىلەن ئىنسانىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇقەررەر يىراقلىشىش، ماڭا بۇنىڭدىن كېيىن

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

شائىرلارغا ماكان يوقلۇقىنى ھېس قىلدۇرىدۇ ، تۇيغۇلىرىنى ئۆمۈچۈكنىڭ تور ئىچىدىكى تەنھالىقىغا ئايلاندۇرىدۇ .

ئەر مىللەتكە خاس دىن ۋە ھاياتىي قۇۋۋەتنىڭ قەدىمىي سىمۋولى ئىچىدە تۇرغان بۇ مىللەت ئۇمۇمىي جەھەتتىن 20-ئەسىرگە ماس كەلمەيدىغان 19-ئەسىر ياكى ئوتتۇرا ئەسىر رېئاللىقى ئارقىلىق ھازىرقى يەر شارى خاراكتېرلىك بىرلىككە كېلىۋاتقان ۋاقىتقا تەنھالىقىنى ئىپادىلىدى . بىزنى تىنىمسىز غىدىقلاۋاتقان ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ يات خاراكتېرى ئۇيغۇرنىڭ قەلب ۋاراقلىرىغا مەخپىي غېرىبلىق تارىخىنى يېزىپ چىقتى . دۇنيا تەرەققىي قىلغانسېرى بىزنىڭ غېرىبلىقىمىز چوڭقۇرلاشتى . ياشاش مۇھىتىمىزنى بىز چۈشەنمەيدىغان ناتونۇش رېئاللىق ئىگىلىدى . توز ، گۈگۈنتا ئوخشاش ئەڭ ئۇششاق تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنىڭ ئىشلەپ چىقىرىلىشىدىن باشلاپ پەن — تېخنىكا يېڭىلىقلىرى ، زامانىۋى قاتناش ۋاستىلىرى ۋە كۇندىن — كۈنگە ئېگىزلەۋاتقان بىنالارغىچە ، ئالاقىلىشىش ئۇسۇللىرىدىن باشلاپ قانۇن ، مائارىپ ، ئىجتىمائىي ئازادلىقى ۋە غەيرىي پىسخىك تەسىرلەرگىچە بىزنىڭ ئەسلىي تەبىئىتىمىز بىلەن رېئال مەۋجۇتلۇقىمىز ئوتتۇرىسىدا ئارىلىق پەيدا قىلدى . ئەتراپىمىزدا ھازىرقى زامانىنىڭ شاۋقۇن — سۈرەنلىرى ، بۇ ۋەھىمىلىك ھەدىسىي سۈكۈت ، خاراكتېرىمىزدە يېڭىلىققا قىزىقىش ۋە تېز قوبۇل قىلىش بىلەن ئەينەكنىڭ ساقلاپ قېلىشقا بولغان ھەر قانداق مىللەتتىن ئۆتە جاھىللىق ، مۇنبەت يەرلىرىمىزدە پاختا رەخت بىلەن يېپەك توقۇشنىڭ مول خام ئەشياسى بولغان كېۋەز ۋە ئۇجمە دەرەخلىرى ، ئۇستىمىزدە ئەرزان باھالىق سۇنئىي تالالار ، خۇددى توقۇلغان تور ئۆمۈچۈكنىڭ تەنھالىقىنى يايالمىغاندەك . رېئاللىق بىزنى يوشۇرۇشقا ئامالسىز . بىز مانا شۇنداق : بىز ئۇچۇن ئۆتمۇش تونۇش ، ھازىر ناتونۇش ، قەلب رېئاللىق ، رېئاللىق باشقا نەرسە . باشقىلار ھازىرغا ، بىز باشقا دەۋرگە تەۋە . بىز رېئال سەرسانچىلىقنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان شائىر مىللەت .

رېئاللىقتىكى ھەربىر يېڭى نەرسە بىزنىڭ تەنھالىقىمىزنى ئىپادىلەيدىغان بەلگە . ھەر بىر ھەربىكەت دۇنيا بىلەن بىز ، بىز بىلەن روھىمىز ئارىسىدىكى يىراقلىشىش ھەربىكىتى . ھەربىر رەڭ تەنھالىقنىڭ رەڭگى . ھەربىر سۆز تۇيغۇدىكى سۆز .

قاق ! . . .
قاق ! . . .
قاق !
قار ئۇستىدە
قارا رەڭ ماڭدى .
قارا رەڭ توختىدى .
قارا رەڭ يىغىلدى .
ئاق قاردا
قارا قاغا
قاقىلدىماقتا ،
بىر خەلقتەك
غىرىبلىقىنى
قاق ! قاق ! قاق !
— «بىر قاغا ياكى ئۇچىنچى قاغا» دىن

ئۇمۇچۇك ئالەمنىڭ قۇرۇلما گۈزەللىكىنى كۆزىتىپ ھەيرانلىق ۋە دىنىي تۇيغۇ ئىچىدە تىنىمسىز تور توقۇغۇچى . ئەقىل ئارقىلىق يېڭى تەرتىپ ئورنىتىلماقچى بولغان دۇنيادا يەنىلا روھىي ئەنئەنىلىرىنى داۋاملاشتۇرغۇچى . ئۇنىڭ نەزىرىدە جىمى ئالەم روھىي بىرلىك ئۇستىگە قۇرۇلغان بىر پۈتۈنلۈك ، كۈچ ۋە گۈزەللىك . ئالەم بىلەن بولغان تۇيغۇدىكى بۇاستە ئالاقىنىڭ باشقا شەكىللەر ئارقىلىق ئۈزۈلۈپ قېلىشى ئازاب ۋە ئاجىزلىق .

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

كۈنسېرى ئېگىزلىگەن كانتا بىنالار
نېمىدېگەن ھەشەمەتلىك ، يوشۇرماقچى — ھە
ئاجىزلىقىنى ،
يىراق بىر خەلقنىڭ ئاجىزلىقىنى
ئاجىزلىق ئىچىدە تۇرغان بۇ بىزنى .
ئاھ ، غېرىبانە قۇم دېگىزى
قۇملىرىڭ ئۇستىمىزگە كەلمەكتە دەۋرەپ .
روھىمىزغا توپلىنىۋاتقان
گۇناھ تۈيغۇسى ، ۋەھىمىلەردەك .
. . . . . .
ئاجىزلىق
ئۇلۇغ بىر ئاجىزلىق بەلكىم
يارىلىشىمىزغا بولغاندۇ سەۋەب .

تەنھالىق موھتاج قىلدى ،
مېنىڭ كىملىكىمنى سورىما ،
كېچە ھەممىزگە ناتونۇش ،
تەكلىماكان بويىدا
— «كېچە — بىر غېرىب ئادەمنىڭ يۈزى»

دىن

قىسمەت بېشىمىزنى ئەگمىدۇ . قۇم سىرلىق بىر مەنە بىلەن بىزگە يېقىنلىشىدۇ . بىز بار جايدا قۇم ، قۇم بار جايدا بىز . قۇم بىزنىڭ ، شۇنداقلا ئىنسانىيەتنىڭ باشقا بىر ھاياتلىقىدەك ئۇزۇلمەيدۇ ، ئالغا سىلجىيدۇ ، بىلىنىۋرمەي ماڭىدۇ . پات — پات ئۇ تەرىپى قۇمۇلدىن باشلاپ بۇ چېتى خوتەنگىچە بولغان بوستانلىقلىرىمىزنىڭ يېشىل قۇيرۇقى بىر كېچىدىلا قۇم ئاستىدا قالىدۇ . بىر ئەتىگەندىلا يېزىلارنىڭ بوسۇغىسىدا قۇم تاغلىرى پەيدا بولىدۇ . قەدىمىي شەھەرلىرىمىز قۇم ئاستىدا . كۆچىمىز ۋە بايلىقىمىز قۇم

ئاستىدا . كەلگۈسىمىزنىڭ بېشارەتلىرى قۇم ئاستىدا . قۇم بىزنىڭ ئەپسانىمىز . قۇم بىزنىڭ تارىخىمىز . قۇم بىزنىڭ غېرىبلىقىمىز . قۇمنىڭ يېنىدا تىل بىلەن ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر غايىب تۇيغۇ بىز بىلەن بىللە . بىز ئىچكى قۇرۇقلۇقنىڭ قۇم چۆلىدە كىچىك — كىچىك يېشىللىق بىلەن ئايالارنىڭ ھەمراھلىقىدا ئەپسانىمىزنى داۋاملاشتۇرىمىز . قۇم ۋە تاغ ئادەملىرىمىز بىلەن ئادەملىرىمىزنى ، شەھەرلىرىمىز بىلەن شەھەرلىرىمىزنى ئايرىۋەتكەن ، ئاندا — ساندا ئوخشىمايدىغان تۇرمۇش ۋە سۆز ئادەتلىرى بىلەن ئورتاق بىر ئەنئەنە ئىچىدە بىز ئايرىم — ئايرىم ھالدا غېرىبلىقنىڭ تەمىنى تېتىيمىز .

مەن بۇ يىل قىشتا يىراق روھىي تەنھالىقىمىزنى چۈشىنىش ئۈچۈن خوتەنگە بارغانىدىم . خوتەن ماڭا خۇددى قۇملىرىمىزدەك سىرلىق ، ئۆزىمىزدەك يىراق ، قوشاقلىرىمىزدەك قەدىمىي تۇيۇلدى . ئوخشاش بىر تىلنىڭ قۇلاقلىرىنى ئىسىق ئاڭلىنىدىغان باشقىچە تەلەپپۇزى ، دىنىي ئەنئەنىلەرگە بولغان ئالاھىدە جاھىل خاراكتېرى بىلەن ھازىرقى مەدەنىيەت يېڭىلىقلىرىغا قايتۇرغان تېز ئىنكاسى ، كوچىلارغا پاتماي مىغىلداپ ئۆتۈۋاتقان قاملاشقان ، قاڭشارلىق كىشىلەر ۋە ئاندا — ساندا ئۇچراپ تۇرىدىغان كۆپكۆك كۆزلەر مېنى ئىختىيارسىز ھالدا مىللىتىمىزنىڭ ئېتنىك تەركىبى ھەققىدە ئويلاندۇرۇپ قويدى . مەن قايسىدۇر كىتابلاردىن ئوقۇغان گېرمانلارنىڭ ئەجدادى بولغان ئارىيانلار بىلەن يىراق قەدىمكى تارىختا تۇتىشىپ كېتىدىغان بىزنىڭ يىلتىزىمىز ، فولكلور قاتلىمىنىڭ ئانا تېپلىرى بىزنىڭكىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغان ئىندىئانلار بىلەن ئورخۇن — ئاناساي دالىلىرىدا ياشىغان قىسمەن ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ ، شىمالىي قۇتۇپ تەبىئىي مۇز كۆۋرۈكى ئارقىلىق ئاتلانتىك ئوكيانىدىن ئۆتۈپ ، ئامېرىكا قىتئەسىگە تارقالغانلىقى ھەققىدىكى رېئال قىياسلار ۋە تارىخىي پاكىتلار كاللامدا غىل — پال چاقناپ

قالدی ، بولۇپمۇ ئوتۇن بازىرىغا بارغىنىمدا كەلگە مەيداندىكى ئېگىزلىكى 20 نەچچە مېتىر كەلگۈدەك ھەر خىل توغراق ۋە يۇلغۇن كۆتەكلىرى ، ئىگىنلىرى كونا ، قاش — كىرپىكلىرىگە توپا قونغان ئوتۇنچىلار ، بىر باغلام ، بىر باغلامدىن تارازىغا سېلىنىپ سېتىلىۋاتقان ئوتۇنلار ماڭا ئاجايىپ تۇيۇلدى ، ھېسابسىز نېفىت ، تەبىئىي گاز ۋە كۆمۈر بايلىقلىرى ئۇزۇلمەي قېزىلىۋاتقان زېمىندىكى ، ئوتۇننى تارازىلاپ سانىدىغان بۇ بازار ماڭا نامراتلىقنىڭ رېئال سەۋەبىدىن ، باشقا خوتەنلىكلەرنىڭ پۈتكۈل ئۇيغۇرغا ئورتاق بولغان رېئاللىق بىلەن ھېسابلاشماسلىق ۋە دۇنيانىڭ ئىشلىرىغا ئەقىل بىلەن ئىچ — ئىچىدىن بېرىلمەسلىكتەك دىن بىلەن مۇناسىۋەتلىك پىسخىك سىرىنى چۈشەندۈرگەندەك بولدى . ئۇلار باشقا يەردە يوق بۇنداق ئوتۇن بازىرى ئارقىلىق ئوتقا چوقۇنۇش مۇراسىملىرىنىڭ ئوتۇن ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدىغان قەدىمىي شەكلىنى مەلۇم دەرىجىدە ساقلاپ قالغاندەك قىلاتتى . شۇئان روھىمدا تەنھالىق پەرۋاز قىلدى . تەنھالىق ئۇزۇن ئۆتمەي شېئىرغا ئايلاندى .

ياۋروپادىكى بىر سەنئەت مۇزېيى .
ئوردا خارابىسى .
خوتەن پادىشاھى ئۇيدۇرغان ياغاچ پۇتۇك .
قىزغۇچ كومزەك كۆتۈرگەن يالىڭاچ ئوت ئىلاھى .
چاستانى ئىلىك بەگدىن قورقۇپ كەتكەن جىنتلار .
بىر ئۇيغۇر ، ئارىيان ياكى بىر ئىنسانىيان .
ئېگىز — پەس كۆتۈرۈلگەن مىلتىق ئۇچلىرى .
قان يۇقى ئۇستىخان .
مۇڭگۈزىنى دىڭگايتىپ بۇغىلار ياتقان .
سۇزۇك قاشتېشى ئەمەس تۆشۈك ئوتۇن .
ئايال ئوتۇن .
ھەممىسى تىترىك ئوتۇن .

«قورۇق قاقشال بولۇپ قالدۇق ،
ئوتۇنچى ئاپىرىپ ساتسۇن .
خەۋىدارى سوراپ قالسا ،
غەزەب بىچارە دەپ ساتسۇن» .

سالۇا تەلپەك كىيگەن ئادەملەر
دۇندەك ئېگىز كەلگەن ئادەملەر
تراكتوردىن تاشلايدۇ ئوتۇن .
— «ئوتۇن بازىرى» دىن

ئىنسان تەلتۆكۈس يېگانىلىك دەۋرىگە قەدەم قويدى . ئەتراپىدا بۆرىنىڭ نەسلى قورۇپ كېتىۋاتسا ، ھېچكىم ھەتتا بۆرە توغرىسىدىنى تەتقىق قىلغۇچى ئۇيغۇر ئالىمىمۇ پەرۋا قىلمايدۇ . ھەممە بۇلۇڭ — پۇچقاقلارغا چاشقان ئۆلتۈرۈش دورىلىرى قويۇلغان بولىدۇ ، ئەكسىچە چاشقانلار ئىلگىرىكىدىنمۇ دەھشەت كۆپەيمەكتە كېتىدۇ . مەھكەم تاقالغان ئىشىكلەرنىڭ ئالدىدا كىشىلەرنىڭ قولىدىكى شاراقشىغان تۆمۈر ئاچقۇچلار غەزەبلىنىۋاتقان سۆزلىمەكتە . ئۆيلەردىكى جىمجىتلىق ۋە كوچىلاردا ئادەمنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ كېتىدىغان ھەر خىل ماشىنىلارنىڭ چىرقىراق ئاۋازى غەزەبلەنگەن سۆزلىمەكتە . تۇغمەس رەسمىيەتلەر ئارا ئادەملەرنىڭ ھارغىنلىق چىقىپ تۇرىدىغان ئۆمۈچۈك تورىدەك چىرايى غەزەبلەنگەن سۆزلىمەكتە . كۈنسىرى ئادەم يېقىنلىشىش مۇمكىن بولمىغان ھەشەمەتلىك توي ۋە ھازىرالارنىڭ سانى ئازىيىپ كېتىۋاتقان جەمئىيەت دەپنە مۇراسىملىرى غەزەبلەنگەن سۆزلىمەكتە . ۋاقىت پەلەمپەيىنىڭ تۆۋەن پەشتەقىدىكى بىر مىللەت غايىب بولۇۋاتقان ۋاقىتقا غەزەبلەنگەن سۆزلىمەكتە . تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغان بۇ سەپەردە ئادەم بىلەن تەبىئەت ، ئادەم بىلەن ئادەم ، بىر - بىرىنى تاشلاپ كېتىۋاتقاندەك . ئۆمۈچۈك تور توقۇماقتا . ئۆمۈچۈك توقۇغان توري ئىچىدە

غەربىسىنماقتا .

ئىنسان مەدەنىيەت ياراتماقتا . مەدەنىيەت ئىچىدە ئىنسان غەربىلىقى چوڭقۇرلاشماقتا .

5 . ئۆمۈچۈك - مەڭگۈلۈك قايتىش تېمىسى

شېئىرنىڭ مۇقەددەس ئاۋازى ئوخشىمىغان دەۋرلەردىكى ھەر بىر ئادەمنىڭ قەلبىدە ئوخشىمىغان دەرىجىدە ياڭراپ كەلدى .گەرچە ئۇنىڭ ئەكس ساداسى خۇدانىڭ ۋەھىلىرى بىلەن بىللە ھازىرقى زامان ئادەملىرىنىڭ قەلبىدە ئاجىزلاپ قالغان بولسىمۇ ، ئىنسانلار بۇ ئاۋازغا قۇلاق سېلىشنى يەنىلا ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتى دەپ قارىماقتا . بىز روھ ۋە تەنىنىڭ ئۇزاققا سوزۇلغان ئازابلىق سەرگۈزەشتىلىرىنى بېشىمىزدىن كەچۈردۇق ھەم كەچۈرۈۋاتىمىز . گەرچە بۇ جەريانداا نۇرغۇن بەدەل تۆلىگەن بولساقمۇ ، بىز شېئىر ئارقىلىق ئىنسانىنىڭ قەتئىي ئىرادىسى ۋە روھىي ئازابلىرىنى خاتىرىلەپ كەلدۇق ھەم ئۇنى تۇغۇلمىغانلارغا ، جەزمەن تۇغۇلىدىغانلارغا ، ئەركىنلىككە ئېرىشكەنلەرگە ۋە جەزمەن ئېرىشىدىغانلارغا ، ھەممە ئادەم ئادەم بولغىنى ئۈچۈن تەڭ ئۇلۇغلىنىدىغان ، يەر شارىنىڭ ئىككى چېتىدىكى خالىغان ئىككى جانلىق بىر-بىرى ئۈچۈن كۆز يېشى قىلالايدىغان ئاشۇنداق بىر كۈنگە ئاتاپ قويدۇق . شۇنداق ئېھتىمالايمەنكى ، ئىنسانلارنىڭ ھاياتقا بولغان مۇھەببىتى ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان شۇ كۈنگىچە كىشىلەر يەنىلا شائىرلارنى سۆيىدۇ ، شائىرلارنى چۈشىنىدۇ . ئىنسانىيەتنىڭ ھەممە تەنھالىقى ۋە غەم-غۇسىلىرىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان شائىرلارنىڭ ئالەمنىڭ سۇكۈتلۇك تېلىنى يېزىقتا ئايلاندۇرغان چاغدىكى تەۋرىنىغا جەزمەن قۇلاق سالىدۇ .

جەمئىيەت قايسى يۆنىلىشكە قاراپ ئىلگىرىلىمىسۇن شېئىر مەن ئۇچۇن ، ئەتراپىمدىكىلەر ئۈچۈن ، روھىي مەۋجۇتلۇقنىڭ ئەھمىيىتىنى تونۇپ يەتكەن ئىنسانىيەت ئۈچۈن تولىمۇ زۆرۈر . مەن گەرچە ئاسىيانىڭ كۈنسېرى قىستاڭچىلىق بولۇۋاتقان كەڭ بىر پېرىدە ياشاۋاتساممۇ ھاياتلىق رىقابىتى

هەممە يەردە ، پۈتكۈل مىللەتلەرگە ئورتاق ، بۇ خىل رىقابەت جەريانىدا ھەربىر مىللەت يالغۇز زامان ، ماكان تەرەققىياتىغىلا ئەمەس ، دائىملىق روھىي تەسەللىگە ۋە مەنىۋى يۈكسەكلىككە مۇھتاج . شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خىلۋەت زېمىنىدىكى ئاجىز بىر ئاۋازمۇ دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە تارقىلالايدۇ ، دەپ ئويلايمەن . شېئىرنىڭ بۇ ئاۋازى شىمالىي قۇتۇپتىكى مۇز ئۆيلەردە ، ئەڭ ئاخىرقى ئىندىئان قەبىلىلىرىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بولۇۋاتقان ئىنسانىي پائالىيەتلەردە ، قۇرئان تىڭشاۋاتقان مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلۇغ سۈكۈتلىرىدە ، شان-شەرەپنى ماددىي تۆھپە ئارقىلىقلا بېكىتىدىغان ھازىرقى دۇنيادا خەلقئارالىق مۇكاپات ئارقىلىق شېئىرنىڭ رولىنى مۇئەييەنلەشتۇرۇپ كەلگەن شۆبھىسىلىكلەرنىڭ ئەھمىيەتلىك مۇراسىلىرىدا ، ئەركىن تەبىئەتلىك ئامېرىكىلىقلار ئىنسانىيەتنىڭ ئاخىرقى يۇنۇلۇشى ئۈچۈن مۇساپە كۆرسەتكۈچ قىلىپ پەخىرلىنىپ يۈرگەن ئەركىنلىك ئىلاھەسىنىڭ ھەيكىلى يېنىدا ۋە ئاسماندىكى خۇش خەۋەر يەتكۈزگۈچى پەرىشتىلەرنىڭ ئىنسانىيەتكە يوللىغان مېھىر-مۇھەببەتلىك سالاملىرىدا ئۇزۇلمەي ياڭراپ تۇرىدۇ .

شېئىرغا بولغان سىرلىق ئىشتىياق مېنى بۇ غايىۋي يولغا باشلاپ كىرگەندىن بۇيان شېئىر باشتىن-ئاخىر مەندە ئادەمىلەرگە ۋە ئۇزۇم تەۋە بولغان ئادەملەر توپىغا بولغان مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى ئويغىتىپ كەلدى . مەن ئادەملەر ئارىسىدىكى رېئاللىقتا ۋە ھالقىغان رېئاللىقتا شېئىرنىڭ غايىپ سادالىرىنى پات-پات ئاڭلاش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولدۇم . شېئىر ئارقىلىق ئادەملەرنىڭ يورۇقلۇقنى ، ئالىيجانابلىقنى ، گۈزەللىكنى چاقىرغان چاغدىكى يارقىن خىتابلىرىنى ياڭرىتىشنى ۋە بۇ جەريانداكى روھىي ئازابلىرىنى ئىپادىلەشنى ئۆزۈمنىڭ مەسئۇلىيىتى دەپ بىلدىم . ئۆزۈمنىڭ مەنسىنى ئىزدەش جەريانىدىكى تراگېدىيە ، روھىي تەنھالىقتا تۇرۇۋاتقان بۇ خەلق ۋە مەندە پات-پات سىرلىق ھاياجان پەيدا قىلىدىغان

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

دىنىي تۇيغۇ ماڭا ھەر ۋاقىت شېئىر يازمىسام بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇرىدۇ . مەن ئۆزۈمنى دۇنيادىكى بىر قەدىمىي مىللەتنىڭ ئۇلۇغ ئەنئەنىسىگە ۋە ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق تۇيغۇسىغا ۋارىسلىق قىلىۋاتىمەن دەپ ئويلايمەن . تېخىمۇ كونكرېتنى قىلىپ ئېيتسام ، مەن ئىجادىيىتىمدە ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا تۇرپاندىن تېپىلغان ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىگە مەنسۇپ مانى ۋە بۇددا دىنى شېئىرلىرى بىلەن ئۇيغۇرلارغا ئىسلام دىنى كىرگەندىن كېيىنكى ئەھمەد يەسەۋى ، ئەلىشىر نەۋائى قاتارلىق تەسەۋۋۇپچى شائىرلارنىڭ دىنىي تەپەككۇرىغا ، ئوسمانجان ساۋۇت ، قۇربان بارات ، ئارسلان قاتارلىق ئالدىنقى بىر ئەۋلاد شائىرلارنىڭ ئىنسان ۋە ئۆزى ۋەكىللىكىدىكى ئىنسانلار توپىنىڭ تەقدىر-قىسمەتلىرىگە شېئىر ئارقىلىق مەسئۇل بولۇپ ، ئانا تىلنىڭ ئەڭ زور ئىمكانىيەتلىرى ئىچىدە تەبىئەتكە بولغان ساپ ھېسسىياتىنى ئىپادىلىشىگە ، بوغدا ئابدۇللا ، ئەخمەتجان ئوسمان ، ئابدۇقادىر جالالىدىن ، باتۇر روزىلارنىڭ مەندىن بىر قەدەم ئالدىدا باسقان بۇرەكلىك سىناقلىرىدىن ېڭىلىق يارىتىش روھىغا ۋارىسلىق قىلدىم . دۇنيا ئەدەبىياتىدا رېئال تارىخىي ۋە شېئىرىي مۇھىتنى بىرزىنىڭكى بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدىغان لاتىن ئامېرىكا شائىرلىرىدىن پابلو نېرودا ، لوركا ، ئوكتاۋىئو پازلارنىڭ ۋە گرېتسىيە شائىرى ئىلىتىسنىڭ تىلىنى سېھىرگەرلىك قورالىغا ئايلاندۇرۇپ ، ھېسسىياتىنى ئەركىن ئىپادىلىشى ۋە ئىستىلىستىكىلىق ۋاستىلەرنى قوللىنىشتىكى جاسارىتى ماڭا ئۈلگە بولدى . مەن مەزمۇن جەھەتتە ساپ سەنئەت قارىشى بىلەن مىللىي تراگىدىيىنى بىرلەشتۇرۇشكە ، شەخسىي كەچۈرمە ۋە پىسخىك تۇيغۇ ئارقىلىق مىللەتنىڭ ئەپسانىسىنى ئىپادىلەشكە ، ئادەتتىكى تۇرمۇش ھادىسىلىرىدىن سىرلىق دىنىي تۇيغۇنى قېزىپ چىقىشقا تىرىشتىم . ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىكى يەڭگىل ئۇسلۇب بىلەن تۇيغۇنىڭ نازۇكلۇقىغا ۋە ھېسسىياتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ماس كېلىدىغان سۆزلەرنىڭ ئەركىن

مۇناسىۋەتلىرى ئارقىلىق تۇيغۇنى ئىپادىلىنىمەكچى بولدۇم . مەن ئۇچۇن تۇيغۇ ناھايىتى زور ئەھمىيەتكە ئىگە . تۇيغۇ ماڭا بىرەر ئىش ياكى مەلۇم تاسادىپىي جەريانداً كۆڭۈلنىڭ مەخپىيىتىنى ، شەيئىلەرگە يوشۇرۇنغان سىھىرگەرلىكنى ، ئالەمنىڭ ماھىيىتى بىلەن ئادەمنىڭ ھەرىكىتى ئوتتۇرىسىدىكى رېتىمنى ئاشكارىلايدۇ . تۇيغۇنىڭ مەستخۇشلۇقى بىلەن ئۆتمۇش ، ھازىر ۋە كەلگۇسى بىرلىككە كەلگەن چەكسىز ۋاقىتقا ئايلىنىدۇ . مۇھىتقا جان كىرىپ ، پارچە - پارچە شەيئىلەر بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ كېتىدۇ . شېئىر بۇيۇك يوقلۇقنىڭ ئاۋازىغا ئايلىنىدۇ . ئادەمنىڭ يىلتىزىغا چەكسىز يېقىنلايدۇ .

شېئىر كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت جەريانىدا يوقاتقان ھېسسىياتىنى قايتۇرۇپ بېرىدۇ . ئادەملەرنىڭ قەدىمىي روھىي بايلىقلىرىنى ، ئەپسانىۋى گۈزەللىكىنى ئەسكە سالىدۇ . ئەقىل ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان ھازىرقى جەمئىيەتتە ئادەملەرنىڭ تۇيغۇ ئارقىلىقمۇ ئۆز ئارا چۈشىنىش مۇمكىنچىلىكىنى پىداكارلىق بىلەن ئۇقتۇرىدۇ . ئىنسانىيەت ئەمدى ئارقىغا قايتىشقا ئامالسىز . ۋاقىتتىن ھالقىشتەك بۇ ئورتاق يوشۇرۇن ئارزۇنى پەقەت شېئىر ئارقىلىقلا ئەملىگە ئاشۇرۇش مۇمكىن .

شېئىر ئاخىرلاشماقتا . ئۇ ئىككى يول بىلەن ئىنسانىنىڭ ئەسلىي تۇيغۇسىغا قايتماقتا . بىرىنچى ، تەبىئەتكە قايتىش . ئادەملەر تەبىئەتنى ئۇلۇغلىماندا ، تەبىئەت ئادەملەر ئارىسىدا مېھىر-مۇھەببەت پەيدا قىلدى . ئادەملەر تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇپ قۇل قىلماقچى بولماندا ، تەبىئەتمۇ ئادەملەرنى روھىي يېتىملىككە تاشلىۋەتتى . كىچىكلەۋاتقان يېشىللىق ۋە باغچىغا ئۆچىرەتتە تۇرۇۋاتقانلارنىڭ سولغۇن چىرايى . قەپەستىكى يولۋاس ۋە ۋاقىت قەپەسدىكى بىچارە ئادەملەر . شائىرلار بۇ يولنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى سېزىپ قالدى . ئەڭ ئالدى بىلەن يوقىلىشنى ئۆزگەرتتى . ئۇلار خارابىلەردىكى ساپال پارچىلىرىدىن ئىللىق كۇن نۇرىنى ، تەبىئەتنىڭ قەدىمىي مۇزىكىسىنى ھېس قىلدى ، ھازىرقى زامان شەھەرلىرىدىكى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ياشىغۇچىلىرىنىڭ ئالدىراش ئادەملەر ئارىسىدا ئۇمىدسىزلىنىپ، قەدىمىي ئەنئەنىلەرنى مەدھىيىلەشكە باشلىدى. سۆزلەر ئارقىلىق ئەتراپىغا يېشىل رەڭ بېرىپ، تەبىئەتكە بولغان سېغىنىشىنى ئىپادىلىدى. ئۇچار قۇش، ھايۋانلارنى مېھرىبانلىق بىلەن ئەركىلەتتى. ھۇجرىسىغا شىلدىرلىغان بۇلاقلارنى باشلاپ كىرىپ، يېشىل چىمەنلەر بىلەن بىللە ئۇخلىدى. بىز ياشاۋاتقان بۇ دەۋردىن تەبىئەت بىلەن ئىنسان ھېسسىياتى قوشۇلۇپ بىر گەۋدىگە ئايلانغان قەدىمكى دىنىي دەۋرلەرگە قايىتتى. ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشى كىرىزىسقا ئۇچراپ چۈشكۈنلەشكەن ئادەملەر ئارىسىدا قايتىدىن شېئىر ئارقىلىق ھەقىقىي دىنىي تۇيغۇغا يەتمەكچى بولدى. مانا بۇ شېئىرنىڭ تەبىئەتكە قايتىشى.

ھازىرقى زامان شېئىرلىرىنىڭ ئىككىنچى خاھىشى بالىياتقۇغا قايتىش. جىنسىيەتكە بولغان چەكسىز قىزغىنلىقىدىن قارىغاندا، شائىر جىنسىي ھەۋىسى قۇتراپ تۇرغان بۇقا، كۆچى ئوشۇق ئادەم. بۇ كۈچ، بۇ ھەۋەس شائىرنى جىسم تۇرغۇزمايدۇ. ئاياللارنى، تىلنى، ئەنئەنىنى، ئەخلاقنى، رېئاللىقنى، ۋاقىتنى تىنىمسىز بۇزۇشقا ئېلىپ بارىدۇ. ئىنسانىنىڭ يەنىلا چەكلەنگەن مېۋىنى يېيىەلەيدىغان ئىنسان بولۇشىنى، ئىنسان خاراكتېرىنىڭ ئۆزگىرىپ، ياتلىشىپ كەتمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىدۇ. بالىياتقۇغا قايتىش ئەھمىيىتىتە ئىنسانىنىڭ ئەسلىگە، يەنى ئۆزى پەيدا بولغان بالىياتقۇدىكى ئەينى مەۋھۇم ھايانقا تەلپۈنۈشىدىن ئىبارەت. بۇ خىل قايتىش ئېڭىدىكى شائىرلار چۇش، ئەسلىمە، خىيال، خاتا تۇيغۇ قاتارلىق ئىپادىلەش ۋاستىلىرى ئارقىلىق رېئاللىقتىن ۋاقىتنىڭ بالىياتقۇسىغا بۆسۈپ كىرىدۇ. ۋاستىلىق ياكى بۇ ۋاستە ھالدا نازۇك ھېسسىياتنى ئىپادىلەپ، ئىنسانىنىڭ يىلتىزى ئۇستىدە ئىزدىنىدۇ. جىنسىي ئاڭ كۆچلۈك گۇناھكارلىق تۇيغۇسى بىلەن مىللەت مەۋجۇت بولىدىغان دىنىي تۇيغۇ بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ خىل قايتىشمۇ

مەلۇم جەھەتتىن دىنىي تۇيغۇغا قايتىشتۇر . ئومۇمەن تەبىئەتكە قايتىش ــ ئىنسانىيەتنىڭ ماكان جەھەتتىكى بالىياتقۇغا قايتىشى ، بالىياتقۇغا قايتىش ــ ئىنساننىڭ ئاڭدىكى ئەسلىي تۇيغۇغا قايتىشىدىن ئىبارەت . ئالەمنىڭ ماھىيىتى بىلەن ئىنسان مەۋجۇتلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق رىتىمغا تەڭكەش قىلىپ كېتىۋاتقان شائىرلانىڭ شېئىرلىرىدا تەبىئەتكە قايتىش ئېڭى بىلەن بالىياتقۇغا قايتىش ئېڭى ئۆزئارا كىرىشىپ كەتكەن ، تەڭ ۋايىغا يەتكەن بولىدۇ .

شېئىر ــ يوشۇرۇن ئاڭنىڭ تىل بەلگىلىرى ئارقىلىق ئاشكارىلىنىشى . ئۇ شائىرنىڭ مەخپىيىتى ، ھەتتا ئۆزىگىمۇ ئايان بولمىغان مەخپىيىتى . شېئىرنىڭ يېزىلىش جەريانى شائىرنىڭ تالانتى بىلەن بەدىئىي ماھارىتى يول باشلايدىغان ، شائىرغا نىسبەتەن باشلىنىش نۇقتىسى بىلەن بارار مەنزىلى ئېنىق بولمىغان بىر قېتىملىق تاسادىپىي سەپەر . ئۆمۈچۈكنىڭ شېئىرلىرىمغا ئاڭسىز ھالدا كىرىپ ، ئادەت خاراكتېرلىك ئىماگ (ھېسسىي ئوبراز)غا ئايلىنىپ قېلىشى ئىچكى ــ تاشقى ئىجادىيەت مۇھىتىنىڭ ئۆزئارا تەسىرىدىن ، زىيادە سېزىمچانلىق ئىچىدە تۇرغان ئىجادىيەت جەريانىدىكى نېرۋىلىرىم بىلەن ئالەم ئوتتۇرىسىدىكى تاسادىپىي رىتىم ۋە بۇ رىتىمنىڭ مۇزىكا ئۇدارىدەك تەكرارلىنىشىدىن بولغاندۇ ، دەپ ئويلايمەن . ئۆزۈمنىڭ ئىجادىيەت ئالاھىدىلىكى بويىچە ئېيتقاندا ، مەن ئەقىل ئارىلاشتۇرۇلغان ئاڭلىق ھالدىكى سىمۋولغا قارشى ، شۇڭا شېئىرلىرىمدىكى ئۆمۈچۈك بىرلىككە كەلگەن مەلۇم سىمۋوللۇق مەنىگە ئىگە ئەمەس . ئەمما ، مەن ئىجادىيەت جەريانىدىكى ئۆزلۈكىدىن بولغان تۇيغۇنىڭ سىمۋوللاشتۇرۇلۇشىنى چەتكە قاقمايمەن . شۇنداق بولغاچقا ، ئوخشاشمىغان شېئىرلىرىمدا ۋە ئوخشاشمىغان مىسرالاردا ئۆمۈچۈكمۇ باشقا ــ باشقا مەنىلەرگە ئىگە . پىسخىكا جەھەتتىن ئۆمۈچۈك توربى بىلەن بالىياتقۇنىڭ قىسمەن شەكىل ئوخشاشلىقىمۇ مېنىڭ ھاياجىنىمنى قوزغاپ ، شېئىرلىرىمغا كىرىپ قالغان بولۇشى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

مۇمكىن .

مەن شېئىرلىرىم بىلەن ئۆمۈچۈكنىڭ باغلىنىپ قېلىشىدىكى سىر ئۈستىدە ئىزدىنىپ ، بۇ ماقالىنى يېزىۋاتقان كۈنلەردە يەنە بىر تاسادىپىيلىق ماڭا ئىجادىيەتنىڭ باشتىن - ئاخىر تاسادىپىي جەريان ئىكەنلىكىنى. يەنە بىر قېتىم ھېس قىلدۇرغاندەك بولدى . بۇ ماقالەم پۈتەي دەپ قالغان بولۇپ ، قانداق ئاخىرلاشتۇرۇش ھەققىدە ئويلانغاچ شېرىن - سۆھبەتلەر ئارقىلىق مېڭەمنى ئارام ئالدۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن دوستۇم ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ ئۆيىگە بارغانىدىم . ئۇنىڭ يېنىدا بىر چەت ئەللىك دوستى قويۇپ كەتكەن ، ئامېرىكىدا چىقىدىغان «ۋاقىت» ھەپتىلىك ژۇرنىلىنىڭ 1996-يىل 15-يانۋاردىكى سانى تۇرۇپتۇ . مۇنداقلا ۋاراقلاپ بېقىۋېدىم ، «ئۆمۈچۈكنىڭ جۇپلىشىشى قېنىپ بولۇپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشتۇر» ماۋزۇلۇق بىر ماقالە كۆزۈمگە چېلىقىپ قالدى . گەرچە بۇ ماقالىدە شەرھلەنگىنى شېئىر بىلەن مۇناسىۋىتى تولىمۇ يىراق بولغان تەبىئىي پەنلەر ئىچىدىكى زوئولوگىيىلىك بايقاش بولسىمۇ ، ئۇنى ئوقۇپ چىقىپ خۇددى ئىزدەپ يۈرگەن ئەڭ ئاخىرقى بىر ئاچقۇچۇمنى تېپىۋالغاندەك بولدۇم . چۈنكى ، ئۆمۈچۈك بىلەن شائىر ھېسسىيات ئىپادىلەشتىكى غالجىرلىقى جەھەتتىن تولىمۇ ئوخشىشىپ كېتىدىكەن . تۆۋەندە مەن بۇ ماقالىنىڭ قىسمەن بۆلۈكىنى ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلەرگە تەرجىمە قىلىپ سۇندۇم :

« . . . مۇھەببەتلىشىشنىڭ مۇقەددەس قەدىمىي ئۇلگىسى ياچۇڭ بولۇپ ، جۇپلىشىپ بولغاندىن كېيىنلا چىشىنى ئەركىكىنى بىر ۋاق مەززىلىك تائام قىلىپ يەۋېتىدۇ (قارىغاندا ، ياچۇڭنى ئۇيغۇرچە يار+چى+بەگ=يارچىبەگ دەپ ئاتىساق تېخىمۇ لايىقدا بولغۇدەك) . بىراق ، يارچىبەگ بىلەن ئاۋسترالىيە قىزىل دۇمبىلىك ئۆمۈچۈكنىڭ ھېچقانداق قانداشلىقى بولمىسىمۇ ، ئۆمۈچۈكلەر ھەم چىشىنى ئەركىكىنى يەۋېتىش قىسمىنىڭ

ئۇلگىسى بولالايدۇ . جۇپلىشىش ئالدىدا ئەركىكى ئۆزىنى يەم قىلىپ بەرمەسلىك ئۈچۈن ھەر خىل نەپس ھەرىكەتلەرنى قىلىپ ،ھەمراھىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىدۇ . بىردەم مەقسىتىنى مانا مۇشۇنداق ئەپچىللىك بىلەن ئۇقتۇرۇپ بولۇپ ، كۆپمىيىش ئەزاسىنى ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە چوڭ جورىسىنىڭكىگە كىرگۈزۈۋاتقان ۋاقىتتا سەل — پەل بىخەستەلىك قىلىپ ئارقىسىغا بۇرۇلسا ياكى بەكرەك تەۋرىنىپ كەتسە شۇ ھامان ئۇنىڭ ھاياجانلىق تېنى جورىسى-چىشى ئۆمۈچۈكىنىڭ ئاغزىغا يەم بولۇپ كىرىپ كېتىدۇ . جۇپلىشىپ بولغاندىن كېيىن چىشسى قارشىلىق بىلدۈرمىگەن ئەھۋالدىلا ئەركەك ئۆمۈچۈك بۇرۇنقىدەك نەپس ھەرىكەتلەرنى قىلىپ كېتىۋالىدۇ» .

تورونتو ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىر ئاسپىرانتى مۇنداق بىر بايقاشنى ئوتتۇرىغا قويغان . «جۇپلىشىۋاتقاندا چىشى ئۆمۈچۈك غالجىرلىشىپ كەتسە ، بىر تەرەپتىن ئەركەك جورىسىنى چاينا پېگەچ ئۇنىڭ جۇپلىشىش ۋاقتىنى ئۇزاقراق داۋاملاشتۇرۇشىغا يول قويىدىكەن . بۇ ئارقىلىق ئەركىكىنىڭ قانچىلىك ئۇرۇقى بولسا ، شۇنچىلىك چىقىرىپ نەسىل قالدۇرۇشىغا پۇرسەت يارىتىپ بېرىدىكەن . ئۇرۇقلىنىپ بولغان بۇ چىشى ئۆمۈچۈك شۇنىڭدىن ئېتىبارەن باشقا ئۆمۈچۈكلەرنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىپ ، ئۆلۈۋالغان ئەركەك ئۆمۈچۈكنى رەقىب قاتاردا كۆرمەي ، ئۇنىڭ ئۇرۇق-ئەۋلادىنى ساقلاشقا كاپالەتلىك قىلىدىكەن . . . » . يۇقىرىقىدىن شۇنى ھېس قىلىمىزكى ، ئەركەك ئۆمۈچۈكنىڭ جۇپلىشىشىدىن ئىبارەت مەلۇم ئەزالىرى ئارقىلىق بالىياتقۇغا قايتىش ھەرىكىتى ئەمەلىيەتتە روھىي قانائەت ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىشتىن ئىبارەت . ئۇنداقتا ، ھاياجىنى ئۇرغۇپ تۇرغان شائىرنىڭ ئىجادىيەت پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىشچۇ ؟ ! شېئىر - ئىنسانىيەتنىڭ شائىر يېزىپ چىققان ئەپسانە ئارقىلىق تەبىئەتكە قايتىشى ، قايتىش تەقەززالىقى كۈچلۈك بولغان شائىرنىڭ بالىياتقۇغا بولغان

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى www.uyghurkitap.com

مۇمكىن .

مەن شەھىسىرلىرىم بىلەن ئۆمۈچۈكنىڭ باغلىنىپ قېلىشىدىكى سىر ئۇستىدە ئىزدىنىپ ، بۇ ماقالىنى يېزىۋاتقان كۈنلەردە يەنە بىر تاسادىپىيلىق ماڭا ئىجادىيەتنىڭ باشتىن - ئاخىر تاسادىپىي جەريان ئىكەنلىكىنى. يەنە بىر قېتىم ھېس قىلدۇرغاندەك بولدى . بۇ ماقالەم پۈتەي دەپ قالغان بولۇپ ، قانداق ئاخىرلاشتۇرۇش ھەققىدە ئويلانغاچ شەرىن - سۇھەن سۆھبەتلەر ئارقىلىق مېڭەمنى ئارام ئالدۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن دوستۇم ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ ئۆيىگە بارغانىدىم . ئۇنىڭ يېنىدا بىر چەت ئەللىك دوستى قويۇپ كەتكەن ، ئامېرىكىدا چىقىدىغان «ۋاقىت» ھەپتىلىك ژۇرنىلىنىڭ 1996-يىل 15-يانۋاردىكى سانى تۇرۇپتۇ . مۇنداقلا ۋاراقلاپ بېقىۋېدىم ، «ئۆمۈچۈكنىڭ جۇپلىشىشى قېنىپ بولۇپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشتۇر» ماۋزۇلۇق بىر ماقالە كۆزۈمگە چېلىقىپ قالدى . گەرچە بۇ ماقالىدە شەرھلەنگىنى شېئىر بىلەن مۇناسىۋەتى تولىمۇ يىراق بولغان تەبىئىي پەنلەر ئىچىدىكى زوئولوگىيىلىك بايقاش بولسىمۇ ، ئۇنى ئوقۇپ چىقىپ خۇددى ئىزدەپ يۈرگەن ئەڭ ئاخىرقى بىر ئاچقۇچۇمنى تېپىۋالغاندەك بولدۇم . چۈنكى ، ئۆمۈچۈك بىلەن شائىر ھېسسىيات ئىپادىلەشتىكى غالجىرلىقى جەھەتتىن تولىمۇ ئوخشىشىپ كېتىدىكەن . تۆۋەندە مەن بۇ ماقالىنىڭ قىسمەن بۆلىكىنى ئۈيغۇر ئوقۇرمەنلەرگە تەرجىمە قىلىپ سۇندۇم :

« . . . مۇھەببەتلىشىشنىڭ مۇقەددەس قەدىمىي ئۇلگىسى ياچۇەك بولۇپ ، جۇپلىشىپ بولغاندىن كېيىنلا چىشىسى ئەركەكنى بىر ۋاق مەززىلىك تائام قىلىپ يەۋېتىدۇ (قارىغاندا ، ياچۇەكنى ئۇيغۇرچە يار+چى+بەگ=يارچىبەگ دەپ ئاتىساق تېخىمۇ لايىقىدا بولغۇدەك) . بىراق ، يارچىبەگ بىلەن ئاۋسترالىيە قىزىل دۈمبىلىك ئۆمۈچۈكنىڭ ھېچقانداق قانداشلىقى بولمىسىمۇ ، ئۆمۈچۈكلەر ھەم چىشىسى ئەركەكنى يەۋېتىش قىسىسىنىڭ

ئۇلگىسى بولالايدۇ . جۇپلىشىش ئالدىدا ئەركىكى ئۆزىنى يەم قىلىپ بەرمەسلىك ئۈچۈن ھەر خىل نەپىس ھەرىكەتلەرنى قىلىپ ،ھەمراھىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىدۇ . بىردەم مەقسىتىنى مانا مۇشۇنداق ئەپچىللىك بىلەن ئۇقتۇرۇپ بولۇپ ، كۆپىيىش ئەزاسىنى ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە چوڭ جورىسىنىڭكىگە كىرگۈزۈۋاتقان ۋاقىتتا سەل — پەل بىخەستەلىك قىلىپ ئارقىسىغا بۇرۇلسا ياكى بەكرەك تەۋرىنىپ كەتسە شۇ ھامان ئۇنىڭ ھاياجانلىق تېنى جورىسى-چىشى ئۆمۈچۈكىنىڭ ئاغزىغا يەم بولۇپ كىرىپ كېتىدۇ . جۇپلىشىپ بولغاندىن كېيىن چىشسى قارشىلىق بىلدۈرمىگەن ئەھۋالدىلا ئەركەك ئۆمۈچۈك بۇرۇنقىدەك نەپىس ھەرىكەتلەرنى قىلىپ كېتىۋالىدۇ» .

تورونتو ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىر ئاسپىرانتى مۇنداق بىر بايقاشنى ئوتتۇرىغا قويغان . «جۇپلىشىۋاتقاندا چىشى ئۆمۈچۈك غالجىرلىشىپ كەتسە ، بىر تەرەپتىن ئەركەك جورىسىنى چاينap يېگەچ ئۇنىڭ جۇپلىشىش ۋاقتىنى ئۇزاقراق داۋاملاشتۇرۇشىغا يول قويىدىكەن . بۇ ئارقىلىق ئەركىكىنىڭ قانچىلىك ئۇرۇقى بولسا ، شۇنچىلىك چىقىرىپ نەسىل قالدۇرۇشىغا پۈرسەت يارىتىپ بېرىدىكەن . ئۇرۇقلىنىپ بولغان بۇ چىشى ئۆمۈچۈك شۇنىڭدىن ئېتىبارەن باشقا ئۆمۈچۈكلەرنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىپ ، ئۆلۈۋالغان ئەركەك ئۆمۈچۈكنى رەقىب قاتاردا كۆرمەي ، ئۇنىڭ ئۇرۇق-ئەۋلادىنى ساقلاشقا كاپالەتلىك قىلىدىكەن . . . » . يۇقىرىقىدەك شۇنى ھېس قىلىمىزكى ، ئەركەك ئۆمۈچۈكنىڭ جۇپلىشىشىدىن ئىبارەت مەلۇم ئەزالىرى ئارقىلىق بالىياتقۇغا قايتىش ھەرىكىتى ئەمەلىيەتتە روھىي قانائەت ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىشتىن ئىبارەت . ئۇنداقتا ، ھاياجىنى ئۇرغۇپ تۇرغان شائىرنىڭ ئىجادىيەت پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىشچۇ ؟ ! شېئىر - ئىنسانىيەتنىڭ شائىر يېزىپ چىققان ئەپسانە ئارقىلىق تەبىئەتكە قايتىشى ، قايتىش تەقەززالىقى كۈچلۈك بولغان شائىرنىڭ بالىياتقۇغا بولغان

چەكسىز ھاياجىنى ۋە بۇ ھاياجاننىڭ تۈرتكىسىدە ئۇزاققا سوزۇلغان ئىجادىيەت ھاياتى ئارقىلىق ئۇزاققا سوزۇلغان ئۆزىنى قۇربان قىلىشى ئەمەسمۇ؟!

ئەزىز ئوقۇرمەنلىرىم، شېئىرلىرىمدىكى ئۆمۈچۈك توري چۇۋۇلۇپ كەتتى. ناۋادا شېئىرىيەت كاھىنى: «ئەي ئازغان بەندىلەر، بۇ ئاسىي شائىر يوقلۇق بىلەن تولغان شېئىرىيەت قەسرىدە شۇنچە نۇرغۇن نەرسىلەر بار، دەپ جۆيلۈسە ئىشىنىپ كېتىمىكىلارمۇ؟» دەپ چاۋىنىي چىتقا يايغىنىدا، ئۆزۈمنى يوشۇرماقچى بولسام، ناگىھان قەلبىلەر ئىشىكىدىن بىرەرى ماڭا ئوچۇقمىدۇر؟!

1996 - يىلى، 5 - ، 6 - ، 7 - ، 8 - ئايلاردا يېزىلدى.

يېشىل رەڭنىڭ شېئىرىي ئاۋازى

بىر مىللەتنىڭ ئاۋاز سەزگۈسى كۆكتە جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلار بىلەن ئىنسانلار ئەخلاقى ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق باغلىنىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، تىلنىڭ رېئاللىقتىن ھالقىغان شېئىرىي رىتىمىغا ۋە ئىنسان ھاياتىنىڭ بوشلۇقلىرىدىكى كەڭ دىنىي مەنىلەرگىچە يېتىپ بارىدۇ. ھاياتلىقتىن ماماتلىققىچە سوزۇلغان تىكشاش جەريانىدا، بارلىقتىكى ھەر بىر شەيئىنىڭ ساداسى بىلەن يوقلۇقنىڭ ئاۋازى توپلىنىپ، مىللەتنىڭ قەلبىدە ۋە ئېتنىك ئادەتلىرىدە مەڭگۈلۈك شېئىرنى شەكىللەندۈرىدۇ. بۇ شېئىردا ھەممە نەرسە مانىگە ئىگە، ھەربىر بەلگە باشقا بەلگىلەر بىلەن قاپىيىلىنىك، ھەربىر رەڭ دەقىقە بىلەن مەڭگۈلۈك ئارىسىدىكى روھنىڭ جۇلاسى. شۇڭا، مەلۇم بىر رەڭ ھاياجان ھالىتىدىكى شائىرنىڭ تۇيغۇسىدىن باشقا مىللەتنىڭ مەدەنىيەت پىسخىكىسىغا ۋە ئىنسانىيەتنىڭ مەۋجۇتلۇق قاتلاملىرىغا تۇتىشىدۇ. بىز مەۋجۇتلۇق ئۇستىدىكى شېئىرىي ئىزدىنىش جەريانىدا گاھىدا ئوخشاشمىغان مەدەنىيەتتىن ئوخشاش تۇيغۇنى، مەلۇم بىر رەڭدىن ھاياتلىق ۋە ئۆلۈم ئېڭىغا يىلتىز تارتقان كۆپ خىل مەنىلەرنى، ئوخشاشمىغان دەۋرلەردىن تىل، ئېتىقاد ۋە ئۇرۇپ — ئادەت شەكلىدە داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئوخشاش بىر ئەكس ساداني بايقايمىز. ئادەملەر بىر — بىرىگە قانچىلىك يېقىن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئادەم ئاتا بىلەن

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ئىنسانىيەتنىڭ ئارزۇلىقى ھەربىر دەۋردە ئوخشاش . ئىنسانىنىڭ قەلب سەزگۈلىرى مەڭگۈ بىر-بىرىگە تونۇش .

يېشىللىق ۋە مۇقەددەس ئەنئەنە

يېشىللىق ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ ئوخشاشمىغان جەريانلىرىدا ۋە شائىرلارنىڭ نازۇك تۇيغۇسىدا ئوخشىمىغان مەنىلەرگە ئىگە . يېشىل رەڭ ئۇيغۇر شائىرلىرى ئەڭ كۆپ تىلغا ئالغان ، ئەڭ ھاياجانلانغان ، ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىدىكى مەخپىيەتنى ئەڭ كۆپ ئاشكارىلىغان رەڭدۇر . يېشىل رەڭدىن تەبىئەتنىڭ ئاۋازى بىلەن ئىنسانلار ھاياتلىق ساداسىنىڭ ، شائىرنىڭ قەلب سىرلىرى بىلەن بىر مىللەت مەدەنىيىتىدىكى روھىي مەخپىيەتنىڭ نازۇك بىرلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ .

«يېشىل ھايات» ناملىق تۇنجى شېئىرلار توپلىمى ۋە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ھېچكىم يېزىپ باقمىغان يېرىك داستانلىرى بىلەن شائىر قۇربان بارات يېشىللىقنى ، ئۆزى ۋەكىللىك قىلغان ، چۆلدەرىگەن كىشىلەر توپىنىڭ ھاياتلىق رەڭگىنى ئىزدىگۈچىدۇر . ئۇ شېئىرلىرىدا قۇرۇپ كېتىۋاتقان بوستانلىق كىشىلىرىنىڭ يېشىل ئاۋازىنى ياڭراتتى . ئۇلارنىڭ كۆك دېڭىزدىن ، دېڭىز يولىنىڭ ئېچىلىشى ۋە پار ماشىنىسىنىڭ كەشپ قىلىنىشى بىلەن باشلانغان دېڭىزغا مۇناسىۋەتلىك ، دۇنيا يېڭى زامان مەدەنىيىتىدىن قېسىمەن ئايرىلىپ تۇرغان ئەھۋال ئاستىدىكى تەنھالىقنى ، ئارزۇ — ئۇمىدلىرىنى ۋە تىز پۈكمەس ئىزدىنىشلىرىنى ئىپادىلىدى . يېشىل رەڭنى مىللەت روھىدىكى پىنھان چوڭقۇرلۇققا ، جۇغراپىيىلىك ماكان پاسىلىدىن ھالقىغان كەڭلىككە ئىگە قىلدى .

سۆيىمەن يېشىل رەڭنى بىر ئىسىق مېھىر بىلەن ،
گۈمبەزلەر يېشىل قىشتىن قەدىمىي شەھەرلەردە .
ئەجدادىم ئىزلىرىنى كۆرىمەن يېشىللىقتىن ،

بوۋامنىڭ ئەزىز تېنى ياتىدۇ يېشىل يەردە.

يېشىللىق ـ قاقاس زېمىنغا بېسىلغان ھاياتلىق قەدىمى، تىرىكلىكنىڭ بەلگىسى، ھاياتلىقنىڭ رەڭگى. ئاسىيانىڭ بۇ ئوتتەك يۇرىكىدىكى تاقىر تاغ ۋە قۇم چۆللەر ئارىسىدا، يېشىللىقنىڭ تۈيۇقسىز كۆزگە تاشلىنىشى گويا كۆك كەپتەر چۈشلەپ كەلگەن يېشىل يوپۇرماقتەك ھاياتلىق ھەققىدىكى خۇش خەۋەر. يېشىللىق ھاياتلىق تۇغى. ئادەملەر بۇ تۇغنى يىقىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن قۇملۇق بويلىرىدا تېپىرلايدۇ، قان تەر تۆكىدۇ، كۈرەش قىلىدۇ. يوپۇرماقلار يېنىك شىلدىرلاپ، يېشىللىقتىن كەلگەن يېقىملىق، رىتىملىق، شادىيانە ئاۋازلار بۇ يەردىكىلەرنىڭ تىرىكچىلىك پائالىيەتلىرىگە، ھاياتلىق يولىدىكى قەيسەرانە ئىزدىنىشلىرىگە جور بولىدۇ.

يېشىل رەڭ زېمىنغا تارالغان ئىنسان ئۇرۇقلىرى بىلەن ئانا ماكانىنىڭ، نەسلى قۇرۇپ كېتىش بىلەن قايتا كۆكلەشنىڭ، چۈشكۈنلۈك بىلەن ئۈمىدنىڭ تەبىئىي پاسلى. مانا بۇ چىگرالاردا بىز شائىر قۇربان باراتنىڭ تىلسىماتتەك ئاڭلاش سەزگۈسىگە يولۇقمىز: كۆلكە ۋە يىغا ئاۋازى، تەمبۇر مۇڭى، كىنىسلىگەن توغراقنىڭ شىلدىرلىشى، مەھبۇسنىڭ ئىڭرىشى، دەريالاردا ئاققان قىزلار، ئايدىڭ كېچىلەردىكى ناخشا ئاۋازى...

دېمەك، يېشىل رەڭ شائىرنىڭ رەڭ تۈيغۇسىنى ئەمەس، مىللەتنىڭ روھىي سەرگۈزەشتىلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئاڭلاش تۈيغۇسىنى ئاشكارىلايدۇ. ئۈيغۇرلارنىڭ ئالاھىدە ئاڭلاش سەزگۈسىدىن كېلىپ چىققان مول مىللىي مۇزىكا بايلىقىنى، ئۇزۇنى تىڭشاپ ئۆزىگە تەسەللى بېرىش ئىقتىدارىنى، چۆل ئىقلىمىدا ۋە چۆلدەرەش ئىچىدە ئۇزۇنى ئاۋۇندۇرالايدىغان، تەڭپۇڭلۇقنى ساقلىيالايدىغان روھىي قۇۋۋىتىنى ئىپادىلەيدۇ. ھەر يىللى باھار كېلىپ زېمىن كۆكەرگەندە، ئاندىن

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

يېشىللىق غايىب بولۇپ ، ياندۇرقى يىلى يەنە پەيدا بولغاندا ، بىز بارلىق بىلەن يوقلۇق ئارىسىدىكى تەرتىپنى بايقايمىز . چەكسىز ئالەم بىلەن ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا ئىنسان ئەقلىدىن ھالقىغان باغلىنىشنىڭ ، مەۋجۇدىيەت رېتىمىنىڭ رول ئويناۋاتقانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۇرىمىز . بىز تۇرغان قەسرلەر قۇم ئاستىدا قالىدۇ . نەلەردىندۇ قەدىمىي شەھەرلەرنىڭ ئىزى بايقىلىدۇ . ئەييۇھانناس ، دەل ئاشۇ خارابىلەردە ئىنسان يىلتىزىنى ئىزدەۋاتقان ، ئۆز تۇيغۇلىرىدىن قەدىمكى مەدەنىيەتنى كولاۋاتقان بىر دەرۋىشنى كۆرىمىز ، ئۇ بوغدا ئابدۇللادۇر . دەۋرىمىزدە ياشاۋاتقان بۇ قەدىمكى زامان شائىرى ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ ئەقلىي ئۆلچەملىرىگە ئەمەس ، شېئىرنىڭ رېتىمىغا ئەگىشىدۇ . تىلنىڭ ، تۇيغۇنىڭ ، ۋاقىتنىڭ رېتىمىغا ئەگىشىپ ، بارا — بارا ئالەمنىڭ مەۋجۇتلۇقى بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىدۇ ، شېئىر تۇغۇلىدۇ . بۇ چاغدا بىز شائىرنى ئەمەس ، «چۇش كۆرۈۋاتقان بىر توپ ئانار گۈل» نى ، لوكىلىرى دولقۇنلاپ تۇرغان «تۆگە ياكى قىز» نى ، «قەدىمىي پەشتاق» تا ھازىرنىڭ شوتىسىدىن زامانىنىڭ ئاستىن قەۋىتىگە چۇشۇۋاتقان زاھىتنى ئۇچرىتىمىز . شائىر ئەلمىساقتىن ئۆز قەلبىگىچە يېتىپ كەلگەن شېئىرىي رېتىم بىلەن بەزىدە ئەپسانە — رىۋايەتلەرنى بايان قىلىدۇ . بۇ بىزنى گويا ئەل ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن مەلۇم بىر رىۋايەتنى نەزمە شەكلىدە قايتا تەكرارلاپ بەرگەندەك تەسىراتقا كەلتۈرىدۇ . . . ئەمەلىيەتتە شائىرغا نىسبەتەن شېئىر يېزىش ھەقىقىي يۈز بەرگەن ئىشنى بايان قىلىش ئەمەس ، رىۋايەتمۇ ، سىمۋولمۇ ئەمەس ، بەلكى روھىي چىنلىقنى يەتكۈزۈش . بىز مەۋجۇتلۇقنىڭ يوقلۇق بىلەن قوشۇلغان بىر پۈتۈنلۈكى ئىچىدە ئەمەس ، مەلۇم بىر زامان ياكى ماكان بىلەن چەكلىنىپ قالغىنىمىز ئۈچۈن ، ئۇنىڭ چىنلىقىنى قوبۇل قىلالمايمىز . شېئىردىكى ئەبەدىيلىك يېڭى ئۇچۇرغا ئېرىشەلمەيمىز . يېشىل يوقلىپ ، پەيدا بولۇپ تۇرىدىغان قەدىمىي رەڭ .

يوقلۇق بىلەن بارلىق ئوتتۇرىسىدىكى ئۇلۇغۋار تەرتىپ ، بۇ تەرتىپ ئىنسانلارنى يوقلىشتىن ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرىدۇ ، ئىنسانىيەت مەۋجۇتلۇقىنىڭ زېمىنىدىكى ئاخىرقى چېگرالىرىنى بەلگىلەپ بېرىدۇ . ئالامەت ئاۋات شەھەرلەر گۈمران بولغان ، نېمە ئۈچۈن ؟ ئاجايىپ قالتىس قوۋملار بار ئىدى ، نەگە كەتتى ؟ ! چەكسىز يېشىللىق غايىب بولدى ، چۆل دېگەن نېمە ؟ !

يىل بويى توختىماي يېغىپ تۇردى قۇم
توشقان يىلى دەر بۇنى رىۋايەت .
كىتىك شەھىرى ، سېپىل ، قەلئەلەر
رەستىلەر ، خەزىنە ، باغ-ۋاران پەقەت .
قالدى ۋەيرانلىق قاراڭغۇلۇقتا
مەسچىتلەر ، مۇنارلار ، گۈمبەزلەر
ئۆيلەردە ئۆلۈكلەر قانقان غارايىپ .
. . . . . .
چۆل ياتىدۇ ھەسەتسىز ،
مىڭ تاۋلىنىپ تاۋۇستەك .
مەستخۇشلۇقى سوئالسىز ، جاۋابسىز
كۆرۈنەر ئەسرلەر لەھەڭ قۇيرۇقىدەك .
«سالغا تېشى» دىن

يەر يۈزىدە ئادەم بولغاندىن باشلاپ يېشىللىق ۋە ئەنئەنە داۋاملىشىپ كەلدى . بۇ ئىككى نەرسە ئىنسانىيەتنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىكى ماكان ۋە زامان شەرتى . ئىنسان تەبىئەتتىن ئىبارەت بالىياتقۇدا ئاپىرىدە بولۇپ ، ئۆسۈپ ئۇنىڭغا قايتىدۇ . ئىنسانىيەت بالىياتقۇغا مۇناسىۋەتلىك چەكلىگۈچى ئەنئەنە ئارقىلىق زامانىدىن - زامانغا ھالقىيدۇ . شائىر ئوسمانجان ساۋۇت ئەنئەنە ئالاھىدىلىكى كۈچلۈك شائىرلىرى ئارقىلىق مىللەت روھىي ئەنئەنىلىرىنى ساقلىغۇچى ، تارقاتقۇچى ۋە كۆيلىگۈچى . ئۇ گويا ھومېر

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

دەۋرىدە تۇغۇلغان ، بىز بىلەن بىللە ياشاۋاتقان ، ئۆلمەس تۇيغۇلىرى بىلەن كەلگۈسىدىكى ئىنسانىيەتكە ئەگىشىپ كېتىۋاتقان قەدىمكى زامان شائىرى . شېئىرنىڭ ئىككى مەنىسى بولىدۇ ، بىرى سۆزلەردىن تۇزۇلگەن تاشقى مەنە ، بۇ سۆز مەنىسى ئارقىلىق كىتابخانغا ئايان بولىدۇ . يەنە بىرى شېئىرنىڭ ئىچكى مەنىسى بولغان دېنىي مەنە ، بۇ ئىنسانىيەتنىڭ تۇيغۇسىدا ۋە ئىلھام ئارقىلىق شائىرنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىدا مەۋجۇت بولىدۇ . شائىر ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ شېئىرلىرىدىكى ئاساسلىق مەنە ئىچكى مەنىدۇر ، سۆزنىڭ ئەمەس روھنىڭ ، ماكاننىڭ ئەمەس زاماننىڭ مەنىسىدۇر . بۇ مەنە دىنىي تۇيغۇ ئارقىلىق ئوخشاشمىغان دەۋرلەردىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋە شائىرلارنىڭ تەپەككۇرىدا تەكرارلىنىپ تۇرىدۇ .

تاڭ تەڭرى كەلدى
ھەدلىق ، ئىپارلىق
يورۇق ، نۇرانە
تاڭ تەڭرى . . .

ئەدەبىيات ئۇيغۇر خانلىقى خارابىسىدىن تېپىلغان ، ئۇچىنچى ئەسىرلەردە پەيدا بولغان مانى دىنىغا خاس بۇ مىسرالار قەدىمكى ئۇيغۇرلار ئۇچۇن شېئىرىيەتنىڭ ئاۋازىنىلا ئەمەس ، تەڭرىنىڭ تۇنۇشىنمۇ ئەكىلەتتى . ۋەھالەنكى ، 21-ئەسىردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ شېئىرلىرىدا تاڭنى ئاڭ كۆپ چاقىرىلىدۇ ، شائىر ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ شېئىرلىرىدىن ، ۋە ئۇنىڭ «تاڭ لىرىكىلىرى» ناملىق توپلىمىدىن بىز ھازىرقى زامان شائىرىنىڭ قەلبىدە ياڭرىغان قەدىمكى سادانى ئاڭلايمىز . مانىينىڭ ئاۋازىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ سادا ئىنسانلار ئارىسىدىكى ياخشى روھقا ، يورۇقلۇق ئاتا قىلغۇچى پەزىلەت ئىھىلىگە ۋە ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى گۈزەللىكلەرگە مەدھىيە

ئوقۇيدۇ . ئادەمگەرچىلىك ئەنئەنىلىرىنىڭ ۋە ئادەملەرنىڭ ئۆلۈمىگە مەرسىيە يازىدۇ . تاڭ — شائىرنىڭ ھاياجىنىنى قوزغاپ ئىلھام ئاتا قىلىدىغان ، ئىنسانلار ئارىسىدىكى يەجۇجى — مەجۇجىلەر بىلەن كۈرەش قىلغۇدەك جاسارەت بەخش ئېتىدىغان ، رېئال دۇنيادىكى قاراڭغۇلۇقنى يورۇتىدىغان ، روھنىڭ نۇرى . شائىرنىڭ ئىدىيىلىرى دىن بىلەن يىلتىزداش . شېئىرلىرى شەكىل ۋە مەزمۇن جەھەتتىن گۈزەل ئەنئەنىلەرنىڭ قايتا تىرىلىشى . ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بارلىق بۇيۇك پەلسەپىلەر بەربات بولغان ، ئىدىيە ئىپادىلىمەيدىغان ، مەنىسىزلىك بىلەن تولغان غەرب ئەدەبىياتىنىڭ ئومۇمىي ئېقىمىغا ئوخشىمايدىغان ھالدا بىزنى مەنگە ، ئىدىيىگە ، ئەخلاقىي كامالەتكە يېتەكلەيدۇ . شائىر ئەنئەنىنىڭ ، يېشىللىقنىڭ كۈيچىسى . تەبىئەت ئۇنى مەست قىلىدۇ . دەرەخلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن شىلدىرلايدۇ ، بۇلاقلار ئۇنىڭ ئۈچۈن كۈي تۆكىدۇ . يېشىللىقنىڭ روھى ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىن چىقىپ دىنىي مەنىدىكى بۇيۇك ئەنئەنە بىلەن بىللە ھەربىر دەۋرگە يېتىپ بارىدۇ .

ئۇنىڭدىن باشقا شائىر ئوسمانجان ۋە ئۇنىڭ بىلەن قۇرداش شائىرلارنىڭ پات - پات تەكرارلايدىغان ئورتاق بىر تېمىسى بار ، ئۇ بولسىمۇ ئانا . ئۇنداقتا ئانىنىڭ يوشۇرۇن مەنىسى نېمە ؟ بىز يوقتىن تامدۇق يەردىن ئۇندۇق . ئانا ئۆز ۋۇجۇدىدا ئىنسان ئورۇقىنى ساقلاپ ، پەرۋىش قىلىپ كۆپەيتكۈچى ، قائىدە-يوسۇنلارنى داۋاملاشتۇرغۇچى ، ئۇ گويا تەبىئەتكە ئوخشايدۇ . زېمىننىڭ يېشىللىق كۆرۈنۈپ تۇرغان ھەربىر گىرۋەكلىرىدە ئادەمزات ئورۇقى پەيدا بولدى ، كۆپەيدى ، ئاۋۇدى . ئىنسان ئانىغا ۋە يېشىللىققا ئەگەشكۈچى . تەبىئەت — ئىنسانىيەتنى باغرىدا ئۆستۈرگەن ئانا . ئانا - ئەنئەنىنى ساقلىغۇچى ئايال . شائىرلارنىڭ شېئىرىدىكى تەبىئەت بىلەن ئانىنىڭ مەنىسى بىر : ئەنئەنىنى ئۇلۇغلاش . ئەنئەنە — ئادەمزاتنى زامانىدىن — ماكانغا ھالقىتقۇچى مۇقەددەس چەك ،

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

هاياتلىقنىڭ هالاكەتتىن ساقلايدىغان سىرلىق پەرهىز ، ئۆتكەن زاماندىن باشلانغان هازىر . ئىنسانلارنىڭ يىلتىزى دەل ئاشۇ ئىنئەندىن ئىبارەت قەدىمكى هازىردا ، بىراق بىز هازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ هەشەمەتلىك قەسىرىدە هازىرنى يېتىۋېتىپ قويۇۋاتىمىز .

ئۆزگىرىۋاتقان يېشىللىق ۋە مەدەنىيەت كرىزىسى

يېشىللىق ئالەم بوشلۇقىغا تارقالغان ئىلاهىي ئاۋازنىڭ ، يەنى ۋاقىتنىڭ زېمىنغا يېتىپ كېلىشى . ئۇ بارچە ئۆزگىرىشلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان . پەسلىنىڭ رىتىمى ، بىر تال ئۇرۇق بىخلىنىۋاتقان چاغدىكى سادا ، نامەلۇم چەكلەش كۈچىگە ئۇچراۋاتقان هاياتلىق ، ئىنسانىيەتنى هالاكەتتىن ساقلاپ تۇرۇۋاتقان ئەخلاق قاتارلىقلار ئىنسانغا مۇناسىۋەتلىك كائىناتتىكى باغلىنىشنىڭ زەنجىرسىمان هالقىلىرىنى چاقنىتىپ تۇرىدۇ .

يېشىللىق تەدىتكە ئۇچرىماقتا ، دەرەخلەر شىددەت بىلەن كېسىلىپ يەر يۈزىدىكى ئورمانلار ئازايماقتا ، ئىنسانلار تەبىئەتتىن ئايرىلىپ چۆلدەرەشكە باشلىدى . ئەنئەنە خىرىسقا دۇچ كەلدى ، ئىنسانلار ئازا شەرم ـ هايا ، ئەخلاق ۋە دىنىنىڭ ئاساسى تەۋرىنىپ ئىنسان يىلتىزى قومۇرۇلماقتا . ئىنسانىيەت ئۆزىنى چىرماپ تۇرغان ئەنئەنە يىلتىزىدىن قۇتۇلۇپ ئەركىنلىككە ئېرىشمەكچى ، بىراق يىلتىزى كېسىلگەن دەرەخ بىر مەزگىلدىن كېيىن جەزمەن قۇرۇيدۇ .

ۋاقىتنىڭ جىددىي رىتىمى بىزگە يىلتىزدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقىنىمىزنى ، ۋاقتىمىزنىڭ ئاز قالغانلىقىنى هېس قىلدۇرىدۇ .

پۈل شەيدالىقى ۋە ماددىي قىزغىنلىق ئىچىدە قەلبلەر بوشاپ قالغان ، روھ هەققىدە ئويلايدىغانلار نەدە ؟ !

يېشىللىق توختىغان ، ئادەملەر جىددىيلەشمەكتە . ئەنئەنە يىمىرىلىۋاتقان چۆل شەھەرلەردە كۆلەڭگىلەر يۇگۈرمەكتە. قېرىنىپ شەھەرلەردىكى ئايالالارنىڭ ئېچىلىپ قالغان كۆكسى بوۋاقلار ئۈچۈن ئەمەس . . .

ھازىرقى مەدەنىيەتنىڭ ئېزىتقۇ قەسىرىدە شائىر ئىنسانىيەتنىڭ نەگە كېتىۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ قالدى .

تاغ تېرىكى ـ تاغ تېرىكى
يېشىل-يېشىل سايىسىدا
جاننىڭ چېچىكى .
سوقۇشتىن توختاپ يېشىل يۈرىكى ،
ياتىدۇ قارامايغا يېقىپ يۈزىنى
يول بويىدىكى ئالتە تۇپ تېرەك .
كېڭەيمەكتە شەھەر تىنىمسىز
سىل كېسەلنىڭ ئۆپكىسىدەك .
يامغۇردا ئېرىۋاتقان مەسچىت تېمى
پاتقاقتا جەزبىدار سېرىق چېچەك ،
چېپىپ يۈرگەن پۇلنىڭ ئەرۋاھى
يېرىم سېلىنغان كىنىم-كېچەك .
سېلىنماقتا ئېگىز بىنالار
ئەڭ ئېگىزى بابىل مۇنارى .

ئادىل تۇنىيازنىڭ — «كېسىۋېتىلگەن تاغ تېرەكلىرى» ناملىق شېئىرىدىن

ھازىرقى زامان شەھەرلىرىدە كىشىلەر كائىناتتىن كەلگەن بۇيۇك سادالارنى بارا-بارا سېزەلمەس بولۇپ قالدى . شەھەرلەر ھاياتلىق قەسىدىسى تولغان يېشىللىقنىڭ گۈلىستانىغا ئەمەس ، ئۆلۈك تېخنىكىنىڭ گۆرىستانىغا ئايلاندى . دۇنيا شېئىرىيىتىمۇ

يوپۇرماقلارنىڭ شىلدىرلىشىدەك تەبىئىي ئىچكى رىتىمنىڭ ئەمەس ، ھۇنەر-ئىستىلىستىكىنىڭ چۆل - باياۋىنىغا يۇزلەندى . بۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەكلىماكان بويلىرىدا شېھىت بولغۇدەك جاسارەتكە كەلگەن بىر توپ ياش سەركىلەر ئەنئەنىگە قارشى غازاتنى باشلىدى . شېئىرىيەت تېخنىكا تۇغنى ئېگىز كۆتۈرگەن ئابدۇقادىر جالالىدىن روھى ئوخشىمىغان ياش شائىرلارنىڭ ئىسمى ئاستىدا تىلنى قوتاندىن چىقىرىپ مەنىدىنمۇ كەڭ نەزىر-چىراغ سۈپىلىرى ئۇچۇن قان قىلدى . روھىيەت ئۇپۇقىمىزدا مەغرىب قۇياشى پەيدا بولۇپ جۇلالىنىشقا باشلىدى . غەربنىڭ مەدەنىيەت چۆلى ، ت .س ئىلىيوتنىڭ شېئىرىيەتتىكى «باياۋان»ى بوستانلىقلىرىمىزنى قىستاپ كەلدى . روھىدىكى زېمىننى قولدىن بېرىپ قويماي تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان بۇ قەدىمىي مىللەت يات مەدەنىيەت ئىسكەنجىسىدە چۆلدەرەشكە باشلىدى . شېئىرىيەت بوپىسغا ئەنە شۇ ئېغىر تراگېدىيىنى قاچىلاپ ، ئەنئەنىگە قارشى تەنتەكلەرچە سەپەرگە ماڭغان يېڭىلىق يارانقۇچى بارچە ياش شائىرلارغا بەلكىم ھايات يېڭىلىق ئەمەس ئۆلۈم يېڭىلىقتۇ .

جەنۇبقا سەپەر

كەتتىم ، بەدىنىمدە پۇتۇن نەم ئىزلار .
شامال يالاپ ھەۋەسلەر يالىڭاچلانسا
ياقا-يۇرتلۇقلار خىيال ئازابىنى چۈشىنىدۇ .
مەغلۇب بولغان قاتار يېزىلار
ئۇمىد ئۈزگەن قاتار شەھەرلەر
تېخىمۇ قويۇقلىشىدۇ .
پايانسىز ئاسمان ، پايانسىز زېمىن
ئۇيقۇ باسىدۇ .
بوستانلىقلار ئالمىشىدۇ
سۇس قارا يول ئىدىيىگە ئېقىپ كىرىپ

پۈتۈن بىر دەۋر قۇياش نۇرىنى تەنها قالدۇرىدۇ.
ئادەم ئادەم ئۆلتۈرىدۇ ،
ئادەم ئۆلتۈرۈلىدۇ ،
بىراق جەنۇب بۇنىڭغا ئوخشمايدۇ
ئۇ غۇۋا چىرايى بىلەن مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىپ
ئاندىن ئۈزىتىپ قويىدۇ

تاھىر ھامۇت

ئالدى بىلەن قوشاق شەكىلدىكى جەنۇبنىڭ شېئىرىيىتىنى ئەنئەنىسى يېڭىلىق يارىتقۇچى ياش شائىرنىڭ جەنۇب سەپىرىدە قۇربانلىققا ئايلاندى . شېئىرنىڭ نەزىر سۈپىسىدا بىزنى ھاياجانغا سالغۇچى بۇ ئاغزاكى سۆز تېزىسىدىن ، نە ھازىرقى شېئىرىيەت ئەنئەنىسىگە خاس رېتىم ، تۇراق ، قاپىيىنى ، نە ئەركىن شېئىرنىڭ ئەڭ دەسلەپتىكى نەمۇنىسى بولغان قەدىمكى ئۇيغۇر شېئىرلىرىدىكى باش قاپىيىلىك ھەرپلەرنىمۇ كۆرەلمەيمىز ، بىراق كۆز چاقنىتىپ تۇرغۇچى شېئىرىيەت تاجىغا ئۈزىتىلغان شۇنچە قوللار ئىچىدە ، بۇ شېئىرىيەت كاھىنىنىڭ ئەل نەزىرىدىن چەتتە تۇرۇشى بىزنى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويىدۇ . چۈنكى ، ئۇنىڭ شېئىرىيەتتىكى پىشقان كاللا كېسەرلەردەك سوغۇققان ھەرىكىتى ئەنئەنىگە قارشى ھەممە شائىرلارنى بېسىپ چۈشكەن . ئۇ ئىشلەتكەن ھەربىر سۆز ئوخشىمىغان كۆرۈش نۇقتىسىدا ئوخشىمىغان ستېرېئولۇق تۇيغۇ بېرىدۇ . مىسرالار ئارىسىدىكى بوشلۇقنىڭ كەڭلىكى ، تەپەككۇرى تۇتىشىدىغان يىلتىزنىڭ چوڭقۇرلۇقى بىلەن بىزگە شېئىرىي مەنىدىن كۆرە كۆچۈپ يۈرگەن مەدەنىيەت روھىدىن بېشارەت بېرىدۇ:

كېتىش ← ۋاز كېچىش ← شەھۋەتنىڭ ئاشكارىلىنىشى ← تراگېدىيىنى بەلگىلىگۈچى شەھەر ← پايانسىزلىققا تەلپۈنۈش ← بىر دەۋر ئىدىيە تەنهالىقى ← ئادەمنىڭ جىسمانىي ۋە پەلسەپىۋى ئۆلۈمى ← ھاياتلىق ئۆتكىدىكى رېئاللاشقان

غۇۋالىق ، مانا بۇ ئىنسانىنىڭ بىر پۈتۈن ھايات سەپىرى ، ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيەت جەريانى . مەدەنىيەت باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىشتا شەرق بىلەن غەربنى مۇقەررەر ئىككى قۇتۇپ قىلىسا ، تارقىلىش ۋە كېڭىيىشتە جەنۇب بىلەن شىمال مەدەنىيەتنىڭ سىرلىق ئىككى يۆنىلىشىدۇر . بۇ يۆنىلىشتە بىز يېشىللىق بىلەن ئۇچرىشىمىز . ئىسىق ھاۋا ، تەبىئىي شارائىت تېرىقچىلىقتا جەنۇبنى نىسبەتەن ئەۋزەللىككە ئىگە قىلغان . كىشىلەر كۆپ ھاللاردا يېشىللىقنىڭ رېتىمىغا ئەگىشىپ ئۇرۇق سالىدۇ . كۆكەرتىدۇ ۋە ھوسۇل يىغىۋالىدۇ . تېرىقچىلىق ۋە جىنسىي مۇناسىۋەتتىن ئىبارەت ھاياتلىققا مۇناسىۋەتلىك بۇ خىل زۆرۈر پائالىيەتنىڭ رېتىملىق تەكرارلىنىشى ھاياتلىق ئەنئەنىسىنى شەكىللەندۈرگەن . جەنۇب - تېرىقچىلىق ئەنئەنىلىرىنى ، پەرھىز ۋە جىنسىي ئادەتلەرنى ، مىللەتنىڭ قەدىمكى روھىي ئۇچۇرلىرىنى ساقلىغۇچى ھاياتىي كۆچكە تولغان نامرات ۋە سىرلىق جاي . شىمال ئۇنىڭغا قارشى يۆنىلىشتىكى تەرەققىيات ، سانائەت ۋە تېخنىكا رايونى ، يېڭى ئىدىيە ، يېڭى شەيئى ۋە يېڭى ئىرقلارنىڭ ئارىلىشىش مەيدانى . جەنۇب بىلەن شىمال بىر مىللەت مەدەنىيىتىنىڭ ئىككى قۇتۇبى ، ئەنئەنە بىلەن يېڭىلىق ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق ، زامانىنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈش نۇقتىسى . دۇنيانىڭ ھەر قانداق يېرىدىكى بىر پۈتۈن مەدەنىيەت ياكى بىر پۈتۈن گەۋدە ئومۇمەن جەنۇب ، شىمال يۆنىلىشى بويىچە تەبىئىي ھالدا ئىككىگە بۆلۈنگەن .

تەكلىماكان بويلىرىدىكى تەنھا بوستانلىقلاردا يېشىللىق شىلدىرلاشلىرى بىلەن بىزنى ئەللەي ئەتتى ، چوڭ قىلدى ، بىزگە ئانا بولدى . يېشىللىقنىڭ تەبىئىتى مېھرىبان ئايالغا ئوخشايدۇ . ئانا ئەنئەنە ئىچىدىكى ئايال ، پاھىشە بولسا ئەركىنلىككە چىققان ئايال . ئانا بىلەن پاھىشە — ئايالنىڭ ئىككى قۇتۇپى ، تەرەققىياتنىڭ ئىككى ئۇچى . ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نەتىجىسى ھاياتلىق ياكى ھالاكەت ، قەشقەر ياكى

بابىل . مەدەنىيەتنىڭ ماھىيىتى ئايالنىڭ ئىككى ھالىتى، مەدەنىيەت ئەنئەنىدىن ئەركىنلىككىچە بولغان جەريان . مۇقەددەس ئەنئەنە ئىنسانىيەتنىڭ ھاياتلىق ئەنئەنىسىدۇر . ئىنسانىيەتنىڭ ئەنئەنىگە قارشى ئەركىنلىك يولى ـ ماماتلىق يولىدۇر .

يۇپۇرماقلار ئەركىنلىككە ئۆزىنى قويۇۋەتكەندە كۆرگىنىمىز قاقشال ھالەت . دەرەخنىڭ ئۆلۈك ھالىتى . يېشىل لىباسلىرى سېلىپ تاشلانغاندا دەرەخ غولى غېرىبلىقتا قېتىپ قالغان تەن .

سىلىغاچ مۇشۇكنىڭ تىرناقلىرىنى جۇغۇلداپ كېتىمەن شۇنچە ھۆزۈرلۇق . قانغان لېۋىمگە لېۋىنى يېقىپ ئاھ ، كىمدۇر قىلىدۇ ئەسەبىي زورلۇق .

— «كوچىدىكى ئايال» دىن .

شائىر چىمەنگۈل ئاۋۇت ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى بىر يېشىل رەڭ ، قاقشال تەكلىماكان ئادەملىرى ئارىسىدىكى يېشىل ئايال . بىراق ، شېئىرلىرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى ، ئۇ مۇلايىم ، رايىش ، جىمجىت يېشىل ئەمەس ، بەلكى زورلۇق كۈچكە ، ۋەسۋەسىگە سەۋەب بولىدىغان كۆيۈۋاتقان يېشىللىق . ئۇنىڭ يېشىللىقى ھايات ئېقىدىن كۆرە ئېزىقتۇرۇش ، ۋەيران قىلىش ، يېڭىلىق يارىتىشتەك ئەنئەنىگە قارشى ئۆلۈم ئېقىنى ئىپادىلەيدۇ . قارا كۆچتىن ھۆزۈرلىنىدىغان ، ئىنسان مەخپىيىتىدىكى قاراڭغۇلۇققا ئەگىشىپ كېتىدىغان ، چەكلەشكە بويسۇنمايدىغان ، شەيتانىنىڭ قەيسەر ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ . «كوچىدىكى ئايال» مەلۇم جەھەتتە ئەخلاق بىلەن تەقىب قىلىنغان شائىر ۋەكىللىكىدىكى غەلىيانچى ئايالالارنىڭ يوشۇرۇن ئېقىنى ۋە ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ ئەرلەر

ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

شائىرنى چۈشىنىش

ئۇستىمىزدىكى كۆك ئاسمان بىلەن ئاستىمىزدىكى قوڭۇر تۇپراق يارىتىلىشىغا ئوتتۇرىدا بىز ئىنسان بالىلىرى يارىتىلىپتۇق . شۇ كۈندىن باشلاپ ھازىرغىچە يەر يۈزىدىكى ئىزدىنىشلىرىمىز داۋاملاشماقتا . بۇ جەريانداً يەر شارىنىڭ ئوخشىمىغان بۇلۇڭلىرىغا تارقالغان ئىنسانلار بەزىدە خۇدانى ، بەزىدە بىر-بىرىنى ، بەزىدە ئۆزىنى ئىزدەپ يۈردى . شېئىر مانا شۇ ئىزدەشلەرنىڭ نەتىجىسى سۈپىتىدە ئىنسانىيەتنىڭ قەلب خاتىرىسىگە ئايلاندى . «ئىلياداً» ، «ئودىسسا» داستانلىرىنى ، «شاھنامە» ياكى «قۇتادغۇبلىگ» نى ، «قۇياش تاش» داستانىنى ياكى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ توپا بېسىپ ياتقان قېلىن ـ قېلىن توپلاملىرىنى ۋاراقلايدىغان بولساق گويا ئاشۇ دەۋرلەردىن تا ھازىرغىچە زامان ئۆتۈپ باقمىغاندەك تۇيۇلىدۇ ، چۈنكى ئادەم ئۆزگەرمىدى . شۇڭىمۇ شېئىر ـ داستانلارنى يېڭىدىن يېزىش مۇمكىن ئەمەس دېيىلسە كېرەك . ئۇيغۇرلارنىڭ روھىي سەرگۈزەشتىلىرى ، ئاڭلىغان ئادەمنىڭ يۈرەك باغرىنى ئېزىدىغان ئېپوسلاردەك سېھرىي كۈچ بىلەن شائىرنىڭ قەلىمىدىن قەلبلەرگە يېتتى . ھازىرقى زامان شېئىرىيىتى قەسرىدە قەدىمكى بۇيۇك تۇيغۇلارنى ساقلاپ ياتقان ئاشۇ خۇشناۋا شائىرنى بىلگىمىز كېلىدۇ . شائىرنى بىلىش ئۈچۈن شېئىرغا كىرىش كېرەك . شېئىر قاتتىق ۋە يۇمشاق

ئىككى قىسمدىن تۇزۇلىدۇ. قانتتىق قىسمى شېئىرنىڭ تەركىبلىرىگە ئايلانغان شائىرنىڭ تۇرمۇشى، يۇمشاق قىسمى شېئىرنىڭ ئۆزى.

1. شائىرنىڭ ئارخىپى

ئوسمانجان ساۋۇت، ئۇيغۇر، 1945-يىلى ماناستا تۇغۇلغان. ھازىر بەش قىزى، بىر قىز، بىر ئوغۇل نەۋرىسى ۋە ئايالىنىڭ تۆت يىل بۇرۇنقى رەسمى بىلەن ئاسىيانىڭ كىندىكىندىكى شەھەر ئۇرۇمچىدە تەنھا ياشاۋاتىدۇ. شېئىر شائىر قەلبىدىكى تەنھالىقنىڭ ئاۋازىغا ئايلىنىشى، ئوسمانجان ساۋۇت بىر مىللەتنىڭ تەنھالىق تۇيغۇسى بىلەن ئۆزىنىڭ تۇرمۇشتىكى نازۇك ھاياجىنىنى بىرلەشتۇرۇپ شېئىرلىرى ئارقىلىق روھىي چوڭقۇرلۇقتا يەتمەكچى بولغان. ئالەم بىلەن ئىنسان قەلبى ئوتتۇرىسىدىكى ئادەتتىن تاشقىرى دەقىقىلەردە شائىرغا ئايلىنىدىغان بۇ ئۆزگىچە ئىنسانىنىڭ ھاياتى ئەلۋەتتە بىزنى شېئىر يېزىلىشتىن بۇرۇنقى قانتتىق شېئىر بىلەن تەمىنلەيدۇ.

ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ روھىي قۇياشىنى ئىزدەش جەريانىدا ئۆز ئۇپۇقىدىن كۆتۈرۈلگەن ئاجايىپ شوللىلارنى كۆردى. دىللارنى يورۇتقۇچى غەيب ئاۋازنى ئاڭلاش پەيغەمبەرلەردىن باشلىنىپ شائىرلاردا توختىدى. بۇلاردىن ئالدىنقىسى قاراڭغۇ ئىنسانلار ئارىسىدا كۈننى كۆتۈرۈپ ماڭغۇچى بولسا، كېيىنكىسى بىر چىراغچىغا ئوخشايدۇ. بۇ ئوخشىتىش پەيدا بولۇش بىلەن تەڭ بىز تۇرپاننىڭ تۈيۇق غوجا دېگەن يېرىدە شائىرنىڭ بوۋىسى بىلەن ئۇچرىشىمىز.

ئۇيغۇرلار 9-ئەسىرلەردە بىر پۈتۈن مىللەت سۈپىتىدە ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان بولسىمۇ پەيغەمبەرنىڭ ئاۋازى ئۆلىمالار، ۋە غوجىلار ئارقىلىق 14 - 15 - ئەسىرلەردە ئاندىن ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمىي يۇرتلىرىنىڭ بىرى تۇرپانغا رەسمىي يەتكەن. ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي ھاياتىدا غوجىلارنىڭ قانداق ئامەت ۋە ئاپەتكە سەۋەب بولۇشىدىن قەتئىينەزەر غوجا

ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ئەۋلادلىرى پەيغەمبەر نەسەبى دەپ قارىلىپ تاكى يېقىنقى دەۋرلەرگىچە دىيارىمىزدا كاتتا ھۆرمەت ۋە نوپۇزغا ئىگە بولغانلىقىدا گەپ يوق . پىچاندىكى تۇيۇق غوجا مازىرى ھازىرمۇ تاۋاپ قىلغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدىغان مۇقەددەس جاي بولۇش بىلەن ئۇيغۇر روھىنىڭ بەلگە چىرىغىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ . شائىرنىڭ بوۋىسى غوجا ئەۋلادىنىڭ خاس چىراغچىسى ئىدى . تۇيۇق غوجا مازىرىنىڭ چىراغچى ئەۋلادى ئىكەنلىكىنىڭ شاھىتى بولغان تەۋلىيە بەلگىسىنى شائىرنىڭ دادىسى تا كۆزى يۇمۇلغۇچە ئەتىۋارلاپ يېنىدا ساقلىغان . شائىرنىڭ دادىسىمۇ ئۇستاز-خەلىپەت كۆرگەن ، قۇرئان ساۋاتى بار كىشى بولۇپ ، كىتابخانلىق قىلىشقا ئامراق ، ئىشچان ، بەرجەس ئادەم ئىكەن . شائىر كىچىك چاغلىرىدا سارغۇچ بەتلىرىگە ئاجايىپ نەقىشلەر چۈشۈرۈلگەن كونا كىتابلاردىن دادىسىنىڭ سوپى ئاللا يار ، نەۋائى ، مەشرەپ شېئىرلىرىنى ۋە پەيغەمبەرلەر قىسسىسىنى تەكرار-تەكرار ئوقۇپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ . بولۇپمۇ «قىسەسسۇل ئەنبىيا» دېگەن كىتابتىكى «يۈسۈپ زىلەيخا» قىسسىسىنى دادىسىدىن تۇنجى ئاڭلاۋاتقان بالا شائىر يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاكىلىرى تەرىپىدىن چۆلدىكى قۇدۇققا تاشلىۋېتىلگەنلىكىگە كەلگەندە پاڭخىدە يىغلاپ كەتكەن . «گۈزەل يۈسۈپ قىسسىسىدىن خۇددى كۆكلەم مەۋسۈمىدە زېمىندىن ھاۋاغا توختىماي كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان نەمخۇش ھورغا ئوخشاش گۈزەللىك ، چىنلىق ۋە سۆيگۈ تۇمانى كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى . ئەسىرلەردىن بېرى گۈزەل يۈسۈپ قىسسىسىدىن ئالەمگە تارىلىۋاتقان گۈزەل غايىلەر ئۇلۇغ ئىدىيە خەزىنىسىنى تېخىمۇ ئۇنۇملۇك تېخىمۇ ھېكمەتلىك تەركىبلەرگە ئىگە قىلىۋەتكەنىدى . ئەنە شۇ چاغدا تىلىنىڭ شېھرىنى تۇنجى ھېس قىلغانىدىم» دەپ يازىدۇ ئوسمانجان باللىقىنى ئەسلەپ . مەن گۆزەك ئوغلىنى سېھىرلىك دۇنياغا مەپتۇن قىلىپ شائىرلىق كوچىسىغا باشلىغان بۇ بۈزرۈكۈار ئاتىنى بىر قېتىم كۆرگەنىدىم . ئۇ كۈنى مەن ئۈيگە كىرگەندە شائىر يوق ئىكەن .

ئادەم سېغىنىپ تۇرغان بۇ بوۋاي مېنى دەماللىقتا كەتكىلى قويمىدى. مېنىڭمۇ شائىرنىڭ ئاتىسى بىلەن مۇڭداشقۇم كەلدى. ئوزايىدىن قېرىلىق يەتكىنى چىقىپ تۇرغان بۇ ئاقساقال بالا چاغلىرىدا موللىدا ئوقۇغىنى، تۇرپاندا ئۆزى كۆرگەن جەڭ - يېغىلمقلار، ساۋەندىكى هويلا-باغلىرى ۋە ئۆينىڭ يېنىدىكى مەسچىت هەققىدە سۆزلىدى.

— قېرىلىقتا مەسچىتكىمۇ چىقالماس بولۇپ قالدىم، — دېدى ئاخىرىدا ئۇھ تارتىپ. بىر ئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن بىردىنلا ماڭا دەرد تۆكۈشكە باشلىدى، — كۆرمەمسز، مېنى بۇلار ذاۋالتىمىز دەپ ئەكېلىۋالغانغا ئىككى هەپتە بولدى. يا مەسچىتنى، يا قوشنىنى يا دەل - دەرەخنى كۆرگىلى بولمايدىغان بۇ ئېغىز بىنادا ماڭا نېمە بار؟! دوختۇر دېگەننىڭ گۆرىگە ئوت كەتسۇن، ئۆزۈمنىڭ هويلا-باغلىرىدا ئۆز ئەجىلىم بىلەن چىرايلىق ئۆلگىلى قويمامدۇ بۇلار. زادى بۇ يەردىن ئەتىلا كەتكىنىم كەتكەن. ساۋەندە تىكەندەك يالغۇز بولساممۇ باغ — ۋارانلىرىم كۆزۈمگە كۆرۈنۈپلا تۇرىدۇ. ئوكام، ئوسمانجانغا گەپ قىلىڭ، مېنى كەتكىلى قويسۇن...» شۇ چاغدا «يۇز يىل غېرىبلىق» رومانىدىكى يىل بويى كاشتان دەرىخىگە باغلاپ قويۇلغان ئورلىئانو بوۋاينىڭ قار-يامغۇر ئىچىدىكى غېرىب چىرايى كۆز ئالدىمغا كەلگەنىدى.

ئادەم هاياتى ئالەم ماسلىقىدا مەۋجۇت بولىدىغان بىر هېكمەت. ئادەم بىلەن خۇدانىڭ، ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ ۋە ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ مۇناسىۋىتى بۇ هېكمەت ساندۇقىنى ئاچىدىغان ئاچقۇچ. غەيبنى تونۇيدىغان، ئۇنىڭ ئىرادىسىنى هاياتتا ئۆز تاللىشى دەپ خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىدىغان، ئادەملەر ئارا مېهرىبانلىقنى ئىنسانىي مەۋجۇتلۇقنىڭ زۆرۈر شەرتى دەپ بىلگۈچى قوشنىلارنى سېغىنىدىغان، باغ-ۋارانلىرىنى ئويلاپ تەبىئەت ۋە دەل-دەرەخلەرنى ئىنسانلار بىلەن بىر گەۋدە دەپ ياشايدىغان، ئۇنىڭسىز هاياتىدا بىر كەملىكنى هېس قىلىدىغان بۇ شېئىرىي ئەنئەنگە باي ئۇيغۇر

روھسىنى تاكى كۆزى يۇمۇلغۇچە داۋاملاشتۇرغان بۇ روھ ھەقىقەتەنمۇ تالانتلىق شائىرنىڭ دادىسى بولۇشقا مۇناسىپ ئىدى.

ئادەم بەھەشتىن چىققان. گۇناھى ئۈچۈن بەھەشتىن يەر يۈزىگە قوغلانغاندىن بېرى ئىنسان ئەقىلنىڭ بەدىلىنى تۆلەۋاتىدۇ. بۇنىڭغا شەيتان سەۋەب بولدى. ئۇنىڭ يارىتىلغان شەيتان، ئادەمنىڭ ئىبارەت جان كىرگۈزۈلگەن لاينىڭ ئۆزىدىن مەرتىۋىلىك بولۇپ كېتىپ جەننەتتە ياشىشىنى خالىمىغانىدى. ئادەم ئاتا بىلەن ھەۋا ئانا بولسا جەننەتتە خۇشال - خۇرام ئۆيناپ يۈرەتتى. شەيتان ھەسەتخورلۇق بىلەن ئۇلارغا قاراپ بىر نەرسىنى بايقىدى. چىرايلىق ھەۋا ئانىنىڭ بىر تال ئەگرى قوۋۇرغىدىن يەنى تەندىن يارىتىلغانلىقىنى بىلدى. ئاۋۇال ھەۋا ئانىغا يېقىنلاپ ۋەسۋەسە قىلدى. ئادەم شۇنىڭ بىلەن ئازغۇنغا ئايلاندى. جەننەتتىن ۋاز كېچىپ سەرسانلىقنى تاللاش، ئىلاھىي مەنزىل-شولا چېچىپ تۇرىسىمۇ ئىنسانىي نەپسى ئالدىدا ئاجىز كېلىش، مانا بۇ شېئىرىي روھ كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىنسان تراگىدىيىسى. تەن گۈزەللىكىنىڭ سىمۋولى بولغان ئايال ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ھېس-تۇيغۇ ئالاھىدىلىكى بىلەن شائىرلارنىڭ مۇنبەت تۇپرىقى. ئايال ئانىلىق سۈپەتلىرىگە ئىگە بولغاندا ئۆز باغرىدا ئۆزگىچە تۇيغۇدىكى شائىرنى يېتىلدۇرىدۇ. يار-جانان بولغاندا شېئىرنىڭ ئۇرۇقلىرى بىخ سۈرىدىغان روھىي تۇپراققا ئايلىنىدۇ. شائىرنى تولۇق دان تۇتقان، دانلىرى پارقىراپ تۇرغان ئالتۇن باشاقتا ئايلاندۇرىدۇ.

تولۇن ئايدىن ياغلىغلىق يىرتىپ
ئارتۇقاپسەن بېشىڭغا ئانا.
پەرىشتىگە قولۇڭنى شىلتىپ
تۇرغۇزۇپسەن قېشىڭدا ئانا.

مانا بۇ شائىر ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ ئانىسىغا ئوقۇغان

تالاي مەدھىيىلىرى ئىچىدىكى بىر مەدھىيە ، ئۆزىنى شەئىرىيەت پەرىشتىسىگە تونۇشتۇرغان پەرىشتە سۈپەت مېھرىبان ئايالغا ئېيتقان چوڭقۇر تەشەككۈر .

— مېنىڭ شائىرلىق ئاچقۇچۇم ئانامدا — دەيدۇ شائىر ، — ئانام رەھمىتى ئاجايىپ تىلى ئۆتكۈر ، لەۋزەن سۆز ئايال ئىدى . بالا چاغلىرىمدىن باشلاپ ئانامنىڭ ئېغىزىدىن تۆكۈلىدىغان تىل دۇردانىلىرىگە مەستانە ئىدىم . ئانامنىڭ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئېپادىلەشتە باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان تىلى بار ئىدى . ئەتىيازدا ئېرىۋاتقان قارلارنى ، «گۈرۈچ بولغان قارلار» دەيىتتى . ئەمدىلا سۈت تولۇشقا باشلىغان كۆكۈاش قوناقنى «كۆچۈك چىشى» دەۋالاتتى . ئۆزۈمتال يوپۇرماق چىقىرىپ تەكلەردىن كىچىك ساپاقلار ساڭگىلىغان چاغدىكى سەرىق شۆكىلارغا «ئالتۇنباش» دەپ ئىسىم قويۇۋالغاندى . مېنىڭ شېئىرىي تىلىمدىكى پاساھەت ، ئىستىلىستىكىلىق جىلۋە - بالاغەت بالا چاغلىرىمدا قۇلىقىمغا سىڭىپ قالغان ئانامنىڭ سۆزلىرىدىن باشلانغان . ئانام مېنىڭ نەزىرىمدە شېئىر يازمايدىغان شائىر .

شۇنداق ، ئوسمانجان ساۋۇتتىن ئىبارەت بالىلىق دۇنياسىدىن دەسلەپ شېئىر كۆكىگە كۆتۈرۈلۈپ پەرۋاز قىلغۇچىنىڭ بىر قانىتى دادىسى يەنە بىر قانىتى ئانىسى ئىدى . شائىرغا ئانا بولغۇچى تىل سېھرىگەرلىكىنى بىلىدىغان قىز بىلەن شائىرغا ئاتا بولغۇچى بۇيۇك تۈيغۇلارغا ئىگە يىگىتنىڭ قانداق ئۇتلۇق كۈنلەردە تونۇشۇپ ، قانداق قۇتلۇق كۈنلەردە توي قىلغىنى بىز ئاڭلىمىغان ھېكايە . مانا شۇ ئالاھىدە قوشماقلارنىڭ بىر ئۆيگە كىرىشىدىن شائىر تۇغۇلغانلىقى ھەقىقەت .

گۈللەر ئېچىلغان ياكى قار توزۇغان ، يېغىلىق بولۇپ قان تۆكۈلگەن ياكى تىنچ دەۋرلەردىكى مەنسىزلىكتىن كىشىلەر مەنە ئىزدەۋاتقان دەۋرلەردە شائىر تۇغۇلىدۇ . شائىرنىڭ تۇغۇلۇشى بىر دەۋرنىڭ مېنىگە بولغان روھىي تەقەززاسى . بىر

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

مىللەت ئىچكى ئىنىرگىيىسىنىڭ ئۆزىگە سىغمايى پارتلاپ چىقىشى. شائىر ئوسمانجان ساۋۇت 1945 - يىلى ماناستا تۇغۇلىدۇ. بۇ ۋاقىت قەدىمدە شان - شەۋكەتلىك مەدەنىيەت يارانقان، ۋە ئونتۇلاي دەپ قالغان ئۇيغۇرلار يېڭىۋاشتىن قولىغا قورال ئېلىپ ھۆرلۈك ئۈچۈن گومىنداڭغا قارشى ئۇرۇش ئوتى ئاچقان، قاغجىرىغان خەلقىنىڭ ياۋايى كۈچى جىنسىي ئىنىرگىيىسىدەك ئۇرغۇپ - تاشقان مەزگىللەر ئىدى. بەتلەنگەن قورال، مىللىتىق ئىستوۋۇلىنىڭ تۆشۈكى ئالدىدا دۇپۇلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرەك، چىڭقىلغان تەن ۋە قانغا چىلىنىپ ئارام تاپقان جان، دولقۇنلاپ ياتقان ماناس دەرياسىنىڭ مەستخۇش ئاۋازى ۋە ھايات - مامات پاسىلىدەك قىرغاقتا توختاپ قالغان كۆچتۆگۈر ئوغلانلار... ئەنە شۇنداق مەڭگۈلۈك ھاياجانلىق دەقىقىلەردە ئەنە شۇنداق تىلسىمات يەردە شائىر تۇغۇلدى.

شائىرنىڭ بالىلىقى سۇ ۋە يوپۇرماقلار ئارىسىدا، توشقان ئىزى چۈشكەن قارلىق ئېتىزلاردا، سۈزۈك سەھەرلەردە ۋە جىمجىت گۈگۈملاردا ئۆتكىنى راست. ئۇ يىللار بۇ زېمىندىكى ئېغىر يىللار ئىدى. ئەلنى غېرىبلىق باسقان. غېرىب - غۇرۇالار، ئاچ - يالىڭاچلار كۆپەيگەن. شائىر ئوقۇدى، تاپالىغاندا قاتتىق زاغرىنى غاجىلاپ، ياپالىغاندا ئەڭلىنى ئىگىن بىلەن، يالاڭ ئاياغ پۇتىنى چورۇق - پىيىملار بىلەن يېپىپ. ئالىي مەكتەپتە چەت ئەل كىتابلىرىنى ئوقۇغىنى ئۈچۈن كۆرەشلەرگە سۆرىلىپ قېيىن - قىستاقلا ئېلىنغانلىقى، ئونئۇيۇرسىتېتنى پۈتتۈرۈپ قۇمۇل تاغلىرىغا بەش يىل سۈرگۈن قىلىنغانلىقى شائىرنىڭ قەلبىدىكى جاراھەت، دەسلەپتىكى مەزگىللەردە ئونىڭ شېئىرلىرىدا ئىپادىلەنگەن ھەسرەت، غەمكىنلىكتە كېيىنچە ئۆزلۈكسىز ئوتتۇرىغا چىققان ئادەم ۋە ئادەمىيلىكنى قەدىرلەش توغرىسىدىكى تېمىلاردا ئاشۇ قارا يىللارنىڭ سايىسى بار.

2. شائىرنىڭ فولكلور يىلتىزى

بىر شېئىرنىڭ يېزىلىشىغا سەۋەب بولىدىغان شائىر ۋۇجۇدىدىكى كۈچ ئوشۇقچىلىقىدىن باشقا نۇرغۇن نازۇك تەرىپلەر بار. بۇلار مىللەتنىڭ روھىي ئەنئەنىسى، شائىرنىڭ ئىلھامىنى ئۇرغۇتقان تاسادىپىي شەيئىلەر، ئەدەبىياتنىڭ سېھرىي تەسىرى، شائىرنىڭ خاراكتېرى، تۇرمۇش ئۇسۇلى، شەخسىي كەچۈرمىشلىرى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

شېئىر ئالدى بىلەن مىللەتكە تەۋە نەرسە، چوڭقۇر فولكلور قاتلىمى بولمىغان مىللەتنىڭ سېھرىي كۈچكە ئىگە شېئىرلىرى بولمايدۇ، بولغان تەقدىردىمۇ شېئىرلىرىدىن ئۇرغۇپ تۇرغان ھاياتىي كۈچنى، تەبىئىي ئىنچكى رىتىمنى ۋە ئەبەدىيلىك سەنئەت گۈزەللىكىنى بايقاش مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، شېئىر ـ ھازىردا مەۋجۇت بولغان ئۆتمۈش، رېئاللىقتىكى قەدىمىيلىك. شائىر مىللەتنىڭ تەپەككۇرىنى، رېئال تۇرمۇشنىڭ غايىب تەرىپىلىرىنى كۆپرەك ئەكس ئېتىدۇ. تۇرمۇش چەكسىز يوقلۇقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مانا بۇ شېئىرنىڭ باش ئېقىنى. ھەقىقىي مەنىدىكى دىن، ھەتتاكى شېئىرىي گۈزەللىككە تولغان خۇراپىيلىقمۇ يوقىلىۋاتقان دەۋرلەردە شېئىر ھالاكەتكە يۈز تۇتىدۇ. شائىر ئوسمانجان ساۋۇت فولكلورغا باي قەدىمىي، دىنىي مىللەت ئۇيغۇر شائىرى. ئۇنىڭ شېئىرىغا ئىنچكىرىلىمەكچى بولغان ئادەم غول يىلتىزىنى ئۇيغۇر فولكلورىدىن، بىر قىسىم شېئىرىي پىكىرلىرىنى دىنىي تەپەككۇردىن ئىزدەش كېرەك.

— ئائىلىمىز قويۇق دىنىي تۇسكە ئىگە ئائىلە ئىدى. ئانام بىلەن دادامنىڭ تېخى سۇبھى يۇلتۇزلىرى چاراقلاپ تۇرغان چاغدا قوپۇپ تائەت ـ ئىبادەت قىلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ چوڭ بولغانمەن، روزا ـ رامزان ئايلىرىدا، تۇنەك ئاخشاملىرىدا ھويلىمىز قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ يىغىلىپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىشلىرى بىلەن ئاۋات بولۇپ كېتەتتى. ئانام ـ دادامىلار يۈرتتىكى ئۆلۈم ـ يېتىم، خەتمىقۇرئان، نەزىر ـ چىراغتىن قالىمايتتى. مانا بۇ تۇرمۇشنىڭ مەنىسى ئىدى، — دەيدۇ

ئۇيغۇر كتاب نەشرياتى www.uyghurkitap.com

ئوسمانجان. شۇنداق، ئۇيغۇرنىڭ دىنىي ئېڭى بويىچە ئېيتقاندا ھاياتنىڭ مەنىسى ھاياتنى يارىتقۇچىدا، يارىتقۇچىغا ئىبادەت قىلىشتا، يېتىم ـ يېسىر، غېرىب ـ غۇرۇلارنىڭ بېشىنى سىيلاش، خەير ـ ساخاۋەت قىلىش، ئۆزئارا مېھرىبانلىق يەتكۈزۈشتە. تۇرمۇشتا تۇغۇلۇش ۋە ئۆلۈشكە مۇناسىۋەتلىك قائىدە — مۇراسىملارغا ئېتىبار بىلەن قاراپ، تۇغۇم ۋە ئۆلۈمنىڭ سەۋەبچىسىگە، ئىگىسىگە ھۆرمەت — ئېھتىرام بىلدۈرۈش، مانا بۇ ئۇيغۇر شائىرلىرىنى يېتىشتۈرگەن مۇھىت، ئوسمانجان شېئىرلىرىنىڭ يوشۇرۇن ئاساسى، تېمانىڭ مەزمۇنىنىڭ چېتىلىش دائىرىسى.

قۇم بويىدىكى يېشىل يۇرتلاردا، چۆلدىكى پارچە-پارچە بوستانلاردا گۈزەل تۇيغۇدىكى خەلقىمىز بىلەن بىللە قەدىمىي رىۋايەتلەر، گۈزەل چۆچەكلەر ۋە سانسىز بەيىت — قوشاقلار ياشايدۇ. ئۇلار تۇنجى شېئىرىي ھەۋەسنى ئويغىتىدۇ. چۆل يىگىتلىرىنى شائىرلىق باغلىرىغا باشلايدۇ.

جۇڭغار ئويمانلىقىدىن چىقىپ ئۇيغۇرنىڭ روھ چۆللىرىدە كېزىپ يۈرگەن بۇ شائىر مۇنداق دەيدۇ: «ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى مېنىڭ شېئىرىيەتتىكى ئىنكىشانام. ئۇغۇز سۆتىنى ئۇنىڭدىن ئەمدىم. ھېلىمۇ ئېنىق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، ئەمدىلا خەت ساۋاتىم چىققاندا تۇنجى قېتىم مۇنداق بىر قوشاقنى بوقۇغانىدىم:

باغ ئارىلاپ سۇ ئاقتى
ئېتىز-قىرلارغا ياقتى.

بولۇپمۇ <باغ ئارىلاپ سۇ ئاقتى> دېگەن بۇ بىرىنچى مىسرا ماڭا ئاجايىپ يېقىپ كەتكەن، كۆز ئالدىمغا لاپىيدە شۇ مەنزىرىنى كەلتۈرگەن، تۇنجى قېتىم شېئىرنىڭ سېھرىنى ھېس قىلدۇرغانىدى. دۇنيانىڭ تەرەققىيات شامىلى يېتىپ بارمىغان، تېخى 21 — ئەسىرگە قەدەم قويمىغان جايلاردىكى

بوڭاي - مومايلىرىمىز بېيىت — قوشاقلارنىڭ كانى» شېئىرىي ئۇرۇپ - ئادەتلەرنىڭ ئانا ماكانى ، دەيدۇ شائىر «قۇمۇلدىكى جىگدە بۇلاق دېگەن جايغا پالىنىپ تۇرغان چاغلىرىم ئىدى . تاغ باغرىدىكى گۈل رەيھان ، ئالما ئۈزۈم ، يەل - يېمىش ، دەل — دەرەخلەرگە تولغان بۇ يۇرتتا ، ھاياتى يىل بويى ئوخشاش رىتىم ، ئوخشاش ھالەتتە ئۆتىدىغان ساددا ئادەملەر ئارىسىدا خۇددى ئۇ دۇنياغا بېرىپ قالغاندەك كۆڭۈللۈك ۋە خىلۋەت ياشايتتىم . توي - تۆكۈن ، ئۈلۈم - يېتىم ، كۆك مەشرەپى ۋە مۇڭدىشىش - ئولتۇرۇشلار نەزمە - بېيىتسىز بولمايتتى . بىر كۈنى توي بولۇۋاتقان ئۆيگە بىر مومای كىرىپ كەلدى . ئادەت بويىچە سورۇندىكىلەرگە قوشاق قاتتى :

ئېشەك تىكەن گۈلنى كۆرۈك
تەرىمىسىمۇ ئۇنىدۇ .
بۇۋاپا يارنى كۆرۈك
سۆيمىسىمۇ كېلىدۇ .

شائىر ۋە شېئىر دېگەن ئەنە شۇ ، خەلقىمىز شائىر ، ھاياتىمىز شېئىر ، شېئىرنى بىز يازماي كىم يازسۇن ؟ ! ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ يۈگىشىپ كەلگەن مىسرالىرى ، ئويناق سۆزلىرى ، رىتمى تەبىئىي قاپىيىلىرى ۋە شەكىل گۈزەللىكى ھەققىدە سۆزلەشكە توغرا كەلسە ئاۋۋال ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىنىڭ شۇنداق ئالاھىدىلىكىنى سۆزلەش كېرەك .

3 . شائىرنىڭ شېئىر دەقىقىلىرى

شېئىر ئاجايىپ نەرسە ، ئۇ پەرۋاز قىلىدۇ ، لېكىن تۇتقىلى بولمايدۇ . ئۇ مەۋجۇت ، لېكىن قانداق مەۋجۇتلۇقى سىر . ئۇ ئۆزىگە ئاشىق بولغۇچىنى بىلىدۇ ، لېكىن شائىرنىڭ قېشىغا ۋەدىلەشمەي شەپسىز كېلىدۇ . شائىر شېئىر كېلىشتۈن بۇرۇن قارىغۇ ، گاس ، گاچا ، شېئىر دەقىقىلىرىدىن باشقا

چاغدا شائىر ئادەتتىكى ئادەم .
ئالەم بىلەن شائىر دۇنياسى تۇتىشىپ كەتكەن شۇنداق دەقىقىلەردە ئادەتتىكى نەرسە ئۇشتۇمتوت جىلۋە قىلىپ ، شولىلىنىپ ، سىرلىقلىشىپ شائىرنىڭ شېئىر - يېزىشىغا سەۋەب بولىدۇ . ئىلھامنى چاقىرغۇچى بۇ كارامەتلىك شەيئى بەزىدە بىر نۇر توچكىسىدەك شېئىرنىڭ يادروسىغا ئايلىنىدۇ . شېئىر تەھلىلىدە ئاشۇ توچكا بەكمۇ مۇھىم . ئۇ گويا شېئىرنىڭ تىلىسىم ئاغزىدەك بىزنى شېئىرنىڭ ئىچ باغرىغا باشلاپ كىرىدۇ .
بىر كۈنى ئوسمانجان ساۋۇت شەرىن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ كېتىدۇ . ئۇي تىمتاس . ئۇخلاۋاتقان خوتۇن - بالىلىرىنىڭ يېنىك تىنىقىدىن باشقا ئاۋاز يوق ئىدى . ئاپئاق دېرىزە پەردىسى غۇۋا يورۇۋاتاتتى . ئوسمانجان دېرىزىدىن تالاغا نەزەر تاشلىدى ، قاراڭغۇلۇق سۈزۈلۈپ ، ئۇپۇق يورۇۋاتقانىدى . ئاپئاق شولىلار ، يېقىن كېلىۋاتقان نۇرانە چىرايلار ، پەرىشتىلەر ، ئادەملەر ، كۆلەڭگىلەر . . . تاڭ شولىلىرى ئىچىدە شائىر چاقنىدى ، ئۇشتۇمتوت ھاياجانلىنىپ كەتتى . ئاشۇ بىر دەقىقىدە شائىر تاڭ ، گۈل - گىياھ ، يوپۇرماق ، ئادەم ، كائىنات ، خۇدا ھەممە بىلەن سۆزلىشىپ بولدى . ئاشۇ بىر دەقىقە «تاڭلار بىلەن سۆزلىشىش» ناملىق 300 نەچچە مىسرالىق شېئىرغا ئايلاندى . ياق ، بۇ سۆزلىشىش تۈگىمىدى . كېيىن يەنە «باھار بىلەن سۆزلىشىش» قاتارلىق داستانەك ئۇزۇن شېئىرلار چىقتى . قارىغاندا بۇ سۆزلىشىش تۈگىمىگەندەك ، ئاشۇ بىر دەقىقىدىكى ھاياجان شائىردا ئۆمۈر بويى داۋاملىشىدىغاندەك قىلىدۇ . بەزىدە شېئىردىكى دەقىقە شائىر ھاياتىنىڭ ئاخىرقى پەللىسىگىچە سوزۇلسا بەزىدە ئۆمۈرلۈك سەرگۈزەشتە ، ئۇزۇن يىللىق روھىي كەچمىش ، ۋە بىرەر ۋەقە باشلىنىپ ئاخىرلاشقۇچە بولغان ئۇزاق جەريان شېئىردىكى بىر دەقىقىگە ئايلىنىدۇ .
ئوسمانجان ساۋۇت پارچە - پۇرات ۋەقەلەرگە ، باش -

ئاخىرى يوق ئىشلارغا ، ئۇزۇلمەس شاۋقۇن - سۇرەنلەرگە تولغان تۇرمۇشنى ھېسسىيات نۇقتىسىدىن ئىپادىلىگۈچى لىرىك شائىر ، بىراق شائىرنىڭ بەزى لىرىكىلىرىدا تۇرمۇشتىكى ئېپىك كۆرۈنۈشلەرنىڭ سۇرىتى بار . شېئىرىدىكى بىر دەقىقىگە سىڭىپ كەتكەن رومان بولغۇدەك ئاجايىپ ۋەقەلەر بار ، تۇرمۇشتىكى ئەنە شۇنداق ۋەقەلەر خۇددى بىر تال ئۇرۇقتەك شائىر قەلبىدىكى بوشلۇققا چۈشۈپ ، بىخ چىقىرىپ ، چېچەكلەپ شېئىرغا ئايلىنىدۇ . مەن شائىرنىڭ «كەچۈر مېنى ئالا بويىنىمقىم» ناملىق شېئىرىنى ئوقۇغان چېغىمدا ئۇنىڭدىن ئۇزۇنمىلىك بالىلىق دۇنياسىنى تېپىۋالغان ، ئادەم بىلەن ھايۋان ئوتتۇرىسىدىكى چوڭقۇر مېھىر-مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسىنى سەزگەنىدىم . دەرۋەقە ئويلىغىنىمدەك شائىر مۇنداق بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى :

كىچىك قىزىم ئالمىخان ئالتە — يەتتە ياشقا كىرگەن چاغلىرى ئىدى . بىر كۈنى ئۇ تۇغۇلۇپ ئىككى — ئۈچ كۈنلۈك بولغان ، تېخى كۆزلىرى ئېچىلمىغان بىر كۆچۈكنى ئېلىپ كەپتۇ . بىز ئۇزىمىزنىڭ ئادىتى بويىچە ، ئىت - كۆچۈكىنى ئادەم تۇرىدىغان ئۆينىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاتسا بولمايدۇ ، پەرىشتە ئۇيىدىن چىقىپ كېتىدۇ ، دەپ ئۇنىمىدۇق . ئۇ يىغلاپ چىڭ تۇرۇۋالغاچقا ئاخىر ئارزۇلۇق قىزىمىزنىڭ گېپىنى يىرالمىدۇق . ئۇ بىرەر ئايدا تۈكلىرى ئالتۇندەك ۋالىلداپ تۇرىدىغان يوغانلا بىر كۆچۈك بولۇپ قالدى . ھەممىمىز بارا - بار ئۇنىڭغا ئېچىكىشىپ كەتتۇق . قولىنى كۆرگىلى بولمايدىغان قاراڭغۇ كېچىدە قەنت ئېتىپ بەرسەم يەرگە چۈشۈرمەيلا ئاغزىغا ئېلىۋالاتتى . ئەركىلەپ ، غىڭشىپ ، ئۇيناقلاپ كېتەتتى . تاڭ يورۇغاندا ئۇخلاۋاتقان بولسام پۇتۇمنى چىشلەپ تارتىپ ئويغىتاتتى . دەرس ئۆتكىلى مەكتەپكە ماڭسام ئىشخانا ، سىنىپلارغىمۇ ئەگىشىپ كېلەتتى . بىراق ، ھەرقانچە مېھرىبانلىقتا باققان بىلەن ئىت ھامان ئىت - تە . بۇ ئىت بىز نەچچە قېتىم قوشنىلارنىڭ توخۇ - چۈجىلىرىنى بوغۇپ قويدى .

www.uyghurkitap.com

شۇنىڭ بىلەن مەھەللىدىكىلەر قۇلىقىمىزنى ئاغرىتىشقا باشلىدى. ئىستىنىڭ تەبىئىتىنى ئۆزگەرتەلمەيدىغىنىمىزغا كۆزىمىز يېتىپ، ئاخىر ئۇنى ئاۋۇلدىن كەلگەن بىر قازاققا بېرىۋەتتۇق. قازاق مالچى ئۇنى تۆگىگە باغلاپ ئېلىپ كەتتى. بىرەر يىلدىن كېيىن ئاڭلىساق بۇ ۋاپادار جانىۋار بىزگە تارتىشىپ ھېچنېمە يېگىلى ئۇنىماپتۇ. بىزنىڭ يۇرت تەرەپكە مۆلدۈرلەپ قارىغىنىچە يالاقنىڭ ئالدىدا ئۆلۈپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان شۇ دەقىقىدە ئۆزۈمنى تۇتالماي قالدىم. ئادەمگە ياخشىلىقلارنى قىلىمىز. ۋاقتانۇاقتى كەلگەندە يامانلىق بىلەن جاۋاب قايتىدۇ. بىراق، بۇ ۋاپادار ئىت ئۆز شەپقەتچىسىنى ئونتالماپتۇ. پەرۋىشكارىنىڭ مېھرىدىن كېچىلمەي ئۆز جېنىدىن كېچىپتۇ. بۇ بىر مۆجىزە. مەن ھاياجان بىلەن قولۇمغا قەلەم ئېلىپ ئىتقا مەرسىيە يازدىم... شائىردىن بۇ بايانلارنى ئاڭلىغان چېغىمدا گۈزەل تراگېدىيە پەردىسىگە ئورالغان ئۇ لىرىكىنى تولۇق چۈشەندىم.

بىز مەۋجۇتلۇقىنى بىلىپ، كۆرۈپ تۇرغان، ئەمما شائىر دۇنياسىدا ئۇشتۇمتوت سىرلىق تۇس ئېلىپ قەلەمگە جان كىرگۈزگەن ئىلھامبەخش شەيئىلەر بىلەن شائىر قەلبىنىڭ تىنتىرەتكەن ئاجايىپ ۋەقەلەردىن باشقا، بەزىدە سۆزلەرنىڭ سېھرىمۇ شائىرنىڭ ئىلھامىنى چىللاپ كېلىدۇ. بۇنداق چاغدىكى ئاشۇ بىر سۆز شۇ سۆزنى ئىچىگە ئالغان مىللەتنى، بىر پۈتۈن ئىنسانىيەتنى، ھەتتا كائىناتنى سىغدۇرىدۇ. بۇ سىغدۇرۇش بىر دەقىقە ئىچىدىلا يۈز بېرىدۇ، بۇ دەقىقە دەل شائىر بالا چاغلىرىدا ئاپىسىنىڭ ئاغزىدىن «قىرىپ مونۇپ كەتتى» دېگەن سۆزنى تولا ئاڭلىغان، ئانىسىدىن باشقا ھېچكىم ئىشلەتمىگەن، ئىشلىتىلمەيدىغان «مونۇپ» دېگەن بۇ سۆز ئۇنىڭ قۇلىقىدا قېپقالغانىدى. بىر كۈنى ئوسمانجان 12-ئەسىردە يېزىلغان شائىر ئەھمەد يۈكنەكنىڭ «ئەتەبەتۈل ھەقايىق» دېگەن كىتابىنى ۋاراقلاۋېتىپ ئۇشتۇمتوت بۇ سۆزنى

قايتا ئۇچرىشىدۇ. گويا ئۇيغۇر تىلىنىڭ مىڭ يىلغا يېقىن ئاشۇ بىر سۆزدە ساقلانغان مەنىسى، قەدىمكى سېھىرىدەك شائىرنى سېھىرلەيدۇ.

يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقنىڭ ئۇخلاۋېتىپ كۈلۈمسىرىشى، دەسمۇ دەم يۇزلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ يەنە تەبەسسۇم قىلىشى تولىمۇ گۈزەل دەقىقە. ئۇيغۇر بوۋاي-مومايلار بۇ ھالەتنى «چۈشىنىدە پەرىشتە كۈلدۈرۈۋاتىدۇ، پەرىشتە قورقۇتقاندا يۇزلىرى پۇرلىشىپ چىرايىنى ئۆزگەرتىدۇ، ئەركىلەتكەندە بولسا كۈلۈمسىرەيدۇ» دەپ گۈزەل خۇراپىيلىق بىلەن چۈشەندۈرىدۇ. ئوسمانجان «جىگدە بۇلاق»تا سۇر گۈندىكى ۋاقىتلىرىدا تاغلىقلارنىڭ ئۇيقۇدىكى بوۋاقنىڭ بۇ ھالىتىنى «بۇدۇسقاپ» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلەيدىغانلىقىغا دىققەت قىلغان، ئاردىدىن 30 يىلچە ۋاقىت ئۆتكەندە شائىرنىڭ ئانىسى بىر كۈنى ئۇخلاۋاتقان نەۋرىسىگە قاراپ «بۇدۇسقاپ» دېگەن بۇ سۆزنى ئىشلىتىدۇ. مانا شۇ سۆزلەر بىلەن شائىرنىڭ ئىلھامى قوزغىلىپ شېئىر يازىدۇ. شائىرنىڭ ئۇ شېئىردا نېمە يازغانلىقى ئانچە مۇھىم ئەمەس، بەلكى «بۇدۇسقاپ» دېگەن سۆزنىڭ شائىرغا ئىلھام بەخش ئېتىپ شېئىرغا كىرگۈزۈلگەنلىكى ئەھمىيەتلىكتۇر.

4. تەرجىمە دۇنياسىدىكى شائىر

شېئىرنىڭ دۇنيانىڭ شائىر تىلىدىكى تەرجىمىسى. شائىرغا نىسبەتەن دۇنيادىكى ھەممە نەرسىنىڭ ئۆز تىلى بار. تاش ئۇستىدىكى چۈمۈلە، ئالەم بوشلۇقىدا جىمىرلىغان يۇلتۇز، شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇ، شاختىكى چېچەك، پايانسىز ئاسماندىكى جىمجىت كۆك رەڭ، مانا مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆز تىلىدا ناۋا قىلىدۇ. شائىر شەيئىلەرنىڭ ھەرىكەت، نۇر، ئاۋاز ۋە رەڭ ئارقىلىق سۆزلەۋاتقىنىنى بىلىدۇ. ئاندىن ئۆنى ئۆز تۇيغۇسى ئارقىلىق تەرجىمە قىلىدۇ. ئوسمانجان ساۋۇت رەڭمۇرەڭ شەيئىلەر بىلەن تولغان

ئۇيغۇر كتاب توربېتى www.uyghurkitap.com

دۇنيانى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلدى. بىز بۇ شائىرىمىزنىڭ شاراپىتىدە تەبىئەت گۈزەللىكى بىلەن رەڭلەنگەن، ھايات ھېكمەتلىرى بىلەن تويۇنغان ئاجايىپ ئېسىل شېئىرلارنى ئانا تىلدا ئوقۇشقا مۇيەسسەر بولدۇق.

شائىرىمىز يەنە ئوخشىمىغان تىلدىكى شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنىمۇ ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلدى. شۇنىڭ بىلەن سىرگېي يېسىنىن، پابلو نېرۇدا، مىلوش، پاستېرناك، ئاننا ئاخماتوۋا، ماريانا رىلكى قاتارلىق دۇنياۋى شۆھرەتكە ئىگە شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىكى پەردە ئۇيغۇر تىلىدا كۆتۈرۈلۈپ ئالدىمىزدا تەڭداشسىز بىر گۈزەللىك دۇنياسى نامايان بولدى.

تەرجىمان ئوسمانجان ساۋۇت مۇنداق دەيدۇ: «شېئىرنىڭ تەرجىمىسىنى شائىر قىلىش كېرەك. شېئىر دېگەن ئالتۇندەك نازۇك نەرسە، شېئىرىي تۇيغۇسى يوق ئادەمنىڭ شېئىرنى تەرجىمە قىلىشى، ئالتۇننى زەگەر سوقمايلا، كەتمەن سوقىدىغان تۆمۈرچى سوققانەكلا ئىش. مەن بەزىدە ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان ئاجايىپ - غارايىپ شېئىرلارنى كۆرۈپ قالىمەن. بىر يېرى ئۇزۇن، بىر يېرى قىسقا، مۇڭگۈزلىرى دېڭگىيىپ، قۇيرۇقلىرىنى شىكشايتىپ تۇرغان، بۇ شېئىرنىڭ تەرجىمىسى ئەمەس بىر غەلىتە مەخلۇق. شائىر ئانا تىلىدا ئۇنىڭ پەي سىڭىرلىرىنى سىڭىرىپ، ئۇستىخانلىرىنى يۇغۇرۇپ ئۇن قىلىۋېتىشى، ئەسلىي شېئىرنىڭ روھى ئۇستىدە سۆڭەكلەرنىڭ سۇنۇقىنى تېپىپ ئەكىلىپ يېڭىۋاشتىن شېئىرنىڭ ئۇستىخىنىنى تىكلىشى كېرەك، يەنى ئوسمانجان ساۋۇت تەرجىمە قىلغان شېئىر ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ شېئىرىغا ئايلىنىش كېرەك».

تەرجىمە ھەققىدىكى بۇ قاراش تەبىئەتنى تۇيغۇ ئارقىلىق تەرجىمە قىلىشقا ئادەتلەنگەن، شائىرنىڭ ئۆزىگىلا خاس قارىشى ئىدى.

ھازىرقى دۇنيا شېئىرىيىتىدە بەرەمۇ يالغۇز كەنت ياكى تەنھا ئارال يوق. شېئىر تۇپرىقىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقان

زامانىڭ ئەللەردە ئىنتېرنېت توري يەرشارىدىكى بارچە بوشلۇقلارنى تولدۇرۇۋەتتى . كومپيۇتېر ئالدىدىكى بىلىم بىلەن كاللىسى توشۇپ كەتكەن كىشىلەر دۇنيانىڭ ئوخشىمىغان يېرىدىكى شائىرلارنىڭ بىر-بىرىگە يېقىنلا يەردە تۇرغانلىقىنى كۆردى . ئوسمانجان ساۋۇت شېئىرلىرىنى ئەتراپلىق چۈشەنمەكچى بولغان ئادەم شۇنى ئونتۇماسلىق كېرەككى ، ھازىرقى دۇنيا تەرجىمە قىلىنىپ بولدى . شۇنداق ئىكەن ئۇتكەن ئەسىردىكى سىرگېي يېسىنىننىڭ ئوسمانجان ساۋۇتقا بولغان تەسىرىنىلا ئەمەس ، ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ سىرگېي يېسىنىنغا بولغان تەسىرىنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلماسلىق كېرەك . چۈنكى ، شېئىر — زامانلاردىن ھالقىغان ، بەزىدە ئوخشىمىغان شائىرلارغا ئوخشاش نېسىپ بولغان ، دەۋرلەر ئارىسىدا ئۇزۇلمەي ئېقىپ تۇرغان ھاياتلىق ئېقىنى .

5. تۇرمۇشتىكى شائىر

شائىر — قۇش ئۇچۇپ كەتكەن قەپەس ، ئۇ سىم ئىشكى كەڭ ئېچىلغان ھالدا شېئىرنىڭ كېلىشىنى كۈتىدۇ . ئەگەر شائىر تۇرمۇشنى شېئىرنىڭ تەلىپى بويىچە ئورۇنلاشتۇرالمىسا شائىر شېئىرنى ئەمەس ، شېئىر شائىرنى تاشلىۋېتىدۇ . شائىرنىڭ مىجەز-خاراكتېرى ، ھاياتقا تۇتقان پوزىتسىيىسى ، ئايالار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قاتارلىق تۇرمۇشتىكى نازۇك مەسىلىلەر شائىرنىڭ ئىلھامىغا ۋە شېئىرلىرىغا تەسىر قىلىدۇ . شېئىرنىڭ سىرلىق توچكىسى شائىرنىڭ تۇرمۇشىدا . ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ شېئىرلىرىدىكى مەخپىيەت بەزىدە ئۇنىڭ تۇرمۇشىدىن ئاشكارا بولۇپ قالىدۇ . شېئىرنىڭ ئىلھامى مۇقەددەسلىكى ئىچىدە پىنھان بولغان ئادەمىيلىك ، سۆز بىلەن كىلىرگە يوشۇرۇنغان مەنە ھاياتنىڭ سىداملىقى ئىچىدە يالىڭاچ قالىدۇ .

شائىرنىڭ ئۆزىنى كۆرمەي ، شېئىرلىرىنى ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىمدا ئوسمانجان ساۋۇت ماڭا بىر ئادەم ئەمەس نۇرغۇن

ئادەمدەك بىلىنگەنىدى . شائىرنى تۇنجى كۆرگىنىمدە شائىرنىڭ سەلتەنەتلىك بىرلا ئادەم ئىكەنلىكىنى ، باشقىلىرىنىڭ بولسا سان ـ ساناقسىز ئەينەككە بىر سايە چۈشكەندەك ئوسمانجانىڭ شېئىرىدىكى شولىسى ئىكەنلىكىنى بىلدىم . تۇنجى ئۇچرىشىشتىن كېيىنكى ئون نەچچە يىل مابەينىدە شائىر بىلەن بولغان باردى ـ كەلدى ئۈزۈلۈپ قالمىغان بولسىمۇ ، ئەمما تۇنجى تەسىرات ماڭا ھازىرغىچە ھەمراھ . ئالىي مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىم ئىدى . مەندىن بىر يىل يۇقىرى سىنىپتىكى دوستۇم ئەسقەر ياسىن بىر كۈنى چۈشتە ياتقىمغا كىرىپ : «سەن پوچتىدىن ئۆزىڭگە «مېنىڭ ئادرېسىم ، ناملىق داستانىنى ـ «تارىم» ژۇرنىلى باسماقچىكەن ، شائىر ئوسمانجان ساۋۇت سېنى ئۆيگە باشلاپ ئەكېلىشىنى ئېيتتى» ـ دېدى . قەلبىمدىكى ئورنى يۇكسەك غايىبانە شائىر بىلەن يۈز كۆرۈشىدىغانلىقىمدىن بېشىم كۆككە يەتتى . ئېسىمدە قېلىشچە بۇ يامغۇر توختاپ يەرلەر پاتقاق بولۇپ كەتكەن بىر چۈشتىن كېيىن ئىدى . بىز يول قاسىناقلىرىدا ئېقىۋاتقان يامغۇر سۇلىرىنى كېچىپ يەتتە ـ سەككىز مىنۇتچە ماڭغاندىن كېيىن بۇ ھۆرمەتلىك شائىرنىڭ ئىشىكىنى چەكتۇق . ئىشىكنى ئېچىز ، ھەيۋەتلىك بىر ئادەم ئاچتى . بۇ ئوسمانجان ساۋۇت ئىدى ، كىيىشكىلا تاركۇچىغا ئايىغىمىزنى سېلىش ئۈچۈن ئېڭىشتۇق . ئۇنىڭسىزمۇ ئاياغلىرىمىز لايغا مىلىنىپ كەتكەنىدى . «بولدى ، بولدى ، گىلەمگە ئاياغ بىلەن چىقىۋېرىڭلار ، گىلەم ئادەمدىن ئۇلۇغ ئەمەس» . مانا بۇ مەن شائىردىن ئاڭلىغان تۇنجى سۆز ئىدى . شائىر ھاياتقا ، ئادەملەرگە ناھايىتى قىزغىن ، ئادەمنى ئۇلۇغلاش ، مېھمانىنىڭ ئىززىتىنى قىلىش ، ئەدەپ ـ قائىدىلىك ، مېھرىبان بولۇش شائىر ئائىلىسىدىكى ئەنئەنە . شائىر ئادەمگەرچىلىك ئەنئەنىلىرىنى ، شۇنداقلا ئىنسانىنى كۆكۈل ئازادىلىكىگە ، ئەخلاقىي كامالەتكە يېتەكلەيدىغان بارلىق روھىي ئەنئەنىلىرىنى ساقلىغۇچى ، داۋاملاشتۇرغۇچى . تۇرمۇشقا بولغان بۇنداق

كۆچلۈك ئەنئەنە قارىشى شائىرنىڭ شېئىر ئىجادىيىتىدىمۇ ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان . مەن بىلىسەم شائىر ئۆزى بىلەن قۇراملىق «ئاكا» شائىرلار ئىچىدە توختىماي كىتاب كۆرىدىغان كىتاب مولىسى . شائىرنىڭ مېھمانخانا ئۆيىگە كىرگەن ئادەم قالايمىقان چېچىلىپ ياتقان كىتابلار ئارىسىدا مىدىرلاۋاتقان بىر يوغان گەۋدىنى كۆرىدۇ ، بالىلىرى مېھمانغا چاي قۇيماقچى بولسا شىرەدىن پىيالە قويىدىغان جاي تاپالماي قالىدۇ . تارىخقا ، مەدەنىيەتكە ، شېئىرىيەتكە ، ئائىت بۇ بىرنەچچە تىلدىكى ماتېرىياللار دۆۋىسىدە يەنە هەممىدىن كۆپى شېئىر كىتابلىرى . مانا مۇشۇنداق تىنىمسىز ئىزدەنگۈچى بىر شائىرنىڭ دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى چوڭقۇر سۆرەنلەرنى ، هەرخىل شېئىرىيەت ئېقىملىرىنى ، هەتتا شېئىرغا قارشى مودېرنىزملىق شېئىرلارنى ، 20 - ئەسىر دۇنيا شېئىرىيىتىنىڭ ئومۇمىي گەۋدىسىگە ئايلىنىپ قالاي دەپ قالغان ژولت ژىتمانچە ئەركىن شەكىلنى بىلمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس . ئۇ هەممىنى ئوقۇپ ، كۆرۈپ تۇرىدۇ يۇ ، ئۇيغۇر شېئىرىيىتى ئەنئەنىسىگە مەھكەم يېپىشىدۇ . ھازىرچە بەش شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلغان بۇ شائىرنىڭ بىرەر شېئىرى تېخى «تۆت چاسا»دىن باشقا شەكىلدە يېزىلىپ باقمىغىنى يوق . بىرەر ئالماش قاپىيىسى بۇزۇلمىغىنى ، بىرەر مىسراسى ئۆزۈن قىسقا بولۇپ قالغىنى يوق . ئەنئەنىۋى شەكىل ، ئالماش قاپىيە زەنجىرلەنگەن شائىر ئوسمانجاننىڭ شېئىر ئۇسسۇلى ئويلىيدىغان مەيدانى بولۇپ كەلدى .

مەن شائىرنى ئىزدەپ بارغاندا كۆپىنچە يالغۇز دەرقەمدە بولاتتۇق . قىلىشىدىغان گەپ تاپالماي بەزىدە قۇلايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالاتتۇق . مەن بۇنى بىر تەرەپتىن ئۆزۈمنىڭ دەرۋىش مىجەزلىكىدىن كۆرسەم يەنە بىر تەرەپتىن شائىرنى ئېغىر ، كەم سۆز ، ئىچ - مىجەز ، سۆرلۈك ئادەم ئىكەن ، دېگەن يەكۈنگە كەلگەنىدىم . بۇ ئاز دېگەندىمۇ مېنىڭ شائىر بىلەن يەتتە — سەككىز يىللىق ئالاقە جەريانىدىكى يەكۈنۈم ئىدى . بىراق ، مەن كۆرگىنىم ئوخشاش شائىت ، ئوخشاش جايدىكى ئوسمانجان

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ساۋۇت ئىسكەن. كېيىنچە بىر نەچچە قېتىملىق تاسادىپىي سوروۇنلاردا ۋە يار ئەكسى كۆرۈنىدىغان جام - كاسىلەردە شارابۇنۇش ئېتىپ ئاشقلار ئارىسىدا قىيپاش كېتىۋاتقان ناتىق، قىزىقچى ئوسمانجان ساۋۇتنى كۆردۈم. باشتا ئويلىغىنىمدەك بىرلا ئوسمانجان ساۋۇت ئەمەس بىرمۇنچە ئادەملەر ئارىسىدا بىرمۇنچە ئوسمانجان ساۋۇت بار ئىكەن. پاساھەتلىك سۆزلىرى بىلەن خەقنى ئاغزىغا قارىتىدىغان، سورۇننىڭ گۈلى بولۇپ كىشىلەردە «شائىر دېگەن مۇنداق بولىدىكەن - دە» دېگەن تېتىملىق تەسىرات قالدۇرالايدىغان قەدىمكى زامان شائىرلىرىغا خاس سېھىر بار ئىكەن. بۇنداق چاغلاردا، بۇنداق سورۇنلاردا ھاياجىنى ئۇرغۇپ تۇرغان شائىر قەدىمكى ئافسىنا كوچىلىرىدا پەلسەپە، داستان سۆزلەۋاتقان پەيلاسوپلاردەك قايسىدۇ بەتخۇلق تەكەببۇر كىشىلەرنى «قارىغاي يۈتۈۋالغاندەك گىدىيىپ تۇراتتى» دەپ تەسۋىرلىسە، يەنە قانداقتۇر بىر بولمىغۇر قىلىقلارنى ئاجايىپ سۆپەت سۆزى ۋە قىزىقارلىق تەلەپپۇز بىلەن ھەزىل قىلىپ ئادەمنى پۇخادىن چىققۇچە كۈلدۈرەتتى، ھەتتا مۆرىتى كەلگەندە ئۆلۈكلەرنىمۇ ئاياپ قويمايتتى. بۇ ئوسمانجان ساۋۇت ئوچۇق - يورۇق، خۇش تەبىئەت، سورۇنلۇقى بار ئادەم ئىدى. بەزمە - باراۋەت، توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم ۋە ھەرخىل نامدىكى ئولتۇرۇپ - قوپۇشلاردىن قالمايتتى. بۇ سورۇنلاردا خىلمۇخىل ئادەملەر بىلەن ئۇچرىشاتتى. پەرىشتىگىمۇ ۋە شەيتانغىمۇ يولۇقاتتى. بىز شائىرنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرىدىن يۇقىرىقى مەزمۇننى ناھايىتى ئېنىق ھېس قىلىمىز. ئادەملەر ئارىسىدىكى ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ چېگراسىنى شېئىردا كۆرىمىز، شائىر بەتنىيەت، بەتخۇيلارغا ياغدۇرغان لەنەتنى، خىزىر سۆپەت ئادەملەرگە ئوقۇغان قەسىدىنى ئاڭلايمىز.

6. شائىر ۋە ئاياللار

ئادەم بىلەن ھەۋا ئازمىغان بولسا ئىنسانىيەت بولمايتتى ، ئايال بولمىغان بولسا شېئىر بولمايتتى . قۇتراپ تۇرغان ياۋايى كۈچ بىلەن سىرلىق چەكلەش ئارىسىدا شائىر جان تالىشىدۇ ، بۇ جان تالىشىش-شېئىر . شېئىر بىزنى قۇتقۇزالىدىمۇ ؟ ياق ، شېئىر تۇرمۇشنى ئۆزگەرتەلەمدۇ ؟ ياق . ئۇستىمىزدىكى جاۋابسىز بوشلۇق بىلەن ئاستىمىزدىكى قاتتىق تۇپراقتىن باشقا پاناھ جايىمىز يوق . چۈنكى ، بىزنىڭ ئازابىمىز تۈگىمەس ، ئەر ئايالالرنىڭ ھەسرىتى - قوشۇلۇش ياكى بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ چىقىشتا ئەمەس . تراگېدىيە بىزنىڭ ئىچىمىزدە .

ئەمدى بىز ئۇلارنى ئايال دەپ ئاتىمايلى . ئۇلار بىزنىڭ ئانىمىز ، قىزىمىز ، ھەدە - سىڭىللىرىمىز بولسۇن . بىز تۈگۈلۈپ قالدۇق ، ھېچكىم بىزنى توسۇپ قالالمىدى . بىز شائىر بولۇپ قالدۇق ، ئەمما ئامالىمىز يوق . بىز شائىر بولغان چاغدا ئازابنى تېتىدۇق . ئەي بۈيۈك ، بىزنى كەچۈرگىن ، شائىرلارنىڭ ئەتراپىدا ئايال بار . ئەي ، بىناۋا ئادەملەر ، بىز سىلەردىن پىنھان بولالمىدۇق ، چۈنكى شائىرنىڭ يېنىدا شائىر بار ، شائىر سىرىنى ساقلاپ قالالمىدى .

مەن تەنھالىقىنىڭ مەنىسىنى يېشەلمەي ئېغىر قەدەملىرىمنى سۆرەپ شائىرنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەلدىم ، ئالەم تەنھا ، شائىرلار تەنھالىقتا ھاياجىنىنى ئالەمگە قويۇپ بېرىدۇ . سىرلىق كۈچ مېنى چەكلەيتتى . باشقا بىر پلانېتىدىن ئىختىيارسىز شائىرنىڭ ئىشىكىنى چەكتىم . ئوسمانجان ساۋۇت يالغۇز ئىدى ، بەش قىزى ۋە بىر قىز نەۋرىسى بىلەن . ئۇ كاھىنلاردەك قىزلار بىلەن قورشالغان مۇقەددەس تەنھالىقنىڭ نۇر چەمبىرىكى ئىچىدە شېئىر بوشلۇقىغا ئۆرلەيتتى . بۇ ئۆيدە ئايال ئۆلگەن . بۇ ئۆيدە ئايال شائىرنىڭ ئەتراپىدا مېڭىپ يۈرگەن روھ . ئەينەك رامكىدا تۆت يىل بۇرۇن ئالەم تەنھالىقىغا قېتىلغان شائىرنىڭ ئايالى ، مەن بۇ ئۆيدە رامكىغا ئېلىنغان يەنە بىر سۈرەتنىمۇ كۆرگەن . ئۇ روسىيە شائىرى سىرگېي يېسىنىن ئىدى ، تەبىئەتنى ئەڭ گۈزەل كۆيلىگەن ، كوچىلاردا

لاي — پاتقاقتا مىلىنىپ غەرق مەست ياتقان، ئاياللارنى شاللاقلارچە قوغلاپ تۇرمىلەرگىمۇ كىرىپ قالغان، ئاخىرىدا ئۆزىدىكى ئېنېرگىيە بىلەن تراگېدىيىنى سىنغدۇرۇپ بولالماي 30 يېشىدىلا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان. مانا بۇ ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ قەلبىدىكى شائىر، ئۆزىنىڭ ئېنېرگىيە ئوشۇقچىلىقى ئىچىدە ئۆزگىنىڭ روھىي توقۇنۇشلىرىنى چۈشىنىدىغان، ئادەت قەپىسىدە جان تالبىشىپ، قۇتراپ، كونترولللۇقىنى يوقاتقان تالانت ئىگىسىنى ئەپۇ قىلىپ، ئۆزىنى ئەخلاق زەنجىرلىرى بىلەن قات - قات باغلىۋەتكەن زىددىيەتلىك شائىر.

تۇرمۇشنىڭ مەنىسىزلىكىگە بەرداشلىق بېرىش تەس، چۈنكى ھەممە ئادەمنىڭ ئىچى پارلىمايدۇ. مەنگە، تەنھالىققا، ئۇلۇغۋارلىققا يوقلۇقتىن جاۋاب ئىزدەيمىز. كۆچكە، تەنھالىققا، ئۇلۇغۋارلىققا ئاياللاردىن ماسلىق ئىزدەيمىز. مەن ھاياجانلىق شائىرنىڭ تەنھالىقىنى يەشمەكچى بولدۇم. ياق، دېدى شائىرنىڭ ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتقان ئامراق يۈرەك پارىسى، كەنجى قىزى ئالمىرە، - دادام توي قىلسا مەن بۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن، ئاياللار ئەسكى، بۇ دۇنيادا ئانامدىن باشقا دادام بىلەن توي قىلسا بولغۇدەك ئايال يوق.

شۇنداق، ئايالنىڭ روھىلا شائىرغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك، ھەرقانداق ئايال شائىرنىڭ روھىي تەشنالىقىنى قاندۇرالمايدۇ. چۈنكى، شائىرنىڭ ئىزدىگىنى رېئاللىقتىكى نەرسە ئەمەس. بىراق، شائىر ئايالنىڭ ئالىقىندا، مەيلى ئايال بولسۇن ياكى بولمىسۇن. شائىر ئايالنىڭ ئالىقىندا، شائىر مەيلى مەيخاندا ياكى مەسچىتتە بولسۇن. شائىر ئايالنىڭ ئالىقىندا...

مەن يېگىتلىك بوسۇغىسىغا قەدەم قويغىنىمدىن باشلاپ ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ سۆيگۈ قەسىدىلىرىنى ئوقۇپ كېلىۋاتىمەن. شائىر شېئىرلىرىدىكى جىلۋە ناز قىلىپ تۇرغان

ئايدا ، قارىنىڭ زەمىننى ئۇن - تىنسىز سۆيۈشلىرىدە ، سۈنىڭ مەستخۇش ئاۋاز بىلەن غەمزە قىلىپ ئېقىشلىرىدا . . . ھەممە ھەممىدە ئايال بار . شائىرنىڭ ئايالى يېنىدىكى چاغدىمۇ ، يوق چاغدىمۇ بۇ قەسىدە ئۇزۇلۈپ قالمىدى . مەن شائىرنىڭ يېرىم كېچىلەردە ۋە كۈندۈزلەردە ، ئادەملەر ئارىسىدا ياكى تەنھا تۇرغاندا ئايالىلارغا شۇنداق ئاشىقلىرىنى ئاڭلىدىم . شېئىر مەڭگۈلۈك ئاشىقلىق كۈيى !

2003 - يىلى 4 - ئايدا يېزىلدى .

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

سۇدىكى بېشارەت

بىز كارىۋاتتا
ياتاقتا مىسسىرىدە كىرگىنى سۇ
بىزگە زەن سېلىپ قارىماقتا ئۇ .

جۇمەك ئوچۇق قالغان دالان ئۆيدە
نىل دەرياسى تاشقىنلايدۇ شاد .

سۇ ئىلاھى چىقتى ئۇستىگە
بولدۇق قۇللار ئەقىلدىن ئازاد .

ھاياجانلىق ھەمدە ھۆل ھايات ،
قويۇۋەتسەك يوشۇرۇن ئاڭنى
قىلار توپان دۇنيانى بەربات .

يېڭىلا خىزمەتكە چىققان چاغلىرىم ئىدى . ئىدارىدىكى تۆت بويتاق بىر ياتاقتا ياتاتتۇق . بىر كۈنى كەچتە ياتاقتىكى لېڭشىپ قالغان بىردىنبىر شىرە ئۇستىگە گۈلە ـ قاقلار توشتى . بازاردىن توخۇ ، بېلىقلار كەلتۈرۈلدى . دۇتار چېلىندى . ناخشىلار ئېيتىلدى ، كۆڭۈللۈك پاراڭ ۋە ناخشا ـ سازلار بىلەن ھەممىمىزنىڭ كەيپى چاغ ئىدى . ئەنە شۇنداق پاكىز ھاياجان

بىلەن مەستخوشلۇق ئىچىدە ئولتۇرسام ئۇشتۇمتۇت كۆزۈمگە بىر نەرسە كۆرۈندى . بۇ نەرسە سۇ تۇرۇبىسى بار دالان ئۆيدىن بىز باراۋەت قىلىۋاتقان ياتاققا كىرىپ كېلىۋاتاتتى . ئۇ يېپىقلىق ئىشىكنىڭ بوسۇغىسىدىن كىرىپ ئاغىنىلەرنىڭ پۇتلىرى ئاستىدىن ماڭا يېقىنلاپ قالغانىدى . بۇ چاقىرمىغان مېھمانىنى بىرىنچى بولۇپ مەن كۆردۈم . گويا مۆجىزە كۆرگەندەك ھەيرانلىقتىن تەپەككۇرۇم توختاپ قالدى ، ھەتتا بىر نەچچە دەقىقىگىچە ئىسمى ئېسىمگە كەلمەي قالدى . شۇ ئارىدا ئۇنىڭ سۆزۈك تىلى سېمونتتىن غىلدىرلاپ كارىۋات ئاستىغا سوزۇلدى .

بىز ئالمان - تالمان ئېسىمىزگە كېلىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلدۇق . ئەسلىدە ئۇلپەتلەردىن بىرسى سۇخانىغا چىقىپ قولىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن جۇمەكنى ئەتەي قايتىپ كىرگەنىكەن . شارقىراپ چوشۇۋاتقان سۇ ھولاقتا توشۇپ ، ھولاقتىن يەرگە يالاپ چوشۇپتۇ . ئاندىن تاشقىرىقى ئۆيدىن بىزنىڭ ھۇجرىغا ئېقىپ كىرىشكە باشلاپتۇ .

بۇ ماڭا ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ يەكۈنىدەك ، قەدىمدىن ھازىرغىچە بولغان ھەممە جەريانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان روھىي بېشارەتتەك تۇيۇلدى . سۇنىڭ شەرھىسى ھاياتلىقنىڭ شەرھىسى ، ئېھتىمال «سۇدىكى بېشارەت» ناملىق بۇ قىسقا شېئىرنىم شېئىر ئارقىلىق ئېچىلغان ھاياتلىقنىڭ بىر تىلىسىمىدۇر .

1 . سۇنىڭ تۇيغۇدىكى مەنىسى

ئادەم يىلتىزى يوق تۇغۇلىدۇ ، زېمىن يۈزىدە قاڭقىپ يۈرىدۇ ، يىقىلىدۇ ، ئاندىن يىقىلغان يەردە يوق بولۇپ كېتىدۇ . كۆكتىن تامدۇق ، يەردىن ئۇندۇق ، بىر كۈنلەردە غەيىبنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز . بۇ ئادەملىك قىسمىتى . ئىنسان ئۆلىدۇ ، ئىنسانىيەت ئۆلمەيدۇ ، ئورتاق تۇيغۇ ئادەملەر ئارىسىدا ئەۋلادتىن-ئەۋلادقا داۋاملىشىدۇ . بىز بۇ ئورتاق تۇيغۇنى دىنىي

ئەھكاملاردىن ، داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان تۇرلۇك سىرلىق قاراش ، ئۇرۇپ ـ ئادەت ، قائىدە ـ مۇراسىملاردىن ۋە بارچىنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سالغۇچى ھاياجانغا باي شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىن ھېس قىلىپ تۇرىمىز .

تۇيغۇ ـ شېئىرنىڭ ئىچكى تىلى ، شائىر ئۇنىڭغا قۇلاق سالغۇچى ، ئۆزىگە مەنسۇپ بولمىغان ، غايىبتىن كەلگەن تۇيغۇنى ئۆز تىلى ئارقىلىق خاتىرلىگۈچى . نورمال كىشىلەر ئۈچۈن ئەقلىي ئۇلۇچەم تۇرمۇشنىڭ بىردىنبىر قېلىپى ، يەنى كۆز بىلەن كۆرگەن ، قۇلاق بىلەن ئاڭلىغان نەرسىلەرلا ھەقىقەت . كۆزسىز «كۆرگۈچى»نىڭ بارلىقىدىن ، ھەتتا يەزىدە «كۆزى» بارنىڭمۇ كۆرەلىشىدىن شۈبھىلىنىدۇ . شائىر ئۈچۈن بارلىق بىردۇر ، ھەممىنىڭ جېنى بار ، كۆزى بار ، ئۆزىگە ئوخشاش بىلىپ ، سېزىپ تۇرىدۇ .

بىز كارىۋاتتا

ياتاقتا مىسرىرەدە كىرگىنى سۇ

بىزگە ئەمەس ، ئۇنىڭ ھاراقتا ئۇ .

ھازىرقى ئىنسانلار ئەقىللىق ، بىراق ئىنسانلار ھازىر مەدەنىيەتنىڭ ئەمەس ، تۇرمۇشتا توغانلارنى سېلىپ كەلكۈندىن مۇداپىئە قىلالىغىنى ئۈچۈن ، ئېرىق ـ ئۆستەڭ ۋە تۇرۇبىلارنى ياساپ قارىماقتا سۇنى خالىغان يەرگە باشلىيالمىغىنى ئۈچۈن ئىنسانلار مەدەنىيەتلىك . ئىنسانلار سۇنى جېنى يوق ، ئىگىسى يوق دەپ ئويلاپ قالدى ، ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن ئەتراپىنى سۇ بىلەن قاپلانغان ، ھەرقاچان چۆكۈپ كېتىدىغان ئالېقانچىلىك قۇرۇقلۇقتا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ قالاي دەپ قالدى . سۇ مۆجىزە ، بىراق بىز مۆجىزىنى كۆرەلمەيۋاتىمىز . قەلبىمىز ئەمەس ، بىزگە ھېچ نەرسە مۇقەددەس بىلىنمەيدۇ . بىز ئۆيلىرىمىزدە خالىغان چاغدا شارقىرىتىپ ئىشلىتىدىغان سۇنى ، ھاياتىمىز ياكى ماماتىمىزنى بەلگىلىگۈچى

بىر تىنىق ھاۋانى ، شۇنداقلا پاراتقان ۋە پارتىلغان ھەج نەرسىنى ئۇلۇغ بىلمىدۇق ، بىراق ئالەمنىڭ بىر پۈتۈنلۈكى ئىچىدە ھەر ۋاقىت كۆزىتىلگۈچىدەك تۇيغۇدا ياشايدىغان شائىر غەيىبىنىڭلا ئەمەس ، ھەر نەرسىنىڭ ئۆزىنى كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلىدۇ ، ھەمدۇسانا ئېيتمىدۇ ، ھاياتقا تەنتەنە قىلمىدۇ .

بۇ قەلبى ئويغاق شائىرلار ۋە ئېتىقادلىق ئادەتلىرى مەۋجۇت بولغان قەدىمىي مىللەتكە ئورتاق تۇيغۇ .

بىز دېگۈزدىن يىراق جايدا ، دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ئىچكى قۇرۇقلۇق بولغان ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ چۆل ئىقلىمىدا ياشايمىز . تەكلىماكان بويلىرىدىكى بوستانلىقلاردا ، تۇرپان ، جۇڭغار ئويمانلىقىدىكى كارىز ۋە ئېرىق - ئۆستەڭلەردە شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇ بىز ئۈچۈن ھاياتلىق . چۈنكى ، ئۇ قاقاس تۇپراققا جان بېغىشلايدۇ . ئۇلۇك زېمىننى كۆكەرتىدۇ . زامان بىلەن زامان ئوتتۇرىسىدا ھاياتلىقتەك مەڭگۈ ئېقىپ تۇرىدۇ . ئەجدادلار بىلەن ئەۋلادلار ئوتتۇرىسىدا ئۇزۇلۈپ قالماي ئۇلىمىس تۇيغۇدەك داۋاملىشىدۇ .

ئېھتىمال — بەش ، ئالتە ياش چاغلىرىم بولسا كېرەك ، ئەمدىلا ئۆمىلەشكە باشلىغان ئىنىم بىلەن ھويلىدىكى باراڭ ئاستىدا ئويناۋاتاتتۇق . تال باراڭغا يېڭىدىن سۇ باشلىغان بولۇپ ، تال تۈۋىدىكى ئورەكلەر سۇغا تولغاندى . ئۇكام ئۆمىلەپ ماڭغان پېتى سۇ توشقان چوڭقۇر ئورەككە چۈشۈپ كەتتى . مەن چوڭلارنى باشلاپ كەلگۈچە ئاللىقاچان ھوشىدىن كەتكەنىدى . ئۇيىنى يىغا - زار قاپلىدى . قولۇم - قوشنىلار كىرىشكە باشلىدى . بۇلارنىڭ ئارىسىدا يۈزلىرى قىپقىزىلىقتىن قاتلىشىپ ، چاچلىرى ئاقىرىپ كەتكەن بىر مومايمۇ بار ئىدى . ھەممەيلەن ئۇنى بۇۋىم دەپ ئاتايتتى . بۇۋىم نەپەستىن توختاپ جىمجىت يانقان ئۇكامغا بىر قاراپلا ئانامنى ۋە بىز بەش ئوغۇلنى قىيىرى سۆگەتتىن چىۋىق كېسىپ كېلىپ ئورەكتىكى سۇنى ئۇرۇشقا بۇيرۇدى ، ئۆزى بولسا قىزىتىلغان كېپەكنىڭ

www.uyghurkitap.com

ئۇستىگە يۆگەكنى سېلىپ ئۇكامنى دۇم ياتقۇزۇپ بىر نېمىلەرنى دەپ ھۇرۇشكە باشلىدى . بىز بۇۋىمنىڭ ئېيتقىنى بويىچە ھەربىرىمىز بىردىن چۇبۇق كېسىپ كېلىپ ، «ئۇكامنىڭ جېنىنىڭ قايتۇرۇپ بەر ، ئۇكامنىڭ جېنىنى قايتۇرۇپ بەر » دەپ سۇنى ساۋاشقا باشلىدۇق . بىر ئازدىن كېيىن ئۇكام چوڭ ئادەمدەك خارتتىدە بىر تىنىپ ئاغزى - بۇرنىدىن بۇلدۇقلاپ سۇ يېنىشقا باشلىدى ۋە ئاستا - ئاستا ھوشىغا كەلدى . ئەسلىدە سۇ ئۇكامنىڭ جېنىنى ئېلىپ كەتكەنكەن ، ئانامنىڭ ۋە بەش ئوغۇلنىڭ قولىمىز ھارغۇچە چۇبۇق بىلەن ساۋاشلىرىمىزغا بەرداشلىق بېرەلمەي ، جېنىنى قايتۇرۇپ بېرىپتىمىش .

تېخى 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغچە خەلقىمىز ئارىسىدا ئېرىق-ئۆستەڭ يار ئېلىپ كەتكەن ياكى تۇغاننى سۇ تېشىپ كېتىپ ئەتكىلى بولمىغان چاغدا «توختى» ئاتلىق كىشىنى توغ بېشىغا بېسىپ سۇ توختىتىدىغانلىقى مەلۇم . ئېنىقكى ، بۇ يەردە سۇمۇ ئادەمنىڭ تىلىنى بىلىدۇ دەپ قارالغان ، بۇ خىل خۇراپىي قاراش بويىچە سۇ «توختى» ئاتلىق ئادەم ئىسمىنىڭ مەنىسى «توختاش» ئىكەنلىكىنى بىلىپ ، ئۇنىڭ ئۆزىگە تاشلانغانلىقىنى كۆرۈپ توختايدۇ .

دېمەك ، ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ئورتاق تۇيغۇسىدا سۇنىڭ جېنى بار ، ھېس - تۇيغۇسى بار ، قۇلىقى ۋە كۆزى بار . ئۇنىڭ شىلدىرلاپ ئېقىشى ئالەم بىلەن رىتىمداش ، ئۇنىڭ ئۆزگىرىشلىرى ئىنسانىيەت تەقدىرى بىلەن بىر تۇتاش ، ئىچى يورۇغان ئىنسان بۇنى تۇيىدۇ ، ئىچى يورۇغان شائىرنىڭ شېئىرىدا سۇنىڭ رىتمىغا ئايلانغان ھاياتلىق رىتمى بار . ھاياتلىق رىتمى — ئىنسان تۇيغۇسىدا .

يامغۇر ياغقان كۈنلىرى دۇنيانىڭ ھەرقانداق يېرىدىكى ئىنسانلارنىڭ تۇيغۇسىدا ئۆزگىرىش بولىدۇ ، كۆپىنچە ئادەم ئۆزىدە نامەلۇم بىر ئومىدسىزلىكنى ھېس قىلىدۇ ، غېرىبلىققا ياكى ئەسلىمىگە چۆكىدۇ ، بۇ يامغۇرنىڭ ئىنسانىيەت ئۆتمۇشىنى — سۇ بىلەن يۇز بەرگەن زور ھالاكەتنى تۇيغۇدا

ئەسلەتكەنلىكى ، سۆنى بويسۇندۇردۇق دەپ ئويلىغان ئىنسانىنىڭ يەر شارىنى لەيلىتىپ تۇرغان سۇ ئالدىدا ، ئۇشتۇمتۇت بەسىپ كېلىدىغان كەلكۈنلەر ئالدىدا ئاجىز ئىكەنلىكىنىڭ يوشۇرۇن ۋەھىمىسى . چۈنكى ، تۇيغۇ رېئاللىقتىن ھالقىغان نەرسە ، ئورتاق تۇيغۇ ئوخشىمىغان دەۋرلەردىكى ئىنسانلارنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىدا داۋاملىشىپ كەلگەن ئۇزۇلمەس ئېقىن . بىز زامان ۋە ماكاندىن ھالقىغان ئىنسانىيەتنىڭ مەڭگۈلۈك ئېقىنىدا بارلىق كىشىلەرگە ئورتاق مۇنداق بىر زور تۇيغۇنى ھەر ۋاقىت ھېس قىلىمىز : يەر يۈزىدىكى ئادەم بالىلىرىنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىغا ھامان جىنسىي ھالاكەت سىزىقى سىزىلغان ، ئۇنىڭدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتكۈچى مەيلى مۇسۇلمان ، خرىستىئان ، بۇددا ، بىدئەت ياكى دىنسىز بولسۇن ئۆزىنىڭ توغرا قىلمىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ ، يوشۇرۇن ئېڭىدا چوڭقۇر گۇناھكارلىق تۇيغۇسىغا پاتقان بولىدۇ . بىز تۇيغۇنىڭ بۇ سىرلىق چوڭقۇرلىرىدا سۆنىڭ ماھىيەتلىك مەنىسىگە چۆكىمىز . جىنسىي ياشاشتاقلىقتىن كېلىپ چىققىدىغان توپان بالاسىنى ھېس قىلىمىز .

2 . سۆنىڭ دىنىي مەنىسى

پايانسىز ئالەمدە سۇ يوق ، سۇ پەقەت كىچىككىنە يەر شارىدا . بىز ئۇچۇن پايانسىز تۇيۇلىدىغان يەر شارى سۇ . قۇرۇقلۇق ئۇنىڭ كىچىككىنە قىسمىدا .

سۇ زېمىننى كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ ، سۇ بار چاغدا زېمىن تېخى يوق ئىدى .

زېمىن ئادەمنى كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ ، زېمىن بار چاغدا ئادەم تېخى يوق ئىدى .

سۇ ئوستىدىكى زېمىنغا سېلىنغان تۇنجى مۇقەددەس ئۆيدە ئادەم ئاشۇ مۆجىزىلەرنىڭ ئىگىسىگە سېغىنىپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلغان .

زېمىننىڭ ئاستىن قەۋىتى — سۇ ، ھاياتلىقنىڭ ئاستىن قەۋىتى جىنسىيەت ، زېمىننىڭ ئۈستۈن قەۋىتى — مۇقەددەس

ئۆي ... هایاتلىقنىڭ ئۇستۇن قەۋىتى — دىن. مۇقەددەس ئۆي بۇزۇلغاندا ئىنسان قۇپقۇرۇق زېمىن ئۈستىدە پاناھسىز قالىدۇ. هایاتلىق قەۋىتى بۇزۇلغاندا ئىنسانىيەتكە هالاكەت يۇزلىنىدۇ.

دۇنيا سۇ بىلەن باشلانغان، سۇ بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. سۇ — بۇلغانغان تەننى پاكلايدۇ. ئىنسانلار غۇسۇل تاهارەت ۋە يۇيۇنۇش مۇراسىملىرى ئارقىلىق سۇ بىلەن پاكلىنىشىنى ئەۋلادمۇ ئەۋلاد ساقلايدۇ.

جۇمەك ئوچۇق قالغان دالان ئۆيدە
نىل دەرياسى تاشقىنلايدۇ شاد.

نىل دەرياسىنىڭ تاشقىن سۇيىدىن سۇ جۇمىكىگىچە بولغان جەريان هازىرقى ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى. دەريا - دېڭىز بويلىرىدىكى قەدىمكى مەدەنىيەتلىك ئەللەر، شەهەرلەر، ئىبادەتخانىلار، سۇ بىلەن بولغان ئىلاهىي مۇناسىۋەت، مۇراسىم تۇسىنى ئالغان جىنسىي پائالىيەت، كەلكۇن، باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىش ... مانا بۇلار قەدىمكى مەدەنىيەتنىڭ سۇغا يېزىلغان تارىخى.

سۇ ئىلاهى چىقتى ئۇستىگە
بولدۇق قۇللار ئەقىلدىن ئازاد.

سۇ — هایاتلىقنىڭ بېسىلىپ تۇرغان قەۋىتى. سۇ — ئىنسانىنىڭ جىنسىيەت قاتلىمى. كىچىك بالا سۇ ئويناشقا ئامراق، چۈنكى ئۇنى قىزىقتۇرۇۋاتقىنى، يېتەكلەۋاتقىنى ئاڭسىزلىق، ئۇنى ئۆلۈمدىن ئاگاهلاندۇرغۇچى يۇقىرى ئاڭ ئۇنىڭ ئۆزىدە يوق. چۈنكى، ئۇنىڭ هایاتلىق تەجرىبىسى كەمچىل.

سۇنى ئىنسان باشقۇرۇۋاتىدۇ، ئىنسان هەممىگە قادىر دەپ

قارالغان ۋاقىتتا ئىنسان ئۆزىدىن باشقا ھېچنېمە يوق بوشلۇقتىكى باشپاناھسىز سەرسانغا ئايلىنىدۇ . ھەممىدە ئۆزىگە تايىنىدۇ ، ۋەھىمىگە ، ئەنئەنگە ، ئورتاق تۇيغۇغا ئەمەس ئەقىلىگىلا ئەگىشىدۇ . ئەقىلنىڭ قۇلىغا ئايلىنىدۇ . ئەڭ ئاخىرىدا ئەقىلنىڭ قۇللۇقىدىن قۇتۇلۇش ئېڭى تۇيلىنىپ ئۇشتۇمتۇت پارتلاپ چىقىش بىلەن ئەقىلنىڭ قارشى قۇتۇپىغا ئۆتۈپ كېتىدۇ . ئۆزلۇكسىز بېسىم بىلەن جۇمەككە قاپسىلىپ تۇرغان سۇ بىر يوللا قويۇۋېتىلىپ نىل دەرياسىنىڭ تاشقىنىغا ئايلىنىدۇ ، ھاياتلىق توپانغا ئايلىنىدۇ . دېمەك ، بارلىق ئەقلىي تىرىشچانلىق ئىنسانىنى چەكلەش ، چەكلەشنىڭ ئاقىۋىتى قويۇۋېتىش ، قويۇۋېتىشنىڭ ئاقىۋىتى ھالاكەت .

3 . سۈنئىي مەدەنىيەت مەنىسى

قەدىمكى مەدەنىيەتلەر سۇ بويلىرىدا يارىتىلغان . ئىنسانىيەتنىڭ سۇ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى مەدەنىيەت مۇناسىۋىتىدۇر . ئىنسانىيەت تەرەققىياتىدا سۇ — مەدەنىيەتنى كۆرسەتكۈچى تېرمومېتىر . بۇ تېرمومېتىردا بىز ئىنسانىيەتنىڭ سۇ بىلەن بولغان ئىلاھىي ، ياۋايى ، رېئاللىق مۇناسىۋەتلىرىنى كۆرىمىز .

ئىلاھىي مۇناسىۋەت مەدەنىيەتنىڭ ئىلاھىي خاراكتېرىنى ، يەنى دىنىي مەدەنىيەتنى شەكىللەندۈرگەن . بۇ مەدەنىيەتتە بارلىق ياراتقۇچىنىڭ مۆجىزىسى دەپ ئۇلۇغلىنىدۇ . بارلىق ئىلاھىي قىممەتكە ئىگە بولىدۇ . بارچە نەرسىگە ئوخشاش سۈنئىمۇ ئىلاھى بار دەپ ياكى سۇ ئىلاھەتكە مۇئامىلە قىلىنىدۇ . سۈنئىي ئىلاھىي قىممىتىنى ئۇلۇغلىماسلىق ياكى سۇغا بىھۆرمەتلىك قىلىش گۇناھ ھېسابلىنىدۇ . بۇ چوڭقۇر قاتلاملىق يۇكسەك ئۆلچەملىك مەدەنىيەتتۇر . ئىنسان بىلەن كائىنات ۋە ھەربىر شەيئى ئىلاھىي بىرلىك ئىچىدە تۇرىدىغان روھىي مەدەنىيەتتۇر .

ئىنسانلار سۇ بىلەن ئالاقە قىلىش جەريانىدا بارا - بارا

سۇدىكى ئىلاھىيلىقتىن ياۋايىلىققا ئۆتتى. سۇدىن ئۆزلىرىنىڭكىگە ئوخشاپ قالمىغان ياۋايى كۆچنى بايقىدى. ئۇنى ئاستا - ئاستا بويسۇندۇرغىلى، ئۆزگەرتكىلى ھەتتا قۇل قىلغىلى بولىدۇ، دەپ ئويلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىنسان ئالەمنىڭ ئىرادىسىدىن ئۆزىنىڭ ئەقلىنى ئۈستۈن بىلدى. دۇنيانىڭ ئەسلى ھالىتىگە، تەبىئەتنىڭ سىرلىق تەرتىپىگە «ياۋايىلارچە» ئۆزگەرتىش كىرگۈزمەكچى بولدى. دۇنيانىڭ ئىلاھىي قۇرۇلمىسى ئالدىدا ئەقىل - ئىنساني ياۋايىلىق. بىز بۇ ياۋايىلىقنىڭ نەتىجىسىنى — يەر شارىنى نەچچە قېتىم ھالاك قىلىشقا يېتىدىغان ئاتوم بومبىلىرىنى كۆرۈۋاتىمىز.

بىز بۇ ياۋايىلىقنىڭ نەتىجىسىنى — ئادەم ۋە باشقا جانلىقلارنىڭ روھى ۋە ئەزالىرىنىڭ ئۆزگەرتىلىۋاتقانلىقىنى، ھەتتا كلون ئادەملىرىنى كۆرۈۋاتىمىز.

ھازىرقى دۇنيادا روھىي مەدەنىيەت بىلەن بۇ خىل «ياۋايى مەدەنىيەت» ئىنسانىيەتنىڭ ھايات - ماماتىنى بەلگىلەش ئالدىدا تۇرماقتا. كىشىلەر تۇرمۇشتا بارغانسېرى ياۋايى مەدەنىيەتكە ئەگىشىپ ماڭماقتا. غايىب تۇيغۇدىن ئايرىلىپ رېئاللىشىپ كەتمەكتە. كائىنات بىرلىكىدىن ئايرىلىپ تەنھالىققا يۇزلەنمەكتە. مۇقەددەس قىممەتتىن ئايرىلىپ قەدىرسىزلىكنى ھېس قىلماقتا. ئوخشاشمىغان دىنلاردىكى مۇقەددەس سۆز تۇرمۇشتا ئىقتىسادىي قىممەتتىن باشقا قىممىتى بولمىغان رېئال سۆزغا ئايلىنىپ قالدى.

ئۇنىڭ بىلەن بار بولدۇق، ئۇنىڭ بىلەن ياشىدۇق، ئۇنى بىلمىدۇق.

ئۇ كۆرۈندى، ئۇ ھەرىكەت قىلدى، ئۇنىڭ قەدرىنى قىلمىدۇق.

ئۇ كەلدى، ئۇ يوق قىلدى، ئۇ غايىب بولدى.

سۇ — مەن ئۇنىڭدىن ئاجايىپ مەنىلەرنى بىلدىم.

سۇ — مەن سۇ ئارقىلىق بارچىغا ئىچكىرىلەپ كىردىم.

4. سۈنئك زامان مەنىسى

هاياجانلىق ھەمدە ھۆل هايات
قويۇۋەتسەك يوشۇرۇن ئاڭنى
قىلار توپان دۇنيانى بەربات.

قاغجىرىغان تۆپراقتا كۆكتىن تامغان سۇ بىلەن جان كىردى. ھۆل بىلەن قۇرۇقلىقنىڭ هاياجانلىق بىرلىشىشلىرىدە دۇنياغا كەلدۇق. سۇ — بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى هاياتلىق. روھنىڭ رىتىمى بىلەن تىل ئوتتۇرىسىدىكى ماسلىقنى ئىزدەۋاتقان شائىرلار قەدىمدىن بېرى سۇنى ۋاقىتقا، ئىنسان ئۆمرىگە ئوخشىتىپ كەلدى. ئەمەلىيەتتىمۇ سۇنىڭ ئوخشىمىغان هالەتلىرى ئوخشىمىغان پەسىللەردىن، يەنى ۋاقىتنىڭ ئۆتۈۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. سۇ بىلەن زامان سىرلىق باغلانغان.

مۇز — ئۆتكەن زامان، سۇ — هازىرقى زامان، هور، يەنى يۇقىرى هارارەت كەلگۈسى زامان. ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى — سۇنىڭ ھەربىر ھالىتىدۇر. قەدىمكى زاماندا ھەممە نەرسە — قاتتىق، دىنىي ئەھكام، ئەخلاق، پەرمانلاردىن تارتىپ تۇرمۇشتىكى ئەڭ ئۇششاق ئادەت - يوسۇنلارغىچە بۇزغىلى بولمايدىغان قاتتىقلىق، يەنى مۇزنىڭ ھالىتى مەۋجۇت. بارلىق قاتتىق نەرسىلەر ئېرىۋاتقان، يۇمشاۋاتقان، ئەر - ئاياللار ئارىسىدىكى چېگرالار قوشۇلۇپ، ئادەملەر ئۆزىنى تۇتالماي سۆغا ئايلىنىپ كېتىۋاتقان دەۋر — هازىرقى زاماندۇر. كەلگۈسى زامان — شىددەتلىك ئورۇلۇپ - سوقۇلۇپ، يۇقىرى ئېنېرگىيىدىن بارلىق يوقلۇققا ئايلىنىدىغان هورسمان دەۋردۇر.

يەر شارىنىڭ ئۆتمۈش خاتىرىسى، قەدىمكى زامان مەدەنىيىتىنىڭ سىرى — ئىككى قۇتۇپتىكى مۇز ئاستىدا. يەر شارىدىكى مەدەنىيەت ئۆزگىرىشى، زامان مەخپىيىتى — ئىككى

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

قۇتۇپ مۇزلۇقىنىڭ ئېرىپ ئېچىلىشى يىلىدىن ئاخىرلىشىدۇ. جىنسىي مەخپىيەتنىڭ يوق بولۇشى — ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقى.

نۇرغۇن شەھەرلەر يوق بولدى، نۇرغۇن مىللەتلەرنىڭ ۋاقتى توشۇپ مەدەنىيىتى كۆمۈلدى. بىزگە تارىخنىڭ ئىزلىرى قالغان، مۆجىزىلىرى جەم بولغان تەكلىماكان قۇملۇقى ۋە تۇرپان ئويمانلىقلىرى نەچچە مىليون يىللار ئىلگىرى سۇ، يەنى دېڭىز ئىكەنلىكى مەلۇم. بۇ ئۆتكەن زامان. قەدىمكى زامان مەدەنىيەت ئوچاقلىرىنىڭ بىرى بولغان، ھېلىھەم ئوتلۇق باغرىدا ئىنسانلار ھاياتى داۋاملىشىۋاتقان تۇرپان — يەرشارىنىڭ تەكشى سۇ يۈزىدىن، يەنى دېڭىز يۈزىدىن نەچچە يۈز مېتىر چوڭقۇرلۇقتا. بۇ ھازىرقى زامان. ئۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا بولىدۇكى، ئىنسانىيەت ھاياتى مۆجىزە، دېڭىز ئاستىدا تۇرۇپ ھۆل بولمىغان، قەدىمكى ھاياتلىق تەجرىبىلىرى ۋە يوقلۇق ئېڭى ئارقىلىق ھالاك بولۇشتىن ساقلانغان مىللەتلەر ھەقىقىي مەدەنىيەتلىك مىللەتلەردۇر. كەلگۈسى ئىنسانلار روھىي چاقىرىقلارنى ئۇنتۇپ، ئۆزىنى چەكلىمىسىز قويۇۋېتىپ كۇنى دۇنيانىڭ ھالاكەت كۇندۇرى

2003 - يىلى 2 - ئايدا يېزىلدى.

مەن سۆيگەن ئون كىتاب

«قۇرئان كەرىم» :

تەپەككۇر ۋەدىكى بالىلارچە دورامچۇقلۇق بىلەن گۈمانغا تولغان تەنتەكلىك تۈگەپ ئەقىل كۆزۈم يورۇغاندىن كېيىن ئۆزۈمنىڭ ئۈپۈقىدا بۇ كىتابنى كۆردۈم . شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ تۇرمۇشۇمنىڭ روھىي قۇياشىغا ئايلاندى . ھاشۇ پارلاقلىق ئىچىدە ئۆزۈمگە قايتا نەزەر سېلىپ ئادەم ۋە ئالەم بىلەن يېڭىۋاشتىن ئۇچراشتىم . تىرىكلەرنىڭ ۋە ئۆلۈكلەرنىڭ ، تىلى بارلارنىڭ ۋە تىلسىزلارنىڭ زۇۋانىنى بىلگۈچى ئاشۇ قۇدرەتلىك زاتقا مەدھىيىلەر بولسۇنكى ، ئۇنىڭ كىتابى ئارقىلىق مەن ئۆزۈم بىلەن بارلىق ئوتتۇرىسىدىكى بىر ئورتاق تىلغا ئېرىشتىم . بۇ تىل بىلەن كۆرۈنىدىغان شەيئىلەرنىڭ كۆرۈنمەس تەرىپىدە دۇنيانى چۈشەندىم . كۆرۈنمەس شەيئىلەرنىڭ قۇلىقىمغا پىچىرلىغان ئاۋازىنى خاتىرىلىدىم . ئەڭ بىلەردە «تۆگە مايىقى تۆگىنىڭ دەللىلى» دەيدىغان گەپ بار . ھەممە نەرسە دەلىل ، ئالەمۇ ، پاشمۇ ، ۋاقىتمۇ . شۇنداق ، بۇلار بىز ياشىغانلىقىنىڭ دەللىلى ئەمەس ، ئاشۇ يارىتىلغان نەرسىلەرگە تايىنىپ ياشىغانلىقىنىڭ دەللىلى .

سائەتلىرىمىز ۋاقىت ئەمەس ، ۋاقىتنى نىسبىي ئۆلچىگۈچى ئەسۋاب .

ياسىغىنىمىز كۆرۈش سەزگۈسى ئەمەس ، بەلكى

www.uyghurkitap.com

كۆزەينەك .

ئالەم كېمىلىرىمىز ئالەم ئەمەس ، بەلكى چەكلىك دائىرىدە ئالەمنى كۆزەتكۈچى . ئادەم ۋە ئالەم ھەققىدىكى مانا شۇنداق تىنىمسىز ئويلار مېنى ئىجادىيەتكە — تۈيغۇ بىلەن تىل ئارىسىدىكى پىلىسرات كۆۋرۈكىگە باشلايدۇ . ھايانجىنىم مېنى رېئاللىققىتىن باشقا يەرگە سەمەرقەند ئالمىسىدەك تاشلايدۇ . كاللا قەدەھىمگە غايىبلىق شارابى قۇيۇلۇپ ئىلھام تاشىدۇ . ئەگەر سەگەك ۋە تەقۋا كىتابخان ئەسەرلىرىمدىكى دىنىي تۈيغۇنى سەزگەن بولسا ، ئۇ ئالدى بىلەن كىتابۇللادىن كەلگەن . ھەر قېتىم ئۇنى ئوقۇغىنىمدا ياراتقۇچىغا ئەڭ يېقىن جايدا مەن ، ئىنسان ۋە كائىنات يارىتىلىۋاتقان لەھزىلەردە مەن ، تۈيغۇ بىلەن مۇجىزىلەرنى ۋە دۇنيانىڭ ھەر دەقىقىدە يېڭىلىقىنى ھېس قىلىپ ، شادلانغۇچىمەن .

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى

قوزىدەك كىچىك چاغلىرىم ئىدى . دادام بىر كۈنى «ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى» دېگەن كىتابتىن بىرنى ئالغاچ كەلدى . بەك خوش بولۇپ كەتكەنىدىم . خېلى كۈنلەرگىچە ئۇنى ئۇنلۇك ئوقۇپ يۈردۈم . يېتقا تىزغان مارجاندەك سۆزلەرنىڭ تىزىلىشىدىن يېقىملىق رىتىم پەيدا بولىدىغان بۇ ئاجايىپ ئويۇن مېنى باشقا ھەرقانداق ئويۇنىدىنمۇ بەكرەك جەلپ قىلىۋالغانىدى . بالىلىقتىكى شۇ ئويۇننى ھازىرغىچە ئويناۋاتىمەن . مۇبادا شېئىر يېزىش ھەۋىسى تۇغما بولمايدۇ دەپ قارالسا ، شائىرلار ئۆز ھاياتىدىن شېئىرنىڭ بىخ ئۇرۇش سەۋەبىنى ئىزدەشكە مەجبۇر ، شۇنداقتىمۇ مەن يەنىلا نېمە سەۋەب بىلەن ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمدىلا شېئىر يېزىشقا كىرىشىپ قالغىنىمنى بىلمەيمەن . بىراق ، شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى سۆزلەرنىڭ ماڭا بولغان ھەقىقىي سېھىرگەرلىكى دەل ئاشۇ «ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى» دېگەن كىتابتىن

باشلانغان . خەلق قوشاقلىرى-مىللەتنىڭ تىل ئويۇنى ، گەمگەك قوشاقلىرى ، زۇلۇم قوشاقلىرى ، مۇراسىم قوشاقلىرى ، ھەتتا بىزارەپ قوشاقلاردىن بىز خەلقنىڭ رېئال قىسمەتلىرى ۋە ھېسسىياتىدىن تىل ئارقىلىق ئويۇن ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز . خەلق بالىغا ئوخشايدۇ . بۇ بالا شۇنداق شائىركى ھەم رىتىملىق سۆزلەر ئارقىلىق مەقسەتنى يېقىملىق ئىپادىلىگۈچى ، ھەم مەزمۇنغا مۇناسىۋەتسىز تاقما - تۇقما سۆزلەر ئارقىلىق شەكىل گۈزەللىكىدىن زوقلانغۇچى ، سۆزدىنلا بەھرە ئالغۇچى . تىل بىلەن بولغان ئالاھىدە مۇناسىۋەت ماڭا شائىرلىق تاجىنى كىيدۈرگەن مىنۇتلاردا مەن مەقسەتنى ئىپادىلىگۈچى سۆزلەر بىلەن شېئىرىيەت قەسىرىدە ھۈنەر قىلىمەن ھەم ئويۇندىن باشقا مەقسەتنى بولمىغان كىچىك بالىدەك سۆزلەرنى خالىغانچە ئويناتىمەن . مانا بۇ مېنىڭ شېئىرىيەت ئاسمىنىمدا قانات قېقىۋاتقان ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى .

شائىر ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ «تاڭ لىرىكىلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى

ئوسمانجان ئاكام شېئىرىي مىزانلارغا بولغان يۈكسەك تەلىپى ۋە بۈزۈلماس ئالماش قاپىيىلىرى بىلەن ماڭا زەنجىر ئىچىدە ئۇسسۇل ئويناۋاتقان تەڭدىشى يوق رەققاستەك تۇيۇلىدۇ . شۇنداق ، ئۇ ۋاقىغا يەتكەن تىل ئۇسسۇلچىسى ، سۆز ھۈنەرۋەنى . ئۇ قولىغا قەلەم ئالغىنىدا گويا ئۇيغۇر تىلىدىكى جىمى سۆزلەر ، بارچە قاپىيىلەر رەت - رەتى بىلەن مارجانەدەك تىزىلىپ ، بىر - بىرىدىن قىزغانغان ھالدا بۇ شائىرنىڭ ئۆزلىرىنى ئىشلىتىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ . «تاڭ لىرىكىلىرى» ئارقىلىق شائىر ئوسمانجان ساۋۇت شېئىر ئىمكانىيىتى زور ئۇيغۇر تىلىنىڭ ھازىرقى زامانىدىكى پاساھەت ۋە بالاغەتنى نامايان قىلدى . بىر قەدىمكى مىللەتنىڭ تەبىئەت بىلەن بولغان چوڭقۇر مۇناسىۋىتىنى ۋە ھازىرقى دۇنيا بىلەن بولغان نازۇك

ۋە مۇڭلۇق هېس ـ تۇيغۇلىرىنى ئىپادىلىدى. شائىر بىلەن ئانا تىل ئوتتۇرىسىدىكى، تەبىئەت بىلەن ئۇيغۇر ئوتتۇرىسىدىكى ئىچكى رىتىمنى شېئىرىي رىتىم ئارقىلىق نامايان قىلدى. شائىر ئوسمانجان ساۋۇت بۇ شېئىرلار توپلىمى ئارقىلىق قولىغا قەلەم ئالغان ياش بىر ئەۋلادنىڭ ئاغزىغا نۇر سالدى. بۇ نۇر ئۆز خەلقىگە، ئانا زېمىنىغا ۋە شېئىرىيەتكە بولغان ئاشسىقلىق نۇرى، ئەۋلادلارنىڭ ئۇپۇقىدىن ھامان بىر كۈنى يالقىپ چىقىدىغان تاڭ شولىسى!

چىلى شائىرى پابلو نىرودانىڭ «ماكچو. پىكچو چوققىسى» ناملىق داستانى

بۇ داستاننى تۇنجى قېتىم ئوقۇشۇم — شېئىرىيەت ئورمىنىدا چاققان تۇنجى چاقماقنى كۆرۈشۈم بولدى. بۇ چاقماق مېنىڭ كاللامدىكى شېئىرنىڭ رامكىلىرىنى، تىلنىڭ قەدىمكى پىرامىدالىرىنى ۋە ئىدىيىنى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇردى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى بىراۋ مەندىن شېئىر دېگەن نېمە دەپ سورىغان بولسا ئىككىلەنمەي ئېنىقلىما بېرەلىگەن بولاتتىم. لېكىن، بۇ داستاننى ئوقۇغاندىن باشلاپ بىلمەسلىكنىڭ دائىملىق يېڭى تەسىراتى بىلەن شېئىر توغرىسىدا ھەقىقىي بىر بىلمىگۈچىگە ئايلاندىم.

تېما، ئىپادىلەش ۋە تىلدىكى بۆسۈش جەھەتتە غەرب ئۇبزورچىلىرى نىرودا ئىجادىيىتىنىڭ پەللىسى دەپ قارىغان بۇ داستان مۇنداق باشلانغاندى:

چەكسىزلىكتىن چەكسىزلىككە قۇپقۇرۇق تورەدەك
مۇئەللەق ۋە كوچا ئارا يۈرىمەن كېزىپ،
كۆز كەلدى، غازاڭلار ئالتۇن تەڭگەدەك
بۇ يەرگە كېلىپلا كېتىدۇ خوش دەپ،
باھار بىلەن باشاقلارنىڭ ئارىسىدا

تاشلاندۇق پەلەمپەيدىن ئالغاندەك جاي ،
ئۇشبۇ چوڭقۇر مۇھەببەت بىزگە بېرىلگەن
مىسلى ھىلال ئاي .

پارلاق كۆنلەر — جىمىرلىشى كۆللى شەيئىنىڭ
كىسلاتانىڭ ئۇنسىز رولى ، ئۆزگەرگەن مېتال ،
تۇن تېتىلدى ، قالغىنى ئاداققى توزان
تەنتەنىدىن ۋەتەننىڭ گۈللىرى ئىشغال .
ساز ئىچىدە بىر ئادەم ، كۆتمەكتە مېنى .

داستان جەمئىي 500 مىسرا بولۇپ 12 قىسمغا بۆلۈنگەن . پابلو نىرودا 1943 - يىلى ئاندىس تاغ تىزمىسىغا سايامەتكە چىققاندا ماكچو . پىكچو قەدىمكى شەھىرىنى كۆرىدۇ . بۇ شەھەر 1911 - يىلى قېزىپ چىقىلغان بولۇپ ، ئەسلىدە ئامېرىكا قىتئەسىنىڭ قەدىمكى ئاھالىلىرىدىن بولغان ئىنكالار قۇرغان ، غايىب بولغان شەھەر ئىدى . شەھەر خارابىسى شائىرنى قاتتىق ھاياجانغا سالىدۇ . ئىككى يىلدىن كېيىن «ماكچو . پىكچو چوققىسى» دېگەن بۇ داستانىنى يېزىپ چىقىدۇ . بۇ داستاندا شائىر گۈزەل ۋە غالجىر تىل بىلەن قەدىمكى ئىنسان مەدەنىيىتىنى مەدھىيە ئوقۇيدۇ . شېئىر ئارقىلىق ئەجدادلىرىنىڭ روھىغا ياغ پۈرتىدۇ . بۇ داستاننى ئوقۇغان ئادەم گويا مىسرالارنى پەلەمپەي قىلىپ بىر قەدەم - بىر قەدەمدىن يەر ئاستى شەھىرىگە چۈشۈۋاتقاندەك ، ئۆزىنى گويا بىر تىلسىمغا كىرىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلىدۇ .

نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئىتالىيە شائىرى مونتالىنىڭ «تۇرمۇشنىڭ قاباھىتى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى

20 - ئەسىر تەپەككۇرىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ئەقلىيلىشى نەتىجىسىدە تۇرمۇش ئىشخانىلاشتۇرۇلغان ۋە

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ماشىنىلاشتۇرۇلغان غەرب دۇنياسىدا مونتالىنىڭ شېئىرلىرى گويا تۆمۈر - تەسەككۇر ئۇستىدە ئېچىلىپ قالغان بىر تال نازۇك گۈلنى ئەسلىتىدۇ. شېئىر ئادەملەردىن يىراقلاپ ئۆز - ئۆزىگە قاراپ كېتىۋاتقان بىر جەمئىيەتتە مونتالى شېئىرنى ئادەملەر ئارىسىغا قايتۇرۇپ كەلدى. قانداقتۇر پەرىشتىلەرنىڭ ئەرشتىكى مەجلىسلىرىنى ياكى پەيلاسوپلارنىڭ ئېغىر ئىدىيىسىنى ئەمەس، ئۆزىنىڭ ۋە ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ تۇيغۇسىنى ئىپادىلىدى. ئۇنىڭ يازغىنى كۆز ئالدىدا كۆرۈنۈپ تۇرغان نەرسىلەر، تۇرمۇشتىكى سىستېمىلاشمىغان، ئەقلىي يەكۈن ئارىلاشمىغان پارچە - پۇرات تۇيغۇ، تېخنىكىدىن، ئىدىيىدىن، بىھۇدە سۆز ئويۇنىدىن خالىي گۈزەل شېئىرلار. بەزىدە بىر مىسرا بىلەن كەينىدىكى مىسرانىڭ باغلىنىشى يوق، مەلۇم بىر نەرسە ئۇستىدە باشلانغان شېئىر توساتتىن باشقا بىر نەرسىنىڭ تەسۋىرى ياكى تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك ۋەقە بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. مىسرالىرى قىسقا، ئىشلەتكەن سۆزلىرى سىدام بولۇپ تەبىئىي ۋە يېقىملىقلىقىدىن ئوقۇغان ئادەمنىڭ ھاردۇقىنى چىقىرىدۇ. باشقا ھازىرقى زامان شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرى مەزمۇن ياكى ئىستىلىستىكا بىلەن شېئىر بولسا، مونتالى شېئىرلىرى شەكىل بىلەن شېئىردۇر. مەن ئېيۇگىنو مونتالىنىڭ «تۇرمۇشنىڭ قاباھىتى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى ئوقۇپ ئۇزاققىچە ئەسىر بولدۇم. شېئىرلىرىنىڭ مەزمۇن ياقتا ئېغىپ كېتىپ شەكىل گۈزەللىكىگە سەل قاراشتەك بىر تەرەپلىمىلىكىنى ھېس قىلدىم. سۆزگە، سۆزلەرنىڭ مۇزىكىسىغا، ئاھانگا تىلنىڭ قاپىيە — رېتىملىرىغا ئەگىشىپ شېئىر - يېزىقا باشلىدىم. گويا مەرۋايىت سۇزۇش ئۈچۈن دېڭىزغا شۇڭغۇيدىغان غەۋۋاس بولىۋەرمەي، بەزىدە دېڭىز ساھىلىدىن مەقسەتسىز قولۇلە قېپى تېرىپ يۈرگەن شېئىر بالىسىغا ئايلاندىم.

شائىر بوغدا ئابدۇللانىڭ «قىز قەلئەسى» ناملىق شېئىرلار

مەن شائىرنىڭ بۇ قەلئەسىگە بىر نەچچە قېتىم كىرىپ ، ئايلاندىم ، ئېزىپ قالدىم ، ئارقىغا قايتتىم ، قايتىپ غەربنىڭ ئاۋانگارت شائىرلىرىدىن ئۆزىمىزگىچە بولغان ئارىلىقنى قىسقارتتىم . بۇ توپلام ماڭا غەربىلىقنىڭ تەمىنى تېتىتتى ، غەربىلىق - ئىنسانىيەتكە ئورتاق مەڭگۈلۈك تېما . شائىر شېئىرىنىڭ مۇمكىنسىز يوللىرىدا غەربىلىق ئۇستىدە ئىزدەندى . بىز بۇ دەۋرىدىكىلەر شائىر بوغدا ئابدۇللانى ئارىمىزدىن تاپالمايمىز . قارىغاندا شائىر بۇ دەۋردىن قايتىپ كېتىپ ئۆتكەن زامانداا ياشاۋاتقاندەك قىلىدۇ .

شائىر بالىياتقۇ ئىزدىمەكتە . بۇ قۇرغاق شەھەردىن زامانىنىڭ بالىياتقۇسى بولغان ئۆتمۈشكە كىرىپ كەلمەكتە . ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان ئانا ، بالىلىقتىكى يۇرت ، كونا جاي ۋە خارابىلىكلەر شائىرنىڭ زامانىغا نىسبەتەن قىياسىمىزنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلايدۇ .

ماكان جەھەتتە بۇ توپلامدىكى زور كۆپچىلىك شېئىرلاردا تەسۋىرلىگىنى ياقا يۇرت ، يەنى شائىرنىڭ چەت ئەل سەپىرىدىكى تەسىراتىدىن ئىبارەت . شائىر گويا سەرسانلىقتا ، ماكان ئۇنىڭغا نىسبەتەن ياقا يۇرت ، ئېھتىمال ، ھەرقانداق جايغا بولغان ياقا يۇرت تۇيغۇسى ۋە سەرسانلىق جىمى شائىرلارنىڭ ئورتاق قىسمىتىدۇر ياكى بىر بوغدا ئابدۇللانىڭ شېئىرىيەتتىكى غېرىب تاللىشىدۇر .

«پاز شېئىرلىرىدىن تاللانما» نامىلىق توپلام

مېكسىكا شائىرى ئوكتاۋىئو پاز ماڭا شېئىرىيەتنىڭ ھەممە ئەسىرلىرىنى باشتىن كەچۈرگەندەك ، ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ قانىتىنى يېتىپ بارمىغان بوشلۇق يوقتەك تۇيۇلىدۇ . پاز شېئىرلىرىنى ئوقۇش ماڭا نىسبەتەن يېڭى بىر شېئىر يېزىش جەريانى . سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ ئىشكىلىرىنى ئېچىپ شېئىرغا

ئۇيغۇر كىتاب توربېتى www.uyghurkitap.com

يۇزلىنىش جەريانى . ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى كۆرىمەن ، تەكشايمەن ، تەتبىقلايمەن ، پۇرايمەن . سۆزلەرنىڭ سىرتىدىن مەنە ئىزدەيمەن . ئۆزۈمدىن ، مىللىي ئېڭىمىزدىن ۋە تىلسىز مەۋجۇداتتىن پاڭ شېئىرلىرىنىڭ مەنىسىنى بايقايمەن . ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىكى سۆزلەر ماڭىدۇ ، توختايدۇ ، ئۇچىدۇ ، غايىپ بولىدۇ ، يەنە ئوقۇۋاتقان ئادەمگە ئەگىشىپ نەپەس ئالىدۇ .

ئەنە شۇنداق لەھزىلەردە مۇقەددەس كىتابلاردىكى تىلنىڭ كارامىتى كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ :

. . . ئۇ ئاسمانىنى بار بولسۇن دېدى ، ئاسمان بار بولدى . يەنە قۇياش ، ئاي ، يۇلتۇزلار يارالسۇن دېدى ، قۇياش ، ئاي ، يۇلتۇزلار يارالدى . زېمىن بولسۇن ، مەخلۇقلار يارالسۇن دېدى ، شۇئان زېمىن پەيدا بولدى ، زېمىندا مەخلۇقلار يارلىپ ، جۇپ ـ جۇپى بىلەن سەكرەپ ، ئوينىشقا باشلىدى . . . ھەربىر سۆز ئەسلىدە سېھىرلىك ، ئۇلۇغ ، قۇدرەتلىك . تىل مۆجىزە پەيدا قىلىش ، يارىتىش ھەم ھالاك قىلىش كۈچىگە ئىگە . ئۇنى خالىغانچە ئېغىزدىن چىقىرىشقا ، قارىسىغا ئىشلىتىشكە ، ئويۇن قىلىشقا بولمايدۇ . تىل ھازىرقى كىشىلەر ئارىسىدا بولۇپمۇ شائىرلار ئارىسىدا ئاللىقاچان قەدىمكى مۇقەددەسلىكىدىن ئايرىلدى . بىراق ، بىز ئۇيغۇرلارنىڭ ئارىسىدا ئۇ تېخى كارامىتىنى يوقاتمىغان . شۇڭ گەپ قىلىپ «ئاغزىدىن سائەت چىقىپكەتكەن »لەر ، ئويلىماي دەپ تاشلىغان گېپى ئاياقتىكى ئاشتەك ئالدىغا كەلگەنلەر ، يارانقۇچىنىڭ نامى بىلەن قىلىنغان قەسەملەر ۋە دۇئالار بىزنىڭ ئارىمىزدا ھەر ۋاقىت تىلنىڭ سىرلىق قۇدرىتىنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرىدۇ . بىز تىلدىن نامەلۇم ۋەھىمە ، خۇشاللىق ۋە بېشارەتلەرنى ھېس قىلىمىز . سۆز پەقەت مەنە دەپلا قارىمايمىز . سۆز ئېيتىلىدۇ ، بىراق بۇ سۆزنىڭ تامام بولغىنى ئەمەس . سۆز ھەققىدىكى دەل مۇشۇنداق سىرلىق قاراشلار ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ تىل بىلەن بولغان ئالاھىدە مۇناسىۋىتىنى بەلگىلىگەن . بۇ جەھەتتە بىز باشقا مىللەت شائىرلىرىدىن ، بولۇپمۇ غەربنىڭ ئاۋانگارت

شائىرلىرىدىن ئۆزىمىزنىڭ ئەكسىنى كۆزىمىز . ئۇلارنىڭ تىلىنى كەلسە ـ كەلمەس ، ئوڭ ـ تەتۇر ، بىدئەتلەرچە ئىشلەتكىنىگە ھاڭ ـ تاڭ قالمىز . مانا بۇ مېنىڭ ئوكتاۋئىئو پاز شېئىرلىرىغا ھەيران قېلىشىمنىڭ سىرى .

ئامېرىكا يازغۇچىسى ئېرنىست ھېمىڭۋاينىڭ «ئەلۋىدا قورال» ناملىق رومانى

ئۇچۇۋاتقان قۇشقا تەبىر بەرگىلى بولمايدۇ ، پەقەت قۇش پەيلىرى قالغان قەپەس ئارقىلىق ئۇنىڭ قانداق قۇشلۇقىنى بىلىش مۇمكىن . شېئىر ـ قەپەستىن ئۇچۇپ كەتكەن قۇش ، شېئىر ھەقىقىدىكى ماقالىلەر بولسا قۇشنىڭ روھىي كەچمىشلىرىنى ئىزاھلايدىغان تىل قەپەسى . قاراڭلار ، تىل قەپەسمىدە بىرمۇ ئۆلۈك قۇش يوق ، بۇ مېنىڭ تەلىيىم ھەم ماھارىتىم . تەلەي ـ يارىتىلىشتىكى مەخپىيەت ، ماھارەت بولسا ئۆگەنگىلى بولىدىغان نەرسە . كىتاب مازارلىرىدىكى نۇرغۇن ماشايىخلاردىن تەلىم ئالغاندىن باشقا ماقاله ـ نەسرىي ئەسەرلىرىمدە «ئەلۋىدا قورال» رومانىنىڭ بايان ئۇسۇلىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقىمنى چەتكە قاقمايمەن . دەسلەپ بۇ ئىنگلىزچە رومانىنى تىل ئۆگىنىش مەقسىتىدە قولۇمغا ئالغانىدىم . كېيىن ئۇنى باشتىن ـ ئاخىر كۆچۈرۈپ چىقىش قارارىغا كەلدىم . شۇنىڭ بىلەن ئالتۇن تارتقاندەك مەشەققاللاپ ئىشلىتىدىغان ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىمدىن تۆپتوغرا سەككىز ئايدا بۇ رومانىنى كۆچۈرۈپ بولدۇم . رومانىنىڭ ئۆزگىچە تىل ئىشلىتىش ئۇسۇلى ، جۈملە قۇرۇلمىسى ، ئىپادىلەش ماھارىتى كاللامغا تەبئىي ھالدا ئۆزلىشىپ قالدى ، بولۇپمۇ جۈملىنى تېلېگرامما شەكلىدە قىسقا تۈزۈش ، قوشما جۈملىدىن ئىلاج بار ساقلىنىش ، دەل ۋە ئېنىق ئىپادىلەش ماڭا ئۆرنەك بولدى .

مەن «بابۇرنامە» نىڭ تىل ئۇسلۇبىنىمۇ بەك ياقتۇرىمەن .

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

تەرجىمىگە مەجبۇرىي ئەگىشىپ كېتىۋاتقان ئانا تىلىمىز يات تىلنىڭ خىرىسىغا دۇچ كەلگەن بۇ شارائىتتا «بابۇرنامە» بىزگە ئۆز ئۇدۇمسىزنى يەتكۈزۈپ بەردى. ئۇنىڭدا ھەشەمەتلىك ئىبارىلەر، چۇشىنىش تەس ئىغىر جۇملىلەر يوق، مەنىسى ئېنىق سۆز ۋە يەڭگىل جۇملىلەر بىلەن مەقسەتنى ئىپادىلەيدۇ. تىلغا ئەپلىك، يېقىملىق بايان قىلىدۇ.

مەن بەزىدە ئامېرىكا يازغۇچىسى ئېرنىست ھېمىڭۋاي (1899-1961) نىڭ «ئەلۋىدا قورال» رومانى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادىن ھىندىستانغا يۈرۈش قىلىپ موغۇل ئىمپېرىيىسى (1526-1761) نى قۇرغان ئىمپېراتور زەھىرىددىن مۇھەممەد بابۇر (1483-1530) نىڭ «بابۇرنامە» ناملىق كىتابىنى ئىككى زاماندا يېزىلغان بىر ئەسەردەك ھېس قىلىمەن. ھەر ئىككىسىدە ئۇرۇش تەسۋىرلەنگەن. بىرى ئوتتۇرا ئەسىردىكى، شەرق دۇنياسىدىكى يېغىلىق. ئۇنىڭدىكى ئادەملەر مۇھەببەت - نەپرىتى ئېنىق، يۈزتۇرانە ئېلىشالايدىغان باتۇر، رەھىمسىز، مەردانە ئادەملەر. يەنە بىرى بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى، يەنى ھازىرقى زامانىدىكى جەڭ. ئادەملەر تۇرلۇك زامانىۋى قوراللار بىلەن بىر - بىرىنىڭ چىرايىنى كۆرمەي تۇرۇپ نامەردلەرچە قىرغىن قىلىشىدىغان، ئاغزىدا ئىنسانپەرۋەرلىك ھەققىدە گەپ سېتىشقان بىلەن ئەمەلىيەتتە لەكمىڭ - لەكمىڭ ئاھالىسى بار ئاۋات شەھەرلەرنى ۋەيران قىلىۋېتىدىغان رەھىمسىز جەڭ. بىرىدە بويسۇندۇرۇش ئىرادىسى بىلەن كېسىلگەن باشلاردىن كاللا مۇنارى ياسىغان غالىب ئىمپېراتور — بابۇر. يەنە بىرسىدە مەدەنىيەتلىك جەمئىيەت تولۇق بويسۇنغۇچىغا ئايلاندۇرغان، جەڭگىۋارلىقى تۈگىگەن، ئەرلىك روھى سۇنغان قاچاق ئوفىتسېر-ھېنرى.

ئۇلارنىڭ ئېتىقادىدا تۇتقان پوزىتسىيىسىمۇ ئىككى زامان كىشىلىرىنىڭ ئەملىي قىياپىتى: بابۇر بىر قەھرىتان قىشتا لەشكەر تارتىپ سۇ بويىغا بارگاھ قۇرىدۇ ۋە ئەتىگەنلىكى بامدات نامازىنى ئوقۇش ئۈچۈن بويىنى سۇغا سېلىشقا تۇغرا كېلىدۇ.

بابۇر قىلچە ئىككىلەنمەستىن مۇز تۇتقان ئۆستەڭ سۈيىدە يۈيۇنۇپ، نامىزنى ئوقۇيدۇ.

«ئەلۇندا قورال» دىكى ھازىرقى زامان ئادەمى ھېنرى ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا دىنغا ئانچە ئىشەنمەيدۇ. دېمىسىمۇ ئەھكاملارنىمۇ بەجا كەلتۈرۈپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ئەمەل قىلىدىغىنى تۈرمۇشتىكى ئۆرپ - ئادەت، خالاس. بىراق، ئۇنىڭ جورىسى كەسىرىن دوختۇرخانىدا تولغاق يەپ جان تالىشىپ ياتقاندا ئۇ ئوپېراتسىيە ئۈچۈن ئالدىدا خۇدانى ئېسىگە ئېلىپ مۇنداق ناله قىلىدۇ: قەدىرلىك خۇدا، خۇش بولاي، ئۇنىڭ جېنىنى ئالمىساڭ. بۇگۈندىن باشلاپ ساڭا ئىشىنەي، نېمە دېسەڭ شۇنى قىلاي، سۈيۈملۈك خۇدا، ئۇنى قۇتقۇزۇپ قال... مانا بۇ بېشىغا ئېغىر كۈن كەلگەن چاغدىلا خۇدانى ئەسلەيدىغان، كۆپ قىسىم ھازىرقى زامان ئادەملىرىنىڭ دىنغا تۇتقان مۇئامىلىسى.

بۇ ئىككى ئاپتوررنىڭ يېزىقچىلىق ئۇسلۇبىدىنمۇ ئىككى زامان ئادەملىرىنىڭ تەبىئەتكە تۇتقان مۇئامىلىسىدىكى پەرقنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

بابۇر ئادەم ۋە ۋەقەلەرنى، ئۆزىنىڭ ھەربىي يۇرۇشلىرىنى، ئۆزى كۆرگەن ئەل - يۇرتلارنى يېزىش بىلەن بىللە ئۇ يەرلەردىكى ئۇچار قۇش جان - جانىۋالارنى، مېۋە - چېۋە، دەل - دەرەخلەرنى ھەر بىرىنىڭ ئىسمى، تۇرى ۋە ئالاھىدىلىكلىرىنى شۇ قەدەر مۇھەببەت بىلەن تەپسىلىي بايان قىلىدۇ. بابۇرنىڭ كىتابىغا سىڭىشتۇرغاندا ھېمىڭۇاينىڭ «ئەلۇندا قورال» ناملىق رومانىدا تەبىئەت ۋە تەبىئەت تەسۋىرى يوق دېيەرلىك. ئەمەلىيەتتە ھېمىڭۇاي ھازىرقى زامان غەرب دۇنياسىدا تەبىئەت بىلەن ئىنسان مۇناسىۋىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە ئەڭ ئەھمىيەت بەرگەن يازغۇچى دەپ قارىلىدۇ. لېكىن، بۇ يەردىكىسى قانداقتۇر يازغۇچى ھېمىڭۇاينىڭ تەبىئەتنى ئىپادىلەشكە سەل قارىغانلىقى بولماستىن، بەلكى ئۇ 20 - ئەسىر كىشىلىرىنىڭ تەبىئەتكە تۇتقان ئۇمۇمىيۈزلۈك

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

مۇئاملىسىنى كۆرسىتىدۇ.

بۇرۇتلىرى ئەمدىلا خەت تارتقان ئوتتۇرا ئاسىيالىق بىر شاھزادە 1492 - يىلى «ۋەقەلەر» دەپ ئاتىغان بۇ كىتابنى يېزىشقا باشلىغاندا كولومبو تېخى ئامېرىكا قىتئەسىنى بايقىمىغانىدى. بابۇر ئاتلىق ئۇ يىگىت دېگىز ۋە ئوپۇق بىلەن تۇتىشىپ تۇرىدىغان پايانسىز زېمىنلاردا ئىمپېرىيە قۇرۇش ئۈچۈن قىلىچىنى يالتىڭاچلىغاندا ئىنگلىزلارنىڭ نەزىرىدىكى دۇنيادا تېخى ئامېرىكىلىق يوق ئىدى.

بىر ئامېرىكىلىق 1928 - يىلى «ئەلۋىدا قورال» ناملىق رومانىنى دۇنياغا كەلتۈرگەندە ئوتتۇرا ئاسىيالىق قۇرغان بۇيۇك موغۇل ئىمپېرىيىسى يەر يۈزىدىن يوقىلىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا مۇستەملىكىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. ۋەھالەنكى «يوق» ئامېرىكا بولسا ھازىرقى زامانداكۈچلۈك بىر ئىمپېرىيە بولۇپ قالغانىدى.

ئىمپېرىيە بىلەن مۇستەملىكە، باتۇرلۇق بىلەن توخۇ يۈرەكلىك، ئېتىقاد بىلەن گۇمراھلىق، غالىبىيەت بىلەن مەغلۇبىيەت، ئۇ خەلق بىلەن بۇ خەلق تەقدىر - قىسمەتلىرىدە ئورۇن ئالمىشىپ تۇرىدۇ. ئىنسانلارنىڭ يوقلۇقتا كېتىۋاتقان سەپىرىدە ئىمپېراتور بىلەن جەڭچىنىڭ، بابۇر بىلەن ھېمىنگۇاينىڭ، رېئاللىق بىلەن توقۇلمىنىڭ، ھازىر بىلەن ئۆتمۈشنىڭ پەرقى يوق. ھەممىسى پەقەتلا شەكىل.

مەن مەۋجۇدىيەتنىڭ ئويۇنلىرىدىن ئىجادىيەتتە خىلمۇ خىل شەكىلنى بايقىدىم. شەكىل — شېئىر، ماقالە ياكى باشقا نەرسە. بىراق، مەزمۇن بولسا باشتىن ئاخىرى بىرلا، ئۇ بولسىمۇ زاماندۇر. زامانغا مەھلىيا بولۇپ ئۇنىڭ سىرلىرىنى بىلمەكچى بولغىنىمدا زامان سەھنىسىدە ئەدەبىيات بىلەن كارامەت كۆرسىتۈاتقان بىر ئادەمنى كۆردۈم. ئۇ بولسىمۇ ئارگېنتىنا يازغۇچىسى جورجى لوئىس بورگىس.

جورجى لوئىس بورگىسنىڭ «بابىلون لاتارىيە بىلىتى»

ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى

بورگىس مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان يازغۇچى ، ئەدەبىيات سەھنىسىدىكى بىردىنبىر سېھىرگەر . ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغىنىمدا ماڭا گويا بىر ئەرۋاھ ئىنسانلار ئارىسىدا بىر مەزگىل يېزىقچىلىق قىلىپ كېيىن ئۇشتۇمتۇت غايىب بولۇپ كەتكەندەك تۇيۇلىدۇ . ئۇنىڭ ھېكايىلىرى ، شېئىرلىرى ياكى ماقالىلىرى بولسۇن ھەربىرى بىر سېھىر ، ئادەمنىڭ شەيتان ئەينەكتە كۆرۈنگەن بىر يۈزى . قايسى ژانىردا يازغانلىقى ئۇنىڭ ئەمەس ، بىزنىڭ چۈشەنچىمىز ، بىزنىڭ ئايرىشىمىز . ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ ھېكايىلىرى قاپىيىسىز شېئىر ، شېئىرلىرى گويا مىسرالارغا ئايرىپ يېزىلغان نەسىر ياكى ھېكايە . بۇلار بىر — بىرىنىڭ ئاخىرى ياكى بىر ئەسەرنىڭ باشقا - باشقا بۆلەكلىرى .

بورگىس ئەسەرلىرىنىڭ تىلى ئاددىي ، سىدام بولۇپ تىل ئارقىلىق يېتىپ بارغان دۇنياسى ئېنىسكلوپېدىيەدەك كەڭلىككە ئىگە . بورگىسنىڭ ئەسەرلىرىدە مەلۇم بىر شەكىل ياكى ئىدىيە يوق ، پەقەت ئېقىپ تۇرغان زامان ئېقىنى بار . ئۇنىڭ قەلىمى بىزنى ۋاقىتنىڭ ئېزىتقۇ ئوردىسىغا باشلاپ كىرىدۇ . بىز بۇ قەسىردە تىرىكلەرنىڭمۇ ، ئۆلۈكلەرنىڭمۇ بىللە يۈرگەنلىكىنى كۆرىمىز . بەزىدە ۋاقىتنىڭ پەلەمپىيىدە ئۆزىمىز ئۆزىمىزگە دوقۇرۇشۇپ قالىمىز ، بىراق ئۇنىڭدا قايسى ۋاقىتتىكى ئۆزىمىز ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالمايمىز . ئۇنىڭدا بورگىس يازىدۇ ، بىراق ئەسەرنى ئوقۇپ تۇگەتكەندە كىتابخان بۇ ئەسەرنىڭ ئاپتورى ئۆزى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ قالىدۇ . ئۇنىڭدا ئادەم ئۆلىدۇ ، ئادەم ئۆلتۈرۈلىدۇ ، ئوقۇۋېتىپ بىر يەرلىرىگە كەلگىنىمىزدە قاتىل بىلەن ئۆلگۈچىنىڭ ئالمىشىپ قالغانلىقىنى سېزىمىز . ئۇنىڭدا مەڭگۈلۈك ۋاقىتقا نىسبەتەن ئۆزىمىزنىڭ بار ياكى يوقلۇقىنى ، ئەپسانە ياكى رېئاللىقنى بىلەلمەي قالىمىز . مانا بۇ بورگىس دۇنياسى .

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

بىز بورگېس دۇنياسىغا ئېچكىنىلەپ كىرگەندە ئۆزىمىزنىڭ بىر ئەدەبىي ئەسەر ئېچىدە ئەمەس، ۋاقىتنىڭ ئېچىدە تۇرغانلىقىنى بىلمىز. ۋاقىت شۇنداق نەرسە: مەن بۇ سۆزلەرنى يېزىۋاتقاندا بۆشۈكتىن بالامنىڭ گۈڭىراشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇ بىر ئامەت، ھاياتنىڭ ماڭا بەرگەن مۆجىزىلىك پۇرسىتى. ۋاقىتنىڭ كەينى يۇزىدە ئېھتىمال بىر بوۋاي دېگۈز شاۋقۇنلىرىغا قۇلاق سالغاچ، خىيال سۈرىدۇ، بىراق بۇ مەن ئەمەس، ئوغلۇم. ناھايىتى نۇرغۇن ئادەم ئۇن ـ تىنسىز ئېزىلىدۇ، لېكىن زامانىنىڭ ئالدى يۇزىدە ئۇلار شەھەرلەرگە بېسىپ كىرىپ، خوتۇن ـ قىزلارنى ئايال ئاستى قىلىدۇ. تاۋار ـ دۇردۇن، پار ـ پۇر قاچا، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى بۇلايدۇ. ھەيۋەت، زامانىنىڭ ھازىرىدا ئاشۇ ئايال ئاستى قىلىنغانلار ھۆكۈمرانغا ئايلىنىدۇ. بىر ئادەم يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان تاغىل مۇشۇكنى كۆرىدۇ، لېكىن قەبرىدە يېتىپ كۆرىدۇ. يەنە بىر كۈنلەردە بوۋاي مۇشۇكنى ئىزدەيدۇ، لېكىن مۇشۇكى مەڭگۈلۈك غايىب بولىدۇ. مانا بۇ بورگېس ئېيتقىنىدەك ۋاقىت، ۋاقىتنىڭ ۋاقىتسىزلىقى، ئۇزلۇكسىزلىكى ۋە مەڭگۈلۈكلىكى!

ھىندىستان پەيلاسوپى ئوشونىڭ «چىن مۇھەببەت سەپىرى» ناملىق كىتابى

بىر ئادەتتىن تاشقىرى چۈشتىن كېيىنىدە بۇ كىتابنى سېتىۋالدىم. كەچتە ئۇ يەر ـ بۇ يېرىدىن بىر نەچچە بەت ئوقۇپ باقماقادىن كېيىن بارا ـ بارا قىزىقىپ قالدىم. ئاندىن ئاچ كۆزلۈك بىلەن «ئېچىشكە» باشلىدىم، ئاپقۇرلاپ، كوزىلاپ ئېچتىم، يېرىم كېچىگىچە ئېچتىم. بىر كىتابنىڭ بولۇپمۇ بىر پەلسەپە كىتابنىڭ مېنى مۇنداق مەست قىلىشى ئۈمرۈمدە بىرىنچى قېتىم، بىراق ئاشۇ مەستلىكتىن يېشىلگەندە باشقا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قاپتىمەن. ھاياتىم بىر جۈشقۇن ئېقىنغا

قوشۇلۇپ ، يېقىملىق ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى . بىزگە يۇزلىنىگەن رېئاللىقنىڭ شەلۈرەپ قالغان شۇنچە زور يارا ئېغىزى ئالدىدا بۇنداق شادىيانلىقنى مۆجىزە دېمەي مۇمكىن ئەمەس . شۇنىڭدىن كېيىن ئوشۇنىڭ خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان جىمى كىتابلىرىنى ئىزدەپ سوراپ سېتىۋالدىم . ھازىرغىچە ئون نەچچە كىتابىنى ئوقۇپتىمەن ، بىراق ھېچنېمىسىنى دەپ بېرەلمەيمەن . ئۇ قۇمغا سۇ سىڭگەندەك ماڭا سىڭىپ كەتتى . بايان قىلىپ بەرگىلى بولىدىغان ئاتالمىش كاتتا نەزىرىيىلەردەك ياكى بۇيۇك پەلسەپە ئەسەرلىرىدەك كاللامغا ئەمەس ، ھاياتىمغا سىڭىپ كەتتى . مەن بۇ خۇشاللىقتا خەلقىم بىلەن تەڭ شېرىك بولۇش ئۈچۈن ئوشۇنىڭ «چىن مۇھەببەت سەپىرى» ناملىق كىتابىنى ۋە باشقا كىتابلىرىدىن تاللاپ ، ئانا تىلىمىزغا تەرجىمە قىلدىم . بىراق ، ئۇنى ئوقۇيدىغانلار ئۇچۇن ئەمەس ، ياشايدىغانلار ئۈچۈن تەرجىمە قىلدىم .

ئوشو قايتىدىن دۇنياغا كېلىشىنى ئارزۇ قىلىدىغانلارغا ئېيتىدۇ : ئۆزلۈكۈڭنى ئۆلتۈر ! شۇندا يېڭىدىن تۇغۇلىسەن ، مۇھەببەت دۇنياسىغا تۇغۇلىسەن .

ئوشو تۇرمۇشتا يېڭى تۈيغۇ ئىزدەۋاتقانلارغا ، دۇنيانى يېڭى كۆزۈشنى خالايدىغانلارغا ئېيتىدۇ : ئۇنداقتا كاللاڭنى تاشلاپ ، كۆڭلۈڭگە ئەگەش ، كاللا ـ ئەخلەتكە توشۇپ كەتكەن ساندۇق ، ئۇنىڭدا يېڭى نەرسە يوق .

ئوشو تۇرمۇشتا مەنە ۋە خاتىرجەملىك ئىزدەپ چىققانلارغا ئىسلام سوپىلىرىنىڭ تىلىدا مۇنداق دەيدۇ : ھەي يولۇچى ، تۆگەڭنى چىڭ باغلا ھەم ئاللاغا تاپشۇر !

ئوشو ھەرقانداق ئىش قىلىپمۇ كۆڭلى خۇش بولالمىغانلارغا ئېيتىدۇ : غېمىڭنى قىلمۇھر ، لېكىن غەمنى كۆزەت ، غەم قىلمۇاتقىنى سەن ئەمەس باشقا ئادەم ، ھامان كېتىدىغان ئادەم . خۇشاللانغۇچى سەن ئەمەس ، باشقا ئادەم ، كېتىدىغان ئادەم . ئاشۇ يەردە جىمجىت تۇرغىنى سەن . ئىشقا قوشۇلۇپ كەتمەي ئىش قىلمۇاتقىنىڭنى كۆزەت . ئىش

قىلمىغاندا نەپەس ئېلىۋاتقىنىڭنى كۆزەت. شۇندا كۆرىسەنكى هاياتىڭ مۆجىزىگە تولغان، ئىچىڭ نۇرغا تولغان...

ئوشۇ هايات هەقىقىتىنى سوربغۇچىلارغا ئېيتىدۇ: قۇشقاچ كاللىسىچىلىك كاللاك بىلەن ئالەم ئېڭىغا ياق دېمە، مەۋجۇدىيەتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا «هە» دە، قوبۇل قىلىش دوزاخىنىمۇ جەننەتكە ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ... ئۆزۈڭنىڭ ئېنىرگىيىسى بىلەن قارشىلاشما. ئۆزۈڭنى هاياتىنىڭ تەبىئىي ئېقىنىغا قويۇپ بەر. جىنسىي ئېنىرگىيىنى تۆۋەنىڭگە ئەمەس يۇقىرىغا ئاقتۇر! ئىبادەت ئۇنى يۇقىرىغا ئاقتۇرۇشتۇر. بۇ چاغدا سېنىڭ ئېنىرگىيەڭ ئالەم ئېنىرگىيىسىگە قوشۇلىدۇ. بۇ قوشۇلۇش ئالەمنىڭ بالىياتقۇغا ئايلانغىنى، تۇرمۇشىنىڭ دىنغا ئايلانغىنى. بۇ سەن ئۆمرۇڭدە هېس قىلىپ باقمىغان راهەتلىك هاياتىنىڭ باشلىنىشى...

ئوشۇنىڭ هەقىقەتلىرىنى ئېيتىپ بولغىلى بولمايدۇ. ئېيتىش ئۈچۈن 650 كىتابىنى بىر ياشتىن ئوقۇپ بېرىشكە توغرا كېلىدۇ.

ئوشو ئېچىمدىكى بۇلاقلارنىڭ كۆزىنى ئاچتى. تۇرمۇشۇمدا يېڭى تۇيغۇ پەيدا قىلدى، بىراق ئىجادىيىتىمگە ئوشونىڭ تەسىرى بولمىدى. ئېهتىمال بۇ ئوشونىڭ ئېيتقانلىرى نەزەرىيە ئەمەس تۇرمۇشنىڭ ئۆزى ئېكەنلىكىدىندۇر ياكى شېئىرغا ئۆزىدىن باشقا هەرقانداق نەرسىنى، هەتتا ئەڭ بۇيۇك پەلسەپىۋى ئىدىيىنىمۇ تېڭىشقا بولمايدۇ دەپ قارىغانلىقىمدىندۇر...

1999 - يىلى 2 - ئايدا يېزىلدى.

شېئىر ۋە بەدەل

دولقۇنلاپ ، ئېتىلىپ تۇرغان تالا ، بىراق بىز يالغۇز ئادەملەر ئارا . ئۆيدىن تالاغا قەدەم ئالغان ھامان ئىختىيارسىز كىشىلەر توپى بىلەن قەلب ئارىسىدىكى بوشلۇقنى ھېس قىلىمىز . تالانىڭ مەپتۇن قىلىش كۈچى ئاللىقاچان ئەقلىي تەرتىپكە بويسۇنغان ، روھ مەنزىللىرى ئىنساندىن يىراقلاپ كەتكەن . تەرەققىيات توپنىڭ تەرەققىياتى ، ۋەھالەنكى ئادەم يەنە شۇ پېتى . بىنالار ئېگىزلىگەنسېرى بىز تەنھالىقنىڭ قوشاۋىدا قالدۇق . دۇنيا تەرەققي قىلغانسېرى بىزنىڭ بوھرانىمىز چوڭقۇرلاشتى . تەرەققىياتنىڭ ھەر بىر يېڭىلىقلىرىدا بىز ھايات ۋە ئۆلۈمنىڭ يېڭى شولىسىنى كۆردۇق ، يېڭى تراگېدىيىگە يۈزلەندۇق . بۇ جەريانداا قەلبىنى ئىپادىلەش ئېھتىياجى بىزنى يېڭىدىن يېڭى شېئىرلار بىلەن ئۇچراشتۇردى . بۇ شېئىرلارنى بىز «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلىدىن كۆردۇق .

شېئىر بىلەن تىلى چىقىشالمىنىڭ ھەممىنى ئۇنتۇپ سۆز ئويۇنىغا بېرىلىشى ، ياشلىق چۇقانلىرى ، ئالدىراش - سالدىراش ۋاز كېچىش ، شېئىرىيەت كوچىلىرىدىكى يېڭى زامان دەرۋىشلىرى ، پىر - ئۇستازسىز ، ئۇگۇت - نەسىھەتسىز ئۆزى بىلگەن مۇقامدا توۋلاش ، شېئىر مەبۇدلىرىنى چېقىپ تاشلاش ، ئارقىدىن يەر بىلەن ئاسمان ئارىسىدىكى قۇپقۇرۇق بوشلۇقتا

ئۆز مەنىسىنى ، ئۆز شېئىرىنى ۋە ئۆز ئۇرۇقىنى ئىزدەش . .
. مانا بۇ «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى بېسىپ ئۆتكەن شېئىرىيەت مۇساپىلىرى .

بۇ باياۋاندا گۈلخاندەك كۆيگەنلەر بار ، سوۋۇغانلار بار ، شېھىتلەر بار . چۈنكى ، بۇ شېئىرىيەت باياۋىنى . بۇ باياۋاندا ھەممە نەرسىدىن ئايرىلىپ قالغانلار ، نام ـ نىشانسىز غايىب بولغانلار ۋە ئارقىغا يانغانلار بار . بىراق ، ئېزىپ كەتكەنلەر يوق . چۈنكى ، ئۇلار تۇغۇلۇشىدىنلا ئېزىپ كېتىپ بۇ كوچىغا كىرگەنلەردۇر . ئۇلارنىڭ ئېزىقىشى ـ بىر يېڭى يول ، يېڭى پاكلىنىش .

ھەممە ئادەم ئەقىل بىلەن ئۈستۈنلۈك تالىشىۋاتقان بۇ زاماندا شائىرلار ھېسسىيات ئارقىلىق رېئاللىقتىن قەلبگە قايتقۇچى ، ھەممە ئادەم بىرەر مەقسەت ئۈچۈن كۆڭۈلنى باشلىسا ، شائىرلار كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ خاكۇسار بولغۇچى . بىز شائىر بولماي تېرىقچى بولساقمۇ ، ئوغرى بولساقمۇ ، چامغۇر ـ زەدەك ياكى قاشتېشى ساتساقمۇ بولاتتى . بىراق ، بىز ھەممە يەرنى بازارچىلارنىڭ ۋاڭ ـ چۈڭلىرى قاپلىغان بۇ سودا دەۋرىدە داغدۇغىسى ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ، ۋاي دېگۈدەك شان ـ شۆھرىتى بولمىغان بىر قوشۇمچە كەسىپنى تاللىدۇق . سۆزلەر ئارقىلىق ئۆز قەلبىمىزگە ۋە مىللەتنىڭ روھىغا ئۇن ـ تىنسىز ئىچكىرىلەپ كىردۇق . چۈنكى ، بىز ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرىدىن ئەقىللىق بولۇپ كەتكەن ، رېئاللىقنى ۋە مەنپەئەتنى بىرىدىنبىر ئۆلچەم قىلىۋالغان دەۋرلەردىمۇ ئىنسانىيەت روھى ئۈچۈن بەدەل تۆلەيدىغانلار بولۇشى كېرەك دەپ ئويلىدۇق . بۇ جەريانداً «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا بەدەل تۆلىگۈچىلەر ئۈچۈن بەدەل تۆلىدى . شېئىرىيەت ئىنقىلابلىرى ئارقىلىق ئۆزىنى سىناپ بېقىشنى خالايدىغانلارغا ، ئۆز روھىغا تەۋەككۈل قىلغانلارغا ۋە كىرىسقا تولغان شېئىرىيەتكە يېڭى جان ئاتا قىلىش ئۈچۈن قۇربانلىققا تەييارلانغانلارغا ئەزىز ـ چىراغ سۈپىسى بولۇپ

بەردى . بىز ژۇرنالدىكى مۇھەررىرلەرنىڭ مۇقەددەس ئەدەبلەرنى بۇزغۇچى شېئىرىيەت مۇراسىملىرىغا كاھىن بولۇپ بەرگەنلىكىنى كۆردۇق . شۇنىڭ بىلەن ئەنئەنگە ئۇلگۈدەك بىپىشقۇچى بەزى بۇزرۇكۇارلارنىڭ قارغىش سادالىرى ئىچىدە بىز بۇ ژۇرنالدىن يېڭى توغۇلغان شائىرلارنىڭ ئىگىلىگەن ئاۋازىنى ئاڭلىدۇق . گەرچە مەن «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ دولقۇنلىرىدىن باش كۆتۈرۈپ چىققان ، «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى مانا خېلىلا كېيىن دېققەت-نەزىرىنى ئاغدۇرغان بولسىمۇ ، بىراق «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلىنىڭ شېئىرىيەت سەھىپىلىرىدىكى داداىزمچە روھى مەنىنىڭ قەدەملىرىنى تېزلەتتى .

مەن گۇل - چېچەكلەرگە تولغان بالىلىق دۇنياسىدىن ، مۇلار شارقىراپ تۇرغان كەڭ تەبىئەتنىن ئۆزۈمگە يۇزلەندىم . ئۆزۈم بىلەن ئالەم ئوتتۇرىسىدىكى رېتىمغا قۇلاق سېلىشقا باشلىدىم . مەۋجۇتلۇق مەخپىيەتكە ، پىنھانلىققا موھتاج . شېئىرنى بايقاش مۇمكىن ئەمەس ، چۇنكى ئۇ ئىچىمىزدە ؛ شېئىرنى يېڭىدىن يېزىش مۇمكىن ئەمەس ، چۇنكى ئۇ مەڭگۇ يېڭى .

بىز ئىنسانىيەتنىڭ ئەما دەۋرىدە ، ئەي شائىر ، باشقىلارنىڭ سېنى كۆرۈشىنى تاما قىلما . چۇنكى ، نۇرغۇن ئادەم سېنى كۆرۈشتىن مەھرۇم . بىز مەدەنىيەتنىڭ ئىستېمال دەۋرىدە ، ئەي شائىر ، ئاۋامنىڭ ئىستېمال قىزغىنلىقىغا قاراپ شېئىرنى ئىستېمال بۇيۇمىغا ئايلاندۇرۇپ قويما ، شېئىرنى نان ئورنىدا بىرلا يالماپ يۇتۇۋەتمەكچى بولغانلار ناۋايخانا ياكى بولكىخانىغا بارسۇن . پەقەت روھ ھەققىدە ئاستا - ئاستا سۆكۈتكە پاتقانلار ، ۋەھدەت شارابىنى بىر يۇتۇم ، بىر يۇتۇمدىن ئوتلاشنى خالايدىغانلار ، تۇرمۇشنىڭ مەنىسىز ئالدىراشلىقلىرىغا ئەمەس ، ھاياتنىڭ چوڭقۇر ئىچكى رېتىمىغا چۆكمەكچى بولغانلار بۇ يەرگە كەلگەي . چۇنكى ، بۇ يەر بازارغا ئالدىرىغانلارنىڭ ، نامى ئاتاق كويىدا يۈرگەنلەرنىڭ ، چىن ئاشقىلىق بىلەن ئەمەس ، بىر دەملىك ھەۋەستە كىرگەنلەرنىڭ مەنزىلگاھى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەمەس .
شائىرلىق مەڭگۈ قوشۇمچە كەسىپ . بىراق ، شائىردىن پۈتۈنلەي ئۆزىنى ېغىشلاشنى تەلەپ قىلىدىغان قوشۇمچە كەسىپ . سەن تىرىكچىلىك ئۈچۈن بىرەر ھۈنەر - كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىشىڭ كېرەك . شېئىر يازغىنىڭ ئۈچۈن ھېچكىم بىكارغا نان بەرمەيدۇ . گەرچە ئەتراپتا قورسىقى توق بولغان بىلەن روھى ئاچارچىلىقتا تۇرۇۋاتقانلار شۇنچە كۆپ بولسىمۇ .

شېئىر ئىنسانىنىڭ ئىچكى ئېھتىياجى ، شائىرنىڭ روھىي تەۋەككۈلچىلىكى ، دەۋرىنىڭ بوشلۇقلىرى ئىچىدە ئېلىپ بېرىۋاتقان مەنە ئىزدەش پائالىيىتى .

بىز قۇدرەت - ئىقتىدارى مۇلچەرلىگۈسىز ماشىنىلار بارلىققا كەلگەن ، بىراق ئادەملەرنىڭ ھاياتىي كۈچى قالمىغان دەۋردە . ئەي كۈچ - قۇۋۋىتى تېشىپ تۇرغان شائىر ، ئىچى قۇرۇقدىلىپ قالغانلار ئۈچۈن شېئىرنى نامايان قىل . ئادەملەر ھاياجانلىنىشنى ئۇنتۇپ قالمىسۇن .

بىز غەربنىڭ قىممەت قارىشى بىسىپ كىرىۋاتقان قەدىمكى شەرقنىڭ يۈرىكىدە ، بىز بۇ يەردە ھاياتلىق ئەنئەنىسىنىڭ خىرىسقا دۇچ كېلىۋاتقىنىنى چوڭقۇر تۇيۇۋاتىمىز . شەرقنىڭ يۈرىكىدىكى ئوت ئۆچۈپ قالمىسۇن . بۇ ئوت ئادەملەر ئارىسىدىكى شېئىر ، مۇھەببەت ۋە ئېتىقاد . بىز شەرق شائىرى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن غەربنىڭ ئىنسانىنى زەئىپلەشتۇرگۈچى ھالاكەتلىك يېڭىلىقلىرى ئالدىدا شەرقنىڭ بۇيۇك تۇيغۇلىرىنى ئىنپادىلىگۈچىمىز ، غەربنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرى ئىچىدە مۇقەددەس ئاۋازغا قۇلاق سالغۇچىمىز ، ئالەمدىكى ئۆز قەلبىنى تىڭشىغۇچىمىز ئايلىنايلى .

ئۇيغۇر شائىرلىرى سۆكۈتكە پاتتى . بىراق ، ئۇلارنىڭ بۇ شېئىرىي سۆكۈتى 11 - ئەسىردىكى شائىرىمىز يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «داداكتىك داستانى «قۇتادغۇبىلىگ» دەك پەندى - نەسىھەتمۇ ئەمەس ، شۇنداقلا شېئىر ۋە ھاياتى ئارقىلىق

غەربنىڭ ئۇلۇم ئېگىنى جاكارلىغان فرانسىيە شائىرى رىمبو :

«ئۈمىد يوق
يوق نۇر - زىيا ،
دۇنيا شۇنداق ئازابلىق ، چىدا .
كېرەك سەۋر بىلەن ئىلىم - پەن .
. . . . . .
. . . . . .
كېرەك ئەمەس بارچىكى ئەخلاق ،
سېھىرگەرمەن ، مالائىكىمەن .»

دەپ يازغاندەكمۇ ئەمەس . ئۇنىڭ قانداقلىقى ھەر نەپەستە كائىنات بىلەن بىللە يېگىلىنىپ تۇرىدىغان بىز ئۈچۈن ئەزەلدىن باشتىن كەچۈرۈپ باقمىغان يېڭى ھاياجان ۋە ھېسىياتقا باي گۈزەل شېئىرلاردۇر .

بىز «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى ئارقىلىق ئىچىمىزدىن بۇلاق بولۇپ ئېتىلىپ چىقمىز .

2003 - يىلى 12 - ئايدا يېزىلدى

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

شائىرلىق قىسمىتى

قەلەمكەش دوستۇم ئەسقەر يۈسۈپ بىلەن سۆھبەت

1. ئۆمۈر يوللىرى

ئەسقەر يۈسۈپ: ئادىلجان، كىچىك چاغلىرىمىزدا ئاتا - ئانىمىزنىڭ يولدا كېتىۋاتىپ، تونۇشمىسىمۇ چوڭلارغا سالام بېرىپ، تونۇشلىرى بىلەن ھال - ئەھۋال سورىشىپ ماڭغىنىنى كۆرەتتۇق، ھازىر بىز ياشاۋاتقان بۇ ئۇرۇمچىدە خېلى يېقىن ئۇچرىشىدىغانلارمۇ دوقۇرۇشۇپ قالمىساقلا سالاملىشىش — ئۇچرىشىشتىن ئىھتىيات قىلىدىغان، كۆرمەسكە سالىدىغان ياكى شۇنداقلا باش لىڭشىتىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان بولۇپ قالدۇق. چوڭ شەھەرلەردە ئادەمگەرچىلىك سۇسراق بولامدۇ، قانداق؟

ئادىل تۇنىياز: مېنىڭ بالىلىق چاغلىرىم خىلۋەت يېزىدا ئۆتكەن، ئانام ئۆيدە ئاش ئەتكەندە بىر قاچىنى قوشنىمىزغا ئاچىقىپ بەرمىسە كۆڭلى تىنمايتتى. ھازىر خېلى كۆپ جايلاردا، بولۇپمۇ شەھەرلەردە ئادەملەر شۇنچە يىل قوشنا بولۇپ تۇرۇقلۇقمۇ، ئاتايىن چاقىرمىسا بىرىنىڭ ئۆيىگە بىرى باش تىقمايدىغان بولۇپ كەتتى.

ئەسقەر يۈسۈپ: ئەمەلىيەتتە خەلقىمىز شەھەر تۇغۇل يېزا - كەنتلەردىمۇ ياسداق ئۆيلىرىنى مېھمانغا ساقلاپ، ئۆزلىرى بىر ئۆمۈر ئىسلىق ئۆيدە ئۆتىدۇ، تاپقان

ــ تەرگىنىنى مېھمانلارغا تۆكۈپ بېرىپ ، ئۇلارنى رازى قىلغىنىدىن ، بىر كىملەرنىڭ ھاجىتىدىن چىقىپ ئۇلارنى خۇش قىلغىنىدىن كۆڭۈللىرىدە قانائەت ھېس قىلىدۇ . ئۆزلىرىگە ھېچقانداق پايدا كەلمىسىمۇ ئادەملىك قەدىر ـ قىممىتىنى گەۋدىلەندۈرىدىغان قائىدە-يوسۇنلارغا قاتتىق ئەمەل قىلىدۇ . ئەلۋەتتە بۇنداق قەدىر ـ قىممەت ئۆزئارا كۆيۈنۈش ، ئۆزئارا ئىززەت ـ ھۆرمەتتە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ . ئاق كۆڭۈللۈكى بەزى دىشۋارچىلىقلارنى سالىسىمۇ ، زارلىمايدۇ ؛ مېھماندوستلۇقى ئېلىپ كەلگەن ئازابلارنى ئۇن ـ تىنسىز قوبۇل قىلىدۇ . تېخى يېقىندا ئانامنىڭ مېھمانلارغا تاماقنى زورلاپ يېگۈزۈۋېتىپ ئۆزىنىڭ ئوچاق بېشىدا ئاش سۈيىگە نان چىلاپ يەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم .

ئادىل تۇنىياز : مەھەللىمىزدە بىر ئادەم بار ئىدى ، شاپتۇل ، ئۆرۈك ... پىشقان مەزگىللەردە ئۆيى ئالدىدىن ئۆتۈپ قالساق ، ئاتايىن بېغىغا باشلايتتى ، خالىغىنىمىزچە يەپ چىقىپ كېتەتتۇق . مەكتەپكە كېتىۋاتساق ، ئېتىز قىرلىرىدا قوغۇن پىچىپ «يەۋېلىڭلار» دەپ توۋلايدىغان دېھقانلار بار ئىدى ، ئۇلارنى ھازىرمۇ تاپقىلى بولارمۇ ؟

ئەسقەر يۇسۇپ : بىز ياپېشىل بۇغدايلىقلاردىن ، باقىدىغان قويلىرىمىزدىن ئايرىلىپ ، بۇ ژاراڭ ـ چۇرۇڭلۇق شەھەردە ياشاۋاتىمىز ، ياز كېچىلىرى پىشايۋاندا يېتىپ ئاڭلىغان دەريا شاۋقۇنىدەك سېھىرلىك ناخشىلارنى يېتىرىپ قويدۇق ، لېكىن شېئىرلىرىڭىز ئارقىلىق شۇ چاغلاردىكى كۆك ئاسمان ، يېشىل دالىلارنى كۆرگەندەك بولىمەن . بىرلىكتە پادا باقىقان ، خامان ناخشىسى توۋلىغان قەدىناسلىرىم ئېسىمگە كېلىدۇ ، بوغچىلىرىمىزنى ئېسىپ مەكتەپكە كېتىۋاتقىنىچە غورا ئوغرىلاپ قوشماق ئاداش ئويناشقان چوكان ـ سېكىلەك قىزلارنى ، ئاپتاپپەرەستەك ئىللىق چىراي ئوقۇتقۇچىلىرىمنى سېغىنىمەن . بالىلىقتىكى دۇنيا شۇنچىلىك بىغۇبار ۋە شۇنچىلىك جەزبىدار بولمىدىكەنكى كىچىككىنە ئىشلارمۇ سىرلىق

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكەتى www.uyghurkitap.com

مۇجىزىدەك ئۆمۈر بويى ئەسته قالىدىكەن.

ئادىل تۇنىياز: شۇ چاغلاردا ھەممە نەرسە ھاياتي كۆچكە تولغاندى - تەبىئەتكە بولغان مەپتۇنلۇق تۇيغۇلى كۆكۈلگە ئورناپ كەتكەن تۇيغۇ - تەسىراتلار كىيىنچە شېئىر بولدى.

ئەسقەر يۇسۇپ: خېلى كۆپ مىسرالىرىڭىزدا دادىڭىز ياكى دادىلار تىلغا ئېلىنغان، شېئىرلىرىڭىز ئارقىلىق ئۇيغۇر دادىلارغا قانداقتۇر بىر نەرسىنى دېمەكچى بولغاندەك تۇرىسىز؟ (خاپا بولماڭ) بۇنداق سورىمىسام بولاتتى.

ئادىل تۇنىياز: دادام (مەرھۇمنىڭ يانغان جايى جەننەتتە بولسۇن)، مەن ئېسىمنى بىلىسەم شائىر ئىكەندۇق. ياش چاغلىرىدا يەنى يەكەن پېداگوگىكا مەكتىپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ھېكايە - شېئىرلارنى يېزىپ يۈرەتتىكەن. شۇ چاغلاردا دادام «پاختەك» ناملىق بىر شېئىرنى يېزىپ «قارايسىپ» سانىلىپ، تۇرمىدە ياتقان ئىكەن. دادام شېئىر ئۈچۈن تۇرمىدە ياتقان ئادەم. ئېسىمدە قېلىشچە ئۇ شېئىردا «پاختەك، سايراي دېسەم سايرىيالمىدىم، يۇرىكىم ئەمەس ساقتەك» دېگەندەك مىسرالار بارغۇ دەيمەن.

مەن ئۆزۈمنى بىلگەن چاغلاردا ئۆيىمىزدە خېلى جىق كىتاب - ژۇرنال بار ئىكەن. مەندىكى شېئىر يېزىش ھەۋىسى دادامدىن تۇتاشقان. دادام ئەدەبىياتنى قىزغىن سۆيىدىغان، شېئىرغا ئىشتىياقى باراڭ ئادەم ئىدى. بىز 11 بالا ئىدۇق. ئۇلاغ باقىدىغان ياكى ئېتىزلىققا چىقىپ ئوت ئالىدىغان چاغلاردا مەن «شېئىر يازاتتىم» ئىشلارنى قېرىنداشلىرىمنىڭ قىلىشىغا بۇيرۇپ، مېنىڭ كىتاب ئوقۇشۇم ۋە شېئىر يېزىشىمغا شارائىت يارىتىپ بېرەتتى. مەن بالىلىكىڭ تۆتىنچىسى ئىدىم. دادام ئون بىر بالىسى ئىچىدە مېنىڭ كىتابقا ھېرىسمەنلىكىمدىن ئالاھىدە سۆيۈنسە كېرەك، قانداقتۇر ئۇمىد - ئىشەنچىلەر بىلەن بەكلا ئەتىۋارلايتتى، مەن ئوقۇش ۋە خىزمەت بىلەن بولۇپ دادامنىڭ قېشىدا كۆپ تۇرالمىدىم،

ئاخىرى دېيەلمىگەن گەپلىرىمنى شېئىر ئارقىلىق ئېيتتىم:

ئەسقەر يۈسۈپ: بىر شېئىرىڭىزدا

دادام، شۇنداق ئاددىي مۇئەللىم
يىراقتىكى خىلۋەت كەنتتە،
نۇر كۆتۈرۈپ يۈرگەن خىزىرىدەك.
قېقىپ يۈرەر قەلبلەرنىڭ،
توپا باسقان ئىشىكلىرىنى.

دەپ يازغانىكەنسىز.

بالىلىقتىكى شاد - خۇراملىقلار جەھەتتە كىشىلەرنىڭ كۆپلىگەن ئورتاقلىقى بولىدىكەن. يەنى، بىر شېئىرىڭىزدا بىر قىش مەزگىلى دادىڭىز ۋېلىسىپىت مىنىپ، كەينىگە سىزنى جۈۋىسىغا يۆگەپ ئولتۇرغۇزۇپ يېزا يولىدا مەكتىپىگە قاراپ كېتىۋاتقانلىقى تەسۋىرلەنگەن. ۋېلىسىپىتنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرغان بالىنى ئۆزۈمدەك ھېس قىلغان ھەم دادام قاتارلىق مىڭلىغان سەھرا ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ دەردىنى چۈشەنگەندەك بولغانىدىم.

دادا

ئۇزۇن بولدى پوچتالیون يوق،
ئۇزۇن بولدى چۈشۈم قۇيقۇرۇق،
يۈرىكىمنى سالدىم لىپاپقا.

دېگەن مىسرالىرىڭىزنى ئوقۇسام بوغۇزۇمغا بىر نەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك بولىمەن...

ئادىل تۇنىياز: بەزى دوستلىرىمنىڭمۇ شېئىرلىرىم توغرىسىدا «مەن دېمەكچى بولغانىنى دەپسەن» دېگەنلىرىنى جىق ئاڭلايمەن، شۇنىڭغا قاراپ دەپ قالىمەن، بىز ئىنسان بولغاچقىمۇ بىزنىڭ نۇرغۇن خۇشاللىقلىرىمىز ۋە قايغۇلىرىمىز

ئورتاقلىققا ئىگە ئىكەن. مۇشۇ ھالەتنى بەزىلىرىمىز بۇلبۇل بولساق سايراپ ئىپادىلەيدىكەنمىز، بەزىلىرىمىز خوراز بولساق چىللاپ ئىپادىلەيدىكەنمىز، يازالايدىغانلار يېزىپ، سۆزلىيەلەيدىغانلار سۆزلەپ ئىپادىلەيدىكەنمىز. شائىرنىڭ شېئىر ئارقىلىق ئۆزىنى ئىپادىلىشى ئانىنىڭ تولغاق يەپ بالا ئارقىلىق «ئانا» لىقىنى ئىپادىلىگەنگە ئوخشايدىكەن.

ئەسقەر يۈسۈپ: 1992 - يىلى 6 - ئاي مەزگىلى بولسا كېرەك، مەن سىزنى تۇنجى قېتىم شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ 5-بىنا 415 - ياتقىدا كۆرگەن. ئۇ چاغدا تېخى رەسمىي سوروڭ تۇزۇلمىگەن بولسىمۇ، ياتاق ۋاراڭ - چۇرۇڭ ۋە ئىس - تۇتەكلەر تولغانىدى. لېكىن، سىز كارىۋېتىڭىزدا دۇم يېتىۋېلىپ، بىر نەرسىلەرنى يېزىۋاتقانىكەنسىز، ھازىرمۇ شۇنداق تىنچسىز مۇھىتتا يېزىقچىلىق قىلالامسىز؟

ئادىل تۇنىياز: شېئىرنى مۇھىت تاللىمايدۇ يېزىۋېرىمەن. لېكىن ماقالە يازغاندا تىنچلىقنى خالايمەن، دېققىتىم بۆلۈنۈپ كەتمىسىكەن دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم. شۇڭا، كۆپىنچە كېچە سائەت ئون ئىككىدىن كېيىن يېزىقچىلىق قىلىمەن.

ئەسقەر يۈسۈپ: ئىلگىرى مەن سىزنىڭ «سالام خۇدا»، «شېئىرنىڭ بىر قانىتى»، «ئۆمۈچۈك، شېئىر ۋە تەپەككۇر قاتلىمى» قاتارلىق ماقالىلىرىڭىزنى ئوقۇغان. ئۇلاردىن قويۇق شېئىرىي پۇراق، كۆچلۈك ھاياجان يېلىنجاپ تۇرىدۇ، ئىلمىيلىكنى ۋە سوغۇق قانلىقنى تەلەپ قىلمىدىغان بۇ جاپالىق ئەمگەكنى قانداق تاماملايسىزكىن؟

ئادىل تۇنىياز: سەمىمىي ئېيتسام، ماقالىلىرىمنى بىر خىل شېئىرىي تۇيغۇ ئىچىدە باشلاپ، بارغانسېرى چوڭقۇرلاپ كېتىمەن بارغانسېرى ۋەزنى ئېغىر، بېسىمى چوڭ مەسىلىلەرگە تاقىشىپ قالىمەن. ئىنسانىيەتنىڭ يىلتىزىغا، دىن، روھىيەت ۋە جەمئىيەت قاتلاملىرىغا كىرىپ قالىمەن. بۇنىڭ بىلەن شەيئىلەرنى ئۆز قەلبىم ئارقىلىق تېخىمۇ ئەتراپلىق كۆزىتىش

ئېھتىياجى تۇغۇلىدۇ . دېمەك ، بىر ماقالە ياكى بىر ئوبزور ئۈچۈن شېئىر يېزىشقا قارىغاندا خېلى بەك كۆچ سەرپ قىلىمەن .

ئەسقەر يۈسۈپ : 1998 - يىلى 7 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن توي مەرىكىسىز ئۇرۇمچى تۇرمۇشىغا بىر يېڭىلىق قوشقانىدى . توينىڭزدا هاراق - شاراب ئىچىلمەي ، تانسا ئوينالمايمۇ ئاجايىپ قايناق كەيپىيات يارىتىلىپ مەشرەپ ئوينىغان ، بىزمۇ ئويغۇر ئۇسۇلىنى قانغۇچە ئوينۇۋالغاندۇق ، بۇ ئەينى چاغدا ئۇرۇمچى رېستورانلىرىدىكى يېپىيېڭى ئىش ئىدى . توينىڭزدا ئابلىكنىم ھەسەن ئوقۇغان توي باشلاش نۇتقى ، ئابدۇقېيۇم ئىمىن دېكلاماتسىيە قىلغان شېئىرلار ، دۇتار ، تەمبۇر قاتارلىق ئۇيغۇر چالغۇلىرىنىڭ تىلسىم كۈيلىرى ھەمدە توي مەشرىپىدىكى يېگىت بېشىنىڭ ئەدەپ ــ قائىدىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلارنى جازالاشلىرى كىشىلەرگە ئەنئەنىۋى ئەخلاقىمىزنىڭ قۇدرىتىنى نامايان قىلغانىدى .

ئادىل تۇنىياز : شۇ چاغدا بەزى خىزمەتداشلىرىم : «تويۇڭدا هاراق قۇيمايدىغان بولۇپسەن ، راستمۇ ؟ » دېگەن ، مەن : «راست» دېسەم ، ئۇلار : «تويغا بارمايمىز» دېگەنىدى . دەرۋەقە تويغا ئىشخانامدىكىلەردىن باشقىلىرى كەلمىدى ، شۇنىڭغا يارىشا ئىمان - ئېتىقادلىق دوستلىرىم تويۇمنى ئوبدان قىزىتىپ بەردىڭلار .

ئەسقەر يۈسۈپ : شۇ كۈنى بولغۇسى ئايالىڭىزغا ئاتاپ ئوقۇغان «ئۆمۈر سۆزى» ناملىق شېئىرىڭىزدىكى مۇنۇ مىسرالارنى نەچچە يىلدىن بېرى ئېسىمدە ساقلاپ كەلدىم :

ئۆمۈچۈكتەك توقۇپ بولدۇم تور ،
تەنھالىقتىن ، ئىشقى - پىراقتىن .
قايتىپ كەلدى پەرىزات بېلىق ،
ۋاپا بىلەن يىراق - يىراقتىن .

ئۆتۈپ بولدى تالاي ئاشقلار ،
ئەلبومىدا چاقماق ۋە يىللار .
يېگىياچە بىز تېخىچىلا ،
تونۇشقاندەك خۇددى ھېلىلا
شۇنچە شېرىن ، شۇنچىلىك شېرىن .
. . . . . .
توي ئەمەستۇر بېشى سۆيگۈنىڭ ،
ئەمەس بۇ ھەم ئاخىرقى پەللە .
قەرزىمىز كۆپ ئاتا ـ ئانىغا ،
دوست ـ بۇرادەرگە ،
قەرزىمىز كۆپ مىللەتكە پەنە .
ئالدىمىزدا تېخى كاتتا توي ،
قىلغان چاغدا ئاۋام تەنتەنە .
قەدىرلىكىم كۆت پەرىشتىدەك ،
مەيلى سەرسان بولاي ھەر يەردە .
مەيلى قېنىم ئاقسۇن جەڭلەردە ،
ماڭا سۆيگۈ بەر ئاخىرىغىچە
بەرمىسىمۇ تۇرمۇش ھېچ نەرسە .
پەرىشتەڭمەن پەرىشان چاغدا ،
دوختۇرۇڭمەن ئاغرىپ ياتقاندا
كۈنلۈكۈڭمەن يامغۇر ياغقاندا ،
غېرىبسىنساڭ ھەر يېنىڭدا مەن
بىر جان ئەمەس مىڭ جېنىم بىلەن .
. . . . . .

بۇ كۈنى شائىر ۋە شېئىر ئۇلۇغلانغان ، پاكلىق ۋە ساداقەت تەنتەنە قىلىنغان ، تەۋەررۈك ئۈدۈم ۋە ئىسسىل ئادەتلەر كۆيلەنگەن ئىدى . كېيىن ئاڭلىسام بەزى ئايالار شېئىر يازىدىغان ئەرلىرىدىن يامانلىغانكەن . تويىدا ئۆزىگە ئاتاپ

شەھەر ئوقۇمىغان ئىرىدىن خاپا بولۇپتىكەن. بەزى ئايالار ئىراپچىلىق ۋە كەيپ - ساپا خاراكتېرىنى ئالغان، ژاراك - چۇرۇك، تاماكا ئىسى ۋە ھاراق بۇسغا تولۇپ ئۆتكەن توي مەرىكىلىرى ئۈچۈن ئارمانلىق كۆز ياشلىرىنى تۆككەنكەن. دېمەك، تويىگىزدىمۇ يېگىلىق ياراتقان ئىدىگىز - ئادىلجان، كېيىنچە قۇرداشلىرىمىزنىڭ «ئادىلجاتنىڭ گىجادىيىتىدە ھەسرەتلىك مۇھەببەت كەچۈرمىشلىرى، ئايرىلىش قىسمەتلىرى ۋە ھىجران تۈيغۇلىرى ئەكس ئەتكەن شېئىرلار ئانچە كۆپ ئەمەس، باشقا شائىرلارغا ئوخشاش كۆڭۈل كوچىلىرىدا سەرسان بولغىنى يوق» دېيىشكىنىنى ئاڭلىدىم. بۇ جەريانلار ھېشىگىزدىن ئۆتكەن بولغىيدى؟

ئادىل تۇنىياز: ئۆزۈمنى ئاللانىڭ مەرھىمىتىگە ئېرىشكەن بەندە دەپىشكە ھەقلىقمەن. تۇرمۇشۇمدا ئۆزۈم ئارزۇ قىلغان كىشى بىلەن بىللە بولالىشىم، باشقىلاردەك «جۇدالىق زارى» تۇۋلىشىمدىن ساقلاپ قالغان، لېكىن ئۆزۈمدىن ھالقىغان، خەلقىمنىڭ تەنھالىقى، ھەتتا ئىنسانىيەتنىڭ گاڭگىراشلىرى، بەختسىزلىكى ئۈچۈن تارتىدىغان ئازابلىرىم ھەممىدىن ئېغىر. ئەمەلىيەتتە ئەسەرلىرىمدە شەخسىتىن ھالقىغان ئىنسانلارغا ئورتاق بولغان تۇرلۇك پاجىئەلەر، روھىي ئازابلار، ھەسرەتلىك رېئاللىق، ھىجران داغلىرى ۋە ئايرىلىش قىسمىتى تولۇپ تۇرۇپتۇ. بىز ئىنسان بولغىنىمىز ئۈچۈن تۇغۇلۇشتىنلا ئازاب ياكى خۇشاللىق قىسمەتلىرى بىلەن تۇغۇلىمىز. ئەقىل بىزنى ئازابلايدۇ، تۈيغۇمىز بىزنى ئازابلايدۇ، مەۋجۇتلۇق بىزنى ئازابلايدۇ، مەنە ئىزدەيمىز، مەنە ئىزدەش يولىدا تەقۋادارغا، ئاشىققا، مەجنۇنغا ئايلىنىمىز. پۇلپەرەس، خوتۇنپەرەس ياكى ھاماقەت دىگەندەك تاملارغا ئېرىشىمىز. بىراق ئىنسانىنى نۇرلاندۇرىدىغىنى - سۆيگۈ ۋە ئېتىقاد.

ئەسقەر يۈسۈپ: ئايالىڭىز ئەزىرەنىڭ تويىدىن بۇرۇن ۋە كېيىنمۇ بەزى شېئىرلىرىڭىزغا زور تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ئاڭلىدىم . شۇنداقمۇ ؟

ئادىل ـ تۇنىياز : ها ها ها . . . بەزى شېئىرلىرىمغا ئەمەس ھاياتىمغىمۇ زور تەسىر كۆرسەتكەن ، ياشاش يولۇمنى ئۆزگەرتكەن دېسەممۇ بولىدۇ . تۇرمۇشۇمدا تۇنجى كۆيگەن ، سۆيگەن ۋە توي قىلغان ئادەمنىم شۇ . ئايالىم نەزىرە — شېئىر يازمايدىغان شائىر ، شېئىرغا مەندىنمۇ ئەتراپلىق پىكىر ۋە باھالارنى بېرەلەيدۇ . مەن يازغان شېئىرلىرىمنى بىرىنچى قېتىم ئايالىم نەزىرەگە ئوقۇپ بېرىمەن . ئۇ ، شېئىرلىرىمنىڭ تۇنجى كىتابخانى ، مېنىڭ ئېتىقاد جەھەتتىكى يولباشچىم .

ئەسقەر يۇسۇپ : بەزى قەلەمكەشلەرنىڭ ياشلىقىدا بىر كىمنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ ـ پىشىپ قوشاق توقۇپ ، ئۆزىمۇ بىلمەي ـ بىلمەيلا شائىر ـ يازغۇچى ئاتىلىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىم .

ئادىل تۇنىياز : مېنىڭ شېئىرىيەتكە كىرىپ كېلىشىمگە بىرەر كىمنىڭ ھەسرىتى ئۇچۇن زارلاش سەۋەب بولمىغان . بەزىلەر ياشلىقتىكى بىر مەزگىللىك سەۋدايىلىق ۋە شەيدالىق ئۇچۇن شېئىرنى دەرد تۆكۈپ ئارام تېپىشنىڭ ۋاستىسى قىلىۋالغانىدى . شۇڭا ، ئۆزاققا بارمايلا قەلىمى توختاپ ئەدەبىياتنى ھاقارەتلەشكە ئۆتتى . مەن توي قىلغاندىن كېيىن بەزىلەر مېنى : ئەمدى توختاپ قالىدۇ ، بۇرۇنقىدەك يازالمايدۇ ، دېيىشكەنىدى ، ۋەھالەنكى مەن توي قىلغاندىن كېيىنمۇ ئۇنداق بولمىدى ، ئەكسىچە ھاياجان قاينىپ تۇرىدىغان شېئىرلىرىم تېخىمۇ جىقايدى .

ئەسقەر يۇسۇپ : بېشىڭىزغا ئىشق سەۋداسى چۈشكەن چاغلاردا شېئىرلىرىڭىزدا ياشلىقنىڭ جۇشقۇن كۆيلىرى ياڭرىغانغۇ دەيمەن ؟

ئادىل تۇنىياز : ياق . ئۇ چاغلاردا شېئىرلىرىم بەكمۇ يېغلاڭغۇ ئىدى . مىسرالىرىمدىن غېرىبلىق ، مىسكىنلىك تېمىپ تۇراتتى . شەخسىي ئازابلىرىم ھەممىدىن ئىغىر دەك بىلىنەتتى ، ئومۇمەن شېئىرلىرىم تەنھالىق كۆيلىرى ئىدى . شۇ چاغدىكى روھىمنى چېقىلغان شىشە دېسەك ، ئايالىم كېلىپ

ئۇلارنى بىردىن-بىردىن تەرتۈپلەپ ، ئەتىۋارلىق لوڭقىغا ئايلاندۇردى . شېئىرلىرىمدىكى خۇسۇسىي غەم - قايغۇنىڭ ئورنىنى ساپ ئەنئەت ھەققىدىكى ئىزدىنىش ياكى مىللەتنىڭ ، ھەتتا ئىنسانىيەتنىڭ رېئاللىقى ، تەقدىرى توغرىسىدىكى ئازابلىق ئويلىنىشلار ئىگىلىدى .

ئەسقەر يۇسۇپ : بۇنداق دېسىڭىز كۆزۈمگە ياش كېلىۋاتىدۇ . نى - نى تالانتلىق يىگىتلەرنىڭ زېھنىنى بەزىبىر ئاباب خوتۇنلار خورلىتىۋەتكەن ئەمەسمىدى؟ بۈگۈنمۇ تالاي ئىستېداتلىق ئەرلەر ھازا زۇل خوتۇنلىرىنىڭ قولىدا ژەيران بولدى . نۇرغۇن ئېقتىدارلىق ئەركەكلەر زېھنىنى ، ژاقتىنى ، ھەتتا ھاياتىنى تىرىكچىلىكتىكى ئەرزىمەس ئىشلارغا سەرپ قىلىۋەتتى . تۇرمۇشتىكى يوقسۇزلۇق ، ئامالسىزلىق ژە گاڭگىراش بۈگۈنمۇ سانسىز مەردانىلەرنى كېرەكسىزلەر قاتارىغا چىقىرىۋەتمەكتە . تۇرمۇشتىكى كېلىشمەسلىك ژە ئىشلىرىدىكى تەتۇرلۇك تۇپەيلىدىن بەختسىزلىك پاتقىقىغا پاتماقتا ژە چىرىكىن كېسەللەر بىلەن ئۇن - تىنسىز يوقاپ كەتمەكتە . ئۇلارنىڭ قولىدىكى قەلەم - دەپتەر ، تونۇر بېشى ، ئوچاق ئالدىدا كۈلگە ئايلاندى ، تۆھپە ئۇچۇن تۇرۇلگەن بىلەكلىرى داغلاندى . نېمە ئۈچۇن بۇنچە قاينايدىغانلىقىمنى سىز بىلمىسىز . «دۇنيانى بويسۇندۇرغان ئەرلەرنى گاھى بىر ئايال بويسۇندۇرىدىكەن ، جەڭدە غەلبە قازانغان قەھرىمان سەركەردىلەرمۇ گاھىدا بىر ئايالنىڭ ئالدىدا مەغلۇب ژە ھالاك بولىدىكەن» . باتۇرلۇق ژە سۆيگۈ ئۈز ئەھمىيىتىنى يوقاتقان مۇشۇنداق بىر دەۋرلەردە سىلەرگە ئوخشاش خۇدا قوشقان بىر جۈپلەرنىڭ بولۇشى زامانىمىزغا ئۇلگە قىلىشقا ئەرزىيدىغان كاتتا ئىش . ئىككىمىز بىر چاغلاردا دېيىشكەندەك بىر ئىنسانىنىڭ تۇرمۇشتا ئۆزىگە سىرداش ، پىكىرداش بولۇپ ، ھېچقانداق غەرەز-مۇددىئاسىز ، تەمە - تەمەنناسىز ساپ ھۆرمەت بىلەن چىن ئەقىدە باغلاش ئاز ئۇچرايدىغان ئۇلۇغ روھ بولۇپ قېلىۋاتىدۇ .

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ئادىل تۇنىياز : شېئىرىيەت ھەققىدىكى بەزى قاراشلىرىمىزدا ئايالىم بىلەن بەزى ئىختىلاپلارنىڭ بارلىقىنى يوشۇرمايمەن. سىزگىمۇ ئايان، شائىر ئىلھاملانغان ھالەتتە تۇرغاندا سۆزنى ئېگىز-پەس ئىشلىتىپ قالىدىغان، ھاياجان نورمالىلىقتىن چىقىپ كېتىدىغان چاغلار بولىدىكەن. بۇنىڭ بىلەن قىسمەن نازۇك ھېسلارنى ئىپادىلەشتە دىنىي تۈسى بار بەزى سۆزلەرنى ئامۇژاپىق ئىشلىتىپ سالىدىكەنمىز. ئايالىم ماڭا قارىغاندا ئىسلام دىنىنى سىستېمىلىق ئۆگەنگەن بولغاچقا (شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدىكى دۆلەتلىك ئۇنىۋېرسىتېتتا بەش يىلغا يېقىن ئوقۇغان) مەتبۇئاتلاردا پەيدا بولۇۋاتقان شاراب ئىلاھى، سۆيگۈ پەرىشتىسى، جەننەتماكان... دېگەندەك دىنىي تۈسى بار سۆزلەرنى يەڭگىلتەكلىك بىلەن ئىشلەتمەسلىك كېرەك، دەپ قارايدۇ. دېمىسىمۇ، دۇنيادىكى بارلىق سۆزلەرنى ۋە بارلىق مەۋجۇداتلارنى يىغاندىمۇ ياراتقۇچىنىڭ زاتىنى سۈرەتلەپ بەرگىلى بولمايدۇ. شۇنداقتىمۇ شۇنى دېمەي بولمايدۇكى شېئىرىي ئەركىنلىك بىلەن دىنىي كامالەت ئوتتۇرىسىدا شەيتان بىلەن پەرىشتىنىڭ تەك پىچىرلىشى بار. كائىناتتىكى پۈتكۈل مەخلۇقات، ئىنسانلار تىلىدىكى ھەرقانداق ئاتالغۇ غەيبنى ئىپادىلەشكە قادىر ئەمەس. ئەپسۇسكى، «سۆز - مەنىدىن تاشقىرى بەلگە، شېئىر - ئاخىرقى پەللە» دەپ قارايدىغان روھىي سەرسانچىلىقتىكى چاغلىرىمدا بەزى مۇقەددەس سۆزلەرنى تەنتەكلەرچە ئىشلەتكىنىمنى ئويلىسام تىلىم كۆيىدۇ، دىلىم ئۆرتىنىدۇ. ھەر قېتىم قولۇمغا قەلەم ئالغىنىمدا چوڭقۇر توۋا - ئىستىغپار ئېيتىشىم كېرەكلىكىنى سېزىمەن. شۇڭا ئالەم سىرلىرىغا بولغان چەكسىز قايىللىق، غەيىبكە بولغان تەشەككۇر مېنىڭ قۇشقاچىلىك كاللامدىكى ھەرقانداق چېگىشنى ئېرىتىپ تاشلايدۇ.

ئەسقەر يۈسۈپ : ئادىلجان، سىزنىڭ نۇرغۇن ئەدىبلەرگە ئوخشىمايدىغان تەرىپىڭىز، ھازىرغىچىلىك ھاراق ئىچىپ

باقماپسمز ، تاماكا چەكمەيدىكەنسىز ، نۇرغۇنلىغان نۇرۇمچىلىكلەرگە ئوخشمايدىغان تەرىپىڭىز يانفون ، چاقىرغۇ ئاسماي كىشىلەرگە كۆپ ئارىلاشماي يۈرىدىكەنسىز ، بۇلارغا قاراپ تەڭشۇشلىرىمىز ئارىسىدا سىزنى مۇھىتقا قانداق ماسلىشىدىغاندۇ ؟ بەزى قائىدە - يوسۇنلاردىن ئۆزىنى قاچۇرامدىغاندۇ ؟ دېيىشىمىز . بۇ توغرىدا باشقىچە ئويلىغانلىرىڭىز بارمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : شائىر ئۇچۇن تەنھالىق بولۇشى كېرەك ، دەپ قارايمەن . چۇنكى ، شېئىر كۇندەشلىكى يامان خوتۇنغا ئوخشايدۇ . شېئىر ، شائىردىن ئۆزىنى پۈتۈنلەي شېئىرغا بېغىشلاشنى تەلەپ قىلىدۇ . مېنىڭچىمۇ شۇنداق بولغاندىلا كۆڭۈلدىن ھەقىقىي شېئىر چىقىدۇ ، كۆڭۈلدىكىدەك شېئىرنى يازغىلى بولىدۇ . يانفون ، چاقىرغۇ دېگەندەك زامانىۋىلىقتىن خالىنىڭىز ياشاش ، دەۋر رىتىمى بىلەن تەڭ ھاسىراشتىن قۇتۇلدۇرۇپ ، ئەركىنرەك نەپەس ئېلىشقا ، ئازادىرەك تەپەككۇر قىلىشقا ۋە مەخسۇس ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا پۇرسەت بەرىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆزئالدىمدا قىلىدىغان ئىشلىرىم شۇنچە جىق تۇرسا ، باشقا ئىشلارغا ۋاقىت ئاجرىتالمىغۇدەكمەن . مانا سىزنى ئېلىپ ئېيتساق ، نەچچە يىللىق ۋاقتىڭىز پويىز ئىستانسىسى ۋە ئاپتوبۇس بېكەتلىرىدە بىر كىملەرنى كۈتۈۋېلىش ، بىر كىملەرنى يولغا سېلىش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى . بىر شېئىرىڭىزدا ئېيتقاندەك ، «بىر تاغار ھەسرەتنى يۈدۈپ يۈرىمەن ، ياراتماق بولۇپ بىر يېڭىچە ئەسلەر» دەپلا ئۆتۈپ كەتتىڭىز . ئەمەلىيەتتە بۇگۈن بىز ياشاۋاتقان بۇ رېئاللىقتا نۇرغۇن نەرسىلەر بىزنىڭ ئارىلىشىشىمىزنى كۈتۈپ تۇرىدۇ ، ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام ، ئەل - ئاغىنىلىرىم ئۈچۈن مۇۋاپىق ۋاقىت چىقىرىپ ، كۆپ چاغلىرىمنى ئائىلە ۋە خىزمەتكە بېغىشلىدىم . مەسىلەن ، تۇيۇقسىز تۇغۇلۇم - يېتىم ، نەزىر - چىراغلىرىغا چوقۇم بارىدىم ، ئەمما ئۇزاق ئولتۇرمايدىغان بىر كېسىلىم بار .

ئۇيغۇرچە كىتاب ئوقۇيلۇق www.uyghurkitap.com

ئەسقەر يۈسۈپ: «مېنىڭ ئادرېسىم»، «قەشقەردىكى يەرشارى» ناملىق داستانلىرىڭىز، «كىچىككىنە كەنت بازىرى» ۋە «قۇشقاچلارغا ئەگىشىپ»... ناملىق شېئىرلىرىڭىزدا ئۇيغۇرچە تۇرمۇش ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان. مىسرالىرىڭىزدىن بازاردا سېۋەت كۆتۈرۈپ توخۇم سېتىۋاتقان مومايلار، چېلەك كۆتۈرۈپ كۆلگە سۇ ئالغىلى چىققان كېلىنلەر ۋە قاينىق ھېيتگاھ بازارلىرى ئۇچرايدۇ. يالاڭ ئاياغ يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن شاپاق دوپپىلىق بالىلار، باغدا ئولتۇرۇپ ئوسما قويۇشۇۋاتقان قىزلار... دېمەك بىزگە تونۇش تۇرمۇش كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ. سىز رېئاللىقىمىزنى ئىپادىلەشكە بەكرەك ئەھمىيەت بېرىدىغان ئوخشىمامسىز؟

ئادىل تۇنىياز: ئادەم ئۆزىگە، ئۆز قەلبىگە چۆككەندىلا ھەقىقىي شېئىر يېزىلىدىكەن. ئادەم ھامان بىر مىللەتنىڭ ئەزاسى ياكى شۇ مىللەتنى تەشكىل قىلغۇچى جان ئىگىسى بولغاچقا، ئادەمنىڭ ئۆزىدىكى نەرسىلەر گاھىدا شۇ مىللەتتىكى نەرسىلەر بولۇپ ئىپادىلىنىدىكەن. مەن شېئىرلىرىمدا ئېيتقان ئاشۇ نەرسىلەر ئىچىدە چوڭ بولغان. سەھرا بالىسى باشتىن ئۆتكۈزىدىغان ھەممە ئاچچىق ۋە تاتلىق سەرگۈزەشتىلەر بولغان. بۇلار بالا چاغلىرىمدا ئاددىي نەرسىلەر ئىدى. بارا-بارا گۈزەللىشىپ، ئۇلۇغلىنىپ شېئىرغا ئايلاندى. بىراق، يېزىقچىلىق ۋە تۇرمۇش تەجرىبىمنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ مىللەت ۋۇجۇدىدىكى بۇ سۆيۈملۈك تاشقى كۆرۈنۈشلەردىن، ساپ تەبىئەت گۈزەللىكىدىن ئاستا-ئاستا ئىچكى گۈزەللىككە يۈزلەندىم، روھىي تراگىدىيىلەرنى بايقىدىم.

ئەسقەر يۈسۈپ: كىچىك چاغلىرىڭىزدا ھازىرقىدەك قەلەم ساھىبى بولۇشنى ئارزۇ قىلغانمىدىڭىز؟

ئادىل تۇنىياز: بۇ دادامنىڭ ئارزۇسى ئىدى. دادام (ياتقان جايى جەننەتتە بولسۇن) شۇ خىل ئىدىيىنى ماڭا كىچىكىمدىنلا سىڭدۈرۈۋەتكەچكىمكەن، شېئىرىي يېزىش ياكى

شائىر بولۇش ئارزۇسى مەندە باشلانغۇچ مەكتەپتىلا پەيدا بولغان ھەم تۇنجى شېئىرىمنى باشلانغۇچنىڭ ئۇچىنچى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا يېزىپ ، شۇ چاغدىكى «قاغىلىق گېزىتى» دە ئېلان قىلغان. بۇ چاغدا ئون ياشتا ئىدىم .

ئەسقەر يۈسۈپ: شېئىر ئوغرىسىدىكى مۇكەممەلرەك چۈشەنچىلەر تولۇقسىز ئىككىنچى يىللىقتىن باشلىناتتىغۇ؟

ئادىل تۇنىياز: شۇنداق ، شائىرلىق ماڭا خۇدا سالغان ئىشق .

ئەسقەر يۈسۈپ: شېئىر يازغىنىڭىزغىمۇ 20 نەچچە يىل بوپتۇ ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا «ئالتۇن چاغ» ، «خانتەڭرى» قاتارلىق نۇرغۇن مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن ئىكەنسىز ، ھازىرچە ئون نەچچە ئەسىرىڭىز مۇكاپاتلىنىپتۇ .

ئادىل تۇنىياز: بۇ ھەقتە سۆزلەشمەيلى .

2 . شېئىر يوللىرى

ئەسقەر يۈسۈپ:

راشىد پورتى

ھارغىن كىشىلەرنى كۈتۈۋالىدۇ ،

مەغلۇب زامانلارنى ئۇزىتىپ قويىدۇ .

دەپ ئاخىرلاشىدىغان «ئىككى ئۇيغۇر راشىد پورتىدىكى كافتېريادا» ناملىق شېئىرىڭىزدا «ئەي ئوتلاقلارنىڭ خاقانى ، تاجىڭغا قىستۇرۇلغان بۇركۇت پېيىدىن غۇرۇرلىنىمەن . ئاستىڭدا چاپچىپ تۇرغان ئاتنىڭ ئاق رەڭگىگە دۇئا قىلىمەن» دېگەندەك بايان توسىدىكى شېئىرىي جۈملىلەر باشقا شېئىرلىرىڭىزدىمۇ ئۇچرايدۇ . «قەشقەردىكى يەر شارى» ناملىق داستانىڭىزدا ۋە باشقا شېئىرلىرىڭىزدىمۇ ، شېئىرىڭنىڭ ئوتتۇرىسىدىمۇ تۇرۇپلا تۇۋەندىكىدەك مىسرالار ئۇچرايدۇ :

— ئاڭلىلىمۇ چىرايلىق قوشنام ، گۈللۈك ، نېمىز قەغەزدەك ئىشتان ئەنقەرەدە بوپتىمىش مودا .

— قىزنىڭ قېشى شالاڭمۇ . نېمە؟

— بارىدىلىمۇ ئاخشامقى تويغا .

— چېچەن دېگەن ئاشۇ ئەخمەق خەق ، ئەنگە سىڭگەن نېنىنى يېمەي ، ئۆرۈش قىپتۇ دەيدۇ يېقىندا .

— ئەر چىقماپتۇ سەنئەتچى قىزغا .

— يۇقىرىقىغا ئوخشاش ، نەسرىي ئەسەرلەردىكىدەك بايان تۈسىنى ئالغان ئۆزۈن جۈملىلەر ۋە كىشىلەرنىڭ تۈيۇقسىز دىئالوگ ، مونولوگ قىلىشلىرىنى ئۆز ئالدىگىزغا يارىتالىغان شېئىرىي ئۇسلۇب دەپ قارامسىز ؟

ئادىل تۇنىياز : شېئىر — تاشقى دۇنياغا ئېچىۋېتىلگەن بىر ئەينەك ، شېئىرلىرىمدا كىشى پاراڭلىرىنىڭ تۇلۇمدىن توقۇلغان چىققانەكلا پەيدا بولۇشى ـ بىرىنچىدىن ، ئوقۇرمەنلەرگە ئۆزئارا مۇئامىلىشىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىش ئۈچۈن بولسا ؛ ئىككىنچىدىن ، مېنىڭ پاراڭغا ئامراق مىجەزىمنىڭ شېئىرىدىكى ئىپادىلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ ، ئەمەلىيەتتە بۇ خەلقىمىزنىڭ ئۆزگىچە پىسخىكىسىدىن كەلگەن . كىچىكىمىزدە چوڭلارنىڭ چايخانا ـ ساماۋەرخانىلاردا گىرەلەشكەن چاي ئىچكەچ مۇئامىلىشىدىغانلىقىنى كۆرەتتۇق . تېخىمۇ ئېنىق ئېيتقاندا بۇنداق تەسىرلەر ئالدى بىلەن قەدىمكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتى ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغانلىقىمنىڭ نەتىجىسى . كۆك تۈرك ـ ئۇيغۇر خانلىقى ۋە ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدىكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىمۇ قاپىيىگە ئانچە ئېتىبار قىلىنمىغان . لېكىن ، شېئىرنىڭ ئېچكى رېتىمىغا تويۇنغان دىئالوگسىمان چاچما شېئىرلار بار . ئاندىن قالسا چەت ئەل شېئىرىيىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقىم ۋە دەۋرداشلىرىمدىن

ئۆگەنگەنلىكىمنىڭ مەسئۇلى . ئۇنىڭ ئۈستىگە شېئىرنى دېگەن تولۇق تۆت چاسا بولۇشى كېرەك دەيدىغان قېلىپ يوق . ھېسسىياتنى قەستەن بىر قېلىپقا چۈشۈرۈشمۇ ئوشۇق ئاۋارىچىلىك . شۇنداقتىمۇ مەن قاپىيىگە ئالاھىدە ئېتىبار بېرىمەن ، قاپىيە ماڭا ئانا تىلىمىزنى ئىشلىتىشنىڭ ھۆزۈرىنى ھېس قىلدۇرىدۇ . شۇڭا ، بەزى مىسرالىرىم ئۆزۈن قىسقا بولسىمۇ تۈيغۇم سۆزلەرنىڭ رېتىمىغا ئەگىشىپ ماڭىدۇ . ئەمما ، شېئىرنىڭ ئېيتقىلى بولمايدىغان بىر ئۆلچىمى بار : شېئىر بەزىدە ھەممە ئادەم بىلەلەيدىغان قوشاق بولۇشى ، بەزىدە ھېچكىم تاپالمايدىغان تېپىشماق بولۇشمۇ مۇمكىن . ھالبۇكى ئۆزىمىز ئارزۇ قىلغان ، ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلەر شېئىردىن تېپىلىشى كېرەك . شېئىرغا ھامان شائىرنىڭ ھاياجىنى ، كەيپىياتى ، ھەتتاكى مەقسەت - مۇددىئاسى سىڭگەن بولىدۇ .

ئىجادىيەت ئۇسۇلىنى ئۆزاقتا شەكىللىنىدۇ . ئالدى بىلەن چاچما شېئىر قىلىپ يازمەن دېگىلى بولمايدۇ . ئۇسۇلۇب دېگەن نۇرغۇن سىناقلاردىن كېيىن تەبىئىي پەيدا بولىدىغان ئادەت . ئەسەرلىرىمدە ساناقسىز ئادىل بار ، ئۇلار خىلمۇ خىل ئۇسۇلۇبقا ۋە رەڭگارەڭ خاھىشقا تەۋە .

ئەسقەر يۈسۈپ : «يېشىل چاشقان» ناملىق شېئىرىڭىزدا مۇنداق مىسرالار بار :

يا ئايالىم بولمىسىڭ جانۋار ،
ئورنۇمغا چىقىشقا پېتىنىدىكى قانداق ؟ !
گۈزەل چاشقان ، ئۇياتچان چاشقان ،
لېكىن ساڭا بوپ قالدىم ئامراق .

يالغۇز ئۇخلاش ، يالغۇز چاي ئىچىش ،
بۇ كۈنلەردە كەلدى ئەجەب ھار .
ياستۇقۇمدىن ئۆتتى بىر چاشقان ،
چاشقان بولۇپ كەلگەنمىدىڭ يار .

www.uyghurkitap.com

يۇقىرىقىغا ئوخشاش بەزى شېئىرلىرىڭىزدا يانچۇقچىمۇ سۆيۈملۈك ، چاشقانمۇ مېھرىلىك تەسۋىرلىنىدۇ . بىر شېئىرىڭىزدا يانچۇقىڭىزنىڭ قۇرۇق بوپ قالغانلىقىدىن يانچۇقچى ئالدىدا ئىزتىراپ چەككەنىكەنسىز .

ئادىل تۇنىياز : راست . سىز ئۇرۇمچى كوچىلىرىدىكى ئاپتوبۇسلاردا گاھى ئۆز قەدىرىنداشلىرىڭىزنىڭ قولى يانچۇقىڭىزنى كولاۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ قالسىز ، ئۆزۈمنى ئېغىلىپ ئېيتسام ئۇلارنىڭ قولى مېنىڭ بوش يانچۇقۇمغا ئۇرۇلغاندا بىر مۇدھىش يوقسۇزلۇقنىڭ توساتتىن يۈرىكىمدىكى بوشلۇققا سوزۇلۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىمەن ، يەنىلا مۇھەببەت ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلەيدۇ — دە ، ئۇلارنى ئىشسىزلىقتىن ۋە ئامالسىزلىقتىن شۇنداق قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلايمەن . بارغانسېرى تارىيىۋاتقان يوللار مېنى شۇنداق سەرسانلار قاتارىغا سۆرەۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ .

ئەسقەر يۈسۈپ : ھازىرچە بىزنىڭ قىلالايدىغىنىمىز ئاچچىقلىنىش ، توسۇش ، ئېپۇ قىلىش ۋە توغرا يولنى كۆرسىتىپ بېرىش . ئەمەلىيەتتىغۇ ئىنسانىنىڭ ھاياتى ھەقىقەتنى تونۇش ۋە توغرا يولنى تېپىش يولىدا ئىزدىنىش ، گاڭگىراش ، يەنە ئىزدىنىش ، يەنە گاڭگىراش بىلەن ئۆتۈپ كېتىدىكەن . شۇنداقتىمۇ دىلى ئىمان بىلەن يورۇمىغان ، كۆزى بىلىم بىلەن ئېچىلمىغانلارغا ، يارانقۇچىنىڭ رىزىق ۋە ئىنساپ ئاتا قىلىشى ئۈچۈن دۇئا قىلايلى !

ئادىل تۇنىياز : شېئىر يېزىشمۇ بىر خىل ئامالسىزلىق . دىندا چەكلەنگەن ئىشلارنىڭ رېئاللىقتا كۆپلەپ يۈز بېرىشى ۋە ئارزۇنىڭ ئەمەلىيەت بىلەن توقۇنۇشى كىشىنى قەلەم ئېلىشقا مەجبۇرلايدۇ ، سىزنى غېرىبلىق بېسىپ يالغۇز قالغانلىرىڭىزدا چاشقان جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ ، تۇيۇقسىز يارنى ئەسلىتىدىغان ئىشلار بولىدۇ . مەن باشتىمۇ ئېيتقانىدىم ، شېئىر كۇندەشلىكى يامان خوتۇنغا ئوخشايدۇ ، بۇنداق خوتۇنلار ئېرىنىڭ باشقىلارغا قارىشىنىمۇ يامان كۆرىدۇ ، ئېرىنىڭ بارلىقىنى ئۆزىنىڭ

قىلىۋېلىشقا ئالدىرايدۇ.
سەمىمىيلىكىدە بولسۇنكى، كاللىسىغا شېئىر بىلەن مۇناسىۋەتسىز نۇرغۇن نەرسىلەرنى قاچىلىۋېلىپ، شېئىر يازىمەن دەپ يۈرسە يازالمايدۇ. شېئىر شائىردىن ھەممە نەرسىنى ئۆزىگىلا بېغىشلاشنى تەلەپ قىلىدۇ. ھەر ۋاقىت ھەر يەردە شېئىر ئۈچۈن تەييارلىق ھالىتىدە تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمما، بۇ ھەرگىزمۇ شائىر بولغۇچى ئەتراپىدىكى رېئاللىققا قارىتا قارىغۇ، گاس، گاچا بولۇۋېلىشى كېرەك دېگەنلىك ئەمەس. دېمەكچىمەنكى شائىر ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ئىچكى رىتىمغا ئەگىشىپ شېئىر يازغاندىلا ئۇنىڭدىن چىن ھېسسىيات ئۇرغۇپ تۇرىدۇ.

ئەسقەر يۈسۈپ: يارانقۇچىنى ياد ئېتىشلا، كىشىنى ھاياتلىقنىڭ قەدىرىگە يېتىشكە، ھەربىر مەۋجۇدات ۋە مەخلۇقات ئۈچۈن تەشەككۇر ئېيتىشقا، تېخىمۇ مۇھىمى ئۆزى ۋە ئۆزگىلەر توغرىسىدا ئويلىنىپ ئىلھاملىنىشقا يېتەكلەيدىكەن. تەبىئەتچىلىك ۋەسۋەسىسى شېئىرىي تەپەككۇر ۋە شېئىرىي تەسەۋۋۇرنى بوغۇپ قويمىدىكەن. ئادىلجان، مېنىڭچە مەلۇم بىر شائىرنىڭ ۋەكىل خاراكتېرلىك شېئىرلىرى ئانچە كۆپ بولمايدۇ، ئەمما سىزنىڭ خېلىلا كۆپ، بۇنىڭغا قاراپ سىزدە بىر يۈكسەك ئىشتىياق دائىم قايناپ تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلىمەن.

ئادىل تۇنىياز: تۇرمۇشتا ئۆزۈم ئەمەل قىلىشىم زۆرۈر بولغان ئەخلاقىي رامكام بار. بىر شائىر ياكى بىر سەنئەتكاردا خەلققە باش بولغۇدەك، خەلق ئۇلگە قىلغۇدەك سالاھىيەت ۋە سالاپەت بولۇشى كېرەك دەپ ئويلايمەن. ئۆزۈمنىڭ مۇشۇ بىر ئۆلچەم ئۈچۈن تىرىشىمەن. شېئىر يازمىغان چاغلاردا ھاياجېنىم توپلىنىدۇ، ساقلاپ قېلىنىدۇ، سودىگەرلەر كېچە-كۈندۈز مال-دۇنيا كويىدا يۈرگەندەك، شائىرمۇ كۈن-تۈن شېئىر ئىشقىدا ياشىشى كېرەك.
شېئىر يېزىش-پەخىرلىنىشكە تېگىشلىك ئىش، لېكىن

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

بۇ ، شائىرلار باشقىلاردىن ئۇستۇن تۇرىدىغان ئالاھىدە كىشىلەر دېگىنىم ئەمەس . مەسىلەن مەن شېئىر يازىمەن ، ناۋاي نان ياقىدۇ ، موزدۇز ئاياغ تىكىدۇ . . .

ئەسقەر يۇسۇپ : ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىڭىزدىلا «سۆيۈپ قالسام سېنى ناۋادا» ناملىق شېئىرلار توپلىمىڭىز نەشر قىلىنغانىدى . شۇ چاغلاردىكى ۋە بىر نەچچە يىل بۇرۇنقى شېئىرلىرىڭىز ئوقۇلۇشقا قوشاقتەك يەڭگىل ، مۇزىكىدەك رېتىملىق ، ئاساسەن قاپىيە ، تۇراق ، ۋەزنىلەرگە تويۇنغان ۋە مەنە-مەزمۇنلىرى ئېنىق ئىدى . ئوڭاي بەھرە ئالغىلى بولاتتى ، ھەر جاي ، ھەر ساھەدە نۇرغۇن ئوقۇرمەنلىرىڭىز بار ئىدى ، ھازىرقى شېئىرلىرىڭىزدىن تولۇق زوقلىنىش ، كىشىدىن شېئىر ۋە ئېستېتىكىدىن بەلگىلىك سەۋىيە ھازىرلاشنى تەلەپ قىلمىدىكەن ، ھەتتا بەزى شېئىر شەيدالىرىمۇ شېئىرىڭىزنىڭ ئىچكى مەنىلىرىنى چۈشەنمەيدىغانلىقى قېيىن بولۇۋاتقانلىقىنى دېيىشمەكتە . يېقىندىن بۇيان مەنمۇ خېلى كۆپ شېئىرلىرىڭىزدا قاپىيە ، تۇراق . . . لارنىڭ مۇھىم ئورۇنغا قويۇلماي ، شېئىرىي ھېسسىياتنىڭ تەبىئىي ئىچكى رېتىملىرىغا بەكرەك ئەھمىيەت بېرىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم ، بۇرۇنقى شېئىرلىرىڭىزدا ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرۈلگەن مىللىي پسىخىكا ، تارىخىي ئىزچىللىق ۋە يەرلىك تۇس بارغانسېرى مىسرالار قېتىغا پىنھانراق ئورۇنلىشىۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ .

ئادىل تۇنىياز : شېئىرنىمۇ ئادەمنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئوخشىتىش مۇمكىن ، بوۋاق كۆرۈنۈشكە چىرايلىق ، يېقىملىق ، جەلپ قىلارلىق ، ھەممە كىشىنىڭ ئامراقلىقىنى كەلتۈرىدىغان بولىدۇ ، لېكىن بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ . كىشىلەر ياقتۇرىدۇ يۇ ، ئۆزى ئېھتىياجلىق بولغان بىرەر ئىشقا ئىشلىتەلمەيدۇ . كېشى ئوتتۇرا ياشقا بېرىپ ، كۆچ - قۇۋۋەت ۋە ئەقىل - پاراسەتكە تولغان ، قىممەتكە ئىگە بولغان چېغىدا ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقى

بەزىلەرگە يۈك بولسا ، بەزىلەرگە يۈلەك ھېسابلىنىدۇ ، بىزمۇ نۇرغۇن تەتۇر قىسمەتلەرگە يولۇقۇپ تۇرىمىز ، كۆزۈمىز لىشىپ قالغاندا ، كىشىنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرگۈدەك بولۇپ يېتىلگەنلىكىمىزنى كىشىلەر كۆرەلمەسلىكى مۇمكىن ، ئېچىمىز تۇرغۇن ئارزۇ - ئارمان ۋە ئىقتىدار - قابىلىيەتلەر بىلەن تولۇپ ، تازا كۆچتۈگۈر بولغىنىمىزدا ، جەمئىيەت ئۈچۈن قىممەت يارىتىپ تۇھپە قوشالايدىغانلىقىمىزنى ، شۇ تۇرقىمىز بېپىۋېلىشى ئېھتىمالغا يېقىن .

ئادەم ئوتتۇرا ياشقا كىرىپمۇ شۇ بالىلارچە تۇيغۇدا ياشاۋەرسە ياكى بىلىدىغانلىرى بالىلىق چاغلىرىدىكىدىن پەرقلەنمىسە ، ساقال باسقان ياكى قورۇق چۈشكەن چىراي بىلەن گۈدەكلەرچە كۈلۈمسىرەپ يۈرسە مەسخىرىگە قالىدىغان گەپ . بۇرۇنقى شېئىرلىرىمدا بالىلارغا خاس يىغىلىرىم بىلەن مەسۇم چىرايىم بار ، ئۇنى ياقتۇرىدىغانلارمۇ چىقىشى مۇمكىن . ئەمما ، شائىر پىشىپ يېتىلگەنسېرى شېئىرلىرىنى دۇنياۋى سەۋىيە بىلەن سېلىشتۇرىدىغان ، شېئىرلىرىغا ستېرېئولۇق مەنە ئاتا قىلىدىغان ۋە ئۆزىگە يۈكسەك تەلەپ قويىدىغان بولىدىكەن . بۇڭاق چوڭ بولۇشى كېرەك . تۇھپە قوشالايدىغان ، ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى باشقىلارغا بىلدۈرەلەيدىغان ، ئۆز قەدىر - قىممىتىنى ھېس قىلالايدىغان ۋە ھېس قىلدۇرالايدىغان بولۇشى كېرەك . باشقىلار ئۈيغۇر شېئىرىيىتىگە باھا بەرگەندە ئۇنىڭ قىزغىن چاغلىرىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىدۇ .

ئادەم قىزغىنلىق دەۋرىگە كەلگەندە ، ۋەتەن ، مىللەت ۋە ئائىلە ئالدىدا مەسئۇلىيىتى بولغاندەك ، شېئىر پىشقاندا ، شېئىرىي مەسئۇلىيەتنىن باشقا ، مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇقى ، روھىي ھالىتى ، بەخت - سائادىتى ۋە قايغۇ - ھەسرىتىنىمۇ ئۈستىگە ئالغان بولىدۇ . مۇشۇ مەسئۇلىيەتلەرنى شېئىرغا سىغدۇرۇپ كىرگۈزگەندە ، شېئىر گويا پىيازغا ئوخشاش قات - قات مەنىگە ئىگە بولىدۇ . ئەسەرلىرىڭىزنى بىزەر ئېقىمغا تەۋە قىلىپ يۈسۈپ :

ئۇيغۇر كتاب توربېتى www.uyghurkitap.com

دەپ ئويلامسىز؟ شېئىرلىرىڭىزدا قانداق بىر خاھىشنى ئىپادىلەشكە بەكرەك كۆچىدىڭىز؟

ئادىل تۇنىياز: مەن ھەربىر ئەسەرنى ئادەمنىڭ ھەربىر قېتىملىق ھاياجىنىنىڭ مەھسۇلى دەپ قارايمەن. بۇنداق بولغاندا ھەربىرى بىر ئېقىم بولۇشى مۇمكىن ياكى مەڭگۈ بىر ئېقىمغىمۇ، مەلۇم بىر تۇراقلىق خاھىشقىمۇ مەنسۇپ بولماسلىقى مۇمكىن.

شېئىرغا مېنىڭچە مۇتلەق بىر ئۆلچەم بېكىتكىلى بولمايدۇ، شېئىر — ئۇچۇش ئالدىدىكى ئەركىن قۇش، شېئىرنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى شېئىر يېزىلىپ بولغاندا، مۇنداقچە ئېيتقاندا قۇش ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ بولغاندا بىزگە بىلىنىدۇ. مەن شېئىردا ئۆزۈمنىڭ شەخسىي دۇنياسىغا، شۇنداقلا ئۆزىمىزنىڭ رېئاللىقىغا كۆز يۇمۇۋالمايمەن ۋە ئىنسانلارنى ئالەم بىرلىكىگە ياشلاپ بارغۇچى يۈكسەك تۇيغۇنىڭ پىچىرلاشلىرىغا ھەمدە شەيئىنىمىنىڭ پىچىرلاشلىرىغىمۇ قۇلاق سالىمەن. ئۆزۈمنىڭ ئاجىزلىقىنىمۇ، بۇيۇكلىكىنىمۇ ۋە ئۆزىمىزنىڭ ئازابلىرىنىمۇ ۋە سۆيگۈ ھەۋەسلىرىنىمۇ شېئىرىمدا كۆرىمەن. شۇ بويىچە بولغاندا، بىر شېئىردا شائىرنىڭ ئۆزىمۇ، ئۆزى تەۋە كىشىلەر توپىنىڭ تەقدىرىمۇ، دىنىي ساماۋى تۇيغۇمۇ بولۇشى كېرەك دەپ ئويلايمەن، بىراق قولغا قەلەم ئالغاندا، ھەر قانداق «بولۇشى كېرەك»، شېئىرنىڭ ئەسلىي روھىغا ئاسىيلىق بولىدۇ. چۈنكى، شېئىر يېزىلىشتىن بۇرۇن قەپەستە، يېزىلىۋاتقان ۋاقىتتا ئاسماندا بولىدۇ، شائىرنىڭ ئىلكىدە بولمايدۇ.

ئەسقەر يۈسۈپ: بىرەر ئېقىمنىڭ تەسىرىدە ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشتىن ياكى بىرەر ئېقىمنىڭ رامكىسى ئىچىدە ئەسەر يېزىشتىن خالىي ئىكەنسىز - دە؟

ئادىل تۇنىياز: پۈتۈنلەي ئۇنداق دېگىلىمۇ بولمايدۇ. مەن 1989 - يىلىدىن تا ھازىرغىچە ھەر قانداق چەت ئەل شائىرلىرىنىڭ خەنزۇچە نەشر قىلىنغان ئۇرۇمچىگە كەلگەن

شېئىلىر توپلاملىرىنى بىرنى قويماي تولۇق سېتىۋالدىم، دېيەلەيمەن. ھەممىسىنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىقتىم ھەم ئۇلارنىڭ شېئىرىيەت ئېقىملىرىنىمۇ خېلى تەپسىلىي ئوقۇدۇم. بەزىلىرىگە خېلى ئىچكىرىلەپ كىرىپ باقتىم. (گەرچە مېنىڭ ئونتۇپ قالىدىغان كېسىلىم بولسىمۇ) شۇ جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، مەن ئۇلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىدىم دېيەلمەيمەن. لېكىن ئاڭلىق ھالدا بىرەرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغىنىمنى بىلمەيمەن. دېمەك، كونكرېت بىر ئېقىمنى ئىجادىيىتىمنىڭ رامكىسى قىلىۋېلىشتىن ساقلاندىم. بىر پارچە شېئىر ئارقىلىق بەزىدە ئەنئەنىگە سەكرىسەم، بەزىدە ئاۋانگارتلار توپىغا قېتىلىسامەن. بەزىدە غەربكە ماڭسام، بەزىدە شەرققە يۈزلىنىمەن.

ئەسقەر يۈسۈپ: ئېسىڭىزدە بارمىكىن، 1993 - يىلى 3 - ئايدا مەن مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتوتى «ئۇچقۇن» ئىجادىيەت ئۈيۈشمىسى نامىدىن سىزگە خەت يازغانىدىم. شۇ يىلى 4 - ئايدا بىزگە يازغان جاۋاب خېتىڭىزدە «شائىرغا شېئىر يېزىشتىن باشقا تەلەپ قويۇلماسلىقى كېرەك، لېكىن شائىر ئەتراپلىق بىلىمگە ئىگە بولمىسا بولمايدۇ» دەپ يېزىپتىكەنسىز، ھازىرمۇ شۇنداق قارامسىز؟

ئادىل تۇنىياز: ھەئە، شائىر تەپەككۇرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. شائىر ئۆز قەلبىنى ۋە ئۆز خەلقىنى چوڭقۇر چۈشىنىش ۋە مۇكەممەل ئىپادىلەش ئۈچۈن ئۆمۈر بويى ئىزدىنىشى كېرەك. ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام كىتاب كۆرمەيدىغان كۈنۈم يوق. ھازىر كۈندە ئاز دېگەندە بىرەر سائەت ۋاقىتىمنى كومپيۇتېردا خەلقئارا تورغا چىقىپ، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى شېئىرلار ۋە شائىرلار بىلەن ئۇچرىشىپ ئۆتكۈزىمەن. خىلمۇخىل شېئىرلارنى ئوقۇيمەن، بۇنىڭ ئىچىدە ماڭا ئېكس تەسىر قىلىدىغىنى ئامېرىكا ۋە ياۋروپاغا تەۋە مەدەنىيەتنىڭ بۈگۈنكى كۈندە پۈتۈن دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ چوققىسى ۋە ئۆلچىمى بولۇپ قېلىۋاتقانلىقى؛ مەن

ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

دەۋرداشلىرىمىزنىڭ ھازىرقى كاتتا شېئىرىيەت ئالەمىدىكى شېئىرىيىتى دېگىنىمىز قوشۇلمايمەن. ئالەمدىكىنىڭ تورىدىكى شېئىرلىرىغا قاراپ دۇنيا شېئىرىيىتىدىن مەيۇسلىنىپ قالمەن. بۇ شېئىرلار تۇرمۇشقا ھەددىدىن زىيادە يېقىنلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئالەمدىكى شائىرلىرى كۆپىنچە شېئىرلارنى تۇرمۇشقا باغلاپ ئىستېمال قىلغىلى بولىدىغان نەرسىگە ئايلاندۇرۇۋەتكەن، ئۇنى ھېچقانداق بىر شېئىرىي مەنە چوڭقۇرلۇقى بولمىغان، بىر قاراپلا بىلگىلى بولىدىغان، ھەتتاكى يېگىلى بولىدىغان چاكىنا نەرسىگە ئايلاندۇرۇۋەتكەن. بۇنداق «شېئىرلار» دىن مۇقەددەس تۇيغۇ، بۈيۈك ئارزۇ، قانياق ھاياجانلارنى كۆرگىلى بولمايدۇ، كىشىگە بەك قۇرغاق تەسىر بېرىدۇ.

ئەسقەر يۇسۇپ: بىر ئوقۇتقۇچۇم ماڭا: «نەۋائى ھەزرەتلىرى جاينامازنى ئوستىدە ئولتۇرۇپ شېئىر يازىدىكەن» دەپ بەرگەنىدى، مەنمۇ شېئىر يېزىشنى ئادەمدىن پاكلىق تەلەپ قىلىدىغان مۇقەددەس ئىش دەپ ئويلايتتىم. ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە، شېئىرنىڭ ئۇلۇغلۇقى چاكىنا رېئاللىققا يوقلىنىپ كېتىۋاتقانىدەك، ھەممىلا ئادەم شېئىرىيەت كوچىسىغا كىرىۋالغاندەكلا ھېسسىياتلاردا يۈرىمەن. مۇقەددەس ئىش دېگەننى مۇقەددەس ئىرادىگە، مۇقەددەس تۇيغۇ - ۋۇجۇدقا ئىگە ئادەملەر قىلسا بولاتتىغۇ؟

ئادىل تۇنىياز: مەن ئۇنداق قارىمايمەن. شېئىر دېگەننى تۇرمۇش ۋە تەبىئەتنىڭ مۇقەددەسلىكىدىن ئىلھاملانغان ھەرقانداق كىشى يازسا بولىدۇ. لېكىن، ئۇنى مۇقەددەس پېتى يازالايدىغانلار ئاز بولىدۇ. مەن ئەترапىمدا شېئىر يازىدىغانلارنىڭ كۆپ بولۇشىنى شېئىر كۆرسىنىڭ چۈشۈپ كەتكەنلىكى دەپ قارىمايمەن. شېئىر دېگەننىڭ بۇرۇنمۇ بەك بازىرى چىقىپ كەتكەن نەرسە ئەمەس. شېئىر ئۇچۇن بۇرۇن بىلەن ھازىرنىڭ پەرقى يوق. نەۋائى دەۋرىدىمۇ ھەممە ئادەمنىڭ شېئىر ئوقۇيدىغان بولۇشى ناتايىن. شۇ چاغدىمۇ سانالقىلا

شائىر بولغان . مېنىڭچە شېئىرغا بولغان تەلپۈنۈش — روھىي تۇيۇنىشقا ئوخشاپ كېتىدۇ . ئۇ بىر دەۋرده قىزىپ ، بىر دەۋرده سوۋۇمايدۇ . ئەتراپىمىدىكى كىشىلەرنىڭ شېئىر يازالايدىغىنىمۇ ، يازالمايدىغىنىمۇ ، شائىرنىڭ ياخشى كۆپىنى قىلىدىغانلارمۇ ، يامان كۆپىنى قىلىدىغانلارمۇ قەدىرلەشكە تېگىشلىك ئادەملەر . شېئىر يازىدىغانلارنىڭ كۆپلۈكى بىر - بىرىنى تولۇقلىسا ، تولۇقلايدۇكى ، بىر - بىرىنى چەتكە قاقمايدۇ . بۇلار ئۆز يولىدا مېڭىۋېرىدۇ ، شائىرلىقمۇ مەڭگۈ قوشۇمچە مېھنەت ، ئۇ كۈنده شۇغۇللىنىشقا بولىدىغان كەسىپ ئەمەس ، ئۇ ھېچكىم ھېچكىمگە ئۆگەتمەيدىغان ، ھېچكىم ھېچكىمگە مىراس قالدۇرمايدىغان كەسىپ .

ئەسقەر يۈسۈپ : ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدە تۇرغان مەزگىللەردە ، دۇنيا شېئىرىيىتى بىلەن ئۇچرىشىپ ، نۇرغۇن تەسىراتقا ئىگە بولغانلىقىڭىزنى دەپ ئۆتكەنىدىڭىز ، بۇنىڭ تۇرمۇشىڭىزغا ياكى ئىجادىيىتىڭىزگە بۇرۇلۇش خاراكتېرلىك تەسىر ئېلىپ كەلگەنلىرى بارمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : ئۇ يەردە مەن ئاساسەن ئىنگلىز تىلى گاھىدا ئەرەب تىلى ئارقىلىق دۇنيا شېئىرىيىتى ۋە ئەرەب ئەدەبىياتى بىلەن ئۇچراشتىم . ئۇ يەردە بىر مۇسۇلمان بولغۇچىنىڭ كۆڭلى - كۆكسى يايراپ كېتىدۇ . ئۇ يەردە كىشىلەر ئىبادەتنى باشقىغا ئانچە ئالدىرىمايدۇ . ھەر كۈنى بەش ۋاخ نامازۋاقتىدا تەرەپ - تەرەپتىن ئەزان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ . نامازۋاقتىدا بايلارنىڭ ماشىنىلىرىنى توختىتىپ مەسچىتكە كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ، ئادەتتىكى ھۇنەرۋەن — تىجارەتچىلەردىن تارتىپ ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىگىچىلىك نامازۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋاتمەيدىغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ . ئىخلاسمەنلىك ۋە ئىسلام ئۆرپ - ئادەتلىرى كىشىگە ھەم زامانىۋىلىك ، ھەم قەدىمىيلىك تۇيغۇسى ئاتا قىلىدۇ . ئۇ يەردىكى بىنالار ، يوللار ، بازارلار ۋە ماشىنا - ئاپتوموبىللار زامانىۋى بولغان بىلەن يەنە روھىي جەھەتتە

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

قەدىمىيلىكىنى ۋە دىنىي ئەنئەنىنى ساقلاپ قالغان . ئاياللار ئاندا - ساندا ئۆتۈشمۇ «ئابايى» دېيىلىدىغان قارا كىيىم بىلەن چىقىدۇ . ئۇ يەردە جىنسىي ۋەسۋەسە بىلەن تەقۋادارلىق ئوتتۇرىسىدا كىشى كۆزى بىلەن كۆرەلمەيدىغان بىر خىل مۇۋازىنەت بار ئىكەن . بۇ خىل مۇھىتتا ئەرلەر تېخىمۇ ئەر بولىدىغان ، ئاياللار تېخىمۇ ئاياللىشىدىغان گەپ ئىكەن .

مېنىڭچە ئەر دېگەن ئېتىقادى مۇستەھكەم ، ھاياتىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ، ئۆز زىممىسىدىكى مەجبۇرىيەتلىرىنى تولۇق ئادا قىلالايدىغان ئادەم . ئاياللارمۇ ئۆز پەرزەنتلىرىنى ئوبدان تەربىيىلەيدىغان ، ئېرىنىڭ ھەر قايسى جەھەتتىكى كەم — كۈتىلىرىنى تولۇقلايدىغان ، خۇلق - مىجەز ، نازاكەت - سۈلكەتلىرى بىلەن ئايالىق سۈپىتىنى تېخىمۇ جىلۋىلەندۇرگۈچى كىشى . ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى قاتارلىق نۇرغۇن مۇسۇلمان ئەللىرىدە كىشىلەر تەقۋادارلىق ھۆزۈرى بىلەن شەيتاننىڭ غىدىقلىشى ئارىسىدا ياشايدۇ . خۇددى ئادەم ئاتا بىلەن ھەۋا ئانا جەننەتتە دۇچار بولغان قىسمەتكە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر خىل ئىستەك ۋۇجۇدىنى قاپلايدۇ . چاڭقاقلىق ۋە ئىنتىزارلىق ھاياتنىڭ جۇشقۇن ۋە سېھىرلىك تۇس ئېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ . مەن ئۇچۇن بۇنداق مۇھىت تېپىلماس بايلىق ئىدى . بۇ يەر مېنىڭ شېئىر يېزىشىمغا ئەڭ مۇۋاپىق جايدەك قىلاتتى . بۇ يەردىكى ھەممە نەرسە مەن ئۇچۇن يېڭى ۋە ھاياتىي كۆچكە تولغانىدى . مەن ھاياجانلىنىپلا يۈرەتتىم . شۇنداق دېيەلەيمەنكى ھاياتىمدىكى ئۇزاققا سوزۇلغان ئەڭ يۇقىرى ھاياجانلىق دەملەر ئۇ يەردە ئوتتى . ئېسىل شېئىرلارنى ئۇ يەردە جىق يازدىم .

ئەسقەر يۈسۈپ : ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شېئىرلىرىڭىزنى ئۇچ توپلام قىلىپ نەشرىياتقا تاپشۇرغانلىقىڭىزنى ئاڭلىغانىدىم . ئىككى يىل بولدى ، ھېچ خەۋىرى يوقمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : مەن ئۇ يەرگە مېڭىشتىن بۇرۇنمۇ

نەشرىياتقا شېئىر توپلىمى تاپشۇرغانىدىم ، ئۇمۇ چىقمىدى . كەلگەندىن كېيىن بەرگىنىمنى تېخىچە شۇ يەردە . ھازىرقى كۇنىلەردە كىتاب چىقىرىش دېگەنلىك ، تىراژغا ئۆزى ئىگە بولۇش ، كىتابنى ئۆزى سېتىۋېلىش دېگەنلىك بولىدىكەن . مىلك بىر جايادا يازغانلىرى بىزدەك مائاشلىقلارمۇ ئۆز پۇلىغا نەشر قىلدۇرىدىكەن . بۇنىڭغا كۇچ چىقىرىدىغان ئورۇن ياكى ئادەم بولمىغاچقا ، يېقىندا ئۇلارنى ئۆزۈم پۇل چىقىرىپ نەشر قىلدۇرماقچىمەن . بۇ ئەقلىنىمۇ ماڭا تۇرپاندىكى قەلەمكەش دوستۇم ئۆمەرجان سىدىق كۆرسەتتى .

ئەسقەر يۇسۇپ : توپلامىڭىزغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلار ھازىرغىچە مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنمىغان شېئىرلارمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : كۆپىنچىلىرى ئېلان قىلىنمىغان . بۇ شېئىرلار 1994 ـ يىلىدىن 2003 ـ يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى شېئىرلىرىمنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . بۇلار ئۇچ توپلام بولاتتى ، ئەمما يېغىشتۇرۇپ ئۇچ بۆلەككە ئايرىپ بىرلا توپلام قىلدىم . توپلامنىڭ ئىسمى «چۈمبەلدىكى كۆز» دەپ قويۇلدى . بىرىنچى بۆلەكنىڭ ماۋزۇسى «قىزغىن ئەتىرگۈل» ، بۇنىڭغا 1994 ـ يىلىدىن 2000-يىلىغىچە يازغانلىرىم كىرگۈزۈلگەن ، ئىككىنچى بۆلەكنىڭ ئىسمى «ئەرەبلەرنىڭ سۆڭىكى» ، بۇنىڭغا 2000 ـ يىلىدىن 2002 ـ يىلىغىچە چەت ئەلدە تۇرۇپ يازغان شېئىرلار كىرگۈزۈلگەن . ئۈچىنچى بۆلەكنىڭ ئىسمى «تۆكلۈك كېچە» ، بۇنىڭغا ھازىرغىچە يازغانلىرىم كىرگۈزۈلگەن . بۇ توپلامدا مەن بىر نەچچە يىل «ئادىل تۇنىياز» بولۇپ مەيدانغا چىقىپ ، شەكىل ۋە ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتە يېڭىلىق يارىتىشقا تىرىشتىم .

ئەسقەر يۇسۇپ : ئادىلجان ، ئۆمۇر بويى ئۇيغۇر تىلىدا ئىجاد قىلىش بىلەن شۇغۇللىنامسىز ياكى ئەرەب تىلى ، ئىنگلىز تىلى بىلەن يېزىقچىلىق قىلىش ئويىڭىز بارمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : مېنىڭ ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشتىكى مەقسىتىمۇ دۇنيا شېئىرىيىتىدىن بەھرىلىنىش ۋە ۋاقتى كەلسە

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۇلاربىلەن رىقابەتلىشىش ئۈچۈن ئىدى . لېكىن ، شائىر ئۆز تىلى بىلەنلا ئەڭ ئەركىن قەلەم يورغىلىتالايدۇ ۋە بەيگىگە چۈشەلەيدۇ . ئۇلۇغلىرىمىزدىن سەل بۇرۇنقى پىر - ئۇستاز ئەۋائى بولسۇن ياكى يېقىندا ئۆتكەن تەجەللى ھەزرىتىم بولسۇن ، كۆپلىگەن كلاسسىكلىرىمىز بىر نەچچە خىل تىلدا شېئىر يازالايدىكەن . لېكىن ، ئۇلارنىڭ ئۆز خەلقى ئارىسىدا قىممىتىنى تونۇتقىنى يەنىلا ئانا تىلىدا ئىجاد قىلغانلىرى ؛ ھازىر بىزنىڭ ئۇيغۇرلىرىمىز بەك كەڭ دائىرىلىك بولۇپ كەتتىمۇ ياكى ئىقتىدارىدا چېكىنىدۇقمۇ قانداق ، ئارىمىزدىن باشقا تىلدا ئىجاد قىلالايدىغانلار بەك ئاز چىقتى . ئەمما ، شېئىرلىرىمنى ئىنگلىز تىلىغا تەرجىمە قىلىپ بېقىش ئويۇم بار .

ئەسقەر يۇسۇپ : ئاڭلىسام ، بەزىلەر شېئىر يېزىشتىن بۇرۇن شېئىرىي ئەسەرلەرنى ياكى باشقا كىتابلارنى ئوقۇپ ، شۇ جەريانىدا كالىلىسىدا پەيدا بولغان پىكىرنى شېئىر قىلىپ يازىمىش ، سىزدىمۇ شۇنداق ئەھۋاللار بولۇپ باققانمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : مۇتلەق ئۇنداق بولمىغان دېيەلمەسمەن . لېكىن ، ئامالىنىڭ بارىچە ئاشۇنداق بولۇپ قالماسلىققا تىرىشتىم . ئىلھاملىرىم كىتاب ئوقۇشتىن ئەمەس ، بۇ تىلسىم تەبىئەتتىن ، سىرلىق دىنىي تۇيغۇلاردىن ۋە ئىنسانىنىڭ رەڭگارەڭ كەچۈرمىشلىرىدىن كەلگەن . كۆپىنچە ئەل - ئاغىنىلەر بىلەن پۇخادىن چىققۇدەك پاراڭلىشىپ كەلگەن چاغلاردا ياكى يالغۇزلۇق بېسىۋالغاندا جىقراق يېزىپ قالىمەن . لېكىن ، ھەر كۈنى كىتاب ئوقۇشتىن توختاپ باقمىدىم . ئۇ ھەر كۈنلۈك تامىقىمغا ئوخشاش كۈندىلىك ئادىتىمگە ئايلىنىپ كەتكەن .

ئەسقەر يۇسۇپ : ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىنىڭ ئەلئەينىدىكى دۆلەتلىك كۈتۈپخانىسىدا مەخسۇس كىتاب ئوقۇش بىلەن ئاي - يىللارنى ئۆتكۈزدىڭىز ، شۇ جەريانىدا دۇنيا شېئىرىيىتى ياكى ئەرەب شېئىرىيىتى بىلەن ئۇيغۇر

شېئىرىيىتىنى سېلىشتۇرۇپ باقتىڭىزمۇ؟

ئادىل تۇنيياز : شېئىر تەرەققىي قىلىدىغان ئەرسە ئەمەس، بەزى پەرقلەرگە قاراپلا بۇ مىللەتنىڭ شېئىرىيىتى يۇقىرى سەۋىيىلىك، ئۇ مىللەتنىڭ شېئىرىيىتى تۆۋەن سەۋىيىلىك دېگىلى بولمايدۇ. شېئىرنى سەۋىيە جەھەتتىن سېلىشتۇرۇش ئاقىلانىلىك ئەمەس. شېئىرغا مۇقىم ئۆلچەم قىلىدىغان سەۋىيە بولمايدۇ، ھەر بىر مىللىي تىلنىڭ ئۆز رېتىمى، مۇزىكىسى ۋە شېئىرى بار. قەدىمكى يۇنان دەۋرىدىكى ئەپسانە - چۆچەكلەردىن ياكى ئەۋائىي شېئىرلىرىدىن ھازىرقى ئەپسانە - چۆچەك ۋە شېئىرلارنى يۇقىرى سەۋىيىلىك دېگىلى بولمايدۇ. روھ دېگەنلىك تەرەققىياتىنى بىلگىلى بولمايدىكەن. شېئىر — روھنىڭ مەھسۇلى بولغاچقا، يۇكسەكلىك ياكى چاكىنىلىق بىلەن شېئىرغا باھا بەرگىلى بولماس. ماڭا بىر مىللەت بىلەن يەنە بىر مىللەتنىڭ شېئىرىيىتى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئانچە بىلگىلى بولمايدىغاندەك تۇيۇلىدۇ.

ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىنىڭ ھازىرقى زامان شېئىرىيىتى ئومۇمىي گەۋدە سۈپىتىدە ئەنئەنىنى ساقلاپ قالغانلىكەن. ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان بىر تۈركۈم ئەرەب شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرى ئامېرىكا شېئىرىيىتى بىلەن ئوخشاشلىققا ئىگە بولسىمۇ، ئىسلام روھى بىلەن يۇغۇرۇلغان بولغاچقا، ئەرەب ئەللىرىدە تەسىرى زور ئىكەن. يەنە بىر قىزىق يېرى، بۇگۈنكى كۈندىمۇ ئوردا شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرى ئېلان قىلىنىپ تۇرىدىكەن، پادىشاھلارغا مەدھىيىلەر ئوقۇلىدىكەن. بۇنداق شېئىرلارنى مەن «ئەلخەلىج» (قولتۇق) نامىلىق گېزىتتىن كۆرگەن.

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىمۇ ھازىر شېئىرغا باھا بېرىشتە يەكلىمە كىلىك جەق. ئېيتىش كېرەككى، شېئىرغا ۋىجدان بىلەن لىللا مەيدانداً تۇرۇپ، سەنئەتنى چىقىش قىلغان ھالدا سەممىيلىك بىلەن ئادىل باھا بېرىش كېرەك. ھەرقانداق خۇسۇسىي غەرەز، خۇپىيانە مۇددىئا يوشۇرۇنسا بولمايدۇ.»

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ئەسقەر يۈسۈپ : ئائىلىشىمچە ئامېرىكىدىكى شېئىرىيەت جەمئىيىتى ئۇيۇشتۇرغان خەلقئارالىق شېئىرىيەت مۇسابىقىسىنىڭ يېرىم ھەل قىلغۇچلۇق مۇسابىقىسىگە ئىنگلىزچە يازغان بىر شېئىرىڭىز تاللىنىپ ، «شېئىرىيەتنىڭ ئاۋازى» ناملىق توپلامغا كىرگۈزۈلۈپتۇ ، بۇ ئىشنىڭ جەريانىنى تەپسىلىيرەك سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز ؟ قانچىلىك ۋاقىتتا ئىنگلىزچە ئۆگىنىپ ، ھازىرقىدەك ئىنگلىزچە كىتابلاردىن بەھرىلىنەلەيدىغان سەۋىيەگە يەتتىڭىز ؟

ئادىل تۇنىياز : بۇ جەمئىيەتنىڭ ئادرېسىنى توردىن تېپىپ ، «3 - ئايغا كىرىش» ناملىق شېئىرىمنى ئىنگلىزچىغا تەرجىمە قىلىپ ئەۋەتكەنىدىم ، شېئىرىم تاللانغاندىن كېيىن ، بۇ جەمئىيەتنىڭ مۇدىرى ماڭا خەت يېزىپ توپلامغا كىرگۈزۈلگەنلىكىنى ئېيتقان . بۇنىڭ جەريانىنى شېئىرلار توپلىمىدا تەپسىلىي ئېيتقانىدىم ، بۇ يەردە كۆپ توختالماي . ئىنگلىزچە ئۆگىنىشىنى مەن خىزمەتكە چىققاندىن كېيىن باشلىغان ، يەتتە — سەككىز يىللارچە بولدى . ئەمما ، بەزىدە تاشپاقەدەك ئاستا ، بەزىدە شىرەدەك ئېتىلىپ تۇرۇپ ئۆگەنىدىم . دەسلەپتىكى ئارزۇيۇمدا ئىنگلىزچە شېئىرلارنى ئوقۇش ئۈچۈنلا ئۆگەنگەن ، ئەمدىلىكتە شېئىرلىرىمنى ئىنگلىزچىغا تەرجىمە قىلىپ بېقىش خىيالىدا ، تېخىمۇ قىزىقىپ ئۆگىنىۋاتىمەن .

ئەسقەر يۈسۈپ : شېئىر ئېتىبارسىز قىلىۋاتقان ، شائىرلار چەتكە قېقىلىۋاتقان زامانلارغا رېتورىك سوئال سۇپىتىدە بىر ماقالىڭىزدە شېئىر ۋە شائىر توغرىسىدا تۆۋەندىكىدەك تەبىرلەرنى بېرىپتىكەنسىز : «شېئىر — ئۆزىنىڭ مۇقەددەسلىكى بىلەن ئىنسان ئاپىرىدە بولغاندىن بۇيان ، خۇدا بىلەن ئىنسانىنىڭ ، ئىچكى دۇنيا بىلەن تاشقى دۇنيانىڭ ، شۇنداقلا ئىنسانلارنىڭ ئۆز ئۆزى بىلەن سۆزلىشىشى ؛ شېئىر يېزىش — بىر خىل ئىلاھىي پائالىيەت ، تىنىل ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدىغان مۇقەددەس مۇراسىم» ؛ «شائىرلار ئىنسانلار ئارىسىدىكى مەڭگۈ چوڭ بولمايدىغان

كىشىنىڭ بالا ؛ شائىرلار پەيغەمبەرلەردىن كېيىنكى ، مۇشۇ چەكسىز رېئاللىقتىكى قاراڭغۇلۇق ئىچىدە تەمتىرەپ يۈرگەن ئۇممەتلەرنىڭ روھىي قۇياشى بولۇش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان ؛ شائىرلار مىللەتنىڭ قەلب تارىخىنى پۈتكۈچى ؛ تولۇق بويسۇندۇرۇلۇپ بولمىغان ھەرقانداق مەدەنىي جەمئىيەتتە شائىر ئەڭ ئاخىرقى ياۋايى ئادەم» دەپ يازغانىكەنسىز ، بۇلارنى ئوقۇغان ھەربىر شېئىر يازغۇچى مەنۇنىيەت ۋە مەسئۇلىيەت ھېس قىلماي قالمايدۇ . ھازىرمۇ دىنىي تۇيغۇ بىلەن جىنسىي ئاڭ شېئىرنىڭ ئىككى قانىتى دېگەن قارىشىڭىزدا چىڭ تۇرامسىز ؟

ئادىل تۇنىياز : ئالدى بىلەن ئېيتالايمەنكى ، شېئىر — مېنىڭ دوستلارغا جۇملىدىن خەلقىمگە يوللىغان سالامىم . شېئىر — داستانلىرىم بالىلىقىمدىكى كەچۈرمىشلەر ۋە ھازىرقى ھېس-تۇيغۇلىرىمنىڭ روھىي خاتىرىسى . مەن كۆپىنچە ئۆزۈم ئوقۇغان شېئىرلارغا ئەمەس ، ئۆز قەلبىمدىكى شېئىرلارغا ئەگىشىمەن . شائىردىن ئىبارەت بۇ ياۋايى ئادەم ئۆزىنى مەدەنىيەت ئېڭى ۋە دىنىي تۇيغۇ بىلەن چەكلەپ تۇرغاندا بۇ شائىر بولىدۇ ، ئۆزىنى قويۇۋەتسە ياكى بەرداشلىق ۋە ئىخلاستىن ئايرىلسا ، تەن - جاندىكى كۈچ ئوشۇقچىلىقى ئىسراپ بولىدۇ — دە ، پارىماس ئادەمگە ئايلىنىدۇ . شېئىر يېزىش — بىر ئادەمنىڭ ياكى ئىنسانىيەتنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى پاك تۇيغۇلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشتىن ئىبارەت . شائىرلار باشقىلارغا قارىغاندا ئۇرغۇپ تۇرغان ھاياتىي كۈچكە ئىگە ئادەملەر ھېسابلىنىدۇ . ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ئىچكى كۈچ (ئېنېرگىيە ماگمىسى) نىڭ ئېشىپ - تېشىپ تۇرۇشى ئۇلارنى قەلەم ئېلىشقا ، ئىجاد قىلىشقا مەجبۇرلايدۇ . بۇ گويا كى خۇنخورلارنىڭ ئادەم ئۆلتۈرۈش خۇمارى تۇتقاندەك بىر ئىش . شۇڭا ، شېئىر يازماي ئامال يوق . بۇنداق ھاياتىي كۈچىنىڭ بىردىنبىر مەنبەسى - جىنسىي ئېنېرگىيە ، شۇنداقتىمۇ جىنسىي ئېنېرگىيىنىلا ئەتىۋارلاپ ، جىنسىي

ئەركىنلىكىنى كۆپ تەرغىب قىلغان جەمئىيەت ھامان زاۋاللىققا يۈز تۇتىدۇ. ئالىملار ھازىر، قەدىمدە ئاۋاتلاشقان بابىل شەھىرىنىڭ خارابلىشىنى ھەددىدىن ئارتۇق جىنسىي باشباشتاقلىق كەلتۈرۈپ چىقارغان دەپ قارىشاقتا. مېنىڭچە بۇ ئەينى زامان كىشىلىرى چېكىدىن ئاشقانلىقى ئۈچۈن غەيبىنىڭ ئىرادىسى بىلەن ۋەيران بولغان مەدەنىيەت. ئاۋسترىيىلىك دوختۇر فرويدنىڭ روھىي ئانالىز تەلىماتى، 20 - ئەسىردىكى غەرب مودېرنىزم ئەدەبىياتى ۋە غەرب مەدەنىيىتىگە، ھەتتاكى پۈتكۈل دۇنياغا چوڭ تەسىر كۆرسەتكەندى. بۇگۈنكى بىر قىسىم پاجىئەلەرنىڭ مەنبەسىنى شۇنىڭدىن ئىزدەشكە بولىدۇ. شۇڭا، ئېيتىمەنكى، دېنىي تۇيغۇ ياكى تەقۋادارلىق ئارقىلىق ئۆزىنى چەكلەپ تۇرمىغان ئادەم ئاخىر بەرباتلىققا يۈزلىنىدۇ. مەن تىلسىم تۇيغۇ ۋە ساماۋى روھلار بىلەن جىنسىي ئىستەك ۋە ھاياتىي كۈچنىڭ سوقۇلۇشى - ئۇرۇلۇشىدىن شېئىر پەيدا بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. بۇلارنىڭ بىرىنى چەكلەپ بىرىنى قويۇۋەتسە بولمايدۇ. بىرىنى بەك قويۇۋەتكەنلەر بىز ئىسمىنى ئاتاشنىمۇ خالىمايدىغان كۈچەنكى بىر بۇزۇق بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ئارتۇق ئېنېرگىيىنىڭ مۇۋازىنىتىنى شېئىر ئارقىلىق ساقلاپ قالالىغان ئادەم شائىر بولىدۇ.

ئەسقەر يۈسۈپ: بەزىلەرنىڭ «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا بىرەر ئېقىم يوق، پات ئارىدىمۇ ئېقىم پەيدا بولمايدۇ» دېگەنلىرىنى ئاڭلىدىم، سىزنىڭچە شۇنداقمۇ؟

ئادىل تۇنىياز: ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ھېچكىم ئېقىم پەيدا بولمىدى، دېيەلمەيدۇ - پەقەتلا شۇ ئېقىمنى ئايرىيدىغان ئادەم كەم، مېنىڭچە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا نۇرغۇن ئېقىم ۋە نوپۇل مۇكاپاتىغا ئېرىشكۈدەك دۇنياۋى شائىر - يازغۇچىلار بار. پەقەتلا ئۇنى بايقايدىغان كۆز، كۆتۈرۈپ چىقىدىغان كۈچ يوق.

نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشىش — بىر دۆلەت ياكى مىللەتنىڭ خەلقئارادا ئورنى بار - يوقلۇقى، دۇنيا ئەللىرىنىڭ دىققىتىنى

تارتقان ـ تارتمىغانلىقى بىلەن ئۆلچىنىدىغان ئوخشايدۇ. بىر خەلق دۇنياغا تونۇلمىغۇچە ئۇنىڭ سەنئىتى ۋە سەنئەتكارلىرىغا، شەئىرى ۋە شائىرلىرىغا كىشىلەر ئانچە نەزەر ـ گۇزەرىنى سالمايدىغان ئوخشايدۇ. يەنە بەزىدە خەلقئارالىق مۇكاپات ۋە ئېتىراپ قىلىشلار ئاۋۋال بىر مىللەتنىڭ شەئىرىگە (ئەدەبىيات ـ سەنئىتىگە) بېرىلگەندىن كېيىن، ئاندىن خەلقىنى تونۇيدىغان بىر خىل مۇناسىۋەتمۇ بارمىدۇ يا، دەپ قالىمەن.

3. تەپەككۇر يوللىرى

ئەسقەر يۈسۈپ: سىزنىڭ شەئىرلىرىڭىزدىكى ئۆزگىچىلىكتىن باشقا، ماقالىلىرىڭىزدىكى يېڭىچە قاراشلار، يەنى تەپەككۇر ئۆزگىچىلىكى مېنى قىزىقتۇرىدۇ. بۇ ئۆزگىچىلىكلەرنى ماقالىڭىزدە ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرۈلگەن تۆۋەندىكى نۇقتىلاردىن. ھېس قىلدىم: ئەر مىللەت ۋە ئايال مىللەت قارىشى؛ ۋاقىت بىلەن جىنسىي ئاڭنىڭ مۇناسىۋىتى؛ ئاي كالېندارى ئاساسىدىكى ئاي مەدەنىيىتى ۋە قۇياش كالېندارى ئاساسىدىكى قۇياش مەدەنىيىتى؛ دىنىي تۇيغۇ ۋە يەھۇدىيلار توغرىسىدىكى ئۆزگىچە قاراشلىرىڭىز، شۇنداقلا سۇغا بولغان تەكرار ھاياجىنىڭىز قاتارلىقلار. بۇلار مەدەنىيەت ھەققىدىكى شەئىرىي تەپەككۇرنىڭ نەتىجىسىمىكىن دەپ ئويلايمەن.

ئادىل تۇنىياز: مەدەنىيەت ماڭا نىسبەتەن ۋاقىتنىڭ رېئاللىقىغا ئايلىنىش ھالىتىدەك تۇيۇلىدۇ، يەنى ۋاقىت ئىنسانىيەتنىڭ غەيرىنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنۇش ۋە ماسلىشىش ئېڭىغا ئاساسەن مەۋجۇت بولىدىغان رېئال نەرسە ھەم ئىنسانىنىڭ ئەركىنلىك ۋە باشباشتاقلىقى بىلەن بەرىكىتى توغەپ، غايىب بولىدىغان يوق نەرسە. شۇڭا، شەرقنىڭ ۋە غەربنىڭ مەدەنىيىتى ئوخشاشمىغاچقا ئۇلارغا تەۋە ۋاقىتنىڭ سۈرئىتى ۋە بەرىكىتىمۇ ئوخشاش ئەمەس.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ئەسقەر يۈسۈپ : غەرب ئېڭى ۋە مەدەنىيىتى غەرب ئەللىرىنىڭ ۋاقتىنى بەلگىلىگەن دېمەكچىمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : شۇنداق . ئوقۇش ئۇچۇن چەت ئەلگە كەتكەن دوستىمىز رەپقەت غازى قايسى كۇنى لوندوندىن تېلېفون بېرىپ ماڭا : «بۇ يەردىكى ئادەمگەرچىلىك بىزنىڭكىگە ئوخشىمايدىكەن مىسالەن ، بىر كىمنى كۇتۇۋېلىش ئۇچۇن ئايرودرومغا چىققاندا ، كەلگۇچى كىشى ئالدىغا چىققۇچىنىڭ بېرىش ــ كېلىش كىراسىنىمۇ تۆلەيدىكەن ، بۇ يەردىكى مېھماندارچىلىق سېخىيلىقى تۇتسا بىرەر ۋاخ تاماق يېيىش بىلەنلا چەكلىنىدىكەن ، سېخىيلىق دېگىنىمىز ۋاقىت جەھەتتىكى سېخىيلىق ئىكەن ، مېھمان بولۇنغۇچىمۇ ئۆز تامىقىنىڭ پۇلىنى ئۆزى تۆلەيدىكەن ، ۋاقتىنى چىقىرىپ دوستىغا ھەمراھ بولغانلىقىنىڭ ئۆزىلا چوڭ ئادەمگەرچىلىك قىلغانلىق ، دوستلۇقنى يەتكۇزگەنلىك بولىدىكەن . بۇ جەمئىيەت ماددىي جەھەتتىن تويۇنۇش ھالىتىگە يەتكەن بولسىمۇ ، كىشىلەر مېھىر ــ شەپقەت گادايلىقىدا ئۆتىدىكەن ، ۋاقتىنىڭ قىسلىقىدىن بىر ــ بىرىگە مېھرىبانلىق يەتكۇزىدىغان پائالىيەتلەرگە چولى تەگمەيدىكەن » دېدى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر بولۇپ قالغانلىقىدىن پەخىرلىنىدىغانلىقىنى ئېيتتى . مەنمۇ چەت ئەلدىن مۇشۇنداق ھاياتىي كۇچ ۋە مۇھەببەتكە تولغان ئادەملىرىمىز ئارىسىغا قايتىپ كەلدىم . بىزدە ۋاقىت ئادەملەرنىڭ بىر ــ بىرىگە ھۆرمەت ــ ئىخلاسىنى بىلدۇرگۇچى سۇرۇنلار (نەزىر-چىراغ ، توي ــ تۆكۈن ، ئۆلۈم ــ يېتىم) ئۇچۇن ، يارانقۇچىغا تەشەككۇر بىلدۇرىدىغان ئىبادەت ئۇچۇن ، ماددىي مەئىشەتكە قارىغاندا ، روھىي ئازادلىك ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ . شۇڭا ، ۋاقىت گويا يارانقۇچىنىڭ بىزگە قىلغان مەرھىمىتىدەك ئېشىپ ــ تېشىپ تۇرىدۇ . بىز كۆرۈپ ، ئاڭلاپ ۋە ھېس قىلىپ تۇرغان غەرب رېئاللىقى دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە ، يەنى غەربتە ۋاقىت يوق ، غەربتە ۋاقىت ئاز قالغان ، ۋاقتىنىڭ بەرىكىتى تۇگىگەن . ئەمەلىيەتتە ۋاقىت يارانقۇچىنىڭ ئەڭ كاتتا

مۇجىزىسى، نېمىتى ۋە ئۆزى ياخشى كۆرگەن بەندىلىرىگە بەرگەن سوۋغىسىدۇر. ھەممە نەرسە ۋاقىتتا مەۋجۇت. ئۇنىڭ يوقالغانلىقى — ۋاقتىنىڭ تۈگىگەنلىكىدۇر. تەرەققىي قىلغان ئەللەر نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئېرىشتى، بىزدە نۇرغۇن نەرسىلەر يوق، بىراق ۋاقتىمىز بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە كەڭ-كۇشادە. ۋاقىتلا بولىدىكەن بىز يوق نەرسىلەرگە ھامان ئېرىشەلەيمىز. ئەسقەر يۈسۈپ: بىزنىڭ تەكلىپىمىز بىلەن پېقىندا «مەڭگۈ تاش» قىرائەتخانىسىدا، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا لېكسىيە سۆزلەپ بەرگەن. ۋاقتىڭىزدا «ئۆزۈمنى دائىم بۈيۈك بىر بىرلىك ئىچىدە ھېس قىلىمەن. ھاياتلىقتىكى ھەربىر نەرسە ئىلاھىي قۇدرەت بىلەن بىر - بىرىگە شۇنداق ماسلاشتۇرۇلغان. ھالەتتە يارىتىلغاندەك تۇيۇلىدۇ. ئۆزۈمنى تەقۋادارلىق ئارقىلىلا تۇتۇپ تۇرىمەن، ۋۇجۇدۇمدىكى دەۋرەپ تۇرغان قىزغىنلىق بىلەن دىنىي پەرزلەر ئىرىسىدا نۇرغۇن شېئىرلىرىم بارلىققا كەلگەن. گاھىدا شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسى بىلەن ئىمانىنىڭ ھىدايىتى ئوتتۇرىسىدا تەمتىرەپ قالىمەن. شۇنداقتىمۇ قەدەمدە بىر ئۇچرايدىغان مۇجىزىۋى مەۋجۇتلۇق ۋە ساماۋى روھلار كۆڭلۈمگە ئارامىلىق ۋە بىئارامىلىق بېغىشلايدۇ. خەلقىمىز ئۇلۇغ بىر ھېكمەتنى، بۈيۈك بىر سىرنى ساقلاپ يەتكەن خەلق...» دەپ سۆزلەۋاتقىنىڭىزدا مائا بىر تېلىفون كېلىپ سىرتقا چىقىپ كەتكەنىدىم. شۇنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىغۇم بار.

ئادىل تۇنىياز: شۇنداق. ھەربىر دەقىقىدە يارىتۇچىنىڭ مۇجىزىسىنى، كارامەتلىرىنى ھېس قىلىپ تۇرىمەن، بۇ دۇنيادا مەن ئېرىشكەن ھەربىر نەرسە ئۇچۇن چەكسىز ھەمدۇ سانا ئېيتقۇم كېلىدۇ. ئىنسان بىر يۇتۇم سۇ، بىر بۇردا نان ۋە بىر تىنىقى ئۈچۇنمۇ ئىگىسىگە تەشەككۇر ئېيتىشى لازىم. ئېيتىشقاد شۇنچىلىك يۇكسەك ۋە شۇنچىۋالا قۇدرەتلىككى، تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ، بولۇپمۇ ھازىرقىدەك ئىنسان قەدىر - قىممىتى يوقالغان، مۇقەددەس ئەنئەنىلەر

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ھەرسقا دۇچ كەلگەن ، مەنىشەت ۋە ھاۋايى-ھەۋەس كىشىلەرنى سىرلىق بىر ھالاكەتكە باشلاپ كېتىۋاتقان دەۋردە بىز پاكلىنىشقا ۋە ھىدايەتكە موھتاج .

ئەسقەر يۈسۈپ : ئادىلجان سىزنىڭ 1993 - يىللىرى «ئەر مىللەت ۋە ئايال مىللەت» ناملىق ئىلان قىلىنمىغان ماقالىسىزدە ۋە شېئىرلىرىڭىزدا تەكلىماننى بالىياتقۇغا ئوخشاتقانىدىڭىز ھەم-تۇنجى قېتىم ئەرمىللەت ۋە ئايال مىللەت قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ، تەكلىماكاننى ئەر مىللەتنىڭ ماكان ئېڭىدىكى بالىياتقۇغا ئوخشتىپ ، قەدىمدە ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئورخۇن - سېلىنگا ۋادىلىرىدىن بۇ ئۇچ تاغ ئىككى ئويمانلىق ئارىسىغا كۆچۈپ كېلىشىنى شېئىرىي تەپەككۇر بىلەن شەرھلىگەنىدىڭىز . كېيىنچە ياپونىيە ئالىملىرىمۇ تەكلىماكاننىڭ ھەقىقەتەن بالىياتقۇغا ئوخشايدىغانلىقىنى ھەيران قالغان ھالدا بايقىغان ، دوكتور ئەسئەت سۇلايمانمۇ يېقىندا ئېلان قىلغان ماقالىلىرىدە تەكلىماكاننى بالىياتقۇغا ئوخشايدۇ ، دېگەنىدى . كېيىنچە سىز بۇ سىرلىق قۇم دېڭىزىدىن ئايرىلىپ ، ھەقىقىي دېڭىز بويىدا ئىككى يىل ياشىدىڭىز ، بۇ تىلسىملىق ماكانغا بولغان سېغىنىشىڭىز ، بالىياتقۇغا بولغان تەلپۈنۈشىڭىز ئېپادىلەنگەن نۇرغۇن شېئىرلىرىڭىز بارلىققا كەپتۇ ، گەپنى يېغىنچاقلىسام ئەينى يىللاردا سىز تۇيۇقسىزلا ئاشۇنداق ئاجايىپ گەپلەرنى دەيتتىڭىز ، گويا بېشارەتچىلەردەك پىچىرلايتتىڭىز ، دېگەنلىرىڭىزنىڭ كۆپىنچىسى توغرا چىقاتتى . ھازىرمۇ شۇنداق مۇقەددەس تۇيغۇلاردا بولامسىز ؟

ئادىل تۇنىياز : بۇنداق تۇيغۇلار ئانچە كۆپ ئەمەس . ئادەتتە بۇنداق ئەھۋال يەتتە — سەككىز كۈن داۋاملىشاتتى . ھازىرقى ئىجادىيىتىمدىمۇ ئىلگىرى يۈز بەرگەن تىلسىم تۇيغۇ ۋۇجۇدۇمدىن دولقۇنغا ئوخشاش ئاستا - ئاستا تاراۋاتقاندەك ، تومۇر - تومۇرلىرىمغا سىڭىشىپ كېتىۋاتقاندەك سېزىملار بار . بىر مىسلىسىز تىنىچلىق مەدەنىيىتى ، رېئاللىقتىكى ھەربىر

نەرشىدە، ئۆز خاسلىقىنى ساقلايدۇ. ھەربىر ئورتاق ھادىسىدىن شۇ مىللەت كىشىلىرىنىڭ مەدەنىيىتى، پسىخىكىسى ۋە روھىي تارىخىنى بىلگىلى بولىدۇ.

«تام چاققۇچىلار» ناملىق بىر شېئىرىم بولىدىغان، بۇ شېئىردا مىللەتنىڭ دەل ئاشۇ مەدەنىيەت پسىخىكىسىنى ئىپادىلمەكچىدىم. بىر كۈنى بىر ئاشخانىدا كونا تاملارنى چېقىپ تېرىكچىلىك قىلىدىغان ئىككى مۇساپىرنىڭ گەپىنى ئاڭلاپ قالدىم. ئۇلارنىڭ بىرى بىر قېرىندىشىنىڭ تام ئاستىدا جان بەرگەنلىكىنى سۆزلەپ كېلىپ «تام ئادەمنى قوغلايدۇ» دېدى. كېيىن بۇ سۆزنى شېئىرىمدا ئۆز ئەينى ئالدىم. شەھەرلىرىمىز كۆندىن - كۈنگە ئېگىز بىنالار بىلەن يېڭىلىنىپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ يېڭىلىنىش بىزنىڭ غېرىبلىقىمىزنى يېڭىلىماقتا، ئوبدان دېققەت قىلمىدىغان بولساق بۇ بىنالارنى سالغۇچىلار بىز ئەمەس، چاققۇچىلار بىز ئىكەنمىز. ئۇرۇمچىدىكى ھەرقانداق بىر كونا بىنا چېقىلماقچى بولىدىكەن، ئۇلارنى ھامان ئۇيغۇرلار ئوستىگە ئالىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ تام چېقىۋاتقىنىنى كۆرىمىز، سېلىش، قۇرۇش بىرخىل سوغۇق قان مەدەنىيەت، شۇ مىللەتنىڭ ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئەقلىيلىك خاراكتېرىنى ئىپادىلەيدىغان ھادىسە. چېقىش، بۇزۇش ۋە ۋەيران قىلىش - ئۇرغۇپ تۇرغان ھاياتي كۈچىنى، ھېسسىياتنىڭ تىزگىنسىز ئۆزىنى ئىپادىلىشىنى كۆرسىتىدۇ. شۇ مىللەتنىڭ قۇرۇماس ھاياتي كۈچىنى ۋە ھېسسىيات ئاممىلىغا باي خاراكتېرىنى چۈشەندۈرىدۇ. تام ياققۇچىلارنىڭ جانىنى ئالىقانغا ئېلىپ قويۇپ تام چاققان ھالىتى ماڭا بىر خىل قارام ھاياجانىنى، يەنى ئۆيلەر ئۆي ئەمەس گويا بالىياتقۇدەك ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇرىدى. بۇ ھەم ھەقىقي ئەرلىك خاراكتېرنىڭ، ھەم ئەر مىللەت مەدەنىيىتىنىڭ مەۋجۇتلۇقىمىزدىكى ئىپادىلىنىشىدەك تۇيۇلدى.

ئەسقەر يۈسۈپ: بۇگۈنكى دەۋردە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان ھەر قانداق دىن شەھۋانىيلىقنى، ھاراق ئىچىپ

مەست ـ ئەلەس يۇرۇشنى ياكى ئەقىلدىن يىراقلىشىشنى ، ئەس ـ ھوشنى يوقىتىشنى ھەمدە يولدىن ئېزىشنى چەكلەيدۇ ، ئەخلاقسىزلىقنى ، پاسىقلىقنى ، بەدەۋىلىكنى يامان كۆرىدۇ . تارىختىن بۇيان ھەددىدىن ئېشىش ئاقىۋەتتە سىرلىق كۈچ تەرىپىدىن جازالىنىپ كەپتۇ . شۇنداقتىمۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئەقىل بىلەن چۈشەندۈرۈپ بېرىشنىڭ قىيىنلىقىنى ، بولۇپمۇ شەھۋەتنىڭ ئەقىل بىلەن ئىزاھلاشنىڭ تەسلىكىنى ھېس قىلماقتىمەن .

ئادىل تۇنىياز : راست ، دىنلارنىڭ ھەممىسىدە پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولغان بىر نەرسە بار ، ئۇ بولسىمۇ جىنسىيەتكە چەك قويۇلغان . كىشىلەر دىنغا ئىشەنسۇن ياكى باشقا دىندا بولسۇن ، ئۆز قېرىندىشى بىلەن توي قىلىش چەكلىنىدۇ . ئېتىقادنىڭ جىنس بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان بۇ تەرىپى ھەقىقەتەن بىزنى ئويلاندۇرىدۇ . قەدىمكى بابىلنىڭ ۋەيرانچىلىقىنىمۇ ھەددىدىن ئاشقان شەھۋەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ ئۆتكىنىم ئېسىڭىزدىمۇ ؟

ئەسقەر يۈسۈپ : ھەئە ، قەدىمكى بابىلنىڭ خاراب بولۇشىنى ئەينى چاغدىكى چېكىگە يەتكەن ئىشرەتپەرەزلىق بىلەن باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى سۆزلىگەنىدىڭىز . بىز ياشاۋاتقان بۇ يۇرت ئىچى ئەل ئارىسىدىمۇ يامغۇر ياغسا ياكى يەر تەۋرىسە ۋە ياكى بىرەر ئاپەت يۈز بەرسە ، بۇنى بۇزۇقچىلىق ۋە تەپرىقچىلىقنىڭ يامراپ كەتكەنلىكىدىن كۆرىدىغان قاراش بار ، قارىغاندا دۇنيادىكى قەدىمىي مەدەنىيەتلىك ئەللەر ئارىسىدا ھەرخىل ئورتاقلىقلار بولىدىغان ئوخشايدۇ . ئېسىڭىزدىمىكىن ، ئالدىنقى ئايدا «قارلۇق ئۇن ـ سىلىن ستۇدىيىسى» نىڭ ئىشخانىسىدا دۇبەيدىكى تەسىراتلىرىڭىزنى سۆزلەۋېتىپ ، ئەرەب دۆلەتلىرى ۋە باشقا جايلىرىمۇ جەنۇب بىلەن شىمالنىڭ پەرقى چوڭلۇقىنى ، ئىككى ئەرەبنىڭ «مەن شىمالىي يەمەنلىك ، مەن جەنۇبىي يەمەنلىك» دەپ ئۆز سالاھىيىتىگە چەك قويۇۋاتقىنىنى كۆرگىنىڭىزنى ۋە ئۆزىڭىزنىڭ جەنۇب ۋە

شىمال ھەقىقىدىكى ئۆزگىچە قاراشلىرىنى دەپ بەرگەنىدىكىن.

ئادىل تۇنىياز: مېنىڭچە جەنۇب ھامان نامراتلا، ئەنئەنىگە ۋە ھاياتىي كۆچىگە يېقىن. شىمال دائىم دېگۈدەك سانائەتكە، يېڭىلىققا ۋە يات مەدەنىيەتكە يېقىن. ئامېرىكىدىمۇ شۇنداق، ئامېرىكىنىڭ جەنۇبىي قىسمى دېھقانچىلىق رايونى، شىمالىي قىسمى سانائەت، پەن-تېخنىكا رايونى. قىزىق يېرى نۇرغۇن رايون ۋە دۆلەتلەرنىڭ جەنۇبىدا ئەپسانە ۋە رىۋايەتلەر كەڭ تارقالغان، خەلق قەدىمىي مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغاچقىمىكى، سەنئەتكارلار شىمالغا نىسبەتەن كۆپرەك چىققانىكەن: جەنۇبنىڭ سىرلىق مەدەنىيەت جۇغلانمىسى شۇنداق يوللار بىلەن تارقالغانغا ئوخشايدۇ. قەلەمدىشىم تاھىر ھامۇتنىڭ «جەنۇبقا سەپەر» ناملىق شېئىرىنى مۇشۇ نۇقتا بويىچە تەھلىل قىلغانىدىم. مېنىڭ جەنۇبتىكى ئۇيغۇر يېزىلىرىنىڭ تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرۈشۈمگىمۇ كىشى بىلىپ بىلمەي قالىدىغان مۇشۇنداق بىر ئىچكى مۇقەررەرلىك ۋە ئىچكى بالاغەت سەۋەب بولغان. جەنۇب - جەنۇبتا ياشىغۇچىلار ئوچۇن ئۇزۇلۇكسىز ئەپسانە پەيدا قىلغۇچى، پۈتمەس-تۈگىمەس ھاياتىي كۆچىگە تولغان ماكان. جەنۇب - يوشۇرۇن ئېڭىمنىڭ قاتلىمى، شېئىرلىرىمنىڭ تىلسىم بەلگىسى.

ئەسقەر يۈسۈپ: سىزنىڭ «ئوسما» ناملىق شېئىرىڭىز، زامانىۋى شەھەردىكى خارلانغان ئەنئەنىدىن باشقا بىر بېشارەتنى ئۇز ئىچىگە ئالغان، دەپ ئويلىدىم.

ئادىل تۇنىياز: شۇنداق دېسىمۇ بولار. بىر كۈنى رابىيە قادىر سودا ساراىيى يېنىدىكى بۇلاقبېشى كوچىسىدا كېتىۋېتىپ، ئۇچ - تۆت ئايالنىڭ ئوسما سېتىپ ئولتۇرغىنىنى كۆردۈم. مەن بېرىپ بىر بېغىنى سورىسام بەش مو دېدى. مەن ئۇنى بۇگۈنكى تۇرمۇش ئىستېمالىمىز بىلەن سېلىشتۇرسام بەكلا ئەرزاندەك تۇيۇلدى. لېكىن، شۇ ئارىدا بىرمۇ كىشىنىڭ

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

يىمىر باغ ئوسمىنى سېتىۋالغىنىنى كۆرمىدىم ، بۇ ئايالارنى قانداق جان باقىدىغاندۇ دەپ ئويلاپ تۇرسام ، بىرەيلەننىڭ : «ۋاي ، قېچىڭلار ، بازار باشقۇرغۇچىلار كەلدى» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىر نەرسىلىرىنى كۆتۈرۈپ تەرەپ - تەرەپكە قاچتى ، بۇ چاغدا بىر قىزنىڭ ياغلىقىدىن بىر باغ ئوسما چۈشۈپ قالدى . شۇنىڭغا قاراپ بىئارام بولدۇم ، ئاچچىق خىيالار بىلەن ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىككى مىنۇتتىلا بۇ شېئىرنى يازدىم . يەنىلا كۆڭۈل غەشلىكىدىن قۇتۇلالمىدىم . ئىچىمدە بىر نەرسە قاينايتتى . كۆز ئالدىمدا ئورخۇن دەريا‌سى بويىدا ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ چاچلىرىنى تاراپ ئوسما قويۇشۇۋاتقان ھالىتى كەلدى ، مىڭ يىللار ئىلگىرى بۇ دەريادا دولقۇنلىغان ئات يايلىمىڭ سۈنى ئورۇمچى كوچىلىرىدا دولقۇنلاۋاتقان ئادەملەر ئېقىنى بىلەن بىر يەرگە ئاكەلدىم .

ئەسقەر يۈسۈپ : كىچىككىنە بىر ئىشتىنمۇ نەچچە مىڭ يىللىق مەدەنىيەتنىڭ ئۆزۈلمەسلىكىنى كۆرگىلى بولىدىكەن . سىز بۇ ئارقىلىق ئوسمىغا مۇناسىۋەتلىك تەقدىر - قىسمەتلىرىمىز بىلەن بىللە ئۇنىڭغا چېتىلغان مەدەنىيەت ئارقا كۆرۈنۈشىنى كۆزدە تۇتۇپسىز — دە؟

ئادىل تۇنىياز : شۇنداق . قەدىمىي بىر مىللەتنىڭ تارىخىي مۇساپىسىدە پاجىئەلەر تەكرارلىنىپ تۇرىدۇ . بۇنىڭ بىلەن ئوخشىمىغان زاماندا تەقدىر - قىسمەتلىرى ئوخشىمايدۇ . ئەمما ، ئۇنىڭ بېشىغا قانداق كۈنلەرنىڭ كېلىشىدىن قەتئىينەزەر ، مىللەتنى مەڭگۈلۈككە ئېلىپ بارغۇچى ئىختىرا ۋە مەدەنىيەتلەر ، ئېتىقاد ۋە ئۆرپ - ئادەتلەر مەۋجۇت بولۇۋېرىدۇ . ئوسمىغا ئوخشاش مەدەنىيەت يەلگىلىرى ئۇيغۇر تۇرمۇشىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ كەتكەن . بۇنداق مەدەنىيەت ، روھىي قۇۋۋەتنىڭ ئۆلمەس سېھرى بىلەن بىللە زامانىدىن — زامانغا ئۇلىنىپ كېلىدۇ . مىللەتنىڭ تاشقى رېئاللىقىدا قانداق ئۆزگىرىش بولۇشىدىن قەتئىينەزەر كائىنات ماسلىقىدا مەڭگۈلۈك كۈچ - قۇدرەتتەك ئىچكى مەۋجۇتلۇقىنى

ساقلاپ تۇرىدۇ.

ئەسقەر يۈسۈپ: سىزنىڭ «ئەركەكلەر قېنى سىلەر» ناملىق داستانىڭىزدا:

جەمجىتلىق ئايال،

سايىمىز ئايال،

غېرىبلىق ئايال،

قاتناش قائىدىسى ئايال،

ئايال —

ئەركەكلەرنىڭ ئۆلۈم مەيدانى،

ئايال —

ئالەم بىنا بولغان شۇ كۈنى،

تۇنجى ئەرنىڭ بالىياتقۇسى،

ئايال —

يىلان بېشى چاقنىغان ئەلدىن،

خاقان ئولجا ئالغان جانلىق مال،

ئايال —

بويسۇنغۇچى خەلقلەر،

تەڭرىقۇتقا سوۋغا قىلغان مەلىكە،

ئايال —

كۆچتۈڭگۈر ئەرنىڭ

تومۇرىدا ھۆركىرىگەن شىر،

ئايال —

چۈشكۈنلەشكەن ئەر.

دېگەندەك مىسرالار بار. نۇرغۇن شېئىرلىرىڭىزدىن ئايالىلارنى ئۇلۇغلاش كۆيى ۋە سېغىنىش ئوتى ئۇرۇلۇپ تۇرىدۇ. تەبىئەتتىكى تالاي شەيئىلەرنى ئايالىلار ئارقىلىق سۈپەتلىگەنسىز. ھېلى كۆپ يەردە ئايالىلارغا ئېنىقلىما بەرگەنسىز. كۆپ ھاللاردا دۇنيادىكى مەدەنىيەتنىڭ بەرپا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بولۇشى ۋە ۋەيران قىلىنىشىغا ئاياللار سەۋەبچى بولىدىكەن. مىسىز «ئاياللار ئازادلىقى» پەيدا بولغاندىن كېيىن ئىنسانلار مەدەنىيىتى قارشى يۆنىلىشكە قاراپ ماڭدى دېگەن ئىدىئىز بۇ ھەقتىكى قاراشلىرىڭىزنى ئاڭلىغۇم بار.

ئادىل تۇنىياز: مەدەنىيەتنىڭ قۇتۇپى بار، ئاياللارنىڭ ئورنى مەدەنىيەتنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىسى ھېسابلىنىدۇ. ئايال ئۆزىنىڭ ئەنئەنىسى بويىچە تەرەققىي قىلغاندا ئۇ «ئانا» بولىدۇ، ئەكسىچە بولسا «كوچىدىكى ئايال» غا ئايلىنىدۇ، ھازىرقى مەدەنىيەت ئاياللىنىڭ «ئانىلىق» خاراكتېرى بىلەن ئەمەس «ئەركىنلىك» خاھىشى بويىچە تەرەققىي قىلىۋاتىدۇ. قورقۇنچلۇق يېرى شۇكى، ئىنسان ئەركىنلىكىنىڭ ئاخىرقى پەللىسى جىنسىي ئەركىنلىك، جىنسىي ئەركىنلىك بولسا ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ تامام بولۇشىدۇر.

ئەسقەر يۇسۇپ: يېقىندىن بۇيان زىيالىيلىرىمىز ئارىسىدا يەھۇدىي روھى يەھۇدىيلار قىزغىنلىقى كۆتۈرۈلگەنىدى، ھەتتا بەزىلەر يەھۇدىيلارنىڭ تارىخىي كەچۈرمىشلىرى ۋە قۇرغاق زېمىنلىرى بىزنىڭكىگە ئوخشايدۇ، بىز ئۇلارنى ئۇلگە قىلىشىمىز كېرەك دېيىشتى. لېكىن، سىز «مەڭگۈ تاش» قىرائەتخانىسىدىكى سۆھبەتتە دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە قاراشنى ئوتتۇرىغا قويىدىڭىز.

ئادىل تۇنىياز: شۇنداق. تەرەققىياتقا ئەگىشىپ نۇرغۇن ئەنئەنىۋى قاراشلىرىمىز، قىممەت چۈشەنچىلىرىمىز، ئۇلۇغلايدىغان ۋە پەس كۆرىدىغان نەرسىلىرىمىز ئالمىشىپ قېلىۋاتىدۇ. بالا چاغلىرىمىزدا ئەلىمەھەللىدىكىلەر ئەڭ ئاچچىق كەلگەن ئادەمنى «جوھۇت» دەپ ياكى «جوھۇتنىڭ بالىسى» دەپ تىللايتتى. «جوھۇت» نىڭ يەھۇدىيلارنى كۆرسىتىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان. گەرچە بىز ئۆزىمىزنى دىنىي ۋە مىللىي يەكلىمىچىلىكتىن خالىي ھازىرقى زامان ئادىمى دەپ قارىغاندىمۇ، ئۆزىمىز ۋە باشقىلار ھەققىدە سۆزلىگەندە سوغۇق قان بولۇشىمىز كېرەك. يەھۇدىيلاردەك 2000 يىلغىچە

ۋەتەننىنى ، بەخت ـ سائادەتنىنى تارتقۇزۇپ قويۇپ ، 2000 يىلدىن كېيىن قەدەمنى كۆتۈرگەن بىئەتىۋا بىر مىللەت بىزنىڭ ئىزگىمىز بولالمايدۇ . بىر مىللەت ئۇچۇن 2000 يىل ئاز ۋاقىت ئەمەس ، بىزنىڭ روھىي تۇرۇكسىز باشقا يەردە ، دەرۋەقە ئىقتىساد ۋە سودا يەھۇدىيلارنىڭ قەدەمنى كۆتۈرۈپ ، ۋەتەننىنى قايتۇرۇپ بەردى . بىراق ، قانداقتۇر بىر مىللەت كەمبەغەلچىلىكتىن يوقىلىپ كەتمەيدۇ ، ئۇلارنىڭ شۇنچە ئىزۇن دەۋرلەر دىشۋارچىلىق تارتىشىمۇ يەھۇدىيلارغا خاس سودىگەرلىك ئېڭىدىن بولغان ، چۇنكى سودىگەرنىڭ ئېڭىدا پۇلدىن ئارتۇق قىممەت يوق ، ئۇلارنىڭ دىققەت ـ نەزىرى ئۆز قوۋمىنىڭ تەقدىرى ، ۋەتەننىڭ قايغۇسى پاكى ئەركىنلىكىدە ئەمەس ، نەچچە مىڭ يىلغىچە پۇلدىلا بولغان .

ئەسقەر يۇسۇپ : مۇنداق بىر ھېكايە ھېلىمۇ ئېسىمدە : بىر يەھۇدىي سودىگەرنىڭ ئالدىغا بىر يەھۇدىي تىلەمچى كەپتۇ ، يەھۇدىي سودىگەر ئۇنى قوپاللىق بىلەن قوزۇق قول ھەيدەپتېپتۇ يۇ ، باشقا مىللەتتىن بولغان بىر سائىلغا بىر مۇنچە پۇل بېرىپ قايتۇرۇپتۇ . ياندا تۇرغانلار بۇ نېمە قىلغىنىڭ دەپ سورىغاندا ، بۇ يەھۇدىي سودىگەر مۇنداق دەپتۇ : «ئەسلىي يەھۇدىي مۇنداق بولماسلىقى كېرەك ، مەن ئۇنىڭغا پۇل بەرسەم ، ئۇ تەييارتاپ بولۇپ قالىدۇ ، يات مىللەتنىڭ سائىلغا پۇل بېرىشىم ، ئۇلارنىڭ تەييارتاپ ، يارىماس بولۇپ قېلىشى ئۇچۇندۇر » .

ئادىل تۇنىياز : دەل مۇشۇ ھېكايىدىنمۇ ئەقلىنى مۇھەببەتتىن ئۇستۇن كۆرىدىغان ، پۇلنى بارلىق قىممەتنىڭ ئۆلچىمى قىلىدىغان سودىگەر روھى چىقىپ تۇرىدۇ . مىللىتى قانچىلىك ئەبگار ، بىچارە ، ئىللەتلىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، مۇھەببەت ئىگىسى ئۇنى سۆيۈشى كېرەك . ئۆز قېرىندىشىڭ ، ئۆز پۇشتۇڭ بىچارە ھالدا ئالدىڭغا كەلسە ، ئۇنىڭغا مېھىر ـ مۇھەببەت يەتكۈزۈش يوق ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىش ، ئىللىتى ئۇچۇن مىللىتىنى قارغاش ، روھىنى چۇشۇرۇش ۋە

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

غۇرۇرىنى يەرگە ئۇرۇش مۇھەببەتنىڭ كەملىكى ئەمەسمۇ؟!

ئەسقەر يۇسۇپ: سىزنىڭ ماڭا بەرگەن تەسىرىڭىز شۇكى، سىز دىنىي تۇيغۇنى ئالەم مۇجىزىلىرىگە بولغان قايىللىق، ياراتقۇچىغا بولغان مىننەتدارلىق دەپ قارايدىكەنسىز هەم بۇنى ئەڭ ئالىي مۇھەببەت ۋە ئىنسانلىق تەنتەنىسى دەپ ئۇلۇغلايدىكەنسىز، دەل مۇشۇ سەۋەبتىن ئىللەتلىرىمىزگىمۇ مۇھەببەت كۆزى بىلەن قارىيالايدىكەنسىز، بۇ زامانداشلاردىن خېلى كۆپلىرىمىز قىلالمايۋاتقان ئىش. بىراق، هازىرقى مەدەنىيەت باشقا بىر يۆنىلىشكە قاراپ كېتىۋاتماقتا، ئىنسان يارىتىلىشىدىكى ئىرادىسى ئۇچۇن ئەمەس، ئۆز ئىرادىسىنى گەۋدىلەندۇرۇش ئۇچۇن تىركەشمەكتە...

ئادىل تۇنىياز: شۇنداق بولغىنى ئۇچۇن ئۇلار كۇنسېرى تارىيىۋاتقان ۋاقىت قەپىسىگە مەھكۇم بولدى. مەن ئۇنى هالاك بولغان قۇياش مەدەنىيىتى دەپ ئاتايمەن. هازىر دۇنيادا ئىككى خىل مەدەنىيەت ۋە ئىككى خىل ۋاقىت بار، پۇتۇن يەر شارىدا ئۇمۇملىشىۋاتقان مىلادىيە كالېندارى ئەسلىدە رىم ئىمپېرىيەسى دەۋرىدە مىسىرنىڭ قۇياش كالېندارىنى ئىشلىتىشتىن كەلگەن قۇياش كالېندارىدۇر.

مېنىڭ قارىشىمچە، شەك-شۇبھىسىزكى ۋەيران بولغان قەدىمكى بابىلون مەدەنىيىتى، مىسىر مەدەنىيىتى، مايا مەدەنىيىتى قاتارلىقلارنى بەرپا قىلغان مەدەنىيەت ئىگىلىرى قۇياش كالېندارىنى قوللانغۇچىلاردۇر. قۇياش كۆيۈۋاتقان ئوتتۇر، قۇيۇپ بېرىلگەن ئېنېرگىيەدۇر. «قۇرئان» دا شەيتاننىڭ ئوتتىن يارىتىلغانلىقى قەيت قىلىنغان.

بىز يېڭىۋاتقان قۇياش مەدەنىيىتىگە، يۇقىرى ئېنېرگىيە دەۋرىگە كىرىپ كېلىۋاتىمىز، غەرب دۇنياسىنى يېتەكلەپ مېڭىۋاتقان ۋاقىتمۇ قۇياش كالېندارىدۇر. روهىي مەدەنىيەتنى ئايىغا ئوخشىتىش مۇمكىن، ئاي كالېندارى ۋە ئاي ئىسلام دۇنياسىنىڭ بەلگىسى هېسابلىنىدۇ. كىشىلەرنىڭ روهىي زۇلمىتىنى يورۇتىدىغان ئاي بىلەن، ئاي كالېندارىنى

قوللىنىۋاتقانلارنى ئاگاھلاندۇرغۇچى دىن ئوتتۇرىسىدا سىرلىق مۇناسىۋەت بار . ئاي كالېندارىدىكىلەرنىڭ ۋاقتى ئۇزۇن ، بەزىدىكەتلىك ، كەڭتاشا ، قۇياش كالېندارىدىكىلەرنىڭ ۋاقتى قويۇقبتىلگەن ئېنېرگىيىدەك خورىغان ، ئاز قالغان ، زامانى ئاخىرلىشىۋاتقان . . . بىلىش كېرەككى بىز ساەتنى ياسىدۇق ، لېكىن ۋاقىتنى ئەمەس ، بوشلۇقنى ئىگىلىگۈچى شەيئىلەرنى ياساۋاتىمىز ، لېكىن بوشلۇقنى بىز ياسىغان ئەمەس . سۇنى ئىچىمىز ، ئىشلىتىمىز ، بۇلغايمىز ، سۇ ئارقىلىق پاكلىنىمىز ، لېكىن زېمىندىكى سۇنى بىز ئىنسانلار ياسىغان ئەمەس .

ئەسقەر يۈسۈپ : ئادىلجان ، سىزنىڭ خېلى كۆپ شېئىرلىرىڭىزدا سۇ ۋە سۇنىڭ تەسۋىرى كۆپ ئۇچرايدۇ . سۇغا بولغان ئالاھىدە ھاياجىنىڭىزنى ھېس قىلىمەن .

ئادىل تۇنياز : شۇنداق . سۇنىڭ رېتىمى مەندە ھاياتلىق رېتىمىدەك ھاياجان قوزغايدۇ ، سۇدىن كائىناتنىڭ ، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ ۋە شېئىرنىڭ رېتىمىنى ھېس قىلىمەن . كىچىكمىدىن باشلاپ قورغاق يېزىلىرىدىن ، قوم - چۆللۈك بويلىرىدىن شارقىراپ ئېقىپ ئوتىدىغان ئېرىق - ئۆستەڭ سۈلىرى ماڭا بۇ قەدىمىي مىللەتنىڭ ھاياتلىق كۈيىدەك ئاڭلىنىاتتى . شۇڭمۇ شېئىر ئىجادىيىتىدە ئاساسلىق رول ئوينايدىغان سەزگۈ - كۆرۈش سەزگۈسى ياكى باشقا سەزگۈ ئەمەس ، ئاڭلاش سەزگۈسىدۇر . ناھايىتى ئېنىقكى بىر ئېتىقادلىق مىللەت بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن قەدىمدىن ھازىرغىچە ئاڭلاپ كېلىۋاتىمىز .

ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئاڭلاش سەزگۈسىنىڭ نەتىجىسى بولغان ئېتىقاد (غەيبنى ئاڭلاش) ۋە ناخشا - مۇزىكا بىزنىڭ مىللىي مەدەنىيەت بەلگىمىزدۇر .

سۇ — ھاياتلىقنىڭ بېشى ، قورغاق زېمىندىن ھاياجان بىلەن ئېقىۋاتقان سۇ ، ئىشقىي ھەۋەستە كۆيۈۋاتقان تەندىن ئاققان جەۋھەر ، جىنسىي باشباشتاقلىقتىن كېلىپ چىققان ئاقىۋەت ۋە توپان بالاسى بىر - بىرىگە باغلانغان . يەرشارىنىڭ

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تۆتتىن ئۈچ قىسمى سۇ ، ئىنسانلار ئالماقچىلىك يەردە ، بىراق بىز دائىم بۇنى ئۇنتۇپ قالىمىز . ئەتراپىمىزدىكى توپانىنىڭ تېخى قۇرۇپ بولالمىغانلىقىنى ، دېڭىز يۈزىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ ، مۇزلۇقلارنىڭ ئېرىشىنى كۆرمەيمىز ، بۇيۈك ئەنئەنىلەرنى ، قەدىمكى غەيب ئۈچۈرلارنى ، بىزگە يەتكەن ئاۋازلارنى ئۇنتۇپ قالىمىز . بۇ ئۇنتۇش بىلەن قانتىق ئەھكاملار يۇمشاپ ، ئەر ـ ئاياللار ئېرىپ ، ئەنئەنە سۇ ئاستىدا قالىدۇ ، ھالاكەتكە يۈزلىنىمىز .

ئەسقەر يۈسۈپ : سىزنى تەپەككۇر ئەنئەنىسىگە قايتقۇچى دېسەك بولغۇدەك .

ئادىل تۇنىياز : ئەمەلىيەتتە دۇنيا كونىرىمايدۇ ، ئۆلۈم ۋە ھالاكەتكە ئېلىپ بارىدىغان يېڭىلىقلار ئىنسانىيەت روھى ئۈچۈن يېڭىلىق ئەمەس ، ھاياتلىقنى ساقلاپ تۇرغۇچى ئەنئەنىلەرلا قەدىمكى ، ھازىرقى ۋە كەلگۈسىدىكى يېڭىلىقتۇر ، چۈنكى ھاياتلىقنىڭ ئۆزى يېڭىلىق ، ھەربىر جان ۋە ھەربىر دەقىقە يېڭى !

بارچە مەدھىيىلەر ھاياتلىقنىڭ ئاشۇ بۇيۇك ئىگىسىگە بولغاي !

(2003 ـ يىلى 5 ـ ، 6 ـ ئايلاردىكى بۇ سۆھبەتلىرىمىزنى ئەسقەر يۈسۈپ ئۇنئالغۇغا ئېلىپ 6 ـ ئايدا خاتىرىگە رەتلىگەن)

«شائىر خەلقنىڭ پۇشتى ئىكەنلىكىمدىن پەخىرلىنىمەن»

(قەلەمكەش دوستۇم ئۆمەرجان سىدىق بىلەن سۆھبەت)

ئۆمەرجان سىدىق: ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئادىلجان، ياخشى تۇرۇۋاتامسىز؟ سىز بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئوقۇرمەنلەر بىلەن ئورتاقلىشىش پۇرسىتىگە ئېرىشكەنلىكىمدىن ئىنتايىن خۇشالمەن. بۇ قېتىمقى سۆھبىتىمىزنىڭ سىزگە قىزىقىۋاتقان نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ قەلبىدىكى سوئاللارغا جاۋاب بېرىدىغانلىقىغا، ئۇلارنىڭ تىلەكلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

ئادىل تۇنىياز: بۈنىڭدىن بۇرۇن شېئىرلىرىم ئارقىلىق قەلبىدە مېنىڭكىگە ئوخشاش مۇڭدەشكەن ئوت كۆيۈپ تۇرىدىغان بارلىق دوستلارغا سالام يوللاپ تۇرغانىدىم. ھەربىر شېئىر مېنىڭ دەرۋىشانە دۇنيادىن چىقىپ، شاۋقۇنلۇق كىشىلەر توپىغا، مەن ئوچۇن ئەڭ ئەزىز مېھرىبان خەلقىمگە يوللىغان ئاشىقانە سالىمىم ئىدى. ھازىرغا كەلگۈچە نەشر ئېپكارلىرى ئارقىلىق بولىدىغان سۆھبەتلەردىن ئۆزۈمنى تارتىپ شېئىردىن باشقا ئىشلارنى رەت قىلىپ كەلگەنىدىم. ئادەم ئادەم سېغىنىدۇ، شائىر ئادەملەرنى تېخىمۇ سېغىنىدۇ. سىزنىڭ كىشىگە ئىختىيارسىز ئىلھام بېغىشلايدىغان قىزغىن، سەمىمىي خاراكتېرىڭىز، دوستانە سوئاللىرىڭىز بىردىنلا مېنىڭ ھاياجىنىمنى قوزغاپ، مەندە ئوقۇرمەنلەر بىلەن سىردىشىش

ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

تۇيغۇسىنى ئويغاتتى ، ئادەملەرگە بولغان سېغىنىشىمنى كۈچەيتتى . شېئىرىيەت كوچىسىدىكى ئىككى گادايىنىڭ ۋە سان ـــ ساناقسىز شېئىر ئاشقىلىرىنىڭ ئەنجۈمەنى باشلىنىشتىن بۇرۇن سىزگە ، شېئىرنى سۆيگەن ، شېئىرلىرىمنى ئوقۇغان بارلىق ئەزىزلەرگە چوڭقۇر تەشەككۈر ئېيتىمەن .

يۈكسەك دەرىجىدە ئەقلىيلەشكەن ، سانائەتلەشكەن باشقا ئىللەردە ئادەم ماشىنا ۋە كومپيۇتېرلار ئارىسىدا ، روھىي دۇنيانىڭ قارشىسىدا تۇرۇۋاتقان بۇ ئەسىردە ئۇيغۇر روھىي قۇۋۋىتى بىلەن ئۆز دۇنياسىدا ياشاۋاتقان شائىر خەلقنىڭ پۈشتى ئىكەنلىكىمدىن پەخىرلىنىمەن . خەلقىمىز ئارىسىدا شېئىرنىڭ ئەتىۋارى بولغاچقا ، بىزنىڭ شېئىرىيەت ھەققىدىكى سۆھبەتلىرىمىزمۇ ناھايىتى كۆڭۈللۈك بولىدۇ دەپ ئويلايمەن !

ئۆمەرجان سىدىق : بىز قۇراملىق بىر تۈركۈم ياشلار ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان 80 ـ يىللارنىڭ ئاخىرى ، 90 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا ھەممىمىزدە ئەدەبىياتقا ، شېئىرىيەتكە بولغان ئوتتەك ئىشتىياق بار ئىدى . بىرەر پارچە شېئىر ئېلان قىلىش ، شائىر ئاتىلىش ئاجايىپ زور شەرەپ ھېسابلىناتتى . ھەممىمىز گېزىت ـ ژۇرناللاردىكى شېئىرلارنى ناھايىتى چوڭ بىلەتتۇق . دەل مۇشۇ ۋاقىتلاردا سىز ئەمدىلا ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغان ، ئون يەتتە-ئون سەككىز ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان ياش بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن ئۆزگىچە شېئىرىي دىت ، ئالاھىدە بەدىئىي ئىستېدات ۋە كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدىغان پاساھەتلىك شېئىرلىرىڭىز بىلەن ئەدەبىيات سەھنىگە كىرىپ كەلگەنىدىڭىز ، بولۇپمۇ سىزنىڭ شۇ مەزگىللەردە يازغان ئانا سەھرايىڭىزغا سېغىنىشىڭىز ۋە جەنۇب يېزىلىرىنىڭ تۇرمۇشى ئاجايىپ يارقىن بەدىئىي مۇھىت ئىچىدە يارىتىلغان «سالام سېھىنىڭ چوغدەك تېڭىڭغا» ، «مېنىڭ ئادرېسىم» قاتارلىق شېئىر ، داستانلىرىڭىز جەمئىيەتتە كۆچلۈك تەسىر قوزغىدى ، ھەتتا «ئادىل تۇنياز ھادىسىسى» نى پەيدا قىلدى . سىز مۇشۇ ئۆلمەس شېئىرلارنى يېزىش جەريانىدىكى ۋە بۇ

شېئىرلار ئېلان قىلىنىپ ، جەمئىيەتتە تەسىر قوزغىغاندىن كېيىنكى ھېسسىياتىڭىزنى سۆزلەپ باقسىڭىز ؟ بۇ شېئىرلار قانداق شارائىتتا يېزىلغان ، سىز ئىجادىيەت سەپىگە قانداق مۇھىتتا كىرىپ كەلگەن ؟

ئادىل تۇنىياز : مەن تېخىچە ئۆزۈمنى «ئىجادىيەت سەپى» گە كىرەلمىگەندەكلا ھېس قىلىمەن ، نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن فرانسىيە شائىرى سان جون پرس : «مەن ئادەملەر ئارىسىدا ياشىسام دەيمەن» دېگەنىكەن . شۇنىڭغا ئوخشاش مەنمۇ سىز ئېيتقان بۇ سەپكە قوشۇلۇۋالسام دەيمەن . بۇنداق دېيىشىمدىكى سەۋەب ، ئەتراپىمدىكى تالانتلىق ئەدىبلەرگە ، قەلەمكەش دوستلىرىمغا زەن سېلىپ قاراپ باقسام ، مەندە ئەدەبىياتچىلاردا بولۇشقا تېگىشلىك نۇرغۇن «شەرت» لەر كەمدەك ، گويا ئۆزۈم ئەدەبىياتچى ئەمەستەك ، شېئىرلارنى بولسا بىلمەيلا يېزىپ قويغاندەك ھېس قىلىمەن . دېمىسىمۇ ياش قەلەم ساھىبلىرى جەم بولغان بىر شاراب سورۇنىدا بەزىلەر (تەكرى ئۇلارنى كەچۈرگەي !) «ئادىل تۇنىيازدا شائىرلىق ئىلھىمىتى يوق ، بىلمەي يېزىپ قالغان نېمە ! قاراپ تۇرۇڭلار ، پات ئارىدا يېزىشتىن توختاپ قالىدۇ !» دېگەنىكەن . شۇ پاراڭلار بولۇنغىنىغا ئون يىلچە بولۇپتۇ ، لېكىن يېزىشتىن توختاپ بولالمىدىم . يەنى تۇنۇگۈن دوستلىرىم «توي قىلغاندىن كېيىن بىر مەزگىل توختاپ قېلىشىڭىز مۇمكىن ، شائىرنىڭ شائىرلىقى توي قىلغۇچە» دېگەنىدى . توي قىلغاندىن كېيىنمۇ يازماسلىققا يەنە سەۋەب تاپالمىدىم . «بالىلىق بولغىنىڭىزدىن كېيىن تۇرمۇش سىزنى ئالدىرىتىپ قويىدۇ» دېگۈچىلەرمۇ بولدى . بىراق ، بالىلىق بولغاندىن كېيىن بالامىنىڭ يېنىمدا ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرۈپ يۈرۈشى ، چۈچۈك تىلى ، چۆلارغا ئوخشىمايدىغان ئۆزگىچە پىكرى ۋە دۇنياسى مېنى تېخىمۇ بالا قىلىپ قويدى ، بالىلىق دۇنياسىدا تېخىمۇ كۆپ شېئىرلارنى بايقىدىم ، ئون سەككىز - ئون توققۇز ياش چاغلىرىمدىن باشلاپ ئېلان قىلغان «سالام سېنىڭ چوغدەك

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تېكىڭغا»، «مېنىڭ ئادرېسىم»، «ئۆموچۇك ناخشىلىرى» قاتارلىق شېئىر، داستانلىرىمۇ ئەمەلىيەتتە «بالىلىق كەچۈرمىشلىرىم» ئىدى. مەن ئاشۇ چاغلاردا ئۆزۈم ئوقۇغان شېئىرلارغا ئەمەس، ئۆز قەلبىمدىكى شېئىرلارغا ئەگەشكەنىدىم.

ئۆمەرجان سىدىق: شۇ دەۋردە كېيىنرەك ئۇيغۇر ئەدەبىيات مۇنبىرىدە «گۈڭگا شېئىر» نامى بىلەن ئاتالغان بىر تۈركۈم شېئىرلار مەيدانغا كېلىپ، بىر مەيدان «شېئىرىيەت ئىنقىلابى» نى پەيدا قىلدى. سىز بۇ خىل شېئىرلارغا — «گۈڭگا شېئىر ھادىسىسى» گە قانداق قارايسىز؟ سىزنىڭچە بۇ شېئىرىيەت ئىنقىلابىنىڭ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىگە كۆرسەتكەن تەسىرى قانداق بولدى؟ بۇ دەۋردە سىزمۇ مۇشۇ خىل ئېقىمنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدىڭىزمۇ قانداق؟

ئادىل تۇنىياز: شېئىر — مەڭگۈلۈك يېڭى ئۇچۇر، بەزىلەر توساتتىن ئۇنى بايقاپ قالىدۇ ـ دە، ئۇلارغا بىردىنلا يېڭى بىلىنىپ كېتىدۇ. بەزىلەر ھېچقاچان ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشالمايدۇ، بىراق ئەزەلدىن كوندەك ھېس قىلىدۇ. چۈنكى، شېئىر ئادەمنىڭ ئۆزىگىلا باغلىق. شېئىرىيەت ئىنقىلابلىرى، شېئىرىيەت ھادىسىلىرى ھەر كۈنى، ھەر زامان ئۇزۇلمەي بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى، ئۇ بىزنىڭ روھىي دۇنيايىمىزنىڭ، تەبرىك ئىنكەنلىكىمىزنىڭ بەلگىسى. شېئىر سەۋداسى مەندىن بەش — ئالتە يىل بۇرۇن بېشىغا چۈشكەن ياش ئاۋانگارتلار، شېئىرىيەت كوچىلىرىغا مەندىن نەچچە مىڭ يىل بۇرۇن قەدەم قويغان بوۋاكالان شائىرلار، ئوخشاشلا مېنىڭ ھۆرمەتلىك ئۇستازلىرىم. ئەمەلىيەتتە، بۇ مازاردا ھەربىر مالنىڭ خېرىدارى ئايرىم، بۇ مازاردا ھەربىر شەيخىنىڭ گۈمبىزى باشقا. ھېچكىم ھېچكىمنى ئىتتىرمەيمۇ پېتىپ كېتىۋېرىمىز. ئوخشىمىغان بۇلاقلارنىڭ سۈيى قوشۇلۇپ، تەسىر قىلىپ، دولقۇنلىنىپ، ئەدەبىياتنى جۇشقۇن ئۇزۇلمەس ئېقىمغا ئايلاندۇرىدۇ. 80 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا

ئەدەبىياتسىزدا تەقەززا بولۇۋاتقان ، بولمىسا بولمايدىغان بۇيۇك شېئىرىيەت دولقۇنلىرى يېتىپ كەلدى . چاقماقتەك يارقىن ، گۈلدۈرماما دەك كۈچلۈك بۇ ھەربىر ەت گەرچە قىسقىلا داۋاملاشقان بولسىمۇ ، ئەمما ئۇنىڭ سىلكىشى ئەدەبىياتنىڭ جان تومۇرلىرىغىچە يېرىپ تەگدى . ئۇ يەردە بىز شېئىرىيەتنىڭ ھەقىقىي غازىلىرىنى ، بەزىدە ئۇلۇغلارنىڭ پەشۋاسى بىلەن يۈز - كۆزى يېرىلغانلارنى كۆردۇق . 90 - يىللارنىڭ بېشىدا مېنىڭ شېئىرلىرىم باشقا بىر يول بىلەن ئۆز تۇغىنى كۆتۈرۈپ ، تارتىنغان ھالدا بۇ سەپكە قېتىلدى . شۇنىڭ بىلەن نوپۇزنى ئەمەس ، شېئىرنى تونۇيدىغان بىر تۈركۈم ھەۋەسكارلار كەينىمدىن ئەگەشتى .

ئۇمەرجان سىدىق : يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، تەرەققىيات قەدىمى تېزلىشىپ ، كىشىلەرنىڭ ئەنئەنىۋى قىممەت قاراشلىرىنىڭ جىددىي خىرىسقا دۇچ كېلىشى ، بازار ، جەمئىيەت رىقابىتىنىڭ كەسكىنلىشىشى ، ئىقتىساد ، پۇل ئېڭىنىڭ كۈچىيىشى ئارقىسىدا كىشىلەردىكى شېئىرغا بولغان قىزغىنلىق زور دەرىجىدە سۇسلىشىپ كەتتى . شېئىرنىڭ بازىرى كاساتلىشىپ ، شېئىر توپلاملىرى نەشرىياتلاردا ، كىتابخانىلاردا تۈركۈم - تۈركۈملەپ بېسىلىپ قالدى . ئىلگىرى شېئىر يازىدىغانلىقىدىن ، شائىرلىقىدىن مەغرۇرلىنىدىغان كىشىلەر ئەمدى جەمئىيەتنىڭ ۋە ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن قەلىمىنى باشقا ژانىرغا يۆتكەشكە مەجبۇر بولدى . لېكىن ، ئون نەچچە يىللىق ئىجادىيەت مۇساپىسىدىن شۇ نەرسە ئايان بولۇپ تۇرۇپتۇكى ، سىزنىڭ شېئىرغا بولغان مۇھەببىتىڭىز قىلچە سۇسلىشىپ قالمىدى . سىز ھەرقانداق بېسىملارغا ، يەكلىنىشلەرگە پەرۋا قىلماستىن ئىزچىل تۇردە شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلدىڭىز ، يازغاندىمۇ ناھايىتى سۈپەتلىك ھەم كۆپ يازدىڭىز ، بۇ خىل روھ ھەقىقەتەن كىشىنى قايىل قىلىدۇ . مۇشۇ ھەقتىكى قاراشلىرىڭىزنى ، ھازىرقى «شېئىرىيەت كرىزىسى» ھەققىدىكى

ئويلىغانلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرسىڭىز . ھازىرقى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى بۇ خىل ھادىسە سىزنىڭ ئىجادىيىتىڭىزگىمۇ بېسىم ئېلىپ كەلدىمۇ ؟ پىشقان قەلەمكەشلىرىنى ھازىرقى بازىرى بىر قەدەر ئىستېتىك بولۇۋاتقان ئەدەبىي خاتىرە ، ھەرخىل ئىجتىمائىي ماقالىلەر ، رومانغا ئوخشاش يىرىك نەسرىي ئەسەرلەرگە ئىشلىتىپ بېقىشنى ئويلاپ باقمىدىڭىزمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : توپلىق يېزا يوللىرىدا قاتار ـ قاتار تېرەكلەرگە ھەمراھ بولۇپ مەكتەپكە يالاڭ ئاياغ كېتىۋاتقان چاغلىرىمدا قاينىاق بىر تۇيغۇنىڭ مەندە شېئىر يېزىش ئىستىكىنى پەيدا قىلغىنىنى ئېنىق ئەسلىيەلەيمەن . ئاشۇ بالا چاغلىرىمدىن باشلاپ شېئىر يېزىپ ئۆگىنىپ قاپتىكەنمەن ، يەنە قاچانغىچە يازىدىغىنىمنى بىلمەيمەن . ئۇ گويا ماڭا چاپلاشقان بىر شېرىن كېسەل ، بۇ كېسەلگە داۋا بارمۇ ؟

كىشىلەرنىڭ پۇل ـ ئىقتىساد ئېڭى كۈچەيىپ ، قايسى دەرىجىگە يەتسۇن ، شېئىر توپلاملىرى نەشرىياتلاردىكى ئىھتىياتچان ۋە مۇلايىم «قاسساپ» لارنىڭ يۈمشاق پىچىقى ئالدىدا قانسىراپ ياتسۇن ، بەربىر مېنىڭ شېئىر يازماسلىقىمغا باھانە بولالمايدۇ ، قىزغىنلىقىم سۇسلىشىپ قالمايدۇ . يىلىمدىم ، كۆيگەن يامانمۇ ، كۆنگەنمۇ ؟ ! ئىشقىلىپ ماڭا شېئىردىن ئارتۇق تۇرىدىغان باشقا ژانىر ۋە ئۇزۇمنى ئىپادىلەشنىڭ باشقا مۇڭاپىق ئۇسۇلى يوقتەك . تارىخ ، مەدەنىيەت ، شېئىر ، قوشاق ۋە ئەپسانە ـ رىۋايەتلەر ھەققىدىكى كىتابلارنى ، ئۇزگىچە تەپەككۇردىكى ماقالىلەرنى كۆپ ئوقۇيمەن ، ماقالىلەرنى شېئىرىي ھاياجان بىلەن يازىمەن . ھازىرچە پۇل ياكى باشقا نېمىنى دەپ رومان ياكى ھېكايە يېزىشنى ئويلىمىدىم . خۇدا بەرگەن بىر ئوبدان «كېسەل» نىڭ دەردىنى تارتىپ بولالمايۋاتقاندا قىچىشمىغان يەرنى قاشلاپ نېمە قىلاي !؟

ئۆمەرجان سىدىق : ئىجادىيەت مۇساپىڭىزدىن ۋە خاراكتېرىڭىزدىن تەھلىل قىلسام ، سىزدە شېئىرغا قارىتا

ناھايىتى پاك ۋە مۇقەددەس ئېتىقاد بار ئىكەن. بۇ خىل ئېتىقاد ھەقىقىدە، شېئىر ئىجادىيىتى ھەققىدە ئويلىغانلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرسىڭىز.

ئادىل تۇنىياز: مېنىڭ ئېتىقادىم شېئىر ئەمەس، شېئىر بىر خىل ھەۋەس، مەندە شېئىرغا نىسبەتەن قايناق مۇھەببەت بار. ئېتىقاد ئۇ كاتتا گەپ، ئۇنى ھېچنېمىگە سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ. بۇ سۆزنىڭ ۋەزنى، ئۇلۇغلۇقى شېئىرنىڭ ھايات-ۋە پۈتۈن كائىناتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئىنسان ھەربىر يۈتۈم سۇ، ھەربىر لوقما تائام ۋە ھەربىر نەپەس ئۈچۈن چەكسىز دۇئا - تەشەككۈر ئېيتىشقا تېگىشلىك بولغان بۇ دۇنيادا مەن قىلغان ئەمەللىرىمنىڭ ئېرىشكەن نېمەتلىرىم ئالدىدا تولىمۇ ئاز، ھەتتا تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق ئىكەنلىكىنى ئويلاپ ئۆزۈمنى گۇناھكار دەك ھېس قىلىمەن. شېئىر دىنمۇ كەك، شېئىر دىنمۇ يۈكسەك مەنىگە يۈزلىنىمەن.

ئۆمەرجان سىدىق: ئادىلجان سىزنى ئىزچىل تۇرده «رەڭگىنى ئۆزگەرتمەي» كەلگەن ھەقىقىي تالانتلىق شائىر دەپ ئېتىشكە بولىدۇ، بولۇپمۇ شېئىرلىرىڭىزدىكى ئۇيغۇر مىللىتىگىلا خاس بولغان مىللىي پسىخىكا، تارىخىي تۇيغۇ، يەرلىك تۇس ۋە ئەنئەنە روھى كىتابخانلارنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈردى، تارىخنىڭ سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان يۈكسەك بەدىئىي قىممەت يارىتتى. «ئەركەكلەر قېنى سىلەر»، «قەشقەردىكى يەر شارى»، «ئۆمۈچۈك ناخشىلىرى» قاتارلىق داستانلىرىڭىز، يېقىندا «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان «دېرىزە ئالدىدا: قەشقەر»، «ئوسما» قاتارلىق شېئىرلىرىڭىز بۇ پىكرىمىزنىڭ دەلىلى بولالايدۇ. بۇ شېئىرلىرىڭىزدا ھەم كىشىنى قايتا ئويلىنىشقا ئۈندەيدىغان ئالاھىدىلىك بار، لېكىن ئوتتۇرىدا بىر مەزگىل بىر قىسىم شېئىرلىرىڭىزدىكى ھەددىدىن ئارتۇق گۈڭگىلىق مەنىنى سەل گاڭگىرىتىپ قويدى. سىزنىڭ مۇشۇ ھەقتىكى قارىشىڭىزنى ئاڭلاپ باقسام قانداق؟ سىزمۇ بىر مەزگىل

ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

شېئىرىيەتتە «ئۇسلۇبىڭىزنى ئۆزگەرتىش» ، «سىناق قىلىش» ئېلىپ بارغانمۇ ؟

ئادىل تۇنىياز : «تالانتلىق» ، «تونۇلغان» دېگەندەك سۆزلەرنى ئىشلەتسىڭىز مەن خىجىل بولۇپ قالىدىكەنمەن . ئۇيغۇرنىڭ يۇزىنى يورۇق قىلىدىغان ، ئۇيغۇرنىڭ روھىي قۇۋۋىتىنى قەلەم ئارقىلىق دۇنياغا جاكارلايدىغان شۇنچە تالانتلىق ياش ۋە قەلەمى ياش شائىر ـ يازغۇچىلىرىمىز ئالدىدا مېنى كەينىدىرەك سانىغىنىڭىز تۈزۈك ، مەن ئاۋۋال شۇلاردىن پەخىرلىنىمەن . بىزگە ئۈمىد بېغىشلايدىغان ، مىللىي ئىشەنچىمىزنى ئاشۇرىدىغان شۇنچە كۆپ ھۆرمەت ساھىبلىرىنىڭ بولۇشى مىللەتنىڭ ئۇلۇغلۇقى . بۇنداق كىشىلىرىمىز ھەربىر يۈرتتا ، ھەربىر ساھەدە كۆپلەپ بار . شېئىرىيەتتە بولسا مېنىڭ ئىسمىمنى ئاخىرىغا قىستۇرۇپ قويىسىڭىز شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك . مەن شېئىرىيەتتە ئۇسلۇب ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئۆزۈمنى مەجبۇرلاپ باققىنىم يوق . تۇيغۇلىرىم دائىم يېڭىلىنىپ تۇرىدۇ . شېئىرلىرىمۇ شۇنىڭغا بېقىپ ئۆزگىرىدۇ . تەبىئىي تۇيغۇغا سادىقلىق بىلەن ئەگىشىش نەتىجىسىدە ، بەزىدە بىر ئايدا بىر نەچچە يېڭى ئادىلنى ، بەزىدە ئىككى ، ئۈچ يىلدىمۇ بىرلا ئادىلنى كۆرىمەن ، شېئىرلىرىمدىكى ئاشۇ نەرسە سىز ئېيتقان ئۇسلۇب بولسا كېرەك . ئادىل تۇنىياز زادى قانداق شائىر ؟ چوڭلار «گۈڭگىلىق» تاجى كىيگۈزگەن ، ياش شائىرلار مېنى ئۆز سېپىگە يېقىن يولاتماي ، «سەن دېگەن ئاممىباب شائىر ، قېرىلارنىڭ قېشىغا بار» دەپ ئىتتىرگەن . يەنە بىر قىسىملار «سىزنىڭ شېئىرلىرىڭىزنى چۈشىنەلمىدىم» دەۋاتقان . قارىغاندا بۇ يەردىكى مەسىلە «چۈشىنىش» دېگەن سۆزنىڭ شېئىرغا خاتا قوللىنىلغانلىقىدا . مەن سۇ بويىدا يېقىملىق ناۋالارغا قۇلاق سېلىپ تۇرغان ئادەمنىڭ «سۇدىن زادى نېمىشقا بۇنداق ئاۋاز چىقىدۇ» دەپ سۇنى چۈشىنىش ئۈچۈن زورۇقۇپ كەتمەيدىغانلىقىنى بىلىمەن . ئاققان سۇ شىلدىرلايدۇ ، شائىر ئۆزىنىڭ ئىچكى رىتىمىغا ئەگىشىپ

شېئىر يېزىپ قالىدۇ . ئىلھام بىلەن يېزىلغان شېئىر سۆ ، ئاي نۇرى ، شامال ، چېچەك دېگەندەك تەبىئىي نەرسىلەرگە ئوخشايدۇ . چېچەك ئېچىلدى ، پۇرىغىك كەلسە بىمالال پۇرىغىن ، بىر يەرلەردىن يارىڭنىڭ تونۇش ھىدىنى بايقارسەن . شېئىر يېزىلدى ، ئېھتىمال سەن يازماقچى بولغان بىرەر مىسرانى مەن يېزىپ قالغاندىمەن ، ساڭا تونۇش بىرەر تۇيغۇنى كۆڭۈلدىكىدەك ئىپادىلىگەندىمەن . ئەڭ بولمىغاندا ئۆزگىچە ئىشلىتىلگەن بىرە يېڭى سۆز ساڭا شېئىرىي ھۆزۈر بېرەر . شېئىرنى ئۆزۈن يازمەن دەپ ئۆزۈن ، قىسقا يازاي دەپ قىسقا يازغىلى بولمايدۇ . بەزىدە ئۆزۈن-قىسقا ، بەزىدە سۆزۈك ، بەزىدە قوپال ياكى تۆت چاسا بىر نېمىلەر بولۇپ چىقىپ قالىدۇ . ماڭا ئوخشاش شېئىر يېزىلىشىنىڭ ئالدى-كەينىدە شائىر ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان ، شېئىر يېزىلىۋاتقاندا غايىبانە ئەگىشىدىغان ئادەم سىز ئېيتقاندەك مانا مۇشۇنداق كۆپ ۋە خىلمۇخىل شېئىرلارنىڭ ئىگىسى بولۇپ قالىدىكەن .

ئۆمەرجان سىدىق : ئادەتتە سىزنىڭ ئىلھام مەنبەيىڭىز نەدىن كېلىدۇ ، قانداق مۇھىت ، قانداق شارائىت ، قانداق ۋاقىتتا شېئىر يازىسىز ؟ يېزىقچىلىق ئادىتىڭىز قانداق ؟

ئادىل تۇنىياز : ئىلھام مەنبەيىمنىڭ نەدىلىكىنى بىلىۋالغان بولسام ، شۇ يەرگە بېرىپ ئاش ، نان يېمەي ساقلاپ ئولتۇرغان بولاتتىم . قانداق مۇھىت ، قانداق شارائىت ، قانداق ۋاقىتتا شېئىر يازىدىغانلىقىم ئۆزۈمگىمۇ سىر . خوتۇنى دۇمبىسىنى قاشلاپ بەرسە ئىلھامى تۇتىدىغان ياكى قىز قوغلاپ ، ھاراق ئىچىپ خۇش كەيپ بولغاندا ئەسەر يازىدىغان ئۆزگىچە ئادەتلەرنىڭ خاراكتېرى مەندە يوق . مەن ئۆزۈم بىر ئاشىق ، قەلەمدە باشقا ئورۇن نېمە قىلسۇن ؟ مەن ئۆزۈم مەست تۇرسام ، ھاراق ماڭا نە ھاجەت ؟ !

ئۆمەرجان سىدىق : شېئىرلىرىڭىزغا دىققەت قىلسام تېما دائىرىسى ناھايىتى كەڭ ئىكەن . خىلۋەت سەھرالار ، يېزا بازارلىرى ، شەھەر مەدەنىيىتى ، خىزمەت ، تۇرمۇش

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

كۆرۈنۈشلىرى، ھەر خىل ھېسسىياتلارنىڭ ھەممىسى شېئىرلىرىڭىزدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدىكەن. لېكىن، ھەسرەتلىك مۇھەببەت كەچۈرمىشلىرى، سۆيگۈ، ھىجران تۇيغۇلىرى ئەكس ئەتتۈرگەن شېئىرلار ئانچە كۆپ ئەمەس ئىكەن. سىزگە ئوخشاش ياشتىكىلەر مۇقەررەر بېسىپ ئۆتۈش ۋە يېزىشتىن ساقلىنالمايدىغان بۇ تېمىنىڭ ئىجادىيىتىڭىزدە ناھايىتى ئاز سالماقنى ئىگىلىشى مېنى سەل ھەيران قالدۇردى. بۇ سىزنىڭ بىر قەدەر بېكىك، ئەمەلىي، تاشقى مۇھىتنىڭ، رەڭگارەڭ تۇرمۇشنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان خاراكتېرىڭىز بىلەن مۇناسىۋەتلىكمۇ، قانداق؟ ياكى بۇ خىل شېئىرلارنى يېزىشنىڭ ئانچە ئاھىمىيىتى يوق دەپ قارامسىز؟

— ئادىل تۇنىياز: مەن مۇھەببەتتە سۆيگۈ پەرىسىنىڭ نەزىرى چۈشكەن، كەمدىن كەم ئۇچرايدىغان تەلەيلىك ئادەم، شۇڭىمۇ كۆپ شۇكرى قىلىمەن. شېئىرلىرىمدا ھەسرەتلىك مۇھەببەت كەچۈرمىشىمنىڭ بولماسلىقى مېنىڭ شېئىرىن سۆيگۈ شارابى ئىچكەنلىكىمدىن بولغان. بۇ سۆيگۈنىڭ شوللىرى، شەربىتى، خۇش پۇرىقى مېنىڭ تۇرمۇشۇمدا خۇددى باشقىلارغا بىلدۈرۈشنى خالىمىغان ئەڭ قىممەتلىك نەرسىدەك ساقلانغان. بەزى دوستلىرىم «سېنىڭ تۇرمۇشۇڭدا ئازاب كەم، شائىرلىقىڭنىڭ چوڭ بىر شەرتى كەم» دەيدۇ. دەرۋەقە، شائىرلىقىڭنىڭ نۇرغۇن شەرتلىرى مەندە يوق. بىراق، كىم مېنىڭ شېئىرلىرىمدا ئازاب يوق، دەپ ئېيتالايدۇ؟! ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەككى، بىر ئادەمنىڭ بىر نەرسىسىنىڭ ئوشۇق يېتاكى كەم بولۇشى تېخى ھەقىقىي مەنىدىكى ئازاب ئەمەس. ھەقىقىي ئازاب ئادەمگە ئۆمۈر بويى ھەمراھ، بىر ئادەم ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىتىكى مەنىسى، ئۇستىگە يۈكلەنگەن پەرزى ۋە ئادەملەر ئالدىدىكى قەرزىنى ئويلىغاندا شۇنداق.

ئۈمەرجان سىدىق: ئادىلجان، سىزنىڭ خاراكتېرىڭىز ئىغىر-بېسىق، مۇلايىم، تەمكىن، ئۆزىڭىز ناھايىتى قائىدە-يوسۇنلۇق ئىكەنسىز، ھازىرقى مودا گەپ بويىچە ئېيتقاندا

سىمزده شائىرلارغا خاس «چاچراپ تۇرىدىغان» روھ كەم ئىكەن، ھاراق، تاماكا، ئويۇن - تاماشا دېگەندەك تۇرمۇش مەئىشەتلىرىدىن خالىي ئىكەنسىز، ھەرخىل يېغىلىش، سورۇنلارغا ئانچە بېرىپ كەتمەيدىكەنسىز، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەردىنمۇ ئۆزىڭىزنى پىنھان تۇتىدىكەنسىز. بۇ خىل تۇرمۇش ئادەتتىكىز ئائىلە تەسىرىنىڭ سەۋەبىدىن شەكىللەنگەنمۇ؟ بۇ خىل خاراكتېرىڭىز ئىجادىيىتىڭىزگە ئىجابىي تەسىر كۆرسەتتىمۇ ياكى سەلبىي تەسىر كۆرسەتتىمۇ؟

ئادىل تۇنىياز: بۇ مېنىڭ ئادەملەرنى تېخىمۇ قىزغىن سۆيگەنلىكىمدىن، بىزگە بېرىلگەن بۇ ھاياتنى مۇجىزىدەك ئۇلۇغلىغانلىقىمدىن بولغان.

ئادەم مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ ۋە ئۆلەلمەيدۇ، بىر كۈنلەردە غايىب بولىدىغىنى پەقەتلا ئۇنىڭ تېنى. ئەمەلىيەتتە ھەممىمىز پىنھان ياشايمىز، ئاشۇ پىنھانلىق ئىچىدىن مەڭگۈلۈكنى، كۆچ - قۇۋۋەتنى ۋە مۆجىزىنى بايقايمىز. مەن دەل مۇشۇ پىنھانلىق ئىچىدە، ھاياتنى كۆچۈم ھەر ۋاقىت ئۇرغۇپ تۇرىدۇ. بەزىدە قەدەمتىن تېشىپ كېتىۋاتقان شارابتەك ئىچكى كۆچ تېنىمدىن ئېتىلىپ چىقىپ، ھەممىنى خانۇەيران قىلىۋېتىدىغاندەك ھېس قىلىمەن. بىراق، غەيبىتىن قورقمەن، ئۆزۈمنى تەقۋادارلىق زەنجىرلىرى بىلەن قېمىرلىغۇسىز دەرىجىدە باغلىۋېتىمەن. ئاھ، تەڭرىم، شەيتاننى بۇ باغى ئىرەمگە يولاتمىغايسەن، ئاشۇ ۋاقىتتىمۇ مېنى ساقلىغايسەن، دەپ تىلەيمەن. كۆچ ئوشۇقچىلىقى بىلەن تەقۋادارلىقنىڭ مەھكەم قىسىشلىرى ئارىسىدا شېئىر تۇغۇلىدۇ.

ئۆمەرجان سىدىق: يۇقىرىدا دەپ ئۆتكىنىمدەك سىز قىسمەن بولسىمۇ بىكىك دۇنيادا ياشىغاچقا، سىزدە بۇۋاققا ئوخشاش پاك، بىغۇبار تۇيغۇ بار ئىكەن. مەن سىزنىڭ مۇشۇ تەرىپىڭىزگە قايىل بولۇپ قالدىم ۋە «ئەمەلىيەتتە ھەقىقىي شائىرانە روھ مۇشۇنداق بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ قالدىم. لېكىن، بۇ خىل خاراكتېر سىزنىڭ ئىجادىيىتىڭىزنى بازارغا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

يۇزلەندۇرۇش ، مېھنىتىڭىزنى تاۋارغا ئايلاندۇرۇش ، ھەتتا مۇشۇ خىل قانۇنىيەتلەرنى چۈشىنىش پۈرسىتىدىنمۇ مەھرۇم قىپتۇ . سىز يەنىلا «پۇل ئۈچۈن ، قەلەم ھەققى ئۈچۈن شېئىر يېزىش ھەقىقىي شائىرغا خاس خىسلەت ئەمەس» دېگەن مۇستەھكەم ئېتىقادىڭىزدا چىڭ تۇرۇپ ، ئىقتىسادىي بېسىملارغا بەرداشلىق بېرىپ ، خىلۋەت قەلبىخانىڭىزدا ئىزچىل ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىپسىز . شېئىرلىرىڭىز تەھرىر بۆلۈملىرى ، نەشرىياتلاردا بېسىلىپ قالغاندا ، باشقا شائىرلار ئاكتىپ بازارغا يۈزلىنىپ ، مېھنىتىڭە يارىشا ئىقتىسادىي مەنپەئەتكە ئېرىشكەندە ، سىز قارىشىڭىزنى ئۆزگەرتىش كېرەكمۇ ، يوق ؟ دېگەن مەسىلىنى ئويلاپ باقتىڭىزمۇ ؟ سىز يازغۇچى ، شائىرلارنىڭ ئىقتىسادىي قىممەت قوغلىشىشىغا قانداق قارايسىز ؟

ئادىل تۇنىياز : ئەمەلىيەتتە بارلىق ئادەملەرگە ئوخشاش مەنمۇ پۇلغا ئامراق . پۇلدارلارغا ھەۋەس قىلىپ ئۇلارنى كۆزىتىپ باقتىم ، بىر يەرلىرى ماڭا ئوخشاپ قالىدىكەن ، يەنى ئۇنچىۋالا ئەقىللىق ئەمەسكەن ، بىرئاز خىيالىي كېلىدىكەن . بىر كۈنلەردە مېنىڭمۇ «لەپپىدە» بېيىپ كەتكىنىمنى ئاڭلاپ قالامسىز تېخى . بىراق ، مەن ئۈچۈن پۇل تېپىش بىلەن شېئىر يېزىش باشقا - باشقا گەپ ، مەن ھەرگىز قەلەمنى پۇل تېپىشنىڭ ۋاستىسى قىلىۋالمايمەن .

ئۈمەرجان سىدىق : سىز ئۇيغۇر كىتابخانلىرىنىڭ زور ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن شائىر بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن ئوقۇرمەنلىرىڭ دىققەت مەركىزىدە تۇرۇپ كەلدىڭىز . ئوقۇرمەنلەرنىڭ سىزنىڭ ھەممە جەھەتتىكى ئەھۋاللىرىڭىزغا ناھايىتى بەك قىزىقىدۇ . شۇڭا ، قىسقىچە ھايات مۇساپىڭىز ، ھازىرقى ئائىلە ، تۇرمۇش ، خىزمەت ئەھۋالىڭىزدىن كىتابخانلارنى خەۋەردار قىلىشنى خالامسىز ؟

ئادىل تۇنىياز : مەن 1970 - يىلى 8 - ئايدا قاغىلىقتا تۇغۇلغان ، 1993 - يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ

ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى تاماملىغاندىن كېيىن شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت بۆلۈمىگە تەقسىم قىلىنىدىم ، تا ھازىرغىچە ئىزچىل مۇشۇ ئورۇندا خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن . ئىككى ئوغلۇم بار ، ئايالىم شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى مەندىن ئۇچ يىل كېيىن پۈتتۈرۈپ ، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىنىڭ دۆلەتلىك جامەسىدە بەش يىلغا يېقىن ئوقۇدى . ئۇ مېنىڭ شېئىرلىرىمنىڭ تۇنجى كىتابخانى ، لېكىن شېئىر يازمايدۇ . تۇرمۇشتا ئۇ خۇددى گۈزەل خۇلقلۇق پەرىشتىدەك مېنىڭ شائىرانە كالامپايلىقلىرىمنى ، ئۇزۇن ـ قىسقىلىرىمنى تۈزەپ ، كۆچۈرۈپ ماڭغۇچى ، ئېتىقاد جەھەتتىن مېنىڭ ئەللامە ئۇستازىم .

ئۇمەرجان سىدىق : ئادىلجان ، سىز يېقىندا ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدىكى ئىككى يىللىق ئوقۇشىڭىزنى تاماملاپ قايتىپ كەلدىڭىز ؟ بۇ دۆلەتنىڭ ئىقتىسادى ، مەدەنىيىتى ، تۇرمۇش شارائىتى ، ئەدەبىي مۇھىتى قاتارلىق جەھەتلەردىن قانداق تەسىراتقا كەلدىڭىز ؟ بۇ يەردە ئاساسلىق قىلىپ نېمىلەرنى ئۆگەندىڭىز ؟ يات مەملىكەتتە ئىلىم تەھسىل قىلىۋاتقان مەزگىلدە ئانا يۇرتىڭىز ھەققىدە قانداق خىياللاردا بولىدىڭىز ؟ ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى خاراكتېرىڭىز ، تۇرمۇش ئادەتلىرىڭىز ، ئىجادىيىتىڭىزگە قانداق يېڭىلىقلارنى ئېلىپ كەلدى ؟

ئادىل تۇنىياز : يېقىندا ئۆز خىراجىتىم بىلەن چوڭ ھەجمىدىكى بىر شېئىرلار توپلىمىنى ۋە بىر ماقالىلەر توپلىمىنى نەشر قىلدۇرماقچى . ئۇنىڭدا ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدىكى قىزغىنلىق ، يېڭىچە ھاياتىم ۋە شائىرانە تەپەككۇرۇم بىلەن ئەرەب مەدەنىيىتى ئۇستىدە ئېلىپ بارغان ئىنچىكە تەھلىللىرىم تەپسىلىي بايان قىلىندى . «تازىنىڭ نېمىسى بار ، تۆمۈر تارغىقى» دېگەندەك بۇ يەردىمۇ شۇ گەپنى دەپ ئولتۇرماي ، بۇ سوئالىڭىزغا شۇ كىتابلىرىمدىن ئەڭ

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ياخشى جاۋاب تېپىلمىدۇ.

ئۆمەرجان سىدىق: ئادىلجان سىز ھازىر خەنزۇ تىلى ئىنگلىز تىلى، ئەرەب تىلى قاتارلىق تىللارنى خېلى پىششىق بىلىدىكەنسىز، ئىنتېرنېت توري ئارقىلىق ئىنگلىز تىلىدا ئېلان قىلىنىۋاتقان شېئىرلاردىن بەھرە ئېلىپ تۇرىدىكەنسىز. سىز ئۆز شېئىرلىرىڭىزنى توردا ئېلان قىلىش، خەنزۇچە، ئىنگلىزچە شېئىرلارنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىشنى ئويلىشىپ باقتىڭىزمۇ؟

ئادىل تۇنىياز: بۇلارنىڭ ئىچىدە مەن ئەڭ پىششىق بىلىدىغان تىل — ئۇيغۇر تىلى. تور ئارقىلىق كۆندە دېگۈدەك ئىنگلىزچە ئېلان قىلىنىۋاتقان دۇنيا شېئىرلىرىدىن خەۋەر تېپىپ تۇرىدىغىنىم راست. خەنزۇ شائىرلىرىنىڭكىدىن كۆرگەنلىرىم كۆپ ئەمەس. بىراق، خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان، ئۇرۇمچىدىكى كىتابخانىلارغا كەلگەن چەت ئەل شائىرلىرىنىڭ توپلاملىرىدىن مەن ئوقۇمىغان، سېغىنىۋاتقانلىرىم يوق دېيەرلىك. شېئىرلىرىمنى ئىنگلىزچىغا تەرجىمە قىلىپ، ئىنتېرنېت ئارقىلىق ئەۋەتىشنى ئانچە-مۇنچە سىناق قىلىپمۇ باقتىم. بىراق، «شېئىرنى تەرجىمە قىلغىلى بولمايدۇ، شېئىر تەرجىمە قىلىش قاتىللىق قىلىش» دەپ قارىغىنىم ئۈچۈن شېئىر تەرجىمىسى بىلەن شۇغۇللىنىش ئويۇم يوق.

ئۆمەرجان سىدىق: سىزنىڭچە ھازىرقى خەنزۇ تىلى، ئىنگلىز تىلىدا چىقىۋاتقان شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىنىڭ سەۋىيىسى قانداق؟

ئادىل تۇنىياز: خەنزۇ شائىرلاردىن بىر قانچە يىلنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان خەيزىدىن باشقىلىرىنى ۋە نۆۋەتتىكى شېئىرىيەتنىڭ ئەھۋالىنى ئانچە بىلمەيمەن، شۇڭا ئەڭ ياخشىسى بۇ ھەقتە سۆزلىمەي.

شېئىر سېلىشتۇرغىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس. شېئىردىن ئىبارەت تۇرمۇش ئېقىنىنى بىلەن ئادەملەرنىڭ قەلبى

ئارىسىدا ئېقىپ تۇرىدىغان بۇ نەرسىگە نىسبەتەن مۇقىم ئۇلچەم ، قېلىپ ۋە سەۋىيە بولمايدۇ . ھەربىر مىللىي تىلنىڭ ئۆز رېتىمى ، مۇزىكىسى ۋە ئۆز شېئىرى بار . ئۇ شۇ مىللەتنىڭ مەدەنىيەت يۇنىلىشى ، ئەنئەنە ئاساسى ۋە پسىخىك قاتلاملىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك . مەسىلەن ، مەن كومپيۇتېردىن كۆرۈۋاتقان ئامېرىكا ، كانادا شائىرلىرىنىڭ كۈندىلىك شېئىرىيەت بەتلىرى ۋە شېئىرىيەت ژۇرناللىرىدىن شېئىر ماڭا بارغانسېرى ئاددىيلىشىپ كېتىۋاتقاندەك ، شېئىرنىڭ سېھرى ۋە مۇقەددەسلىكى يوقىلىپ ، شېئىر ئۆلۈۋاتقاندەك تۇيغۇ بەردى . ئۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا بىزنىڭ شېئىرىيىتىمىز ، بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىز يېڭىلىق ۋە قەدىمىي كۈچ ئۇرغۇپ تۇرغان ، دۇنيانىڭ دىققىتىنى تارتىشقا تېگىشلىك بولغان سېھرلىك ئەدەبىيات . شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى ، دۇنيانىڭ كۆزى يېقىن كەلگۈسىدە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى كۆرمەي قالمايدۇ . بۇ شەرەپكە ئالدى بىلەن بىزنىڭ پەخىرلىك خەلقىمىز شۇنداقلا مېھنەت تۆكۈپ بارلىقىنى ئەدەبىياتقا بېغىشلىغان ھەربىر شائىر ، يازغۇچىمىز نائىل بولغۇسى !

2003 ـ يىلى 4 ـ ئاي .

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

پەرىشتىنىڭ پىچىرلىشى ، شەيتاننىڭ شۇنىرلىشى

(«مەڭگۈ تاش» قىرائەتخانىسىدا ۋە يېزا - ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتىدا شېئىرىيەت سۆھبىتىگە بېرىلگەن جاۋاب)

سوئال : مەن سىزنى تۇنجى قېتىم شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا كۆرگەن . ئورمانلىقتىكى تاش ئورۇندۇقتا بىرسىنى ساقلاۋاتقاندەك خىيالچان ئولتۇرۇپتىكەنسىز . تولىمۇ چۈشكۈن ، ۋەيرانە ئىدىڭىز . بۇگۈنكى ئۇچرىشىشتىن ھاياتقا بولغان قىزغىنلىقنى ، تەنتەنىنى ھېس قىلدىم . سىزنى مۇشۇنداق پارلاتقان نەرسە نېمە ؟

جاۋاب : مۇھەببەت . مۇھەببەت مېنى قېشىڭلارغا باشلاپ كەلدى . مۇھەببەت مېنى ئىچىمدىكى يورۇقلۇققا يۈزلەندۈردى . دۇنيانى گۈزەللىككە تولدۇردى . مۇھەببەت ناتونۇش ئادەملەر بىغىلداپ تۇرغان بۇ شەھەردە بىزنى بىر - بىرىمىزگە چىرايلىق كۆرسەتتى . ئۆزىنى سۆيگەن ئادەم ئاياغ - ئاستىدىكى توپا ياكى قۇرت-قوڭغۇز بولۇپ قالماي ئادەم قىلىپ يارىتىلغىنى ئۈچۈن ھەر مىنۇت ھەمدۇ سانا ئېيتىدۇ . ئۆز مىللىتىنى ئىچ - ئىچىدىن سۆيگەن ئادەم ئۇنىڭ ئىللىتىنىمۇ سۆيەلەيدۇ ۋە كەچۈرەلەيدۇ . ئۇنىڭ خاكسارلىقى ۋە زەبۇنلۇقى ئۈچۈن تىللاپ ، ئەيىبلەپ ، دۆشكەلەپ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى يوق قىلىمايدۇ . روھىي جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىنى ۋە قەدىر - قىممىتىنى يەرگە ئۇرمايدۇ . مۇھەببەتنىڭ پارلىنىشى

ئىنساندىن ئىلاھقىچە سوزۇلغان نۇر يولى . ئۇنىڭ تۇنجى قەدىمى ئادەم ، مەنزىلى ئاللا . ئۇنىڭغا ئاشىق بولغۇچى ئۆزىنىڭ يوقتىن بار قىلىنغىنى ، ماڭالىغىنى ، تۇرالىغىنى ، ھەتتا ھەر قېتىم نەپەس ئالالىغىنى ئۈچۈن تەسىرلىنىشى ، مۆجىزىلەرگە كۆنۈپ قالماسلىقى كېرەك . مۇھەببەت ئارقىلىق ئىنسان ھەر بىر نەپەستە دۇنيانىڭ يېڭى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ . بارلىقنىڭ ۋە ھەربىر دەقىقىنىڭ مۆجىزە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ . ئەي ئىنسان ، قەلب ئىشىكىڭنى ئېچىپ قوي ۋە مۇھەببەت ئۈچۈن تەييارلان .

سوئال : شېئىرلىرىڭىزنى ئوقۇغۇم كېلىدۇ ، لېكىن چۈشىنەلمەيمەن . ئوقۇماي دەيمەن ، بىراق ۋاز كېچىپمۇ كېتەلمەيمەن . يول كۆرسەتسىڭىز .

جاۋاب : شېئىرلىرىم تۈيغۇنىڭ ئەينىكى ، ئۇنىڭغا قارىساڭلار ئۆزۈڭلارنى كۆرىسىلەر . ئىنسان بىلەن ئىنسان ئارىسىدا چوڭ پەرق يوق ، پەرق سىلەرنىڭ ئۇنى سىرلىق چۈشىنۈلمىشىڭلاردىن كېلىپ چىققان . شېئىرىمنىڭ سىرتىدا نېمە باركىن دەپ ئويلىماي شېئىرىمنىڭ ئۆزىنىلا ئوقۇڭلار . شېئىرنىڭ سىرتىدىكى نەرسىلەر ئورتاق مەدەنىيەت ئېڭى ۋە ئورتاق قىممەتتىكى ھەربىر ئۈيغۇرغا ئوخشاش ، ھەممىزگە تونۇش . مەن پەقەت تىل بىلەن ئىپادىلىدىم ، خالاس . ئۆزىڭىزچە شېئىرىمغا يوغان بوپلارنى ، ئىدىيىلەرنى ، مەنىلەرنى تېڭىۋالماڭ . شېئىرنى ئوقۇڭ ، شېئىردىن باشقا گەپ قىلماقچى ئەمەسمەن . نېمىنى يازغان بولسام سۆزمۇ سۆز ئەگىشىپ ، ھۆرۈرلىنىڭ . ئومۇمىي مەنىنى ئىزدىمەي ھەربىر مىسرا ، ھەربىر سۆز بويىچە شېئىرىي كەيپىياتقا چۆكۈڭ . بۇ شېئىرنى ئوقۇۋاتقاندا سىزنىڭ ھېس قىلغىنىڭىز مېنىڭ ھېس قىلغىنىم ، ھەتتا مېنىڭ ھېس قىلغىنىمدىن سىزنىڭ تۇغرىراقتۇر ، مەن سىز ئويلىغاننى ئويلىيالمىغان بولۇشۇم مۇمكىن ، بۇ شېئىر ئەمدى سىزنىڭ . گۈل ئېچىلدى ، گۈلنى تارتىنماي ، خالىغانچە پۇراڭ .

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

شېئىر-يېزىلدى ، سىزنىڭ قولىڭىزغا ئۆتۈپ كەتتى ، ئەمدى قانداق ۋە قانچىلىك چۈشىنىش ئۆز ئىختىيارىڭىزدا . گۈل ۋە شېئىر — گۈل ۋە شېئىرنىڭ مەنىسىدۇر .

سوئال : سىزنىڭ شېئىرىيەت ھەققىدىكى ماقالىلىرىڭىز ۋە سۆھبەتلىرىڭىزدىن مۇنداق شېئىرىي ئۇلچەمنى بايقىدىم : مۇۋەپپەقىيەتلىك بىر شېئىردا دېنىي ، جەنسىي ئاڭ ، مەن ۋە مىللەت تۇيغۇسى قىرلىق ئەينەكتەك ئەكس ئېتىپ تۇرۇشى كېرەككەن . سىزچە شېئىرغا قويۇلغان بۇ ئۇلچەم مۇۋاپىقمۇ ؟

جاۋاب : شۇنداق دەپ قارىغىنىمغا ئىقرارمەن ، شۇنداقتىمۇ شېئىرغا ھەر قانداق ئەقلىي ئۇلچەمنى قويۇشقا بولمايدۇ . چۈنكى ، شېئىر تېخى يېزىلمىغان نەرسە . ئۇ يېزىلىپ بولغان چاغدا بولسا ، ھەر قانداق ئۇلچەم قويغان بىلەن بىكار .

سوئال : نېمە ئۈچۈن شېئىر يازىسىز ؟

جاۋاب : شېئىر يېزىپ كۆڭۈپ قاپتىمەن .

سوئال : كىم ئۈچۈن شېئىر يازىسىز دېمەكچىمەن ؟

جاۋاب : شېئىر يېزىشتىن بۇرۇن بۇ ھەقتە ئويلىنىپ باقمىغانىكەنمەن . ئەمدى ئويلىسام خەلقىم ئۈچۈن ، شېئىر ئوقۇيدىغانلار ئۈچۈن ۋە ئۆزۈم ئۈچۈن يازغان ئوخشايمەن . بىر كۈنلەردە شېئىر ئارقىلىق دۇنيا ئەدەبىيات مۇنبىرىگە ئاۋازىمنى يەتكۈزەي ، قەدىمكى دەۋرلەردىمۇ پارلاق ئەدەبىياتى بولغان بۇ مىللەت شېئىرلىرى بىر مىللەتنىڭ قۇرۇماس ھاياتىي كۈچىنى ئىپادىلەپ شېئىرنىڭ ئەبەدىي مەۋجۇتلۇقىنى نامايان قىلالىسا ئارمىنىمغا يەتكەن بولاتتىم .

سوئال : سىز بىر ماقالىڭىزدە « شېئىرنىڭ بىر قانىتى دىنىي تۇيغۇ ، بىر قانىتى جەنسىي ئاڭ » دىگەنىدىڭىز . بايا ئۇتتۇرىڭىزدا ھەدىسلا دىنىي تۇيغۇنى ئەزۋەيلەپ كەتتىڭىز ، ئەمدى جەنسىي تۇيغۇغا كۆز يۇمماقچىمۇسىز ؟

جاۋاب : ياق ، بۇ ئىنسانىي ۋە شېئىرنى ئىنكار قىلغانلىق ـ تەگكى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا بۇ ئىككى تۇيغۇ بىر

يىلتىزدىن شاخلاپ چىققان . ئادەمنىڭ ئاپىرىدە بولۇشىدەك بۇ مۆجىزە بىزنى بىر تەرەپتىن روھقا يۈزلەندۈرۈپ تەقۋادار بولۇشقا يېتەكلىسە يەنە بىر تەرەپتىن بىز ئۇنىڭ ماددىي ئاساسلىرىدىن ئىنسانىنىڭ ئەركىنلىككە بولغان مەڭگۈلۈك ئىزدىنىشىنى ۋە باشباشتاقلىقلىرىنى كۆرىمىز . شۇئىر مانا شۇنداق پەرىشتىنىڭ پىچىرلاشلىرى بىلەن شەيتاننىڭ شۇئىرلاشلىرى ئارىسىدا ماڭا نەسىپ بولىدۇ .

سوئال : مېنىڭچە شۇئىرلىرىڭىزدىكى ئەڭ زور سېھرىي كۈچ تىل ئىشلىتىشتىكى ئۆزگىچىلىكىڭىزدە . شۇڭا ، شۇئىرلىرىڭىزنى بەزىدە خەلق قوشاقلىرىدەك يېقىملىق ھېس قىلساق بەزىدە گۈڭگىلىقىدىن قايمۇقۇپ قالىمىز . بۇنداق تىل ئىشلىتىش ماھارىتىڭىزنىڭ ئاچقۇچى نەدە ؟

جاۋاب : شۇئىر - سېھىرلەنگەن تىل . بالىلىق چاغ قوشاقلىرى ۋە بالىلىقتىكى ئويۇنلار مەن شۇئىرغا ئاتلىغان تۇنجى بوسۇغا ئىدى . ئۇنىڭدا بىر خىل سېھىر بار . شۇئىرلىرىمدىكى سېھىر شۇنىڭدىن كەلگەن .

ئاق تاش ، كۆك تاش ، دەريادىكى سۇزۇك تاش ، سېنىڭ بىلەن مەن ئاداش ، ئويناپدىغان بالا بارمۇ ؟

سۇ سۇزۇك ، لېكىن دۇنيادا سۇزۇك تاش يوق ، سۇزۇك سۇنى كۆرۈپ تۇرغان بالىنىڭ كۆزىگە تاشمۇ سۇزۇك كۆرۈنىدۇ . چۈنكى ، ئۇنىڭ تۇيغۇسى رېئاللىقنى سېھىرلىدى ، شائىرمۇ شۇنداق ، سۇزۇك تەن ، سۇزۇك سايە ، سۇزۇك جىسمانىيەت دەپ ئىشلىتىۋېرىدۇ . ئۆز مۇھىتى ۋە قەلب تۇيغۇسى ئاساسىدا ھەر قانداق مۇمكىنسىز ئىككى سۆزنىمۇ بىر يەرگە ئەكېلەلەيدۇ ، يېڭى بىر سېھىر ، يېڭى بىر مەنە ۋە كەيپىيات پەيدا قىلالايدۇ . مانا بۇ شائىرنىڭ تىل

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

سەھىرگەرلىكى ...

سوئال : بىر قېتىم مەن ئابدۇقادىر جالالدىن بىلەن ئۇچتۇرگەن رادىئو سۆھبىتىگىزنى ئاڭلىغان. سىز شائىر ئابدۇقادىر جالالدىندىن «شېئىرىي ئىلھامىگىزنىڭ قوزغىلىشىدا قايسى سەزگۈ ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ» دەپ سورىغىنىگىزدا «كۆرۈش سەزگۈسى» دەپ جاۋاب بەرگەنىدى. سىزگە نىسبەتەنچۇ؟

جاۋاب : شېئىر ئادەم سەزگۈلىرىنىڭ ئالەمگە ئېچىلىشى. شائىر گۈل بەرگىدىن يەرگە چۈشۈۋاتقان شەبنەم تامچىسىنى كۆرگەندە ئۇنىڭدىكى ئاۋازنى ئاڭلايدۇ. ئۇنىڭ شولىسىنى كۆرىدۇ، ئۇنىڭدىكى بىر تامچە بىلەن ئىنسانىنىڭ ۋۇجۇد چوڭقۇرلىرىدىن سىرغىغان تامچىنىڭ ھاياجان ئوخشاشلىقىنى ھېس قىلىدۇ. شېئىر تۇرلۇك سەزگۈلەرنىڭ غىدىقلىنىپ ئويغىنىشى، گىرەلىشىشى. مەن شېئىر يېزىۋاتقاندا سەزگۈ ئەزالىرىمنىڭ خۇددى «كىرپە تىكىنىدەك» ئويغىنىش ھالىتىدە تۇرغانلىقىنى ھېس قىلىمەن. بىراق، كۆپىنچە مېنى ئۇشتۇمتۇت ھاياجانغا سالىدىغىنى ئاۋاز. مېنىڭ شېئىرىي ئىلھامىمنى قوزغايدىغان بۇ ئاۋاز - تەبىئەتتىكى گۈل - گىيا، ياپراقلاردىن، ئادەملەرنىڭ پاراڭلىرىدىن، سۈرەن - شاۋقۇنلاردىن، ھەتتا ئاۋازسىز شەيئىلەردىنمۇ كېلىدۇ. ئاۋاز پەيدا بولۇپ قەلبىمدە يوقىلىدۇ، ئاندىن ئەكس ساداەك شېئىرغا ئايلىنىپ چىقىدۇ. ئاڭلاش - رېئاللىقتىن ھالقىغان سەزگۈ. شائىر شېئىرغا كۆتۈرۈلگەندە بەزىدە ئىنسانلار ئاڭلىيالمىغان سۆزنى ئاڭلايدۇ، ئاۋامنىڭ تىلىدىن يىراقلاپ پەرىشتىنىڭ ياكى شەيتانىنىڭ تىلىدا سۆزلەشكە باشلايدۇ. شائىرلارنىڭ تىلسىمى ئۇنىڭ يوقنى ئاڭلىغانلىقىدا. بىر مىللەتنىڭ ئاڭلاش سەزگۈسىمۇ يەنە بىر مىللەتكە ئوخشىمايدۇ. قۇرئان ۋەھىي 18 مۇقامى بىر تەرەپتىن ئەرەبلەرنىڭ ئالاھىدە ئاڭلاش سەزگۈسىنى ئىپادىلىسە يەنە بىر تەرەپتىن كائىناتتىكى بۇيۇك ئاۋازنىڭ تىل پەرقىدىن، زامان ۋە ماكان چېگرالىرىدىن

بۇسۇپ ئۆتۈپ ئىنسانىيەت قەلبىگە يەتكەنلىكى . بىزمۇ ھەم مىللەتنىڭ ئالاھىدە سەزگۈسى ئارقىلىق ئاشۇ ھەقىقەتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاۋاتىمىز . رېئاللىقتىكى ئۆزگىچە قىسمەت ، تەقدىرىمىز ، مەدەنىيەت ئېڭىمىز ، شېئىر ۋە مۇقاملىرىمىز ، قۇرۇماس ھاياتىي كۈچىمىز باشقا مىللەتلەرگە ئوخشىمايدىغانلىقىمىزنى بىلدۈرمەكتە . بىز ھەقنى ئاڭلىغانلىقىمىز ئۈچۈن مەۋجۇت ، ھەقنى ئاڭلىيالىغىنىمىز ئۈچۈن قۇرت - قوڭغۇزلاردىن ۋە قۇرت - قوڭغۇز مىسالى ئادەملەردىن تەلەيلىك . بىراق ، شېئىر ئۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ . شائىر بەزىدە يوقنى ئاڭلاۋاتقىنىڭ شۇئىرلىشىنىمۇ بىزنۇڭ ئالدۇ . شائىرنىڭ تراگېدىيىسى مۇشۇ يەردە .

سوئال : سىز بايا نۇتقىڭىزدا «نەچچە مىڭ يىل خار - زەبۇنلۇقتا يۇرگەن يەھۇدىيلار ۋە يەھۇدىي روھى مەڭگۈ بىزنىڭ ئۆگىنىش ئۇلگىمىز بولالمايدۇ» ۋە بىر يەھۇدىي سودىگەرنىڭ يەھۇدىي قەلەندەرگە سەدىقە بەرمەي ئەكسىچە باشقا بىر تائىپىدىكى قەلەندەرگە پۇل بەرگەنلىكىدەك زىيالىيلىرىمىز ئېغىزدىن چۈشۈرمەيدىغان بۇ مىسالنى يەنىلا مىللەتنىڭ تەقدىرىنى ئويلىماي پۇلنىلا ئويلايدىغان ، مىللىتىنى ئويلىماقچى بولغاندىمۇ پۇل بىلەن بىرلەشتۈرۈپ تەپەككۇر قىلىدىغان سودىگەرلىك روھى دەپ تەنقىد قىلدىڭىز ؟ سىزچە بولغاندا يۇنداق روھ ئۆز تىلەمچىلىرىگىمۇ قەلبىدە مېھرىبانلىق بولماسلىق ، مۇھەببەت ۋە دىنىي تۇيغۇ كەم بولغان پەسكەش روھ ئىنكەن ؟ گەرچە سىز دۇنيادا كەمبەغەللىكتىن يوقىلىپ كەتكەن مىللەت يوق ، ھازىرقى دۇنيادا بىزگە زۆرۈر بولغىنى يەنىلا مۇھەببەت دەپ قارىسىڭىزمۇ مەن يەنىلا يەھۇدىي روھىنى ئۇلۇغلىغۇچىلارنىڭ بىرى . ئۇنىڭ ئۇستىگە تىلەمچى ھەققىدىكى يۇقىرىقى مىسالغا ئوخشاش بىر ھەدىسىنىمۇ ئاڭلىغانمەن . بىر كۈنى رەسۇلۇللانىڭ ئالدىغا بىر تىلەمچى كېلىپ : «مەن ھېچنېمىسى يوق بىر مىسكىن ئادەممەن ، ماڭا ياردەم قىلسىڭىز» دەپتۇ . پەيغەمبىرىمىز ئۇنىڭغا «ئۆيۈڭدە پالتىمۇ

www.uyghurkitap.com

يوقمۇ؟» دەپ سورىغانىكەن. ھېلىقى كىشى «بىر پالتا بار» دەپتۇ. رەسۇلۇللا ھېلىقى كىشىگە «ئۇنداقتا ئاشۇ پالتا بىلەن ئوتۇن كېسىپ سېتىپ جېنىڭنى باق» دەپتۇ. بۇنى قانداق چۈشەندۇرىسىز؟

جاۋاب: بۇ سوئالىڭىز ئالدىدا مەن خۇشاللىق بىلەن يېڭىلگۈچىمەن. چۈنكى، سىز ھەدىس دەپ ئېيتمىغان بولسىڭىز مۇنازىرىلەشكەن بولاتتىم. دىن مۇنازىرىنى ئەمەس ئىنسانلىقنى شەك-شۈبھىسىز، شەرتسىز، ئېتىقادنى، ئىشىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەقلىي تەپەككۇر، يەنى- مۇنازىرە، تەنقىدلەر گۈمان يولىدۇر، دىنىي روھ بىلەن ئۆلچىمى باشقا- باشقا يولدۇر.

سوئال: مەن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى بىلەن كۆپرەك ھەپىلىشىمەن. كلاسسىكلىرىمىزنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇپ سىزنىڭ شېئىرلىرىڭىزنىڭ مەزمۇن، شەكىل، تىل ئىشلىتىش ۋە باشقا جەھەتلەردىن كۆپ پەرقلىنىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. سىز گويا كلاسسىكلىرىمىزغا ۋارىسلىق قىلمىغاندەكلا. ئۆزىڭىزنىڭ كلاسسىك شېئىرىيىتىمىز بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتىڭىز بارلىقىنى ئىزاھلاپ بېرەلەرسىزمۇ؟

جاۋاب: دەرۋەقە كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدىن ئۆگىنىشكە تېگىشلىك كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگىنىپ بولالمىدىم. مەن ئوقۇغان نەۋائى شېئىرلىرى، قەلەندەر غەزەللىرى، مەشرەپ شېئىرلىرى، ئەھمەد يەسەۋىنىڭ خوتەن قەغىزىگە يېزىلغان دىۋانى بىلەن ئۆزۈمنى كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزنىڭ لاياقەتلىك ئوقۇرمەنى دەپىلەمەيمەن. بىراق، مېنى ئىزدىسەڭلار مەن بوش ۋاقىتلىرىمدا مەشرەپنىڭ يېنىدا، ياكى پىر ئۇستاز ئەھمەد يەسەۋىنىڭ ھوزۇرىدا. ئۇلارنى ئوقۇپ- ئوقۇپ قانمايمەن. ھەر ئوقۇسام بىر پۇخادىن چىقىپ، ھوزۇرلىنىپ كېتىمەن. قارىغاندا كلاسسىكلىرىمىزنىڭ شېئىرىنى مەنچىلىك ئوقۇمىغان بولسىڭىز كېرەك، چۈنكى، سىز ئۇلارنىڭ ئەڭ زور ئىمدىيىۋى سىستېمىسىنى ۋە مېنىڭ ئاشۇنىڭغا ۋارىسلىق

قىلغىنىمنى بىلەلمەيسىز . شېئىرلىرىمنىڭ بىر قانىتى دىنىي تۇيغۇ بىلەن قانىتى جەنسىي ئالماق . بۇ دەل كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزدىن كەلگەن . بارلىق كلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن ۋە ئۇلارنىڭ ھەربىر شېئىرىدىن ئايالالارغا بولغان ئوتلۇق تەلپۈنۈشنى ، مەستانىلىقنى ، تاپىنىدىن چېچىغىچە بولغان ئاشىق - بىقارارلىقنى كۆرىسىز . بۇ بىر خىل سىلىقلانغان ئەسەبىي ئىستەك . شۇنىڭ بىلەن بىرگە مىسرالار ئارىسىدىن ئاللاغا ھەمدۇ - سانا ، مۇناجاتلارنى ئېيتقانلىقىنى ئاڭلايسىز . مەن كلاسسىكلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن تىلىمىزنىڭ قەدىمكى رېتىمىنى ئىزدەيمەن ، بولۇپمۇ بۇددا دىنى دەۋرىدىكى تۇرپان تېكىستلىرى ، مانى دۇئالىرى ۋە مەڭگۈ تاشلار تىلىدىكى ئاددىيلىقى ۋە ئىپادىلەش قۇۋۋىتىنىڭ زورلىقى بىلەن ھېنى مەپتۇن قىلىدۇ . بىز ھازىر تەرجىمىنىڭ تەسىرىدە تىلىمىزدىكى گۈزەللىكتىن ، ئاددىيلىقتىن ئايرىلىپ قاپتۇق . مەڭگۈتاش يادىكارلىقلىرىدىكى جۈملىلەرگە قاراپ باقايلى : «بېشى بارلارنى باش ئۇردۇرۇپتۇ ، تىزى بارلىرىنى تىزلاندۇرۇپتۇ . . . ئېلى بار خەلق ئىدۇق ، ئەمدى ئېلىمىز قېنى ؟ كىمگە ئەل قۇرغۇزىمىز ؟ خاقانلىق خەلق ئىدۇق ، خاقانىمىز قېنى ؟ قايسى خاقانغا خىزمەت قىلىمىز دەپتۇ . . . قېنىڭلار سۇدەك ئاقتى ، سۆڭىكىڭلار تاغدەك دۆۋىلەندى ، بەگ بولىدىغان ئوغۇللىرىڭلار قۇل بولدى . خانىش بولىدىغان قىزلىرىڭلار دېدەك بولدى ، نادان بولغىنىمىز ئۈچۈن ئۈستىمىزدىكى تۈرك تەڭرىسى ، تۈرك مۇقەددەس يەر سۇيى مۇنداق دەپتۇ : تۈرك خەلقى يوقالمىسۇن ، ئۇلار خەلق بولسۇن . . . » قەدىمكىلەر شۇنچە ئاددىي گەپلەر قىلىسقا جۈملىلەر بىلەن مۇشۇنداق چوڭقۇر مەنىلەرنى ئىپادىلىگەن . ھازىرقىلار ئۇچەيدەك ئۇزۇن ، پىيازدەك قات - قات جۈملىلەرنى توزىمىز ، لېكىن ئىپادىلەنگەن مەنە چاغلىق . ئىلاج بار قوشما جۈملە ئورنىغا ئاددىي جۈملە ئىشلەتسەك ، قەدىمكى تىل ئادىتىنى ساقلاپ قالساق ياخشى بولاتتى .

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

سوئال : سىزنىڭ بىر قىسىم ئىدىيىلىرىڭىزنى فىرىئودنىڭ روھىي ئانالىز پسىخىكىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ، ۋاقىتنى ئىككى خىل ۋاقىتقا بۆلۈشىڭىزنى ھازىرقى زامان ھادىسىشۇناسلىق پەلسەپىسىنىڭ ۋاقىتنى پسىخىكىلىق ۋاقىت ۋە رېئال ۋاقىت دەپ ئىككىگە بۆلۈشىنىڭ تەسىرىدىن بولغانمىكىن دەپمۇ قالدىم ، سىزچە قانداق ؟

جاۋاب : فىرىئودنىڭ بەزى ئەسەرلىرىنى ئوقۇغانلىقىم ، روھىي ئانالىز نەزىرىيىسى بىلەن يۈزە تونۇشقانلىقىم راست ، ئېھتىمال بەزى خاس قاراشلىرىمغا فىرىئودنىڭ نەزىرىيىلىرى ئىلھام بولغان بولۇشى مۇمكىن . بىراق ، مېنىڭ «ئاي كالېندارى ۋە قۇياش كالېندارى بويىچە ۋاقىتنى چۈشەندۈرۈشۈم ۋە قۇياش كالېندارى ھالاكەتلىك مەدەنىيەتنىڭ ، ئاي كالېندارى سائادەتلىك مەدەنىيەتنىڭ ۋاقتى دېيىشىم ئىككىگە بۆلگەنلىكىم ئەمەس ، مېنىڭ خاس قارىشىمدا ھەر بىر مەۋجۇتلۇقنىڭ ۋاقتى ئايرىم بولىدۇ ، دۇنيادا بىرلىككە كەلگەن ۋاقىت يوق . بىراق ، ئىنسانلارنىڭ ۋاقتى دىنىي ئېتىقادى ۋە ئەخلاقى بىلەن مەۋجۇت . دىنىي ئېتىقادى ۋە ئەخلاقىدا ئۆزگىرىش بولسا ۋاقىتتا ئۆزگىرىش بولىدۇ . ئۇ نەرسىلەر يوقالسا ۋاقىتمۇ يوقىلىدۇ .

سوئال : ئاڭلىساق سىز ئەرەب ئەللىرىدە ئىككى يىلغا يېقىن تۇرۇپسىز . ئەرەبلەرنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى مېنىڭ بەك ئېچىمنى پۇشۇرىدۇ . سىز ئۆز ئەھۋالىمىزغا بىرلەشتۈرۈپ يۇ ھەقتىكى كۆز - قاراشلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرسىڭىز ؟

جاۋاب : مېنىڭ جاۋابىم سۈكۈت .

سوئال : سىز تېيىپجان ئېلىيوف ، ئارسلان ، قۇربان بارات ، ئوسمانجان ساۋۇت ، بوغدا ئابدۇللا قاتارلىق ئالدىنقى ئەۋلاد شائىرلارغا ، ئەدەبىيات ساھەسىدىكى چوڭلارغا قانداق قارايسىز ؟

جاۋاب : ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە تەشەككۈر ئېيتىمەن .

چۈنكى ، ئۇلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇپ چوڭ بولدۇم . ئۇلارنىڭ يازغانلىرىدىن ئانا تىلنى ئۆز قۇۋۋىتى بىلەن قانداق ئىشلىتىشنى ، قانداق ئىپادىلەشنى ئۆگەندىم .

سوئال : شېئىرلىرىڭىزنىڭ ئومۇمىي يۇزلىنىشىگە دىققەت قىلغان ئادەم سىزنىڭ چوڭ بىر ئىدىيىۋى سىستېمىڭىزنى بايقايدۇ . ئۇنىڭدا ئالەمنىڭ تۈزۈلۈشىگە ئوخشاش بىرتال يوپۇرماقمۇ ۋە چۈننىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلىنمىغان . تەن ئۆپۈقىدا چۆكۈۋاتقان ئىنسان مەدەنىيىتىدىن ، ئەخلاقىا مۇناسىۋەتلىك ۋاقىتنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن بېشارەت بەرگۈچى دەققە ئارىلىقىدىكى ھېسسىيات ۋە تۇيغۇ ئۆزگىرىشلەر بار . شېئىرلىرىڭىزدىكى بۇ خىل بېشارەتنى شېئىرلىرىڭىزنىڭ مەنىسى دېسەك بولامدۇ ؟

جاۋاب : مەن ھەممىنى قەغەزگە تۆكۈپ بولدۇم . بىراق ، ھەر قېتىم قولۇمغا قەلەم ئالغىنىمدا خۇددى ھېچقاچان ھېچنېمە يېزىپ باقمىغاندەك . بۇ پايانسىز ئالەم مەن ئۈچۈن گۈزەل بىر سىر . مەن ئانا تىلىمدىكى ھەربىر مەنىسى ئاشكارا ۋە مەخپىي سۆزلەر ئارقىلىق ، ئۆز ئىلكىمدىن چىقىپ كەتكۈچى شېئىرلار ئارقىلىق بۇ بۇيۇك سىرغا يېقىنلىشىمەن . بەلكىم دۇنيانىڭ مەنىسى باردۇر ، بەلكىم شېئىرلىرىمنىڭ مەنىسى باردۇر . بەزىدە ئائىلاج ئەقلىي خۇلاسە چىقىرىپ ئۇنىڭ جاۋابىنى تاپماقچى بولىمەن . بارغانسىرى سىرلىق دىنىي تۇيغۇدىن ئايرىلىپ ماشىنىلاشقان بۇ دۇنيا ئىنسانىنى پىيازدەك سويۇپ تاشلىدى . پىيازنىڭ قات - قېتى چۆۋۈلغاندىن كېيىن نېمىنى كۆرىمىز ؟ قارىغاندا ئىنسانغا ئېشىپ قالغان تەن ۋە پاراغەت مەدەنىيەتنىڭ مەنىسى گۇمران بولۇشى بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقىنى قايتا - قايتا كۆرسەتسە كېرەك . نېمە ئۈچۈنلىكىنى بىلمەيمەن ، شېئىرىي تەپەككۇرغا چۆمۈلگەن ئەنە شۇنداق ئەسنالاردا ئىنسان مەدەنىيىتىنىڭ قۇياشى تەن ئۆپۈقىدا غايىب بولۇۋاتقانلىقىنى ، سىرلىق ئەخلاق ۋە ئەھكاملارنى بۇزۇپ ئۆز ئەركىنلىكىگە ماڭغان ئىنسانىنىڭ سىرلىق ھالدا

ۋاقىتتىن ئايرىلىپ باشپاناھسىز قېلىۋاتقانلىغى كۆڭلۈمگە ئايان بولىدۇ. بەلكىم كائىنات بوشلۇقىدىكى ھەربىر لەھزىنىڭ، ئىنسان مەۋجۇتلۇقىدىكى ھەربىر نەرسىنىڭ جاۋابى باردۇر. بەلكىم بىز مۆجىزە يۇز بېرىۋاتقانلىقىنى، ۋە مۆجىزىلەرنىڭ شاراپىتىنى بىلمىگەندىمىز. شېئىرىمنى ئوقۇغىنىڭلارغا، شېئىرلىرىم ھەققىدە ئىزدەنگىنىڭلارغا رەھمەت.

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
مەسئۇل كوررېكتورى: ئاسىيە ئەخمەت
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

پەيغەمبەر دىيارىدا كېچىلەر

ئاپتورى: ئادىل تۇنىياز

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۈرۈمچى لوڭيىدا باسمىچىلىق شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32 باسما تاۋىقى: 10.625
2004 - يىلى 3 - ئاي 1 - نەشرى
2004 - يىلى 3 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 5000 — 1
ISBN 7 — 228 — 08542 — 6
باھاسى: 18:00 يۈەن

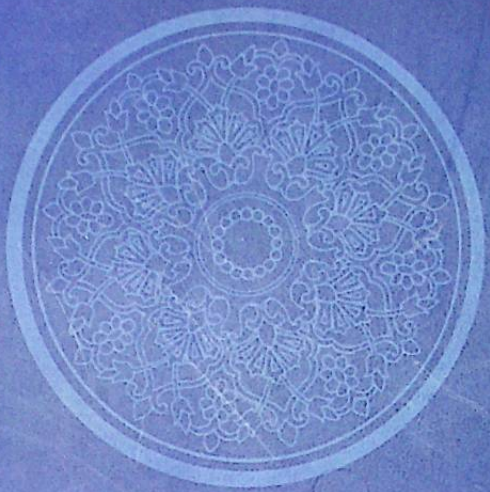

ISBN 7-228-08542-6
9 787228 085422 >

N 7-228-08542-6
文）定价：18.00元